

Civiel schadeverhaal via het strafproces

**Een verkenning van de rechtspraak en regelgeving
betreffende de voeging benadeelde partij**

Dr. R.S.B. Kool
Drs. P. Backers
Dr. J.M. Emaus
Prof. mr. F.G.H. Kristen
Mr. O.S. Pluimer
Dr. D.P. van Uhm
E.M. van Gelder

Ucall (Utrecht Centre for Accountability and Liability Law)

Dit onderzoek is verricht in opdracht van het WODC op verzoek van de Directie Beschermen, Aanpakken en Voorkomen (DBAenV), Cluster Slachtofferbeleid van het Ministerie van Veiligheid & Justitie.

© 2016 WODC, Ministerie van Veiligheid & Justitie. Auteursrechten voorbehouden.

Woord vooraf

Het voorliggende onderzoek betreft de vraag naar de praktijk van het civiele schadeverhaal via het strafproces, in het bijzonder betreffende de uitleg van het ontvankelijkheidscriterium ex artikel 361 lid 2 Sv. Het onderzoek werd, in opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum van het ministerie van Veiligheid en Justitie uitgevoerd door onderzoekers van het *Utrecht Centre for Accountability and Liability Law* (Ucall). Het voorliggende onderzoek sluit aan op een reeks van onderzoeken waarin de praktijk van het civiele schadeverhaal, in het bijzonder via het strafproces en de betekenis daarvan voor slachtoffers de afgelopen jaren, in kaart is gebracht. In het bijzonder is aansluiting gezocht bij het onderzoek van Van Wingerden e.a. uit 2007, waarin op soortgelijke wijze een verkenning is uitgevoerd betreffende het civiele schadeverhaal via het strafproces. Tussentijds heeft de wetgever het voegingscriterium echter verruimd, wat de vraag oproept naar het effect daarvan.

Bij de uitvoering van het onderzoek hebben de onderzoekers gebruik mogen maken van de hulp van velen. Op deze plaats volstaan we met een collectief dankwoord,¹ hetgeen geen afbreuk doet aan onze waardering voor de vele ‘helpende handen’ die het op uiteenlopende wijzen mogelijk hebben gemaakt dit onderzoek uit te voeren. Zo waren er de medewerkers van de verschillende parketten die hielpen bij het lichten van de strafdossiers en ons een adequate werkplek boden om de dossiers te analyseren. Maar ook degenen die de contacten binnen de organisaties voor ons ontsloten, of ons vanaf de zijlijn voorzagen van relevante beleidsinformatie, zijn we erkentelijk. Ook op de geselecteerde Slachtofferloketten en op het hoofdkantoor van Slachtofferhulp Nederland werden we gastvrij ontvangen. Zonder de betrokkenheid van deze, bij het Openbaar Ministerie en SHN werkzame personen zou dit onderzoek niet kunnen zijn uitgevoerd. Zij ontsloten op open wijze een voor ons onbekende praktijk en boden zo de mogelijkheid om de door hen gesignaleerde beletselen die (de voorbereiding van) het civiele schadeverhaal in de weg dreigen te staan, én de daarvoor op de werkvloer gevonden oplossingen in kaart te brengen.

Eenzelfde gastvrijheid en open houding is ons ten deel gevallen van de zijde van de officieren van justitie, advocaten-generaal, rechters en advocaten die bereid waren om ons, ondanks hun drukke werkschema, te woord te staan. Ook zij waren bereid hun kennis en ervaring, maar ook hun gedachten over mogelijke oplossingsrichtingen met ons te delen. Die overdracht van kennis en ervaring vindt haar neerslag in dit rapport, maar zal ongetwijfeld ook doorklinken in toekomstige publicaties van de onderzoekers.

Tot slot, maar zeker niet als laatste, was er de begeleidingscommissie. Het vertrouwen dat ons door de begeleidingscommissie werd geschonken, de bereidheid van de individuele leden om

¹ Zie voor de namen van de meeste respondenten bijlagen 3 en 6.

hun expertise en contacten met de onderzoekers te delen, en de constructieve wijze waarop het onderzoek werd voorgezeten en begeleid door Arno Akkermans, heeft onze werkzaamheden veraangenaamd. Wij zijn hem, en de overige leden van de begeleidingscommissie – Annemarie ten Boom, Gerdjan Hoekendijk, Rutger Kroon, Jouke Osinga, Alex Sas en Sigrid van Wingerden – dankbaar voor hun tijd, inbreng en de flexibiliteit die zij hebben betoond bij de uitvoering van het onderzoek.

Buiten deze steun van 'buiten' was er interne support in de vorm van de collegiale inspanningen van Manoek Houben, Tess van der Linden, Nathalie Steurrijs en Marit de Haan. Zij droegen als student-assistent ieder op eigen wijze hun steentje bij, waarvoor waardering gepast is. Ook zijn we Rianka Rijnhout erkentelijk voor haar collegiale advies en steun bij de uitvoering van het onderzoek. De typografische verzorging lag in de vertrouwde handen van Wieneke Matthijsse.

Utrecht, augustus 2016, namens het onderzoeksteam

Renée Kool

Verkorte inhoudsopgave

Uitgebreide inhoudsopgave	6
Afkortingen	13
Hoofdstuk 1 Achtergrond en opbouw van het onderzoek	14
Hoofdstuk 2 Methodologische verantwoording	21
Hoofdstuk 3 Regelgeving en interpretatie betreffende civiel schadeverhaal via het strafproces en trendgegevens	33
Hoofdstuk 4 De voorbereiding van het civiele schadeverhaal	83
Hoofdstuk 5 Uitkomsten van het dossieronderzoek	106
Hoofdstuk 6 De strafrechtspleging aan het woord: aandachtspunten en oplossingsrichtingen	133
Hoofdstuk 7 Een verkenning van enkele rechtsfiguren ten behoeve van de verbetering van het civiele schadeverhaal	174
Hoofdstuk 8 Leesvervangende samenvatting en conclusie	241
Summary	261
Literatuurlijst	267
Bijlagen	279

Uitgebreide inhoudsopgave

Afkortingen	13
Hoofdstuk 1	
Achtergrond en opbouw van het onderzoek	14
1.1 Inleiding	14
1.2 Onderzoeksvraag en deelvragen	16
1.3 Maatschappelijke relevantie van het onderzoek	17
1.4 Terminologie	18
1.5 Leeswijzer	19
Hoofdstuk 2	
Methodologische verantwoording	21
2.1 Triangulatie van onderzoeksmethoden	21
2.2 Fasen van het onderzoek	21
2.2.1 Vier fasen	21
2.2.2 Fase 1: Verkenning van het voortraject	22
2.2.3 Fase 2: Trendgegevens en dossieronderzoek	23
2.2.3.1 Trendgegevens en dossieronderzoek	23
2.2.3.2 Categorie 'Reguliere strafzaken'	24
2.2.3.3 Delictsgroepen	24
2.2.3.4 Meervoudige kamer	25
2.2.3.5 Selectie van (zes) arrondissementen	25
2.2.3.6 Steekproef	26
2.2.3.7 Variabelenlijst	26
2.2.3.8 Database: koppeling met RAC-min en CJIB	27
2.2.3.9 Database in SPSS	28
2.2.3.10 Interbeoordelaarsbetrouwbaarheid	28
2.2.3.11 Analyse	28
2.2.4 Fase 3: Verkenning van de zittingspraktijk	29
2.2.5 Fase 4: Desk study	31
2.3 Betrouwbaarheid en validiteit	31
2.4 Afsluiting	31
Hoofdstuk 3	
Regelgeving en interpretatie betreffende civiel schadeverhaal via het strafproces en trendgegevens	33
3.1 Inleiding	33
3.2 Trendgegevens	33

3.2.1	Aggregatie van delictscategorieën	36
3.2.2	Trendgegevens van delictscategorieën	36
3.2.3	Conclusies op basis van trendgegevens	38
3.3	Perspectief 2016	39
3.4	Voegingsgerechtigden	40
3.4.1	Kring van voegingsgerechtigden	40
3.4.2	Voeging door rechtspersonen	41
3.5	Moment van voeging	42
3.6	Bevoegdheid tot splitsing van de vordering	44
3.7	Rechtsbijstand	44
3.8	De vervolgingsbeslissing in het licht van de voeging	46
3.9	Voeging ad informandum	47
3.10	Ontvankelijkheid	48
3.10.1	Vooruitblikken op artikel 6:162 BW	48
3.10.2	Artikel 361 lid 2 Sv: veroordeling en schade	50
3.10.3	Artikel 361 lid 3 Sv: geen onevenredige belasting	51
3.10.4	Het ontvankelijkheids criterium in het licht van artikel 6 EVRM	53
3.11	Inhoudelijk oordeel over de vordering	55
3.11.1	Vereisten van de onrechtmatige daad	55
3.11.2	Grondslagvereiste	55
3.11.3	Causaliteit	56
3.11.4	Stelplicht	59
3.12	Complicaties met betrekking tot de vordering	61
3.12.1	Algemene opmerkingen	61
3.12.2	Complicaties en oplossingen vanwege de aard van de schade	62
3.12.2.1	Vergoeding van immateriële schade bij geestelijk letsel	62
3.12.2.2	Verbijzondering: letselschade	66
3.12.2.3	Verbijzondering: verplaatste schade	67
3.12.3	Tarifiering	68
3.12.4	Eigen schuld	70
3.12.5	Verrekening uitkering Schadefonds Geweldsmisdrijven	71
3.13	Gebruik aanhoudingsbevoegdheid	72
3.14	Motivering	74
3.15	Schadevergoedingsmaatregel	75
3.16	Wettelijke rente	78
3.17	(Proces)kosten	79
3.18	Hoger beroep en cassatie	80
3.19	Voorschotregeling	81
3.20	Executie	81
3.21	Uitleiding	82

Hoofdstuk 4

De voorbereiding van het civiele schadeverhaal	83
4.1 Inleiding	83
4.2 Beleidskader 2008-2014	83
4.3 Voorbereiding van de voeging benadeelde partij in het kort	87
4.4 Aandachtspunten in het voortraject van de voeging benadeelde partij	89
4.4.1 Vooraf	89
4.4.2 Actieve wederkerigheid	90
4.4.3 Veranderende werkprocessen: risico op ‘vergeten slachtoffers’	91
4.4.4 Zorg en bijval ter zake van digitalisering	93
4.4.5 Het voegingscriterium en het belang van vroegtijdige controle door SHN	97
4.4.6 Het managen van verwachtingen van het slachtoffer	98
4.4.7 Enige opmerkingen over de (onderbouwing door de) advocatuur	101
4.4.8 Aandachtspunten binnen de ketensamenwerking	102
4.4.9 Gebrek aan eigenaarschap en expertise	104
4.4.10 Afronding	104

Hoofdstuk 5

Uitkomsten van het dossieronderzoek	106
5.1 Leeswijzer	106
5.2 Keuze van het design	106
5.2.1 Verantwoording	106
5.2.2 Dossierfeiten	107
5.2.3 Filter: delictsgroep	107
5.2.4 Filter: ontvankelijkheid	108
5.2.5 Registraties	108
5.2.6 Power	108
5.2.6.1 Achtergrondvariabele: arrondissementen	109
5.2.6.2 Achtergrondvariabele: delictsgroepen	109
5.2.6.3 Strata: ontvankelijkheid	109
5.3 Inhoudelijke beoordeling vordering benadeelde partij	109
5.3.1 Extract van bevindingen	109
5.3.2 Proces van analyse	110
5.3.3 Bivariate analyse	110
5.3.4 Multivariate analyse	116
5.3.5 Resultaten multivariate analyse	117
5.4 Analyse in detail	118
5.4.1 Benadeelde partij	118
5.4.2 Vertegenwoordiging van de benadeelde partij	119
5.4.3 Benadeelde partij tijdens de zitting	119
5.4.4 Voegingsformulier	120

5.4.5	Vordering van materiële en/of immateriële schade door benadeelde partij	121
5.4.6	Aantal materiële schadeposten	121
5.4.7	Soort materiële schadeposten	122
5.4.8	Hoogte van de vordering (materiële schade)	123
5.4.9	Onderbouwing van de vordering (materiële schade)	123
5.4.10	Grondslagen voor de vordering tot vergoeding van immateriële schade	124
5.4.11	Hoogte van de vordering (immateriële schade)	124
5.4.12	Onderbouwing van de vordering (immateriële schade)	124
5.4.13	Combinaties van vorderingen	125
5.4.14	Vordering wettelijke rente	125
5.4.15	Dadergegevens	125
5.4.16	Dader ter zitting	126
5.4.17	Advies van het Openbaar Ministerie	127
5.4.18	Verweer van de zijde van de verdediging	129
5.4.19	Enkel- of meervoudige veroordeling	130
5.4.20	Schattingsbevoegdheid	131
5.4.21	Eigen schuld	131
5.4.22	Voorschot	132
5.4.23	Schadevergoedingsmaatregel	132
5.5	CJIB-gegevens inzake toekenning en verhaal	132

Hoofdstuk 6

De strafrechtspleging aan het woord: aandachtspunten en oplossingsrichtingen		133
6.1	Inleiding	133
6.2	Methode	133
6.2.1	De respondenten	134
6.2.2	Vragenlijsten	134
6.2.3	Uitvoering interviews	134
6.2.4	Verwerking data met hulp van NVivo	135
6.3	Volgorde beschrijving van bevindingen	135
6.4	Bevindingen op grond van de vraaggesprekken	136
6.4.1	Opvattingen als factor	136
6.4.1.1	De bijzondere aard van de vordering benadeelde partij	136
6.4.1.2	Actoren over actoren	138
6.4.2	Feiten	142
6.4.2.1	Aantal vorderingen	142
6.4.2.2	Voegingen ter zitting ingediend	142
6.4.2.3	Rechtsbijstand	143
6.4.2.4	Aanwezigheid benadeelde partij ter zitting	143
6.4.3	De voorbereidingsfase	144
6.4.4	De behandeling ter zitting	147

6.4.5	De (ontvankelijkheid)beslissing	148
6.4.5.1	Kennelijke niet-ontvankelijkheid	148
6.4.5.2	Effect nieuw criterium, factoren die beslissing beïnvloeden, en andere invloeden	149
6.4.6	Over de uitspraak	154
6.4.7	Oplegging schadevergoedingsmaatregel	155
6.4.8	Kennisniveau civiel schadeverhaal binnen eigen beroepsgroep	156
6.4.9	Wettelijke rente	157
6.4.10	Vermeerderen of verminderen vordering en aanvullende stukken	157
6.4.11	Ad informandum voeging	158
6.4.12	Horen getuigen/deskundigen	158
6.4.13	Uitkering Schadefonds Geweldsmisdrijven	158
6.4.14	Executie door CJIB	159
6.4.15	Memorabele zaak	159
6.4.16	De casus	161
6.5	Knelpunten en oplossingsrichtingen	166
6.6	Samenvatting en afronding	169

Hoofdstuk 7

Een verkenning van enkele rechtsfiguren ten behoeve van de verbetering van het civiele schadeverhaal

		174
7.1	Inleiding	174
7.2	Beperkingen van de verkenning van oplossingsrichtingen	176
7.3	Relatie tot in eerdere hoofdstukken gesignaleerde belemmeringen	177
7.4	Vier rechtsfiguren	178
7.5	Vier basisposities	180
7.6	Toetsingsmaatstaven	183
7.7	De wijze van toetsing	185
7.8	De schadestaatprocedure van artikel 612 Rv	187
7.8.1	Achtergrond en ratio	187
7.8.2	Huidige toepassing in de praktijk	189
7.8.3	Het gebruik van de figuur in het kader van het civiele schadeverhaal via het strafproces	189
7.8.4	Toetsing aan de acht maatstaven	189
7.8.5	Samenvatting: Tabel Schadestaatprocedure ex artikel 612 Rv	193
7.8.6	Overige opmerkingen	193
7.9	De bevoegdheid tot aanhouding ex artikel 258 lid 2 Sv	194
7.9.1	Achtergrond en ratio	194
7.9.2	Huidige toepassing in de praktijk	197
7.9.3	Het gebruik van de figuur in het kader van het civiele schadeverhaal via het strafproces	197

7.9.4	Toetsing aan de acht maatstaven	198
7.9.5	Samenvatting: Tabel Voorzittersbeschikking ex artikel 258 lid 2 Sv	201
7.9.6	Overige opmerkingen	202
7.10	Het tweefasenproces	203
7.10.1	Achtergrond	203
7.10.2	Ratio van een tweefasenproces: de ontnemingsprocedure ter inspiratie	204
7.10.3	Dwingendrechtelijk voorgeschreven tweefasenproces	205
7.10.3.1	Analoge toepassing van de argumentatie ter zake de ontnemingsprocedure	206
7.10.3.2	Varianten van een dwingendrechtelijk tweefasenproces	207
7.10.3.3	Mogelijke vormgeving	208
7.10.4	Toetsing aan de acht maatstaven	215
7.10.4.1	Samenvatting: Tabel dwingendrechtelijk tweefasenproces	222
7.10.4.2	Van dwingendrechtelijk naar facultatief	222
7.10.5.	Een verkenning van een facultatief tweefasenproces	223
7.10.5.1	Ratio van een facultatief tweefasenproces	223
7.10.5.2	Facultatief door middel van een tussenvonnis	224
7.10.5.3	Facultatief tweefasenproces na wetswijziging	225
7.10.6	Een analyse van het facultatieve tweefasenproces	226
7.10.7	Afsluitende opmerkingen	229
7.11	Tarifering van schadevergoeding	229
7.11.1	Achtergrond en ratio	229
7.11.2	Huidige praktijk en toepassing	230
7.11.3	Toetsing aan de acht maatstaven	231
7.11.4	Samenvatting: Tabel tarifiering	232
7.11.5	Overige opmerkingen	233
7.12	Conclusie: de vier rechtsfiguren in samenhang bezien	233
7.12.1	Geaggregeerd overzicht per maatstaf	233
7.12.2	Concrete oplossingen?	236
7.12.3	Afronding	239

Hoofdstuk 8

Leesvervangende samenvatting en conclusie		241
8.1	Aanleiding tot het onderzoek	241
8.2	Onderzoeksmethoden en onderzoeksdesign	242
8.3	Voorafgaand aan het verslag van bevindingen	243
8.3.1	Preliminare opmerkingen en terugblikkend	243
8.3.1.1	Tijdsbeeld	243
8.3.1.2	De eigen aard van de ontvankelijkheidsbeslissing	244
8.3.1.3	Terugblik: de bevindingen van Van Wingerden e.a. uit 2007	245
8.4	Verslag van bevindingen	246
8.4.1	De belangrijkste cijfermatige bevindingen	246

8.4.2	Aandachtspunten betreffende het voortraject	249
8.4.3	De zittingsfase	252
8.4.3.1	De wijziging van het ontvankelijkheidscriterium	252
8.4.3.2	Bereidheid tot tegemoetkoming	252
8.4.3.3	De rol van opvattingen annex de achtergrond van de rechter	254
8.4.3.4	Prevalentie	254
8.4.3.5	De aard van het nadeel en de hoogte van de gevorderde vergoeding	254
8.4.3.6	Van eenvoudige naar complexere schades	255
8.4.3.7	Verwachtingsmanagement	256
8.4.3.8	(Marginale) motivering	257
8.4.3.9	Schadevergoedingsmaatregel en hoofdelijke aansprakelijkheid	257
8.5	Praktische oplossingen (gevraagd)	258
8.6	Oriëntatiepunten voor aanpassing van het strafvorderlijk kader	258
8.7	Afsluiting	259
	Summary	261
	Literatuurlijst	267
	Bijlagen	
Bijlage 1	Samenstelling van de begeleidingscommissie	279
Bijlage 2	Interviews (2) Civiel schadeverhaal in de context van de uitoefening 'Veilige publieke taak'	280
Bijlage 3	Respondenten interviews ten behoeve van verkenning voortraject	284
Bijlage 4	Vragenlijst ten behoeve van interviews verkenning voortraject	285
Bijlage 5	Variabelenlijst ten behoeve van dossieronderzoek	288
Bijlage 6	Respondenten interviews ten behoeve van verkenning zittingspraktijk	295
Bijlage 7	Vragenlijst ten behoeve van interviews met rechters	296
Bijlage 8	Vragenlijst ten behoeve van interviews met officieren van justitie/ advocaten-generaal	300
Bijlage 9	Vragenlijst ten behoeve van interviews met advocaten	304
Bijlage 10	Items (nodes) gescoord ter verwerking van de interviews met rechters, officieren van justitie resp. advocaten-generaal en advocaten in NVivo (hoofdstuk 6)	308
Bijlage 11	Schadeopgaveformulier (versie gebruikt tot 1 januari 2016)	311
Bijlage 12	Schadeopgaveformulier (versie gebruikt na 1 januari 2016)	315

Afkortingen

A-G	Advocaat-generaal
ANOVA	Analysis of Variance
BOS	Beslissing Ondersteunend Systeem
BW	Burgerlijk Wetboek
CJIB	Centraal Justitieel Incassobureau
COMPAS	Communicatiesysteem Openbaar Ministerie – Parket Administratie Systeem
EGZ	Ernstige Gewelds- en Zedenmisdrijven
EVRM	Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden
GPS	Geautomatiseerd Processen Systeem
HR	Hoge Raad
LANGSZ	Landelijk Netwerk Advocaten Geweld- en Zeden Slachtoffers
LOVS	Landelijk Overleg Vakinhoud Strafrecht
NJ	Nederlandse Jurisprudentie
NS	Nederlandse Spoorwegen
OM	Openbaar Ministerie
P-G	Procureur-generaal
RAC-min	Rapsody Centraal-min
Rb	Rechtbank
RO	Wet op de Rechterlijke Organisatie
Rv	Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering
SHN	Slachtofferhulp Nederland
SIBa	Statistische Informatievoorziening en Beleidsanalyse
SPSS	Statistical Package for the Social Sciences
Sr	Wetboek van Strafrecht
Stbl	Staatsblad
Stcrt	Staatscourant
Sv	Wetboek van Strafvordering
WODC	Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum
WVW	Wegenverkeerswet
ZM	Zittende magistratuur
ZSM	Zo Snel, Slim, Selectief, Simpel, Samen en Samenlevingsgericht Mogelijk

Hoofdstuk 1

Achtergrond en opbouw van het onderzoek

1.1 Inleiding

Het strafproces draait primair om de vraag of de verdachte het ten laste gelegde feit heeft begaan en of hij daarvoor kan worden gestraft. De vraag of hij aansprakelijk is voor uit dat strafbare feit voortvloeiende schade is een vraag die in beginsel thuishoort bij de civiele rechter. Niettemin heeft de wetgever de benadeelde partij van een dergelijk feit, om redenen van billijkheid en proceseconomie, de gelegenheid geboden diens schadevordering aan te brengen bij de strafrechter (artikel 51f Sv). Om te voorkomen dat de behandeling van de schadevordering de overhand krijgt op de afdoening van de strafzaak heeft de wetgever voorwaarden gesteld aan de ontvankelijkheid van de benadeelde partij. Met de invoering van de Wet Terwee (1995) kwam de kwantitatieve beperking ex art. 332-334 Sv-oud te vervallen,² en gold enkel het kwalitatieve criterium dat de vordering 'eenvoudig van aard' moest zijn.

Bevindingen van Van Wingerden e.a. uit 2007 wezen destijds uit dat het afschaffen van het kwantitatieve criterium niet het beoogde effect opleverde.³ Een substantieel deel van de vorderingen werd nog steeds niet-ontvankelijk verklaard. Later onderzoek van Schrama en Geurts wees in dezelfde richting: in ruim 10.000 zaken waarin in 2010 een vordering werd ingediend door de benadeelde partij, was de kans op een volledig ontvankelijk verklaring ongeveer even groot als die op een niet-ontvankelijkheid.⁴ Reeds vóór de genoemde onderzoeken was in het kader van het project Strafvordering 2001 door Van Strien gepleit voor invoering van een ruimer ontvankelijkheids criterium, namelijk dat van de 'onevenredige belasting van het strafproces'.⁵ In navolging daarvan werd in het kader van de Wet tot versterking van de positie van het slachtoffer (Wet VPS) het ontvankelijkheids criterium in deze zin gewijzigd, waarmee werd beoogd meer vorderingen via het strafproces af te doen.⁶ Of een vordering benadeelde partij ontvankelijk kan worden verklaard hangt sindsdien af van de vraag of deze 'geen onevenredige belasting' voor het strafgeding vormt.

In de daaropvolgende jaren klonken echter twijfels door of de beoogde verruiming werd bereikt,⁷ maar een grondig onderzoek daarnaar bleef tot op heden uit.⁸ Tussentijds hebben zich allerhande ontwikkelingen voorgedaan die duiden op een cultuuromslag in de wijze waarop wordt omgegaan met civiel schadeverhaal via het strafproces, althans daarop lijken te wijzen. Zo werd in 2011 de Voorschotregeling ingevoerd, verscheen in 2013 de Handleiding

² Het maximum voor rechtbankzaken bedroeg 1500 gulden en 600 gulden voor strafzaken afgedaan door de kantonrechter.

³ Van Wingerden e.a. 2007, p. 100-101.

⁴ Schrama & Geurts 2012, p. 45-46 en 57.

⁵ Van Strien, 1999, p. 270.

⁶ *Stbl.* 2010, 1. De wetswijziging werd voorgesteld bij amendement (*Kamerstukken II 2007/2008*, 30 143, nr. 16).

⁷ Candido 2011, p. 354; Sas 2012b, p. 51 en Ten Brinke e.a. 2014.

⁸ *Kamerstukken II 2014/2015*, 33 199, nr. 4, p. 7.

van de Raad voor de rechtspraak,⁹ is het Schadefonds Geweldsmisdrijven voor een aantal materiële schadeposten gaan werken met forfaitaire bedragen en/of maximumbedragen,¹⁰ is van overheidswege geïnvesteerd in het opzetten en stroomlijnen van de voorbereiding van het civiele schadeverhaal via de Slachtofferloketten¹¹ en geldt vanaf juli 2016 een basiskwalificatie voor het verlenen van rechtsbijstand aan slachtoffers. Het voorliggende onderzoek strekt ertoe te bezien of, en zo ja, in hoeverre deze veranderingen daadwerkelijk hebben bijgedragen aan het bevorderen van het civiele schadeverhaal via het strafproces. In die context ook wordt expliciet aandacht besteed aan het mogelijk effect van het verruimde ontvankelijkheids-criterium; daarin immers ligt de sleutel tot ontsluiting van het schadeverhaal voor slachtoffers.

Het onderzoek sluit aan op een reeks van eerdere onderzoeken waarin de praktijk van het civiele schadeverhaal in strafzaken op uiteenlopende wijze is onderzocht. Daaruit kwam naar voren dat slachtoffers behoefte hebben aan schadevergoeding en dat het aantal vorderingen dat door benadeelde partijen wordt ingediend in de context van het strafproces substantieel is.¹² Ook is gebleken dat slachtoffers de strafrechtelijke route verkiezen boven die van het civiele recht,¹³ en dat de opvattingen van de rechter over de ruimte welke binnen het strafproces kan worden geboden aan de behoefte tot civiel schadeverhaal uiteenlopen.¹⁴ Ook de in dit onderzoek uitgevoerde verkenning naar de voorbereiding van de voeging via de Slachtofferloketten was eerder onderwerp van onderzoek. Nu zich ook te dien aanzien (beleids)ontwikkelingen hebben voorgedaan is het relevant opnieuw naar het voortraject te kijken. Tot slot is, zij het in beperkte mate, aandacht besteed aan de executiepraktijk (CJIB).

Opmerking behoeft dat bij de uitvoering van het voorliggende onderzoek aansluiting is gezocht bij het onderzoek van Van Wingerden e.a. uit 2007. Hoewel er verschillen zijn qua vraagstelling ligt een vergelijking in tijd voor de hand, al was het maar vanwege de vraag of de door Van Wingerden e.a. in 2007 gesignaleerde problemen inmiddels zijn verholpen. Maar ook overigens biedt aansluiting bij het beeld dat destijds werd geschetst aanknopingspunten om te bezien of, en in hoeverre de praktijk van het civiele schadeverhaal via het strafproces sindsdien (onder invloed van genomen (beleids)maatregelen) is gewijzigd.

Bij dit alles geldt een zekere beperking. We hebben de ambitie gehad om een adequaat beeld te schetsen van de contemporaine praktijk van het civiele schadeverhaal via het strafproces en zijn daar onzes inziens in geslaagd. Tegelijkertijd echter geldt dat een voorbehoud gepast is. De praktijk van het civiele schadeverhaal is namelijk een dynamische, en bovendien een die zich uitstrekt over twee rechtsgebieden, het civiele aansprakelijkheidsrecht en het strafrecht. Het schetsen van een beeld dat recht doet aan deze dynamische materie is

⁹ Candido e.a. 2013.

¹⁰ Schadefonds Geweldsmisdrijven, *Beleidsbundel Schadefonds Geweldsmisdrijven 2012*, www.schadefonds.nl/wp-content/uploads/2016/02/beleidsbundel%2020121128.pdf.

¹¹ Timmermans e.a. 2011 en Timmersmans e.a. 2013.

¹² Schrama en Geurts vonden voor 2010 dat in 29% van de strafzaken waarbij een slachtoffer was betrokken een uitspraak werd gedaan over schadevergoeding (Schrama & Geurts 2012, p. 72). Voorts: Van Wingerden e.a. die voor de periode 1996-2005 bijna 10.000 strafzaken vonden waarin sprake was van een voeging als benadeelde partij (Van Wingerden e.a. 2007, p. 110 (tabel 5.1) en De Heer-de Lange & Kalidien 2013, tabel 3.22: 8000 zaken voor 2009).

¹³ Schrama & Geurts 2010; Van Dongen e.a. 2013, Kool e.a. 2014.

¹⁴ Van Wingerden 2007; Candido 2011, p. 358.

geen sinecure, zeker niet wanneer tijd en middelen beperkingen stellen. Tegelijkertijd maken juist die complexiteit en dynamiek de problematiek zo boeiend om te onderzoeken, temeer daar is te voorzien dat de ontwikkelingen rondom de participatie van het slachtoffer in strafvorderlijke context voorlopig onderwerp van debat zullen blijven. In die wetenschap hebben we ons in het voorliggende onderzoek ingespannen om handreikingen te doen voor denkoefeningen die wellicht zullen (dienen te) volgen. Anders gezegd: we hebben de onderzoeksvragen die ons door het WODC zijn voorgelegd ruim geïnterpreteerd, en hebben niet volstaan met het aandragen van vanuit de praktijk genoemde pragmatische oplossingen, maar hebben – ter bevordering van het debat – ook handvatten gegeven voor mogelijke systemische wijzigingen. Die laatste exercitie veronderstelt een zekere ‘denksprong’ van de lezer. De binding met de uit hoofde van de andere deelonderzoeken gevonden data is op dit onderdeel minder sterk aanwezig; niettemin geldt ook hier dat de voorzet voor debat niet uit de lucht is gegrepen, maar mede is gevoed door de bevindingen uit het voorliggende onderzoek.

Tot slot wijzen we er op voorhand op dat de afzonderlijke delen van het onderzoek niet alle zien op de ‘volle’ praktijk van het civiele schadeverhaal. Hoewel daarvan in de methodologische verantwoording gegeven in het tweede hoofdstuk nadrukkelijk verantwoording van wordt afgelegd, merken we alvast op dat het kwantitatieve onderdeel van het onderzoek enkel betrekking heeft op vier delicten, die bovendien zijn afgedaan door de meervoudige kamer van de rechtbank. Andere bevindingen opgetekend in dit onderzoek hebben een breder bereik en zien op de volle praktijk van het civiele schadeverhaal en zien dus ook op zwaardere strafzaken met mogelijk complexere schades. Eén categorie is uitdrukkelijk *niet* onderzocht in dit onderzoek: de zaken die worden afgedaan via de ZSM-afdoening.¹⁵

1.2 Onderzoeksvraag en deelvragen

De vraag die in dit onderzoek centraal staat, luidt:

Hoe ziet de praktijk van de besluitvorming van de strafrechter ten aanzien van de afdoening van de voeging benadeelde partij in het strafproces er anno 2016 uit?

Deze vraag wordt beantwoord aan de hand van de volgende deelvragen:

1. Hoe verloopt de voorbereiding van de voeging benadeelde partij? Welke knelpunten doen zich daarin voor en zijn daarvoor oplossingen gevonden?
2. Hoe vaak is jaarlijks sprake van een voeging benadeelde partij en hoe verhoudt dit zich tot het jaarlijkse totale aantal zaken?
3. Wat kan op grond van beschikbare data worden gezegd over het aantal en typen zaken waarin de vordering benadeelde partij niet-ontvankelijk wordt verklaard of gedeeltelijk niet-ontvankelijk wordt verklaard?

¹⁵ Zie voor een evaluatie van de ZSM afdoening in het algemeen: Simon Thomas e.a. 2016. Voorts, voor wat betreft het civiele schadeverhaal: Leferink 2014.

4. Hoe adviseert het Openbaar Ministerie en beslist de strafrechter in zaken waarin het gaat om delicten waarin civiel schadeverhaal via het strafproces gelet op de aard van die delicten haalbaar lijkt te zijn?
5. In hoeverre doen de knelpunten met betrekking tot de voeging zoals in 2007 vastgesteld zich nog voor en in hoeverre zijn er eventuele nieuwe knelpunten ontstaan?
6. In hoeverre is het mogelijk om meer van dergelijke (gedeeltelijk) niet-ontvankelijk verklaarde zaken toch in het strafproces te kunnen afdoen? Welke aanpassingen in de behandeling van de civiele voeging zijn daarvoor nodig?

1.3 Maatschappelijke relevantie van het onderzoek

Afgaande op het aantal geregistreerde zaken waarin sprake is van civiel schadeverhaal via het strafproces is hier sprake van een voor de strafrechtelijke afdoening kwantitatief relevant probleem.¹⁶ Ook in kwalitatief opzicht is sprake van een relevante maatschappelijke problematiek. Victimologisch onderzoek wijst namelijk uit dat de mogelijkheid tot het verwerven van schadeverhaal en andere samenhangende effecten van genoegdoening, effect hebben op de door slachtoffers ervaren rechtvaardigheid van de strafrechtelijke afdoening en daarmee van invloed zijn op hun oordeel over de legitimiteit van de strafrechtspleging.¹⁷ Het niet slagen van het civiele schadeverhaal via het strafproces kan zodoende afbreuk doen aan de ervaren legitimiteit van de uitkomsten daarvan. Het faciliteren van schadevergoeding staat dan ook hoog op de politieke agenda. Slachtoffers dienen binnen de strafrechtspleging de mogelijkheid te krijgen tot herstel van de gevolgen van hen overkomen delicten, in financieel, praktisch en emotioneel opzicht, aldus de beleidsnota *Recht doen aan slachtoffers*.¹⁸

Dat op beleidsniveau zwaarwegende betekenis wordt toegekend aan civiel schadeverhaal via het strafproces blijkt ook uit de in 2011 ingevoerde Voorschotregeling en de recente uitbreiding daarvan.¹⁹ In zaken waarin een schadevergoedingsmaatregel is opgelegd heeft het slachtoffer daarvan tweemaal profijt: niet alleen ligt de executie van de schadevergoedingsmaatregel in handen van het CJIB,²⁰ ook kan het slachtoffer aanspraak maken op de Voorschotregeling wanneer de schadevergoeding acht maanden nadat de uitspraak waarbij

¹⁶ Van Wingerden e.a. 2007, p. 110, tabel 5.10; Schrama & Geurts 2012, p. 72; De Heer-de Lange & Kalidien 2013, tabel 3.22. Zie ook de trendgegevens gepresenteerd in hoofdstuk 5.

¹⁷ Ten Boom & Kuijpers 2008. Voor uitkomsten betreffende het Schadefonds Geweldsmisdrijven: Mulder 2013.

¹⁸ *Kamerstukken II* 2012/2013, 33 552, nr. 2, bijlage. Zie ook *Kamerstukken II* 2012/2013, 33 140, nr. 15, met de daarin verwoorde voornemens jegens slachtoffers uit hoofde van het regeerakkoord 'Bruggen slaan' (bijlage par. VIII). Voorts *Kamerstukken II* 2014/2015, 34 236, nr. 6 (Nota naar aanleiding van het verslag), p. 7, waar stat vermeld dat een cultuurverandering wordt nagestreefd: 'alle professionals in de strafrechtketen dienen het slachtoffer in hoofd, hart en handelen te hebben'.

¹⁹ *Stbl.* 2010, 311, Uitvoeringsbesluit Voorschotregeling schadevergoedingsmaatregel. Deze regeling is tot 1 september 2016 van toepassing geweest op slachtoffers van ernstige geweld- en zedenmisdrijven en artikel 6 WVV. Vanaf genoemde datum is de regeling van toepassing op alle misdrijven, zij het dat het voorschot is gemaximeerd tot 5000 euro; voorts moet de schadevergoedingsmaatregel waarop het voorschot is gebaseerd zijn opgelegd na 1 januari 2016. Zie ook: Brief van 7 januari 2016, kenmerk 709581, inzake Beantwoording van Kamervragen over de uitbreiding van de voorschotregeling.

²⁰ De Heer-de Lange en Kalidien vermelden dat het CJIB in 80% van de zaken het gevorderde bedrag int. Het gemiddelde initiële schadebedrag voor de periode 2007-2013 ligt tussen de 1400 en 1900 euro (De Heer-de Lange & Kalidien 2013, par. 7.3.4; voorts p. 447, tabel 7.207). Zie over de executie door het CJIB: hoofdstuk 3, par. 3.20.

een schadevergoedingsmaatregel werd opgelegd in kracht van gewijsde is gegaan, nog niet is betaald door de veroordeelde. Tezamen met het feit dat het slachtoffer voor de voeging benadeelde partij geen griffierechten verschuldigd is, en dat voor het bepalen van het recht op schadevergoeding behalve naar de door het slachtoffer aangedragen stukken ook acht mag worden geslagen op andere stukken in het strafdossier, wordt duidelijk waarom slachtoffers kiezen voor de strafrechtelijke route voor het verhalen van hun schade. De vraag of de in 2010 ingevoerde verruiming van het ontvankelijkheidscriterium bijdraagt aan het faciliteren van civiel schadeverhaal via het strafproces en welke mogelijke drempels daarvoor besloten liggen in de strafrechtspraktijk is derhalve van zwaarwegend belang.

Bij dit alles geldt dat de wijze waarop civiel schadeverhaal via het strafproces vorm krijgt niet in steen is gebeiteld. De huidige ontwikkelingen binnen de strafrechtspleging, in het bijzonder die binnen het Openbaar Ministerie en de door deze organisatie geïntroduceerde omgevingsgerichte zaakafdoening, hebben hun weerslag op de wijze waarop in de context van een strafrechtelijke afdoening wordt omgegaan met de vraag naar het civiele schadeverhaal. Met in het achterhoofd het gegeven dat slachtoffers niet genegen zijn andere wegen te bewandelen dringt zich de vraag op hoe op doelmatige wijze invulling kan worden gegeven aan het civiele schadeverhaal via het strafproces.²¹ Het voorliggende onderzoek biedt daartoe ook een aanzet in de vorm van een verkenning van enkele rechtsfiguren. Daarbij is aansluiting gezocht bij suggesties die eerder vanuit de (straf)rechtspraktijk werden aangebracht.²²

1.4 Terminologie

Voor een goed begrip van de problematiek is een verantwoording van de terminologie die is gebruikt gewenst. Temeer omdat, zoals duidelijk zal worden, sommige begrippen in de praktijk meerdere betekenissen kunnen hebben.

Waar wordt gesproken over *het slachtoffer* wordt bedoeld op de definitie als gegeven in artikel 51 Sv, derhalve hij²³ die als rechtstreeks gevolg van een strafbaar feit vermogensschade of ander nadeel heeft ondervonden. Hoewel artikel 51f lid 2 Sv aangeeft dat de kring van voegingsgerechtigden ruimer is dan het 'directe' slachtoffer, wordt in dit rapport geen nader onderscheid gemaakt tussen het slachtoffer en de overige voegingsgerechtigden. Waar gesproken wordt over *benadeelde partij* omvat dat derhalve het 'directe' slachtoffer en andere voegingsgerechtigden (artikel 51f lid 1 en 2 Sv).

De term *voeging* omvat handelingen en/of mondelinge mededelingen, inclusief het overleggen van stukken, door het slachtoffer die leiden tot de indiening van een vordering tot vergoeding van materiële en/of immateriële schade.

Van *toewijzing* van de vordering wordt gesproken wanneer bedoeld wordt op de beslissing van de rechter om de door de benadeelde partij gevorderde schadevergoeding

²¹ Buiten het strafrecht gelegen alternatieven, zoals bijvoorbeeld het eerder voorgestelde 'klapluikmechanisme' (Van den Emster 2012) blijven in dit onderzoek buiten beeld.

²² Zie hoofdstuk 7.

²³ Met het gebruik van het woord 'hij' worden alle slachtoffers aangeduid, zonder onderscheid naar geslacht. Eenzelfde (geslachts)neutrale aanduiding geldt voor de verdachte/dader, officier van justitie/advocaat-generaal, rechter en advocaat.

volledig of gedeeltelijk toe te wijzen. Die termen worden ook gebruikt voor het advies van het Openbaar Ministerie betreffende de beslissing van de rechter op de vordering en een eventueel door de verdediging ingenomen standpunt ter zake. Wanneer dat relevant is wordt onderscheid gemaakt tussen *volledige toewijzing* en *gedeeltelijke toewijzing*. De term *afwijzing* ziet op de beslissing van de rechter (of het advies daartoe van het Openbaar Ministerie of enig daartoe strekkend verweer van de zijde van de verdediging) om de vordering volledig af te wijzen.

De term *niet-ontvankelijk verklaring* ziet op de beslissing van de rechter om, nadat de vordering ter zitting is behandeld, daar geen inhoudelijk oordeel over te geven anders dan dat de besluitvorming over de gegrondheid een onevenredige belasting zou betekenen van het strafproces. In dat geval blijft de weg naar de civiele rechter openstaan; er is immers geen finaal inhoudelijk oordeel gegeven. Niettemin kan onder de noemer van een niet-ontvankelijkheid ook een 'inhoudelijke' afwijzing schuilgaan. Conform de voorkeur van de LOVS wordt ook dan gekozen voor een niet-ontvankelijkheid, teneinde de weg naar de civiele rechter open te houden. Een extra complicatie ook ligt in het feit dat vorderingen die op voorhand als onhaalbaar worden beoordeeld eigenlijk als *kennelijk niet-ontvankelijk* zouden moeten worden afgedaan. Maar die kwalificatie wordt slechts bij uitzondering gebruikt; in de regel volgt ook in die gevallen een niet-ontvankelijkheid.

De term *materiële schade*, tot slot, ziet op vermogensschade als bedoeld in artikel 6:95 jo 6:96 BW. *Immateriële schade* heeft betrekking op 'ander nadeel' als bedoeld in artikel 6:95 jo 6:106 BW.

1.5 Leeswijzer

Voorafgaand aan de presentatie van de bevindingen wordt in hoofdstuk 2 eerst een methodologische verantwoording gegeven. Daarin wordt beschreven welke onderzoeksmethoden zijn gebruikt en hoe de onderzoeksgegevens zijn verworven. De inhoudelijke beschrijving vangt vervolgens in hoofdstuk 3 aan met een beschrijving van de wet- en regelgeving en de jurisprudentie waarop het civiele schadeverhaal via het strafproces is gebaseerd. De beschrijving daarvan overstijgt echter het enge kader van het juridische kader; er is voor gekozen om bij de beschrijving van de juridische regels ook aandacht te besteden aan de opvattingen zoals die zijn opgetekend in de interviews gehouden ten behoeve van de verkenning van het voortraject en de zittingspraktijk. Waar relevant wordt ook reeds gerefereerd aan uitkomsten van het dossieronderzoek. Van deze uitkomsten wordt in latere hoofdstukken afzonderlijk en uitgebreider verslag gedaan, maar door daaraan in de beschrijving van het juridisch raamwerk te refereren wordt van meet af aan een koppeling gelegd tussen theorie en praktijk. Voorafgaande aan de zo vorm gegeven beschrijving van het juridische raamwerk wordt in het derde hoofdstuk nog ingegaan op de trendgegevens.

Aansluitend op het derde hoofdstuk wordt in hoofdstuk 4 de gang van zaken in het voortraject beschreven: hoe is de voorbereiding van het civiele schadeverhaal anno 2016 geregeld en welke rol spelen de Slachtofferloketten in deze fase van het strafproces? Welke

knelpunten worden door beroepshalve betrokkenen gesignaleerd ten aanzien van de voorbereiding van het civiele schadeverhaal en welke oplossingen zijn daarvoor gevonden?

Daaropvolgend wordt verslag gedaan van de uitkomsten van het dossieronderzoek (hoofdstuk 5), waarna wordt ingezoomd op de opvattingen van rechters, officieren van justitie respectievelijk advocaten-generaal²⁴ en advocaten die (onder andere) rechtsbijstand verlenen aan slachtoffers (hoofdstuk 6).

Als laatste onderdeel wordt in hoofdstuk 7 gezien welke aanpassingen van het juridisch kader mogelijk wenselijk zouden zijn om beletselen waarop de ontvankelijkheid van de vorderingen momenteel afstuit, weg te nemen. Het betreft een rechtstheoretische verkenning van juridische mogelijkheden die in de literatuur aan de orde zijn gesteld en/of in de vraaggesprekken naar voren kwamen. Het onderzoekverslag wordt afgesloten met een leesvervangende samenvatting en conclusie waarin de belangrijkste lijnen worden samengebracht (hoofdstuk 8).

²⁴ Hierna zullen de respondenten van het Openbaar Ministerie worden aangeduid met de term 'officieren van justitie'.

Hoofdstuk 2

Methodologische verantwoording

2.1 Triangulatie van onderzoeksmethoden

Binnen dit onderzoek is gebruik gemaakt van een triangulatie van onderzoeksmethoden. Deze triangulatie van onderzoeksmethoden vergroot de validiteit en betrouwbaarheid van de onderzoeksresultaten. Zowel aan kwantitatief, als aan kwalitatief onderzoek kleven immers zekere beperkingen, en juist uit het in samenhang bezien van beide soorten onderzoeksgegevens kunnen verbanden blijken en verklaringen daarvoor worden gegeven.

Voor het onderzoek is gebruik gemaakt van kwalitatieve en kwantitatieve dataverzamelings- en analysemethoden. Er is uitgebreid literatuur- en jurisprudentieonderzoek verricht op grond waarvan een beeld kon worden geschetst van de geldende regelgeving en de toepassing daarvan in de strafrechtspraktijk. Daarnaast is een statistische analyse verricht op basis van dossieronderzoek. Voorts zijn er (23) semigestructureerde interviews afgenomen bij officieren van justitie (4), advocaten-generaal (3), rechters (9) en advocaten (7) die ervaring hebben met rechtsbijstand aan slachtoffers. En ook zijn er semigestructureerde interviews afgenomen bij respondenten van het Openbaar Ministerie (7) of Slachtofferhulp Nederland (10) die betrokken zijn bij de voorbereiding van het schadeverhaal via de Slachtofferloketten of op beleidsniveau. De uitkomsten van de verschillende onderzoeksmethoden zijn in samenhang beschreven waardoor een landelijk beeld kan worden geschetst van de voegingspraktijk anno 2016.

2.2 Fasen van het onderzoek

2.2.1 Vier fasen

Het onderzoek bestond uit vier fasen. Achtereenvolgens is een verkenning ten aanzien van het voortraject uitgevoerd, is een dossieronderzoek verricht en zijn semigestructureerde interviews afgenomen met respondenten die beroepshalve betrokken zijn bij de afhandeling van civiel schadeverhaal ter zitting. Ter voorbereiding daarvan is een *desk study* uitgevoerd naar de wet- en regelgeving en de interpretatie daarvan door de rechtspraak. Tot slot is een *desk study* verricht naar mogelijkheden om de huidige procedures en werkwijzen betreffende de civiele voeging zo aan te passen dat vorderingen die thans niet-ontvankelijk worden verklaard, in de toekomst wel zouden kunnen worden afgehandeld via het strafproces. Om mogelijk in de praktijk levende gedachten over aanpassingen die de ontvankelijkheid van de vordering zouden kunnen bevorderen mee te kunnen nemen in het onderzoek, is ook aan rechters, officieren van justitie/advocaten-generaal en advocaten de vraag gesteld of, en zo ja, welke mogelijke aanpassingen zij voor ogen hadden. Van elk onderdeel wordt hierna afzonderlijk een methodologische verantwoording gegeven.

2.2.2 Fase 1: Verkenning van het voortraject

De verkenning van het voortraject is uitgevoerd via *desk study*, het brengen van werkbezoeken aan het Slachtofferloket Midden-Nederland en het Slachtofferloket Amsterdam²⁵ en het afnemen van semigestructureerde interviews. De methode van semigestructureerde interviews is gekozen om de flexibiliteit om tijdens het interview dieper in te gaan op specifieke vragen te waarborgen.²⁶ Nadat vanuit de begeleidingscommissie een eerste ingang tot respondenten werd geboden zijn de zo verworven contacten aangewend om nieuwe respondenten te werven. Door het stellen van gerichte vragen en daarop gebaseerde doorverwijzing binnen het werkveld (zgn. *purposive sampling*) kon een groep worden samengesteld van respondenten die actief en/of op beleidsniveau betrokken zijn bij de voorbereiding van het schadeverhaal via het strafproces vanuit de Slachtofferloketten. Daarbij bleek met name de Proceskring Slachtofferzorg²⁷ een belangrijke ingang voor de binnen de Slachtofferloketten te werven respondenten werkzaam bij het Openbaar Ministerie. Voor SHN lag de ingang bij de landelijke coördinator en de bovenregionale coördinatoren van de Slachtofferloketten. Via hen zijn namen aangeleverd van respondenten.

De respondenten waren allen werkzaam binnen de zes parketten die reeds waren geselecteerd voor het dossieronderzoek, met dien verstande dat twee respondenten een landelijke functie bekleedden. Een deel van de gesprekken is in persoon afgenomen, een ander deel is om tijdredenen telefonisch afgenomen. Alle respondenten hebben op voorhand een vragenlijst ontvangen.²⁸ Wanneer betrokkenen schriftelijke stukken overlegden zijn die meegenomen in de beschrijving van het voortraject. De respondenten bekleedden verschillende functies.²⁹

In aanvulling op de zojuist beschreven interviews zijn twee semigestructureerde vraaggesprekken gehouden met een schadebehandelaar werkzaam bij de NS en een beleidsfunctionaris die vorderingen benadeelde partij begeleidt ten behoeve van politiemensen werkzaam bij de regionale eenheid Oost-Nederland, district Gelderland-Zuid. Omdat de uitkomsten van deze gesprekken moeten worden begrepen in samenhang met het specifieke profiel van de publieke functie die deze groep vervult, is besloten de uitkomsten van deze interviews in een aparte bijlage te presenteren.³⁰

²⁵ Deze Slachtofferloketten vormen een onderdeel van het bovenregionale Slachtofferloket Midden-Nederland (Den Haag en Utrecht) respectievelijk Noord-Holland (Amsterdam en Haarlem).

²⁶ Beyens & Tournel 2009.

²⁷ De Proceskring Slachtofferzorg betreft een landelijke overleggroep die bestaat uit functionarissen werkzaam op verschillende parketten, met verschillende functieomschrijvingen (administratief medewerker slachtofferzorg, schade-expert, kwaliteitsmedewerker, officier van justitie, parketsecretaris, beleidsmedewerker, procesarchitect, systeemanalist, informatieanalist van DVOM-I en de coördinator van het Informatiepunt detentieverloop (IDV)). De kring komt periodiek bijeen om ervaringen uit te wisselen en kennis op te doen over regionaal ontwikkelde 'best practices'.

²⁸ Zie bijlage 4.

²⁹ Zie bijlage 3.

³⁰ Bijlage 2. De aanleiding tot het afnemen van deze interviews lag in het feit dat zowel personeel van de NS, als de politie regelmatig te maken hebben met schade voortvloeiende uit jegens hen in de uitoefening van hun publieke taak gepleegde delictenvorderingen.

2.2.3 Fase 2: Trendgegevens en dossieronderzoek

2.2.3.1 Trendgegevens en dossieronderzoek

Een deel van de centrale vraagstelling in dit onderzoek betreft de vraag naar het aantal zaken waarin sprake is geweest van civiel schadeverhaal dat ter beoordeling aan de strafrechter werd voorgelegd. Die vraag is op tweeërlei wijze beantwoord.

In de eerste plaats zijn trendgegevens verzameld voor de periode 2010-2014, waardoor op geaggregeerd niveau de omvang van de problematiek en de besluitvorming van de rechter, in het bijzonder over de ontvankelijkheid van de vorderingen, in context geplaatst kan worden. Over deze trendgegevens wordt afzonderlijk gerapporteerd in het derde hoofdstuk.³¹

In de tweede plaats zijn via dossieronderzoek primaire data verzameld, welke worden beschreven in hoofdstuk 5. Dit onderdeel van het onderzoek strekte ertoe de huidige stand van zaken betreffende de afdoening van het civiele schadeverhaal ter zitting in kaart te brengen en licht te werpen op de factoren die kenmerkend zijn voor de beslissing betreffende de ontvankelijkheid van de benadeelde partij. Hiervoor is een design opgezet waarin de ontvankelijkheid van de benadeelde partij centraal staat. Er zijn ten aanzien van de ontvankelijkheid drie uitspraken mogelijk: de benadeelde partij kan ontvankelijk, gedeeltelijk ontvankelijk en niet-ontvankelijk worden verklaard. Aan de hand van deze drie uitspraken is het design ontworpen waarin de uitspraken de strata vormen. Zo is er een gelijke verdeling tussen de ontvankelijkheidsbeslissingen, waardoor discriminatie tussen de groepen mogelijk is. De vraag naar voldoende dossiers om op landelijk niveau discriminatieve uitspraken te doen was daarbij afhankelijk van de belastbaarheid van de betrokken parketten. In samenspraak met het Openbaar Ministerie en de Raad voor de rechtspraak, is besloten de steekproefgrootte te beperken tot 180 dossiers.³² Daarnaast zijn 60 additionele dossiers aangevraagd om eventuele uitval op te kunnen vangen; uiteindelijk zijn ook deze additionele dossiers bij het onderzoek betrokken.

Gelet op het doel om een landelijk en geen arrondissementaal discriminatief beeld te schetsen, was de beperkte steekproefgrootte naar verwachting niet hinderlijk voor de analyse. De gedachte immers was dat deze dossiers (60 per arrondissement) voldoende gevuld zouden zijn. De dossiers werden opgevraagd via het Openbaar Ministerie (Parket-Generaal). De daaruit geëxtraheerde data (RAC-min) worden echter beheerd door de afdeling SIBa van het ministerie van Veiligheid en Justitie en werden ontsloten door het WODC.

Als te onderzoeken periode is gekozen voor 2014 omdat de zaken die in dat jaar zijn afgedaan naar verwachting onherroepelijk zijn afgedaan, en het dichtst bij de actualiteit liggen. Vervolgens zijn er vier criteria gehanteerd om het onderzoek verder te standaardiseren. Er is voor gekozen om 'reguliere' strafzaken te analyseren, betreffende vier delictsgroepen die zijn

³¹ Zie par. 3.2.

³² De Raad voor de rechtspraak voert weliswaar niet het beheer over de strafdossiers, die taak is toebedeeld aan het Openbaar Ministerie, maar is wel eigenaar van de daarin opgenomen uitspraken. Om die reden is in verband met de belastbaarheid van de participerende rechtbanken ook de Raad voor de rechtspraak geconsulteerd wat betreft het aantal te bestuderen dossiers.

aangebracht bij meervoudige kamers binnen een zestal arrondissementen. Alle vier inkaderingen worden hierna verantwoord.

2.2.3.2 *Categorie 'Reguliere strafzaken'*

De hedendaagse strafrechtspraktijk wordt gekenmerkt door een scala aan afdoeningsmodaliteiten, waarmee ook de wijze waarop het civiele schadeverhaal is georganiseerd, verschilt. Voor het Openbaar Ministerie geldt inmiddels dat bij de inrichting van de administratieve processen wordt uitgegaan van een 'werkgerichte omgeving', waarbij wordt gedifferentieerd naar zaken die worden afgedaan door het Openbaar Ministerie en zaken die (in tweede instantie) worden doorgeleid naar de strafrechter.³³

Voor het slachtoffer brengt deze differentiatie in afdoening een verschil in de afhandeling van het civiele schadeverhaal mee, althans is de ruimte die daartoe wordt geboden niet steeds gelijk. Voor de categorie 'Maatwerk' (zware strafzaken) beheert de door het Openbaar Ministerie aangestelde zaakscoördinator de slachtofferbelangen, waaronder begrepen de wens tot civiel schadeverhaal. Voor de ZSM-afdoening geldt daarentegen dat de voorbereiding van het civiele schadeverhaal administratief in handen ligt van de zaakbeoordelaar (OM) waarbij derhalve geen sprake is van specialisatie.³⁴ Wel wordt de zaakbeoordelaar via tussenkomst van SHN geïnformeerd over de wensen van het slachtoffer betreffende schadeverhaal. Voor beide categorieën strafzaken (Maatwerk en ZSM) geldt dat de kwestie van het civiele schadeverhaal eerder onderwerp is geweest van interne beleidsdoorlichting.³⁵

Dat geldt echter niet voor de categorie strafzaken waar dit onderzoek over gaat: de zogenaamde categorie 'Regulier'. Dit zijn de middelzware strafzaken, die weliswaar instromen via de ZSM-tafel, maar vervolgens worden geselecteerd voor afdoening door de rechter (politierechter of meervoudige kamer). Daarop wordt wat betreft het civiele schadeverhaal momenteel vanwege het Openbaar Ministerie, SHN en het ministerie van Veiligheid en Justitie beleid gemaakt.³⁶ Voor die categorie strafzaken ligt de vraag voor hoe de rechterlijke besluitvorming betreffende de ontvankelijkheidsbeslissing sinds de wetswijziging van 2010 verloopt.

2.2.3.3 *Delictsgroepen*

Binnen de selectie reguliere strafzaken uit 2014 is een verdere inkadering aangebracht in het soort misdrijven dat zou worden onderzocht. Om zeker te stellen dat bij het uit te voeren dossieronderzoek relevante gegevens zouden worden gevonden, is besloten misdrijven te

³³ De ZSM werkwijze werd in 2011 ingevoerd en is in de periode 2012/2103 landelijk uitgerold; Ketenprogramma ZSM 2015, definitieve versie. Zie ook het factsheet ZSM; <https://www.om.nl/vaste-onderdelen/zoeken/@24445/factsheet-zsm/>. Voor een recente tussenevaluatie: Simon Thomas e.a. 2016.

³⁴ Kritisch wat betreft het waarborgen van de slachtofferbelangen, waaronder het civiele schadeverhaal: Leferink 2012. Zorg te dezen spreekt ook uit de tussentijdse evaluatie van Simon Thomas e.a. 2016.

³⁵ Bron: telefonische mededeling N. de la Cousine, beleidsmedewerker, arrondissementsparket Midden-Nederland/projectleider pilot Regulier.

³⁶ Bron: (telefonische) mededelingen G. Hoekendijk, ministerie van Veiligheid en Justitie en E. Lanting, College van procureurs-generaal.

selecteren waarvan verwacht mag worden dat de daaruit rechtstreeks voortvloeiende schade zich leent voor afdoening via het strafproces. Het betreft hier de volgende delictsgroepen:

- het gronddelict mishandeling en daaraan verbonden gekwalificeerde vormen (artikel 300-304 Sr);
- het gronddelict diefstal en daaruit voortvloeiende gekwalificeerde vormen (artikelen 310-312 Sr);
- vernieling (artikel 350 Sr) en
- openlijke geweldpleging (artikel 141 Sr).³⁷

2.2.3.4 Meervoudige kamer

De categorie 'Regulier' wordt in de regel afgedaan door de politierechter of de meervoudige kamer. Er is voor gekozen om enkel de zaken in de dossierstudie te betrekken die zijn afgedaan door de laatste. De keuze voor de meervoudige kamer als forum berust op de ervaring dat voor deze zaken meer informatie is te vinden over het civiele schadeverhaal, dan voor zaken die worden afgedaan door de politierechter. Weliswaar wordt het merendeel van de zaken waarin sprake is van civiel schadeverhaal afgedaan door de politierechter, maar uit de aantekening van het mondeling vonnis kan behalve de beslissing óf de vordering ontvankelijk is, en in geval van toewijzing de hoogte van het bedrag, geen inhoudelijke informatie over het hoe en waarom van dit oordeel worden gevonden. Op basis van (zittings)ervaring werd verondersteld dat dit anders zou liggen voor zaken afgedaan door de meervoudige kamer, waarbij naast het schriftelijke vonnis, wellicht ook informatie zou kunnen worden geput uit stelbriefjes van het Openbaar Ministerie, eventueel aangehechte pleitnota's of uitgewerkte processen-verbaal van de zitting.

2.2.3.5 Selectie van (zes) arrondissementen

Met het oog op de uitvoerbaarheid van het onderzoek en de belasting die het voor het Openbaar Ministerie en de Rechtspraak opleverde, is de dossierstudie beperkt tot zes arrondissementsparketten, te weten: Amsterdam, Midden-Nederland (locatie Utrecht), Oost-Nederland (locatie Arnhem), Noord-Nederland (locatie Groningen), Limburg en Rotterdam.

De selectie van de arrondissementen is uitgevoerd aan de hand van de RAC-min data. Er is voor die arrondissementen gekozen waarin voor het jaar 2014 sprake was van het hoogste aantal zaken waarin ter zake van de genoemde delicten een beslissing was gegeven over (de ontvankelijkheid van) het civiele schadeverhaal. Uitgangspunt daarbij was dat alle drie de te onderzoeken categorieën, te weten: geheel ontvankelijk, geheel niet-ontvankelijk of gedeeltelijk ontvankelijk, in voldoende mate vertegenwoordigd dienden te zijn om een steekproef te kunnen trekken uit de binnen die arrondissementen afgedane strafzaken. Daarbij is geen rekening gehouden met de sociaalgeografische samenstelling van de arrondissementen of met demografische gegevens. Doel van het onderzoek was om een landelijk beeld te schetsen van

³⁷ Het betreft dezelfde delictscategorieën die in eerder onderzoek door Van Wingerden e.a. (2007) waren geselecteerd.

de voegingspraktijk zoals dat zich onder het regime van het verruimde voegingscriterium aftekent.

2.2.3.6 Steekproef

Als opgemerkt is er in samenspraak met het Openbaar Ministerie en de Raad voor de rechtspraak voor gekozen om 240 dossiers te selecteren. Uitgangspunt was 30 dossiers per parket te analyseren, de overige 10 dossiers golden als reserve voor het geval een van de geselecteerde dossiers niet kon worden aangeleverd. Bij elk arrondissement zijn derhalve 40 dossiers opgevraagd; vanwege uitval zijn ook de reservedossiers geanalyseerd. Hierbij zijn de drie beoogde strata van ontvankelijkheid (geheel ontvankelijk, gedeeltelijk ontvankelijk en niet-ontvankelijk) evenredig verdeeld binnen elk arrondissement (13 dossiers waarbij de benadeelde partij geheel ontvankelijk is verklaard, tegenover 13 gedeeltelijk ontvankelijk en veertien niet-ontvankelijk). Vervolgens is de afdeling SIBa van het WODC van het ministerie van Veiligheid en Justitie gevraagd om op basis van deze voorwaarden en voorgenoemde inkadering een gerandomiseerde steekproef te trekken uit de RAC-min data. Naar later zou blijken laat de besluitvorming zien dat vaak sprake is van een combinatie van de categorieën/strata. Behalve de categorie die ten grondslag lag aan de oorspronkelijke selectie van het dossier, bleken de dossiers namelijk regelmatig meerdere vorderingen benadeelde partij te bevatten. Er is voor gekozen om alle vorderingen die werden aangetroffen in een geselecteerd strafdossier te analyseren, op voorwaarde dat deze vorderingen betrekking hadden op één van de vier geselecteerde delictsgroepen (diefstal, mishandeling, vernieling of openlijke geweldpleging). Omdat het oordeel over de ontvankelijkheid van deze vorderingen verschilde, moest de oorspronkelijke evenredige verdeling in de ontvankelijkheidscategorieën, gehanteerd bij de steekproef, worden verlaten.³⁸

2.2.3.7 Variabelenlijst

Ten behoeve van de database en standaardisering van de dossierstudie is een variabelenlijst opgesteld. Deze variabelenlijst is opgenomen als bijlage 5 in het onderzoeksrapport. De variabelenlijst is opgesteld in overleg met de begeleidingscommissie. Voorts is gekeken naar de door Van Wingerden e.a. voor eerder verricht onderzoek opgestelde variabelenlijst.³⁹ Zodoende is een uitgebreide lijst opgesteld van factoren die een rol kunnen spelen bij het bepalen van de ontvankelijkheid van de benadeelde partij en/of de toewijzing van de vordering. De variabelenlijst omvat acht onderdelen die zien op verschillende fasen of onderdelen van het strafproces. De algemene gegevens betreffen de demografische achtergrond van de benadeelde partij en van de verdachte, evenals algemene feitelijkheden van het delict als data en delictsgroep. Vervolgens wordt dieper ingegaan op de vordering van de benadeelde partij, waarbij de variabelen zijn gegroepeerd rond de materiële en immateriële schade. De variabelen hebben betrekking op de schadeposten, de hoogte en de onderbouwing van de gevorderde schadevergoeding. Hierna wordt gekeken naar de advisering van het Openbaar

³⁸ Zie hoofdstuk 5.

³⁹ Van Wingerden e.a. 2007, bijlage F.

Ministerie betreffende de vordering benadeelde partij en het (eventuele) verweer van de verdachte tegen de vordering. Ook hierbij zijn de variabelen gespecificeerd naar de posten (materieel/immaterieel). De verwachting was dat het verweer effect zou hebben op de ontvankelijkheid van de benadeelde partij of op een (gedeeltelijke) toewijzing van de vordering. Om deze reden zijn er ook variabelen toegevoegd die specifiek zijn gericht op de motivering en onderbouwing van het verweer. Verder was de verwachting dat het vonnis in elk dossier de meest consistente data zou opleveren betreffende de ontvankelijkheid en de vordering benadeelde partij. Het onderdeel met variabelen inzake het vonnis is dan ook het meest omvangrijk. Hierbij is een combinatie van variabelen gebruikt om zo een combinatie van algemene en specifieke informatie te verzamelen. Variabelen zien bijvoorbeeld op de argumentatie van het (niet-)ontvankelijk verklaren van de benadeelde partij, maar ook op in hoeverre er rekening is gehouden met eigen schuld van de benadeelde partij bij het toewijzen van de vordering. Het laatste onderdeel betreft de executie van het vonnis. Het betreft hier kwantitatieve data, bijvoorbeeld de hoogte van de uitgekeerde bedragen van de dader aan het CJIB. De variabelenlijst omvat in totaal 131 variabelen.

2.2.3.8 Database: koppeling met RAC-min en CJIB

Na het trekken van de steekproef zijn de bijbehorende data uit RAC-min opgevraagd aan de hand van de opgestelde variabelenlijst, die ook is gehanteerd tijdens de bestudering van de fysieke dossiers. De RAC-min bleek ten aanzien van de geregistreerde data omtrent het civiele schadeverhaal minder rijk gevuld dan verwacht. Nagegaan is of er wellicht een specifiek databestand was opgesteld ten behoeve van het beleid dat zou kunnen worden gebruikt, maar dat bleek niet het geval. Daarop zijn de data vermeld in de RAC-min als ruwe data in SPSS opgenomen, en is vervolgens in SPSS een database ontworpen die kon worden gebruikt voor de analyse van de dossiers.

Een ander punt dat is overlegd met de afdeling SIBa betrof de vraag naar de data inzake de executie door het CJIB. Dergelijke data bleken niet aanwezig bij de afdeling SIBa, maar uitsluitend te worden beheerd door het CJIB. De verwachting was dat de door het CJIB beheerde data gekoppeld zouden kunnen worden aan de data gevonden via de steekproef uit de RAC-min en het daaraan gekoppelde dossieronderzoek. Op die wijze zou, althans dat was de verwachting, de stand van zaken betreffende de executie ná (gedeeltelijke) toewijzing van de vordering tot schadevergoeding kunnen worden nagegaan. Het bleek echter niet mogelijk de data in beheer van het CJIB op eenvoudige wijze te abstraheren, zodat een koppeling aan de data afkomstig uit de RAC-min en de strafdossiers niet mogelijk was.⁴⁰ Althans niet voor alle zaken; waar zo'n koppeling wel mogelijk was is de (aanvullende) vraag naar de executie meegenomen in het onderzoek.

⁴⁰ Er is door het onderzoeksteam meerdere malen contact gezocht met het CJIB. Navraag leerde dat het niet mogelijk was om meer of nader gespecificeerde data aan te leveren. Eveneens is een verklaring voor het ontbreken van data uitgebleven. Het gegeven dat van de zijde van het CJIB vertraagd werd gereageerd op de (herhaalde) verzoeken van het onderzoeksteam heeft ertoe geleid dat moest worden besloten niet door te gaan met het trachten te verwerven van voor de beantwoording van de onderzoeksvraag relevante data bij het CJIB.

2.2.3.9 Database in SPSS

Aan de hand van deze ruwe data en op voorhand opgestelde variabelenlijst is een database ontworpen in SPSS (versie 21.0). Het betreft een omvangrijke database met veelal gecodeerde variabelen aangevuld met open vragen. Hoewel met het oog op de gewenste optimale kwantificeerbaarheid is getracht het gebruik van open velden in de database te beperken, bleek dat niet altijd mogelijk. Open velden deden zich enerzijds voor bij het coderen van normatieve waarden, bijvoorbeeld de hoogte van de bij materiële schade opgegeven kostenposten. De informatie voor deze velden wordt beschreven in combinatie met de hoogte van het gevorderde of toegewezen bedrag. Vervolgens is post hoc gekeken of er op basis van deze informatie nieuwe categorieën aangemaakt konden worden. Een andere categorie open velden betrof tekstdelen, bijvoorbeeld het veld ten aanzien van verweer van de verdachte tegen de vordering benadeelde partij. Deze velden zijn gecodeerd via het gebruik van trefwoorden en post hoc gestandaardiseerd.

2.2.3.10 Interbeoordelaarsbetrouwbaarheid

Om de consistentie tijdens het interpreteren en coderen van de dossiers te waarborgen zijn de eerste dossiers door twee of meer codeurs gezamenlijk ingevoerd. Daarnaast is er bij elke sessie voor zorg gedragen dat er meerdere codeurs en de projectleider aanwezig zijn geweest ter bevordering van een uniforme invoering van de data. Waar bij de verwerking toch inconsistenties werden gesignaleerd zijn deze, na raadpleging van de projectleider, door de zaakscodateur hersteld. Naderhand is de database in totaliteit gecontroleerd door de analisten en zijn eventuele onduidelijkheden in samenspraak met de zaakscodateur en projectleider bewerkt ten behoeve van een consistente codering.

2.2.3.11 Analyse

De database is in SPSS geïmporteerd voor statistische analyse. Voor de nominale en ordinale variabelen zijn Chi Square-toetsen gebruikt om inzichtelijk te maken of er verschillen zijn waar te nemen tussen de groepen, bijvoorbeeld of de benadeelde partij zich wel of niet heeft laten bijstaan door een advocaat. Bij variabelen die een breder spectrum bieden, bijvoorbeeld het aantal opgevoerde materiële schadeposten, is gebruik gemaakt van een ANOVA-toets. Zo kan bijvoorbeeld gekeken worden of er door een natuurlijk persoon minder materiële schadeposten worden opgevoerd dan door een rechtspersoon. Verder is er voor continue variabelen, bijvoorbeeld de hoogte van het toegewezen bedrag bij een materiële vordering, regressie-analyse gebruikt om het effect van andere variabelen te toetsen. Zo is onder meer gekeken of het aantal materiële schadeposten van invloed is op de hoogte van de toewijzing van de vordering. Daarnaast is er gebruik gemaakt van een gepaarde t-toets. Deze toets bekijkt verschillen tussen twee continue variabelen op basis van *pairing* (de twee waarden van elke registratie worden aan elkaar gekoppeld en met andere paren vergeleken). Deze toets is bijvoorbeeld ingezet bij de vergelijking van het advies van het Openbaar Ministerie betreffende de hoogte van de vordering materiële schade van de benadeelde partij met de toewijzing van de vordering materiële schade.

De resultaten van deze bivariate toetsen vormen de basis voor de verdere analyse. De significante variabelen worden gegroepeerd aan de hand van de afhankelijke variabelen (ontvankelijkheid, toewijzing materiële schadevergoeding en toewijzing immateriële schadevergoeding). Deze groepen vormen vervolgens de modellen voor de multivariate analyses. Door gebruik te maken van een multivariate analyse kunnen de effecten van de onafhankelijke bivariaat significante variabelen getoetst worden wanneer deze gelijktijdig in één model zijn geplaatst.

Voor de variabelenlijst is aansluiting gezocht bij de lijst opgesteld door Van Wingerden e.a. ten behoeve van de evaluatie van 2007. Deze lijst is, in overleg met de begeleidingscommissie, uitgebreid. Toetsing vooraf bleek binnen het tijdpad niet opportuun omdat het aanleveren van de dossiers vanuit de parketten veel tijd bleek te kosten. Om de voortgang van het onderzoek niet onder druk te zetten is besloten te werken met de vooraf ontworpen vragenlijst. Bij de uitvoering van het dossieronderzoek bleek dat een aantal van de opgenomen variabelen niet kon worden gescoord, en dat een aantal andere variabelen op meerdere plekken aan bod kwam. De verklaring daarvoor ligt in het gegeven dat bij het opstellen van de variabelenlijst (te) strikt is uitgegaan van de besluitvorming als neergelegd in artikel 350 Sv, welke besluitvorming in de variabelenlijst voor achtereenvolgens het Openbaar Ministerie, de verdediging en de rechter is uitgesplitst. Dat gaf soms aanleiding tot doublure. Wanneer dat het geval was zijn die buiten de bewerking gehouden. De uitkomsten zijn in een apart hoofdstuk beschreven (hoofdstuk 5).

Hoewel de ingang voor de selectie van strafdossiers lag in het uitgangspunt dat ter zake van een van de vier geselecteerde delictsgroepen een vordering benadeelde partij aanwezig moest zijn in het strafdossier, bleek na uitvraag daarvan in de RAC-min dat het merendeel van de dossiers uit twee of meer feiten bestond. Omdat voor elk feit zich een of meer benadeelde partijen konden hebben gesteld is elk feit apart in de database opgenomen.⁴¹ Wanneer bleek dat per feit sprake was van meerdere benadeelde partijen zijn tijdens het dossieronderzoek voor het betrokken feit extra regels aangemaakt onder het betreffende parketnummer. Deze werkwijze werd ingegeven door het feit dat binnen een dossier waarin sprake is van verschillende benadeelde partijen en/of verschillende delicten, de beslissing ter zake van de ontvankelijkheid per benadeelde partij kan verschillen. De registraties waarvan verslag wordt gedaan in hoofdstuk 5 zien derhalve op de aanwezigheid van een vordering benadeelde partij voor (minstens) een van de vier geselecteerde delicten (diefstal, mishandeling, openbare geweldpleging of vernieling) gepleegd jegens (minstens) een slachtoffer dat zich in het strafproces als benadeelde partij heeft gesteld.

2.2.4 Fase 3: Verkenning van de zittingspraktijk

In aansluiting op de bevindingen uit hoofde van de verkenning van het voortraject en het dossieronderzoek zijn vraagesprekken georganiseerd met personen die direct betrokken zijn bij de besluitvorming over de afhandeling van de vordering benadeelde partij ter zitting. Het

⁴¹ Deze complicatie werd eerder opgemerkt door Van Wingerden e.a.: Van Wingerden e.a. 2007, p. 109.

betreft rechters, officieren van justitie, drie advocaten-generaal, en advocaten die ervaring hebben met het verlenen van rechtsbijstand aan de benadeelde partij. Ter voorbereiding op deze semigestructureerde interviews is een theoretisch hoofdstuk geschreven waarin de actuele stand van zaken op het gebied van wetgeving, beleid, jurisprudentie en reflecties daarop vanuit de rechtswetenschap zijn beschreven. Verder is per beroepsgroep een vragenlijst ontwikkeld, waarbij de vragen overigens zoveel mogelijk overeenkomen.⁴² Om te bewerkstelligen dat alle respondenten zich kunnen uitspreken over dezelfde problematiek is bovendien aan de verschillende groepen ter bespreking dezelfde casus voorgelegd.

De respondenten zijn op verschillende wijzen geworven. Voor de rechters geldt dat vanuit de Raad voor de rechtspraak werd aangegeven dat in totaal acht respondenten konden worden aangeleverd; uiteindelijk zijn dat er negen geworden. Sommige van deze respondenten zijn werkzaam op voor dit onderzoek geselecteerde arrondissementen, anderen niet.⁴³ Hoe de interne selectie van respondenten is verlopen, is niet nader gecommuniceerd. De respondenten van het Openbaar Ministerie zijn gevraagd via een lid van de begeleidingscommissie, die zelf als officier van justitie werkzaam is en gedurende lange tijd de portefeuille Slachtofferzaken heeft beheerd. Met hem en zes collega's zijn vraaggesprekken gevoerd. De respondenten vanuit de advocatuur (zeven) ten slotte, zijn verworven via het netwerk van de projectleider. Het betrof advocaten die (ruime) ervaring hebben met het verlenen van rechtsbijstand aan slachtoffers van delicten.

De vraaggesprekken zijn, op één telefonisch interview na, in persoon afgenomen. Soms betrof het een interview met een enkele respondent, andermaal werd het op prijs gesteld het gesprek samen met een collega (uit dezelfde beroepsgroep) te houden.⁴⁴ Eén keer is een gesprek met drie respondenten tegelijk gehouden. De gesprekken zijn – met toestemming – opgenomen en integraal uitgewerkt,⁴⁵ waarna ze zijn geanalyseerd met behulp van NVivo, een kwalitatief softwarepakket dat mogelijkheden biedt om een discoursanalyse te maken van interviews door te zoeken op gemeenschappelijke argumenten en/of verschillen in opvattingen en die in onderling verband te beschrijven. Afgesproken werd dat de respondenten met naam en functie zouden worden vermeld in het onderzoeksverslag, maar dat daarin geen tot de persoon herleidbare citaten zouden worden gebruikt.

Hoewel de vragenlijst merendeels zag op de zittingsfase, is ook gevraagd naar eventuele aandachtspunten wat betreft de voorbereiding van de voeging benadeelde partij. De uitkomsten van de vraaggesprekken hebben op tweeërlei wijze hun neerslag gekregen in het onderzoeksverslag. Daaraan is gerefereerd in de beschrijving van het juridisch raamwerk van de zittingspraktijk (hoofdstuk 3). Daarmee te volstaan zou echter geen recht hebben gedaan aan de rijkdom van het materiaal, om welke reden ook in een afzonderlijk hoofdstuk op thematische wijze verslag wordt gedaan van de vraaggesprekken (hoofdstuk 6).

⁴² Zie bijlagen 7, 8 en 9.

⁴³ Zie voor een bijlage van alle respondenten: bijlage 6.

⁴⁴ Die keuze werd op voorhand voorgelegd aan de respondenten.

⁴⁵ Eén respondent gaf geen toestemming tot het opnemen van het interview. Dit vraaggesprek is later uitgewerkt aan de hand van de tijdens het gesprek gemaakte aantekeningen.

2.2.5 Fase 4: Desk study

Het laatste onderdeel van het onderzoek heeft betrekking op de vraag of, en zo ja, welke mogelijkheden er zijn om het civiele schadeverhaal via het strafproces zo aan te passen dat vorderingen die thans niet-ontvankelijk worden verklaard in de toekomst wel in behandeling worden genomen door de strafrechter. Aanknopingspunten daarvoor zijn gevonden in voorstellen gedaan vanuit de strafrechtswetenschap en de praktijk.⁴⁶ Er is gekozen voor een nadere verkenning van drie rechtsfiguren en een praktische regeling.⁴⁷ Deze zijn vanuit een gemeenschappelijk raamwerk beschreven, namelijk in de vorm van een zwakte/sterkte analyse waarbij het uitgangspunt ligt in de wens te komen tot het wegnemen van drempels en praktische problemen die civiel schadeverhaal via het strafproces in de weg lijken te staan.

2.3 Betrouwbaarheid en validiteit

Het vertalen van op juridische leest geschoeide beslissingen naar de op de variabelenlijst vermelde waarden bleek soms niet eenvoudig, en zelfs voor meerderlei interpretatie vatbaar. De vraag of er 'hulp' was verleend bij het invullen van het schadeformulier bleek achteraf te open,⁴⁸ omdat niet steeds duidelijk kon worden vastgesteld of er hulp was geweest, en zo ja wie bijstand verleende. Maar ook de grondslag voor de immateriële schade bleek bijvoorbeeld niet altijd duidelijk te worden benoemd.⁴⁹ Een complicerende factor was dat de initiële ontvankelijkheidsbeslissing, hoewel formeel van aard, sterk verweven is met afwegingen die samenhangen met materiële kwesties betreffende het civiele schadeverhaal. Zo loopt, als eerder aangegeven, de rechter bij de vraag of sprake is van een onevenredige belasting vooruit op de toetsing op de inhoudelijke vereisten ex artikel 6:162 BW. Dit gegeven, alsmede het feit dat de dossiers qua informatie soms incompleet waren, althans minder rijk gevuld waren dan verwacht⁵⁰ heeft ertoe geleid dat voor sommige zaken minder variabelen dan gewenst konden worden geregistreerd. Ook zijn de resultaten niet direct te generaliseren omdat door de selectie van de cases de externe validiteit is aangetast. Niettemin vergroot het gebruik van informatie uit verschillende bronnen en vanuit verschillende kwantitatieve en kwalitatieve onderzoeksmethoden, de interne validiteit en betrouwbaarheid van het onderzoek.

2.4 Afsluiting

Aan het begin van deze methodologische verantwoording is opgemerkt dat de hier gepresenteerde onderzoeksbevindingen berusten op een triangulatie van in verschillende deelonderzoeken verkregen gegevens. Zoals blijkt uit de beschrijving staan de onderscheiden deelonderzoeken weliswaar op zichzelf, maar dragen zij alle bij aan de beantwoording van de

⁴⁶ Zie ook hoofdstuk 3.

⁴⁷ Hierna worden alle vier de onderzochte regelingen kortheidshalve aangeduid als 'rechtsfiguur'.

⁴⁸ Zie bijlage 5, variabele A5.

⁴⁹ Zie bijlage 5, variabele C8.

⁵⁰ Zo ontbraken soms de vonnissen en/of de processen-verbaal van de zitting, maar ook waren er lege slachtoffermapjes en ontbrekende voegingsformulieren.

hoofdvraag: die naar de praktijk van het civiele schadeverhaal via het strafproces anno 2016 en de daarin gelegen aandachtspunten voor de ontvankelijkheidsbeslissing. De uitkomsten van elk deelonderzoek zijn op zichzelf te verantwoorden, maar het is juist het in samenhang bezien van de deelonderzoeken en de tussengelegen verbindingen die het mogelijk maken een beeld te schetsen van de huidige voegingspraktijk. Wanneer een bepaald aandachtspunt in meerdere deelonderzoeken naar voren komt wordt daarnaar, omwille van het duiden van de geconstateerde samenhang, verwezen.

Hoofdstuk 3

Regelgeving en interpretatie betreffende civiel schadeverhaal via het strafproces en trendgegevens

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt de wetgeving betreffende het civiele schadeverhaal en de uitleg daarvan in de jurisprudentie beschreven. Daarbij is gebruik gemaakt van wet- en regelgeving, de Handleiding van de LOVS, overige literatuur en (recente) jurisprudentie. Bij deze beschrijving is de chronologie van voorwaarden aangehouden zoals de wet die stelt ten aanzien van de voeging, in het bijzonder ter zake van de ontvankelijkheid daarvan. Om enig zicht op de omvang van de problematiek van de ontvankelijkheid te bieden, worden voorafgaand trendgegevens geschetst (par. 3.2).

3.2 Trendgegevens

Een deel van de vraagstelling ziet op de vraag naar het aantal zaken betreffende civiel schadeverhaal dat ter beoordeling aan de strafrechter werd voorgelegd. Hiervoor zijn trendgegevens verzameld voor de periode 2010-2014, waardoor op geaggregeerd niveau kan worden gekeken naar de ontwikkelingen ten aanzien van de ontvankelijkheid van de benadeelde partij gedurende deze termijn. De informatie richt zich op het aantal binnengekomen vorderingen benadeelde partij, de beoordeling van de ontvankelijkheid van de benadeelde partij en specifiekere delictsgroepen.

Het aantal strafzaken neemt tussen 2010 (n=110 027) en 2014 (n=97 732) af (daling van 11.2%), zo blijkt uit de jaarlijkse publicatie Criminaliteit en rechtshandhaving van het WODC. Het aantal voegingen is minder sterk gedaald en relatief stabiel gebleven; in 2010 waren er 18 180 voegingen en in 2014 waren dit er 17 738 (daling van 2.4%). Dit betekent dat er in 2010 in 16.5% van de strafzaken is gevoegd ten opzichte van 18.1% van de strafzaken in 2014. Kortom, relatief gezien is er sprake van een lichte stijging van het aantal strafzaken waarin de benadeelde partij door middel van een voeging bij het strafproces van de verdachte wordt betrokken (Tabel 3.1).

Tabel 3.1: Totaal aantal strafzaken afgedaan in eerste aanleg afgezet tegen totaal aantal voegingen

Jaar	Aantal strafzaken	Aantal voegingen	Percentage
2010	110 027	18 180	16.5%
2011	105 465	17 264	16.4%
2012	99 723	18 045	18.1%
2013	100 207	18 321	18.2%
2014	97 732	17 738	18.1%

Eveneens zijn gegevens ontleend aan de RAC-min data. Tijdens de voorbereiding van het kwantitatieve deel bleek dat de beschikbare RAC-min data zich niet één op één lenen voor een analyse van registraties betreffende de afhandeling van het civiele schadeverhaal door de strafrechter. De ingang voor registratie in de RAC-min data ligt namelijk in de parketnummers; onder zo'n parketnummer gaat voor wat betreft het civiele schadeverhaal een scala aan situaties schuil, welke variëteit niet uit de RAC-min blijkt. Per parketnummer kan het gaan om drie situaties:

1. Er is sprake van een enkelvoudige tenlastelegging, met daaraan verbonden een enkele vordering benadeelde partij;
2. Er is sprake van een enkelvoudige tenlastelegging, met daaraan verbonden meerdere vorderingen benadeelde partij;
3. Er is sprake van een cumulatieve tenlastelegging (meerdere feiten) waarbij voor elk feit sprake kan zijn van één of meerdere met dat feit verbonden vorderingen benadeelde partij.

Een tweede complicatie is dat de RAC-min als ingang voor registratie wat betreft het civiele schadeverhaal de oplegging van een schadevergoedingsmaatregel hanteert. Indien opgelegd voor één of meer van de in de tenlastelegging genoemde feiten, wordt die registratie automatisch doorgevoerd voor alle onder het betreffende parketnummer afgedane strafzaken.⁵¹ Derhalve ook voor feiten waarbij een vordering benadeelde partij niet-ontvankelijk werd verklaard en dus geen schadevergoedingsmaatregel is opgelegd. Anders gezegd: als er maar voor één van de onder het parketnummer geregistreerde feiten een schadevergoedingsmaatregel is opgelegd, wordt die registratie in de RAC-min vermeld voor alle onder dat parketnummer afgedane feiten.⁵² Wanneer deze registraties op geaggregeerd niveau zouden worden vergeleken met die welke zijn gevonden voor de geanalyseerde strafdossiers levert dat zodoende een scheef beeld op, omdat niet alle in de RAC-min geregistreerde schadevergoedingsmaatregelen betrekking hebben op een vordering benadeelde partij ter zake van één van de vier geselecteerde delicten.

Om een adequate verdeling van de data uit de RAC-min te krijgen is daarom de afdeling SIBa van het WODC gevraagd een herindeling te maken waarin de drie gehanteerde categorieën worden aangehouden (namelijk: ontvankelijk, gedeeltelijk ontvankelijk en niet-ontvankelijk). Daarbij bleek, en dat was een derde complicatie, dat de in de voorgaande alinea genoemde categorie van *schadevergoedingsmaatregel* niet eenduidig ingedeeld kon worden in *ontvankelijk* of *gedeeltelijk ontvankelijk* door het besproken manco van specificatie bij de registratie. Voor de volledigheid van het trendbeeld is deze categorie wel meegenomen bij de analyse, maar opgenomen als aparte vierde categorie, '*gedeeltelijk ontvankelijk / ontvankelijk*', om eventuele contaminatie te voorkomen.

⁵¹ Overigens worden opgelegde straffen en maatregelen in de RAC-min altijd op zaaksniveau geregistreerd.

⁵² Voor de strafzaken die via de steekproef zijn geanalyseerd is daarop door onderzoekers een correctie toegepast. Overigens vormt deze wijze van registratie een blijvend probleem; zie eerder: Van Wingerden e.a. 2017, p. 111.

Vanwege deze complicaties is gezocht naar andere geregistreerde gegevens op geaggregeerd en op geïndividualiseerd niveau. Maar dergelijke kwantitatieve data bleken maar in zeer beperkte mate voorhanden te zijn en de data die werden gevonden leenden zich niet om een trendbeeld te schetsen over de ontvankelijkheid van de benadeelde partij en de afhandeling van de vordering door de strafrechter.⁵³ Om die reden is er voor gekozen de hieropvolgende te presenteren trendgegevens enkel op de RAC-min data te baseren. Naast een gecumuleerd beeld over 2010-2014 betreffende de ontvankelijkheid benadeelde partij is er eveneens een trendbeeld gegeven dat gespecificeerd is naar de vier delictscategorieën gehanteerd in dit onderzoek, te weten: diefstal, mishandeling, vernieling en openlijke geweldpleging.

Tabel 3.2: Trendgegevens van 2010 tot en met 2014 betreffende de ontvankelijkheid van de benadeelde partij bij civiele vorderingen in het strafproces

	2010	2011	2012	2013	2014
Aantal zaken	18 180	17 264	18 045	18 321	17 738
Ontvankelijkheid benadeelde partij					
Ontvankelijk	30.3%	28.4%	25.9%	22.8%	19.2%
Gedeeltelijk ontvankelijk	7.8%	6.5%	6.0%	5.2%	4.5%
Niet-ontvankelijk	32.2%	23.5%	21.1%	18.9%	16.6%
<i>Gedeeltelijk ontvankelijk / ontvankelijk*</i>	29.8%	41.7%	46.9%	53.1%	59.7%

* Deze categorie bestaat uit ontvankelijk en gedeeltelijk ontvankelijk verklaarde zaken – zie het besproken manco van specificatie bij de registratie

Het trendbeeld van 2010 tot en met 2014 laat zien dat het aantal zaken relatief stabiel is gebleven met als gemiddelde 17 909 strafzaken per jaar. Indien het aantal zaken gespecificeerd is aan de hand van de ontvankelijkheid van de benadeelde partij, blijkt dat in 2010 ongeveer bij één derde van de zaken de benadeelde partij niet-ontvankelijk is verklaard. Bij de overige twee derde van de zaken werd de benadeelde partij ontvankelijk, dan wel gedeeltelijk ontvankelijk verklaard. Daarnaast blijkt ook de categorie ‘*gedeeltelijk ontvankelijk*’ door de jaren heen te dalen, van 7.8% in 2010 tot 4.5% in 2014. Niet-ontvankelijkheid van de benadeelde partij laat de dalende trend zien tot en met 2014, waar ‘slechts’ 16.6% van de zaken worden aangemerkt als *niet-ontvankelijk*. De categorie ‘*gedeeltelijk ontvankelijk / ontvankelijk*’ waarin zaken zijn opgenomen waarbij de benadeelde partij gedeeltelijk ontvankelijk dan wel ontvankelijk is verklaard⁵⁴ stijgt met meer dan een verdubbeling in vijf jaar tijd, van 29.8% in 2010 naar 59.7% in 2014.

⁵³ Verkend zijn bijvoorbeeld: Criminaliteit & Rechtshandhaving, jaarverslagen van Slachtofferhulp Nederland en van het Schadefonds Geweldsmisdrijven.

⁵⁴ Deze categorie van *schadevergoedingsmaatregel* werd niet eenduidig ingedeeld in ‘ontvankelijk’ of ‘gedeeltelijk ontvankelijk’.

3.2.1 Aggregatie van delictscategorieën

Wanneer de data worden gespecificeerd naar de vier gehanteerde delictscategorieën, zie tabel 3.3, zijn directe parallellen te trekken met de geaccumuleerde (totale) data. Opvallend is dat gedurende de gehele periode de gehanteerde delictscategorieën rond de 63% van het totaal aantal zaken met een civiele vordering van een benadeelde partij vormen. Diefstalzaken vormen met ongeveer 40% binnen deze aggregatie van de geselecteerde delictscategorieën de grootste delictscategorie, gevolgd door mishandeling met ongeveer 35%. Verdere specificatie per delict wordt in de volgende paragraaf beschreven.

Tabel 3.3. Geaggregeerde trendgegevens van 2010 tot en met 2014 betreffende de ontvankelijkheid van de benadeelde partij bij civiele vorderingen in het strafproces voor de delictscategorieën diefstal, mishandeling, vernieling en openlijke geweldpleging.

	2010	2011	2012	2013	2014
Aantal zaken	11 513	10 823	11 255	11 608	11 556
Ontvankelijkheid benadeelde partij					
Ontvankelijk	28.5%	25.2%	22.6%	19.1%	15.0%
Gedeeltelijk ontvankelijk	7.2%	5.8%	5.1%	4.0%	3.4%
Niet-ontvankelijk	32.8%	22.5%	19.8%	16.8%	14.7%
<i>Gedeeltelijk ontvankelijk /ontvankelijk*</i>	31.6%	46.5%	52.4%	60.1%	67.0%

* Deze categorie bestaat uit ontvankelijk en gedeeltelijk ontvankelijk verklaarde zaken – zie het besproken manco van specificatie bij de registratie

De trendgegevens voor de geaggregeerde data op delictscategorie-niveau laten dezelfde trends zien als de geaccumuleerde totale data. Het aantal zaken waarbij de benadeelde partij *niet-ontvankelijk* is verklaard toont een dalende lijn, met 32.8% in 2010 tot 14.7% in 2014. Dezelfde daling is waar te nemen bij de categorie '*gedeeltelijk ontvankelijk*', waarbij het percentage in vijf jaar tijd zakt van 7.2% naar 3.4%. Ook het aantal zaken bestempeld met *ontvankelijk* zakt gedurende deze periode van 28.5% in 2010 naar 15.0% in 2014. Dit kan worden verklaard door de grote stijging in de categorie '*gedeeltelijk ontvankelijk/ontvankelijk*', waarbij in vijf jaar tijd meer dan een verdubbeling in percentages heeft plaatsgevonden, van 31.6% in 2010 naar 67.0% in 2014. Hiermee komen de trendgegevens betreffende gehanteerde delictscategorieën overeen met de trendgegevens op basis van geaccumuleerde totale dataset.

3.2.2 Trendgegevens van delictscategorieën

Voor de beschrijving van de trendgegevens van de vier delictscategorieën is gekozen voor een gefaseerde vergelijking. Hierin zijn voor elk jaar per ontvankelijkheidsmogelijkheid de respectievelijke percentages ten opzichte van het totaal aantal zaken met een vordering benadeelde partij binnen de delictscategorie vergeleken, voor de tijdsperiode van 2010-2014. Zo kunnen verschillen worden geïdentificeerd en eventuele nuances bij de geaggregeerde sets worden gemaakt.

Voor 'ontvankelijk' valt een verschil tussen de vier delictscategorieën op, zie tabel 3.4. Zowel mishandeling als openlijke geweldpleging zakken gedurende de tijdsperiode met iets meer dan de helft, respectievelijk 29.4% naar 13.3% en 27.7% naar 13.1%. Diefstal zakt met 28.8% naar 18.8% eveneens gedurende deze tijdsperiode, echter minder hard dan de twee eerdergenoemde delictscategorieën. Vernieling zakt daarentegen zeer sterk, van 25.3% in 2010 naar 6.3% in 2014. Opvallend is daarbij dat er bijna een halvering heeft plaatsgevonden tussen 2010 en 2011.

Tabel 3.4: Trendgegevens van 2010 tot en met 2014 van het percentage zaken met een *ontvankelijk* verklaarde benadeelde partij ten opzichte van het totaal aantal zaken met vordering een benadeelde partij binnen de delictscategorie.

	2010	2011	2012	2013	2014
Diefstal	28.8	27.8	25.4	21.7	18.8
Mishandeling	29.4	23.7	21.5	18.1	13.3
Openlijke geweldpleging	27.7	29.4	24.0	20.2	13.1
Vernieling	25.3	14.8	12.3	10.1	6.3

Tabel 3.5 toont de percentages betreffende de categorie '*gedeeltelijk ontvankelijk*' die bestaat uit ontvankelijk en gedeeltelijk ontvankelijk verklaarde zaken over de periode 2010 tot en met 2014. De dalende lijn waargenomen in de geaggregeerde sets is hier wederom aanwezig bij alle delictscategorieën. Diefstal en openlijke geweldpleging halveren, mishandeling heeft een sterkere daling. Opmerkelijk is dat vernieling met 4.9% al een relatief laag percentage had in 2010, maar in 2014 een percentage van 0.5% laat zien. Verder is noemenswaardig dat er een stijging in het percentage zaken met *gedeeltelijk ontvankelijk* verklaarde benadeelde partijen is bij openlijke geweldplegingen in 2013 ten opzichte van 2012. Dit is een stijging tegen de trendlijn in. Er is eveneens een lichte stijging in percentage zaken met *gedeeltelijk ontvankelijk* verklaarde benadeelde partij bij diefstalzaken in 2012 ten opzichte van 2011. Het gaat om een lichte stijging, maar ook dit is tegen de verwachting van de trendlijnen in.

Tabel 3.5: Trendgegevens van 2010 tot en met 2014 van het percentage zaken met een *gedeeltelijk-ontvankelijk* verklaarde benadeelde partij ten opzichte van het totaal aantal zaken met vordering een benadeelde partij binnen de delictscategorie.

	2010	2011	2012	2013	2014
% Gedeeltelijk ontvankelijk binnen:					
Diefstal	8.1	7.4	7.5	4.8	4.5
Mishandeling	6.4	4.6	3.9	2.9	2.6
Openlijke geweldpleging	8.0	7.0	3.5	7.0	3.7
Vernieling	4.9	2.6	1.7	1.3	0.5

In Tabel 3.6 zijn voor de zaken met een *niet-ontvankelijk* verklaarde benadeelde partij de trendgegevens overeenkomstig de geaggregeerde sets. Er is bij elke delictscategorie een dalende lijn waar te nemen. Bij elke categorie is de daling het sterkst tussen 2010 en 2011.

Vooral bij mishandeling en vernieling is er tussen 2010 en 2014 een sterke daling waar te nemen. Het percentage mishandelingszaken met een *niet-ontvankelijk* verklaarde benadeelde partij zakt in die periode van 29.2% tot 8.6%, bij vernieling zakt dit percentage van 23.8% naar 3.4%.

Tabel 3.6: Trendgegevens van 2010 tot en met 2014 van het percentage zaken met een *niet-ontvankelijk* verklaarde benadeelde partij ten opzichte van het totaal aantal zaken met vordering een benadeelde partij binnen de delictscategorie.

	2010	2011	2012	2013	2014
Diefstal	35.9	27.4	26.2	22.4	20.4
Mishandeling	29.2	17.0	11.4	11.1	8.6
Openlijke geweldpleging	38.9	29.4	28.0	21.7	20.2
Vernieling	23.8	13.4	9.9	7.0	3.4

Wanneer wordt gekeken naar de laatste categorie '*gedeeltelijk ontvankelijk / ontvankelijk*', die bestaat uit ontvankelijk en gedeeltelijk ontvankelijk verklaarde zaken – zie het besproken manco van specificatie bij de registratie – (tabel 3.7), is bij elke delictscategorie een stijgende lijn waar te nemen, overeenkomstig de geaggregeerde sets. In absolute aantallen en relatieve percentages maken diefstal, mishandeling en openlijke geweldpleging van 2010 tot en met 2014 een grote groei door. Ter illustratie: vorderingen benadeelde partij bij mishandelingen blijken in 2014 in 75.6% van de gevallen te kunnen worden geclassificeerd als *gedeeltelijk ontvankelijk / ontvankelijk*, ten opzichte van 35.1% in 2010. Alle drie de categorieën groeien gestaag, waarbij openlijke geweldpleging met een groei van 247% vooropgaat. Vernieling groeit relatief gezien minder hard, echter blijkt in 2014 bijna 90% van de vernielingszaken waarin een vordering benadeelde partij is aangevoerd de benadeelde partij als *gedeeltelijk ontvankelijk / ontvankelijk* te zijn beoordeeld.

Tabel 3.7: Trendgegevens van 2010 tot en met 2014 van het percentage zaken met een *gedeeltelijk ontvankelijk / ontvankelijk* verklaarde benadeelde partij ten opzichte van het totaal aantal zaken met vordering een benadeelde partij binnen de delictscategorie.

	2010	2011	2012	2013	2014
Diefstal	27.1	37.4	40.9	51.0	56.3
Mishandeling	35.1	54.7	63.2	67.9	75.6
Openlijke geweldpleging	25.4	34.2	44.5	51.1	62.9
Vernieling	46.0	69.3	76.1	81.6	89.9

3.2.3 Conclusies op basis van trendgegevens

Over de jaren 2010 tot en met 2014 lijkt er sprake te zijn van een lichte stijging van het aantal strafzaken waarin de benadeelde partij door middel van een voeging bij het strafproces van de verdachte wordt betrokken. Op basis van de gegevens ontleend aan de RAC-min kan gezegd worden dat de niet-ontvankelijkheid van benadeelde partij lijkt te dalen. De grootste daling

heeft tussen 2010 en 2011 plaatsgevonden, met een verschil van ongeveer 9%. Niettemin is in 2014 nog steeds ongeveer 16.6% van de zaken een benadeelde partij geheel niet-ontvankelijk verklaard, terwijl in 4,5% van de zaken een gedeeltelijke niet-ontvankelijkheid volgde. Dit percentage ligt mogelijk nog hoger, door de beschreven ambigue opdeling in de RAC-min.

Zoals in het verdere verslag zal blijken, stemt het beeld dat op grond van deze trendgegevens naar voren komt overeen met de bevindingen uit het dossieronderzoek en de uitkomsten uit de bevindingen.⁵⁵

3.3 Perspectief 2016

In het hierna volgende wordt de actuele stand van zaken beschreven betreffende de wet- en regelgeving en de jurisprudentie, welk beeld wordt gelardeerd met bevindingen uit de dossierstudie en de vraagg gesprekken. Het perspectief op civiel schadeverhaal via het strafproces zoals dat zich anno 2016 ontvouwt vormt echter de neerslag van eerdere ontwikkelingen. Immers, al bij de invoering van het Wetboek van Strafvordering in 1838 werd door de wetgever voorzien in de mogelijkheid tot civiel schadeverhaal via het strafproces, zij het in bescheidener vorm dan heden ten dage het geval is. Het feit dat de wetgever van meet af aan heeft voorzien in zo'n recht geeft niettemin aan dat het recht op schadevergoeding wordt gezien als een fundamenteel slachtofferrecht.

Sinds de inwerkingtreding van de Wet versterking positie slachtoffers in 2011 maakt dit recht deel uit van de wettelijke catalogus van slachtofferrechten, opgenomen in Titel IIIA van het Wetboek van Strafvordering. Hoewel wordt vastgehouden aan het accessoire karakter van het civiele schadeverhaal in het strafproces, zijn de mogelijkheden tot het verwerven van schadeverhaal de afgelopen jaren verruimd. In overeenstemming hiermee wordt in de recente beleidsnota *Recht doen aan slachtoffers* benadrukt dat slachtoffers mogelijkheden dienen te worden geboden tot herstel van de gevolgen van het strafbare feit, in financieel, praktisch en emotioneel opzicht.⁵⁶ Dat legt de lat wat betreft de vanuit het strafrechtstelsel te bieden mogelijkheden tot schadeverhaal hoog; het maakt duidelijk dat schadeverhaal in alle opzichten onderwerp is geworden van binnen de context van het strafproces te maken afwegingen.

Handvatten voor het schadeverhaal zijn te vinden in recente wetswijzigingen,⁵⁷ in de in 2011 geactualiseerde Aanwijzing slachtofferzorg en in de Handleiding van de Raad voor de rechtspraak (2013).⁵⁸ Tegen deze achtergrond volgt in dit hoofdstuk een beschrijving van de regelgeving en de jurisprudentie. Als kapstok functioneert de procedure beschreven in het Wetboek van Strafvordering en de uitleg van deze bepalingen in de rechtspraak. Dit 'theoretisch' perspectief wordt aangevuld met informatie verkregen uit de interviews gehouden met

⁵⁵ Zie hoofdstuk 5 en 6.

⁵⁶ *Kamerstukken II* 2012/2013, 33 552, nr. 2, bijlage. Zie ook *Kamerstukken II* 2012/2013, 33 140, nr. 15, met de daarin verwoorde voornemens jegens slachtoffers uit hoofde van het regeerakkoord 'Bruggen slaan' (bijlage par. VIII).

⁵⁷ O.a. Wet Versterking positie slachtoffer, *Stbl.* 2010, 1 en Uitvoeringsbesluit voorschotregeling. Schadevergoedingsmaatregel, *Stbl.* 2010, 311.

⁵⁸ Candido e.a. 2013.

respondenten werkzaam in de zittingspraktijk.⁵⁹ Ook dwarsverbanden gevonden in de gesprekken gehouden ten behoeve van de verkenning van de voorbereiding van het civiele schadeverhaal worden genoemd.⁶⁰ De voegingspraktijk ter zitting en de daarin gelegen aandachtspunten worden (zoveel mogelijk) in chronologische volgorde van de te nemen beslissingen beschreven. Daarbij verdient opmerking dat, ofschoon in dit onderzoek de ontvankelijkheidsbeslissing centraal staat, die beslissing zo nauw is verweven met, en daarom moeilijk afzonderlijk te bespreken is van de andere onderdelen van de voegingspraktijk. De ontvankelijkheidsbeslissing kan immers door verschillende zaken worden ingekleurd. Het is daarom dat de beschrijving niet beperkt is tot de ontvankelijkheidsbeslissing, maar de besluitvorming over civiel schadeverhaal in de context van het strafproces in brede zin wordt besproken.

3.4 Voegingsgerechtigden

3.4.1 Kring van voegingsgerechtigden

Artikel 51f lid 1 Sv geeft een definitie van de voegingsgerechtigde:

‘Degene die rechtstreeks schade heeft geleden door een strafbaar feit, kan zich terzake van zijn vordering tot schadevergoeding voegen als benadeelde partij in het strafproces.’

Dit artikel moet worden gelezen in samenhang met artikel 51a lid 1 Sv, waarin staat omschreven wie als slachtoffer⁶¹ in de zin van Titel IIIA Sv kan worden begrepen:

‘Als slachtoffer wordt aangemerkt degene die als rechtstreeks gevolg van een strafbaar feit vermogensschade of ander nadeel heeft ondervonden. Met het slachtoffer wordt gelijkgesteld de rechtspersoon die als rechtstreeks gevolg van een strafbaar feit vermogensschade of ander nadeel heeft ondervonden.’

Deze twee bepalingen, gevoegd bij het gegeven dat sprake moet zijn van een ‘strafbaar feit’, maken duidelijk dat ‘schade’ en ‘rechtstreeks gevolg’ de sleutelwoorden zijn voor het bepalen wie voegingsgerechtigd is. Dat zijn het directe slachtoffer, de rechtspersoon die direct door het strafbare feit is getroffen, en, als het directe slachtoffer door het strafbare feit is overleden, volgens artikel 51f lid 2 Sv ook:

- de erfgenamen ter zake van hun onder algemene titel verkregen vordering;⁶²

⁵⁹ Voor een uitgebreid verslag: hoofdstuk 6.

⁶⁰ Zie voor een uitgebreide beschrijving hoofdstuk 4.

⁶¹ De term ‘slachtoffer’ wordt hier gebruikt als synoniem voor ‘eiser’; waar wordt gesproken van ‘gedaagde’ wordt afhankelijk van het processuele stadium de ‘verdachte’ of ‘dader’ bedoeld.

⁶² Zie: HR 15 april 2014, ECLI:NL:HR:2014:917.

- de personen genoemd in artikel 6:108 lid 1 BW ter zake van de daar genoemde vorderingen (kort gezegd: kosten van levensonderhoud waarin de overledene voorzag)
- en de personen genoemd in artikel 6:108 lid 2 BW ter zake van de daar genoemde vorderingen (kort gezegd: de personen die de kosten van de lijkbezorging hebben gedragen).⁶³

Indien het slachtoffer schade heeft geleden als gevolg van een strafbaar feit, maar hij voordat hij zich heeft kunnen voegen vanwege een andere oorzaak dan het strafbare feit is komen te overlijden, hebben de nabestaanden geen recht zich te voegen. Niet duidelijk is immers dat het slachtoffer dat zou hebben gewenst. Als het door andere oorzaak overleden slachtoffer zich al had gevoegd dan zijn de erfgenamen bevoegd deze voeging door te zetten.⁶⁴ Illustratief hiervoor is het arrest van de Hoge Raad van 13 juli 2010. De nabestaanden van het tussentijds overleden slachtoffer zetten de voeging van rechtswege in hoger beroep voort.⁶⁵ Het hof legde ten hunner behoeve een schadevergoedingsmaatregel op. A-G Hofstee meende dat de erven niet-ontvankelijk moesten worden verklaard, omdat de reikwijdte van de kring van begunstigden van de schadevergoedingsmaatregel gebonden zou zijn aan dezelfde eisen als die van de voegingsgerechtigden. De door de verdachte geschonden norm strekte niet tot enig rechtens te beschermen belang van de erven, waardoor zij niet voegingsgerechtigd waren en er dus ten hunner behoeve geen schadevergoedingsmaatregel kon worden opgelegd. De Hoge Raad oordeelde anders: omdat de aansprakelijkheid van de verdachte jegens een dergelijk slachtoffer uit hoofde van artikel 36f Sr door diens overlijden niet verloren gaat, mag de schadevergoedingsmaatregel worden opgelegd ten behoeve van de erfgenamen. Annotator Cleiren meent dat deze ruime uitleg door de Hoge Raad de civielrechtelijke aard van de aan de schadevergoedingsmaatregel ten grondslag liggende aansprakelijkheid benadrukt. Zij verbindt daaraan de conclusie dat de Hoge Raad ‘geen enkele aanleiding ziet om de vordering van de benadeelde partij een (meer) autonoom strafrechtelijk karakter te geven.’⁶⁶

3.4.2 Voeging door rechtspersonen

In het geval wordt gevoegd namens een rechtspersoon dient een machtiging te worden overgelegd. Meestal is dat een afschrift van de inschrijving van de rechtspersoon bij de Kamer van Koophandel, waaruit blijkt dat degene die zich namens de rechtspersoon als benadeelde stelt, daartoe ook daadwerkelijk is gemachtigd. Indien zo’n machtiging niet aanwezig is dient de benadeelde partij niet-ontvankelijk te worden verklaard, omdat niet kan worden gecontroleerd of de benadeelde – de rechtspersoon – daadwerkelijk de wens heeft schadevergoeding te vorderen. De beginselen van een behoorlijke procesorde brengen volgens de Hoge Raad echter mee dat de benadeelde partij in zo’n geval vanwege het Openbaar

⁶³ Candido e.a. 2013, p. 40.

⁶⁴ In het vervolg worden de termen ‘slachtoffer’ en ‘benadeelde partij’ door elkaar gebruikt, waarbij de eerste term zowel ziet op het directe slachtoffers als diens voegingsgerechtigde erfgenamen.

⁶⁵ HR 13 juli 2010, *NJ* 2011, 259, in het bijzonder r.o. 2.6 en 2.7.

⁶⁶ HR 13 juli 2010, *NJ* 2011, 259.

Ministerie of de rechter in de gelegenheid moet worden gesteld het verzuim te herstellen.⁶⁷ Niettemin maken sommige rechters expliciet melding van dit formele probleem en merken zij op dat van bedrijven mag worden verwacht dat deze op de hoogte zijn van dit vereiste.⁶⁸ Een officier van justitie maakt te dezen melding van de mogelijkheid tot reparatie van zo'n formeel verzuim door oplegging van een schadevergoedingsmaatregel te vorderen. Niet iedereen staat echter open voor deze oplossing; enkele rechters geven aan dat van een rechtspersoon mag worden verwacht dat deze op de hoogte is van het vereiste van een machtiging.

3.5 Moment van voeging

Voeging is mogelijk voorafgaande aan de zitting of ter zitting (artikel 51g Sv). De eerste mogelijkheid heeft de voorkeur van de wetgever.⁶⁹ Schadeopgave vindt dan (bij voorkeur) plaats via het Schadeformulier (artikel 51g lid 1 Sv).⁷⁰ Op de achtergrond speelt artikel 6 lid 1 EVRM: een voeging voorafgaande aan de zitting geeft het Openbaar Ministerie de mogelijkheid de voeging te vermelden op de dagvaarding, zodat de verdachte daarvan tijdig op de hoogte is en zich daar op kan voorbereiden. Daarnaast geeft een tijdige voeging het slachtoffer de gelegenheid SHN te vragen behulpzaam te zijn bij het opstellen van de vordering of deze te laten controleren.

Anders dan bij de civiele route wordt de vordering niet per dagvaarding betekend door een deurwaarder. Het is aan het Openbaar Ministerie de vordering te doen toekomen aan de verdachte. Ook zijn er geen griffierechten verschuldigd. Vanwege de termijnen is vermelding van de vorderingen op de dagvaarding door het Openbaar Ministerie soms niet haalbaar. Maar de oorzaak voor de vertraging kan ook aan slachtofferzijde liggen. De vordering wordt daarom in de regel als afzonderlijk processtuk verstrekt aan de verdediging. Vanuit de advocatuur wordt er dan ook melding van gemaakt dat men de vordering niet alleen toezendt aan het Slachtofferloket, maar ook zelf een kopie zendt aan de verdediging om er zeker van te zijn dat die op de hoogte is.

Hoewel de wetgever de voorkeur geeft aan voeging voorafgaande aan de zitting, kan ter zitting tot aan het moment van het requisitoir worden gevoegd (artikel 51g lid 3 jo 311 Sv). Dat moment ligt, gelet op het belang van een zorgvuldige voorbereiding weliswaar laat, maar hoeft geen afbreuk te doen aan het zittingsverloop. De civiele vordering valt immers in principe

⁶⁷ HR 5 februari 2002, ECLI:NL:HR:2002:AD53; Candido e.a. 2013, p. 102. Overigens werd in een vonnis van de Rechtbank Amsterdam opgenomen in het dossieronderzoek vermeld dat 'de wet geen schriftelijke machtiging vereist' en dat de zich als benadeelde partij gestelde rechtspersoon ontvankelijk was nu diens wens om zich te voegen kan worden afgeleid uit het voegingsformulier. Deze uitspraak lijkt contrair de wet te zijn.

⁶⁸ Dat is voor sommige repeat players ook wel het geval, zoals de nutsbedrijven die zich regelmatig als benadeelde partij stellen bij diefstal van elektriciteit ten gevolge van het telen van weed. Maar voor andere grote winkelbedrijven geldt dat men zich hier blijkbaar niet van bewust is, wat gevolgen kan hebben voor de schadevordering die namens het bedrijf is ingediend ten behoeve van de werknemer. Overigens lijkt deze laatste daarvan dan geen financieel nadeel te hoeven ondervinden; het gegeven dat het bedrijf zich als benadeelde partij stelt betekent immers dat deze in de schade treedt van het directe slachtoffer en dat de schade aan deze persoon door het bedrijf zal zijn vergoed uit hoofde van de diens dienstbetrekking.

⁶⁹ *Kamerstukken II 1989/1990*, 21 345, nr. 3, p. 14.

⁷⁰ Zogenaamde repeat players, zoals energiebedrijven of de politie maken veelal gebruik van een eigen formulier of laten een advocaat een schadevordering opstellen.

buiten hetgeen wat besproken dient te worden inzake de voorliggende strafzaak. Strikt genomen verplicht artikel 311 Sv het Openbaar Ministerie niet een advies uit te brengen over de vordering, hoewel dat in de praktijk wel gebeurt.⁷¹ De Aanwijzing slachtofferzorg spreekt dan ook over het 'rekwireren van een toewijzing van de civiele vordering'.⁷² Vanuit proceseconomische overwegingen valt dat advies samen met de vordering voor de strafzaak. Het is dus van belang dat het Openbaar Ministerie voor het requisitoir op de hoogte is van de vordering. De benadeelde partij dient na het houden van het requisitoir en de repliek en dupliek steeds de gelegenheid te krijgen daarop te reageren. Wanneer een vordering abusievelijk niet voor het requisitoir is behandeld, maar blijkens de datum van binnenkomst af te leiden uit de stempel op het Schadeformulier tijdig is ingediend, dient de benadeelde partij ter zitting alsnog de gelegenheid te krijgen de vordering toe te lichten.⁷³

Rechters maken met enige regelmaat melding van te laat binnekomende vorderingen.⁷⁴ Het kan dan gaan om vorderingen die al wel blijken te zijn ingediend, maar die niet vooraf bekend zijn, of voegingen die pas ter zitting worden gedaan.⁷⁵ De oorzaak voor een dergelijke late voeging lijkt overigens in de regel niet te zijn gelegen in een bewuste keuze van de benadeelde partij. Er kan sprake zijn van administratieve omissies of van een misverstand tussen de benadeelde partij en SHN waardoor de vordering wel is ingediend, maar niet in het strafdossier terecht is gekomen, of gewoonweg nog niet is ingediend. Van een bewust uitstel van indiening van de vordering bij de benadeelde partij tot aan de zitting lijkt geen sprake te zijn. Veelal wordt door rechters melding gemaakt van administratieve problemen bij het Openbaar Ministerie. Als het late moment van voeging te wijten is aan een aantoonbaar verzuim van de betrokken diensten (het Openbaar Ministerie of SHN), adviseert de Handleiding tot aanhouding. Sterker nog, mocht de rechter pas ná sluiting van het onderzoek ter zitting bekend raken met de wens van het slachtoffer zich te voegen en er is sprake van zo'n aantoonbaar verzuim, dan zou dit dienen te leiden tot heropening van het onderzoek teneinde het slachtoffer de gelegenheid te geven zich te voegen. Hoewel dergelijke gevallen bekend zijn uit de jurisprudentie, komt dit in de regel niet voor.⁷⁶ Vanzelfsprekend doen

⁷¹ Zie Schoep 2015; hij verklaart dit vanuit de ratio van art. 329 Sv op grond waarvan de rechter zich over alle door hem te nemen beslissingen kan laten adviseren door het Openbaar Ministerie. Die mogelijkheid dient ook de verdediging te worden geboden, echter niet wanneer het gaat om de vordering benadeelde partij. Daar komt het standpunt van de verdediging enkel aan de orde als sluitstuk van het pleidooi in de strafzaak. Overigens kan ook worden gewezen op art. 42 jo 44 Rv, waaruit volgt dat het Openbaar Ministerie aanwezig mag zijn bij civiele zaken en de rechter eventueel ongevraagd mag adviseren. Voorts blijkt de betrokkenheid van het Openbaar Ministerie ook uit haar bevoegdheid om oplegging van een schadevergoedingsmaatregel te vorderen.

⁷² Aanwijzing slachtofferzorg, *Stcrt.* 2010, 20476, onder 2.4.2.

⁷³ Candido e.a. 2013, p. 64-65. Schoep pleit er voor om het Openbaar Ministerie een advies uit te laten brengen nádat het slachtoffer achtereenvolgens de verdachte zich over de vordering hebben uitgelaten. Dat strookt zijns inziens beter met de civielrechtelijke aard van de vordering; het is immers aan de partijen daarover te stellen en verweer te voeren (Schoep 2015, p. 227). Dit roept dan wel de vraag op of het slachtoffer en de verdachte zich vervolgens op hun beurt toch nog mogen uitlaten over het advies van het Openbaar Ministerie? Gelet op de huidige regeling lijkt dat het geval te zijn.

⁷⁴ Zie hierover uitgebreider: hoofdstuk 6, par. 6.4.2.2.

⁷⁵ Dat laatste vond in de in het voorliggende onderzoek geanalyseerde dossiers slechts in acht zaken plaats; zie par. 5.4.3.

⁷⁶ Candido e.a. 2013, p. 63. Zie voor toepassingen: Rb Oost-Brabant 12 augustus 2014, ECLI:NL:RBOBR:2014:4893 en Rb Gelderland 24 juni 2015, ECLI:NL:RBGEL:2015:4142.

dergelijke situaties als boven beschreven zich alleen voor als de benadeelde partij ter zitting aanwezig is.⁷⁷

Regelmatig beschikt de verdediging niet over de vordering en moet een kopie worden gemaakt, gevolgd door een leespauze. Voeging op zo'n laat moment, wordt door sommige rechters als een (relatieve) verstoring van de zittingsorde ervaren; liever had men al bij de voorbereiding kennis gedragen van de voeging. Anderen daarentegen lijken minder zwaar te tillen aan het ter zitting bekend worden met de vordering. Het zouden veelal eenvoudige vorderingen betreffen, die ook zonder gedegen voorbereiding kunnen worden afgedaan.

Voeging ter zitting brengt ook risico mee op niet-ontvankelijkheid van de vordering. Dit risico moet echter niet worden overschat, want de meeste vorderingen zijn volgens de meeste rechters niet 'super ingewikkeld'. Niettemin heeft de verdediging zich niet, net zo min als de rechter, kunnen voorbereiden op de vordering. Indien de verdediging na een leespauze instemt met de behandeling van de vordering kan de rechter dus alsnog besluiten deze niet-ontvankelijk te verklaren, ook als de benadeelde partij de vordering heeft toegelicht.⁷⁸ Dan kan blijken dat de verdediging, in de ogen van de rechter, onvoldoende gelegenheid kan worden geboden zich te verweren, of dat de behandeling van de vordering anderszins een onevenredige belasting vormt voor het strafgeding. Aanhouding van de zaak wordt in zo'n geval zelden overwogen. De vordering van de benadeelde partij betreft een accessoire vordering, de verdachte heeft belang bij een voortvarende afdoening van de zaak en de rechters zijn niet genegen zittingscapaciteit of de tijd van de verdediging op te offeren. Bovendien staat bij niet-ontvankelijkheid de weg naar de civiele rechter open.⁷⁹

Ten slotte is van belang dat het slachtoffer dat zich tijdens het voorbereidend onderzoek heeft gevoegd, zich nogmaals ter zitting mag voegen. Het slachtoffer mag de gedane schadeopgave wijzigingen (vermeerderen tot aan het requisitoir), verminderen of intrekken tot het moment waarop het eindonderzoek in de strafzaak is gesloten.⁸⁰ Niettemin kunnen dergelijke wijzigingen risico's met zich brengen: de rechter kan immers beslissen dat de verdediging daardoor onvoldoende gelegenheid heeft gehad om zich voor te bereiden, hetgeen voor de rechter aanleiding kan zijn te beslissen tot niet-ontvankelijkheid. Dit bevestigt het belang van een tijdige en zorgvuldig voorbereide voeging. Het dossieronderzoek laat zien dat dergelijke wijzigingen slechts in een minderheid van de zaken speelt.

3.6 Bevoegdheid tot splitsing van de vordering

Voor de ontvankelijkheid is van belang dat de benadeelde partij de vordering mag splitsen (artikel 51f lid 3 Sv). Het accessoire karakter van het civiele schadeverhaal staat afhandeling van te complexe vorderingen in de weg. Als duidelijk is dat de schadevordering schadeposten bevat die niet eenvoudig van aard zijn, doet de benadeelde partij er dan ook goed aan de

⁷⁷ In de in het voorliggende onderzoek bestudeerde dossiers was dat in een minderheid van zaken (21.7 %) het geval; zie hoofdstuk 5, par. 5.4.3.

⁷⁸ Candido e.a., 2013, p. 63.

⁷⁹ Candido 2011, p. 357.

⁸⁰ HR 16 maart 2004, ECLI:NL:HR:2004:AO1486; Candido e.a. 2013, p. 66.

vordering te splitsen en slechts het eenvoudige deel aan te brengen bij de strafrechter.⁸¹ Zo kan worden voorkomen dat de vordering niet-ontvankelijk wordt verklaard, of wordt afgewezen. Het afgesplitste deel kan worden aangebracht bij de civiele rechter. In dat geval doet de benadeelde partij er goed aan geen 'voorschot' te vragen, maar duidelijk aan te geven dat de voeging slechts betrekking heeft op een deel van de schade. Zo vroeg de benadeelde partij in de zaak die aan de Rechtbank Rotterdam op 29 januari 2014 voorlag 'geen uitspraak te doen over de zaak inhoudelijk, maar slechts een voorschot te bepalen op zijn definitieve schade'. De uitspraak van de rechter over het afgesplitste deel van de vordering heeft echter een finaal karakter, behalve als ter zake een niet-ontvankelijkheid zou volgen. De Rotterdamse rechter corrigeerde het verzoek en las het als dat de benadeelde partij 'slechts een deel van zijn vordering (...) aan de strafrechter voorlegt' en wees de afgesplitste schadeposten toe.⁸²

Overigens mag de rechter de vordering ambtshalve splitsen. Voor het deel dat niet-ontvankelijk wordt verklaard, dient in het vonnis te worden vermeld dat de benadeelde partij zich daarvoor tot de civiele rechter kan wenden (artikel 361 lid 3 Sv).

3.7 Rechtsbijstand

Anders dan voor de verdachte, geldt voor het slachtoffer dat een recht op kosteloze rechtsbijstand niet het uitgangspunt vormt.⁸³ De achterliggende gedachte is dat het bij zaken die vallen in de categorie 'Regulier', gaat om accessoire, niet al te ingewikkelde vorderingen waarvan de behandeling niet per se juridische ondersteuning behoeft anders dan die wordt geboden door de juridisch medewerkers van SHN, werkzaam binnen het Slachtofferloket, aangevuld met ter zitting geboden advisering door de officier van justitie en de eventueel ambtshalve door de rechter gestelde vragen.⁸⁴ Overigens zijn officieren van justitie, naar blijkt uit de interviews, ondanks dat zij juridisch gezien geen 'binding' hebben met de vordering benadeelde partij, hiertoe ook bereid. Als zij op voorhand zien dat de vordering niet voldoende onderbouwd is, maar de schade niettemin in rechtstreeks verband staat met het naar het oordeel van het Openbaar Ministerie te bewijzen feit en het gevorderde bedrag redelijk wordt geacht, is men bereid te zoeken naar onderbouwing door bijvoorbeeld de waarde van het opgegeven voorwerp te googelen, of – indien men nog voor de zitting het gebrek aan onderbouwing opmerkt – nog op voorhand navraag te doen naar vervangingswaarden. Het Openbaar Ministerie maakt dan als het ware naar analogie van de rechter (artikel 6:97 BW) gebruik van een begrotingsvrijheid.

Het feit dat de benadeelde partij, met uitzondering van degenen die slachtoffer zijn van een ernstig geweld- en/of zedenmisdrijf, geen recht hebben op rechtsbijstand laat onverlet dat het slachtoffer zich op eigen kosten mag laten bijstaan door een raadsman/vrouw en zich ter

⁸¹ Candido e.a. 2013, p. 103-105.

⁸² Rb Rotterdam 29 januari 2014, ECLI:NL:RBROT:2014:519.

⁸³ Alleen voor slachtoffers van ernstige geweld- en zedenmisdrijven geldt dat deze recht hebben op kosteloze rechtsbijstand (artikel 44 Wet op de rechtsbijstand; code O013). Toevoegingen ter zake worden sinds 1 juli 2015 enkel verstrekt aan advocaten die een basisopleiding Rechtsbijstand aan slachtoffers hebben afgesloten. Sinds 2015 is het voorts mogelijk vrijwillig de specialisatieopleiding Rechtsbijstand EGZ slachtoffers te volgen

⁸⁴ *Kamerstukken II 2012/2013*, 33 552, nr. 2. Zie hierover hoofdstuk 4, par. 4.4.6.

zitting kan laten vertegenwoordigen (artikel 51c lid 2 Sv). Hier gelden dezelfde vereisten als voor de vertegenwoordiging van de verdachte ter zitting: er dient sprake te zijn van een uitdrukkelijk gevolmachtigde raadsman/vrouw.⁸⁵

Afgaande op de geïnterviewde rechters en Officieren van Justitie vindt rechtsbijstand vanuit de advocatuur slechts in een minderheid van zaken plaats.⁸⁶ De aard van de schadevorderingen zou daar ook geen aanleiding geven. Waar nodig kunnen de juridisch medewerkers van SHN of anderen hulp bieden.⁸⁷ Voor een enkel, niet-Randstedelijk arrondissement wordt door meerdere partijen melding gemaakt van een gebrek aan gespecialiseerde advocaten.⁸⁸ Als de benadeelde partij wel wordt bijgestaan door een advocaat neigen deze er volgens sommige rechters wel eens toe het accessoire karakter van de vordering uit het oog te verliezen. Meestal gaat het dan wel om ernstiger strafbare feiten, met meer en complexere schade. Advocaten op hun beurt benadrukken dat zij oog hebben voor het belang om haalbare vorderingen in te dienen. Voor simpele zaken vordert men 'simpele bedragen' en moet niet te hoog worden ingezet, maar voor complexere schade geldt dat maatwerk moet worden geleverd.

3.8 De vervolgingsbeslissing in het licht van de voeging

In de Aanwijzing slachtofferzorg wordt voorgeschreven dat het Openbaar Ministerie bij het opstellen van de tenlastelegging rekening houdt met de wens van slachtoffers om zich te voegen.⁸⁹ Het is derhalve van belang dat het Openbaar Ministerie zicht heeft op wie zich wenst te voegen en wat de aard en de hoogte van de schadeopgave is. Niettemin blijven de overwegingen betreffende de wensen van het slachtoffer ondergeschikt aan die van een behoorlijke strafprocedure. Uit dien hoofde gelden zekere beperkingen aan de ruimte die het Openbaar Ministerie in het kader van de tenlastelegging heeft om rekening te houden met de door slachtoffers aangegeven wens zich te voegen.

Er zijn door de zittende magistratuur en het Openbaar Ministerie werkafspraken gemaakt over het – bij voorkeur – op te nemen aantal feiten op de tenlastelegging.⁹⁰ Dit gegeven deed zich voor in het arrest van de Hoge Raad van 18 april 2006, waarin de verdachte

⁸⁵ Vooruitlopende op de opmerkingen over de proceskosten kan worden opgemerkt dat de kosten van rechtsbijstand niet gelden als schade.

⁸⁶ Zie hoofdstuk 4, par. 4.4.6; van de zijde van SHN wordt aangegeven dat men soms nul op rekest krijgt bij de advocatuur. Voorts: hoofdstuk 6, par. 6.4.3.2. Overigens blijkt uit de Evaluatie van de wet Versterking positie slachtoffers dat er een forse stijging is van het aantal toevoegingen voor rechtsbijstand aan slachtoffers, in het bijzonder wat betreft de basisrechtsbijstand. Zie: Drost e.a. 2014, p. 45.

⁸⁷ Zoals bijvoorbeeld een boekhouder ten behoeve van schade geleden door een rechtspersoon, voorwaarde is dan wel dat die laatste ter zitting aanwezig is, althans wordt vertegenwoordigd door een gemachtigde; HR 14 april 2009, ECLI:NL:HR:2009:BH3703.

⁸⁸ Dat zou het geval zijn voor het arrondissement Oost-Nederland en ook Brabant.

⁸⁹ Aanwijzing slachtofferzorg, *Stcrt.* 2010, 20476, onder 2.1.

⁹⁰ Overigens lijken die afspraken per arrondissement te verschillen. Zo is genoteerd dat er maximaal acht feiten op de tenlastelegging mogen worden opgenomen, maar ook een aantal van vijf is genoemd. Soms kiest het Openbaar Ministerie voor de escape om geen aparte feiten, maar aparte periodes met daarin opgenomen meerdere feiten ten laste te leggen. Dat gebeurt, naar verluidt, in omvangrijker fraudezaken; in zo'n geval wordt ook ruimer geëquipeerd.

zich schuldig zou hebben gemaakt aan oplichting van een groot aantal slachtoffers.⁹¹ Het hof verklaarde alle civiele vorderingen niet-ontvankelijk, en wees daarbij op de keuze van het Openbaar Ministerie om zich bij het opstellen van de tenlastelegging te laten leiden door de wens van de slachtoffers om schadevergoeding te vorderen via het strafproces. Dat oordeel hield stand bij de Hoge Raad. A-G Machielse wijst in zijn conclusie echter op een ander relevant aspect. Volgens hem lag de crux hier niet in het aantal slachtoffers, maar in de ‘complicerende invloed van de eventuele eigen schuld’.⁹² Ook het hof had zich in die richting uitgesproken waar het refereerde aan het door de verdachte gevoerde verweer inzake de causaliteit.

Ook de Stichting LANGZS betoogde, naar aanleiding van de beslissing van de Hoge Raad om het oordeel van het Hof Amsterdam in de Amsterdamse zedenzaak in stand te houden, dat een hoog aantal vorderingen niet in de weg hoeft te staan aan de ontvangst daarvan in het strafgeding.⁹³ Niet de kwantiteit, maar de kwaliteit van de schadevorderingen zou doorslaggevend moeten zijn. Gepleit werd voor een verruiming van het ontvankelijkheids criterium. Schijns wijst er echter op dat niet uitgesloten is dat onder het door het Amsterdamse hof gebruikte ‘kwantitatieve’ argument een ‘kwalitatieve’ afwijzing schuil gaat.⁹⁴ Niet ondenkbaar is volgens haar dat de aanleiding tot het niet in behandeling nemen van de schadevorderingen was gelegen in het oordeel van de rechter dat deze zich inhoudelijk niet voor afdoening via het strafproces leenden.

3.9 Voeging ad informandum

Voor die feiten die niet in de tenlastelegging zijn opgenomen kan sinds 2011 voeging ad informandum uitkomst bieden. Waar mogelijk worden de vorderingen, ook die betrekking hebben op ad informandum gevoegde feiten, op de dagvaarding vermeld. Rechters en Officieren van Justitie geven aan dat het ad informandum voegen van vorderingen geen problemen oplevert, althans als het er niet te veel zijn.⁹⁵ Immers de behandeling op de zitting mag dan gelet op de ad informandum status geen onevenredige belasting vormen, in de raadkamer moet de rechter daaraan wel tijd besteden. Vanuit die overwegingen kan, geven rechters aan, ook voor ad informandum gevoegde vorderingen soms een niet-ontvankelijkheid volgen. Overigens werd in het dossieronderzoek slechts voor een minderheid van zaken ad

⁹¹ HR 18 april 2006, *NJ* 2007, 295, m.nt. M.S. Groenhuijsen.

⁹² Overigens was ook A-G Machielse van oordeel dat het grote aantal vorderingen moest leiden tot niet-ontvankelijkverklaringen daarvan: ‘Nu een zorgvuldige en voortvarende behandeling van de strafzaak voorop staat kan mijns inziens niet worden gezegd dat, ook als de vorderingen van de benadeelde partijen stuk voor stuk volstrekt duidelijk zouden zijn (quod non), de bedoeling van de wetgever geweld wordt aangedaan door te oordelen dat louter het aantal benadeelde partijen voldoende reden vormt om de niet-ontvankelijkheid uit te spreken’. In gelijke zin: Reijntjes in de noot bij HR 20 april 2004, ECLI:NL:HR:2004:AN9379.

⁹³ Stichting LANGZS, *Rechters lappen eigen regels aan laars*, <http://www.langzs.nl/wp-content/uploads/2014/12/Persbericht-LANGZS-23-12-voor-op-site.pdf> 23 december 2014.

⁹⁴ Schijns 2015, p. 37-38.

⁹⁵ In de voor dit onderzoek bestudeerde dossiers werden dan ook slechts in een minderheid van zaken voegingen benadeelde partij aangetroffen voor ad informandum gevoegde zaken. Wanneer dat wel het geval was, betrof het echter veelal een flink aantal vorderingen die zonder uitzondering betrekking hadden op vermogensdelicten (veelal een reeks woninginbraken).

informandum gevoegde vorderingen aan getroffen, meestal bij vermogensdelicten. Vanuit de zittingspraktijk wordt eveneens melding gemaakt van spaarzaam gebruik van deze voorziening.

3.10 Ontvankelijkheid

3.10.1 Vooruitblikken op artikel 6:162 BW

De vordering van de benadeelde partij is er één die voortvloeit uit een door de verdachte jegens het slachtoffer gepleegde onrechtmatige daad.⁹⁶ Dit brengt mee dat bij de besluitvorming over de ontvankelijkheid vooruit gekeken wordt naar de gegrondheid van de vordering aan de hand van de in artikel 6:162 BW gestelde vereisten voor de onrechtmatige daad. De rechter dient zich, anders gezegd, in het kader van de ontvankelijkheidsbeslissing een voorlopig oordeel te vormen over de vraag of het op grond van het door het slachtoffer gestelde aannemelijk is dat er sprake is van:

1. een onrechtmatige daad, oftewel: inbreuk op een recht, een doen of nalaten in strijd met een wettelijke plicht of met hetgeen volgens ongeschreven recht in het maatschappelijk verkeer betaamt (6:162 lid 2 BW),
2. welke daad aan de verdachte/dader kan worden toegerekend (6:162 lid 3 BW) en
3. die heeft geleid tot ('dientengevolge') schade bij het slachtoffer, in de vorm van vermogensnadeel of ander nadeel (6:95 BW),
4. welk handelen of nalaten een rechtsnorm heeft geschonden die strekt tot bescherming tegen de schade zoals het slachtoffer die heeft geleden (relativiteit; 6:163 BW). Deze relativiteitseis heeft aldus betrekking op drie aspecten: 1. de persoon van de benadeelde (de rechtsnorm beschermt de benadeelde); 2. de schade (de rechtsnorm beschermt tegen de door benadeelde geleden schade) en 3. de activiteit (de rechtsnorm beschermt tegen de gedraging/nalaten zoals door de benadeler gedaan).

Voorafgaand aan de toetsing aan het ontvankelijkheids criterium, geldt uit hoofde van artikel 361 lid 2 onder b Sv dat sprake dient te zijn van 'rechtstreekse schade' toegebracht door 'het bewezenverklaarde feit of door een strafbaar feit, waarvan in de dagvaarding is medegedeeld dat het door de verdachte is erkend en ter kennis van de rechtbank wordt gebracht'.

De Handleiding wijst op het verschil in redactie tussen artikel 51f en 361 lid 2 Sv. Om zich te kunnen voegen als benadeelde partij, en derhalve te kunnen worden aangemerkt als slachtoffer in de zin van artikel 51a Sv, hoeft de benadeelde partij ingevolge artikel 51f Sv slechts aannemelijk te maken dat de door hem geleden schade het rechtstreekse gevolg is van een strafbaar feit. Dat is een minder strenge eis dan die welke ten grondslag ligt aan de ambtshalve toets van artikel 361 lid 2 Sv, waarin wordt gesproken van schade naar aanleiding van een bewezenverklaard feit.⁹⁷ Het redactionele verschil is terug te voeren op de rechtsvraag

⁹⁶ Vgl. HR 21 januari 2014, ECLI:NL:HR:2014:123. Zie ook de conclusie van A-G Aben van 1 december 2015: ECLI:NL:PHR:2015:2641, waarin de uitgangspunten onder vermelding van jurisprudentie op een rij worden gezet.

⁹⁷ Candido e.a. 2013, p. 39-40.

waarop de onderscheiden bepalingen betrekking hebben: voor artikel 361 Sv is dat de ontvankelijkheidsbeslissing, waarvoor de bewezenverklaring leidend is en voor artikel 51f gaat het om de vraag wie kan voegen, waarvoor de tenlastelegging leidend is, of indien die nog niet is opgesteld, een strafbaar feit waarvan aangifte is gedaan en waarvan het slachtoffer heeft aangegeven schadevergoeding te wensen.⁹⁸

Voor de ambtshalve ontvankelijkheidsbeslissing geldt dat sprake is van een ‘vermenging’ tussen de formeelrechtelijke ontvankelijkheidsbeslissing en het materieelrechtelijk oordeel over de gegrondheid van de vordering. Deze ‘mengkleur’ wordt versterkt door de aanbeveling in de Handleiding om in het geval een afwijzing van de vordering dreigt, te volstaan met een niet-ontvankelijk verklaring zodat het slachtoffer de schadevordering nog kan voorleggen aan de civiele rechter.⁹⁹ In dat geval is, anders dan bij een kennelijke niet-ontvankelijkheid (art. 333 Sv), de vordering ter zitting behandeld en wordt de beslissing over de ontvankelijkheid in raadkamer genomen. Sas wijst er in dit verband terecht op dat er ‘scherp onderscheid [dient] te worden gemaakt tussen “afwijzen” en “niet-ontvankelijk verklaren”’.¹⁰⁰ Met het eerste is de vordering inhoudelijk beoordeeld en staat de weg naar de civiele rechter niet meer open, zoals bij de tweede beslissing wel het geval is. Indachtig de opdracht van de wetgever om de mogelijkheden tot civiel schadeverhaal na een strafbaar feit zo ruim mogelijk te houden voor het slachtoffer, dient de strafrechter terughoudend te zijn met het uitspreken van een afwijzing van de vordering. Die beslissing vindt immers uiteindelijk plaats in een voor het civiele schadeverhaal ‘processueel beperktere setting’, namelijk het primair op de afdoening van het strafbare feit gerichte strafproces. Omgekeerd geldt dat indien de civiele rechter de aansprakelijkheid heeft vastgesteld de vordering niet meer in het strafgeding mag worden ontvangen. Dat geldt ook voor het geval waarin de hoogte van de schade nog bepaald moet worden aan de hand van een op te stellen schadestaat.¹⁰¹

Gevolg van de bovengeschetste handelwijze is dat de uitkomst ‘niet-ontvankelijk’ betrekking kan hebben op een formeel aspect (het slachtoffer heeft de drempel van de stelplicht niet gehaald) of een materieel aspect (de vordering wordt inhoudelijk ongegrond bevonden, maar conform de Handleiding aangegeven voorkeur afgedaan als niet-ontvankelijk). Indien wordt besloten tot het (gedeeltelijk) niet-ontvankelijk verklaren van de vordering, omdat de behandeling daarvan een onevenredige belasting voor het strafgeding zou betekenen, dient de rechter in de uitspraak uitdrukkelijk te vermelden dat het slachtoffer zich voor dat deel kan wenden tot de civiele rechter. Wordt de niet-ontvankelijkheid gebaseerd op andere gronden (bijvoorbeeld het niet hebben voldaan aan de stelplicht) dan blijft zo’n verwijzing achterwege, maar blijft het indienen van een schadevordering bij de civiele rechter mogelijk.

⁹⁸ Zie ook Candido 2013, p. 39; waar artikel 51f als ‘eerste toets’ wordt aangemerkt en artikel 361lid 2 Sv als finale, inhoudelijke toets voor het recht op schadevergoeding. Voorts: Sas 2014, p. 373.

⁹⁹ Candido e.a. 2013, p. 105.

¹⁰⁰ Sas 2014, p. 42. Het betreft een annotatie bij Rb Rotterdam 29 januari 2014, ECLI:NL:RBROT:2014:519 (Noodseinpil) en Hof Den Bosch 25 februari 2014, ECLI:NL:GHSHE:2014:537 (Helmonds bierglas).

¹⁰¹ HR 19 februari 2010, ECLI:NL:HR:2010:BK9031.

3.10.2 Artikel 361 lid 2 Sv: veroordeling en schade

Artikel 361 Sv stelt drie vereisten waaraan dient te zijn voldaan om de vordering ontvankelijk te verklaren. De eerste twee staan genoemd in het tweede lid:

1. de verdachte moet een straf en/of maatregel zijn opgelegd, of er is volstaan met oplegging van artikel 9a Sr (schuldigverklaring zonder oplegging van straf of maatregel);
2. de schade die door het slachtoffer wordt gevorderd is het rechtstreekse gevolg van het bewezenverklaarde strafbare feit.¹⁰²

Met de bewezenverklaring van het tenlastegelegde staat de onrechtmatige daad in enge zin vast. Er is immers sprake van een doen of nalaten in strijd met een wettelijke plicht. Die onrechtmatige daad kan bovendien aan de gedaagde worden toegerekend (schuld), met als uitgangspunt de redelijke toerekening. Volgens de Hoge Raad volstaat dat kan worden vastgesteld dat 'de schade ontstaan na een strafbaar feit redelijkerwijs aan de verdachte moet worden toegerekend'.¹⁰³ Vereist is niet dat de schade specifiek is opgenomen in de tenlastelegging of de bewezenverklaring, voor toerekening is voldoende is dat er een zekere samenhang bestaat tussen het bewezenverklaarde feit en de gevorderde schade.

De toerekenbaarheid is niet toerekenbaarheid in strafrechtelijke, maar toerekenbaarheid in civielrechtelijke zin (artikel 6:162 lid 3 BW). In geval van strafrechtelijke toerekenbaarheid doet zich namelijk een omstandigheid voor die het handelen of nalaten volgens de wet of de verkeersopvattingen (afwezigheid van alle schuld) verontschuldigbaar maakt. Voor de vraag naar de civiele aansprakelijkheid geldt echter een ander criterium, namelijk de vraag of de oorzaak van de schade te wijten is aan schuld van de dader, of op grond van de wet of de verkeersopvattingen voor diens rekening dient te komen (artikel 6:162 lid 3 BW).¹⁰⁴ Overigens volgt dit ook al rechtstreeks uit artikel 361 lid 2 Sv, waar wordt gesproken van schade als gevolg van het 'bewezenverklaarde strafbare feit'; dat vereiste impliceert dat zowel het strafrechtelijke verwijt, als de civielrechtelijke schuld in rechte zijn vastgesteld.¹⁰⁵

¹⁰² Dit omvat krachtens artikel 361 lid 2 onder b Sv ook het geval waarin de bewezenverklaring betrekking heeft op ad informandum gevoegde feiten, die door de rechter zijn meegenomen bij de strafoplegging. Zie kritisch over de noodzaak tot het bewaken van de samenhang tussen het door de overtreden strafbepaling beschermde belang en de ontvankelijkheid: A-G Machielse in zijn conclusie voor HR 11 november 2014, *NJ* 2014, 517, overweging 9.8.

¹⁰³ HR 29 mei 2012, *NJ* 2014, 398 (Ramkraak), r.o. 2.7. In haar noot formuleert Cleiren kritiek op deze opvatting die volgens haar een te vergaande oprekkings van de relativiteit betekent. Voorts HR 15 februari 2011, ECLI:NL:HR:2011:BP0095, waar het hof niet respondeert op het door de verdediging gevoerde verweer dat de wegens vernieling gevorderde schade niet te herleiden is tot een in de bewezenverklaring genoemd feit.

¹⁰⁴ Artikel 6:164 BW staat er wel aan in de weg om een onrechtmatige daad toe te rekenen aan minderjarige jonger dan veertien jaar. In dat geval kan de wettelijk vertegenwoordiger echter worden aangesproken.

¹⁰⁵ Candido e.a. 2013, p. 112-113. Overigens doet zo'n omstandigheid geen afbreuk aan de dwingende bewijskracht van een bewezenverklaring ex art. 161 Rv. Zo oordeelde de Hoge Raad: 'Het oordeel van de strafrechter dat een beroep op noodweer slaagt, wordt echter niet door art. 161 Rv bestreken. Dat oordeel maakt immers geen deel uit van de bewezenverklaring. Het heeft betrekking op de strafbaarheid van de verdachte. De aanvaarding van een beroep op noodweer door de strafrechter laat de vrijheid in de bewijswaardering van de burgerlijke rechter onverlet.' (HR 27 maart 2015, ECLI:NL:HR:2015:760, r.o. 4.2.2).

3.10.3 Artikel 361 lid 3 Sv: geen onevenredige belasting

In het derde lid van artikel 361 Sv staat het laatste, maar ook het minst eenduidige criterium voor ontvankelijkheid genoemd: het criterium van de 'onevenredige belasting'. Indien is voldaan aan de bovengenoemde 'harde(re)' voorwaarden dient de rechter namelijk ook een oordeel te geven over de vraag of een inhoudelijke beoordeling een gewaarborgde besluitvorming in de hoofdzaak zou kunnen schaden.¹⁰⁶ Anders gezegd: de behandeling en daarop volgende besluitvorming over de vordering tot toekenning van schadevergoeding mag de hoofdzaak, de behandeling en besluitvorming over de door het Openbaar Ministerie aangebrachte strafvordering niet overvleugelen.

Of dat het geval zal zijn staat ter beoordeling van de strafrechter. Duidelijk is wel dat de wetgever de mogelijkheid tot civiel schadeverhaal via het strafproces door de jaren heen heeft willen verruimen.¹⁰⁷ Waar eerder de maximering werd losgelaten en werd vervangen door de kwalitatieve toets dat de vordering 'eenvoudig van aard' diende te zijn¹⁰⁸, is die laatste onlangs verruimd.¹⁰⁹ Inmiddels geldt als maatstaf dat de behandeling en daaruit voortvloeiende besluitvorming over het civiele schadeverhaal 'geen onevenredige belasting' mag vormen. Situaties die volgens de wetgever de ontvankelijkheid niet in de weg staan zijn:

- het enkele feit dat de vordering wordt betwist;
- het niet onmiddellijk onderbouwen van de vordering met bewijsmiddelen;
- het horen van een enkele getuige of deskundige;¹¹⁰
- het feit dat het gevorderde bedrag hoger is dan gemiddeld.¹¹¹

Cleiren meent dat deze verruiming tot gevolg zal hebben dat de strafrechter zal moeten oordelen over grotere en/of complexe vorderingen, welke waardering 'veel meer dan voorheen overeenkomstig de normen van het civiele recht zal moeten gebeuren'.¹¹² Zij wijst erop dat daarmee de deur (verder) wordt opengezet voor de inbreng van rechtsnormen die, anders dan de strafrechtelijke, principieel onbepaald zijn en moeten worden geduid in het licht van de

¹⁰⁶ Candido e.a. 2013, p. 39-40.

¹⁰⁷ *Kamerstukken II* 2007/2008, 30 143, nr. 16; Candido e.a. 2013, p. 101.

¹⁰⁸ De wetgever zocht met dit criterium destijds aansluiting bij art. 369 Sv-oud, waarin de competentie van de politierechter stond geregeld; *Kamerstukken II* 1989/1990, 21 345, nr. 3, p. 11.

¹⁰⁹ Wet Versterking Slachtofferpositie; Wet van 17 december 2009, *Stbl.* 20120, 792, inwerkingtreding 1 januari 2011. Daarmee volgde de wetgever het voorstel van het onderzoeksproject *Strafvordering 2001*. Overigens werd destijds opgemerkt deze ontsnappingsclausule niet overmatig zou moeten worden toegepast. Voorgesteld werd om ingewikkelder vorderingen af te handelen op een nadere strafzitting (Groenhuijsen & Knigge 1999, p. 39).

¹¹⁰ Deze instructie van de wetgever, opgenomen in het amendement waarin de verruiming van het ontvankelijkheidscriterium werd voorgesteld (*Kamerstukken II* 2007/2008, 30 145, nr. 16), staat op gespannen voet met art. 334 Sv. Daarin staat bepaald dat de benadeelde partij geen recht heeft getuigen of deskundigen aan te brengen. De Hoge Raad houdt aan dit voorschrift vast. Zie te dezen onlangs: Rb Midden-Nederland, ECLI:NL:RBMNE:2016:1609 (Vinkeveense plassen).

¹¹¹ Candido e.a. 2013, p. 100. Opgemerkt wordt dat de omstandigheden 'niet erg gelukkig gekozen zijn' door de wetgever, omdat de meeste daarvan ook al onder het vervallen criterium van 'eenvoudige aard' vielen. Voorts: Sas 2010, par. 4.5, waar deze jurisprudentie bespreekt waaruit blijkt dat het vroegere criterium evenmin aanleiding gaf tot niet-ontvankelijkheid in de hierboven genoemde gevallen.

¹¹² Cleiren in haar noot onder HR 29 mei 2012, *NJ* 2014, 398 (Ramkraak). Eerder al wees Groenhuijsen op deze ruime jurisprudentiële opvatting in zijn noot onder HR 18 april 2006, *NJ* 2007. 295.

casuïstiek van de voorliggende schadeclaim.¹¹³ Vestiging van aansprakelijkheid wegens het ‘niet naleven van hetgeen volgens het ongeschreven recht voortvloeit uit het maatschappelijk verkeer’ kan, zo gezien, afbreuk doen aan de aan de verdachte toekomende rechtsbescherming, gelet op de samenhang tussen de civiele vordering, de tenlastelegging en de daarop gebaseerde bewezenverklaring.¹¹⁴ In de Handleiding wordt dit bezwaar gerelativeerd: ‘Schending van ongeschreven zorgvuldigheidsnormen kan binnen een strafprocedure geen toepassing vinden, omdat de strafrechter bij zijn beslissingen heeft te houden aan hetgeen de verdachte is ten laste gelegd’, aldus Candido e.a.¹¹⁵

Van verschillende zijden is eerder geconstateerd dat de herziening van ontvankelijkheids criterium niet zou hebben geleid tot een verruiming van het civiele schadeverhaal.¹¹⁶ Dit is niet verwonderlijk omdat de rechter in het verleden, onder het regime van het criterium van de ‘eenvoudige aard’, al blijkt heeft gegeven bereid te zijn om de criteria uit artikel 361 Sv ruim uit te leggen om zodoende recht te kunnen doen aan de bedoeling van de wetgever.¹¹⁷ Dat laat onverlet dat het nieuwe criterium verruiming zou hebben moeten brengen.¹¹⁸ En hoewel een enkele zwaluw nog geen zomer maakt, lijken enkele recente uitspraken er op te wijzen dat de strafrechter niet ongenegen is om bij het oordeel over de toerekening van de schade rekening te houden met de aard van de handeling uit welke het nadeel voortvloeit. Deze uitspraken lijken een opening te bieden naar toewijzing van omvangrijke schades voor complexere schade via het strafrecht.¹¹⁹ Dat zou volgens Ruitenbeek-Bart en Schijns op grond van de huidige stand van de jurisprudentie in ieder geval gelden voor door de benadeelde partij gevorderde zuivere vermogensschade of zaakschade.¹²⁰

Daartegenover echter staan recente uitspraken waarin de rechter blijkt geeft van een terughoudende opstelling. Het oordeel van het Hof Amsterdam in de zaak tegen Roberts M. is

¹¹³ Candido e.a. 2013, p. 121.

¹¹⁴ Cleiren verwijst in haar annotatie voor HR 8 oktober 2010, *NJ* 2011, 465 (Hangmat) naar de redelijkheid en de zgn. correctie-Langemeijer. In gelijke zin: Candido e.a. 2013, p. 120-121.

¹¹⁵ Candido e.a. 2013, p. 121.

¹¹⁶ *Kamerstukken II* 2014/2015, 33 199, nr. 6, p. 7 (vraag 18), waar wordt verwezen naar Schrama & Geurts 2010. Zie ook: *Kamerstukken II* 2014/2015 33 996, nr. 6, bijlage 443757 (Secundaire analyse kwaliteitsmeting slachtofferzorg), waaruit blijkt dat slachtoffers schadevergoeding belangrijk vinden, maar ontevreden zijn over de besluitvorming ter zake door de strafrechter betreffende de hoogte van de toewijzingen, welke moeten worden gezien in samenhang met de beslissing over de gedeeltelijke niet-ontvankelijkheid. Voor een lokaal gesitueerd onderzoek: Ten Brinke e.a. 2012. Voorts: Sas 2012b, p. 51 en Candido 2011, p. 358, waar deze erop wijst dat het moeilijk is om uitspraken te doen over het effect van het verruimde voegingscriterium. Kwantitatief zijn daarover wellicht uitspraken te doen; kwalitatief is dat bij gebrek aan een duidelijke motivering van het oordeel door de strafrechter echter lastiger. Dit strookt met de bevindingen uit het dossieronderzoek (zie hoofdstuk 6, par. 6.4.6).

¹¹⁷ Zie Candido 2011, p. 84. Deze wijst er op dat in de inmiddels vervangen Handleiding van het LOVS was opgenomen dat de rechter gebruik diende te maken van zijn begrotingsvrijheid (artikel 6:97 BW) indien de vordering niet met bewijsmiddelen was onderbouwd.

¹¹⁸ Overigens wijst Candido er terecht op dat de wetgever zich ogenschijnlijk niet heeft gerealiseerd dat een ruimere ontvankelijkheid van de vordering ook aanleiding zou kunnen geven tot een toename van het aantal (deels) afgewezen vorderingen (Candido 2011, p. 356). Dat risico lijkt evenwel niet groot omdat de rechter is geïnstrueerd terughoudend te zijn met (gedeeltelijke) afwijzing en te opteren voor (partiële) niet-ontvankelijkheid.

¹¹⁹ Zie bijvoorbeeld: Rb Gelderland 11 november 2015, ECLI:NL:RBGEL:2015:6968, waar hoge bedragen werden toegekend ter vergoeding van immateriële schade. Het betrof een mensenhandelzaak.

¹²⁰ Ruitenbeek-Bart & Schijns 2014, p. 340 respectievelijk 342. In gelijke zin: Candido 2011, p. 358-359, die ook wijst op een belangrijke variabele binnen de besluitvorming: de opvatting van de rechter inzake de plaats van het civiele schadeverhaal in het strafproces. Zie hierover uitgebreider: hoofdstuk 6, par. 6.4.1 en 6.4.1.1.

daar een illustratie van.¹²¹ De door de ouders van de misbruikte kinderen gevorderde schade werd te complex bevonden om te worden afgedaan in de context van het strafgeding, waarop een niet-ontvankelijkheid volgde. Opgemerkt moet worden dat dit een bijzondere en zeer complexe strafzaak betrof, waarbij wat betreft de schadevergoeding naast de aard en de hoogte van de schade, ook de vraag of sprake was van verplaatste schade een rol speelde. Maar ook de uitspraken van de rechtbank Noord Holland in de zaak Vaatstra, die van het Haagse hof in de zaak van de weduw Stratman en die van de rechtbank Maastricht in de Valkenburgse zeden zaak wijzen op een zekere terughoudendheid.¹²²

3.10.4 *Het ontvankelijkheidscriterium in het licht van artikel 6 EVRM*

Waar de verruiming van het ontvankelijkheidscriterium zou moeten strekken tot winst voor het slachtoffer, wijst Cleiren op de mogelijke risico's voor het strafrechtelijke bepaaldheidsgebod die daarin liggen besloten.¹²³ Dat laatste vergt immers niet alleen dat op voorhand duidelijk is welke gedragingen strafwaardig worden geacht, maar ook welke sanctie daarop kan volgen in geval van schending. De vraag is of de verdachte, die wordt aangesproken op de overtreding van een strafrechtelijke norm, gelet op de verruiming van het voegingscriterium in voldoende mate kan voorzien dat hij in de context van het strafproces te maken krijgt met een civielrechtelijke vordering.¹²⁴ De aandacht van de verdachte, en diens raadsman, zal vooral eerst zijn gericht op de verdediging in de hoofdzaak. Bedacht moet ook worden dat, anders dan voor de strafvordering, voor de civiele vordering geldt dat de rechter moet uitgaan van de juistheid van de door het slachtoffer gestelde feiten voor zover deze door de verdachte niet (voldoende gemotiveerd) zijn betwist.¹²⁵ Als de verdachte wordt geconfronteerd met een vordering tot schadevergoeding kan dit vanuit verdedigingsperspectief dilemma's oproepen, omdat de ingenomen proceshouding met betrekking tot het strafbare feit (ontkenning en/of gebruik maken van het zwijgrecht) de ruimte tot het voeren van een verweer tegen de schadevordering kan belemmeren.¹²⁶ Daartegenover staat ook dat de positie van het slachtoffer beperkter is dan in de civiele procedure.

De Hoge Raad is zich bewust van deze processuele dilemma's voor de verdachte en de benadeelde partij en heeft hiervoor een toets ontwikkeld. Wanneer de afdoening van de vordering benadeelde partij afbreuk dreigt te doen aan de rechtswaarborgen vereist op grond van artikel 6 lid 1 EVRM dient de rechter een niet-ontvankelijkverklaring uit te spreken. De Hoge Raad brengt deze toets als volgt onder woorden:

¹²¹ Bevestigd in: HR 16 september 2014, *NJ* 2014, 2015, 71, m.nt. Keulen. Zie hierover: Schijns 2015 en Sas 2015.

¹²² Rb Noord-Nederland 19 april 2013, ECLI:NL:RBNNE:2013:BZ7928 (Vaatstra); Hof Den Haag 2 december 2013, ECLI:NL:GHDHA:2013:4543 (Weduwe Stratmann) resp. Rb Limburg 30 juli 2015, ECLI:NL:RBLIM:2015:631 (Valkenburgse zedenzaak).

¹²³ Cleiren in haar noot onder HR 29 mei 2012, *NJ* 2014, 398 (Ramkraak).

¹²⁴ In de Handleiding lijkt overigens minder zwaar aan dit bezwaar te worden getild, althans in verband met het relativiteitsvereiste; Candido e.a. 2013, p. 120.

¹²⁵ Art. 150 Burgerlijke Rechtsvordering.

¹²⁶ Hierover: Candido 2012; Schijns 2015.

‘Het is juist dat de aldus voorziene procedure aan de benadeelde partij en de verdachte niet dezelfde processuele waarborgen biedt als een gewone civielrechtelijke procedure. Hier wordt echter in afdoende mate voorzien door art. 361 lid 3 Sv, welke bepaling in het licht van art. 6 lid 1 EVRM aldus moet worden uitgelegd dat zij de strafrechter tot niet-ontvankelijkheid verplicht indien hij niet verzekerd acht dat beide partijen in voldoende mate in de gelegenheid zijn geweest om naar voren te brengen hetgeen zij ter staving van de vordering, onderscheidenlijk tot verweer tegen de vordering kunnen aanvoeren en, voor zover nodig en mogelijk, daarvan bewijs te leveren.’¹²⁷

Deze maatstaf heeft inmiddels vaste voet aan de grond gekregen binnen de jurisprudentie en vormt een overkoepelende norm waaraan deelvragen worden onderworpen.¹²⁸ Zo kan worden gewezen op de discussie over de vraag hoe ruim het begrip ‘slachtoffer’, als bedoeld in artikel 51a Sv, mag worden opgevat. Die vraag hangt op haar beurt samen met de vraag hoe men het vereiste van ‘rechtstreekse schade’ interpreteert. Borgers en Sas pleiten, ieder op eigen gronden, voor een ruime uitleg van het begrip ‘slachtoffer’ in de zin van artikel 51a Sv.¹²⁹ Cleiren, daarentegen, bepleit een terughoudender opstelling en meent dat striktere eisen moeten worden gesteld aan de vraag of sprake is van ‘rechtstreekse schade’ als bedoeld in artikel 51a Sv. Zij heeft daarbij het oog op de daarin besloten liggende relativiteitseis: het in rechte te beschermen belang. In het licht van de voorzienbaarheid moet het voor de verdachte duidelijk zijn in welke gevallen en ten aanzien van wie overtreding van die publiekrechtelijke norm aanleiding kan geven tot schadevergoeding. De band tussen het bewezenverklaarde strafbare feit en het schadeverhaal mag niet te ruim zijn. Gebondenheid aan het legaliteitsbeginsel brengt ‘beperkingen (...) mee als het gaat om het beslissen tot een schadevergoedingsverplichting’, aldus Cleiren.¹³⁰

In dit verband kan worden gewezen op de conclusie van A-G van A-G Bleichrodt van 24 mei j.l., waarin deze een zodanig strikte uitleg van het relativiteitsvereiste afwijst. Hij concludeert dat de jurisprudentie van de Hoge Raad geen aanknopingspunten biedt voor een strikte uitleg van de term ‘rechtstreekse schade’ ex artikel 51d Sv. Steun voor deze opvatting is volgens Bleichrodt te vinden in de ‘in wezen civielrechtelijke aard van de beoordeling van de aansprakelijkheid’ en de open aard van de onrechtmatige daad die niet gebonden is aan ‘de beperkende structuur van de tenlastelegging’. Daarnaast wijst hij op de open normering van de causaliteit ex artikel 6:98 BW; ook dat zou wijzen in de richting van een zekere loskoppeling

¹²⁷ HR 15 juni 2006, ECLI:NL:HR:2006:AV2654, r.o. 3.3.2. Inzet van het geding was de vraag of de toewijzing van de vordering tot schadeverhaal door de strafrechter gelet op het accessoire karakter van die vordering in het strafgeding dwingende bewijskracht mag worden toegekend ex art. 236 lid 1 Rv.

¹²⁸ Zie o.a. Rb Limburg 30 juli 2015, ECLI:N::RBLIM:2015:631 (Valkenburgse zedenzaak). Over het belang van een actieve opstelling van de rechter te dezen ook: Beurskens 2002.

¹²⁹ Borgers 2003, p. 450; Sas 2010, p. 82-83. Aangetekend dient te worden dat het er Borgers vooral om lijkt te gaan de reikwijdte van de schadevergoedingsmaatregel te verruimen. Bovendien bepleit hij, als wisselgeld, dat een ruimere uitleg van het begrip ‘slachtoffer’ ex art. 51a Sv gepaard zou dienen te gaan met een expliciet wettelijk voorschrift waarin wordt aangegeven welke personen niet onder die definitie vallen. Hij heeft daarbij het oog op derden ‘die in de regel geen of slechts in geringe mate een (nauwe) emotionele band met het slachtoffer en/of het strafbare feit hebben’.

¹³⁰ Cleiren in haar noot onder HR 29 mei 2012, NJ 2014, 398 (Ramkraak).

van de strafvorderlijke vraag naar het beschermde rechtsbelang en de civielrechtelijke aansprakelijkheid.¹³¹

De Hoge Raad neemt de conclusie over en casseert, overwegende dat een lezing waarin enkel van rechtstreekse schade sprake zou zijn als de benadeelde partij door de overtreden strafbepaling in haar belang zou zijn getroffen, onjuist is. Bepalend voor de vraag of er 'voldoende verband' bestaat zijn 'de concrete omstandigheden van het geval.'¹³² Interessant nog is de door de A-G opgeworpen vraag in hoeverre de relativiteitseis kan dienen als beperking op de kring van voegingsgerechtigden. Daarvoor is zijns inziens wel aanleiding vanwege de persoonlijke gerichtheid van het met de schade samenhangende strafbare feit. Deze uitspraak wijst erop dat de Hoge Raad waar het de civielrechtelijke schade die voortvloeit uit een strafbaar feit, anders dan Cleiren, niet plaatst in het licht van de strikte strafrechtelijke eis van de voorzienbaarheid en daarmee samenhangende rechtszekerheid, maar dus juist de civielrechtelijke aard van de claim wenst te benadrukken.

3.11 Inhoudelijk oordeel over vordering

3.11.1 Vereisten van de onrechtmatige daad

De vereisten waaraan een handelen of nalaten moet voldoen om te kunnen spreken van een onrechtmatige daad in ruime zin werden reeds vermeld in paragraaf 4.8.1. Ook is al gerefereerd aan de noodzaak de drempel van de stelplicht te halen, in wisselwerking met eventuele door de verdachte in zijn hoedanigheid als gedaagde gevoerde verweren. Als die drempel is behaald is de benadeelde partij in beginsel ontvankelijk en dient de rechter zich een oordeel te vormen over de inhoud van de vordering.

3.11.2 Grondslagvereiste

Een van de vereisten van de onrechtmatige daad waarop zich in de context van het strafgeding volgens sommige advocaten problemen voor kunnen doen is de relativiteitseis. De oorzaak daarvoor ligt in het grondslagvereiste. Om te kunnen worden ontvangen in de vordering zal de gestelde onrechtmatige daad immers besloten moeten liggen in de tenlastelegging, of zijn aangehecht als ad informandum gevoegd feit én bewezen moeten worden verklaard. Dat laatste impliceert overigens niet dat de gevorderde schade in de bewezenverklaring – en dus ook niet in de tenlastelegging – wordt gespecificeerd. Indien samenhang aannemelijk is, is dat voldoende. Het feit beschreven in de tenlastelegging en de bewezenverklaring moet echter wel de onrechtmatige daad omvatten die heeft geleid tot de schade. Of de dader heeft kunnen voorzien dat het strafbare handelen mogelijk zou kunnen leiden tot civielrechtelijke

¹³¹ ECLI:NL:PHR:2016:626; zie met name overweging 13 tot en met 15.

¹³² HR 5 juli 2016, ECLI:NL:HR:2016:1522, r.o. 3.3. Het ging in deze zaak om de vraag of de door de benadeelde partij gevorderde schade zou zijn geleden als gevolg van door de verdachte gepleegde handelingen die waren gekwalificeerd als deelneming aan een criminele organisatie (artikel 140 Sr). Zie voor een eerdere ruime lezing van het relativiteitsvereiste door de Hoge Raad: HR 21 januari 2012, ECLI:NL:HR:2015:134 (Schade aan fiets).

aansprakelijkheid is niet relevant.¹³³ Het gaat hierbij niet alleen om de strafrechtelijke bewijsproblematiek, maar ook om de keuzes van het Openbaar Ministerie betreffende de inhoud van de tenlastelegging. De daarin opgenomen strafbepaling(en) moeten (onder andere) strekken tot bescherming van het rechtsbelang van het slachtoffer. Op die grondslag kan de uit dat strafbare handelen voortvloeiende schade worden toegerekend.

Dit brengt met zich dat het opstellen van een vordering alleen zin heeft als er voor het schadeveroorzakende feit wordt vervolgd. Zoals duidelijk zal worden uit hoofdstuk 4, kan dit op gespannen voet staan met de vanuit de strafrechtspraktijk geuite wens om tijdig te beschikken over het voegingsformulier, of anderszins tijdig op de hoogte te zijn van een voorgenomen voeging. Om te weten of kan worden voeging is het slachtoffer echter afhankelijk van de door het Openbaar Ministerie te communiceren vervolgingsbeslissing, met de daarin besloten keuze van strafbare feiten en kwalificatiebeslissing. Voor eenvoudige zaken kan weliswaar op grond van de aangifte een vordering worden ingediend, maar voor complexere zaken kan het betekenen dat moet worden gewacht met het opstellen van de vordering totdat de inhoud van de (concept-)tenlastelegging bekend is. Overigens is het grondslagvereiste volgens sommige advocaten geen probleem; er is altijd wel een manier om aan de informatie te komen die benodigd is voor het opstellen van de vordering. Ook de juridisch medewerkers van SHN noemen het probleem niet.

Het grondslagvereiste brengt nog een andere beperking mee, want strafbepalingen strekken in de regel slechts tot bescherming van de belangen van het directe slachtoffer, en niet tot die van rechtsopvolgers of derde belanghebbenden (exclusiviteit).¹³⁴ De rechtsfiguur van de voeging heeft ten doel een zekere genoegdoening te bieden aan het slachtoffer, en niet aan derden.¹³⁵ In de regel wordt door de rechter dan ook strikt de hand gehouden aan het grondslagvereiste.¹³⁶ Maar soms ook is het feit dat de ratio van de strafbepaling ‘verwant’ is aan het uiteindelijk bewezen verklaarde feit voldoende voor ontvankelijkheid, bijvoorbeeld in het geval wordt vrijgesproken van de primair ten laste gelegde diefstal, maar wordt veroordeeld voor heling.¹³⁷

3.11.3 Causaliteit

Naast de relativiteitseis, als voorwaarde voor het vestigen van de civielrechtelijke aansprakelijkheid, moet voor het bepalen van de hoogte van de civielrechtelijke aansprakelijkheid ook

¹³³ Candido e.a. 2013, p. 120.

¹³⁴ Zie ook Borgers 2003, p. 447, die wijst op mogelijke gevolgen van een wijziging tenlastelegging ex art. 313 Sv voor het voldoen aan het grondslagvereiste. Dit probleem wordt ook binnen dit onderzoek door verschillende respondenten benoemd, in die zin dat het Openbaar Ministerie zich op voorhand rekenschap dient te geven van de gevolgen van zo'n wijziging voor de positie van het slachtoffer als benadeelde partij.

¹³⁵ Candido e.a. 2013, p. 96-97.

¹³⁶ Zie HR 15 februari 2011, ECLI:NL:HR:2011:BP0095 en HR 16 september 2014, *NJ* 2014, 2015, 71, m.nt. Keulen (Amsterdamse zedenzaak). Over de laatste zaak: Sas 2012, i.h.b. p. 52, waar hij stelt dat het slachtoffer er goed aan doet zich actief op te stellen in het voorbereidend onderzoek. Voorts kritisch over de uitleg van het grondslagvereiste in de Amsterdamse zedenzaak: Sas 2015 en Schijns 2015; beiden wijzen erop dat de door de ouders ingediende vorderingen ter zake van verplaatste schade námens de directe slachtoffers, hun kinderen, werden ingediend.

¹³⁷ Vgl. HR 24 maart 1998, ECLI:NL:HR:1998:ZD0985. Voorts: HR 29 mei 2012, ECLI:NL:HR:2012:BR2093 (Ramkraak).

zijn voldaan aan het vereiste van causaliteit. Ten aanzien van de causaliteit worden twee beoordelingsmomenten onderscheiden.¹³⁸ In de eerste plaats is causaal verband vereist voor de vestiging van aansprakelijkheid. Daarvoor volstaat de vaststelling dat de overtreding van de norm een *conditio sine qua non* is voor het ontstaan van de schade. De eisende partij moet stellen en bij betwisting bewijzen dat de schade niet ook zou zijn ontstaan zou de norm-schending niet hebben plaatsgehad.¹³⁹ Het tweede moment betreft het moment van het bepalen van de hoogte van de schade; dan wordt de maatstaf van de redelijke toerekening aangelegd (artikel 6:98 BW). Borgers stelt dat bij dit laatste de relativiteitseis zijn invloed kan doen gelden: 'indien de norm niet strekt tot bescherming van de schade, staat die schade ook niet snel in (voldoende) causaal verband met de overtreden norm.'¹⁴⁰ Tegen die achtergrond kenmerkt de (strafrechtelijke) jurisprudentie zich door een niet scherp te onderscheiden uitleg van de relativiteit en causaliteit. Het is daarbij aan de benadeelde partij een voldoende onderbouwing te leveren voor de aanname dat de schade, naar aard en hoogte, het gevolg is van het bewezenverklaarde strafbare feit.

De term 'rechtstreekse schade' ex artikel 361 lid 2 Sv suggereert overigens niet dat aan de causaliteit te dezen een 'bijzondere, van het burgerlijk recht afwijkende eis' wordt gesteld.¹⁴¹ Binnen het regime van artikel 6:98 BW, in samenhang met het uit hoofde van artikel 361 lid 3 Sv gestelde vereiste van 'rechtstreekse schade' beschikt de rechter over een zekere discretionaire bevoegdheid om over de causaliteit, en de daarop volgende toerekening te oordelen.¹⁴² Bij dit alles geldt het bewijsregime van het civiele recht, dat minder strikte eisen stelt dan het strafrechtelijke.¹⁴³ Dat laat onverlet dat de beoordeling van de causaliteit in de zin van het *conditio sine qua non* verband verbonden is met de strafvorderlijke setting waarin de beoordeling van de civiele vordering is ingebed; de schade moet immers het rechtstreekse gevolg zijn van het bewezenverklaarde feit. Uit dien hoofde prevaleren de eisen van een behoorlijk strafproces en werpen deze hun schaduw over de beoordeling van de civielrechtelijke causaliteit.¹⁴⁴ Of, zoals het in de Handleiding staat verwoord: 'Daar waar de civiele regels botsen met de dwingende regels van strafvordering dan wel met de beginselen van een eerlijk strafproces (voor zowel verdachte als benadeelde), zullen deze moeten wijken.'¹⁴⁵ De verdachte die zich als gedaagde geconfronteerd ziet met een vordering benadeelde partij heeft de handen immers niet vrij om vol verweer te voeren, gelet op zijn strafprocessuele positie. In het licht van de regel dat wanneer de eis niet wordt betwist, deze

¹³⁸ Asser-Hartkamp & Sieburgh 6-II 2013, nr. 50; Candido 2013, p. 115-116.

¹³⁹ Asser-Hartkamp & Sieburgh 6-II, nr. 76.

¹⁴⁰ Borgers 2003, p. 449-450.

¹⁴¹ Sas 2010, p. 82, en in gelijke bewoordingen, Groenhuisen in diens noot onder HR 18 april 2006, *NJ* 2007, 295. Zie voorts HR 5 juli 2016, ECLI:NL:HR:2016:1522, waarin de civielrechtelijke aard van de causaliteit juist wordt benadrukt.

¹⁴² Candido e.a. 2013, p. 116-117. Voorts: Candido 2012, p. 938.

¹⁴³ HR 14 februari 2012, ECLI:NL:HR:2012:BU8755; HR 17 juni 2014, ECLI:NL:HR:2014:1448. Voorts Candido e.a. 2013, par. 4.1.1.

¹⁴⁴ Candido e.a. 2013, p. 90, onder verwijzing naar HR 15 september 2006, ECLI:NL:HR:2006:AV2654. Zie ook: HR 14 februari 2012, ECLI:NL:HR:2012:BU8755.

¹⁴⁵ HR 14 februari 2012, ECLI:NL:HR:2012:BU8755.

dient te worden toegewezen, scheidt dat een voor de verdachte/gedaagde processueel dilemma.¹⁴⁶

De vraag of de schade het gevolg is van het bewezenverklaarde handelen of nalaten is niet altijd eenvoudig te beantwoorden. Het oordeel ter zake zal veelal ook afhankelijk zijn van de aard en hoogte van de schade waarvoor vergoeding wordt gevorderd. Voor beide geldt dat met name de vordering tot vergoeding van immateriële schade bewijsproblemen kan meebrengen, die op hun beurt weer aanleiding kunnen geven tot een niet-ontvankelijkheid, omdat de behandeling het strafproces onevenredig zou belasten. De benadeelde partij hoeft weliswaar in de eerste plaats slechts te stellen dat door hem opgegeven schadeposten in verband staan met het handelen van de verdachte, maar de ruimte voor discussie over het oorzakelijk verband is bij betwisting door de verdachte, gelet op de accessoire aard van de vordering, beperkt. Op een enkeling na, geven allen die beroepshalve zijn betrokken bij het vorderen en besluiten over de toewijzing van vergoeding voor immateriële schade aan dat dit qua bewijs een lastige categorie is. Dat gegeven geldt zowel voor de vaststelling van de causaliteit in de zin van het *conditio sine qua non* verband, als voor het aannemelijk maken van de aanwezigheid van door het strafbare feit veroorzaakte immateriële schade. Dat betekent dat opgaven op het voegingsformulier in de vorm van ‘verhalen’ over persoonlijk ongemak, hoe voorzienbaar en invoelbaar wellicht ook, in de regel niet volstaan (bijvoorbeeld het aangeven van verlies van nachtrust als gevolg van een woninginbraak en het vorderen van schade daarvoor). Ook niet als er geen verweer wordt gevoerd; de drempel van de stelplicht wordt dan gewoonweg niet gehaald.¹⁴⁷ Daarmee is niet gezegd dat de rechter geen coulance zou hebben met vorderingen die niet tot ‘in de puntjes’ zijn onderbouwd.¹⁴⁸ Of, en welke ruimte officieren van justitie en rechters hierbij menen te hebben is mede afhankelijk van de vraag of de verdachte gericht verweer voert tegen de opgevoerde schadeposten. Wanneer dat het geval is zal mogelijk sneller tot (advisering van) een niet-ontvankelijk verklaring van de vordering of van delen worden besloten.¹⁴⁹ Omgekeerd zal de rechter minder snel geneigd zijn tot niet-ontvankelijkheid als de verdachte aangeeft bereid te zijn de schade te betalen, maar daar eventueel wel iets op heeft af te dingen.¹⁵⁰

¹⁴⁶ Zie over dit processuele dilemma uitgebreid: par. 3.10.4.

¹⁴⁷ In een aantal van de voor dit onderzoek geanalyseerde strafdossiers was sprake van een zodanig onvoldoende onderbouwde opgave van schade. Soms werd dan in het dossier correspondentie aangetroffen vanuit SHN waarin een aanbod werd gedaan om de voeging te verbeteren. Indien daar niet op werd gereageerd, of zo’n aanbod niet werd gedaan werd zo’n vordering niet-ontvankelijk verklaard. Zie hoofdstuk 5, par. 5.4.8 en 5.4.11.

¹⁴⁸ In dit verband kan worden opgemerkt dat wisselend werd geoordeeld over de toewijzing van de vordering tot vergoeding van immateriële schade, die in het kader van de interviews werd voorgelegd aan rechters, officieren van justitie en advocaten. De bedenkingen betroffen zowel het rechtstreekse verband, als de mogelijk gebrekkige onderbouwing van dit deel van de vordering (zie hoofdstuk 6, par. 6.4.16).

¹⁴⁹ In vrijwel alle onderzoeken komt de betekenis van het voeren van verweren door de verdediging aan bod als reden om te besluiten tot (partiële) niet-ontvankelijkheid. Voor de in dit onderzoek bestudeerde dossiers is zo’n verband echter niet geconstateerd, althans niet op grond van de dossieranalyse (zie hoofdstuk 5, par. 5.4.16). Officieren en rechters daarentegen, geven wel aan het verweer als relevante factor te zien, hetgeen samenhangt met overwegingen betreffende de civielrechtelijke partijautonomie van de benadeelde partij en de verdachte in diens hoedanigheid van gedaagde (zie hoofdstuk 6, par. 6.4.5.2).

¹⁵⁰ Zie ook: Van Wingerden 2008, p. 66. En voor wat betreft het effect van het voeren van verweer ook: Candido 2011, p. 358 en Schijns 2015, p. 37.

3.11.4 Stelplicht

Hierboven is al een en ander gezegd over de stelplicht. Om te kunnen worden ontvangen moet het slachtoffer daaraan in ieder geval voldoen. Of dat het geval is, wordt gezien in wisselwerking met de gevoerde verweren. Opgemerkt dient te worden dat de wet in artikel 333 Sv de mogelijkheid biedt om, als de onderbouwing evident onvoldoende is, de vordering kennelijk niet-ontvankelijk te verklaren. Dat is bijvoorbeeld geval in het hierboven gegeven voorbeeld waarin op het voegingsformulier slechts staat vermeld dat men als gevolg van een woninginbraak lijdt aan slapeloosheid en onveiligheidsgevoelens. In de praktijk wordt de mogelijkheid van de kennelijke niet-ontvankelijkheid zelden benut. Dat blijkt ook uit het voorliggende onderzoek. Illustratief voor de geringe toepassing van deze modaliteit is dat van de geïnterviewden slechts één officier van justitie aangaf recent te hebben geadviseerd tot een kennelijke niet-ontvankelijkheid. Dat betrof een zaak van huiselijk geweld met daarop volgende vechtscheiding, waarin het slachtoffer in een soort ‘persoonlijke afrekening’ allerhande bijkomende ongemakken en kosten had opgevoerd. Deze officier had bovendien op voorhand bij het slachtoffer aangegeven negatief te adviseren indien de vordering als opgesteld gehandhaafd zou worden.

Niettemin kan het feit dat de vordering wordt ingediend in de context van het strafproces ook een steuntje in de rug geven. De tenlastelegging en het bewijs daarover neergelegd in het strafdossier maakt aannemelijk dat er een onrechtmatige daad in enge zin heeft plaatsgevonden, met daaruit voortvloeiende schade. Naast de opgave van posten door het slachtoffer via het Schadeformulier, draagt de officier van justitie via het concipiëren van de tenlastelegging en het samenstellen van het strafdossier bij aan de stelplicht ter zake van de gevorderde schade. Daarbij geldt dat de rechter voor wat betreft de aannemelijkheid van de schade ook mag putten uit de in het strafdossier opgenomen bewijsmiddelen.¹⁵¹ Candido merkt in dit verband overigens op dat binnen zo’n ‘samenwerkingsconstructie’ vanuit civielrechtelijk perspectief niet wordt voldaan aan de stelplicht: het is immers de eiser die moet stellen en bewijzen en niet het Openbaar Ministerie.¹⁵² Niettemin is de Hoge Raad van mening dat een tekort in de onderbouwing door de eiser mag worden gecompenseerd door de ondersteuning van die schade via de bewijsmiddelen opgenomen in het strafdossier.¹⁵³ Hier heeft de benadeelde partij dus een zeker processueel voordeel ten opzichte van de verdachte/gedaagde die zich zal moeten verweren tegen het in het strafdossier opgenomen bewijs, zowel wat de strafvordering betreft als de burgerlijke vordering.

Maar ook met inachtneming van het bewijs dat ten aanzien van de gevorderde schade ligt besloten in het strafdossier blijft gelden dat onderbouwing in de vorm van aangeleverde aankoopbonnen, offertes voor herstel, prijsopgave van vergelijkbare goederen, deskundigenberichten en jurisprudentie in de regel is vereist. Wat betreft de materiële schade impliceert dit overigens niet dat het slachtoffer de door het strafbare feit verloren gegane of beschadigde

¹⁵¹ HR 31 oktober 1938, NJ 1939, 258.

¹⁵² Candido 2012, p. 939.

¹⁵³ HR 14 februari 2012, LJN: BU8755, r.o. 2.1 t/m 2.3. Zie ook de conclusie van A-G Spronken van 7 oktober 2014, ECLI:PHR:2014:2209.

goederen moet hebben vervangen. De inzet is dat de door hem geleden materiële schade die is ontstaan door het bewezenverklaarde strafbare feit wordt vergoed. Om die reden wordt veelal rekening gehouden met de afschrijvingswaarde,¹⁵⁴ uitgangspunt is concrete schadebegroting.¹⁵⁵ Indien een exacte schadeopgave ontbreekt, kan de rechter gebruik maken van zijn bevoegdheid de schade te schatten (artikel 6:97 BW), maar ook dan geldt dat de opgegeven schade in voldoende mate onderbouwd zal moeten zijn.¹⁵⁶

In dit verband moet er op worden gewezen dat er ter zitting behoefte aan kan bestaan vragen te stellen over de schadeopgave. De wet biedt daar feitelijk geen ruimte toe, want artikel 334 lid 3 Sv schrijft voor dat de benadeelde partij pas ná het requisitoir de gelegenheid dient te krijgen om zich uit te laten over het advies van het Openbaar Ministerie. Dit late moment is destijds door de wetgever gekozen om de benadeelde partij de mogelijkheid te geven zich in volle hoogte uit te laten over de vordering, inclusief het door de officier van justitie gegeven advies.¹⁵⁷ Uit praktisch oogpunt is het dan ook zinvoller om de benadeelde partij vóór het uitbrengen van het advies door het Openbaar Ministerie de gelegenheid te geven de vordering toe te lichten en vragen daarover te beantwoorden. Dat heeft ertoe geleid dat de vordering benadeelde partij ter zitting wordt behandeld vóór het requisitoir, zodat het Openbaar Ministerie en de verdediging, maar ook de rechter hierover vragen kunnen stellen.¹⁵⁸

In dit verband kan er op worden gewezen dat sommige van de geïnterviewde rechters meenden dat de officier van justitie vanwege het civiele karakter van de vordering, geen rol heeft te dezen.¹⁵⁹ Daartegenover staat echter dat de officier van justitie wanneer deze adviseert tot toewijzing, in de regel ook oplegging van een schadevergoedingsmaatregel vordert.¹⁶⁰

De vragen die aan de benadeelde partij kunnen worden gesteld, kunnen overigens ook betrekking hebben op de ontvankelijkheid. Zo wees een rechter, in het kader van de te nemen beslissing over de ontvankelijkheid, op de 'zeven stappen' van het civiele bewijsrecht. Als de vordering de drempel van de stelplicht niet haalt, kan via het stellen van vragen aan het slachtoffer en het bieden van de gelegenheid tot verweer worden gezien of die drempel met de informatie die ter zitting wordt verstrekt alsnog wordt gehaald, en de vordering ontvankelijk is. Als daarvoor meer nodig is, bijvoorbeeld een bewijsopdracht, is daarvoor geen ruimte binnen de context van het strafproces en volgt een niet-ontvankelijkheid.¹⁶¹ Conform

¹⁵⁴ Van Wingerden e.a. vonden destijds dat rechters verschilden in de wijze waarop zij de afschrijvingswaarden verrekenden. Dat werkte door op de beslissing over de vraag of de behandeling van de vordering een onevenredige belasting zou vormen voor het strafproces; Van Wingerden 2008, p. 66.

¹⁵⁵ Lindenbergh 2014-II, p. 51 e.v.

¹⁵⁶ De wetgever heeft zo'n ruimere toepassing van de schattingsbevoegdheid destijds uitdrukkelijk beoogd; Sas 2010, p. 84.

¹⁵⁷ *Kamerstukken II* 1989/1990, 21 345, nr. 3, p. 33.

¹⁵⁸ Candido e.a. 2013, p. 64. Onder verwijzing naar: HR 30 november 1999, *NJ* 2000, 93, waarin de Hoge Raad heeft overwogen dat deze vervroegde toelichting van de vordering door de benadeelde partij de verdachte niet in enig belang schaadt.

¹⁵⁹ Zie hoofdstuk 6, par. 6.4.5.2; en ook Schoep 2015.

¹⁶⁰ Voorts heeft het Openbaar Ministerie uit hoofde van art. 42 jo 44 Rv het recht aanwezig te zijn bij civiele zaken en de rechter eventueel ongevraagd te adviseren.

¹⁶¹ Candido e.a. 2013, p. 89.

artikel 334 Sv mag het slachtoffer immers geen eigen getuigen of deskundige aanbrenge. Overigens kan de vraag worden opgeworpen of deze opvatting in het licht van de bedoeling van de wetgever correct is. Bij de verruiming van het voegingscriterium is destijds immers duidelijk aangegeven dat het 'enkele horen van een getuige of deskundige' niet als onevenredige belasting mocht worden gezien.¹⁶² Reijntjes plaatst dan ook vraagtekens bij dit verbod en wijst er op dat de verdediging in de praktijk ruimte wordt geboden om vragen te stellen aan de benadeelde partij, mits de vragen zich beperken tot de vordering.¹⁶³ Volgens hem zou het verbod op het aanbrenge van getuigen door de benadeelde partij dan ook heroverwogen dienen te worden.¹⁶⁴ De Hoge Raad houdt echter vast aan dit verbod, ook als het een verzoek van de verdachte betreft om de benadeelde partij als getuige te horen over de vordering.¹⁶⁵

Terugkerende naar de toelichting van de vordering door de benadeelde partij geldt dat de rechter, indien niet aanstonds wordt besloten tot een kennelijke niet-ontvankelijkheid, de benadeelde partij zo nodig meermalen aan het woord dient te laten komen. Namelijk voorafgaande aan het requisitoir en daarna om het slachtoffer de gelegenheid te geven daarop te reageren. Voor een daarop volgende repliek en dupliek van de zijde van het Openbaar Ministerie respectievelijk de verdediging geldt hetzelfde.¹⁶⁶ Bij pleidooi en repliek zal de verdediging immers verweer kunnen voeren tegen de vordering en in het requisitoir of de dupliek kan het Openbaar Ministerie ten aanzien van de vordering benadeelde partij eveneens opmerkingen maken die de benadeelde partij wenst te weerleggen.

3.12 Complicaties met betrekking tot de vordering

3.12.1 Algemene opmerkingen

In deze paragraaf wordt een aantal problemen genoemd dat betrekking heeft op de inhoud van de vordering. Als uitgangspunt geldt steeds dat het slachtoffer is ontvangen in de vordering, zodat daarop een beslissing van de rechter moet volgen. Een inhoudelijk probleem dat ter zitting een zeker gewicht krijgt, kan na beraad in raadkamer alsnog leiden tot niet-ontvankelijkheid van de vordering wanneer de rechter meent dat de verdachte zich ter zitting onvoldoende heeft kunnen verweren (artikel 6 EVRM). Juridisch gezien zou dit een (gedeeltelijke) afwijzing moeten zijn, maar daartoe wordt in de regel niet steeds besloten, omdat men de weg naar de civiele rechter wil openhouden. In de Handleiding wordt expliciet op deze consequentie gewezen.¹⁶⁷ Voor sommige gevallen is afwijzing echter dwingend

¹⁶² *Kamerstukken II 2007/2008*, 30 145, nr. 13; Candido e.a. 2013, p. 100.

¹⁶³ Daarbij geldt dat de door het slachtoffer ex art. 334 lid 3 Sv ter toelichting van de vordering afgelegde verklaring niet mag worden gebruikt voor het bewijs; HR 22 april 2014, ECLI:NL:HR:2014:974.

¹⁶⁴ HR 17 juni 2014, *NJ* 2014, 499, m.nt. J. Reijntjes.

¹⁶⁵ HR 17 juni 2014, ECLI:NL:HR:2014: 1448. Zie naar aanleiding van HR 14 februari 2012, ECLI:NL:HR:2012:BU8755 ook: Candido 2012, p. 938 e.v. Voorts: Candido e.a. 2013, p. 90, waar nadrukkelijk wordt gewezen op het gegeven dat het ontvankelijkheids criterium weliswaar is verruimd, maar de regeling inzake art. 334 Sv ongewijzigd is gebleven.

¹⁶⁶ Candido e.a. 2013, p. 64-65.

¹⁶⁷ Candido e.a. 2013, p. 105.

voorgeschreven, bijvoorbeeld indien ter zitting blijkt dat de verdachte de schade al heeft vergoed. In dat geval is de grond aan de vordering ontvallen.

3.12.2 Complicaties en oplossingen vanwege de aard van de schade

Waar voor vermogensschade¹⁶⁸ in de regel met enige hulp een afdoende onderbouwing kan worden gegeven via het Schadeformulier, ligt dat moeilijker voor ‘ander nadeel’ (6:95 BW). Voor die laatste categorie bepaalt artikel 6:106 BW in welke gevallen recht op vergoeding bestaat. Daarmee is niet gezegd dat immateriële schade per se aanleiding geeft tot problemen, volgens sommige respondenten is het heel goed mogelijk om complexere schades in de context van het strafgeding af te doen. Voorwaarde is wel dat de vordering inzichtelijk is en afdoende onderbouwd.¹⁶⁹ Hieronder wordt ingegaan op de problematiek van het immateriële nadeel. Naast de vergoeding voor immateriële schade bij geestelijk letsel (3.12.2.1) wordt aandacht besteed aan letselschade als bijzondere schadecategorie (3.12.2.2), en aan de aan beide soorten schade gerelateerde vraag naar de wenselijkheid van tarifiering (3.12.2.3).

3.12.2.1 Vergoeding voor immateriële schade bij geestelijk letsel

Rechters en officieren van justitie geven aan dat het (adviseren over het) toekennen van een vergoeding voor immateriële schade bij geestelijk letsel waardoor iemand in zijn persoon is aangetast een lastige kwestie is, in het bijzonder wanneer het gaat om shockschade.¹⁷⁰ Een vordering tot vergoeding van die schade wordt gebaseerd op artikel 6:106 lid 1 sub b BW. De beslissing of en in hoeverre sprake is van een aantasting van de persoon op andere wijze kan al snel aanleiding geven tot een niet-ontvankelijk verklaring, in het bijzonder ingeval vergoeding van shockschade wordt gevorderd. De wetgever en Hoge Raad stellen immers de strikte – en veelal gehandhaafde – eis dat het geestelijke letsel van het slachtoffer een ‘in de psychiatrie erkend ziektebeeld’ moet betreffen, of dat het letsel op anderszins objectieve wijze wordt vastgesteld.¹⁷¹ Deze conclusie wordt ondersteund door onderzoek door Van der Zalm, Hebly en Engelhard die na analyse van 229 gepubliceerde shockschade-uitspraken in de periode 2000-2015 tot de conclusie komen dat benadeelden in de meeste gevallen niet-ontvankelijk

¹⁶⁸ Vermogensschade kan voortkomen uit: 1. personenschade, 2. zaakschade en 3. zuivere vermogensschade. Al deze typen beschadigingen kunnen aanleiding geven tot het vorderen van a. vermogensschade, oftewel materiële schade, of b. immateriële schade. Met de term ‘vermogensschade’ wordt hier materiële schade bedoeld, als te onderscheiden van immateriële schade (‘ander nadeel’).

¹⁶⁹ Vgl. Lindenbergh 2014; Ruitenbeek-Bart & Schijns 2014.

¹⁷⁰ Zie hierover hoofdstuk 6, par. 6.4.16 ten aanzien van variant III.

¹⁷¹ HR 13 januari 1995, NJ 1997, 366 (Ontvanger/Bos). Bij geestelijke letsel vanwege confrontatie met schokkende gebeurtenis in het bijzonder: HR 22 februari 2002, NJ 2002, 240, m.nt. J.B.M. Vranken (Taxibus); en nadien in het strafrecht: HR 11 maart 2014, ECLI:NL:HR:2014:528, r.o. 4.4 en HR 29 september 2015, ECLI:NL:HR:2015:2858. Ook Hof Den Haag 18 februari 2015, ECLI:NL:GHDHA:2015:282 en Rb Amsterdam 12 december 2014, ECLI:NL:RBAMS:2014:8388; de rechtbank verklaart de vordering niet-ontvankelijk omdat er geen deskundigenverklaring is overgelegd waaruit bewijs blijkt van een psychiatrisch ziektebeeld. De rechter laat doorschemeren zich aan deze eis te houden, maar geeft het slachtoffer als het ware in overweging om de vordering alsnog aan te brengen bij de civiele rechter en verklaart daarom niet-ontvankelijk.

worden verklaard in hun shockschadevordering. De wijziging van het voegingscriterium heeft daarin volgens Van der Zalm, Hebly en Engelhard geen verandering gebracht.¹⁷²

Illustratief voor deze is de beslissing van de Hoge Raad van 11 maart 2014, waarin hij het advies van A-G Spronken om een door het Hof Den Bosch gewezen arrest te casseren, niet volgt. Het hof had geoordeeld dat de vordering wegens immateriële schade van de moeder van het slachtoffer, geleden ten gevolge van moord niet-ontvankelijk was, omdat de aansprakelijkheid van de verdachte voor de immateriële schade niet eenvoudig vast te stellen zou zijn.¹⁷³ Uit het arrest is af te leiden dat de raadsman van de benadeelde partij duidelijk aangeeft dat sprake is van psychische schade en zich rekenschap geeft van de vraag naar de relativiteit, zij het dat niet duidelijk wordt in hoeverre de schade zou zijn onderbouwd. De vordering wordt van de zijde van de verdediging echter niet betwist. Dit geeft A-G Spronken aanleiding om te concluderen dat de vordering ontvankelijk verklaard had moeten worden; zij wijst expliciet op de mogelijkheid tot het toewijzen van een voorschot.¹⁷⁴ De Hoge Raad gaat daarin echter niet mee. Hij benadrukt dat er weinig tot geen ruimte bestaat om af te wijken van het vereiste van een vastgesteld psychiatrisch ziektebeeld voor toewijzing van een vergoeding van immateriële schade wegens geestelijk letsel. Daarmee bevestigt de Hoge Raad onder het oude voegingscriterium ingezette lijn.¹⁷⁵

Dit standpunt vindt bevestiging in de uitspraak van de Hoge Raad van 29 september 2015, waar een door een psychiatrisch verpleegkundige opgestelde verklaring, inhoudende een beschrijving van het psychische toestandsbeeld van het slachtoffer waaruit bleek dat deze onder behandeling was, welke verklaring mede was ondertekend door een psychiater, niet gold als voldoende bewijs voor een objectief vastgesteld psychiatrisch ziektebeeld.¹⁷⁶ De lagere rechter volgt deze strikte opvatting in de regel,¹⁷⁷ maar uitzonderingen zijn ook te vinden.¹⁷⁸

Het verdient hierbij overigens opmerking dat er tegelijkertijd binnen de rechtspraak oog lijkt te bestaan voor de context waarin immateriële schade meer in algemene zin, is ontstaan.¹⁷⁹ De omstandigheden van het geval en de gevolgen voor het slachtoffer wegen zodanig zwaar dat de rechter hier een zeer grote mate van beoordelingsvrijheid toekomt, wat het moeilijk maakt objectieve criteria aan te leggen. Gevalsvergelijking is lastig, want zelfs als de omstandigheden vergelijkbaar zouden zijn, kunnen de slachtoffers verschillen.

De Hoge Raad heeft het als volgt verwoord: 'Het gaat in deze procedure om de begroting van de naar billijkheid vast te stellen vergoeding voor het niet in vermogensschade

¹⁷² Van der Zalm, Hebly & Engelhard 2015, p. 95.

¹⁷³ ECLI:NL:PHR:2013:2233, in haar conclusie voor HR 11 maart 2014, ECLI:NL:HR:2014:528.

¹⁷⁴ Zie ook Schijns 2015, p. 36, voor andere zaken waarin volgens Schijns een te strikte uitleg wordt gegeven van het criterium van de onevenredige belasting ter zake van immateriële schades.

¹⁷⁵ Zie onder andere de conclusie van P-G Bleichrodt voor HR 3 juli 2007, *NJ* 2997, 413, r.o. 5.16. Daaruit blijkt dat de shockschade moet zijn onderbouwd met 'een schriftelijke verklaring van een deskundige (een psychiater of een psycholoog)'.¹⁷⁶

¹⁷⁶ HR 29 september 2015, ECLI:NL:HR:2015:1264. Zie ook: Ruitenbeek-Bart & Schijns 2014, p. 41.

¹⁷⁷ Bijv. Rb Gelderland 19 maart 2014, ECLI:NL:RBGEL:2014:1821; Rotterdam Hof Den Haag 2 december 2013, ECLI:NL:GHDHA:2012:2013:45343, inzake de vordering van de weduwe van de doodgeschoten juwelier Stratmann; Hof Den Bosch 18 december 2014, ECLI:NL:GHSHE:2014:5370 en Hof Den Haag 18 februari 2015, ECLI:NL:GHDHA:2015:282.

¹⁷⁸ Zie: Hof Den Bosch 15 juli 2014, ECLI:NL:GHSHE:2014:2342.

¹⁷⁹ Candido & Lindenberg 2014, par. 3.2.

bestaande nadeel dat is geleden door een persoon als gevolg van een gebeurtenis waarvoor een ander aansprakelijk is, lichamelijk letsel heeft opgelopen. Bij deze begroting dient de rechter rekening te houden met alle omstandigheden, in een geval als het onderhavige in het bijzonder de aard en ernst van het letsel en de gevolgen daarvan voor betrokkene. De begroting is voorbehouden aan de rechter die over de feiten oordeelt. Zij is sterk met de feiten verweven en kan in zoverre niet in cassatie op haar juistheid worden getoetst, terwijl de rechter daarbij ook niet gebonden is aan de gewone regels omtrent stelplicht en bewijs (...). De rechter dient bij zijn begroting tevens te letten op de bedragen die door Nederlandse rechters in vergelijkbare gevallen zijn toegekend, daaronder begrepen de maximaal toegekende bedragen, een en ander met in aanmerkingneming van de sedert de betreffende uitspraken opgetreden geldontwaarding. Geen rechtsregel belet de rechter mede acht te slaan op de ontwikkelingen in andere landen met betrekking tot toegekende bedragen, zij het dat deze ontwikkelingen niet beslissend kunnen zijn voor de in Nederland toe te kennen bedragen.¹⁸⁰ Gevalsvergelijking is dus mogelijk, zij het binnen een bepaalde bandbreedte.

De Handleiding wijst er dan ook op dat de rechter een zekere discretionaire ruimte moet hebben om met inachtneming van de feiten van het geval te beslissen. Eén van de factoren die daarbij kan worden meegewogen is de aard van het bewezenverklaarde strafbare feit: 'Het strafbare feit vormt een dusdanige inbreuk op een fundamenteel recht (...) dat dit in zichzelf als aantasting van de persoon op andere wijze dient te worden beschouwd'.¹⁸¹ De immateriële schade vindt haar grondslag dan in een schending van een persoonlijkheidsrecht, die besloten ligt in het bewezenverklaarde strafbare feit. Benadrukt wordt wel dat het gronden van de toewijzing van immateriële schade op deze grondslag, zoals oorspronkelijk overigens ook expliciet door de civiele kamer van Hoge Raad beslist,¹⁸² een uitzondering op de regel vormt. Wanneer de immateriële schade de vorm heeft van shockschade geldt, als gezegd, dat moet zijn voldaan aan een objectief vast te stellen psychisch ziektebeeld.

Niettemin is de strafrechter volgens meerdere van de geïnterviewde rechters en officieren van justitie in het algemeen niet ongenegen om vergoeding voor immateriële schade toe te kennen aan de benadeelde partij. Van de zijde van de advocatuur deelt men deze mening echter niet.¹⁸³ Los van de hoogte van de toegewezen bedragen komen Candido en Lindenbergh op grond van jurisprudentieonderzoek echter tot de conclusie dat het aantal toegewezen vorderingen wegens immateriële schade door de strafrechter toeneemt. Zij stellen dat de strafrechter inmiddels meer van dit soort vorderingen afdoet dan zijn civiele collega; de strafrechter is te dezen 'veelbesliser' geworden.¹⁸⁴ Van belang daarbij is dat de

¹⁸⁰ De Hoge Raad heeft het in zijn uitspraken van 8 juli 2009, *NJ* 2009, 714, r.o. 3.3 (AMC/O) en HR 17 november 2000, *NJ* 2001, 216 (Druijff/Bouw), i.h.b. r.o. 3.2.

¹⁸¹ Candido e.a. 2013, p. 128; dergelijke gevallen worden aangeduid als 'schending van een persoonlijkheidsrecht'. Zie te dezen: Hof Den Bosch 15 juli 2014, ECLI:NL:GHSHE:2014:2342 en Rb Limburg 9 februari 2015, ECLI:NL:HR:RBLIM:2015:1033. Overigens is een dergelijke schadeclaim, mits voor het overlijden van het slachtoffer ingediend, vatbaar voor overerving; zie HR 13 juli 2010, *NJ* 2011, 259, m.nt. C.P.M. Cleiren; Candido e.a. 2013, p. 130 en Sas 2010, p. 82.

¹⁸² Afgeleid uit het civiele recht, zie: HR 9 juli 2004, *NJ* 2005, 39, r.o. 3.13, m.nt. J.B.M. Vranken (*Oosterpark*).

¹⁸³ Zie uitgebreid hoofdstuk 6, par. 6.4.5.2.

¹⁸⁴ Candido & Lindenbergh 2014. Zij wijzen hierbij op de bevinding van Van Wingerden e.a. 2007, p. 126, namelijk dat voor 2005 in 42% van de door de strafrechter toegewezen vorderingen gold dat (onder andere) sprake was van

rechter volgens deze schrijvers genegen lijkt te zijn om een verband aan te nemen tussen de gevorderde vergoeding voor immateriële schade en het bewezenverklaarde strafbare feit. Meestal gaat het dan ook om de hiervoor genoemde toewijzing van smartengeld naar aanleiding van een schending van een persoonlijkheidsrecht.

Eenzelfde signalering geldt overigens voor smartengeld wegens fysiek letsel.¹⁸⁵ Een verklaring voor deze welwillende opstelling zou kunnen liggen in de, anders dan in het voorliggende onderzoek geanalyseerde zaken, veelal bescheiden hoogte van de gevorderde bedragen. Maar ook wanneer geen sprake is van lichamelijk letsel zou de strafrechter, wanneer geen sprake is van substantieel geestelijk letsel, 'betrekkelijk gemakkelijk smartengeld' schadevergoeding toewijzen, aldus Candido en Lindenbergh.¹⁸⁶ Er wordt volstaan met de vaststelling van 'psychisch onbehagen', welk oordeel wordt gemotiveerd door een verwijzing naar de door het slachtoffer als gevolg van het bewezenverklaarde feit geleden angst.¹⁸⁷

Candido en Lindenbergh wijzen erop dat deze welwillende houding van de zijde van de strafrechter op twee wijzen is in te passen in het systeem van het schadevergoedingsrecht. Dat kan bijvoorbeeld door te aanvaarden dat in het strafbare feit evident een aantasting van de persoon besloten ligt. Het is immers 'objectief' goed voorstelbaar dat het slachtoffer dientengevolge onlustgevoelens heeft ervaren die een zekere compensatie behoeven.¹⁸⁸ De Handleiding wijst in eenzelfde richting. Voor dergelijke 'voorzienbare' schades (als voorbeeld wordt hier een bewezenverklaarde mishandeling genoemd, welke ervaring heeft geresulteerd in straatvrees en slaapproblemen) hoeft niet te worden onderscheiden naar schadecategorieën, waardoor ook de eis van een in de psychiatrie erkend ziektebeeld niet aan de orde is.¹⁸⁹ Het bijkomende niet lichamelijk aantoonbare gevolg hangt zo nauw samen met het bewezenverklaarde feit dat dit als rechtstreekse schade mag worden meegewogen.¹⁹⁰

Een andere wijze van inpassing zou zijn de gevallen waarin gemakkelijk smartengeld lijkt te worden toegewezen te kwalificeren als persoonsaantasting op andere wijze, namelijk in de zin van de schending van een fundamenteel recht.¹⁹¹ Candido en Lindenbergh noemen ter illustratie stalking en bedreigingen die met vrijheidsontneming gepaard gaan.

Hoewel er nog zeker geen sprake is van een eenduidige rechtsontwikkeling,¹⁹² sluit een dergelijke jurisprudentiële 'verruiming' aan op de wens van de wetgever en de via beleid

immateriële schade. Geëxtrapoleerd naar de 17.200 vorderingen voor 2010 genoemd door Schrama en Geurts (Schrama en Geurts 2012, p. 57), zou dat voor dat jaar neerkomen op 7.000 vorderingen waarin de strafrechter positief besliste op een vordering ter zake immateriële schade.

¹⁸⁵ Candido & Lindenbergh 2014, par. 3.2, onder verwijzing naar de in de eindnoten genoemde lagere rechtspraak. Voor de verhouding tussen toewijzing wegens fysiek letsel en wegens psychisch letsel ook: HR 29 juni 2012, ECLI:NL:HR:2012:BW1519 (Blauw oog).

¹⁸⁶ Candido & Lindenbergh 2014, par. 3.2.

¹⁸⁷ Candido & Lindenbergh 2014, par. 3.2.

¹⁸⁸ Zie ook: Lindenbergh 2014.

¹⁸⁹ Candido e.a. 2013, p. 127. Zie ook Sas 2010, p. 84.

¹⁹⁰ Zie te dezen: Lindenbergh & Riege 2012.

¹⁹¹ Candido & Lindenbergh 2013, par. 3.2.

¹⁹² Zie bijv. Rb Amsterdam 12 december 2014, ECLI:NL:RBAMS:2014:8388. Voorts wijzen Candido en Lindenbergh zelf op eerdere uitspraken van de Hoge Raad waarin wel wordt vastgehouden aan de eis van een deskundigenrapport (HR 9 oktober 2009, *NJ* 2009, 387, m.nt. J.B.M. Vranken (Vilt) en HR 22 februari 2002, *NJ* 2002, 240, m.nt. J.B.M. Vranken (Taxibus)). Beide uitspraken zijn echter van (enkele) jaren geleden en zien op shockschade. Voorts ook: Van der Helm 2006, p. 299.

ingezette lijn om de mogelijkheden tot civiel schadeverhaal via het strafproces te optimaliseren. Zo'n ruimere toepassing van de voorwaarden voor toekenning van een vergoeding voor immateriële schade komt ook ten goede aan het besluitvormingsproces inzake de ontvankelijkheid: 'De strafrechter kan de zaak met enige gevalsvergelijking en gezond verstand afdoen', aldus Candido en Lindenbergh.¹⁹³ Het risico op een niet-ontvankelijkheid wegens onevenredige belasting van het strafgeding wordt zodoende gereduceerd, waarnaast kan worden gewerkt met een zekere standaardisering van toewijzingen.

Opgemerkt dient te worden dat uit de ten behoeve van dit onderzoek geanalyseerde dossiers niet klip en klaar blijkt van een rekkelijker uitleg van de eisen gesteld aan toewijzing van vergoeding voor immateriële schade. De kans op toewijzing van een vordering wegens (deels) immaterieel nadeel is groot,¹⁹⁴ en officieren van justitie rechters geven aan in dergelijke gevallen niet ongenegen te zijn (om te adviseren) toe te wijzen.¹⁹⁵ Maar dat laat onverlet dat er ook dan een voldoende onderbouwing dient te zijn. Losse opmerkingen' over de gevolgen van strafbare feiten voor bijvoorbeeld de nachtrust of de kwaliteit van het sociale leven gaven vrijwel steeds aanleiding tot een niet-ontvankelijkverklaring, ook als de gevorderde bedragen bescheiden bedragen waren.¹⁹⁶ Bovendien wijzen de rechters zelf op de discrepantie tussen de bedragen toegekend in de context van het civiele schadeverhaal via het strafproces en die welke worden toegewezen in *civilibus*.¹⁹⁷ Ze geven zich daar wel rekenschap van, in het bijzonder zij die civielrechtelijk georiënteerd zijn, maar erkennen ook dat de setting waarin het schadeverhaal wordt toegewezen een andere – normatieve – kleuring heeft.

3.12.2.2 *Verbijzondering: letselschade*

In het zog van de bovenstaande waarneming dat de strafrechter niet ongenegen is om vergoeding voor immateriële schade toe te kennen, pleit Lindenbergh voor een verbetering van het proces voor zover het gaat om letselschades en de beoordeling van daaruit voortkomende vermogensschade en ander nadeel door de strafrechter. Dit soort schades kunnen complex zijn, in het bijzonder als sprake is van toekomstige schade (6:105 BW). Lindenbergh meent dat de strafrechter zich bij de beslissing omtrent de ontvankelijkheid te terughoudend opstelt en spreekt van 'koudwatervrees'.¹⁹⁸ Juist omdat het in de context van het strafproces gaat om strafwaardig handelen zou de rechter ook hier bijvoorbeeld meer gebruik dienen te maken van de schattingsbevoegdheid. Of, zoals Lindenbergh het verwoordt: 'De formele rechterlijke overwegingen die thans vaak resulteren in een niet-ontvankelijkheid, waardoor de benadeelde partij feitelijk "het nadeel van de twijfel" ondervindt en naar alle waarschijnlijkheid met zijn schade blijft zitten, contrasteren sterk met de impulsiviteit waarmee

¹⁹³ Candido & Lindenbergh 2014, par. 3.2.

¹⁹⁴ Hoofdstuk 5, par. 5.3.1; vier op de vijf van dergelijke vorderingen werd toegewezen.

¹⁹⁵ Hoofdstuk 6, par. 6.4.5.2.

¹⁹⁶ Dergelijke verklaringen leken meer bedoeld als boodschap aan de rechter om deze te informeren over de negatieve ervaring van het slachtoffer, dan als 'serieuze' poging tot schadevergoeding. Overigens klinkt deze vermenging tussen het vorderen van smartengeld en verwerking annex genoegdoening ook door in de zaak die voorlag in HR 11 maart 2014, ECLI:NL:HR:2014:528. Zie te dezen ook: Kool 2014a; Candido & Lindenbergh 2014. Vgl. ook Rb Limburg 9 februari 2015, ECLI:NL:HR:RBLIM:2015:1033.

¹⁹⁷ Zie hoofdstuk 5, par. 5.3.1. en 5.4.5. Voorts hoofdstuk 6, par. 6.4.5.2.

¹⁹⁸ Lindenbergh 2014, p. 2700.

aanvankelijk de aansprakelijke de schade toebracht en de benadeelde met de risico's daarvan opzadelde. Het gevolg is dat de benadeelde dan “met twee/nul achterstaat” en de aan een strafrechtelijk vonnis inherente voordelen misloopt (executie van de schadevergoedingsmaatregel door het CJIB en de voorschotregeling).¹⁹⁹

Ruitenbeek-Bart en Schijns daarentegen, hebben de indruk dat ‘een aanzienlijk deel van de letselschadevorderingen zodanig complex is, dat zij de “onevenredige belasting-toets” niet zouden kunnen doorstaan.’²⁰⁰ Lindenbergh en Ruitenbeek-Bart en Schijns vinden elkaar in de opvatting dat de rechter wanneer het gaat om letselschade ruimer gebruik zou kunnen maken van diens discretionaire bevoegdheid om deze naar billijkheid vast te stellen (schattingsbevoegdheid, art. 6:97 BW). In dat verband ook wordt gewezen op de mogelijkheid om via het bieden van een (extra) schriftelijke ronde (aanhouding) ruimte te scheppen om de partijstandpunten te verduidelijken, waarna de (straf)rechter vervolgens beter geïnformeerd, met gebruikmaking van de genoemde schattingsbevoegdheid, een inhoudelijk oordeel kan vellen over de vordering tot vergoeding van letselschade – zowel voor wat betreft de vestiging van aansprakelijkheid als vaststelling van de hoogte van de vergoeding.²⁰¹

3.12.2.3 *Verbijzondering: verplaatste schade*

Een ander soort schade dat problemen kan oproepen voor de ontvankelijkheid is de verplaatste schade (artikel 6:107 BW).²⁰² Het betreft kosten die door derden ten behoeve van het slachtoffer zijn gemaakt en waarvoor het slachtoffer in beginsel ook zelf vergoeding had kunnen vorderen. Dat laatste impliceert dat jegens de direct gekwetste aansprakelijkheid bestaat voor de gemaakte kosten, ware het niet dat derden – in plaats van de gekwetste zelf – die kosten hebben voldaan ten behoeve van het herstel van het slachtoffer. In de praktijk gaat het veelal om de vergoeding van de kosten voor huishoudelijk hulp, reiskosten van het slachtoffer of kosten voor verzorging en verpleging. De kosten van huishoudelijke hulp, verzorging en verpleging kunnen ook in natura door naasten worden voldaan, bijvoorbeeld als zij in hun vrije tijd deze hulp bieden. Ook in dat geval moet een vergoeding worden toegekend, mits sprake is van zorg waarvan het normaal en gebruikelijk is dat daarvoor een beroep wordt gedaan op professionele hulp.²⁰³ De vergoeding is gemaximeerd tot de bespaarde kosten voor professionele hulp.²⁰⁴

Voor vergoeding van verplaatste schade is volgens de Hoge Raad geen plaats binnen de rechtsfiguur van de voeging.²⁰⁵ Er zou niet zijn voldaan aan het vereiste van rechtstreekse schade, of aan het grondslagvereiste. Ofschoon er civielrechtelijk niets aan in de weg staat om als derde de geleden schade te verhalen op de veroorzaker daarvan, loopt het in het strafrecht stuk op het feit dat zulke derden geen slachtoffer zijn in de zin van artikel 51a Sv en derhalve

¹⁹⁹ Lindenbergh 2014, p. 2700.

²⁰⁰ Ruitenbeek-Bart & Schijns 2014, p. 43. Zie ook Sas 2012, p. 53, die stelt dat dergelijke vorderingen veelal partieel niet-ontvankelijk worden verklaard.

²⁰¹ Zie hierover uitgebreid hoofdstuk 7, par. 7.9.

²⁰² Zie hierover: Sas 2015 en HR 16 september 2014, *NJ* 2014, 2015, 71 (Amsterdamse zedenzaak), m.nt. B. Keulen.

²⁰³ HR 6 juni 2003, *NJ* 2003, 504 (Krüter); HR 5 december 2008, *NJ* 2009, 387 (Rijnstate).

²⁰⁴ Onder meer: HR 28 mei 1999, *NJ* 1999, 564 (Johanna Kruidhof).

²⁰⁵ HR 2 juli 2002, ECLI:NL:HR:2002:AE2642, r.o. 4.4. Meer recent: HR 16 september 2014, ECLI:NL:HR:2014:2668.

niet voegingsgerechtigd.²⁰⁶ Althans nog niet, want de wetgever heeft in het Wetsvoorstel affectieschade het voornemen kenbaar gemaakt om voeging open te stellen voor verplaatste schade.²⁰⁷ In het verlengde daarvan wordt voorgesteld bij toewijzing de schadevergoedingsmaatregel op te leggen. Met die wetswijziging krijgt ook het begrip ‘slachtoffer’ als bedoeld in artikel 51a Sv een ruimere betekenis dan voorheen.²⁰⁸

Overigens wordt er van meerdere kanten op gewezen dat verplaatste schade wel in aanmerking zou dienen te komen voor verhaal via het strafproces als deze wordt ingediend námens het slachtoffer. De gedachte daarbij is dat de kosten waarvoor vergoeding wordt gevorderd zijn gemaakt ten behoeve van het herstel van het slachtoffer en dat deze slechts door een derde worden gevorderd ter zijner behoeve. Dat argument, aangevoerd door A-G Hartevelde in zijn conclusie in de Amsterdamse zedenzaak werd echter door de Hoge Raad niet overgenomen.²⁰⁹

Deze constructie zal overigens in de nabije toekomst overbodig zijn. In het ten tijde van het onderzoek aanhangige Wetsvoorstel affectieschade wordt namelijk voorgesteld naast het recht te geven om verplaatste schade via de vordering benadeelde partij te verhalen via het strafproces.²¹⁰

3.12.3 Tarifiering²¹¹

Lindenbergh wijst bij de bespreking van verbeterpunten in de context van de behandeling van letselschadevorderingen nog op een ander punt: dat van de tarifiering (ook: normering).²¹² Wijzende op de hoogte van in de door hem besproken vier gevallen toegewezen bedragen aan smartengeld, bekritiseert hij de door de rechter ten toon gespreide terughoudendheid jegens de toewijzing ter zake van vermogensschade. Die houding leidt namelijk tot discrepanties tussen de hoogte van de toegewezen vergoeding voor immateriële schade (smartengeld) en de vergoeding ter zake van de vermogensschade. Hij suggereert daarom ‘een meer specifieke normering van letselschade in het strafproces’, en benadrukt in dit verband het belang van een systematische publicatie van voegingsuitspraken.²¹³ Lindenbergh wijst er op dat zo’n systeem

²⁰⁶ Zie in dit verband overweging 18 van de conclusie van AG Bleichrodt in ECLI:NL:PHR:2016:626, waar deze de beperking gelegen in de relativiteitseis koppelt aan het belang de kring van voegingsgerechtigden te beperken vanwege het zijns inziens noodzakelijk nauwe verband tussen het strafbare feit en het recht tot voeging als benadeelde partij.

²⁰⁷ *Kamerstukken II 2014/2015*, 34 257, nr. 3, p. 8 (Wetsvoorstel affectieschade). Zie ook: *Kamerstukken II 2012/2013*, 33 552, nr. 2, p. 5.

²⁰⁸ Zie A-G Hartevelde in zijn conclusie voor 16 september 2014, *NJ 2015*, 71 (Amsterdamse zedenzaak), waarin deze meent dat het Hof Amsterdam ontoereikend heeft gemotiveerd waarom de vergoeding voor immateriële schade die de ouders als wettelijk vertegenwoordigers námens hun kinderen hadden gevorderd niet kon worden toegewezen. De Hoge Raad volgt de A-G, maar meent dat dit niet tot cassatie hoeft te leiden omdat de gewraakte vorderingen zich niet lenen voor behandeling in het strafgeding. Volgens annotator Keulen overtuigt dit argument niet, zeker niet in het licht van de bedoeling van de wetgever om te komen tot een ruime toepassing van het civiele schadeverhaal (zie diens noot onder 4). Voorts: *Sas 2015*, p. 11.

²⁰⁹ Conclusie voor 16 september 2014, *NJ 2015*, 71 (Amsterdamse zedenzaak). Zie ook: *Schijns 2015* en *Sas 2015*.

²¹⁰ *Kamerstukken II 2015/2016*, 34 257, nrs. 1-3.

²¹¹ Zie uitgebreid hierover: hoofdstuk 7, par. 7.11.

²¹² Lindenbergh 2014.

²¹³ Lindenbergh 2014, p. 2701-2702, onder verwijzing naar: Giesen 2001. Zie ook: Lindenbergh & Candido 2014. Zie bijvoorbeeld: *Rb Gelderland 11 november 2015*, ECLI:NL:RBGEL:2015:6968, waar hoge bedragen werden toegekend

van tarifiering aan zou sluiten op de voor strafvordering gebruikelijke werkwijze betreffende de straftoemeting, waarbij gebruik wordt gemaakt van centraal opgestelde richtlijnen (Openbaar Ministerie) en oriëntatiepunten (LOVS). Hij krijgt bijval van Schijns die elders wijst op het bestaan van genormeerde regelingen voor letselschade in het civiele recht.²¹⁴

Nu is de door Lindenbergh en Schijns ter zake van vermogensschade geopperde mogelijkheid van tarifiering ook onderwerp van debat voor de begroting van immateriële schade. Feitelijk speelt het voor alle soorten schades waarvan ter onderbouwing van de hoogte geen ‘bonnetjes en offertes’ kunnen worden overgelegd. Dan is de rechter bij toewijzing aangewezen op diens schattingsbevoegdheid (artikel 6:97 BW), wat de vraag oproept of dit binnen de context van het strafproces, in het bijzonder met het oog op het voorkomen van een onevenredige belasting, gewerkt zou moeten worden vanuit een systeem van tarifiering? Het Openbaar Ministerie heeft voor de materiële schade immers bewust gekozen om te werken via de methode van BOS-schade, een systeem dat is gebaseerd op tarifiering. Zodoende kan worden aangesloten op de afdoeningswijze die momenteel wordt gehanteerd binnen de ZSM-afdoening.²¹⁵ Daar wordt wat betreft het schadeverhaal gewerkt aan de hand van tarieven, opgenomen in de zogenoemde BOS-schade.²¹⁶ Weegfactoren voor de vaststelling van het schadebedrag ter zake van materiële en immateriële schade zijn onder meer de ernst van het feit, de ernst van het gevolg, persoonskenmerken van het slachtoffer, omstandigheden waaronder het delict werd gepleegd en het aantal daders.

In hoeverre de BOS-schade-methode wordt gebruikt buiten de context van de ZSM-afdoening is niet duidelijk geworden in het voorliggende onderzoek. Sommige officieren van justitie zeggen dat ze zich wel verlaten op BOS schade, anderen zeggen dat niet te doen en zich een eigen oordeel te vormen over de te adviseren hoogte van de toe te wijzen schade. Voor wat betreft de immateriële schade lijkt het draagvlak voor tarifiering nog minder te zijn; aangegeven wordt dat het vaststellen van immateriële schade berust op een persoonlijk gevormd oordeel van de officier van justitie. Uitspraken uit de ANWB Smartengeldgids (thans: Smartengeldboek) gevoegd bij het schadeformulier kunnen daarbij tot steun zijn, maar meerdere officieren van justitie en rechters geven aan dat de uitspraken waarnaar wordt verwezen vaak nét niet vergelijkbaar zijn met de voorliggende vordering en bovendien vaak getuigen van een onjuiste opwaardering van de immateriële schade. Een ander argument om niet te werken met BOS-schade dat wordt genoemd is het feit dat rechters niet beschikken over een dergelijke maatstaf.

voor immateriële schade; het betrof een mensenhandelzaak. Zie over het ontbreken van een goede registratie ook: *Kamerstukken II 2015/2016*, 33 199, nr. 4, onder 5 en 7.

²¹⁴ Schijns 2015, p. 38.

²¹⁵ Zo pleitte de landelijke zedenofficier, Eva Kwakman, in een presentatie voor het LANGZS congres 2015 voor zo'n systeem. Kritisch over de positie van het slachtoffer binnen de ZSM afdoening: Leferink 2015.

²¹⁶ Openbaar Ministerie, *Bos-schade. Het normenstelsel van het Openbaar Ministerie voor de behandeling van civiele vorderingen in het strafproces*, 28 mei 2009. Niet tegenstaande de algemene titel beperkt de toepassing van BOS schade zich op dit moment nog tot de ZSM-werkwijze. Voor de ernstiger delicten (maatwerk-zaken) wordt per zaak gekeken naar de hoogte van de schadevergoeding. Voor de tussenliggende categorie 'Regulier' wordt momenteel een geprotocolleerde werkwijze ontworpen (pre-pilot JD actief, Amsterdam, voortgezet als pilot Regulier in het arrondissement Midden-Nederland), na evaluatie landelijk uit te rollen (zie hoofdstuk 4). Deze pilots hebben niet alleen betrekking op het civiele schadeverhaal.

Terugkomende op het pleidooi van Lindenbergh om toekenning van letselschade op systematischer wijze te doen verlopen, is het van belang op te merken dat hij zich rekenschap geeft van de dubbelpositie waarin de verdachte/gedaagde zich bevindt. Het feit dat deze om verdedigingstactische redenen wellicht niet ten volle verweer kan voeren tegen de schadevordering, brengt volgens Lindenbergh mee dat het niveau van de toe te kennen schadevergoedingen niet te hoog zou moeten zijn. Schijns wijst er bovendien op dat zo'n tarifiering indiceert dat het beginsel van volledige schadevergoeding wordt verlaten; het slachtoffer dat aanspraak wil maken op een 'snel en transparant schadevaststellingsproces' via de voeging, zal zich er rekenschap van moeten geven dat een resterend deel wellicht via de civiele route verworven zal moeten worden.²¹⁷ Dat laatste staat op gespannen voet met het vertrekpunt van waaruit SHN de vorderingen benadert, namelijk dat maatwerk moet worden geleverd. Vanuit die gedachte werken de juridisch medewerkers van SHN niet met BOS-schade. Dit verschil in aanvliegroute geeft aanleiding tot wederzijdse kritiek.²¹⁸ Vanuit SHN wordt opgemerkt dat er soms te weinig recht wordt gedaan aan het geleverde maatwerk en dat dit leidt tot teleurstelling bij slachtoffers. Het Openbaar Ministerie daarentegen meent dat de vorderingen van SHN niet altijd realistisch zijn gelet op de context waarbinnen deze worden afgedaan, het strafproces, en legt de bal van het risico op wekken van onterechte verwachtingen en daaraan verbonden teleurstellingen terug bij SHN. Overigens geldt volgens rechters en officieren van justitie een zelfde kritiek (met enige regelmaat) voor advocaten die de schadevordering te vergaand opwaarderen door te verwijzen naar niet relevante uitspraken uit de Smartengeldgids.²¹⁹

3.12.4 *Eigen schuld*

De vraag of een door de verdachte gevoerd (aannemelijk) verweer ter zake van eigen schuld zou moeten leiden tot het oordeel dat behandeling van de vordering een onevenredige belasting zou vormen voor het strafproces, en dus moet leiden tot een niet-ontvankelijkverklaring is vanzelfsprekend niet eenduidig te beantwoorden. Dat is immers afhankelijk van de omstandigheden van het geval. Niettemin meent Keulen in het geval het slachtoffer een aandeel heeft gehad in het geheel niet te snel worden besloten tot een niet-ontvankelijkheid van diens schadevordering.²²⁰ In dergelijke gevallen kan, zoals het Hof Amsterdam overwoog in een zaak waarin 'de schade mede een gevolg is van een omstandigheid die aan de benadeelde partij kan worden toegerekend', ook een vermindering van de vergoedingsverplichting plaatsvinden conform artikel 6:101 BW.²²¹ Volgens dat artikel wordt de schade (primair) verdeeld in evenredigheid met de mate waarin de aan een ieder toe te rekenen omstandigheden aan het ontstaan van de schade hebben bijgedragen. Die verdeling kan anders zijn, aldus het tweede zinsdeel van artikel 6:101 lid 1 BW, als de billijkheid dat gezien uiteen-

²¹⁷ Schijns 2015, p. 39.

²¹⁸ Zie ook hoofdstuk 4, par. 4.4.6.

²¹⁹ Zie hoofdstuk 6, par. 6.4.1.2.

²²⁰ Keulen in de noot bij HR 20 maart 2012, *NJ* 2012, 520.

²²¹ Hof Amsterdam 19 november 2014, ECLI:NL:GHAMS:2014:5088; deze matiging wordt overigens uitdrukkelijk gerelateerd aan de causaliteit.

lopende ernst van de gemaakte fouten of andere omstandigheden van het geval eist (de zogenaamde billijkheidscorrectie). Of er op grond van artikel 6:101 BW tot een vermindering van de vergoedingsplicht wordt besloten, zal (aldus) bijvoorbeeld afhangen van het aandeel dat het slachtoffer heeft gehad in het ontstaan van de schade. Wanneer dat aandeel gering is, wordt veelal geen vermindering toegepast, aldus Candido.²²²

Opmerking nog behoeft dat een door de verdediging gevoerd verweer betreffende eigen schuld niet gemotiveerd hoeft te worden verworpen omdat de verwerping daarvan veelal blijkt uit het oordeel daarover in de strafzaak. Vaak gaat het dan om mishandelingen of openlijke geweldplegingen waarbij de verdachte een beroep doet op noodweer(exces) en daaruit voortvloeiend aandeel van de benadeelde partij in het ontstaan van de schade.²²³

3.12.5 Verrekening uitkering Schadefonds Geweldsmisdrijven

Het feit dat het slachtoffer zich als benadeelde partij voegt, staat er niet aan in de weg om daaraan voorafgaan een uitkering aan te vragen bij het Schadefonds Geweldsmisdrijven. Zo'n uitkering biedt in de regel een tegemoetkoming naar billijkheid, en biedt geen volledige vergoeding van het nadeel. Om ook het restant te kunnen vorderen zal het slachtoffer zich tot de rechter dienen te wenden, hetgeen kan in de vorm van een voeging via het strafproces. Aan de uitkering door het Schadefonds Geweldsmisdrijven is echter de voorwaarde verbonden dat wanneer het slachtoffer het nadeel alsnog langs andere weg vergoed krijgt, bijvoorbeeld via toewijzing van de vordering benadeelde partij, deze toewijzing in mindering wordt gebracht op de uitkering vanwege het Schadefonds (artikel 6 lid 2 Wet Schadefonds Geweldsmisdrijven). In het vierde lid is bovendien bepaald dat de Staat, na uitkering, in de rechten treedt die het slachtoffer ten aanzien van de door hem geleden schade had jegens een derde (subrogatie). Uitgangspunt daarbij is dat toewijzing van de civiele vordering gepaard gaat met oplegging van de schadevergoedingsmaatregel. Bij de executie daarvan door het CJIB worden de uitkering in mindering gebracht aan de aan het slachtoffer door te sluisen gelden, en wordt de uitkering via het CJIB terug gegeven aan de Staat. Tot de wijziging van de Wet schadefonds geweldsmisdrijven van 1 januari 2012 trad het Schadefonds na uitkering in de rechten betreffende het geleden nadeel jegens de dader heeft. Inmiddels is dat de Staat (artikel 6 lid 4 Wet schadefonds geweldsmisdrijven), wat de vraag oproept of de benadeelde partij na toekenning van een uitkering door het Schadefonds Geweldsmisdrijven nog wel kan worden ontvangen in diens vordering

Door de verdediging is dan ook meerdere malen aangevoerd dat het slachtoffer juridisch gezien geen grond meer heeft om na ontvangst van een uitkering een vordering ter zake van het nadeel in te stellen jegens de verdachte. De grond zou daaraan zijn ontvallen, omdat het nadeel voor het toegekende bedrag zou zijn hersteld via de uitkering van het Schadefonds. Dat zou dienen te leiden tot een niet-ontvankelijkheid van de vordering benadeelde partij, althans voor het deel dat reeds is vergoed.

²²² Candido e.a. 2013, p. 152.

²²³ HR 20 maart 2012, ECLI:N:HR:BU7349.

De Hoge Raad wees in een arrest van 2004 al op het voorlopige karakter van de uitkering, zij het dat de bedoelde voorwaarde van restitutie destijds nog niet in de wet stond.²²⁴ Inmiddels is dit wel het geval, maar de daarop volgende rechtspraak vertoont geen eenduidig beeld.²²⁵ Candido e.a. wijzen er bovendien op dat voor de redenering van de Hoge Raad geen wettelijke basis is te vinden: weliswaar dient de benadeelde het vanwege de uitkering betaalde bedrag terug te betalen aan het Schadefonds, maar vanwege het verval van rechten aan de Staat zal deze daartoe niet in staat zijn. Niettemin wezen zowel het hof Den Bosch, als het hof Den Haag, onlangs soortgelijke arresten, waarin werd gewezen op het voorlopige karakter van de uitkering.²²⁶ Eerder als werd door de Raad voor de rechtspraak al geadviseerd tot wetswijziging, welk advies de wetgever naar verluidt zal opvolgen.²²⁷

Daarmee zal een einde komen aan de heersende onduidelijkheid. Uit de in dit onderzoek gehouden vraaggesprekken blijkt namelijk dat de meeste rechters en officieren van justitie de kwestie zien als een executiekwestie.²²⁸ Sterker nog, men is in de regel niet op de hoogte van de uitkering door het Schadefonds. Wanneer daarvan geen melding wordt gemaakt in het strafdossier, of door het slachtoffer of diens advocaat kan in beginsel een onterechte betaling worden opgelegd aan de dader, en kan het slachtoffer onterecht (nogmaals) schadevergoeding ontvangen. De respondenten geven weliswaar aan zich bewust te zijn van de mogelijke complicatie, maar zien dit, als gezegd, als een executiekwestie. Om die reden wordt een eventuele uitkering in de regel niet in mindering gebracht op het toe te wijzen bedrag.

3.13 Gebruik aanhoudingsbevoegdheid²²⁹

Uit bovenstaande blijkt dat de aard van de gevorderde schade van invloed is op de ontvankelijkheidsbeslissing. Die compliceert de vordering, terwijl de behandeling van de vordering het strafproces immers niet mag overschaduwen; de schadevordering dient haar accessoire karakter te behouden. Daarmee is niet gezegd dat ingewikkelder schades per definitie niet-ontvankelijk zouden hoeven te zijn. Onder omstandigheden is de rechter namelijk bereid daartoe ruimte te creëren en gebruik te maken van de aanhoudingsbevoegdheid. Het zal dan echter wel gaan om uitzonderlijke zaken, waarin de aanhouding niet alleen is ingegeven door de wens om het civiele schadeverhaal beter voor te bereiden, maar aanhouding ook in de hoofdzaak geïndiceerd is. Zo maakte het Hof Arnhem in de zogenoemde Grensrechter-zaak gebruik van de gelegenheid door in het kader van een in de strafzaak gelastte aanhouding wegens onderzoekswensen van de verdediging, ook gelegenheid te geven

²²⁴ HR 20 april 2004, ECLI:NL:HR:2004:AO3452.

²²⁵ Candido e.a. 2013, p. 146-148.

²²⁶ Hof Den Bosch 6 januari 2015, ECLI:NL:GHSHE:2015:156 en Hof Den Haag 25 februari 2016, ECLI:NL:GHDHA:2015:432. Zie ook: Sas 2014b.

²²⁷ Raad voor de rechtspraak, Advies Conceptvoorstel Wijziging van het Wetboek van Strafvordering ter aanvulling van het spreekrecht van slachtoffers en nabestaanden in het strafproces en wijziging van de Wet schadefonds geweldsmisdrijven ter uitbreiding van de mogelijkheid van uitkering aan nabestaanden, Den Haag: Raad voor de rechtspraak, 19 december 2013 (kenmerk 436418), par. 3.

²²⁸ Zie hoofdstuk 6, par. 6.4.13.

²²⁹ Zie hierover uitgebreid: hoofdstuk 7, par. 7.9.

tot nadere onderbouwing van de schade en uitwisseling van partijstandpunten.²³⁰ Of het hof bereid zou zijn geweest aanhouding te gelasten enkel vanwege dat laatste is niet vast te stellen, maar waarschijnlijk lijkt dat niet. In andere complexe strafzaken met daaraan verbonden complexere schadevorderingen werd namelijk geen gebruik is gemaakt de aanhoudingsbevoegdheid.²³¹ Sas merkt dan ook op dat het slachtoffer er goed aan doet zich actief op te stellen in het voorbereidend onderzoek, teneinde zijn wensen betreffende het civiele schadeverhaal goed voor het voetlicht te kunnen brengen.²³²

Ook Schijns breekt een lans ten behoeve van het gebruik van de aanhoudingsbevoegdheid, zij het dat de door haar beoogde extra schriftelijke ronde voorafgaand aan het onderzoek ter zitting zou dienen plaats te vinden. Op de zitting kan dan vervolgens voor het civiele deel re- en dupliek worden gevoerd.²³³ Schijns wijst hierbij uitdrukkelijk op de verantwoordelijkheid van de verdediging om tijdig en onderbouwd verweer te voeren. In eenzelfde richting denkt Candido. Hij wijst op de gang van zaken in *civibus*, waar de rechter voorafgaande aan de comparitie van partijen nadere stukken en toelichting kan vragen; die taak zou volgens hem bij civiel schadeverhaal dienen te worden toebedeeld aan de officier van justitie. Gesteld kan worden dat het Openbaar Ministerie bij de huidige stand van zaken al uitvoering geeft aan deze gedachte: de voorbereiding van de schadevordering ligt immers in handen van het Slachtofferloket, waarbinnen het Openbaar Ministerie samen met de ketenpartners de voorbereiding van het civiele schadeverhaal bewaakt.²³⁴ Niettemin zou hier wellicht een verhoging van inspanningen wenselijk kunnen zijn.²³⁵

Overigens bedeeft Candido ook de strafrechter een taak toe bij de voorbereiding van de afhandeling van het schadeverhaal. Dat kan inhouden dat die op voorhand vragen stelt aan het Openbaar Ministerie, dan wel in het kader van een *pro forma* zitting ambtshalve aandacht besteedt aan de onderbouwing van de vordering.²³⁶

Dit roept de vraag op hoe ver de strafrechter en het Openbaar Ministerie hierin zouden moeten gaan? Het initiatief tot civiel schadeverhaal ligt immers bij het slachtoffer en bovendien dient de rechter te waken voor diens onpartijdigheid. Gevoegd bij de omstandigheid dat de verdachte en diens handelen reeds onderwerp van strafvorderlijk onderzoek is en de verdachte strategisch belang kan hebben bij ontkenning van het tenlastegelegde, is duidelijk dat het moeten expliciteren van het civielrechtelijk standpunt betreffende het

²³⁰ Hof Arnhem-Leeuwarden 26 augustus 2013, ECLI:NL:GHARL:2013:6261.

²³¹ Vgl. Hof Den Bosch 31 juli 2015, ECLI:NL:GHSHE:2015:2919 en de beslissing van het Hof Amsterdam in de zaak Robert M. en de bevestiging daarvan door de Hoge Raad; HR 16 september 2014, *NJ* 2014, 2015, 71, m.nt. Keulen, waar Sas stelt dat het slachtoffer er goed aan doet zich actief op te stellen in het voorbereidend onderzoek; ook Sas 2015. In de Handleiding wordt gewezen op de mogelijkheid om de bewijslevering onderdeel uit te laten maken van een in het kader van een regiezitting te regelen onderwerpen. Aangegeven wordt echter dat het in zo'n geval zal gaan om ernstiger strafzaken waarin aanleiding is tot het voeren van een regiezitting (Candido e.a. 2013, p. 54 en 90). In dat geval wordt ook een andere invulling gegeven aan de ex art. 6 EVRM gestelde eisen inzake de redelijke termijn en de overige eisen gesteld aan het strafgeding én aan het in die context gevoerde civielrechtelijke procesincident.

²³² Sas 2012, p. 52.

²³³ Schijns 2015, p. 35 (met verwijzing naar jurisprudentie) en 38.

²³⁴ Candido 2011, p. 357, voetnoot 20. Zie over het voortraject uitgebreid hoofdstuk 3.

²³⁵ Overigens zijn er voornemens te komen tot één centraal Slachtofferloket; Brief van 27 november 2015, kenmerk 698024 (Eén loket voor slachtofferhulp).

²³⁶ Candido 2011, p. 359.

schadeverhaal, ook in het kader van de comparitie, haaks kan staan op de strategische belangen van de verdediging. Dat is zeker het geval wanneer de verdachte er voor kiest te ontkennen en/of zich te beroepen op zijn zwijgrecht.²³⁷ Niettemin wordt ook in de Handleiding gewezen op de mogelijkheid om de bewijslevering onderdeel uit te laten maken van een in het kader van een regiezitting te regelen onderwerpen.²³⁸ Aangegeven wordt echter dat het in zulke gevallen zal gaan om ernstiger strafzaken waarin aanleiding is tot het voeren van een regiezitting. In dat geval wordt ook een andere invulling gegeven aan de ex art. 6 EVRM gestelde eisen inzake de redelijke termijn en de overige eisen gesteld aan het strafgeding én aan het in die context gevoerde civielrechtelijke procesincident.

3.14 Motivering

De rechter is gehouden om met de einduitspraak ook een beslissing op de vordering benadeelde partij te geven (artikel 335 Sv). Die beslissing dient met redenen omkleed te zijn (artikel 361 lid 4 Sv). De Hoge Raad stelt echter geen hoge eisen aan de motivering, met dien verstande dat de mate van motivering zal toenemen al naar gelang de vordering omvangrijker is en de verdachte geconcretiseerd verweer voert. Wanneer het gaat om omvangrijke strafzaken met veel schadeposten is een uitgebreide motivering van de niet-ontvankelijkverklaring daarvan niet vereist.²³⁹ Evenmin is er een verplichting om te reageren op door de verdediging aangevoerde uitdrukkelijk onderbouwde standpunten (zogenaamd 'uos').²⁴⁰ Niettemin maken sommige rechters er melding van zich wel 'verplicht' te voelen om gemotiveerd te reageren op gevoerde verweren betreffende de schadevordering; men ervaart het als een 'verkappt uos'.

Wanneer er geen verweer wordt gevoerd, of geen voldoende onderbouwd verweer, maar de rechter toch meent dat de vordering (deels) niet-ontvankelijk is, dan wordt dit in de regel gemotiveerd met een verwijzing naar het criterium uit hoofde van artikel 361 lid 3 Sv: behandeling van (een gedeelte van) de vordering zou een onevenredige belasting betekenen van het strafgeding. Wordt (een gedeelte van) de vordering toegewezen dan wordt veelal volstaan met de opmerking dat de schade 'genoegzaam is bewezen'. De daarop volgende beslissing omtrent de hoogte van het schadebedrag kan op verschillende wijzen worden gemotiveerd. Soms wordt volstaan met een verwijzing naar redelijkheid en billijkheid, een andere keer wordt een gespecificeerde motivering gegeven. Of dat gebeurt, is (wederom) afhankelijk van de vraag of en in hoeverre de verdediging verweer voert tegen de opgegeven schadeposten en de hoogte van de schade en of en in hoeverre de benadeelde partij de vordering heeft uitgesplitst en onderbouwd.

Wanneer de rechter voldoende handvatten krijgt aangereikt om te reageren is deze soms bereid om een per schadepost gespecificeerde motivering te geven.²⁴¹ Een per schade-

²³⁷ Vgl. Candido 2012.

²³⁸ Candido e.a. 2013, p. 54 en 90.

²³⁹ HR 3 juli 2002, ECLI:NL:HR:2012:BW3751.

²⁴⁰ HR 17 februari 2009, ECLI:NL:HR:BG7762. Zo'n verplichting bestaat uit hoofde van artikel 359 lid 2 Sv voor in de strafzaak aangevoerde gespecificeerde verweren.

²⁴¹ Een advocaat geeft aan dat de kans op zo'n uitgebreidere motivering toeneemt wanneer sprake is van ernstiger, en mogelijk omvangrijker strafzaken, die bovendien de interesse van de media genieten.

post gespecificeerde motivering lijkt afgaande op de bevindingen van het dossieronderzoek echter geen vaste praktijk te zijn; slechts in een klein aantal dossiers werd zo'n uitgesplitste motivering aangetroffen. Daartegenover staat dat de schadeopgaven door de benadeelde partij die werden aangetroffen in de geanalyseerde dossiers daartoe ook niet altijd aanleiding gaven. Niettemin zou gelet op de gegeven onderbouwingen ten aanzien van de materiële schade in meer zaken dan door ons aangetroffen een beter uitgewerkte motivering mogelijk zijn geweest. Deze bevinding past in het beeld over de motiveringen dat wordt geschetst door de advocaten. Zonder uitzondering wordt opgemerkt dat deze te wensen overlaten.²⁴² Dat wordt betreurd want gegeneerd geen leermoment. Overigens is vanuit SHN eenzelfde kritiek hoorbaar.²⁴³ Juist omdat men vanuit SHN en de advocatuur maatwerk levert, wil men graag een uitgewerkte reactie van de rechter.

Voor de immateriële schade ligt dat anders, omdat daar in de bestudeerde dossiers veelal een soort 'lump sum' bedrag werd opgevoerd, al dan niet onder verwijzing naar de Smartengeldgids.²⁴⁴ Wat dat laatste betreft kan worden opgemerkt dat met name de rechters, maar in mindere mate ook de officieren van justitie, in de interviews de betekenis van die jurisprudentie relativeren. Het is niet zo dat zij er geen waarde aan hechten, maar van doorslaggevende betekenis is het niet.²⁴⁵ De reden daarvoor ligt in het gegeven dat immateriële schade sterk afhankelijk is van de omstandigheden van het geval en de persoon van het slachtoffer. Gevalsvergelijking is moeilijk en roept een schijnzekerheid op. Daarbij komt dat men de uitspraken waaraan in de vordering wordt gerefereerd veelal niet passend vindt, in die zin dat ze refereren aan zaken die net iets 'ernstiger' zijn dan de voorliggende zaak.

Dit laatste kan ook een verklaring bieden voor de door officieren en rechters gemelde indruk dat SHN te hoog inzet met vorderingen, zeker ter zake van immateriële schade. SHN is namelijk gewoon in de door haar begeleide vorderingen te verwijzen naar uitspraken uit de Smartengeldgids. Hier ligt als opgemerkt een verschil in uitgangspunt: SHN stelt zich op het standpunt maatwerk te leveren en denkt vanuit een sterk civielrechtelijk georiënteerd perspectief, waar tegenover het Openbaar Ministerie en de rechters genegen zijn een 'eigen', op de strafrechtelijke context afgestemde koers te varen. Met dat laatste is niet gezegd dat het Openbaar Ministerie en de rechters de civielrechtelijke aard van de vordering miskennen, maar slechts dat in de context van het strafgeding daar een zekere eigen kleuring aan wordt gegeven.²⁴⁶ Overigens is de Rechtspraak zich bewust van de bovenvermelde kritiek; onderkend wordt dat deze 'niet zonder grond is'.²⁴⁷

3.15 Schadevergoedingsmaatregel

Om de schadevergoedingsmaatregel ex artikel 36f Sr op te kunnen leggen moet eerst de civielrechtelijke aansprakelijkheid van de dader vast komen te staan. Anders dan voor de

²⁴² Zie hoofdstuk 6, par. 6.4.6.

²⁴³ Zie hoofdstuk 4, par. 4.4.6.

²⁴⁴ Zie hoofdstuk 5, par. 5.4.11.

²⁴⁵ Zie hoofdstuk 6, par. 6.4.5.2.

²⁴⁶ Zie hierover uitgebreid hoofdstuk 7.

²⁴⁷ Candido e.a. 2013, p. 106.

voeging benadeelde partij geldt echter niet het vereiste van rechtstreekse schade. Daaruit zou kunnen worden afgeleid dat de kring van begunstigten ruimer zou zijn dan de kring van de voegingsgerechtigden ex artikel 51f Sv en daarmee ook ruimer zou zijn dan het in artikel 51a Sv gegeven slachtofferbegrip. Deze uitleg strookt echter niet met de bedoeling van de wetgever; beoogd is de kring van begunstigten die aanspraak kunnen maken op schadevergoeding via het strafproces gelijk te stellen aan hen ten wiens behoeve een schadevergoedingsmaatregel kan worden opgelegd.²⁴⁸ Dat betekent derhalve dat het aan de rechter is om de schadevergoedingsmaatregel op te leggen, maar dat die daartoe slechts gerechtigd is jegens hen die zich slachtoffer zijn in de zin van artikel 51a Sv.

Hieruit volgt reeds dat er een nauwe samenhang bestaat tussen de civiele vordering en de schadevergoedingsmaatregel: de civielrechtelijke aansprakelijkheid moet zijn komen vast te staan. Die vaststelling kan in de regel worden gegrond op de uitspraak over de vordering benadeelde partij. De schadevergoedingsmaatregel functioneert in dat geval als een extra, aan het Openbaar Ministerie toebedeelde executoriale titel, uit te voeren door het CJIB. Om die reden wees het Hof Den Bosch het verzoek om via het opleggen van een schadevergoedingsmaatregel een aanvulling te geven op de eerste aanleg gevorderde en toegewezen immateriële schade af.²⁴⁹ De slachtoffers, wiens stiefvader voor hun ogen door de verdachte was doodgeschoten, hadden in eerste aanleg 10.000 euro vergoeding voor immateriële schade (shockschade) gevorderd en toegewezen gekregen; in hoger beroep verzochten zij de rechter dit bedrag aan te vullen tot 30.000 euro. Omdat het door de benadeelde partij gevorderde bedrag in hoger beroep niet mag worden vermeerderd werd verzocht het aanvullende bedrag bij wijze van een op te leggen schadevergoedingsmaatregel toe te wijzen. Het hof wijst dit af omdat de civielrechtelijke aansprakelijkheid voor die hoogte niet is komen vast te staan.

Van andere orde is de situatie waarin nádat door de civiele rechter uitspraak is gedaan over de schadevordering, in aanvulling daarop een schadevergoedingsmaatregel wordt opgelegd. Hoewel de schadevergoedingsmaatregel in de regel wordt opgelegd nadat de strafrechter de civielrechtelijke aansprakelijkheid heeft vastgesteld uit hoofde van diens oordeel over de vordering benadeelde partij kan in het geval er geen (tijds) vordering is ingediend, die aansprakelijkheid ook worden aangenomen op grond van een door de civiele rechter gewezen vonnis.²⁵⁰ Ook ná het verwerven van een civiel vonnis kan het opleggen van een schadevergoedingsmaatregel wenselijk zijn. De door het slachtoffer ingediende vordering is dan bij gebrek aan belang weliswaar niet-ontvankelijk, maar het opleggen van de maatregel biedt het slachtoffer wel de voordelen van executie door het CJIB en mogelijk de voorschotregeling.²⁵¹ Ook het feit dat het slachtoffer of diens nabestaande door verjaring hun

²⁴⁸ *Kamerstukken II* 1989/1990, 21 345, nr. 3, p. 9-10; Borgers 2003, p. 444.

²⁴⁹ Hof Den Bosch 18 december 2014, ECLI:NL:GHSHE:2014:5370.

²⁵⁰ Rb Den Bosch 24 november 2009, ECLI:NL:RBSHE:2009:BK426. Het betreffende slachtoffer had zich niet gevoegd, maar wel gevraagd om oplegging van de schadevergoedingsmaatregel. De rechter hoeft op een dergelijk verzoek niet te beslissen, maar kan daaraan wel gehoor geven door de maatregel ambtshalve op te leggen. Vgl. Sas 2010, p. 86 onder verwijzing naar overige jurisprudentie.

²⁵¹ Borgers 2003, p. 1; Sas 2010, p. 34.

vorderingsrecht niet meer kunnen opeisen staat het opleggen van een schadevergoedingsmaatregel niet in de weg; de civielrechtelijke aansprakelijkheid blijft onverlet.²⁵²

Uit bovenstaande blijkt al dat een schadevergoedingsmaatregel ook kan worden opgelegd zonder dat er een vordering benadeelde partij is ingediend.²⁵³ Oplegging kan in dat geval op verzoek van het slachtoffer, op vordering van het Openbaar Ministerie of ambtshalve. De rechter zal daartoe in de regel slechts besluiten wanneer hij er zeker van is dat het slachtoffer schadevergoeding op prijs stelt.²⁵⁴ Bovendien zal de civielrechtelijke aansprakelijkheid moeten kunnen worden vastgesteld op grond van de stukken die zich in het strafdossier bevinden. In zo'n geval dient de rechter zich wel de vraag stellen of de verdachte voldoende gelegenheid heeft gehad zich te verweren tegen de stelling dat hij civielrechtelijk aansprakelijk is. Dat verwijt staat immers niet op de dagvaarding, noch heeft de verdachte er anderszins van op de hoogte kunnen geraken en mogelijk heeft hij daarbij bij het voorbereiden van de verdediging geen rekening gehouden.

Dat de strafrechter welwillend is om wanneer de civielrechtelijke aansprakelijkheid kan worden vastgesteld, maar voeging niet mogelijk is, toch verhaalsmogelijkheden te bieden aan het slachtoffer blijkt ook uit het arrest van de Hoge Raad van 29 mei 2012.²⁵⁵ Het Openbaar Ministerie had in deze zaak verzuimd de vordering benadeelde partij in het dossier te voegen. Nu het slachtoffer zich in hoger beroep niet opnieuw had gevoegd ontbrak de aanleiding om de civielrechtelijke aansprakelijkheid vast te leggen. Niettemin overweegt het hof dat vast is komen te staan dat sprake is van rechtstreekse schade en legt het ambtshalve de schadevergoedingsmaatregel op. Deze beslissing wordt in stand gehouden door de Hoge Raad: volstaan kan worden met de vaststelling dat de schade 'redelijkerwijs' aan de verdachte kan worden toegerekend.

Dat de schadevergoedingsmaatregel weliswaar gebaseerd is op de civielrechtelijke aansprakelijkheid als bedoeld in artikel 6:162 BW, maar tegelijkertijd los staat van de civiele vordering blijkt ook uit het gegeven dat het bedrag waarvoor de schadevergoedingsmaatregel wordt opgelegd niet noodzakelijk gelijk is aan het bedrag dat is gevorderd door de benadeelde

²⁵² HR 13 juli 2010, ECLI:NL:HR:HR:2013:BM0192. De schadevergoedingsmaatregel kan sinds 2011 worden opgelegd ten behoeve van erfgenamen, *Stbl.* 2010, 291.

²⁵³ Anders A-G Hofstee voor HR 13 juli 2010, *NJ* 2011, 259, m.nt. Cleiren. Het betreft hier een van rechtswege in hoger beroep voortgezette vordering, waarbij door het Hof een schadevergoedingsmaatregel is opgelegd ten behoeve van de erfgenamen van het inmiddels, anders dan door het strafbare feit, overleden slachtoffer dat zich in eerste aanleg had gevoegd. Onder overweging 18 stelt de A-G dat de reikwijdte van de kring van begunstigen van de schadevergoedingsmaatregel gebonden is aan dezelfde eisen als die van de voegingsgerechtigden. Met andere woorden: de schadevergoedingsmaatregel mag volgens A-G Hofstee enkel worden opgelegd als is voldaan aan de vereisten gesteld voor de civielrechtelijke aansprakelijkheid, waaronder de relativiteitseis. De Hoge Raad oordeelt anders en stelt dat de erfgenamen van het slachtoffer dat niet ten gevolge van het strafbare feit is overleden na de voeging, als rechtsopvolgers in aanmerking komen voor het opleggen van een schadevergoedingsmaatregel (r.o. 2.6).

²⁵⁴ Opgemerkt kan worden dat dit onderzoek uitwijst dat van die mogelijkheid slechts bij uitzondering gebruik wordt gemaakt. Dat staat in tegenstelling tot de bevinding door Van Wingerden e.a. die constateren dat er in de periode 1996-2005 uit de OM data zou blijken dat in 48% van de strafzaken ambtshalve een schadevergoedingsmaatregel zou zijn opgelegd. Op dezelfde pagina wordt echter opgemerkt dat rechters aangeven dat dit bij uitzondering gebeurt (Van Wingerden e.a. 2007, p. 113). Ook hier lijkt de in hoofdstuk 5 benoemde onterechte, namelijk automatische registratie van een ten aanzien van een benadeelde partij opgelegde maatregel naar alle andere in het dossier liggende vorderingen binnen wat toen de OM data heette en nu de RAC-min, een rol te spelen.

²⁵⁵ HR 29 mei 2012, *NJ* 2014, 398 (Ramkraak).

partij.²⁵⁶ Hoewel artikel 24 Sr niet van toepassing is, waardoor geen rekening hoeft te worden gehouden met de draagkracht van de veroordeelde, kan er aanleiding zijn tot matiging. Die kan onder andere zijn ingegeven door de wens van de strafrechter de vervangende hechtenis te beperken.²⁵⁷ Daartegenover staat dat de rechter geen schadevergoedingsmaatregel mag opleggen voor een bedrag dat hoger is dan hetgeen wordt geëist door de benadeelde partij.²⁵⁸ Vermeldenswaard nog is de uitspraak van de Hoge Raad waarin het verweer van de verdachte dat de aan hem voor het gehele schadebedrag, hoofdelijk opgelegde schadevergoedingsverplichting uit hoofde van een schadevergoedingsmaatregel had moeten worden beperkt tot het door hem daadwerkelijk genoten voordeel. De Hoge Raad overweegt hier dat de hoofdelijkheid uit hoofde van de ontneming van het wederrechtelijk verkregen voordeel (artikel 36e Sr) van een andere orde is dan die welke geldt uit hoofde van artikel 36f Sr.²⁵⁹

3.16 Wettelijke rente

In het kader van de voeging benadeelde partij kan de wettelijke rente enkel worden toegewezen als deze is gevorderd.²⁶⁰ De geïnterviewde advocaten geven allen aan dat dan ook te doen. Een overzicht van de te dezen geldende uitgangspunten biedt de conclusie van A-G Aben in de zaak die voorlag in de uitspraak van de Hoge Raad van 9 februari 2016.²⁶¹ Dat ligt overigens anders voor de hiervoor besproken schadevergoedingsmaatregel. Daarvoor geldt dat de omstandigheid dat de benadeelde partij de wettelijke rente niet heeft gevorderd er niet aan in de weg staat te bepalen dat de in het kader van een schadevergoedingsmaatregel opgelegde betalingsverplichting inhoudt dat de wettelijke rente moet worden vergoed.²⁶² De wettelijke rente is verschuldigd vanaf het moment dat de schade is ingetreden en behoeft niet nader of in een concreet bedrag te worden uitgedrukt. Wel moet worden vastgesteld vanaf welke dag de wettelijke rente is verschuldigd. Dat moment treedt – ook zonder ingebrekestelling – wanneer de schade die het rechtstreeks gevolg is van het strafbare feit intreedt.²⁶³ In de woorden van A-G Aben: ‘Het verschuldigde bedrag staat met voldoende mate van nauwkeurigheid vast indien het bedrag van de door het strafbare handelen veroorzaakte

²⁵⁶ HR 28 januari 2008, NJ 2008, 73. Dit oordeel lijkt te worden miskend door de Rechtbank Gelderland in: Rb Gelderland 19 maart 2014, ECLI:NL:RBGEL:2014:1821, waar wordt overwogen dat uit de aan de schadevergoedingsmaatregel ten grondslag liggende civielrechtelijke aansprakelijkheid voortvloeit dat deze strekt tot herstel, derhalve is matiging of berekening naar draagkracht in beginsel niet aan de orde. De rechtbank overweegt wel dat de rechter in uitzonderlijke gevallen kan afzien van het opleggen van de maatregel, maar ziet daar in de voorliggende zaak geen aanleiding toe.

²⁵⁷ Candido e.a. 2013, p. 174-175, waar wordt verwezen naar HR 16 juni 2009, ECLI:NL:HR:2009:BI1812.

²⁵⁸ NJB 2015,317. Zie ook de bovengenoemde uitspraak van het Hof Den Bosch: Hof Den Bosch 18 december 2014, ECLI:NL:GHSHE:2014:5370.

²⁵⁹ HR 7 april 2015, ECLI:NL:HR:2015:884. Zie in dit verband ook: Hof Arnhem-Leeuwarden 20 maart 2015, ECLI:NL:GHARL:2015:125.

²⁶⁰ HR 24 november 2015, ECLI:NL:HR:2015:3362; HR 10 maart 2015, ECLI:NL:HR:2015:547; HR 3 februari 2015, ECLI:NL:HR:2015:211 en HR 18 november 2014, ECLI:NL:HR:2014:2652.

²⁶¹ Conclusie A-G Aben 1 december 2015, ECLI:NL:PHR:2015:2641; voor de uitspraak van de Hoge Raad: HR 9 februari 2016, ECLI:NL:HR:2016:203.

²⁶² HR 9 september 2014, ECLI:NL:HR:2014:2652; HR 24 november 2015, ECLI:NL:HR:2015:3362 en HR 9 februari 2016, ECLI:NL:HR:2016:203. Contrair A-G Knigge, ECLI:NL:PHR:2012:3200.

²⁶³ Overigens meldt een enkele rechter dat het bepalen van het moment waarop de wettelijke rente intreedt een kwestie is die aandacht behoeft, zijns inziens heerst daarover geen eenduidigheid.

schade is bepaald en ten aanzien daarvan is vastgesteld vanaf welke dag de wettelijke rente is verschuldigd.²⁶⁴

3.17 (Proces)kosten

Kosten die zijn gemaakt in verband met het doen van aangifte, en andere besloemingen naar aanleiding van het misdrijf, waaronder ook de reiskosten gemaakt in verband met het bijwonen van de zitting of inkomensderving om die redenen, mogen worden opgevoerd als schade. Ook kosten gemaakt ter voorkoming of beperking van verdere schade, dan kosten die samenhangen met het opstellen van de schadevordering mogen worden gevorderd (artikel 6:96 lid 2 BW).²⁶⁵

Uit hoofde van artikel 361 lid 6 Sv is de rechter verplicht apart een uitspraak te doen over de proceskosten, ook als deze niet zijn gevorderd door het slachtoffer.²⁶⁶ In het civiele recht schrijft artikel 237 Rv voor dat de proceskosten voor rekening zullen komen van degene die (het meest) in het ongelijk is gesteld. Om die redenen kan de rechter besluiten om bij afwijzing van de vordering, de benadeelde partij te veroordelen in de proceskosten. Volgt een niet-ontvankelijkheid bij gebrek aan belang, derhalve omdat de vordering evident ongegrond is, dan zal dienen te worden bepaald dat de kosten blijven voor rekening van de partij die ze heeft gemaakt.²⁶⁷ Maar een niet-ontvankelijkheid kan ook op andere gronden worden uitgesproken, bijvoorbeeld omdat de vordering wel gegrond zou zijn, maar de behandeling ervan in de context van het strafgeding een onevenredige belasting zou opleveren. De Handleiding vermeldt dan ook dat een algemene regel in deze gevallen niet is te geven, maar dat de beslissing over de veroordeling in de proceskosten afhankelijk zal zijn van de omstandigheden van het geval.²⁶⁸ Wanneer de niet-ontvankelijkheid berust op de inschatting dat de vordering ongegrond is ligt het voor de hand de benadeelde partij in de proceskosten te veroordelen. Maar ook indien de niet-ontvankelijkheid haar grond vindt in het oordeel dat behandeling daarvan een onevenredige belasting zou opleveren staat niet vast dat de verdachte deze heeft te dragen.

Uit het gegeven dat de rechter een beslissing dient te nemen over de proceskosten, ook als deze niet zijn gevorderd door het slachtoffer vloeit al voort dat de kosten voor rechtsbijstand niet vallen onder de door het slachtoffer geleden schade, zodat die ook niet kunnen worden meegenomen bij het bepalen van de hoogte van de schadevergoedingsmaatregel.²⁶⁹ In de Amsterdamse zedenzaak heeft de Hoge Raad voorts geoordeeld dat het enkele feit dat de vorderingen van de benadeelde partij deels niet-ontvankelijk zijn verklaard, er niet aan in de weg staat om de daarmee gemoeide proceskosten voor rekening van de verdachte te brengen. Evenmin is de rechter gehouden zijn oordeel ter zake van de proces-

²⁶⁴ A-G Aben in diens conclusie voor HR 21 januari 2014, ECLI:NL:HR:2014:123; ECLI:NL:PHR:2014:2641.

²⁶⁵ Candido e.a. 2013, par. 4.3.2.1. In de voor dit onderzoek geanalyseerde strafdossiers ging het vrijwel altijd om kosten van het opstellen van een schadestaat in opdracht van een gemachtigde van een rechtspersoon.

²⁶⁶ Zie ook art. 592a Sv.

²⁶⁷ HR 2 december 2014, ECLI:NL:HR:2014:3490.

²⁶⁸ Candido e.a. 2013, p. 162.

²⁶⁹ Candido e.a. 2013, p. 178-179.

kosten te motiveren.²⁷⁰ Opmerking behoeft dat een niet-ontvankelijkheid van de benadeelde partij een beslissing in de kosten onverlet laat.²⁷¹

3.18 Hoger beroep en cassatie

De benadeelde partij kan aan artikel 421 lid 4 Sv geen zelfstandig recht op hoger beroep bij de strafrechter ontlenen. Haar aanspraak op een strafvorderlijke voorziening in appel is afhankelijk van de vraag of een van de procespartijen in het hoofdgeding, de strafzaak, hoger beroep heeft ingesteld.²⁷² In het geval de vordering benadeelde partij niet-ontvankelijk is verklaard en noch het Openbaar Ministerie, noch de verdachte in appel gaan, kan het slachtoffer zich enkel – in eerste aanleg – tot de civiele rechter wenden. Anders ligt het wanneer de benadeelde partij is ontvangen in haar vordering, maar deze is afgewezen en in de strafzaak geen hoger beroep wordt ingesteld. In dat geval staat van deze afwijzing door de strafrechter uit hoofde van artikel 421 lid 4 Sv appel bij de civiele rechter open.²⁷³

Voor de ontvankelijkheid in cassatie geldt eenzelfde samenhang: indien het cassatieberoep van de verdachte ex artikel 80a RO niet-ontvankelijk wordt verklaard, kan ook de benadeelde partij niet in haar beroep in cassatie worden ontvangen.²⁷⁴

Van belang hierbij is dat het Openbaar Ministerie tot taak heeft de benadeelde partij op de hoogte te stellen van de zitting en van de stukken (artikel 432 lid 2 respectievelijk 433 lid 3 en 435 Sv). Indien dat wordt nagelaten is sprake van een onherstelbaar vormverzuim dat aanleiding kan geven tot schadevergoeding. De vraag of het onderzoek ter zitting in hoger beroep of wellicht zelfs cassatie heropend zou moeten worden als korte tijd later blijkt dat de benadeelde partij zich wel had willen voegen en aanwezig had willen zijn is nog niet voorgelegd aan de rechter. In eerste aanleg heeft dat al wel tot heropening van het onderzoek ter zitting aanleiding gegeven.²⁷⁵

Opgemerkt ook kan worden dat er geen hoge eisen worden gesteld aan de wijze waarop de benadeelde partij laat weten de voeging voor het niet toegewezen bedrag in appel door te willen zetten.²⁷⁶ Het gaat dan om het in eerste aanleg niet toegewezen gedeelte van de vordering; het toegewezen deel werkt van rechtswege door in hoger beroep (artikel 421 lid 4 Sv). De vordering mag het bedrag dat in eerste aanleg is gevorderd niet overstijgen, noch mogen er nieuwe schadeposten worden opgevoerd of pro memorie posten worden ingevuld.

²⁷⁰ HR 16 november 2014, *NJ* 2015, 71 (Robert M), m.nt. B. Keulen, r.o. 2.3 en 2.4. Voorts Sas 2015.

²⁷¹ HR 2 december 2014; ECLI:NL:HR:2014:3490 en HR 29 september 2015, ECLI:NL:HR:2015:2858.

²⁷² HR 17 december 2013, ECLI:NL:HR:2013:1968: na overlijden van de verdachte is het Openbaar Ministerie niet-ontvankelijk in haar strafvordering en diens gevolg ook de benadeelde partij niet-ontvankelijk; Hof Den Bosch 25 februari 2014; ECLI:NL:GHSHE:2014:537 en HR 19 juni 2015, ECLI:NL:HR:2015:1688. Voorts Sas 2014.

²⁷³ Hof Arnhem-Leeuwarden 22 oktober 2013, ECLI:NL:GHARL:2013:7962. Dat kan echter slechts wanneer de vordering voldoet aan de drempel voor ontvangst, zijnde 1750 euro.

²⁷⁴ HR 25 maart 2003, ECLI:NL:HR:2003:AF4207.

²⁷⁵ Candido e.a. 2013, p. 63. Zie voor toepassingen: Rb Oost-Brabant 12 augustus 2014, ECLI:NL:RBOBR:2014:4893 en Rb Gelderland 24 juni 2015, ECLI:NL:RBGEL:2015:4142.

²⁷⁶ HR 8 april 2014, ECLI:NL:HR:2014:861; er hoeft derhalve geen gebruik te worden gemaakt van het voegingsformulier.

3.19 Voorschotregeling

In het bovenstaande is al enkele malen gerefereerd aan de voorschotregeling. Vanuit de advocatuur, maar ook vanuit het Openbaar Ministerie, wordt benadrukt dat deze regeling, een belangrijke drijfveer is voor slachtoffers om schadeverhaal via het strafproces te verwerven. Deze regeling is ingevoerd met de Wet ter versterking van de positie van het slachtoffer (VPS). Krachtens artikel 36 lid 6 Sr kan het slachtoffer aanspraak maken op een voorschot uit te keren door de Staat indien de veroordeelde niet binnen acht maanden na het in kracht van gewijsde gegaan van de uitspraak heeft voldaan aan diens vergoedingsverplichting uit hoofde van een aan hem opgelegde schadevergoedingsmaatregel. Tot voor kort gold deze aanspraak enkel voor de ernstiger misdrijven, welke werden genoemd in het Uitvoeringsbesluit.²⁷⁷ Of sprake is van zo'n misdrijf wordt vastgesteld aan de hand van het gronddelict.

Deze aanspraak is inmiddels vanaf 1 januari 2016 voor deze en andere misdrijven opengesteld, met dien verstande dat het voorschot is gemaximeerd tot 5000 euro.²⁷⁸ Met deze voorziening is de wetgever teruggekomen van de lang gekoesterde gedachte dat de verplichting tot vergoeding van schade lag bij degene die deze veroorzaakt had en dat deze om die reden niet afgewenteld zou dienen te worden op de gemeenschap. De gedachte is nog steeds geldend, het feit dat de Staat een voorschot betaalt geeft namelijk aanleiding tot regres op de dader. Niettemin wordt het risico op insolventie zo verlegd naar de gemeenschap.²⁷⁹

3.20 Executie

De bovengenoemde Voorschotregeling is echter niet het enige executoriale voordeel dat de wetgever heeft toebedeeld aan het slachtoffer, eerder al was er het voordeel van de schadevergoedingsmaatregel en de tenuitvoerlegging daarvan door het CJIB.²⁸⁰ Deze maatregel is ingevoerd om het slachtoffer de executie van de civiele vordering uit handen te nemen, waardoor deze wordt ontlast. Er dient immers geen deurwaarder meer te worden ingeschakeld, met daaraan verbonden kosten. Wanneer een schadevergoedingsmaatregel wordt opgelegd wordt zo'n vonnis of arrest via het Slachtofferloket doorgezonden aan het CJIB. De Aanwijzing executie geeft nadere regelgeving betreffende de mogelijkheid van betalingsregelingen, die overigens tot de uitzonderingen behoren.²⁸¹

²⁷⁷ *Stbl.* 2011, 311. Het betreft de artikelen 141, 239 tot en met 253, 273f, 287 tot en met 291, 300 tot en met 313 en 317 Sr, aangevuld met artikel 6 WVV.

²⁷⁸ Gelet op het feit dat pas een beroep kan worden gedaan op de Voorschotregeling acht maanden na het in kracht van gewijsde gaan van het vonnis/arrest zal deze verruiming daadwerkelijk pas vanaf september 2016 effect sorteren.

²⁷⁹ Zie ook Stevens 2013, die wijst op het open karakter van de regeling en de financiële gevolgen daarvan voor de Staat.

²⁸⁰ Overigens gaven de rechters die zijn bevestigd ten behoeve van dit onderzoek unaniem aan dat zij geen zicht hebben op de executie door het CJIB.

²⁸¹ Aanwijzing executie, *Stcr.* 2013, 5107. Krachtens art. 561 lid 3 Sv heeft het Openbaar Ministerie de bevoegdheid termijnbetalingen toe te staan; dat kan vanaf een bedrag van 225 euro met een minimumbedrag van 45 euro per betaling. De termijnbetaling mag een maximaal beloop van twee jaar hebben; Candido e.a. 2013, p. 176.

Wanneer sprake is van een samenloop van de schadevergoedingsmaatregel en de ontnemingsmaatregel geldt dat de eerste prevaleert. Betalingen uit dien hoofde gedaan dienen te worden verminderd met het te berekenen wederrechtelijk verkregen voordeel.²⁸²

De nieuwste loot aan de boom is het in 2014 ingevoerde conservatoire beslag, neergelegd in artikel 94a lid 3 Sv.²⁸³ Deze regeling is ingevoerd om zeker te stellen dat vermogenswaarden, die zouden kunnen dienen om schade uit hoofde van een strafbaar feit, waarvoor een schadevergoedingsmaatregel zou kunnen worden opgelegd door de strafrechter, behouden blijven voor verhaal ten behoeve van het slachtoffer.

3.21 Uitleiding

In dit hoofdstuk is de voegingspraktijk beschreven zoals deze anno 2016 wordt bedreven. Het betreft een praktijk die zich op de snede van twee rechtsgebieden bevindt, want hoewel de voeging een civiele vordering betreft, drukt de strafvorderlijke setting waarin deze wordt afgedaan haar stempel op de besluitvorming. Rechters en officieren van justitie en advocaten geven dan ook aan dat het een complexe materie betreft, waarin de opvattingen en daaruit voortvloeiende uitleg van de toe te passen bepalingen kunnen uiteenlopen. Maar daarover meer in hoofdstuk 6.

Het uitgangspunt dat zo mogelijk tegemoet moet worden gekomen aan de wens tot schadevergoeding van het slachtoffer heeft de laatste jaren geleid tot verruiming van de regeling, in het bijzonder tot een verruiming van het ontvankelijkheids criterium. Uit de literatuur en de jurisprudentie blijkt niet dat dit vooralsnog heeft geleid tot een wezenlijke wijziging in het regime betreffende de ontvankelijkheid. Daarmee is niets gezegd over de bereidwilligheid van de rechter om civiel schadeverhaal te effectueren, maar slechts aangegeven dát er (juridische) grenzen zijn. De rechtspraak lijkt zich van de consequenties daarvan voor het slachtoffer goed bewust en volgt in de regel het in de Handleiding gegeven advies om niet over te gaan tot (gedeeltelijk) afwijzing van de vordering, maar tot (gedeeltelijke) niet-ontvankelijkheid, om zodoende de weg naar de civiele rechter open te houden.

De ontvankelijkheidsbeslissing vormt 'des Pudels kern'. Veeleer dan een formele beslissing, is sprake van een materiële weging van de zaak waarbij de omstandigheden per geval kunnen verschillen. Daarbij is duidelijk dat de rechtspraak oog heeft voor de lastige positie waarin de gedaagde verkeert. Diens positie als verdachte kan een beletsel zijn om voluit verweer te voeren tegen de vordering wegens schade. Uit de rechtspraak blijkt dat dit wordt meegewogen bij de beslissing omtrent de ontvankelijkheid. Er moet te allen tijde zijn voldaan aan de vereisten van een gewaarborgd strafproces. Omgekeerd geldt dat de behandeling van de vordering in de context van het strafgeding afbreuk zou kunnen doen aan de positie van de eiser, het slachtoffer. Ook dat kan aanleiding geven tot een niet-ontvankelijkverklaring, in het bijzonder wanneer het om omvangrijke en complexe schade gaat.

²⁸² Hof Arnhem-Leeuwarden 20 maart 2015, ECLI:NL:GHARL:2015:2139.

²⁸³ *Stbl.* 2013, 336. Zie hierover: Meijer & Gijselaar 2014.

Hoofdstuk 4

De voorbereiding van het civiele schadeverhaal

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt op thematische wijze verslag gedaan van de voorbereiding van de voeging benadeelde partij, zoals deze thans vorm krijgt binnen het Slachtofferloket – de balie voor het slachtoffer waarachter het Openbaar Ministerie, Slachtofferhulp Nederland en de politie samenwerken. De voorbereiding van de voeging benadeelde partij, hierna ‘het voortraject’, vormt een belangrijk onderdeel van het voegingsproces, aangezien het slachtoffer in deze fase besluit om zich al of niet als benadeelde partij in het strafproces te voegen. De ontvankelijkheid van de benadeelde partij in zijn vordering, die weliswaar pas ter zitting wordt beoordeeld, werpt hier zijn schaduw vooruit. Het is op dit vroege moment dat de door het slachtoffer ingediende schadeopgave kan worden gecontroleerd door de juridisch medewerker van Slachtofferhulp Nederland (hierna: SHN). Mocht de schadeopgave in deze fase te wensen overlaten en niet worden gecorrigeerd, dan dreigt het risico dat de benadeelde partij ter zitting niet-ontvankelijk wordt verklaard. Een goed ingericht voortraject is derhalve van belang voor de kans van slagen van het civiele schadeverhaal, althans wanneer het slachtoffer – conform de voorkeur van de wetgever – zich besluit te voegen vóór aanvang van de zitting.

Het beeld van de voorbereiding van de voeging zoals dat in dit hoofdstuk wordt geschetst betreft enkel de gang van zaken binnen de Slachtofferloketten. Rechtsbijstand ten behoeve van de voeging benadeelde partij door een advocaat is voor de in het voorliggende onderzoek categorie strafzaken (‘Regulier’), namelijk niet gebruikelijk.²⁸⁴ De bevindingen waarvan in dit hoofdstuk verslag wordt gedaan vormen de uitkomst van een *desk study* en vraaggesprekken gehouden met respondenten werkzaam binnen de Slachtofferloketten met verschillende achtergronden. Hoewel het een verkenning van aandachtspunten betreft kan vooraf worden opgemerkt dat de door de verschillende respondenten aangegeven knelpunten in grote lijnen met elkaar overeenkomen. Niettemin is op bepaalde onderdelen ook verschil van mening waarneembaar tussen de respondenten van SHN en die van het Openbaar Ministerie. Alvorens de uitkomsten van de vraaggesprekken te presenteren wordt kort een beeld geschetst van de relevante beleidsontwikkelingen.

4.2 Beleidskader 2008-2014

In overeenstemming met de toegenomen aandacht voor de slachtofferzorg die zich vanaf de jaren negentig manifesteerde in de strafrechtspleging is vanaf 2007 op meer systematische

²⁸⁴ *Kamerstukken II 2012/2013*, 33 552, nr. 2. Overigens wordt in het Eindrapport Beleidsdoorlichting Slachtofferzorg vermeld dat voor 2012 in totaal 1813 toevoegingen zijn afgegeven voor rechtsbijstandverlening ter zake van een voeging benadeelde partij (*Kamerstukken II 2012/2013*, 33 552 nr. 7, p. 28). Het gaat dan in de regel om ernstiger strafzaken die onder de categorie Maatwerk vallen.

wijze aandacht besteed aan de inrichting van het voortraject. Daartoe werd door het toenmalige ministerie van Justitie in samenwerking met de ketenpartners het project ‘Slachtoffers Centraal’ gestart. Dit project vloeide voort uit een gedeelde behoefte aan een betere organisatie van het voortraject.²⁸⁵ De slachtofferzorg vertoonde destijds namelijk een versnipperd beeld. Verschillende instanties hielden zich los van elkaar bezig met de ondersteuning aan slachtoffers, onder andere ten behoeve van het civiele schadeverhaal. Dat maakte het voor slachtoffers onoverzichtelijk om te bepalen tot wie men zich kon wenden voor ondersteuning. Er heerste bovendien onduidelijkheid over de aard en hoogte van de samenwerking tussen de betrokken instanties. Met het oog op verbetering van de samenwerking werd, binnen het grotere project Slachtoffers Centraal, de werkgroep Schaderegeling ingesteld. Deze werkgroep kreeg de taak om een systeem te ontwikkelen voor de lokale organisatie van de slachtofferzorg.²⁸⁶ Dit mondde uit in het voorstel om per arrondissement één Slachtofferloket in te stellen, waarin het Openbaar Ministerie, de politie en SHN zouden samenwerken.²⁸⁷ Deze visie sloot aan op het beleid van het Openbaar Ministerie, zoals neergelegd in de 2008 geactualiseerde Aanwijzing slachtofferzorg. Uitgangspunt daarbinnen was – en dat is het nog steeds – dat slachtofferzorg een hoofdzaak is binnen de taakopvatting van het Openbaar Ministerie, in welk verband belang wordt gehecht aan (landelijke) ketensamenwerking.²⁸⁸

Om uitvoering te geven aan deze beleidsvoornemens ging eind 2008 de pilot ‘Vernieuwd slachtofferloket’ van start in de arrondissementen Utrecht, Breda, Maastricht en Rotterdam.²⁸⁹ Met die pilot werd voor elk loket een onafhankelijke coördinator aangesteld en werd bovendien een stuurgroep benoemd waaraan de coördinator verantwoording zou afleggen. Het doel van de pilot was, in lijn met de beleidsvoornemens, de samenwerking tussen de drie actoren in het loket te versterken, om zo tot betere ondersteuning van de slachtoffers te komen.²⁹⁰ Deze werkwijze werd in 2011 geëvalueerd, waarbij de bevindingen niet onverdeeld positief waren.²⁹¹ Positieve effecten betroffen vooral de samenwerking tussen de betrokken diensten binnen de lokale Slachtofferloketten, en aan de slachtofferzijde de snelheid waarmee vanuit de Slachtofferloketten ondersteuning werd geboden.²⁹² Dit laatste was, althans van de zijde van het slachtoffer, het enige winstpunt, zij het dat sprake was van regionale verschillen. Geconstateerd werd dat de mate waarin slachtoffers meenden op de juiste wijze te zijn bejegend vanuit de Slachtofferloketten (*procedural justice*) samenhang met de vraag of het betreffende slachtoffer schade had geleden. Indien dat laatste het geval was, was de mate van tevredenheid lager.²⁹³

Vanuit de kant van de betrokken organisaties werden ook (blijvende) knelpunten gesignaleerd, in het bijzonder de ontsluiting van de registratiesystemen van politie en OM voor

²⁸⁵ Doeser 2008, p. 5.

²⁸⁶ Doeser 2008, p. 13.

²⁸⁷ Timmermans e.a. 2011, p. 1.

²⁸⁸ Aanwijzing slachtofferzorg, *Stcrt.* 2010, 20476, p. 1.

²⁸⁹ Timmermans e.a. 2011, p. 1-2.

²⁹⁰ Timmermans e.a. 2011, p. 1-2.

²⁹¹ Timmermans e.a. 2011, p. i-viii.

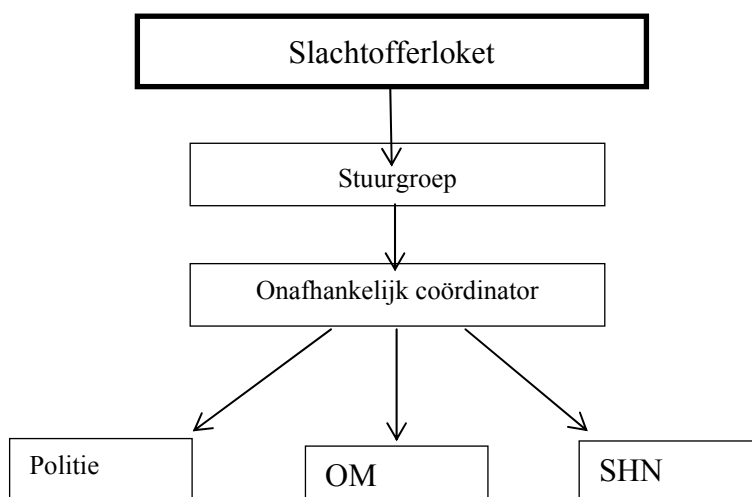
²⁹² Timmermans e.a. 2011, p. v respectievelijk vii.

²⁹³ Timmermans e.a. 2011, p. vii.

medewerkers van SHN en de complexiteit van deze registratiesystemen.²⁹⁴ Niettemin oordeelden de betrokken organisaties positief over de samenwerking binnen de nieuwe werkwijze van de Slachtofferloketten. Met name de aanwezigheid van korte lijnen werden gewaardeerd vanwege de daarin besloten mogelijkheid tot overleg en werkafstemming.²⁹⁵

Met de invoering van de 'Wet versterking van de positie van het slachtoffer in het strafproces' (Wet VPS) in 2011 en de herziening van de gerechtelijke kaart van 2012 kwamen veranderingen in de organisatie van het Slachtofferloket zoals deze in 2008 was opgezet.²⁹⁶ Behalve een toename van het dienstenaanbod bracht de herziening van de gerechtelijke kaart ook een schaalvergroting van de arrondissementen met zich. Tezamen met de eerdere constatering dat de aansturing van de lokale Slachtofferloketten verbetering behoefde, leidde dat tot de samenvoeging van de regionale tot zes bovenregionale Slachtofferloketten.²⁹⁷ Figuur 1 biedt een schematisch weergave van de beschreven beheerstructuur.

Figuur 1 Schematische weergave van organisatie Slachtofferloket

Min of meer tegelijk met de hiervoor beschreven ontwikkeling werden wijzigingen doorgevoerd in de werkwijze van het Openbaar Ministerie die van invloed waren op de voorbereiding van het civiele schadeverhaal. De binnen het Openbaar Ministerie doorgevoerde 'werkomgevingsgerichte oriëntatie' leidde tot een nieuw regime van afdoening van een bepaald segment strafzaken, in het bijzonder de zaken die thans onder de categorie 'ZSM' vallen. Dat leidde er overigens niet toe dat het uitgangspunt van centralisatie binnen de slachtofferondersteuning geheel werd losgelaten, want voor de categorie 'Regulier' die hier centraal staat geldt nog steeds dat de voorbereiding van het civiele schadeverhaal via de

²⁹⁴ Timmermans e.a. 2011, p. iv en vi.

²⁹⁵ Timmermans e.a. 2011, p. v.

²⁹⁶ Wet van 17 december 2009 tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering, het Wetboek van Strafrecht en de Wet schadefonds geweldsmisdrijven ter versterking van de positie van het slachtoffer in het strafproces, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2010-1.html> (geraadpleegd op 6 februari 2016)

²⁹⁷ De regio's zijn: Noord-Nederland (Groningen en Assen), Zuid-Nederland (Maastricht, Roermond en Den Bosch), Midden-Nederland (Utrecht en Den Haag), Noord-Holland (Amsterdam en Haarlem), Zuid-West Nederland (Rotterdam en Breda) en Oost-Nederland (Arnhem, Zutphen en Deventer). Het betreft een voorlopige herstructurering.

Slachtofferloketten verloopt. Niettemin geven de respondenten aan dat deze veranderingen in de werkwijze van het Openbaar Ministerie een zekere weerslag hebben op de voegingsondersteuning binnen de Slachtofferloketten. Waar eerder sprake was van specialisatie, wordt de slachtofferzorg nu geacht te zijn ingedaald tussen de oren van iedere medewerker van het Openbaar Ministerie, hetgeen volgens sommige respondenten niet steeds het geval is.

In dit verband kan ook worden gewezen op de invoering van de methodiek 'Lean Six Sigma' binnen het Openbaar Ministerie. Deze methodiek is 'een synergie van Lean, dat zich richt op het elimineren van verspillingen, en Six Sigma, dat zich richt op het voorkomen van fouten.'²⁹⁸ Deze methodiek, die is gericht op het bereiken van een efficiëntere werkwijze, wordt ook toegepast op de werkmethode betreffende de voorbereiding van het civiele schadeverhaal. Een efficiënt verloop van het voortraject bevordert de zaakstroom en voorkomt aanhouding ter zitting vanwege een incomplete administratie ten aanzien van de voeging benadeelde partij. Om zicht te krijgen op veel voorkomende problemen, werd intern een inventarisatie van aandachtspunten opgesteld.²⁹⁹ Daarnaast zijn verschillende, op de leest van de Lean Six Sigma methodiek geschoeide, lokale projecten gestart, die ten doel hebben het voegingstraject efficiënter te laten verlopen. Deze projecten hanteren eenzelfde vertrekpunt, namelijk dat een (vroeg)tijdige en actieve benadering van de benadeelde partij wenselijk is én dat actieve wederkerigheid mag worden verwacht van slachtoffers. Met dat laatste uitgangspunt wordt tot uitdrukking gebracht dat slachtoffers aanspraak kunnen maken op adequate dienstverlening, maar dat op een daartoe strekkend aanbod actief moet worden gereageerd.³⁰⁰

Een voorbeeld van zo'n nieuwe werkmethode is 'Juridisch Dienstverlening Actief' (JD Actief), die in het kader van het project 'Roadrunner' is ontwikkeld binnen het Slachtofferloket Noord-Holland, locatie Amsterdam.³⁰¹ Onder het motto 'in plaats van repareren (screenen SHN) naar vooral slachtoffers informeren (actief benaderen)', wordt vijf dagen na verzending van de eerste slachtofferbrief door SHN actief contact gezocht met het slachtoffer. Men hoopt zodoende te bereiken dat slachtoffers het voegingsformulier tijdig retourneren en daarbij desgewenst tijdig de benodigde ondersteuning vragen. Voorts wordt gewerkt met gedigitaliseerde slachtoffermapjes. Deze werkwijze zou er toe moeten leiden dat de stukken betreffende de voeging tijdig worden aangeleverd bij de zittingsvoorbereiding (vier weken voor de zitting), zodat deze in het strafdossier kunnen worden gevoegd. Ook de werkwijze van de politie ten aanzien van de registratie van slachtoffergegevens (telefoonnummer en/of e-mailadres) vormt een aandachtspunt binnen dit project. Doel is de slachtofferregistratie binnen het Slachtofferloket los te koppelen van het aangifteproces.

Hierbij dient te worden opgemerkt dat de in de JD Actief gehanteerde werkwijze ten tijde van het onderzoek niet landelijk was uitgerold. Weliswaar wordt de noodzaak van tijdige

²⁹⁸ Ministerie van Veiligheid en Justitie, *Programma Strafrechtketen Versterkt en Versnelt (SV&V)*, <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/brochures/2014/07/14/programma-strafrechtketen-versterkt-en-versnelt-sv-v>, p. 1.

²⁹⁹ Freriks 2014, p. 3-6. Die inventarisatie vond in 2013 plaats binnen het project 'Storyboard, Lean Six Sigma'.

³⁰⁰ Het uitgangspunt staat geformuleerd in de Aanwijzing slachtofferzorg, *Strct.* 2010, 20476, onder 2.1: 'Van het slachtoffer wordt verwacht dat hij de omvang van de schade tijdig en onderbouwd bij het OM aanlevert'.

³⁰¹ De inhoud van deze werkwijze staat schematisch weergegeven op de folder *Evaluatie JD-actief*, SHN 8 juli 2015. Deze werkwijze heeft voorlopig navolging gekregen op het parket Midden-Nederland.

schadeopgave op alle zes bij het onderzoek betrokken Slachtofferloketten onderkend, maar het vroegtijdig opstellen van de voeging als voorgeschreven in JD Actief heeft volgens sommige respondenten ook nadelen. Niet alleen zou de aan slachtoffers gegunde termijn te kort zijn, ook de toewijsbaarheid van de opgevoerde schade dreigt in de lucht te komen hangen omdat de grondslag daarvan, neer te leggen in de (concept-)tenlastelegging, op zo'n vroeg moment nog niet altijd duidelijk is.³⁰²

Inmiddels is vanuit het parket Midden-Nederland, locatie Utrecht in vervolg op de JD Actief methodiek nog een ander project gestart: het project Regulier. Doel van het project is de voorbereiding van het civiele schadeverhaal voor de categorie strafzaken waar het in dit onderzoek over gaat, te herstructureren en te bezien of de JD Actief methodiek landelijk zou moeten worden uitgerold.³⁰³

4.3 Voorbereiding van de voeging benadeelde partij in het kort

Voor een strafzaak bij het Slachtofferloket bekend wordt, heeft de politie reeds de aangifte opgenomen. De politie heeft hierbij zorg te dragen voor een zo gedetailleerd mogelijke registratie van de slachtoffergegevens. De volgende stap in de ondersteuning van het slachtoffer is deze van informatie te voorzien over het verloop van de zaak, en – indien de zaak zich daartoe leent – over de mogelijkheden tot bemiddeling. Daarna wordt de zaak overgedragen aan het Openbaar Ministerie, waarmee de zaak bekend wordt bij het Slachtofferloket. Omdat uit de praktijk bleek dat de politie niet steeds alle slachtoffers registreerde,³⁰⁴ wordt vanuit het Openbaar Ministerie tegenwoordig een eigen inventarisatie gemaakt: alle slachtoffers die in het dossier staan vermeld ontvangen een wensenformulier, met daarin opgenomen de mogelijkheid om aan te geven dat zij schadeverhaal wensen. Daarbij doet zich overigens, in het licht van artikel 51a Sv en de omschrijving van het begrip slachtoffer gegeven in de Richtlijn minimumrechten slachtoffers, de vraag voor wie verantwoordelijk is voor de volledigheid van de inventarisatie van slachtoffers die betrokken zijn bij het strafbare feit. Die kring kan immers ruimer zijn dan degenen die worden genoemd in het strafdossier. Indachtig het uitgangspunt van actieve wederkerigheid stelt het Openbaar Ministerie zich op dit moment op het standpunt dat niet in het strafdossier vermelde slachtoffers zich zelf dienen te melden bij het Openbaar Ministerie.

In de fase die hierop volgt wordt vanuit het Openbaar Ministerie een beslissing genomen over de wijze van afdoening. Uit hoofde van de Aanwijzing slachtofferzorg heeft het Openbaar Ministerie in deze fase richting het slachtoffer verschillende taken te vervullen, waaronder het faciliteren van het civiele schadeverhaal. Het slachtoffer wordt daartoe eerst via toezending van het wensenformulier op de hoogte gesteld van diens rechten, alsmede wordt gevraagd naar zijn wensen ter zake. Indien het slachtoffer daarop aangeeft de schade te willen verhalen wordt een schadeformulier toegezonden. Het schadeformulier wordt reeds

³⁰² Dit betreft een kernprobleem; zie voor een uitgebreidere bespreking hoofdstuk 3 en 6.

³⁰³ Het project loopt tot 1 november 2015 tot maart/april 2016; ten tijde van het interview (februari 2016) was nog geen sprake van 'harde' besluitvorming. Bron: N. de la Cousine, projectleider.

³⁰⁴ Zie in dit verband ook: Timmermans e.a. 2011.

gelijktijdig met het wensenformulier toegezonden, indien dan al duidelijk is dat de verdachte wordt gedagvaard ter zake van het feit ten gevolge waarvan het slachtoffer nadeel heeft ondervonden.³⁰⁵ Het schadeformulier dient binnen twee weken te worden teruggestuurd aan het Openbaar Ministerie.³⁰⁶ Juridisch medewerkers van SHN bieden vanuit het Slachtofferloket hulp bij het invullen van het schadeformulier. Het moment waarop dit hulpaanbod wordt gedaan kan, gelet op de diverse werkmethodeken, per loket verschillen.

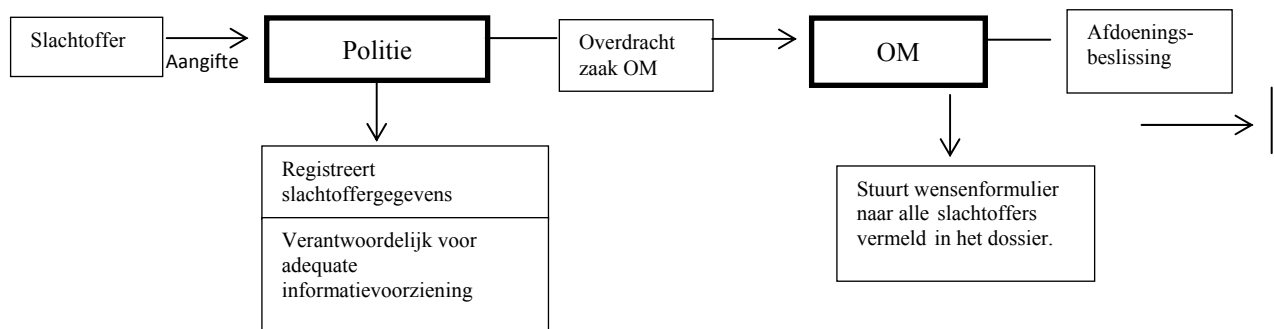
In de context van de beschrijving van de huidige voorbereiding van de voeging verdient het tot slot opmerking dat het voegingsformulier per 1 januari 2016 is vernieuwd.³⁰⁷ De voornaamste reden hiervoor betrof de privacybescherming van het slachtoffer. Voorheen werd het slachtoffer via het formulier om privacygevoelige informatie gevraagd, zoals het telefoonnummer van het slachtoffer. Het formulier met de gegevens kwam vervolgens in het strafdossier terecht waar ook de verdachte inzage in heeft. Daardoor werden deze (privacygevoelige) gegevens dus bekend bij de verdachte. Per 1 januari 2016 wordt op het schadeformulier daarom enkel om de minimaal noodzakelijke gegevens van het slachtoffer gevraagd, te weten: naam, woonplaats en geboortedatum. Andere persoonlijke gegevens van het slachtoffer dienen op een apart formulier te worden ingevuld, dat niet wordt gevoegd in het strafdossier.

Het verloop van het voorbereidingstraject is schematisch weergegeven in figuur 2.

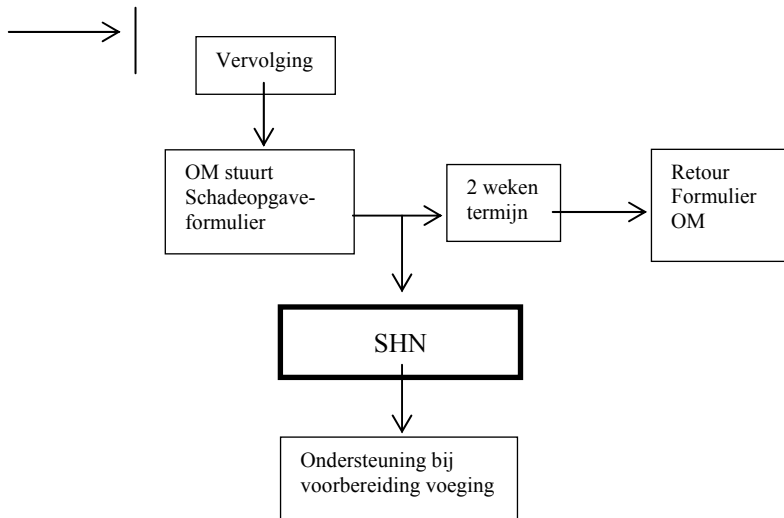
³⁰⁵ Overigens wordt ook door de politie bij het opnemen van de aangifte gevraagd naar de wens tot schadeverhaal, waarvan aantekening wordt gemaakt in het proces-verbaal.

³⁰⁶ SHN 2011, p. 2.

³⁰⁷ Zie bijlagen 11 en 12.

(vervolg van schema:)

Figuur 2: Verloop van het voorbereidingstraject

4.4 Aandachtspunten in het voortraject van de voeging benadeelde partij

4.4.1 Vooraf

De interviews met de respondenten werkzaam op de Slachtofferloketten in het kader van het onderzoek naar het voortraject, hebben een aantal aandachtspunten aan het licht gebracht. Het semigestructureerde karakter van de interviews bood de respondenten de ruimte om naast de items opgenomen op de vragenlijst, ook 'spontaan' knelpunten en oplossingen te benoemen. Dit bleek een adequate werkwijze, want waar de vragenlijst uitging van gestandaardiseerde praktijken bleek al snel sprake te zijn van aanzienlijk regionale verschillen in de wijze waarop de voeging wordt voorbereid en daarmee samenhangende problemen worden opgelost binnen de Slachtofferloketten. Door flexibel om te gaan met de vragenlijst ontstond ruimte om deze verschillen aan het licht te brengen en in een volgend interview navraag te doen of het vermelde probleem ook elders bestond, en zo ja, welke oplossing men daar lokaal voor had gevonden.

Het gevolg van deze werkwijze is dat de focus is verschoven naar de werkvloer, en het daar aanwezige element van het menselijk aspect. Niettemin is deze accentverschuiving verantwoord, zo niet onvermijdelijk geweest. De oorspronkelijke opzet gericht op het in kaart

brengen van representatieve, op beleid gebaseerde handelingsprotocollen bleek namelijk (binnen de context van dit onderzoek) niet uitvoerbaar. Hoewel is gezocht en gevraagd naar beleidsdocumenten zijn die maar in beperkte mate gevonden en genoemd. Wellicht bestaan dergelijke beleidsdocumenten wel, maar de geïnterviewde, op de werkvloer opererende respondenten hebben daar geen duidelijk zicht op. Wat zich op dat niveau aftekent is een zoeken naar adequate, 'work around' oplossingen. Op beleidsniveau ligt dat, gelet op de uitlatingen van op dat niveau werkzame respondenten, iets genuanceerder, maar die gesprekken boden geen eenduidig landelijk beeld.

Een eenduidige verklaring voor deze verschillen kan op grond van dit onderzoek overigens niet worden gegeven. Naast het feit dat de parketten, en in navolging daarvan de Slachtofferloketten, een zekere autonomie claimen ten aanzien van de wijze waarop men het voegingstraject vormgeeft, lijkt ook de wens om bekende werkwijzen die hun nut zouden hebben bewezen te handhaven, een rol te spelen. Ook worden het verschil in de sociaal-demografische setting waarin de verschillende parketten opereren en de gevolgen van de herziening van de gerechtelijke kaart genoemd. Het laatstgenoemde heeft tot gevolg dat traditioneel gescheiden parketten en rechtbanken nu gezamenlijk moeten optrekken.

Als laatste, maar niet als minst belangrijke factor wordt het verschil in beleidsopvattingen genoemd. Op sommige parketten (en rechtbanken) zou men ook verder zijn met de organisatie van de slachtofferzorg dan elders.

Niettemin komen de aandachtspunten betreffende de voorbereiding van het civiele schadeverhaal die vanuit de betrokken Slachtofferloketten werden genoemd in grote mate overeen, zij het dat de respondenten soms onderling van mening verschilden over het gewicht dat aan die aandachtspunten moet worden toegekend. Soms bleek er ook over een bepaalde kwestie een duidelijk verschil van mening te bestaan tussen de opvattingen van respondenten werkzaam binnen het Openbaar Ministerie en die welke in dienst zijn bij SHN. Deze meningsverschillen worden in de hiernavolgende paragrafen toegelicht. Het beeld van de praktijk ter zake van de voorbereiding van de civiele voeging lijkt aldus, afgaande op de bevindingen, er een te zijn van een zoeken naar oplossingen binnen een veranderende werkomgeving, aanleiding gevende tot 'work around' oplossingen. Dat laat onverlet dat er, zoals gezegd, knelpunten worden gesignaleerd. Die worden hieronder geduid.

4.4.2 Actieve wederkerigheid

De Aanwijzing slachtofferzorg gaat uit van 'actieve wederkerigheid', oftewel: een door het slachtoffer actief te betrachten houding richting de justitiële autoriteiten.³⁰⁸ Dit uitgangspunt wordt unaniem onderschreven: indien het slachtoffer op het wensenformulier aangeeft schadeverhaal te wensen en het schadeformulier krijgt toegezonden, is het aan het slachtoffer om dit tijdig te retourneren. Zeker wanneer, zoals te doen gebruikelijk in de werkmethode JD Actief, het slachtoffer binnen enkele dagen na registratie van diens wens tot schadeverhaal binnen het Slachtofferloket wordt gebeld door de juridisch medewerker van SHN, met het

³⁰⁸ Aanwijzing slachtofferzorg, *Stcrt.* 2010, 20476, onder 2.1.

aanbod om te helpen bij het invullen van het schadeformulier. Het is aan het slachtoffer dit aanbod te accepteren, waarbij overigens wel duidelijk wordt gecommuniceerd dat als men daar op dat moment geen gebruik van wil maken, het slachtoffer altijd op een later moment zelf contact kan opnemen om alsnog om bijstand te vragen. Wanneer dat gebeurt op een moment kort voor de zitting kan dat ertoe leiden dat door SHN geen bijstand meer kan worden geboden. Het slachtoffer wordt dan uitgelegd dat de werkprocessen dat niet meer toelaten.

Het aanbod om bijstand te verlenen bij het opstellen van de schadevordering moet niet worden opgedrongen; niet alle slachtoffers hebben immers behoefte aan ondersteuning. In dit verband wordt benadrukt dat de schadeopgave toebehoort aan het slachtoffer, en dat het diens goed recht is het advies van SHN deze te wijzigen en/of naast zich neer te leggen. Een voorwaarde is daarbij wel dat vanuit SHN duidelijk wordt gecommuniceerd over de mogelijke gevolgen van zo'n weigering, waarbij in het bijzonder moet worden gewezen op het risico van niet-ontvankelijkheid.

4.4.3 Veranderende werkprocessen: risico op 'vergeten slachtoffers'

De veranderingen in de werkprocessen waarvan hiervoor melding is gemaakt worden genoemd als oorzaak voor het mogelijk 'vergeten' van slachtoffers. Met dat laatste wordt bedoeld op de gevolgen van het niet (tijdig) registreren van de wens tot civiel schadeverhaal voor de afdoening daarvan in de latere fasen van de strafzaak. Er heerst onder de respondenten namelijk duidelijk bezorgdheid over de gevolgen van de herinrichting van de werkprocessen op de parketten, in het bijzonder wanneer het gaat om de inrichting van de administratie rondom de slachtofferzorg.³⁰⁹ Het uitgangspunt dat slachtofferzorg een vaste taak is van het Openbaar Ministerie wordt onderschreven, maar men heeft twijfels bij de vraag of deze boodschap ook daadwerkelijk is ingedaald binnen de organisatie van het Openbaar Ministerie en of daar door een ieder naar wordt gehandeld.³¹⁰ Daarbij wordt gewezen op het wegvallen van de slachtofferadministratie binnen sommige parketten. Waar het beheer van de slachtofferzorg voorheen een gespecialiseerde taak was, liggen de verantwoordelijkheden voor een compleet slachtoffermapje nu bij de medewerkers van het Openbaar Ministerie die werkzaam zijn binnen het Slachtofferloket. Zij moeten op hun beurt rekening houden met de inbreng van informatie via SHN. Vervolgens moet deze verzamelde informatie vanuit het Slachtofferloket intern worden gecommuniceerd met de afdeling zittingsvoorbereiding van het Openbaar Ministerie. Het wegvallen van het specialisme zou volgens sommigen risico's meebrengen voor het slagen van het civiele schadeverhaal. Dat immers vraagt om een zorgvuldige

³⁰⁹ Hier dient een zeker voorbehoud te worden gemaakt, niet uitgesloten kan worden dat deze zorg mede is ingegeven door de problematiek rondom de afdoening van het civiele schadeverhaal in de ZSM context. Hoewel steeds is benadrukt dat dit onderzoek daar géén betrekking op heeft, werd daaraan wel regelmatig gerefereerd. Zie over de naleving van slachtofferrechten binnen de ZSM context: Leferink 2015.

³¹⁰ Binnen de organisatie van het Openbaar Ministerie wordt tegenwoordig gewerkt langs de lijnen zoals uitgezet in het beleidsprogramma OM 2020. Uitgangspunt is dat het Openbaar Ministerie wordt bemenst door professionals die verantwoordelijkheid hebben voor alle vakinhoudelijke werkprocessen en de directe ondersteuning van de zaakstromen. De verantwoordelijkheid voor de slachtofferzorg is daarmee een algemene taak van het Openbaar Ministerie geworden, uitgevoerd door allround medewerkers; Bolhaar 2013, p. 3.

en tijdige voorbereiding. Voorheen werd daartoe vanuit de slachtofferadministratie aan de hand van de zittingslijsten gecontroleerd of zich een slachtoffer had gesteld en werd nagegaan of de daarbij behorende stukken waren aangeleverd. Deze ingang is met het verdwijnen van de slachtofferadministratie verloren gegaan. Thans moet worden vertrouwd op de algemene taakuitvoering. Overigens kennen sommige parketten nog wel een separate slachtofferadministratie, maar die is dan ondergebracht binnen het Slachtofferloket. Bij het op deze plaats vermelden van deze zorg over het wegvallen van een gespecialiseerde slachtofferadministratie geldt echter een zeker voorbehoud, want ondanks dat steeds helder werd gecommuniceerd dat het voorliggende onderzoek geen betrekking had op de ZSM-werkwijze, is niet uitgesloten dat sommige respondenten bij het formuleren van dit aandachtspunt wel degelijk de ZSM-werkwijze, met de daarbinnen gegeneraliseerde werkwijze, op het oog hadden. Er zijn ook tegengeluiden, zij het minder sterk. Zo worden de voortschrijdende digitalisering en overgang naar GPS als registratiesysteem door sommige respondenten omarmd en wordt aangegeven dat er, mits sprake is van een open, collegiale samenwerking tussen de betrokken organisaties, altijd wel een mogelijkheid is om omissies te herstellen. Voorwaarde daarbij lijkt wel te zijn dat sprake is van 'nabijheid': men moet vanuit het Slachtofferloket 'binnen kunnen lopen' bij de administratie van het Openbaar Ministerie en daar contacten hebben.³¹¹ Overigens geldt dat laatste ook voor de griffie van de rechtbanken: met sommige griffies kan op constructieve wijze worden samengewerkt, met andere niet.

Niettemin worden er meerdere voorbeelden genoemd die duiden op een adequate samenwerking wat betreft de voorbereiding van het civiele schadeverhaal. Zo is tussen het parket Oost-Nederland en de Rechtbank Arnhem afgesproken dat nagekomen stukken nog kort voor de zitting naar de griffie mogen worden gezonden, zelfs wanneer het slechts één dag voor de zitting is.³¹² Een soortgelijke afspraak geldt voor de Rechtbank Maastricht en de Rechtbank Roermond. De griffies van deze rechtbanken zijn bovendien geïnstrueerd zich ter zake van het civiele schadeverhaal actief op te stellen: indien bij de voorbereiding van de strafzaak relevante stukken ontbreken dient contact te worden opgenomen met het Slachtofferloket.

Ook op de parketten lijkt men in toenemende mate te onderkennen dat de veranderende werkprocessen nopen tot vaste, interne overlegstructuren. Zo kent het parket Oost-Nederland het zogenoemde '8-5-2 overleg', waarbij de getallen staan voor het aantal weken vóór de zitting waarin overleggen staan gepland. Doel van deze overleggen is het dossier uiterlijk vijf weken voor de zitting compleet te hebben. Om dat te kunnen bereiken wordt acht weken voor de zitting een overleg gepland tussen de zaakofficier en de afdeling zittingsvoorbereiding. Gezamenlijk stellen zij een overzicht op van nog te verrichten taken, onder andere ten behoeve van het civiele schadeverhaal. Wanneer blijkt dat aanvulling van de stukken wenselijk is met het oog op de haalbaarheid van de schadevordering wordt contact

³¹¹ Deze bevinding komt overeen met die van Timmermans e.a. 2011; ook daar werd het belang van korte lijnen en nabijheid genoemd.

³¹² Die afspraak geldt echter niet voor de overige twee rechtbanken die worden bestreken door het parket Oost-Nederland, te weten de Rechtbank Almelo (arrondissement Overijssel) en de Rechtbank Gelderland (locatie Zutphen). De afspraak met deze rechtbanken is dat nagekomen stukken per interne post worden toegezonden, hetgeen een zekere vertraging oplevert.

opgenomen met het Slachtofferloket. Ook op andere parketten wordt melding gemaakt van soortgelijke overleggen, althans plannen daartoe. Soms maakt het Slachtofferloket deel uit van deze overleggen, of wordt zij er op enigerlei wijze bij betrokken. Zo wordt bijvoorbeeld op het parket Limburg overwogen om een medewerker van het Openbaar Ministerie, werkzaam op het Slachtofferloket, te detacheren naar de afdeling zittingsvoorbereiding.

Overigens wordt ook vanuit de advocatuur meerdere malen melding gemaakt van achterstand bij het Openbaar Ministerie met het aanleveren van slachtofferinformatie.³¹³ Het komt laat, of soms geheel niet, waardoor de voorbereiding van de vordering door de advocaat van het slachtoffer in het gedrang kan komen.

Al met al rijst het beeld van een gezamenlijk bewustzijn van de risico's voor het slagen van het civiele schadeverhaal die zijn verbonden aan de veranderende werkprocessen binnen het Openbaar Ministerie. Het daarmee nagestreefde doel van een efficiëntere en snellere afdoening van de strafzaak kan tot gevolg hebben dat er te weinig aandacht is voor de wens tot civiel schadeverhaal. Efficiëntie en tijdsdruk gaan, zo is de indruk, niet altijd samen met een adequate voorbereiding van de voeging. Slachtoffers, maar ook de betrokken diensten, reageren niet altijd tijdig en/of adequaat, waardoor reparaties nodig zijn. De tijdsdruk waaronder het voegingstraject staat vraagt om flexibiliteit en om, zo nodig, het op korte termijn stukken toe te kunnen (laten) voegen aan het strafdossier. Dat vraagt om personele samenwerking, goede contacten en regelmatig overleg tussen de zittingsvoorbereiding (Openbaar Ministerie), de griffie van de rechtbank en het Slachtofferloket. Indien dit ontbreekt dreigt een reëel risico op aanhouding van de zaak ter zitting wegens het buiten de schuld van het slachtoffer gelegen ontbreken van stukken in het strafdossier. Hierbij zij aangetekend dat een aanhouding pas zal worden overwogen wanneer duidelijk is dat het verzuim betreffende de schadevordering is te wijten aan het Openbaar Ministerie of SHN, en dat niet kan worden volstaan met een korte onderbreking ter zitting.³¹⁴

4.4.4 Zorg en bijval ter zake van digitalisering

In 2010 is het Openbaar Ministerie overgestapt naar een nieuw geautomatiseerd registratiesysteem: GPS. De invoering van GPS is vanwege ICT problemen voor alle zaakstromen vertraagd. Op sommige parketten wordt voor de categorie strafzaken die in dit onderzoek aan de orde zijn nog gewerkt met Compas. De relevantie daarvan voor de voorbereiding van het civiele schadeverhaal ligt in het gegeven dat binnen GPS problemen worden geconstateerd die het civiele schadeverhaal in de weg kunnen staan; problemen die niet aan de orde waren in Compas. Dat gegeven, samen met de omschakeling richting digitalisering³¹⁵ en daarmee

³¹³ Zie hoofdstuk 6, par. 6.4.3.

³¹⁴ De Handleiding van de Raad voor de rechtspraak schrijft in beginsel aanhouding voor wanneer een korte onderbreking van het onderzoek ter zitting niet zou volstaan om de verdediging in staat te stellen zich tegen de vordering te verweren; Candido e.a. 2013, p. 63. Zie ook hoofdstuk 3, par. 3.10.4.

³¹⁵ Opgemerkt dient te worden dat voor de Slachtofferlokets ook geldt dat de werkprocessen daar in verdergaande mate gedigitaliseerd zullen worden; *Kamerstukken II 2015/2016*, 33 552, nr. 15. Het voornemen is de slachtofferhulp in het najaar van 2016 te hebben geconcentreerd in één Loket waar het slachtoffer alle wensen kan aangeven, onder andere ook een aanvraag voor een uitkering bij het Schadefonds Geweldsmisdrijven.

gepaard gaand verlies van het papieren strafdossier, leidt ertoe dat vanuit de Slachtofferloketten bezorgdheid wordt geuit over de omschakeling naar GPS. Tegelijkertijd ziet men de voordelen van digitalisering: men kan snel en volledig een beeld krijgen van de voor het betreffende slachtoffer geregistreerde informatie en zo nodig actie ondernemen om mogelijke omissies te herstellen.

Een knelpunt dat echter door vrijwel iedereen naar voren wordt gebracht zijn de dwingende termijnen binnen GPS. Binnen GPS wordt namelijk een slachtoffermap aangemaakt, mits het slachtoffer binnen twee weken nadat deze het wensenformulier en/of schadeformulier heeft ontvangen, reageert. Als het wensenformulier niet binnen deze termijn wordt ingezonden, sluit de slachtoffermap automatisch en wordt daarin geen informatie opgenomen. Later ingezonden informatie betreffende de wensen van het slachtoffer, in het bijzonder inzake het civiele schadeverhaal, komt daarmee niet ter kennis van het Slachtofferloket, het Openbaar Ministerie en de zittingsrechter. Dat kan ertoe leiden dat de benadeelde partij die op enigerlei wijze toch op de hoogte is geraakt van de zitting, zich alsnog ter zitting voegt. Hoewel dat het civiele schadeverhaal niet in de weg hoeft te staan, is het risico aanwezig dat de vordering onvoldoende is onderbouwd en daarom niet-ontvankelijk wordt verklaard.

De termijn voor registratie van de voeging opgenomen in GPS moet worden begrepen in het licht van de actieve wederkerigheid en het streven naar een efficiënte afdoening van de strafzaak, waarbij ook het belang van de verdachte bij een voortvarende afdoening van de strafzaak een rol speelt. Hoewel inmiddels een uitlooptermijn van één week is ingebouwd in GPS en het slachtoffermapje nu dus na eenentwintig dagen sluit, wordt aangegeven dat ook dit voor slachtoffers veelal een te korte termijn is om een goed onderbouwde schadevordering aan te leveren. Niet alleen moet het slachtoffer zich eerst kunnen bezinnen op de vraag of hij schadevergoeding wil, ook de opgave van de schade kost vaak meer tijd dan gegund. Bovendien, en dat is een technisch gegeven, speelt het gegeven dat het slachtoffer gewoonweg nog niet weet of het feit waarvan hij schade heeft geleden wel wordt vervolgd. De schade die wordt gevorderd moet krachtens artikel 361 lid 4 Sv immers rechtstreeks voortvloeien uit het 'bewezenverklarde feit'. Dit aandachtspunt werd later bevestigd in de interviews met advocaten. Meerdere advocaten gaven aan dat zij eigenlijk pas met het opstellen van een vordering kunnen beginnen als zicht bestaat op de grondslag van de zaak, en dat vraagt om meer dan een proces-verbaal van aangifte.³¹⁶ Ten minste is een concept-tenlastelegging nodig of liever nog een tenlastelegging. Dan is echter veelal het stadium van de inbewaringstelling bereikt en hoewel dat op tijd is voor de binnen GPS gegunde termijnen, ligt hier een risico op het sluiten van het registratievakje. Deze advocaten gaven dan ook aan geneigd te zijn de termijnen voor registratie te negeren en te wachten totdat duidelijk is waarvoor de verdachte wordt vervolgd. Dat heeft tot gevolg dat de vordering pas kort voor de zitting wordt ingediend, maar deze wordt dan wel aan alle betrokkenen verzonden zodat eenieder daarvan tijdig en volledig op de hoogte is. Overigens zal het hier in de regel gaan om complexere vorderingen, waarbij gespecialiseerde rechtsbijstand geïndiceerd is. Voor de categorie zaken die in dit

³¹⁶ Zie hoofdstuk 6, par. 6.4.3.

onderzoek centraal staat geldt dat slachtoffers zich in de regel niet van deze problematiek betreffende het grondslagvereiste bewust zijn. De juridisch medewerkers van SHN wel, en gelet op de veelal eenvoudiger aard van de schade kunnen zij reeds een aanvang maken met de controle op de vordering op grond van de informatie die zij via het leesrecht uit de politieregistratie kunnen halen aangevuld met gegevens van de administratie van het Openbaar Ministerie. Daarbij geldt overigens wel dat SHN niet op elk Slachtofferloket leesrecht heeft voor de politieregistratie. Voor ontsluiting daarvan is men op sommige Slachtofferloketten afhankelijk van de politie.³¹⁷

Overigens is er wel een oplossing voor het vroege sluiten van het registratievakje, maar die wordt als omslachtig ervaren. Binnen GPS is het namelijk mogelijk om handmatig op een later moment informatie toe te voegen. Vanuit het Slachtofferloket zelf is dat niet altijd mogelijk omdat het dossier inmiddels in beheer ligt van de zittingsvoorbereiding. Medewerkers van het Slachtofferloket moeten dan aan medewerkers van de zittingsvoorbereiding vragen de nagekomen informatie te registreren. Belangrijker echter is dat het ontbreken van de later door het slachtoffer ingezonden voeging moet worden opgemerkt. Ook vreest men dat fouten, veroorzaakt door een gebrek aan expertise bij degene die de nagekomen informatie handmatig invoert, sneller onopgemerkt blijven.

Van heel andere orde is de geuite zorg dat de voortschrijdende digitalisering, die gepaard gaat met de invoering van GPS, leidt tot afstand tussen de betrokken diensten. Dit aandachtspunt wordt vooral genoemd door de medewerkers van SHN die werkzaam zijn op de Slachtofferloketten. Zij geven aan dat de voortschrijdende digitalisering leidt tot het verloren gaan van persoonlijke contacten, waardoor voor hen bekende ingangen in de parket-administratie niet meer kunnen worden gebruikt om de door hen benodigde informatie, die dient ter ondersteuning van de civiele voeging, te achterhalen. Dit bezwaar lijkt overigens vooral te spelen bij hen die werkzaam zijn op locaties waar het Openbaar Ministerie en SHN sowieso fysiek op afstand staan van elkaar, zoals in de landelijke gebieden waar SHN (mede) opereert vanuit lokale steunpunten. Hier lijkt, naast de mogelijke problemen met de registratie in GPS uit hoofde van de korte termijnen, ook het verlies van een gespecialiseerde slachtofferadministratie en daarmee samenhangende 'persoonlijke contacten', door te werken.

Tegenover deze zorg om de gevolgen van de toenemende digitalisering staan de voordelen; ook deze worden door respondenten benoemd. Zo wordt er zowel vanuit SHN als vanuit het Openbaar Ministerie op gewezen dat via GPS snel een overzicht kan worden gemaakt van de geregistreerde gegevens en de stand van zaken betreffende de voorbereiding.³¹⁸ Voor een medewerker van SHN is het bijvoorbeeld mogelijk om te zien wat er vanuit het Openbaar Ministerie aan stukken is verzonden aan het slachtoffer, en een parket-medewerker van het Openbaar Ministerie kan de actuele stand van zaken betreffende de voeging en de hulpverlening daaraan vanuit SHN traceren.

³¹⁷ Dit aandachtspunt werd eerder genoemd door Timmermans e.a. 2011.

³¹⁸ Timmermans e.a. 2011, p. 66.

Opvallend is dat de respondenten die de slag naar de digitalisering lijken te hebben gemaakt minder zwaar tillen aan de korte verwerkingstermijn. Er is altijd wel ruimte om iets te repareren, zij het dat men vanuit het Slachtofferloket soms even moet aandringen bij de parketadministratie.³¹⁹ Eventuele correcties of aanvullingen kunnen snel en gemakkelijk worden ingevoerd. Voordeel is ook dat het gehele procesdossier kan worden geopend en de tenlastelegging worden geraadpleegd, hetgeen van belang is voor het opstellen van of controleren van de (ingediende) vordering benadeelde partij. Voorwaarde daartoe is wel dat de lijnen tussen de betrokken organisaties, ook buiten het Slachtofferloket om, transparant en open zijn. Er kan op deze parketten makkelijk contact worden gezocht met collega's van de andere organisaties, omdat de werkplekken fysiek dicht bij elkaar liggen (kantoortuin). Men loopt 'gewoon even binnen voor vragen'.

Overigens betekent dit niet dat alles dan ook altijd uit de kast kan worden getrokken wanneer zich problemen voordoen bij de voorbereiding van het civiele schadeverhaal. Wanneer bijvoorbeeld op korte termijn voor de zitting duidelijk wordt dat het slachtoffer nalatig is geweest in het compleet en tijdig aanleveren van stukken, kan het zijn dat het Slachtofferloket registratie van aanvullende stukken, met opgave van redenen, weigert. De voorbereiding van de zaak is dan in een te vergevorderd stadium.

Het verdient nog opmerking dat respondenten ook nadelen onderkennen van het gebruik van Compas. Het werken met papieren dossiers brengt met zich dat deze kunnen gaan zwerven binnen de organisatie. Een oplossing daarvoor is het maken van een papieren kopie van de slachtoffermap, die vervolgens in beheer blijft bij het Slachtofferloket. Ook het direct vanuit het Slachtofferloket bezorgen van de slachtoffermap aan de zittingsvoorbereiding kan het risico op zwerven beperken; zo is men er binnen het Slachtofferloket zeker van dat de benodigde informatie volledig en tijdig op de juiste plek wordt aangeleverd en dat de wens tot schadeverhaal tijdig bekend wordt bij de officier van justitie en de rechter. Overigens bestaan ook 'digitale oplossingen', bijvoorbeeld het aanleggen van een digitaal schaduwmapje in GPS, dat op een gedeelde harde schijf wordt gezet.³²⁰ Respondenten geven aan dat over dergelijke problemen en oplossingen gezamenlijk moet worden nagedacht om te komen tot uniformiteit binnen het beleid.³²¹

Los van de voor- of nadelen van digitalisering geldt dat het voor de juridisch medewerker van SHN van belang is leesrecht te hebben in de politieregistratie teneinde kennis te kunnen nemen van de processen-verbaal. Zo kan de medewerker immers zicht krijgen op de feiten, wat voor de medewerkers nodig is om zich een oordeel te vormen over de grondslag van de vordering. SHN heeft niet overal zo'n leesrecht, waar dat niet het geval is, is men afhankelijk van toegang via de op het Slachtofferloket gedetacheerde politiemedewerker.

³¹⁹ Daarmee blijft het bezwaar dat moet worden opgemerkt dát er iets te repareren valt echter staan.

³²⁰ Dat gebeurt op het parket Oost-Nederland; op het parket Limburg bestaan soortgelijke voornemens, maar houdt men ook vast aan het aanleggen van een papieren schaduw dossier. Overigens worden op het parket Oost-Nederland ook gesplitste digitale mappen aangelegd van gecontroleerde- en niet-gecontroleerde voeringen.

³²¹ De projectgroep Slachtofferkring van het Openbaar Ministerie kan daartoe volgens sommige respondenten een ingang bieden.

4.4.5 Het voegingscriterium en het belang van vroegtijdige controle door SHN

Door respondenten wordt benadrukt dat het van belang is de vordering tijdig in te dienen, zodat SHN de gelegenheid krijgt het slachtoffer desgewenst bij te staan en de vordering kan controleren. Dat gebeurt alleen als het slachtoffer daarmee instemt. Het zwaartepunt ligt thans, anders dan in de voorgaande jaren, op de beginfase; controle achteraf, vlak voor de zitting is niet ingebouwd in de werkprocessen. Niet in elk arrondissement is echter sprake van een vroegtijdige controle. De reden daarvoor is dat het in een vroeg stadium nog niet altijd duidelijk is wat de grondslag van de tenlastelegging wordt. Dat moet wel bekend zijn want men kan zich slechts voegen voor feiten die (ad informandum) worden vervolgd.

Hier ligt, als eerder opgemerkt, een belangrijk aandachtspunt, zo niet een knelpunt voor het slagen van de voeging. Om ontvankelijk te kunnen zijn moet namelijk duidelijk zijn waarvoor (waarschijnlijk) zal worden vervolgd en dat vraagt om een helder proces-verbaal van aangifte of liever nog een (concept-)tenlastelegging. Die informatie is nodig om een goed onderbouwde vordering op te stellen wil deze kans van slagen hebben. De wijziging van het ontvankelijkheidscriterium van 'eenvoudig van aard' naar 'geen onevenredige belasting' speelt daarbij geen rol. Die wetswijziging heeft geen verandering gebracht in de noodzaak van een kwalitatief goede en tijdige onderbouwing van de vordering met het oog op de ontvankelijkheid daarvan.

Door zo vroeg mogelijk zicht te krijgen op de aard en hoogte van het gewenste schadeverhaal kan worden voorkomen dat deze niet-ontvankelijk wordt verklaard. Vanuit die gedachte is men binnen SHN gaan werken via het principe van een actieve benadering. Dat vraagt een (pro-)actieve opstelling en praktische oplossingen. Dergelijke oplossingen bestaan bijvoorbeeld uit het zelf ophalen van de zittingslijsten bij de Verkeerstoren, of het zelf ophalen van de per post binnekomende vorderingen door medewerkers Slachtofferzorg van het Openbaar Ministerie. Deze worden vervolgens doorgegeven aan de juridisch medewerkers van SHN, die de vorderingen dan kunnen beoordelen. Van die controle wordt vervolgens aantekening gemaakt op het voegingsformulier (stempel) of via een kennisgeving daarvan in het slachtoffermapje. Ook wanneer SHN wegens capaciteitsgebrek geen kans heeft gezien de vordering te controleren wordt daarvan melding gemaakt via de slachtoffermap. Vorderingen ingediend door een advocaat of door een gemachtigde van een rechtspersoon worden overigens niet gecontroleerd door SHN.

Om de kwaliteit van de controle op de voeging te waarborgen loopt men elkaars werk bij SHN in de regel nogmaals na. Dat, maar ook de controle op zich, komt met enige regelmaat in het gedrang wegens capaciteitstekort bij SHN; een gegeven waarvan op meerdere Slachtofferloketten door respondenten van SHN én het Openbaar Ministerie melding wordt gemaakt.³²² Daarbij moet worden bedacht dat het controletraject niet altijd als gewenst verloopt. SHN is daarbij namelijk afhankelijk van de werkstromen binnen het Openbaar Ministerie. Vertraging daarbinnen staat controle op de voeging binnen de reguliere termijnen

³²² In het dossieronderzoek zijn ter zake regelmatig meldingen van het wegvallen van de controle wegens tijdgebrek aan getroffen; deze zijn niet gekwantificeerd.

in de weg en dergelijke vertragingen komen regelmatig voor. Wanneer de zaak ernstig genoeg wordt bevonden breekt men vanuit het Slachtofferloket dan zo nodig in op de werkprocessen binnen de administratie van het Openbaar Ministerie en wordt het dossier opgehaald (en teruggebracht) bij de zittingsvoorbereiding.

Ondanks de mogelijke problemen waartegen men bij vroegtijdige controle kan aanlopen, wordt deze werkwijze verkozen boven de – inmiddels verlaten – procedure waarin de controle vlak voor de zitting plaatsvond. Voor een controle op twee momenten, vroegtijdig en vlak voor de zitting is geen draagvlak. Dat zou door slachtoffers bovendien niet worden gewaardeerd; de schadeopgave is immers hun ‘eigendom’. Het is van belang de autonomie van de benadeelde partij, die uiteindelijk zelf dient te beslissen hoe hij of zij de vordering wenst in te kleden, te respecteren. Bovendien geldt het uitgangspunt van actieve wederkerigheid: het is aan het slachtoffer tijdig gebruik te maken van het gedane hulpaanbod. Dat laat onverlet dat men vanuit SHN wel bereid is waar nodig ook op een laat moment de helpende hand te bieden indien dat mogelijk is. Soms wordt de schadeopgave ook kort voor de zitting nogmaals beoordeeld om de haalbaarheid daarvan te controleren, maar de meningen omtrent de wenselijkheid daarvan lopen uiteen.

4.4.6 Het managen van verwachtingen van het slachtoffer

Dit laatste punt sluit aan op een ander aandachtspunt dat regelmatig wordt aangestipt: de noodzaak om de verwachtingen van slachtoffers over het te vorderen schadebedrag via het strafproces te managen. Hier tekent zich een belangrijk verschil in opvatting af tussen SHN en de slachtoffermedewerkers, aangesteld bij het Openbaar Ministerie.³²³ Respondenten vanuit laatstgenoemde organisatie maken melding van risico's op teleurstelling en andersoortige negatieve gevoelens die kleven aan het indienen van omvangrijke schadevorderingen en/of hoge schadebedragen. Los van het risico op een (gedeeltelijke) niet-ontvankelijkverklaring daarvan, brengen dergelijke vorderingen het gevaar met zich dat het Openbaar Ministerie ter zitting tot bijstelling van het gevorderde bedrag adviseert, naar beneden wel te verstaan. Dat advies kan zijn gelegen in de gedachte dat zodoende niet-ontvankelijkverklaring wegens een onevenredige belasting kan worden voorkomen, maar ook in de overweging dat de opgegeven schade gewoonweg niet is te kwalificeren als rechtstreeks gevolg van het naar het oordeel van het Openbaar Ministerie te bewijzen feit.³²⁴ In de latere vraaggesprekken wordt dit door officieren van justitie en advocaten-generaal bevestigd en wordt aangegeven dat men zich bewust is van de negatieve gevoelens die dit kan oproepen bij slachtoffers.

³²³ In de regel worden deze negatieve gevoelens van slachtoffers aangeduid met de term ‘secundaire victimisatie’. Los van het feit dat dit een verzamelterm is, lijkt het een te zware kwalificatie te zijn om de negatieve gevoelens van slachtoffers die kunnen ontstaan ten gevolge van een in hun ogen overkomen onheuse bejegening door SHN, het Openbaar Ministerie of de rechter te duiden. Niettemin vallen deze negatieve ervaringen wel onder de algemene omschrijving gegeven door Wijers en De Boer. Deze stellen dat sprake is van secundaire victimisatie wanneer het leed of de schade van het slachtoffer door het strafproces wordt verergerd (Wijers & De Boer 2010, p. 17). Zie ook: Bal 2015, die pleit voor een bredere bewustwording van de psychologische processen die spelen, zowel bij het slachtoffer, als bij degenen die werkzaam zijn binnen de strafrechtketen.

³²⁴ Zie art. 361 lid 4 Sv: om de vordering te kunnen toewijzen dient de schade het rechtstreekse gevolg zijn van het bewezenverklarde feit. Hierover hoofdstuk 3, par. 3.9.10.

Vanuit SHN echter wordt erop gewezen dat zo'n advies tot bijstelling door slachtoffers als teleurstellend wordt ervaren, meer nog dan wanneer de rechter besluit de vordering slechts gedeeltelijk toe te wijzen. Het Openbaar Ministerie is zich bewust van dit effect, maar legt de bal terug bij SHN: daar ligt de verantwoordelijkheid om de verwachtingen van slachtoffers aangaande civiel schadeverhaal via het strafproces te managen, en niet bij het Openbaar Ministerie.³²⁵ Overigens is daarmee niet gezegd dat het Openbaar Ministerie zich niet ook inzet voor het managen van de verwachtingen. Integendeel, wanneer daartoe ruimte en aanleiding is wordt op voorhand – of eventueel na de zitting – met het slachtoffer besproken waarom het advies van het Openbaar Ministerie zal afwijken/afweken van diens schadeopgave. Er worden echter geen slachtoffergesprekken gearrangeerd louter voor het civiele schadeverhaal. Die gesprekken blijven beperkt tot de ernstigere zaken waarin het schadeverhaal mede aan bod kan komen. De redenen waarom officieren van justitie geen slachtoffergesprekken voeren ten behoeve van managen van de verwachtingen van het slachtoffer betreffende het civiele schadeverhaal is niet uitdrukkelijk gesteld. De indruk is dat dit te maken heeft met de werkbelasting. Niettemin wordt daar, indien een officiersgesprek is georganiseerd, wanneer daartoe aanleiding is, wel uitdrukkelijk op ingegaan.³²⁶

Het verschil van mening lijkt voort te vloeien voort uit een verschil in opvatting over de ruimte die binnen de context van het strafproces kan worden geboden aan het civiele schadeverhaal. Voor SHN geldt als uitgangspunt dat de rechter – en dus ook het Openbaar Ministerie – de vordering heeft te beoordelen zoals deze er ligt en enkel heeft te reageren op mogelijke verweren. Gewezen wordt op artikel 51f Sv, waarin een belofte tot optimaal schadeverhaal zou zijn gelegen. Voor SHN prevaleert de civielrechtelijke aard van de vordering; door SHN wordt dan ook maatwerk geleverd. De juridisch medewerkers slaan naar eigen zeggen niet zo maar een slag in de lucht, maar gaan uit van de bedragen gehanteerd door de Letselschaderraad, onderbouwen de vorderingen met behulp van de Smartengeldgids³²⁷ en houden rekening met afschrijvingen in de zin van waardevermindering als gehanteerd door de verzekeraars. Wat betreft de materiële schade zijn 'de bonnetjes' leidend – aankoopbonnen of offertes van met de beschadigde of verloren gegane zaak vergelijkbare producten. Voor het vaststellen van de hoogte van de immateriële schade wordt de ANWB Smartengeldgids als leidraad gebruikt. Bij het beoordelen van de hoogte van immateriële schade ligt het uitgangspunt voor de rechter immers in de gevalsvergelijking, waarbij de Smartengeldgids dus kan worden gebruikt. Kortom, vanuit SHN wordt tijd en moeite gestoken in het opstellen van de vordering. Gevoegd bij het veelal ontbreken van een uitgebreide motivering wordt niet duidelijk waarom het Openbaar Ministerie of de rechter meent te moeten komen tot een niet-

³²⁵ Zie hoofdstuk 6, par. 6.4.1.2.

³²⁶ Zo refereerde een officier van justitie aan een gesprek dat zij voerde met een slachtoffer van huiselijk geweld. Deze vorderde volgens de officier onterechte, en te hoge kosten. In het officiersgesprek gaf deze officier duidelijk, onder opgave van redenen aan waarom zou worden geadviseerd tot een afwijzing indien het slachtoffer de vordering niet zou wijzigen. Toen het slachtoffer dat niet deed volgde ter zitting inderdaad een afwijzend advies. Overigens schrijft de Aanwijzing voor dat enkel voor feiten waarop acht jaar of meer gevangenisstraf is gesteld (oftewel spreekrechtwaardige delicten) een officiersgesprek moet worden aangeboden.

³²⁷ *Over Smartengeld*, <https://www.smartengeld.nl/pagina/voorbeelden> (geraadpleegd op 4 januari 2015). De gids is opgebouwd uit belangrijke rechterlijke uitspraken in zaken waarbij immateriële schade is toegewezen, de uitspraken zijn gecategoriseerd naar soort letsel.

ontvankelijkheid van de vordering of minder toewijst dan gevorderd. Hoewel er melding wordt gemaakt van enige verbetering in de motivering van de beslissing op de vordering door de rechterlijke macht, blijven de onderliggende redenen veelal onduidelijk. Het gebruik van standaardformules als 'redelijkheid en billijkheid' en het (door het Openbaar Ministerie refereren aan het) gebruik van de rechterlijke schattingsbevoegdheid (artikel 6:97 BW) dragen daaraan bij. In dat verband wordt er ook op gewezen dat de rechter, anders dan het Openbaar Ministerie, niet gebonden is aan interne richtlijnen en dus zou moeten inzetten op maatwerk.

Vanuit het Openbaar Ministerie wordt een andere opvatting verwoord: onderkend wordt dat de vordering civielrechtelijk van aard is, maar de afdoening ervan vindt nu eenmaal plaats binnen het strafgeding. Dat laatste brengt met zich dat de vordering langs de lat van de onevenredige belasting moet worden gelegd. Dat noodzaakt, althans kan noodzaken, tot het gebruiken van een andere 'boekhoudkundige' maatstaf, namelijk die van de BOS schade.³²⁸

De BOS schade methode bestaat uit het toepassen van een bepaald normenstelsel voor materiële en immateriële schade waarmee het Openbaar Ministerie het schadebedrag kan berekenen. Voor het berekenen van de materiële schade wordt een verdeling gemaakt in kleine en grote materiële schadeposten. Wat betreft de kleine bedragen zijn een aantal veelvoorkomende schadeposten opgesteld, waarvan het bedrag is geschat op grond van de vervangingswaarde van het voorwerp. Bewijs van schade aan deze voorwerpen kan worden geleverd door het eenvoudig aantonen van de schade; overlegging van stukken van overtuiging is niet vereist. Voor de grotere bedragen zijn wel civielrechtelijke stukken van overtuiging vereist; er wordt geen vaste lijst van voorwerpen gehanteerd omdat als uitgangspunt de herstelkosten van een voorwerp worden gehanteerd. Bij het vaststellen van het bedrag aan immateriële schade door het Openbaar Ministerie wordt de uitkomst van het bedrag begrensd door de civielrechtelijke maatstaven van redelijkheid en billijkheid (artikel 6:106 BW). In meer ingewikkelde zaken wordt er soms een interne schade-expert benaderd.³²⁹

Hiermee is niet gezegd dat het Openbaar Ministerie niet kijkt naar de concrete schadeopgave. Echter, vanuit de gedachte dat de behandeling van de vordering geen onevenredige belasting mag vormen voor het strafgeding, wordt er voor gekozen om, wanneer schadeverhaal wenselijk wordt geacht, maar het gevorderde bedrag onvoldoende is onderbouwd, te adviseren met behulp van BOS-schade. Dat laat adviseren tot integrale toewijzing van de vordering onverlet. Of zo'n advies wordt gegeven is afhankelijk van de onderbouwing, de redelijkheid van het gevorderde schadebedrag en de vraag of daartegen verweer wordt gevoerd. Overigens zijn er ook SHN medewerkers die zich kunnen vinden in deze benadering, maar zij lijken een minderheidsstandpunt te vertegenwoordigen.

Dit verschil in benadering laat onverlet dat vanuit SHN wordt aangegeven dat men niet blind is voor 'onredelijke schade-opgaves'. Sterker nog, opgemerkt wordt dat dergelijke

³²⁸ BOS schade geldt in de regel voor veel voorkomende misdrijven; <https://www.om.nl/onderwerpen/slachtoffers/bos-schade/bos-schade-0/>. Het verdient opmerking dat tijdens de verkenning meermalen werd opgemerkt dat het systeem niet wordt gebruikt bij de categorie strafzaken waar dit onderzoek betrekking op heeft (categorie 'Regulier', afgedaan door de meervoudige kamer). Anderen gaven echter aan dat dit wel het geval zou zijn, maar lijken hierbij (ook) politierechter-zaken voor ogen te hebben.

³²⁹ Op de meeste van de betrokken parketten heeft men voorzien in de functie van schade-expert; dat is in ieder geval zo voor de parketten Rotterdam, Utrecht, Den Haag en Breda.

vorderingen niet worden ondersteund en dat men daarvan kennis geeft aan het Openbaar Ministerie en de rechter door een notitie in het slachtoffermapje te voegen, waarin wordt vermeld dat het slachtoffer het (afwijkende) advies van SHN naast zich neer heeft gelegd. Overigens onderschrijft niet iedere geïnterviewde SHN respondent dit gebaar; de zeggenschap over de vordering behoort immers toe aan het slachtoffer en een aantekening in het slachtoffermapje zou het slachtoffer een gevoel van bevoogding kunnen geven.³³⁰ Men onderkent ook dat het schatten van bedragen een lastige kwestie is. Niettemin zou het Openbaar Ministerie wanneer het aankomt op het adviseren van de rechter respectievelijk het slachtoffer over het op te voeren schadebedrag op één lijn moeten zitten met SHN, aldus de SHN respondenten. Juist om teleurstellingen en gevoel van verdere victimisatie te voorkomen.

Overigens zijn de respondenten van het Openbaar Ministerie en SHN het er over eens dat het met name het door de officier van justitie naar beneden bijstellen van de eis ter zake van de immateriële schade is dat tot aanleiding geeft tot negatieve gevoelens bij slachtoffers. Bij het vaststellen van het materiële schadebedrag zijn de bonnetjes leidend, wat het slachtoffer meer aanknopingspunten biedt om te berusten in het toegewezen schadebedrag.

4.4.7 Enige opmerkingen over de (onderbouwing door de) advocatuur

Hoewel de bijstand ten behoeve van het civiele schadeverhaal via het strafproces voor de categorie zaken waarop dit onderzoek betrekking heeft in beginsel in handen ligt van SHN,³³¹ is het ook van belang aandacht te besteden aan de rol van de advocatuur bij de voorbereiding van de voeging. Daarover worden voornamelijk vanuit SHN, maar een enkele maal ook vanuit het Openbaar Ministerie, kritische opmerkingen gemaakt. Vooropgesteld moet worden dat SHN voor omvangrijker en ingewikkelder schades naar een gespecialiseerde advocaat verwijst, meer specifiek een letselschadespecialist. Dat strookt met het beleid waarbinnen wordt gestreefd naar adequate rechtsbijstand aan slachtoffers, waar nodig via gespecialiseerde rechtsbijstand.³³²

De kritiek door respondenten treft in de eerste plaats de kwaliteit van de onderbouwing die regelmatig onvoldoende zou zijn. Daarnaast, of wellicht in samenhang daarmee, wordt melding gemaakt van een tekort aan gespecialiseerde advocaten waardoor het soms gewoonweg niet mogelijk is om, wanneer daartoe volgens SHN gereede aanleiding bestaat, de vordering mondeling toe te lichten ten behoeve van het slachtoffer.³³³ Capaciteitsgebrek leidt ertoe dat SHN deze dienstverlening niet altijd kan bieden, waar deze wel wenselijk zou zijn.

³³⁰ Hoewel daarover op grond van het voorliggende onderzoek geen harde uitspraken kunnen worden gedaan, lijkt hier een zeker verschil in benadering van de procesautonomie te liggen tussen SHN en de officier respectievelijk de rechter in die zin dat deze laatste de procesautonomie wat meer relativeren; zie hoofdstuk 6, par. 6.4.1.1.

³³¹ *Kamerstukken II 2012/2013*, 33 552, nr. 2.

³³² Vanaf 1 juni 2015 worden toevoegingen voor rechtsbijstand enkel toegekend aan advocaten die hebben deelgenomen aan een basisopleiding Rechtsbijstand. Daarvan worden er in den lande momenteel drie aangeboden. Daarnaast is in september 2014 een Specialistenopleiding Rechtsbijstand aan EGZ slachtoffers gestart; www.uu.nl/wpi/specialisatie-egz.

³³³ Zie ook *Kamerstukken II 2015/2016*, 2905, waar wordt vermeld dat in 2015 583 maal is verwezen ten behoeve van rechtsbijstand in EGZ-zaken. Voor 2016 is een streefcijfer van 900 verwijzingen afgesproken. Te dezen ook: Brief van 4 februari 2016, kenmerk 717321, Beantwoording Kamervragen over dat rechtsbijstand aan slachtoffers van misdrijven in gevaar komt.

Inzet van vrijwilligers is geen optie, omdat deze niet juridisch geschoold zijn en zodoende geen adequate begeleiding kunnen bieden.³³⁴ Dit tekort in gespecialiseerde advocaten zou vooral spelen in de niet-Randstedelijke, rurale gebieden.

Daarnaast wordt opgemerkt dat vanuit de advocatuur regelmatig afwijzend wordt gereageerd op een verzoek van SHN om rechtsbijstand te verlenen ter zitting ten behoeve van de benadeelde partij. Deze weigeringen worden door respondenten van SHN in verband gebracht met de hoogte van de vergoeding voor te bieden rechtsbijstand. Wanneer gespecialiseerde rechtsbijstand achterwege blijft, neemt het risico op een niet-ontvankelijkverklaring van de benadeelde partij of het slechts gedeeltelijk toewijzen van de vordering echter toe. Zeker wanneer de verdediging van de verdachte verweer voert tegen de vordering. Wanneer zowel SHN als de door SHN aangezochte advocaat geen hulp kan bieden, wordt dit gemeld aan het slachtoffer en wordt geadviseerd daarin (eventueel op eigen kosten) alsnog te voorzien. Overigens wordt er vanuit SHN melding gemaakt van het feit dat op landelijk niveau veel moeite wordt gedaan om goed contact te onderhouden met de (slachtoffer)advocatuur.

4.4.8 Aandachtspunten binnen de ketensamenwerking

Het belang van ketensamenwerking voor een adequate voorbereiding van de voeging kan moeilijk worden overschat. Adequate samenwerking tussen de ketenpartners is een essentiële voorwaarde voor het bevorderen van het civiele schadeverhaal. Die samenwerking dient vorm te krijgen binnen de bij de arrondissementsparketten gestationeerde Slachtofferloketten.³³⁵ Dat uitgangspunt zal ook in de nabije toekomst, wanneer wordt overgegaan tot het invoeren van het 'Eén Loket' blijven gelden.³³⁶

Anno 2016 is die ambitie tot een goede ketensamenwerking deels gerealiseerd, namelijk op de werkvloer binnen de Slachtofferloketten. De voorliggende verkenning wijst uit dat betrokkenen elkaar daar goed weten te vinden en dat er een grote mate van collegialiteit heerst, over de organisaties heen. Van tegenstellingen is op de werkvloer niet gebleken.

Dit 'gezamenlijke optrekken' heeft ook uitwerking gevonden in de aanstelling van een landelijke- en (vier) bovenregionale coördinatoren Slachtofferloket. Hoewel deze bij SHN op de loonlijst staan, ligt hun opdracht in het organisatie overstijgende belang om een adequate slachtofferzorg te bewerkstelligen. Niettemin hebben de ketenpartners elk ook een eigen overlegstructuur in het leven geroepen, waarbinnen de door de organisaties uitgevoerde praktijken binnen het Slachtofferloket worden besproken. Voor het Openbaar Ministerie is dat de 'Proceskring Slachtofferzorg'; deze komt periodiek bijeen, waarbij ervaringen worden uitgewisseld om zodoende regionaal ontwikkelde 'best practices' te kunnen ontdekken. De eigen overlegstructuur van SHN is geregeld langs de lijn van de bovenregionale coördinatie, met de supervisie van een landelijk coördinator en met op de achterhand het hoofdkantoor.

³³⁴ In dat verband kan worden opgemerkt dat de eisen die aan vrijwilligers van SHN worden gesteld ten behoeve van de te bieden bijstand inzake de voeging onlangs zijn verhoogd. Men dient daarvoor inmiddels een interne scholing te hebben doorlopen.

³³⁵ Aanwijzing slachtofferzorg, *Stcrt.* 2010, 20476, p. 3.

³³⁶ *Kamerstukken II* 2015/2016, 33 552, nr. 15. De beleidswijziging beoogt zelfs een verruiming van de functie van het Slachtofferloket.

Terugkomende op het gesignaleerde ‘gezamenlijk zoeken’ naar oplossingen op de werkvloer, moet wel worden opgemerkt dat dit de druk die de veranderende werkprocessen binnen het Openbaar Ministerie voor de Slachtofferloketten, in het bijzonder voor de juridisch medewerkers van SHN, niet wegneemt. Het is duidelijk dat de voorbereiding van de civiele voeging wordt geregeerd door de werkprocessen binnen het Openbaar Ministerie. Binnen de ketensamenwerking én op de werkvloer vormt dat uiteindelijk een bepalende factor. Dat is begrijpelijk, maar het is wel van invloed op de mate en wijze van samenwerking. Bovendien is het streven naar uniformering van de vanuit de Slachtofferloketten aangeboden slachtofferzorg vanuit het Parket-Generaal relatief; er is namelijk ruimte voor regionale verschillen. Sociaal-demografische kenmerken en daarmee samenhangende organisatorische aanpak, geven daartoe aanleiding. Voorts moet worden bedacht dat ook de recente herziening van de gerechtelijke kaart een wissel trekt op de organisaties.

Overigens ontbreekt het op de werkvloer van de Slachtofferloketten soms aan een helder beeld over de mate van samenwerking tussen de ketenpartners. Dat staat samenwerking op de werkvloer, zoals opgemerkt, niet in de weg. Integendeel, het beeld dat naar voren komt is er een van ‘gezamenlijk optrekken, op zoek naar ‘work around’ oplossingen.³³⁷ Mits is voldaan aan de voorwaarde van fysieke nabijheid van ‘ketenpartners’, is de samenwerking in de ondersteuning ten behoeve van de benadeelde partij goed gewaarborgd. Daarbij geldt wel een voorbehoud richting de politie als ketenpartner. Hoewel daarover geen negatieve geluiden zijn gehoord zijn, is deze organisatie niet betrokken in deze verkenning, zodat daarover geen uitspraken kunnen worden gedaan.

Voor de andere ketenpartner, de rechterlijke macht, geldt eveneens dat hier niet naar is gekeken. Niettemin worden daarover wel kritische geluiden gehoord. Respondenten van SHN geven aan dat de samenwerking met de rechtbanken ten behoeve van het civiele schadeverhaal moeilijk van de grond komt. Ook hier geldt echter dat op het niveau van de werkvloer sprake is van goede persoonlijke contacten met de griffies van de rechtbanken, maar op beleidsniveau zou dit anders liggen. Rechtbanken zouden soms vooral als autonome eenheden fungeren en eigen beleid voeren, ook ten aanzien van (de voorbereiding van) het civiele schadeverhaal. Nu draagt de rechtspraak daar ook geen verantwoordelijkheid, althans zijn noch de Raad voor de rechtspraak, noch de LOVS als ketenpartner betrokken bij de inrichting van het voortraject betreffende het civiele schadeverhaal. Niettemin geven meerdere respondenten aan dat men soms behoefte heeft om met de rechterlijke macht afspraken te maken over het herstel van eventuele omissies die civiel schadeverhaal ter zitting in de weg kunnen staan. Het lijkt dan vooral te gaan om afspraken over de wijze waarop op een laat moment nog aanvullende stukken kunnen worden toegezonden, zodat wordt voorkomen dat een vordering benadeelde partij ter zitting niet kan worden behandeld. Daar lijkt een gemeenschappelijk belang te liggen dat om onderlinge afstemming vraagt en soms lukt dat ook.³³⁸

³³⁷ Zie paragraaf 3.4.1.

³³⁸ Het verdient opmerking dat over de mate waarin het vanuit de Slachtofferloketten mogelijk is om ingang te vinden bij de rechtbanken op grond van dit onderzoek enkel iets is te zeggen over de zes bij het onderzoek betrokken rechtbanken.

4.4.9 Gebrek aan eigenaarschap en expertise

Een laatste aandachtspunt dat moet worden genoemd betreft het gebrek aan expertise dat door sommige respondenten wordt gesignaleerd. Daarvan zou met name binnen de front-offices van het Openbaar Ministerie sprake zijn. Hier lijkt een verbinding te liggen met de veranderingen in de werkprocessen binnen het Openbaar Ministerie en de gedachte dat de slachtofferzorg als algemene taak inmiddels is ingedaald binnen die organisatie. Er wordt gesignaleerd dat het Openbaar Ministerie weliswaar investeert in het stroomlijnen van administratieve processen, maar niet in de juridische expertise die nodig is voor het adequaat voorbereiden van het civiele schadeverhaal via het strafproces. Dat vereist een zeker specialisme dat binnen het Openbaar Ministerie verloren dreigt te gaan, is het gevoelen. Tegelijkertijd wordt aangegeven dat het civiele schadeverhaal inmiddels voldoende ingang heeft gevonden binnen de strafrechtketen. Vanuit de Slachtofferloketten wordt, op een enkele andersluidende opvatting na, aangegeven dat het Openbaar Ministerie en de rechter de betekenis van het civiele schadeverhaal onderkennen, en dit als onderdeel van het strafproces zien.

Dat laat onverlet dat de meningen over de aanwezige expertise uiteenlopen. Ondanks dat het in het algemeen beter gaat, is er ruimte voor verdere verbetering. Dit wordt met name vanuit de hoek van SHN benadrukt. Er is volgens sommige SHN respondenten soms 'geen touw aan vast te knopen', als het gaat om het advies van de officier van justitie of de uitspraak van de rechter. Zij hebben de indruk dat te weinig wordt gedaan aan bijscholing of supervisie; de wenselijkheid daarin te investeren wordt bevestigd door hen die vanuit het Openbaar Ministerie betrokken zijn bij de Slachtofferloketten.³³⁹ Voor SHN ligt dat anders, maar het civiele schadeverhaal vormt dan ook een belangrijke kernactiviteit. Op landelijk niveau wordt aangegeven dat serieus wordt geïnvesteerd in het op peil houden van de juridische kennis dienaangaande. Tegelijkertijd geven officieren van justitie, advocaten-generaal, slachtofferadvocaten en rechters in later gehouden interviews aan dat de kwaliteit van de door juridisch medewerkers van SHN opgestelde vorderingen regelmatig te wensen overlaat.

4.4.10 Afronding

De in het voorliggende onderzoek uitgevoerde verkenning van het voortraject diende ertoe om te bezien welke knelpunten daarin zijn gelegen voor de voorbereiding van het civiele schadeverhaal. De mogelijke gevolgen voor de ontvankelijkheid, en in samenhang daarmee voor de toewijzing van de vordering door de rechter, waren daarbij het brandpunt. Het 'programma' van dit voortraject wordt in grote lijnen geregeld volgens de instructies die verankerd liggen in de Aanwijzing slachtofferzorg. Deze instructies blijken in de praktijk per Slachtofferloket op verschillende wijze te worden uitgevoerd. Dat is een bekend, en binnen het

³³⁹ Overigens wordt in de Beleidsdoorlichting Slachtofferzorg melding gemaakt van een onderzoek door SHN waaruit zou blijken dat in de interne opleidingen van het Openbaar Ministerie en de rechterlijke macht voldoende aandacht wordt besteed aan de juridische aspecten inzake het civiele schadeverhaal; *Kamerstukken II 2013/2014*, 33199, nr. 4, p. 27.

beleid geaccepteerd gegeven. Er wordt gestreefd naar uniformering waar mogelijk, maar dat geldt zeker niet als wet van Meden en Perzen.³⁴⁰

De belangrijkste aandachtspunten die zijn gevonden betreffen de (gevolgen van) de veranderende werkprocessen binnen het Openbaar Ministerie en het daarmee gepaard gaande verlies van de slachtofferzorg, in het bijzonder het civiele schadeverhaal als specialisme. Ook de noodzaak de verwachtingen jegens en van slachtoffers te managen wordt benadrukt. Waar de verwachtingen van de strafrechtketen inzake een actieve opstelling van het slachtoffer niet altijd realistisch lijken, geldt dat omgekeerd voor de verwachtingen van slachtoffers jegens de strafrechtketen. Daarnaast is verschil van opvatting opgetekend over de ruimte tot, en wellicht ook over de betekenis van, civiel schadeverhaal via het strafproces tussen SHN en het Openbaar Ministerie. Waar zij het wel eenduidig over eens zijn is het belang van een tijdige voorbereiding van het civiele schadeverhaal. Daartoe worden de handen op de werkvloer in één geslagen en is sprake van 'collegiale samenwerking'.

³⁴⁰ Bron: mondelinge mededeling E. Lanting, beleidsfunctionaris College van procureurs-generaal.

Hoofdstuk 5

Uitkomsten van het dossieronderzoek

5.1 Leeswijzer

In dit hoofdstuk worden de uitkomsten van het dossieronderzoek gepresenteerd. In hoofdstuk 2 is reeds aangegeven dat zich na aanvang van het dossieronderzoek enkele complicaties hebben voorgedaan die bij het opzetten van de database niet reeds waren voorzien. Het feit dat regelmatig voor één en hetzelfde feit meerdere vorderingen ter zake van relevante delicten zijn ingediend, of bij een meervoudige tenlastelegging meerdere vorderingen voor meerdere feiten werden geregistreerd, leidde ertoe dat er meer vorderingen en daaraan verbonden besluitvorming konden worden geanalyseerd dan op voorhand werd voorzien. Anderzijds leidde het ontbreken van data in de dossiers ertoe dat voor sommige variabelen minder data werden gevonden, wat gevolgen heeft voor de power.

Niettemin zijn ook die laatste uitkomsten de moeite waard om te beschrijven. Ook in deze gegevens liggen aanwijzingen besloten voor de mogelijke problemen betreffende de afhandeling van civiel schadeverhaal via het strafproces, in het bijzonder voor wat betreft de ontvankelijkheid van de vordering. De nadruk in dit hoofdstuk ligt echter op een beschrijving van de meest betekenisvolle uitkomsten. Om die reden wordt in paragraaf 5.3 een overzicht gegeven van de belangrijkste bevindingen, waarna een gedetailleerder verslag volgt (par. 5.4). Tot slot worden de data die zijn verworven via het CJIB beschreven (par. 5.5). Eerst wordt echter, in aanvulling op hetgeen hierover opgemerkt in hoofdstuk 2, een verantwoording gegeven van het toegepaste onderzoekdesign.

5.2 Keuze van het design

5.2.1 Verantwoording

In het design van het dossieronderzoek staat de ontvankelijkheid van de benadeelde partij en toewijzing van de vordering centraal. Aangezien drie mogelijke uitspraken betreffende de ontvankelijkheid mogelijk zijn – de benadeelde partij kan ontvankelijk, gedeeltelijk ontvankelijk en niet-ontvankelijk worden verklaard – is gekozen voor een design waarin de uitspraken de strata vormen. De steekproefgrootte is gesteld op 180 dossiers met 60 aanvullende dossiers om eventuele uitval te kunnen ondervangen. De dossiers uit 2014 werden opgevraagd via het Openbaar Ministerie (Parket-Generaal), dat het beheer voert over de archivering van straf-dossiers, met uitzondering van de vonnissen die onder het beheer van de Raad voor de rechtspraak vallen. Hierbij geldt een kanttekening wat betreft de vonnissen. Bij de aanvang van het kwantitatieve deel van het onderzoek is uitgegaan van de aanname dat de vonnissen in de door het Openbaar Ministerie beheerde afgesloten strafdossier zouden zijn opgeslagen. Toen dit niet het geval bleek te zijn is er om tijdswege voor gekozen om de ontbrekende vonnissen

niet op te vragen. Navraag bij de Raad voor rechtspraak wees namelijk uit dat het inzien van deze ontbrekende vonnissen weliswaar mogelijk was, maar dat dit vertraging van het onderzoek zou hebben betekend. Nádat bij bestudering van het dossier in eerste termijn zou zijn gebleken dat het vonnis ontbrak, zou dan namelijk in tweede termijn, per rechtbank aan een staffunctionaris een verzoek tot aanlevering van de betreffende vonnissen moeten zijn gedaan, waarna deze vonnissen op een later moment zouden moeten worden bestudeerd. Dat was, als gezegd, om tijdsredenen niet opportuun.

Als opgemerkt in hoofdstuk 2, zijn in dit onderzoek enkel zaken onderzocht die vallen onder de categorie 'Regulier'. Deze categorie is vervolgens beperkt tot de volgende vier delictsgroepen waarvan verwacht mag worden dat de daaruit rechtstreeks voortvloeiende schade zich leent voor afdoening via het strafproces: mishandeling, diefstal, vernieling en openlijk geweldpleging. Voor de steekproef zijn de 240 dossiers verdeeld over de meervoudige kamers van een zestal arrondissementen (Noord-Holland, Midden-Nederland, Oost-Nederland, Noord-Nederland, Limburg en Rotterdam) geselecteerd aan de hand van RAC-min data; 40 dossiers zijn opgevraagd per arrondissement. Een gedetailleerde argumentatie voor de keuze van het design (de arrondissementen en de gehanteerde strata) is terug te vinden in de methodologische verantwoording (hoofdstuk 2).

5.2.2 Dossierfeiten

Bij zes arrondissementen (Amsterdam, Rotterdam, Noord-Nederland, Oost-Nederland, Midden-Nederland en Limburg) zijn per arrondissement 40 dossiers opgevraagd aan de hand van drie strata (geheel ontvankelijk (n=13), gedeeltelijk ontvankelijk (n=13) en niet-ontvankelijk (n=14)). Dit leidt tot 240 dossiers (6 arrondissementen maal 40 dossiers). Bij de uitvraag van de dossiers in RAC-min bleek echter dat het merendeel van de dossiers (n=190) uit twee of meer feiten bestond. Omdat voor elk feit een andere benadeelde partij aanwezig kan zijn, is elk feit apart opgenomen in de database.³⁴¹ Daarnaast is het mogelijk dat er aan een enkel feit meerdere benadeelde partijen zijn gekoppeld, die ook apart zijn geregistreerd. Hierdoor geven de 240 dossiers aanzienlijk meer registraties (n=982), met voor elke registratie een mogelijkheid op uitspraak betreffende de ontvankelijkheid.

5.2.3 Filter: delictsgroep

Het onderzoek richt zich op de benadeelde partij, meer specifiek op de redenen van (niet-) ontvankelijkheid en de eventuele manco's in de procedure. Zoals voorgaand vermeld kan een dossier meerdere feiten omvatten. Niet alle feiten binnen een dossier bleken te corresponderen met één van de gekozen delictsgroepen (mishandeling, diefstal, vernieling of openlijk geweldpleging). De reden hiervoor is dat in RAC-min het parketnummer werd gekoppeld aan één van de delictsgroepen, maar dat deze veroordelingen op (enkele) andere feiten niet uit

³⁴¹ Wanneer er voor één of meer van de 'extra' feiten geen sprake was van een voeging benadeelde partij, bleef dat feit vanzelfsprekend buiten beschouwing.

heeft gesloten. Hierdoor zijn er dossiers waar wel een veroordeling (en dus een uitspraak betreffende de ontvankelijkheid van de benadeelde partij) is geweest, maar waarbij het delict niet tot de door ons aangehouden delictsgroepen behoort. De registraties van deze dossiers zijn uit de database gefilterd. Gedacht kan worden aan een zaak waarin werd vrijgesproken voor de primair ten laste gelegde diefstal of inbraak, maar veroordeeld werd ter zake van de subsidiair ten laste gelegde heling, waarbij de vordering van de benadeelde partij betrekking had op bij het betreffende feit verloren gegane vermogensbestanddelen.³⁴²

5.2.4 Filter: ontvankelijkheid

Vervolgens zijn de registraties eruit gefilterd waar de uitspraak in de hoofdzaak van ontbrak of waarbij niet herleid kon worden wat de uitspraak betreffende de voeging benadeelde partij is geweest. Vrijpraak leidt daarnaast tot niet-ontvankelijkheid van de benadeelde partij. In die gevallen is het immers niet de schadevordering die zou leiden tot niet-ontvankelijkheid, maar heeft de vordering geen grond. Daarom zijn ook de feiten met vrijpraak uit de database gefilterd (n=51). Na de dubbele filtering is er 22.1% (n=217) van het totale aantal registraties voor de (uiteindelijke) analyse meegenomen.

5.2.5 Registraties

Voor de analyse is er voor gekozen om met individuele registraties te werken in plaats van op geaggregeerd niveau van de dossiers. De keuze hiervoor is gebaseerd op de mogelijkheid van meerdere benadeelde partijen binnen één dossier met mogelijk verschillende uitspraken betreffende de ontvankelijkheid.³⁴³ Bij het cumuleren van de data tot op dossier-niveau zouden verschillen tussen de separate vorderingen verloren gaan, waarbij het gescheiden houden van deze registraties een meer gestandaardiseerde vergelijking mogelijk maakt. Voor verdere analyse worden de voorgenoemde 217 registraties gebruikt, die alle betrekking hebben op één afzonderlijke vordering van een benadeelde partij.

5.2.6 Power

Reeds opgemerkt is dat tijdens de bestudering van de strafdossiers bleek dat deze minder consistent gevuld waren dan van tevoren werd aangenomen. Naast de voorgenoemde missende vonnissen zijn de codeurs ook met enige regelmaat dossiers zonder proces-verbaal ter zitting, slachtoffermappen en/of tenlasteleggingen tegengekomen. Wanneer niettemin uit het vonnis relevante informatie ter zake was te herleiden, is die gebruikt om 'lege' variabelen te vullen. Door het ontbreken van inhoudsvolle stukken is het echter niet mogelijk geweest alle variabelen voor elk dossier in te vullen. Dit heeft tot gevolg dat er bij diverse variabelen met

³⁴² Er is niet systematisch bijgehouden in hoeveel zaken deze constructie werd gevonden. Het betreft evenwel een minderheid van zaken.

³⁴³ Deze complicatie is eerder opgemerkt door Van Wingerden e.a.; Van Wingerden e.a. 2007, p. 109.

een kleiner aantal waarden geanalyseerd moest worden. Het aantal registraties (n) is daarmee bij sommige variabelen lager dan het totale aantal van 217 registraties, waarmee ook de power van die analyses zwakker is. Onverminderd kan er een beeld worden gegeven van de factoren die effect hebben op de ontvankelijkheid van de benadeelde partij, hetgeen het doel van de dossierstudie is.

5.2.6.1 Achtergrondvariabele: arrondissementen

De verdeling over de zes arrondissementen is door de overgang naar registraties en de filtering niet gelijk verdeeld gebleven. Noord-Nederland (n=52) en Oost-Nederland (n=47) zijn het sterkst gerepresenteerd met respectievelijk 24.0% en 21.7% van de 217 registraties. Midden-Nederland levert met 36 registraties 16.6%. Daarop volgen Limburg en Amsterdam (beide 12.9%, n=28) en Rotterdam met 12.0% van het totale aantal registraties (n=26). De verdeling is significant scheef ($X^2(5)=16.724$, $p<.05$). In het onderzoek wordt getracht een landelijk beeld te geven van de factoren betrokken bij de ontvankelijkheidsverklaring. Door het opvragen van dossiers uit zes verschillende arrondissementen is landelijke geografische spreiding beoogd, differentiatie op arrondissementsniveau was daarbij geen doel.

5.2.6.2 Achtergrondvariabele: delictsgroepen

Differentiatie op delictsgroep toont eveneens een scheve verdeling. Met 66.8% van de geaccumuleerde registratie is diefstal het meest gerapporteerde delict (n=145). Daarop volgt mishandeling met 26.3% (n=57). 6.5% van de registraties betreft een openlijke geweldpleging (n=14) en slechts 1 registratie betreft een vernieling, wat neerkomt op .5% van het totale aantal registraties. Zoals verwacht is de verdeling significant scheef ($X^2(3)=234.078$, $p=.000$). Er is echter geen differentiatie op delictsniveau beoogd, een scheve verdeling is daarmee niet nadelig voor verdere analyse.

5.2.6.3 Strata: ontvankelijkheid

De ontvankelijkheid van de benadeelde partij was aanvankelijk door standaardisering evenredig verdeeld. In het aantal voor de analyse geselecteerde registraties is een enigszins gelijk beeld waar te nemen. 35.0% van de registraties werd geheel ontvankelijk verklaard (n=76), tegenover 28.6% niet-ontvankelijk (n=62). Daarnaast werd 36.4% als gedeeltelijk ontvankelijk geregistreerd (n=79). Dit heeft als resultaat dat er geen significant verschil is tussen de aantallen registraties betreffende ontvankelijkheid ($X^2(2)=2.267$, $p>.05$).

5.3 Inhoudelijke beoordeling vordering benadeelde partij

5.3.1 Extract van bevindingen

Voor het dossieronderzoek zijn 240 dossiers onderzocht aan de hand van de in bijlage 5 opgenomen variabelenlijst.³⁴⁴ Het betreft dossiers met een civiele vordering benadeelde partij

³⁴⁴ Zie ook hoofdstuk 2, par. 2.2.3.7.

bij een mishandeling, vernieling, diefstal of openlijke geweldpleging. Een uitgebreide beschrijving van de analyse en uitkomsten worden in de volgende paragrafen weergegeven. In deze inleidende paragraaf wordt volstaan met een beschrijving van het proces van de analyse en een extract van de bevindingen, waarbij de belangrijkste uitkomsten van het dossieronderzoek worden gerapporteerd.

Een eerste kanttekening betreft de steekproefgrootte. Door missende informatie in de dossiers verschilt de hoeveelheid beschikbare data per variabele. Dit heeft effect op de significantie en de power. Met andere woorden: er is een kleinere kans dat verschillen of verbanden kunnen worden geduid. In het dossieronderzoek is de standaard van significantie bij $p < .05$ aangehouden. Het kan voorkomen dat uitkomsten niet significant zijn, maar wel grote verschillen tonen en daarom gerapporteerd zijn vanwege de relevantie.

Een tweede kanttekening is dat een benadeelde partij eerst ontvankelijk dient te worden verklaard voordat een inhoudelijke behandeling van de vordering kan plaatsvinden. In de praktijk blijken deze stappen niet duidelijk te onderscheiden. Zo is uit de dossiers niet altijd duidelijk af te leiden om welke redenen de benadeelde partij niet-ontvankelijk is verklaard. Omdat wordt volstaan met de standaardmotivering dat behandeling van de vordering een onevenredige belasting voor het strafgeding zou vormen en vaak geen proces-verbaal van de zitting in het dossier is opgenomen, kunnen de redenen die ten grondslag liggen aan de niet-ontvankelijkheidsbeslissing niet altijd worden achterhaald. Zo kan soms wel worden achterhaald dat er enig verweer is gevoerd en is de strekking daarvan wel te achterhalen, maar of dit verweer ten grondslag heeft gelegen aan de niet-ontvankelijkheidsbeslissing is veelal niet vast te stellen. Niettemin rechtvaardigen de dossiers wel de indruk dat de (formele) ontvankelijkheidsbeslissing samenhangt met het inhoudelijke oordeel van de rechter over de vordering tot schadevergoeding, zij het dat dit laatste oordeel voorlopig is en niet in extenso te achterhalen. Door deze verstrengeling van afwegingen is de suggestie dat de effecten van de factoren op de toewijzingen ook van toepassing zijn op de ontvankelijkheidsbepaling van de benadeelde partij.

5.3.2 Proces van analyse

Voor de analyse is gebruik gemaakt van vier soorten bivariate toetsen, namelijk: Chi Square, Anova, regressieanalyse en gepaarde t-toetsen. Bij Chi Square en Anova-toetsen wordt gekeken naar het verband tussen twee variabelen, bijvoorbeeld of bij bepaalde groepen vergoeding van immateriële schade eerder wordt gevorderd. Bij een regressieanalyse wordt gekeken naar de relatie en causale verbanden tussen een onafhankelijke variabele en een afhankelijke variabele. Gepaarde t-toetsen worden ingezet wanneer twee waarden per feit worden getoetst, bijvoorbeeld wanneer de hoogte van de vordering moet worden vergeleken met de hoogte van het toegewezen bedrag. In het dossieronderzoek wordt p kleiner dan 0.05 aangehouden wanneer er over een statistisch significant effect wordt gesproken.

Allereerst zijn alle variabelen uit de variabelenlijst door middel van bivariate toetsing op effect beoordeeld aan de hand van drie afhankelijke variabelen, namelijk ontvankelijkheid van

de benadeelde partij, de toewijzing van de vordering tot vergoeding van materiële schade en de toewijzing van de vordering tot vergoeding van immateriële schade. Vervolgens zijn de significante uitkomsten van de bivariate analyse per afhankelijke variabele samengevoegd om een multivariate analyse uit te voeren waarbij effecten worden getoetst tijdens de gelijktijdige invoer van meerdere onafhankelijke variabelen.

5.3.3 Bivariate analyse

Uit de bivariate analyse, zie tabel 5.1,³⁴⁵ blijkt dat bij de indiening van de vordering veelal gebruik wordt gemaakt van het standaard Schadeformulier (n=164, 76%). Daarbij wordt in bijna de helft van de gevallen hulp geboden, meestal door Slachtofferhulp Nederland (par. 5.4.4). In bijna een kwart van de gevallen verlenen advocaten rechtsbijstand ten behoeve van het invullen van het Schadeformulier. Rechtsbijstand door een advocaat laat overigens geen significant effect zien op de ontvankelijkheidsbeslissing, noch op de eventueel daaropvolgende toewijzing van de schadevergoeding.

³⁴⁵ Notitie: Omdat het doel van het onderzoek zich voornamelijk richt op de besluitvorming omtrent de ontvankelijkheid van de benadeelde partij (in verhouding tot de toewijzing van de vordering) is omwille van de overzichtelijkheid van de resultaten gekozen voor een beperking van weergave van de resultaten van de bivariate analyses waarbij de ontvankelijkheid van de benadeelde partij als afhankelijk variabele is gehanteerd.

Tabel 5.1: Bivariate analyse van de effecten op de ontvankelijkheid van de benadeelde partij

Variabelen	N	Ontvankelijkheid ¹			Chi Square		
		O	G	N	χ^2	df	p
Delictsgroep					6.934	6	.327
Mishandeling	57	28.1%	45.6%	26.3%			
Diefstal	145	38.6%	31.0%	30.3%			
Openlijke geweldpleging	14	28.4%	50.0%	21.4%			
Vernieling	1		100%				
Natuurlijk persoon versus rechtspersoon					.071	2	.965
Natuurlijk persoon	169	34.9%	36.1%	29.0%			
Rechtspersoon	48	35.4%	37.5%	27.1%			
Aantal benadeelde partijen					14.194	10	.164
1 partij	187	34.2%	35.3%	30.5%			
2 partijen	7	28.6%	28.6%	42.9%			
3 partijen	16	56.3%	31.3%	12.5%			
meer dan 3 partijen	7	14.3%	85.7%	-			
Aanwezigheid benadeelde partij ter zitting					1.468	2	.480
Aanwezig	20	45.0%	30.0%	25.0%			
Afwezig	72	30.6%	38.9%	30.6%			
Hulp bij opstellen voeging					2.019	2	.364
Hulp ontvangen	96	32.3%	39.6%	28.1%			
Geen hulp ontvangen	48	29.2%	31.3%	39.6%			
Vertegenwoordiging tijdens zitting					5.140	2	.077
Wel vertegenwoordigd	16	50.0%	43.8%	6.3%			
Niet vertegenwoordigd	78	33.3%	32.1%	34.6%			
Standaard Schadeformulier					7.365	2	.025*
Standaard formulier gebruikt	164	30.5%	37.2%	32.3%			
Standaard formulier niet gebruikt	53	49.1%	34.0%	17.0%			
Schadesoorten					20.380	4	.000*
Alleen materieel	126	34.1%	30.2%	35.7%			
Alleen immaterieel	24	62.5%	25.0%	12.5%			
Materieel en immaterieel	54	24.1%	55.6%	20.4%			
Aantal materiële posten					29.682	24	.196
1 post	53	41.5%	20.8%	37.7%			
2 posten	32	28.1%	40.6%	31.3%			
3 posten	22	13.6%	63.6%	22.7%			
meer dan 3 posten	49	16.3%	53.1%	30.6%			

¹ Waarden bij ontvankelijkheid zijn O (Ontvankelijk), G (Gedeeltelijk ontvankelijk) en N (Niet-ontvankelijk)

* significant bij $p < .05$

Tabel 5.1 (vervolg): Bivariate analyse van de effecten op de ontvankelijkheid van de benadeelde partij

Variabelen	N	Ontvankelijkheid ¹			Chi Square		
		O	G	N	χ^2	df	p
Hoogte materiële schade					15.454	8	.051
> 250	32	46.9%	34.4%	18.8%			
250 – 499	42	40.5%	28.6%	31.0%			
500 – 749	9	33.3%	22.2%	44.4%			
750 – 999	9	22.2%	66.7%	11.1%			
1000 <	80	20.0%	43.8%	36.6%			
Onderbouwing materiële schade					8.934	4	.063
Niet onderbouwd	26	7.7%	34.6%	57.7%			
Gedeeltelijk onderbouwd	42	26.2%	40.5%	33.3%			
Geheel onderbouwd	61	31.1%	41.0%	27.9%			
Hoogte immateriële schade					9.686	6	.139
> 300	23	56.5%	21.7%	21.7%			
300 – 599	18	22.2%	61.1%	16.7%			
600 – 1500	21	28.6%	52.4%	19.0%			
1500 <	13	30.8%	61.5%	7.7%			
Onderbouwing immateriële schade					5.860	4	.210
Niet onderbouwd	5	20.0%	60.0%	20.0%			
Gedeeltelijk onderbouwd	32	21.9%	53.1%	25.0%			
Geheel onderbouwd	28	50.0%	35.7%	14.3%			
Aanwezigheid dader ter zitting					9.073	2	.011*
Dader aanwezig	167	25.7%	30.5%	31.1%			
Dader afwezig	35	38.3%	57.1%	17.1%			
Bijgestaan door advocaat					3.118	2	.210
Wel bijgestaan	205	35.6%	35.6%	28.8%			
Niet bijgestaan	4	-	75.0%	25.0%			
Voeren van verweer					3.943	2	.139
Verweer gevoerd	140	34.3%	38.6%	27.1%			
Geen verweer gevoerd	30	53.3%	30.0%	16.7%			
Enkelvoudige vs meervoudige veroordeling					9.281	2	.010*
Enkelvoudig	44	36.4%	52.3%	11.4%			
Meervoudig	167	35.3%	32.3%	32.3%			
Ad info feit					.168	2	.919
Ja	13	38.5%	30.8%	30.8%			
Nee	198	34.8%	36.4%	28.8%			

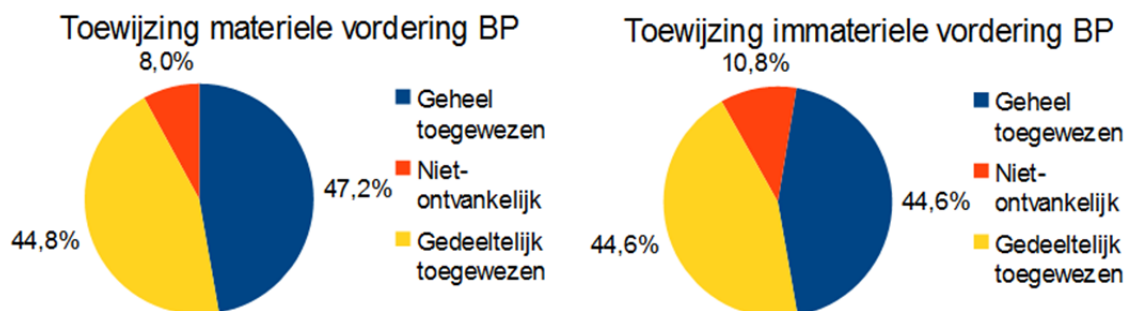
¹ Waarden bij ontvankelijkheid zijn O (Ontvankelijk), G (Gedeeltelijk ontvankelijk) en N (Niet-ontvankelijk)

* significant bij $p < .05$

Tabel 5.1 laat eveneens zien dat de aanwezigheid van de dader ter zitting wel een significant effect heeft op de ontvankelijkheid van de vordering benadeelde partij ($X^2(2)=9.073$, $p<.05$), in die zin dat vaker een niet-ontvankelijkheid en gedeeltelijke ontvankelijkheid volgt wanneer de dader ter zitting aanwezig is. De aanwezigheid van de benadeelde partij heeft daarentegen geen significant effect op de ontvankelijkheid of de inhoudelijke beoordeling van de vordering tot schadevergoeding. Verder heeft het verschil tussen een enkelvoudige en meervoudige veroordeling een significant effect op de ontvankelijkheid van benadeelde partij ($X^2(2)=9.281$, $p=.01$). Bij een enkelvoudige veroordeling is vaker sprake van een gedeeltelijke ontvankelijkheid van de benadeelde partij, waartegenover een meervoudige veroordeling vaker gepaard gaat met een niet-ontvankelijkheid.

Wat betreft de vordering tot vergoeding van materiële schade is bij 180 registraties zo'n vordering gevonden (par. 5.4.5). Voor 125 registraties is een uitspraak bekend. Figuur 5.1 laat zien dat in 8.0% het een niet-ontvankelijkheidsverklaring ($n=10$) betreft. In 47.2% ($n=59$) van de gevallen is er een gehele toewijzing uitgesproken, tegenover 44.8% ($n=56$) met een gedeeltelijke toewijzing.³⁴⁶ In bijna driekwart van de zaken werd minimaal één schadepost opgevoerd (par. 5.4.6).

Figuur 5.1 Toewijzing van vordering tot vergoeding van materiële en immateriële schade

Het aantal schadeposten opgevoerd ter zake van materiële schade heeft geen negatief effect op de ontvankelijkheid (par. 5.4.6). Wel is er een positief effect te constateren op de toewijzing van de vordering betreffende materiële schade. Indien sprake is van meerdere schadeposten betreffende materiële schade neemt de kans op toewijzing namelijk toe ($b=.026$, $p<.05$, zie par. 5.4.6). Opvallend is echter dat in de regel een significant lager bedrag door het Openbaar Ministerie wordt geadviseerd, dan door de benadeelde partij is gevorderd (gemiddeld 396 euro minder). Vervolgens is de toegewezen schadevergoeding gemiddeld weer significant lager dan het geadviseerde bedrag van het Openbaar Ministerie (gemiddeld 620 euro minder). De

³⁴⁶ Deze laatste categorie betreft zaken waarin zuiver gezien een afwijzing zou hebben moeten volgen. Het betreft namelijk een inhoudelijk oordeel over de vordering, waarbij de rechter van mening is dat de vordering als geheel niet toewijsbaar is. Met het oog op het open houden van de weg naar de civiele rechter wordt in de praktijk echter in de regel gekozen voor een niet-ontvankelijkverklaring, en niet voor de – juridisch zuiverder – afwijzing (zie ook hoofdstuk 6, par. 6.4.5).

gemiddelde hoogte van de toegewezen vergoeding ter zake van materiële schade bedraagt 2.619 euro (sd=13.135), met een uitschieter van een toewijzing van 139.615 euro (par. 5.4.8).

Voor de vordering tot vergoeding van immateriële schade (meestal vanwege lichamelijk letsel of persoonsaantasting) geldt een iets ander beeld (par. 5.4.10). Er is bij 78 registraties een vergoeding van immateriële schade gevorderd, bij 65 daarvan is een inhoudelijke uitspraak bekend (83.3%). De overige 10.8% van de vorderingen betreffende immateriële schade werd niet-ontvankelijk verklaard. In 44.6% (n=29) van de dossiers waarin een ontvankelijkheid volgde werd de vordering geheel toegewezen, evenveel als er gedeeltelijk zijn toegewezen (44.6%, n=29). De hoogte van de vordering of de aanwezigheid van de benadeelde partij hebben geen significant effect op de toewijzing van een vergoeding voor immateriële schade (par. 5.4.11). De aanwezigheid van de dader ter zitting heeft daarentegen wel een significant effect op de toewijzing van de vergoeding voor immateriële schade ($X^2(2)=13.125$, $p=.001$); er wordt gemiddeld een hogere vergoeding toegekend wanneer de dader aanwezig is. Gemiddeld werd er 905 euro toegewezen bij een vordering betreffende immateriële schade (sd=1186). Opvallend daarbij is tweemaal een toewijzing van een 'uitschieter' van 6.000 euro.³⁴⁷

Wanneer de dader ter zitting is verschenen, is de vordering tot vergoeding van immateriële schade vaker geheel toegewezen en minder vaak niet-ontvankelijk verklaard (par. 5.4.16). Voor de vordering tot vergoeding van materiële schade geldt, als opgemerkt, een tegengesteld beeld. De mate van de onderbouwing van de immateriële schade kan hier geen verklaring bieden; er is geen significant verband gevonden. Opvallend is wel dat een medische verklaring van een deskundige een significant negatief effect heeft op de toewijzing van een vordering tot vergoeding van immateriële schade ($X^2(2)=13.950$, $p=.001$) (par. 5.4.12). Voorts valt op dat de vordering tot vergoeding van immateriële schade significant hoger ligt wanneer ook vergoeding van materiële schade wordt gevorderd, dan wanneer uitsluitend vergoeding van immateriële schade wordt gevorderd ($F=17.860$, $p=.000$) (par. 5.4.13). Het voor de materiële schade gevonden gegeven dat de bedragen waartoe het Openbaar Ministerie adviseert, alsmede de daaropvolgende toewijzing door de rechter significant lager liggen dan het bedrag dat werd gevorderd, wordt ook geconstateerd voor de immateriële schade. Daarbij geldt dat het advies van het Openbaar Ministerie in de regel niet wordt gevolgd door de rechter, waarbij deze uitkomt op een significant lager bedrag dan geadviseerd en gevorderd (par. 5.4.17). Waar het advies van Openbaar Ministerie wat betreft de toewijzing van de vordering tot vergoeding van immateriële schade gemiddeld 162 euro lager ligt dan het door de benadeelde partij gevorderde gemiddelde bedrag van 1054 euro (sd=990), wijkt de rechter daar significant van af: gemiddeld 438 euro lager dan het door de benadeelde partij gevorderde bedrag. Het advies van het Openbaar Ministerie speelt dan ook geen significante rol voor de toewijzing van de vordering tot vergoeding van immateriële schade.³⁴⁸

³⁴⁷ Het betrof in beide gevallen een woninginbraak, in vereniging gepleegd (art. 312 jo 47 Sr); de vorderingen betreffende de immateriële schade werden in beide gevallen afdoende onderbouwd (jurisprudentie en voor één zaak overlegging van een psychologisch rapport).

³⁴⁸ Deze bevinding strookt met de uitkomsten van de interviews. De meerderheid van de rechters gaf aan dat het advies van het Openbaar Ministerie niet als belangrijk aandachtspunt werd gezien bij de te maken afwegingen betreffende de toe te wijzen schadevergoeding. Daarbij is bij de vraagstelling geen onderscheid gemaakt tussen het advies ter zake van de materiële, en dat ter zake van de immateriële schade. Zie hoofdstuk 6, par. 6.4.5.2.

Een laatste opvallende te vermelden uitkomst is de invloed van het voeren van verweer door de verdachte. Dit effect blijkt niet significant, maar de verschillen zijn wel noemenswaardig (par. 5.4.18); in 37% van de gevallen waarin enig verweer is gevoerd door de verdachte tegen de vordering betreffende materiële schade is de vordering niettemin geheel toegewezen, versus 58% van de gevallen wanneer er geen verweer is gevoerd. Het verschil is groter bij immateriële schade, waar bij verweer door de verdachte 36% geheel is toegewezen ten opzichte van 80% van de gevallen wanneer er geen verweer is gevoerd.

5.3.4 Multivariate analyse

Het ideaalbeeld voor de multivariate analyse was een combinatie van belangrijke variabelen uit de praktijk aan te vullen met significante variabelen uit de bivariate analyse. Zo zou een zo compleet mogelijke verzameling van variabelen worden gebruikt, waarin het effect van de variabelen via de multivariate analyse in samenhang zou worden bekeken.

Tijdens de analyse blijken de missende waarden die tijdens het dossieronderzoek al eerder zijn beschreven, een beperking te vormen voor de te gebruiken steekproefgrootte (de te gebruiken n). Zo is door de kleine n een weergave van de multivariate analyse van het effect op de ontvankelijkheid van de benadeelde partij bij gelijktijdige invoer van alle onafhankelijke variabelen niet verantwoord. Door de mate van missende waarden binnen de onafhankelijke variabelen waren slechts 42 registraties meegewogen, waardoor de analyse te beperkt is om valide uitspraken te doen. Dit is eveneens het geval bij een multivariate analyse van het effect van de onafhankelijke variabelen op de schadevergoeding (ter zake van materiële en immateriële schade). Ook hier zijn door de mate van missende waarden binnen de onafhankelijke variabelen respectievelijk slechts 19 en 11 registraties beschikbaar, waardoor de analyse te beperkt is om valide uitspraken te doen.

Vanwege deze beperking zijn enkel de effecten van de bivariaat significante variabelen op de afhankelijke variabelen in een multivariate analyse getoetst. Een multivariate analyse met als afhankelijke variabelen de vergoedingen voor materiële of immateriële schade is niet uitgevoerd vanwege een tekort aan voorspellers en registraties. Daarbij heeft de multivariate analyse bij de vordering betreffende materiële schade een toepassing op 91 feiten, waarbij de analyse gebaseerd zou worden op slechts 41.9% van de steekproefgrootte. Om deze redenen is er voor gekozen bij de toewijzingen van de vorderingen tot vergoeding van materiële en immateriële schade te volstaan met de uitkomsten van de bivariate analyses. De multivariate analyse is daardoor alleen uitgevoerd voor de ontvankelijkheid van de benadeelde partij als afhankelijk variabele. Als onafhankelijke variabelen zijn vier variabelen significant uit de bivariate analyse gekomen, namelijk: het gebruik van het standaard Schadeformulier, de schadesoorten, de aanwezigheid van de dader ter zitting en of er een enkelvoudige of meervoudige veroordeling is uitgesproken.

5.3.5 Resultaten multivariate analyse

Bij de multivariate analyse zijn 188 feiten meegewogen (86.6%), het model van de vier variabelen gaf een verklaarde waarde van $R^2=.121$ (Nagelkerke). Het effect op de ontvankelijkheid bij de variabelen is als volgt waar te nemen: een hogere (positieve) waarde van b wijst naar ontvankelijkheid, een negatieve waarde logischerwijs naar niet-ontvankelijkheid. Uit de multivariate analyse blijken drie variabelen een significant effect te hebben op de ontvankelijkheid van de benadeelde partij (tabel 5.2). Het gebruik van een standaard Schadeformulier heeft ook in de multivariate analyse een significant effect op de ontvankelijkheid van de benadeelde partij. Het niet gebruiken van het standaard Schadeformulier heeft een positief effect op de ontvankelijkheid van de benadeelde partij ($b=1.235$, $p<.005$). Er is eveneens een significant positief effect op de ontvankelijkheid van de benadeelde partij gevonden bij de aangevoerde schadesoorten. Wanneer er alleen vergoeding van immateriële schade is gevorderd heeft dit een positief effect op de ontvankelijkheid van de benadeelde partij ($b=1.468$, $p=.005$). Ten slotte blijkt ook een enkelvoudige veroordeling een positief effect te hebben op de ontvankelijkheid van de benadeelde partij ten opzichte van een meervoudige veroordeling ($b=.869$, $p<.05$). Daarentegen is het effect van de aan- of afwezigheid van de dader ter zitting dat tijdens de bivariate analyse significant was, niet meer waar te nemen tijdens de multivariate analyse.

Tabel 5.2: Multivariate analyse op basis van de bivariaat significante variabelen met effect op de ontvankelijkheid van de benadeelde partij

Afhankelijke variabele							
Ontvankelijkheid benadeelde partij				N	%		
Ontvankelijk				68	36.2%		
Gedeeltelijk ontvankelijk				67	35.6%		
Niet-ontvankelijk				53	28.2%		
Onafhankelijke variabelen (N=188, Nagelkerke R ² = .121)							
		N	%		b	S.E	p
Gebruik Standaard Schadeformulier							
Standaard formulier gebruikt		144	76.6%		-		
Standaard formulier niet gebruikt		44	23.4%		1.235	.323	.002*
Schadesoorten							
Alleen materieel		114	60.6%		.031	.332	.925
Alleen immaterieel		22	11.7%		1.468	.525	.005*
Materieel en immaterieel		52	27.7%		-		
Aanwezigheid dader ter zitting							
Dader aanwezig		157	83.5%				
Dader afwezig		31	16.5%		-.182	.389	.639
Enkelvoudige vs meervoudige veroordeling							
Enkelvoudig		43	22.9%		.869	.360	.016*
Meervoudig		145	77.1%				

5.4 Analyse in detail

5.4.1 Benadeelde partij

Van de registraties betreft 22.1% een voeging benadeelde partij door een rechtspersoon (n=48). De overige 77.9% van de registraties betreft een vordering van een natuurlijk persoon (n=169). De geselecteerde strafdossiers bevatten dus geen vorderingen benadeelde partij ingebracht door overige voegingsgerechtigden. Het verschil tussen rechtspersonen en natuurlijke personen heeft geen significant effect op de (niet-)ontvankelijkheid ($X^2(2)=.071$, $p>.05$) of de toewijzing van de vordering (materiële of immateriële schade) (respectievelijk $X^2(2)=3.809$, $p>.05$ en $X^2(2)=1.261$, $p>.05$). Van 136 benadeelde partijen is het geslacht bekend, waarbij mannen met 73.5% significant vaker geregistreerd zijn dan vrouwen (n=100 versus n=36, $X^2(1)=30.118$, $p=.000$). Dit heeft echter ook geen effect op de (niet-)ontvankelijkheid ($X^2(2)=.525$, $p>.05$) of de toewijzing van de vordering (materiële of immateriële schade) (respectievelijk $X^2(2)=.037$, $p>.05$ en $X^2(2)=.086$, $p>.05$). In slechts 13.9% van de 187 aangetroffen tenlasteleggingen werd er in de tenlastelegging melding gemaakt van een

vordering benadeelde partij (n=26). Daarnaast betreft 6% van het totale aantal registraties (n=13) een vordering benadeelde partij voor een ad informandum gevoegd feit.

5.4.2 Vertegenwoordiging van de benadeelde partij

In 17.0% van 94 registraties is de benadeelde partij op zitting vertegenwoordigd (n=16); in de regel betreft het vertegenwoordiging door een advocaat (43.8%, n=7), gevolgd door een werknemer van Slachtofferhulp Nederland (31.3%, n=5). De aanwezigheid van een vertegenwoordiger heeft echter geen effect op de (niet-)ontvankelijkheid van de benadeelde partij ($X^2(2)=5.140$, $p>.05$) of de toewijzing van de vordering (materiële of immateriële schade) (respectievelijk $X^2(2)=.306$, $p>.05$ en $X^2(2)=1.836$, $p>.05$).

5.4.3 Benadeelde partij tijdens de zitting

Bij 92 registraties is bekend of de benadeelde partij aanwezig was tijdens de zitting, hetgeen bij 21.7% van die registraties sprake van was (n=20). In acht gevallen heeft de benadeelde partij zich pas ter zitting gevoegd (4.0%). Het voegen ter zitting heeft geen effect gehad op de ontvankelijkheid of de toewijzing van de vordering (respectievelijk $X^2(2)=.072$, $p>.05$, $X^2(2)=.319$, $p>.05$ en $X^2(2)=3.704$, $p>.05$). Hoewel de benadeelde partij procentueel vaker ontvankelijk is verklaard wanneer deze aanwezig was tijdens de zitting (45.0% versus 30.6%) is dit geen significant verschil ($X^2(2)=1.468$, $p>.05$). Ook blijkt de aanwezigheid van de benadeelde partij ter zitting geen effect te hebben op de toewijzing van vordering (materiële of immateriële schade) (respectievelijk $X^2(2)=1.963$, $p>.05$ en $X^2(2)=1.049$, $p>.05$).

Er is in zeven registraties bekend dat een benadeelde partij de vordering mondeling heeft toegelicht tijdens de zitting. Het structureel ontbreken van een proces-verbaal ter zitting heeft echter als gevolg dat deze variabele weinig inzichtelijk is. In een enkel geval heeft een benadeelde partij naast de mondelinge toelichting ook extra stukken aangedragen ter ondersteuning van de vordering. Daarnaast is er bij vijf andere registraties bekend dat er stukken ter zitting zijn opgevoerd door of namens de benadeelde partij. In twee gevallen ging dit om een schriftelijke toelichting, de overige drie registraties betrof een factuur, een overzicht van medische kosten of een uitkering van een verzekering. Na het opvoeren van de factuur werd de vordering niet gewijzigd. Een andere vordering werd na het opvoeren van de uitkering van de verzekering verminderd. Het opvoeren van medische kosten zorgde voor een vermeerdering van de vordering. De schriftelijke toelichting had in het ene geval geen verandering van de vordering tot gevolg, bij de andere registratie werd de vordering vermeerderd.

Tabel 5.3: Ontvankelijkheid benadeelde partij versus aanwezigheid benadeelde partij tijdens de zitting (% , (aantal))

Benadeelde partij	% (n)	Ontvankelijkheid benadeelde partij		
		Ontvankelijk	Ged. ontvankelijk	Niet-ontvankelijk
Aanwezig tijdens zitting	21.7 (20)	45.0 (9)	30.0 (6)	25.0 (5)
Afwezig tijdens zitting	78.3 (72)	30.6 (22)	38.9 (28)	30.6 (22)
Totaal	100 (92)	33.7 (31)	37.0 (34)	29.3 (27)

($\chi^2(2)=1.468$, $p>.05$), missing n = 125.

5.4.4 Voegingsformulier

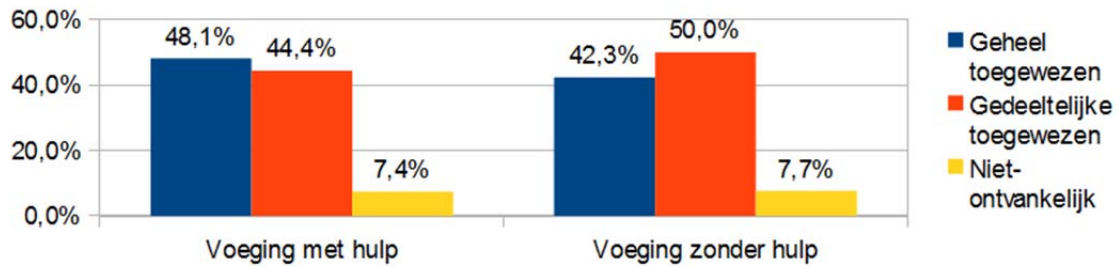
In het merendeel van de dossiers is voor het opstellen van de vordering gebruik gemaakt van het standaard Schadeformulier (75.6%, n=164 versus 53). Zowel uit de bivariate als ook de multivariate analyse blijkt het gebruik van het standaard Schadeformulier een positief effect te hebben op de ontvankelijkheid van de benadeelde partij (respectievelijk $\chi^2(2)=7.365$, $p<.05$ uit de bivariate analyse en $b=1.235$, $p<.005$ uit de multivariate analyse. Gekeken naar het voegingsformulier, dat zoals aangegeven in de regel het standaard Schadeformulier betreft, is bij 44.2% van de registraties (n=96) hulp geboden bij het invullen van het voegingsformulier en het onderbouwen van de vordering. In 64.6% van deze gevallen is assistentie geboden door een juridisch medewerker van Slachtofferhulp Nederland (n=62), gevolgd door een advocaat met 22.9% (n=22). Of het voegingsformulier is ingevuld met behulp van SHN of een andere (professionele) hulpbron³⁴⁹ heeft geen effect op de (niet-)ontvankelijkheid van de benadeelde partij of de toewijzing van de vordering betreffende materiële schade (respectievelijk $\chi^2(2)=2.019$, $p>.05$ en $\chi^2(2)=.253$, $p>.05$).

Dat ligt echter anders voor de ontvankelijkheid van de vordering tot vergoeding van immateriële schade, die wordt aanzienlijk vaker niet-ontvankelijk verklaard wanneer het slachtoffer geen hulp of rechtsbijstand heeft gekregen (50.0% versus 4.9%, $\chi^2(2)=11.566$, $p<.005$). De aard van de geboden (rechts)hulp, SHN of advocatuur,³⁵⁰ leidt echter niet tot verschil wat betreft de (niet-)ontvankelijkheid van de benadeelde partij of toewijzing van de vordering (materiële of immateriële schade) (respectievelijk $\chi^2(2)=6.722$, $p>.05$, $\chi^2(2)=8.287$, $p>.05$ en $\chi^2(2)=5.538$, $p>.05$).

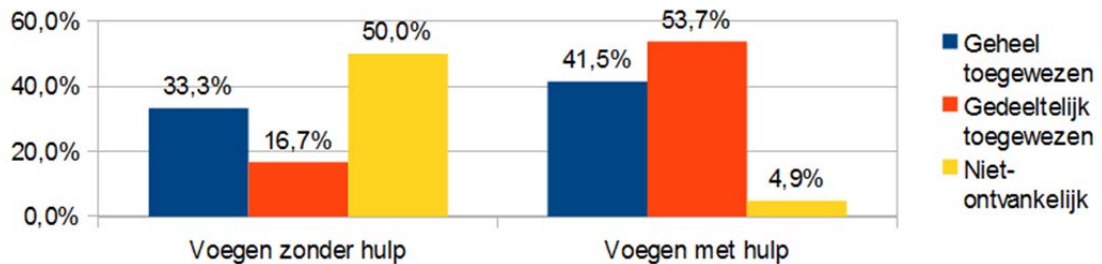
³⁴⁹ Daarbij moet worden gedacht aan rechtspersonen, bijvoorbeeld netwerkbeheerders ter zake van diefstal van energie. Deze vorderingen worden in de regel ingediend op een eigen formulier dat is ingevuld door een jurist in dienst van de netwerkbeheerder. Het gaat derhalve om zgn. repeat-players.

³⁵⁰ Waaronder begrepen de bovengenoemde vertegenwoordigers van rechtspersonen.

Figuur 5.2 Toewijzing van materieel nadeel benadeelde partij versus voegen met of zonder hulp

Figuur 5.3 Toewijzing immateriële vordering benadeelde partij versus voegen met of zonder hulp

5.4.5 Vordering van materiële en/of immateriële schade door benadeelde partij

Afhankelijk van de geleden schade vordert de benadeelde partij vergoeding van materiële en/of immateriële schade. Of een benadeelde partij alleen materiële of immateriële schade aanvoert of een combinatie van beide schadesoorten heeft een significant effect op de ontvankelijkheid van benadeelde partij ($\chi^2(4)=20.380$, $p=.000$). Meest opvallend is dat wanneer de benadeelde partij alleen vergoeding betreffende immateriële schade vorderde deze 62.5% ($n=15$) geheel ontvankelijk werd verklaard, versus 34.1% ($n=43$) bij alleen een vergoeding betreffende materiële schade en 24.1% ($n=13$) bij een combinatie van vorderingen (zie paragraaf 5.3.1, tabel 5.1). Uit multivariate analyse blijkt dan ook dat wanneer de benadeelde partij alleen immateriële schade opvoert, dit een positief significant effect heeft op de ontvankelijkheid van de benadeelde partij.

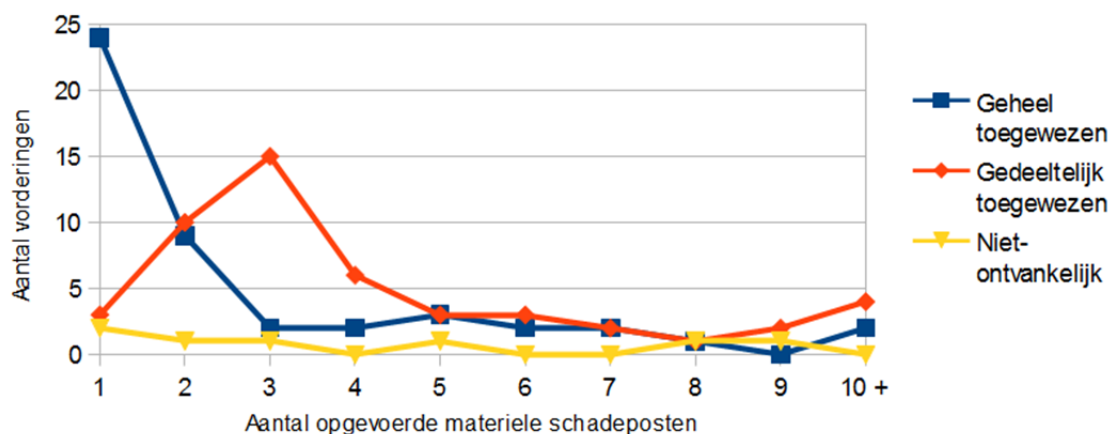
Formeel dient de benadeelde partij eerst ontvankelijk te zijn verklaard alvorens inhoudelijk op de vordering wordt ingegaan. Om vervolgens in aanmerking te komen voor toewijzing van een vordering moeten schadeposten worden opgegeven en worden onderbouwd. Gelet op het feit dat de behandeling van de vordering geen onevenredige belasting mag vormen voor het strafgeding, is onderzocht of er een verband bestaat tussen het oordeel van de rechter over de (niet-) ontvankelijkheid en het aantal posten, de onderbouwing van de aangegeven schade en de hoogte van de gevorderde vergoeding.

5.4.6 Aantal materiële schadeposten

Bij 71.9% van het totale aantal registraties is er minimaal één materiële schadepost ingevoerd ($n=156$). Met 34.0% van deze 156 registraties betrof het veelal een enkele materiële schade-

post. Gevolgd door twee (20.5%, n=32) of drie posten (14.1%, n=22). Een duidelijke uitschieter is een vordering met 40 materiële posten. Gemiddeld genomen zijn er per registratie tussen de drie en vier materiële schadeposten aangevoerd ($M=3.51$, $sd=4.06$). Uit regressie-analyse blijkt dat het aantal opgevoerde materiële schadeposten geen significante invloed heeft op de ontvankelijkheid van de benadeelde partij of de hoogte van de toegewezen schadevergoeding voor materiële schade (respectievelijk ($b=.013$, $t=.847$, $p>.05$) en ($b=-136$, $t=-.443$, $p>.05$). Het aantal opgevoerde materiële schadeposten in de vordering benadeelde partij heeft echter wel invloed op de toewijzing van de vordering betreffende materiële schade ($b=-.026$, $t=2.004$, $p<.05$). Anders gezegd: de registraties laten zien dat wanneer sprake is van een groot aantal schadeposten betreffende een vordering voor schadevergoeding van materiële zaken, de kans op toewijzing toeneemt.

Figuur 5.4 Toewijzing van vorderingen betreffende materieel nadeel versus het aantal opgevoerde posten

5.4.7 Soort materiële schadeposten

De materiële posten betreffen het vaakst apparaten ($n=46$), gevolgd door inkomstenderving ($n=35$), braak- of herstelschade ($n=24$), reiskosten ($n=23$), geld ($n=21$) en kleding ($n=19$). Ook eigen risico ($n=13$), zorgkosten ($n=12$) en sieraden ($n=11$) kwamen regelmatig voor. In tabel 5.4 zijn de schadeposten uitgezet tegenover de toewijzingen van de gehele vorderingen tot vergoeding van materiële schade (de vonnissen zijn vaak niet gespecificeerd genoeg om de toewijzing per post te analyseren). Bij verdere analyse bleek alleen het opvoeren van kleding als materiële schadepost een positief effect te hebben op de toewijzing van de materiële vordering ($b=.002$, $t=4.819$, $p=.001$).

Tabel 5.4: Toewijzing van de vordering (materiële schade) versus specificatie van de aangevoerde schadeposten (%)

Materiële schadepost	n	Toewijzing van de gehele vordering (materiële schade)		
		Geheel	Gedeeltelijk	Niet-ontvankelijk
Kleding	13	23.1	76.9	-
Apparaten	29	37.9	51.7	10.3
Inkomstenderving	26	46.2	46.2	7.7
Vrije dagen	2	50.0	-	50.0
Reiskosten	19	36.8	57.9	5.3
Eigen risico	10	40.0	60.0	-
Zorg	7	14.3	71.4	14.3
Sieraden	7	-	100	-
Braakschade	17	29.4	64.7	5.9
Geld	13	84.6	15.4	-

5.4.8 Hoogte van de vordering (materiële schade)

De gemiddelde hoogte van de gevorderde vergoedingen voor materiële schade is 3.471 euro (sd=11.790), met een uitschieter van 139.615 euro. De totale hoogte van de gevorderde vergoeding van materiële schade blijkt geen effect te hebben op de toewijzing van de vordering ($b=2.082^{10^{-6}}$, $t=.506$, $p>.05$). Naar verwachting blijkt de hoogte van vordering betreffende materiële schade wel van invloed op de hoogte van toegewezen vergoeding voor materiële schade ($b=.871$, $t=27.782$, $p=.000$). Wanneer de hoogte van de vordering en toewijzing per registratie worden vergeleken (gepaarde t-toets) zijn de verschillen significant ($M=1423$, $t(109)=2,938$, $p<.005$). Anders gezegd: hoewel een hogere vordering betreffende materiële schade leidt tot toewijzing van een hogere schadevergoeding, ligt het toegewezen bedrag significant lager dan hetgeen werd gevorderd.

5.4.9 Onderbouwing van de vordering (materiële schade)

Van de 156 vorderingen tot vergoeding van materiële schade was bij 129 dossiers informatie voorhanden over de onderbouwing van de vordering. De materiële schade werd bij 20.2% van de vorderingen niet onderbouwd ($n=26$). In 32.6% van de registraties is de vordering gedeeltelijk onderbouwd ($n=42$). Bij bijna de helft van de vorderingen tot vergoeding van materiële schade is de voeging volledig onderbouwd (47.3%, $n=61$). De ontvankelijkheid van de benadeelde partij bleek niet onderhevig aan de volledigheid van de onderbouwing van de vordering ($X^2(4)=8.934$, $p>.05$). De mate van onderbouwing heeft echter wel een significant positief effect op de toewijzing van de schadevergoeding ($b=.207$, $t=13.838$, $p<.05$).

De onderbouwing van de vordering betreffende materiële schade bestond voornamelijk uit offertes ($n=47$) of aankoopbonnen ($n=38$). In mindere mate is er gebruik gemaakt van een verklaring van een deskundige ($n=20$), de waarde van een vergelijkbaar product ($n=15$) of een

bankafschrift (n=14). Geen van de stukken ter onderbouwing van de vordering heeft een significante correlatie met de toewijzing van de vordering betreffende materiële schade.

5.4.10 Grondslagen voor de vordering tot vergoeding van immateriële schade

Als grondslag voor de vordering tot vergoeding van immateriële schade is/zijn voornamelijk lichamelijk letsel (n=42) en/of persoonsaantasting/eer (n=39) genoemd.³⁵¹ De diverse grondslagen waarop de vorderingen zijn gebaseerd hebben geen significante correlaties met de toewijzing van de vergoedingen voor immateriële schade.

5.4.11 Hoogte van de vordering (immateriële schade)

Bij 35.9% van het totale aantal registraties is er vergoeding voor immateriële schade gevorderd (n=78). Bij 75 van de ingediende vorderingen is de vordering gespecificeerd met een bedrag. Bij 65 vorderingen volgde een inhoudelijke beoordeling. Gemiddeld bedroeg de hoogte van de vordering tot vergoeding van immateriële schade 1.123 euro (sd=1.371). De hoogte van de vordering betreffende immateriële schade heeft geen significant effect op de toewijzing van een schadevergoeding ($b=8.208^{10^{-5}}$, $t=1.497$, $p>.05$). Via een gepaarde t-toets zijn de bedragen van de vordering en vergoeding per registratie vergeleken. Het verschil tussen de vordering en de vergoeding inzake immateriële schade is significant ($M=438$, $t(56)=3.765$, $p=.000$).

5.4.12 Onderbouwing van de vordering (immateriële schade)

Niet alle vorderingen tot vergoeding van immateriële schade zijn onderbouwd; voor 7.7% (n=5) geldt dat de vordering geheel niet is onderbouwd. In die gevallen werd veelal volstaan met enkele mededelingen van het slachtoffer op het Schadeformulier, waarin werd aangegeven dat het slachtoffer na het overkomen strafbare feit last had van angstgevoelens, slapeloze nachten of anderszins verlies van kwaliteit van (sociaal) leven. Bijna de helft van de vorderingen werd gedeeltelijk onderbouwd (n=32), de overige 43.1% van de vorderingen betreffende immateriële schade zijn volledig onderbouwd (n=28). De volledigheid van de onderbouwing heeft geen significant effect op de toewijzing van de vordering ($b=.213$, $t=1.465$, $p>.05$) noch op de hoogte van het toegewezen bedrag ($b=12.331$, $t=.040$, $p>.05$).

Veelal werd de ANWB Smartengeldgids (n=35) en/of jurisprudentie (n=27) gebruikt. Ook een verklaring van een deskundige (n=15) is meerdere malen gebruikt ter onderbouwing van de vordering tot vergoeding van immateriële schade. Voor de onderbouwing zijn vaak meerdere stukken gebruikt. Een significante correlatie is gevonden tussen het gebruik van de Smartengeldgids en jurisprudentie ($r=.404$, $p=.000$), de Smartengeldgids en een medische verklaring ($r=.276$, $p=.000$) en jurisprudentie en een medische verklaring ($r=.338$, $p=.000$). Uit regressie-analyse blijkt de medische verklaring een negatief significant effect op de toewijzing

³⁵¹ Zie: 6:106 BW. Met 'grondslagen' worden hier bedoeld de in 6:106 BW genoemde 'gevallen' waarin vergoeding voor 'ander nadeel' in de zin van artikel 6:95 BW kan worden gevorderd.

van de vordering tot vergoeding van immateriële schade te geven ($b=-.508$, $t=2.416$, $p<.05$). De stukken ter onderbouwing van de immateriële schade hebben geen significante correlaties met de hoogte van de vordering of de toegewezen vergoeding.

Opvallend is dat advocaten en Slachtofferhulp Nederland andere stukken ter onderbouwing van de immateriële schade opvoeren. Door advocaten ($n=10$) werd het meest gebruik gemaakt van jurisprudentie (30.0%) en foto's van letselschade (30.0%), gevolgd door een verwijzing naar de ANWB Smartengeldgids (20.0%) of een (para)medische verklaring (20.0%). Door medewerkers van Slachtofferhulp Nederland ($n=37$) is er met 70.3% vaker gebruikgemaakt van de ANWB Smartengeldgids ter onderbouwing van de immateriële schade. Ook jurisprudentie is met 56.8% veelvuldig gebruikt, gevolgd door een (para)medische verklaring (24.3%), en in mindere mate fotografische ondersteuning (10.8%). Opvallend is verder dat door Slachtofferhulp Nederland bij 10.8% van de onderbouwingen gebruik is gemaakt van een slachtofferverklaring, terwijl hier door advocaten geen gebruik van is gemaakt.

5.4.13 Combinaties van vorderingen

Verdere analyse laat zien dat er bij 13.4% ($n=29$) niet bekend is of er een vordering betreffende materiële of immateriële schade is aangevoerd door de benadeelde partij. Bij nagenoeg de helft van de registraties (50.7%, $n=110$) is er alleen een materiële schadepost aangevoerd. 14.7% ($n=32$) van de registraties betreft alleen een vordering tot vergoeding van immateriële schade. De overige 21.2% ($n=46$) betreft een combinatie van een materiële schadepost en vordering tot vergoeding van immateriële schade. Een Anova-toets toont dat er een significant hoger bedrag bij de vordering tot vergoeding van immateriële schade wordt gevorderd wanneer er ook een materiële schadepost is aangevoerd dan wanneer er enkel sprake is van een vordering tot vergoeding van immateriële schade (gemiddelde hoogte 1.417 ($n=46$) versus 656 euro ($n=29$), $F(1,73)=5.845$, $p<.05$).

5.4.14 Vordering wettelijke rente

Bij 99 registraties (45.6 % van het totaal aantal registraties) is bekend dat er door de benadeelde partij wettelijke rente is gevorderd. Wanneer er geen wettelijke rente wordt gevorderd, wordt deze – conform de wet en de jurisprudentie – ook niet toegewezen. In 10.7% van de registraties met een vordering van de wettelijke rente is deze niet toegewezen.

5.4.15 Dadergegevens

Van het totale aantal daders is het merendeel een man (93.1%, $n=202$ versus $n=15$). Gelet op deze scheve verdeling tussen mannelijke en vrouwelijke daders is een vergelijking op deze variabele niet erg zinvol. Niettemin kunnen daarover een aantal opmerkingen worden gemaakt. Het komt er, kort gezegd, op neer dat het geslacht van de dader niet van invloed is op de (niet-)ontvankelijkheidsverklaring van de benadeelde partij. Wel wordt gevonden dat

voor mannelijke daders eerder een gehele of gedeeltelijke toewijzing van de vordering tot vergoeding van materiële schade volgt ($X^2(2)=7.227$, $p<.05$) en dat ook de kans op toewijzing van de vordering voor de immateriële schade hoger ligt dan wanneer het een vrouwelijke dader betreft (49.1% versus 12.5% voor een gehele toewijzing).

De dader is vaak afkomstig uit Nederland (75.6%, $n=164$). Andere meervoudig geregistreerde landen van herkomst zijn Polen ($n=8$), Suriname ($n=7$) en Roemenië ($n=6$). Om een sterker onderscheidend vermogen te hanteren zijn de daders met een land van herkomst anders dan Nederland gegroepeerd. Of de dader Nederland of een ander land als land van herkomst heeft, blijkt niet van invloed op de ontvankelijkheidsbeslissing of op de inhoudelijke beoordeling van de vordering betreffende immateriële schade (respectievelijk $X^2(2)=.747$, $p>.05$ en $X^2(2)=.211$, $p>.05$). Bij inhoudelijke beoordeling van de vordering tot vergoeding van materiële schade blijkt er dit echter wel van invloed te zijn ($X^2(2)=7.613$, $p<.05$). Daders met Nederland als land van herkomst zien 50.5% ($n=51$) van de vorderingen tot vergoeding van materiële schade geheel worden toegewezen, ten opzichte van 30.4% ($n=7$) bij een dader met een ander land van herkomst. Een gedeeltelijke toewijzing toont een tegenovergesteld beeld met 39.6% ($n=40$) bij een dader met Nederland als land van herkomst versus 69.6% ($n=16$) bij een dader met een ander land van herkomst. Niet-ontvankelijkheid van de vordering betreffende materiële schade kwam alleen voor bij daders met Nederland als land van herkomst (9.9%, $n=10$).

5.4.16 Dader ter zitting

Van 202 daders is bekend of ze ter zitting aanwezig waren. Dit was bij 82.7% van de daders het geval ($n=167$). Of de dader al of niet ter zitting is verschenen heeft geen effect op de inhoudelijke beoordeling van de vordering tot vergoeding van materiële schade ($X^2(2)=.198$, $p>.05$). De aanwezigheid van de dader ter zitting heeft echter wel effect op de ontvankelijkheid van de benadeelde partij ($X^2(2)=9.073$, $p<.05$), zie tabel 5.5. Van de 167 daders die aanwezig waren tijdens de zitting, werd bij 38.3% ($n=64$) van de registraties de benadeelde partij geheel ontvankelijk verklaard, versus 25.7% ($n=9$) wanneer de dader niet aanwezig was. Een gedeeltelijke ontvankelijkheid van de benadeelde partij toonde zich bij 30.5% ($n=51$) bij de aanwezigheid van de dader versus 57.1% ($n=20$) wanneer de dader niet aanwezig was. Niet-ontvankelijkheid van de benadeelde partij werd bij 31.1% ($n=52$) uitgesproken wanneer de dader aanwezig was versus 17.1% ($n=6$) wanneer de dader niet aanwezig was.

Tabel 5.5: Ontvankelijkheid benadeelde partij versus aanwezigheid dader tijdens de zitting (% , (aantal))

Dader	% (n)	Ontvankelijkheid benadeelde partij		
		Ontvankelijk	Ged. ontvankelijk	Niet-ontvankelijk
Aanwezig tijdens zitting	82.7 (167)	38.3 (64)	30.5 (51)	31.1 (52)
Afwezig tijdens zitting	17.3 (35)	25.7 (9)	57.1 (20)	17.1 (6)
Totaal	100 (202)	36.1 (73)	35.1 (71)	28.7 (58)

($X^2(2)=9.073$, $p<.05$), missing n = 15.

Een omgekeerd beeld lijkt zich te tonen bij de toewijzingen van de vordering tot vergoeding van immateriële schade (n=54 bij aanwezigheid dader versus n=9 bij afwezigheid dader). Bij de aanwezigheid van de dader werd 50.0% (n=27) van de vorderingen tot vergoeding van immateriële schade geheel toegewezen. Bij beide condities werd 44.4% van de vorderingen gedeeltelijk toegewezen. Eveneens werd 44.4% van de vorderingen tot vergoeding van immateriële schade niet-ontvankelijk verklaard wanneer de dader niet aanwezig was, versus 5.6 (n=3) wanneer de dader wel aanwezig was. Deze verschillen zijn sterk significant ($X^2(2)=13.125$, $p=.001$).

Bij 94.5% van de registraties is gerapporteerd dat er een advocaat aanwezig was namens de dader (n=205). In vier van de overige twaalf gevallen is bekend dat er geen dader, noch advocaat aanwezig was. Bij de overige acht zaken is door het ontbreken van processtukken onbekend of er een dader en/of advocaat aanwezig was.

5.4.17 Advies van het Openbaar Ministerie

Bij 111 registraties waar een vordering tot vergoeding van materiële schade is ingesteld is het standpunt van het Openbaar Ministerie ten aanzien van de vordering bekend. In 65.8% (n=73) van de gevallen is het standpunt van het Openbaar Ministerie dat de vordering geheel zou moeten worden toegewezen. In 25.2% van de gevallen (n=28) is een gedeeltelijke toewijzing geadviseerd en 8.1% (n=9) niet-ontvankelijkheid. Een keer heeft het Openbaar Ministerie geadviseerd de vordering tot vergoeding van materiële schade af te wijzen (0.9%, n=1).

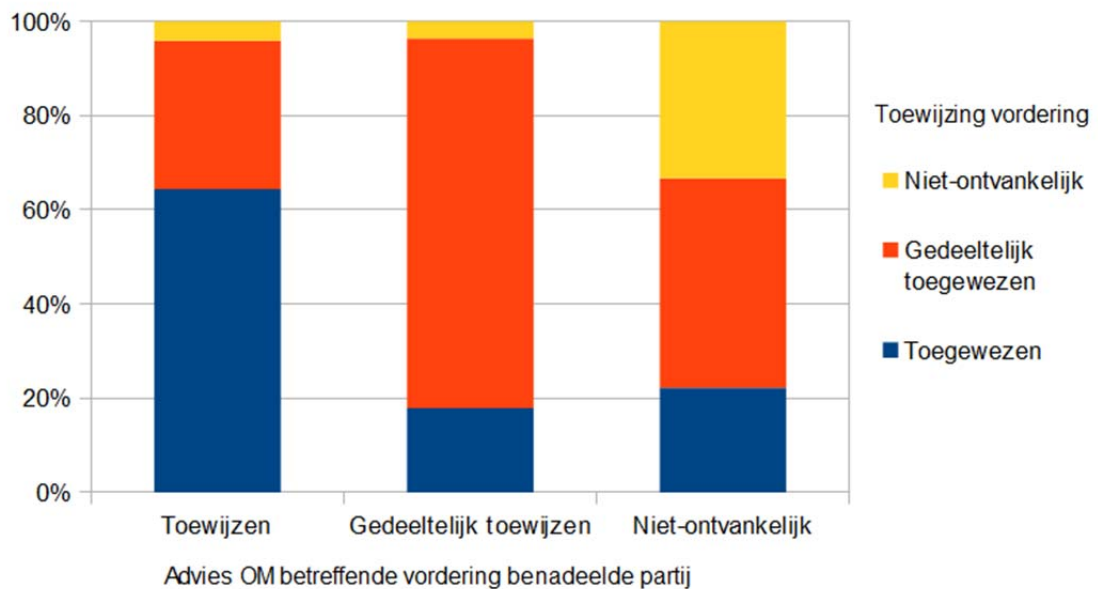
Bij 55 vorderingen tot vergoeding van immateriële schade is bekend wat het standpunt van het Openbaar Ministerie was. In 74.5% (n=41) van de gevallen was dit een gehele toewijzing, tegenover 21.8% (n=12) met een gedeeltelijke toewijzing, 1.8% (n=1) niet-ontvankelijk verklaren en 1.8% (n=1) met het afwijzen van de vordering tot vergoeding van immateriële schade.

Effect standpunt OM betreffende de vordering benadeelde partij (materiële schade)

Er is een significant verband tussen het standpunt van het Openbaar Ministerie ten aanzien van de toewijzing van de vordering tot vergoeding van materiële schade en de toegewezen vergoeding voor materiële schade ($r=.431$, $p=.000$). Wanneer het standpunt van het Openbaar Ministerie een gehele toewijzing is (n=73), is 64.4% (n=47) van de vorderingen ook geheel toegewezen. 31.5% (n=23) werd gedeeltelijk toegewezen en 4.1% (n=3) werd niet-ontvankelijk

verklaard. Wanneer een gedeeltelijke toewijzing het standpunt was van het Openbaar Ministerie (n=28) werd 78.6% (n=22) vervolgens ook gedeeltelijk toegewezen, tegenover 17.9% (n=5) gehele toewijzingen en 3.6% (n=1) niet-ontvankelijk. Wanneer het Openbaar Ministerie het standpunt had de vordering tot vergoeding van materiële schade niet-ontvankelijk te verklaren (n=9), werd dit in 33.3% (n=3) van de gevallen door de rechter opgevolgd. Bij 44.4% (n=4) werd de vordering gedeeltelijk toegewezen en in de overige 22.2% (n=2) van de gevallen werd de vordering geheel toegewezen. Ook uit een gepaarde t-toets blijkt er geen significant verschil te zijn tussen het standpunt van het Openbaar Ministerie ten aanzien van de vordering tot vergoeding van materiële schade en de inhoudelijke beoordeling van deze vordering door de rechter ($t=-1.796$, $p>.05$).

Figuur 5.5 Toewijzing van de vordering materiële schade versus het advies van het OM

Advies OM betreffende de hoogte van de toe te wijzen vergoeding (materiële schade)

Uit gepaarde t-toetsen blijkt dat het Openbaar Ministerie een lager bedrag adviseert dan het gevorderde bedrag ter vergoeding van materiële schade ($M=396$, $t(95)=3.020$, $p<.005$). Vervolgens blijkt dat het toegewezen bedrag weer lager is dan het advies van het Openbaar Ministerie ($M=620$, $t(77)=2.229$, $p<.05$).

Effect standpunt OM betreffende de vordering benadeelde partij (immateriële schade)

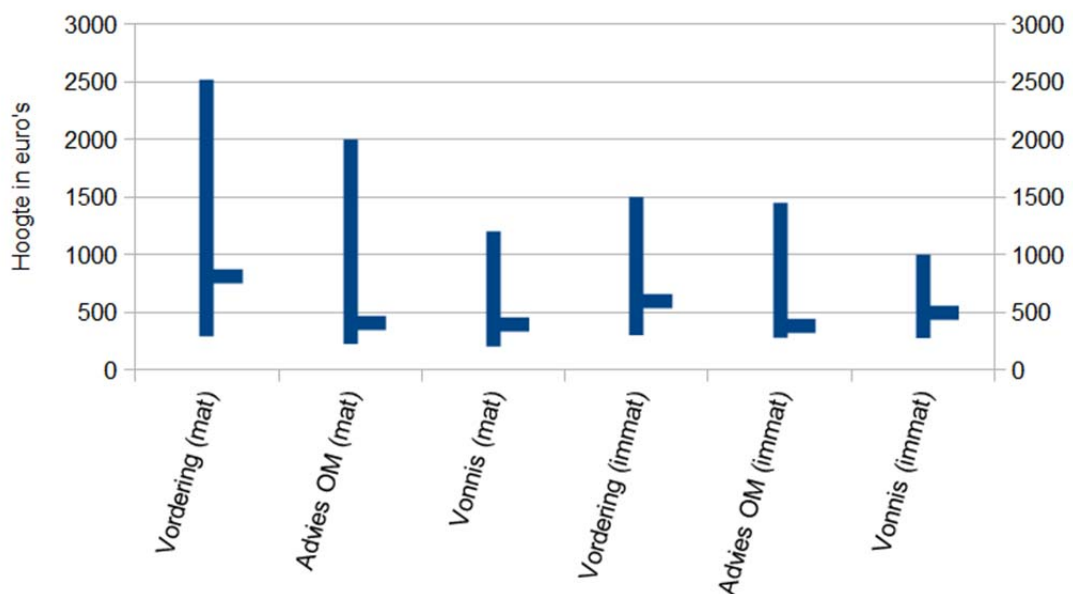
Bij 55 vorderingen tot vergoeding van immateriële schade is het standpunt van het Openbaar Ministerie ten aanzien van de vordering bekend. 41 (74.5%) keer adviseert het Openbaar Ministerie tot een volledige toewijzing. In 53.7% (n=22) van de gevallen is ook een volledige toewijzing uitgesproken door de rechter. In 39.0% van de gevallen (n=16) werd er een gedeeltelijke toewijzing gewezen. In 7.3% (n=3) werd de vordering tot vergoeding van immateriële schade niet-ontvankelijk verklaard. In twaalf gevallen (21.8%) was het advies van het Openbaar Ministerie de vordering tot vergoeding van immateriële schade gedeeltelijk toe

te wijzen. Voor negen van deze zaken (75.0 %, n=9) werd dat advies overgenomen door de rechter. In twee gevallen (16.7%, n=2) week de rechter er van af en wees de vorderingen geheel toe en een keer werd de vordering niet-ontvankelijk verklaard (8.3%, n=1). Bij de registraties waarbij het standpunt van het Openbaar Ministerie een niet-ontvankelijkheid of een afwijzing was (n=2), werd de vordering tot vergoeding van immateriële schade alsnog geheel toegewezen. Er blijkt geen significante correlatie tussen het standpunt van het Openbaar Ministerie betreffende de vordering tot vergoeding van immateriële schade en de toewijzing hiervan ($r=.039$, $p>.05$). Uit een gepaarde t-toets blijkt dan ook een significant verschil tussen het advies en de toewijzing ($t=-2.527$, $p<.05$).

Advies OM betreffende de hoogte van de toe te wijzen vergoeding (immateriële schade)

De hoogte van het advies van het Openbaar Ministerie betreffende de vordering tot vergoeding van immateriële schade toont hetzelfde beeld als bij de vordering betreffende materiële schade. Uit gepaarde t-toetsen blijkt namelijk dat het Openbaar Ministerie een lager bedrag adviseert dan het gevorderde bedrag van de vordering tot vergoeding van immateriële schade ($M=162$, $t(40)=2.742$, $p<.01$). Ook hier blijkt vervolgens dat het toegewezen bedrag weer lager is dan het advies van het Openbaar Ministerie. Dit verschil is echter niet significant ($M=152$, $t(33)=1.923$, $p>.05$).

Figuur 5.6 Hoogte van de vordering, het advies betreffende de vordering door het Openbaar Ministerie en het de toewijzing van de vordering in euro's.*

*weergegeven is het bereik van 1e tot 3e percentiel (25%-75%) met indicatie van de mediaan

5.4.18 Verweer van de zijde van de verdediging

In 82.4% van de gevallen waarin uit het dossier informatie bekend is over het verweer (n=170), werd verweer gevoerd tegen de vordering van benadeelde partij (n=140). Gekeken naar de

registraties waarbij de inhoud van het verweer bekend is (n=114) werd in 74.6% (n=85) van de registraties tegen een vordering tot vergoeding van materiële schade verweer gevoerd. Bij de vorderingen betreffende materiële schade is vrijspraak van de verdachte het meest geregistreerde verweer ter onderbouwing van een verzochte niet-ontvankelijkverklaring van de benadeelde partij. Gegeven het feit dat de onderzochte zaken enkel zaken betreffen waarin voor het feit waarvoor is gevoegd werd veroordeeld, trof dit specifieke verweer geen doel. Bij het verweer tegen de vordering tot vergoeding van materiële schade is 'te weinig' of 'geen onderbouwing' eveneens een veel gevoerd verweer. Het ontbreken van het inzichtelijk maken dat de schade een causaal gevolg is van het ten laste gelegde feit, is ook enkele malen aangevoerd. Verder is meerdere malen een niet-ontvankelijkheid van de benadeelde partij aangevoerd omdat geen sprake zou zijn van een correcte machtiging.

Na het voeren van verweer tegen de vordering tot vergoeding van materiële schade werd 37.3% (n=22) van de vorderingen alsnog volledig toegewezen (versus 57.9% (n=11) wanneer er geen verweer is gevoerd). Een gedeeltelijke toewijzing kwam bij 54.2% (n=32) van de registraties voor na het voeren van verweer, versus 31.6% (n=6) zonder verweer. Bij de overige 8.5% (n=5) bij het voeren van verweer is de vordering tot vergoeding van materiële schade niet-ontvankelijk verklaard versus 10.5% (n=2) zonder het voeren van verweer. De verschillen tussen het wel en niet voeren van verweer tegen de vordering betreffende materiële schade geeft geen significante verschillen ($X^2(2)=3.024$, $p>.05$).

Bij 56 registraties is bekend of van de zijde van de verdediging verweer is gevoerd tegen de vordering tot vergoeding van immateriële schade, wat in 89.3% (n=50) van de gevallen is gedaan. Ook bij de vordering betreffende immateriële schade is vrijspraak het meest gerapporteerde verweer, maar ook hier geldt dat dit geen doel heeft getroffen gelet op de veroordeling die is gevolgd. Daarnaast is meerdere malen een matiging van de vergoeding betoogd. Noodweer, eigen schuld van de benadeelde partij en onevenredige belasting van het strafgeding zijn hierbij meervoudig gerapporteerde onderbouwingen. Na het voeren van verweer tegen de vordering tot vergoeding van immateriële schade werd 35.9% (n=14) van de vorderingen geheel toegewezen (versus 80.0% (n=4) wanneer geen verweer is gevoerd). Een gedeeltelijke toewijzing kwam bij 51.3% (n=20) van de registraties voor na het voeren van verweer, versus 20.0% (n=1) zonder verweer. Alleen na het voeren van verweer werden vorderingen niet-ontvankelijk verklaard (12.8%, n=5). De verschillen tussen het wel en niet voeren van verweer tegen de vordering betreffende immateriële schade geeft geen significante verschillen ($X^2(2)=3.657$, $p>.05$).

5.4.19 Enkel- of meervoudige veroordeling

Vier op de vijf registraties ten aanzien waarvan uit het dossier informatie bekend is over de veroordeling (n=211) betrof een meervoudige veroordeling (79.1% (n=167) versus 20.9% (n=44) met een enkelvoudige veroordeling. Of de dader een enkel- of meervoudige veroordeling krijgt opgelegd, toont een significant verschil in de ontvankelijkheid van de benadeelde partij ($X^2(2)=9.281$, $p=.01$). Ook uit de multivariate analyse (zie paragraaf 5.3.1, tabel

5.2) blijkt het verschil tussen een enkelvoudige en meervoudige veroordeling een significant effect te geven; een enkelvoudige veroordeling heeft namelijk een positief significant effect op de ontvankelijkheid van benadeelde partij ($b=.869$, $p<.05$).

In tabel 5.6 is te zien dat er weinig verschil is waar te nemen bij een volledige ontvankelijkheid van de benadeelde partij tussen een enkelvoudige en meervoudige veroordeling (respectievelijk 36.4% ($n=16$) versus 35.3%($n=59$)). Bij de gedeeltelijke ontvankelijkheid is een groter verschil waar te nemen, waarbij bij een enkelvoudige veroordeling de benadeelde partij met 52.3% ($n=23$) relatief vaker gedeeltelijk ontvankelijk is verklaard dan bij een meervoudige veroordeling (32.3%, $n=54$). Het omgekeerde gaat op bij niet-ontvankelijkheid van de benadeelde partij. Bij 32.3% ($n=54$) van de meervoudige veroordelingen is de benadeelde partij niet-ontvankelijk verklaard versus 11.4% ($n=5$) bij een enkelvoudige veroordeling. Het verschil tussen een enkel- en meervoudige veroordeling heeft echter geen effect op de toewijzing van de vergoeding voor materiële of immateriële schade (respectievelijk $X^2(2)=2.700$, $p>.05$ en $X^2(2)=1.230$, $p>.05$).

Tabel 5.6: Ontvankelijkheid benadeelde partij versus enkelvoudige/meervoudige veroordeling (% , (aantal)

Veroordeling	n	Ontvankelijkheid benadeelde partij		
		Ontvankelijk	Ged. ontvankelijk	Niet-ontvankelijk
Enkelvoudig	44	36.4 (16)	52.3 (23)	11.4 (5)
Meervoudig	167	35.3 (59)	32.3 (54)	32.3 (54)
Totaal	211	35.5 (75)	36.5 (77)	28.0 (59)

($X^2(2)=9.281$, $p=.01$), missing n = 6.

5.4.20 Schattingsbevoegdheid

Er is, naar uit de dossiers bekend, bij tien vorderingen door de rechter gebruik gemaakt van de schattingsbevoegdheid. In zes gevallen ging het om een vordering na diefstal, bij de overige vier gevallen betrof het een mishandeling.

5.4.21 Eigen schuld

In het vonnis is bij vier registraties vermeld dat er rekening is gehouden met eigen schuld van de benadeelde partij bij de besluitvorming van de rechter betreffende de vordering benadeelde partij. Bij drie van de vier registraties werd de benadeelde partij niet-ontvankelijk verklaard. In het laatste geval werd de benadeelde partij gedeeltelijk ontvankelijk verklaard, maar leidde het verweer tot vermindering van de vergoedingsplicht. Het betreft vier keer een mishandeling.

5.4.22 Voorschot

In 3.2% van de registraties (n=7) is de toewijzing van de vordering benadeelde partij verwoord als een voorschot. Het betrof viermaal een diefstal en driemaal een mishandeling.

5.4.23 Schadevergoedingsmaatregel

Van 179 registraties is bekend of er al dan niet een schadevergoedingsmaatregel is opgelegd. In 88.8% (n=159) van deze registraties is er wel een schadevergoedingsmaatregel opgelegd. Logischerwijs is er een significante positieve correlatie tussen het vorderen van een schadevergoedingsmaatregel door het Openbaar Ministerie en het opleggen van de schadevergoedingsmaatregel ($r=.471$, $p=.000$). Verder blijkt dat er bij 13 registraties (9.1%) meerdere schadevergoedingsmaatregelen zijn opgelegd, waarbij alle een meervoudige veroordeling betreffen.

5.5 CJIB-gegevens inzake toekenning en verhaal

In het systeem Terwee van het Centraal Juridisch Incasso Bureau (CJIB) werden van de 240 parketnummers 93 gevonden met een schadevergoedingsmaatregel. Voor deze 93 zaken heeft het CJIB inzichtelijk gemaakt in hoeverre de door de rechter opgelegde bedragen overeenkomen met de uitgekeerde bedragen. Het gaat hierbij om het uitgekeerde bedrag op basis van de Voorschotregeling. De Voorschotregeling treedt in wanneer de veroordeelde acht maanden na het onherroepelijk worden van een vonnis nog niet de volledige vergoedingsplicht heeft voldaan. De veroordeelde blijft verantwoordelijk voor het betalen van de volledige (toegevoegde) schadevergoeding, ook als er eerst een voorschot vanuit het CJIB wordt uitgegeven. Het voorgeschoten bedrag zal dan daarna alsnog op de veroordeelde worden verhaald.

Het afdoen van een zaak door middel van vervangende hechtenis kan van invloed zijn op de hoogte van het voorschot, dat immers enkel van toepassing is als de dader na acht maanden nog niet (volledig) heeft betaald. Van de totaal 93 zaken is er in 19 gevallen sprake geweest van een uitkering door het CJIB vanuit de voorschotregeling. In ongeveer 20% van de gevallen bleek een dader dus niet in staat om binnen acht maanden na het onherroepelijk verklaren van een vonnis de volledige schadevergoeding aan het slachtoffer uit te betalen.

Allereerst is opvallend dat bij de zaken waarbij is *opgelegd en uitgekeerd* (n=19) de hoogte van zowel het opgelegde als uitgekeerde bedrag sterk verschilt tussen de verschillende parketnummers. Er is een uitschieter te zien met een opgelegd bedrag van €6.885, waarbij €7.189 is uitgekeerd op basis van de voorschotregeling. Er zijn echter ook gevallen te zien waar zowel het opgelegde als uitgekeerde bedrag slechts €50 bedraagt. Het gemiddelde bedrag dat is opgelegd in de zaken waar ook is uitgekeerd betreft €1.252 (sd=1656) en het gemiddelde bedrag dat is uitgekeerd betreft €1.111 (sd=1677).

Hoofdstuk 6

De strafrechtspleging aan het woord: aandachtspunten en oplossingsrichtingen

6.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt verslag gedaan van de semigestructureerde interviews die in maart en april 2016 zijn afgenomen om (verder) inzicht te verkrijgen in de praktijk van de strafrechtspleging ten aanzien van de vordering benadeelde partij. Ten behoeve van de in hoofdstuk 3 gegeven beschrijving van het juridische raamwerk werd reeds aan deze bevindingen gerelateerd, maar hier worden deze in onderling verband en op uitgebreider wijze uiteengezet. Gelet op het beperkte aantal respondenten en de focus op de eerste aanleg kan aan het hieronder beschreven geen algemene gelding worden ontleend; er is geen sprake van een weergave van 'de opinie' van de betrokken beroepsgroepen. Niettemin bieden de uitkomsten van de vraaggesprekken handvatten die het mogelijk maken een beeld te schetsen van de aandachtspunten die bij de ambtshalve leven betreffende de praktijk van het civiele schadeverhaal via het strafproces. Op die wijze dragen de interviews als onderdeel van een set aan gehanteerde onderzoeksmethoden bij aan de betrouwbaarheid van de beantwoording van de verschillende deelvragen.³⁵²

Het is van belang op te merken dat deze vraaggesprekken betrekking hadden op de praktijk van het civiele schadeverhaal in volle omvang. Er is derhalve, anders dan het geval was bij het kwantitatieve onderzoek (hoofdstuk 4), geen beperking aangelegd in het soort delicten, met dien verstande dat in de vraaggesprekken wel is gefocust op de afdoening door de meervoudige kamer. Met het oog op de leesbaarheid wordt op verhalende wijze verslag gedaan van de vraaggesprekken, waarbij de belangrijkste bevindingen gecursiveerd zijn weergegeven.

6.2 Methode

In hoofdstuk 2 is al een uitgebreide methodologische verantwoording gegeven, daarom wordt op deze plaats volstaan met een beknopte beschrijving van de werving van de respondenten en het verloop en de analyse van de interviews.

³⁵² Zie hoofdstuk 2 voor de verantwoording van de in dit onderzoek gehanteerde triangulatie van onderzoeksmethoden. Waar in dit hoofdstuk opgetekende uitlatingen bevestiging vinden in hetgeen werd beschreven over het voortraject (hoofdstuk 4) en/of in het kwantitatieve deel van het onderzoek (hoofdstuk 5) wordt daarvan in dit hoofdstuk melding gemaakt.

6.2.1 De respondent³⁵³

Tot de respondenten die hebben deelgenomen aan de interviews horen: leden van de zittende magistratuur, leden van de staande magistratuur (officieren van justitie en advocaten-generaal)³⁵⁴ en advocaten gespecialiseerd in het verlenen van rechtsbijstand aan slachtoffers van misdrijven. Voor de rechters geldt, anders dan voor de officieren, dat zij allen werkzaam waren in een van de zes voor het dossieronderzoek geselecteerde arrondissementen. Voor een deel van de officieren was dat niet het geval. De advocaten, tot slot, hadden hun standplaats in: Amsterdam, Haarlem, Uden en Utrecht. Voor hen geldt dat een aantal van hen exclusief rechtsbijstand verlenen aan slachtoffers en dat anderen ook optreden als raadsman/-vrouw van de verdachte. Alle respondenten zijn niet at random geworven, maar via aanlevering vanuit de organisatie, dan wel vanuit een aanwezig netwerk.

6.2.2 Vragenlijsten³⁵⁵

Voor de drie categorieën respondenten zijn drie verschillende vragenlijsten opgesteld die zo veel mogelijk dezelfde, maar soms afwijkende, respondent-specifieke vragen inhielden. De van tevoren opgestelde vragenlijsten zijn aan de respondenten toegestuurd, die zo in staat waren de vragen tevoren te overdenken. De vragenlijsten waren de leidraad in de interviews die zijn afgenomen.

Voor alle drie de categorieën waren vragen opgenomen ten aanzien van de volgende onderwerpen: het voortraject, de ontvankelijkheid, de besluitvorming ten aanzien van de vordering, de voeging ad informandum, de schadevergoedingsmaatregel, de executie, de kennis van de respondent en zijn beroepsgroep over de vordering benadeelde partij en de knelpunten. Verder is aan alle respondenten eenzelfde casus voorgelegd om (vergelijkend) inzicht te verkrijgen in de houding en zienswijze ten aanzien van drie varianten op een (werkelijke) vordering benadeelde partij. Ook is aan alle respondenten een aantal algemene, meer feitelijke vragen voorgelegd. Aan de advocaten is verder een set vragen over de zitting voorgelegd en de besluitvorming over de (inhoud) van de vordering benadeelde partij, en aan de zittende en staande magistratuur een set vragen over de situatie waarin meerdere daders zijn betrokken, met responderende hoofdelijke aansprakelijkheid.

6.2.3 Uitvoering interviews

De interviews hebben, op twee uitzonderingen na, steeds plaatsgehad op de werkplek van de respondent. Eén interview is telefonisch afgenomen, een ander interview heeft plaatsgevonden op de werkplek van de interviewers. Alle interviews zijn afgenomen door twee interviewers gezamenlijk. Aan de respondenten is voorafgaand bij de uitnodiging gevraagd of men

³⁵³ Zie bijlage 6 voor de respondenten die aan de interviews hebben meegewerkt.

³⁵⁴ Korthedshalve en om herleiding naar individuele respondenten te voorkomen, worden de respondenten van het Openbaar Ministerie om wie het in dit hoofdstuk gaat hierna allen aangeduid als 'officier van justitie'.

³⁵⁵ Bijlage 7, 8 en 9 voor de vragenlijsten.

het vraagsprek individueel wilde voeren, dan wel tezamen met een (of meer) collega('s). In een aantal gevallen is een gezamenlijk interview afgenomen. Geen van deze betrokkenen stond in een zakelijk afhankelijke relatie tot elkaar, en allen konden in vrijheid hun antwoorden geven. Alle interviews, op één na, zijn opgenomen en woordelijk in het tekstverwerkingsprogramma Word uitgewerkt. Van één interview is vanwege bezwaren tegen opname ter plekke in Word een notitie gemaakt.

6.2.4 Verwerking data met hulp van NVivo

De met de woordelijke uitwerking van de in Word verkregen kwalitatieve data zijn in de voor kwalitatieve data-analyse ontworpen software NVivo geüpload. In NVivo zijn voor de analyse van de interviews 'nodes' gecreëerd.³⁵⁶ Die nodes zijn verzamelingen referenties onder een gemeenschappelijke noemer, bijvoorbeeld 'Oordeel advocatuur over ontvankelijkheid'. Daaronder zijn steeds de passages uit de interviews met advocaten gebracht met informatie over het oordeel van de advocatuur over de ontvankelijkheid. Dat selecteren van de passages uit de uitgewerkte interviews is 'coderen'. Om de betrouwbaarheid van de codering middels NVivo te vergroten is de groep codeurs beperkt tot twee. Deze codeurs hebben het eerste interview gezamenlijk gecodeerd. Vervolgens hebben de codeurs afzonderlijk gecodeerd, maar met controle achteraf door de andere codeur. Dezelfde codeurs hebben ook de verslaglegging uitgevoerd; de analyse van de eerste codeur is gecontroleerd en aangevuld door de tweede codeur.

6.3 Volgorde beschrijving van bevindingen

De uitkomsten van de vraagsprekken worden naar onderwerp waarop deze betrekking hebben gepresenteerd, met (vervolgens) een onderverdeling naar beroepsgroep zodat steeds voor de verkregen informatie over de onderwerpen inzichtelijk wordt of, en in hoeverre de beroepsgroepen opvattingen al of niet delen. Er is voor gekozen de beroepsgroepen in de volgende volgorde te presenteren: officieren van justitie, rechters en als laatste groep advocaten. Deze volgorde is gekozen omdat de opvattingen van de officieren van justitie en die van de rechters veelal het dichtst bij elkaar liggen en, indien dat het geval is, daarop kan worden gewezen. De advocatuur neemt een wat andere positie in ter zitting, hetgeen doorklinkt in hetgeen is opgetekend in deze interviews. Om die reden worden deze uitkomsten gepresenteerd na die van de officieren van justitie en de rechters. Wanneer daartoe aanleiding is wordt van deze volgorde afgeweken.

³⁵⁶ Zie bijlage 10 voor de nodes die voor Nvivo zijn gecreëerd.

6.4 Bevindingen op grond van de vraaggerekken

6.4.1 Ovattingen als factor

Dat de opvattingen van rechters en officieren van justitie van belang zijn voor de wijze waarop het civiele schadeverhaal in de praktijk verloopt is geen onbekend gegeven. Integendeel, uit eerder onderzoek is het belang daarvan al gebleken.³⁵⁷ Het hoeft daarom geen verwondering te wekken dat dit gegeven opnieuw wordt bevestigd in het voorliggende onderzoek. Niettemin moet ook hier een slag om de arm worden gehouden, want ook voor dit onderzoek geldt dat hetgeen is gevonden over de opvattingen van officieren van justitie en rechters, dit maal aangevuld met die van advocaten, geen algemene gelding heeft. Daarvoor is de groep respondenten te klein. Bovendien richt het onderzoek zich op de praktijk in de eerste aanleg, zij het dat ook drie advocaten-generaal zijn geïnterviewd. Niettemin leveren de vraaggesprekken wel een beeld op dat zich laat vergelijken met dat uit eerder onderzoek. Het gaat hierbij zowel om taakopvattingen betreffende het civiele schadeverhaal, als opvattingen omtrent de afstemming tussen de betrokken rechtsgebieden en de verhouding van betrokken beroepsgroepen tot elkaar.

6.4.1.1 De bijzondere aard van de vordering benadeelde partij

Het valt op dat bij de interviews door de verschillende beroepsgroepen heen wordt gesproken over de bijzondere aard van de vordering benadeelde partij, zij het dat het beeld van de advocatuur enigszins anders is gekleurd dan dat van de officieren van justitie en de rechters. Het beeld dat bovendien is er een van een hybride figuur, van civiele komaf, maar gekleurd door de toepassing in het strafrecht. Dat specifieke karakter uit zich volgens officieren van justitie en rechters in de gemakkelijke toewijzing van vergoeding voor immateriële schade. 'Als wij naar civielrechtelijke maatstaven de schade zouden toewijzen zouden we nooit meer iets doen denk ik, nooit meer een cent uitkeren', aldus een rechter. Officieren van justitie en rechters maken ook melding van hun actieve opstelling. Zo is men bereid om, anders dan voorgeschreven in het civiele procesrecht, actief op te treden en de vordering inhoudelijk te beoordelen wanneer geen verweer is gevoerd. Ook zou men onder omstandigheden gemakkelijker omgaan met de bewijslastverdeling.³⁵⁸ Als opgemerkt kleurt het beeld van de vordering benadeelde partij dat wordt geschetst vanuit de advocatuur iets anders, in die zin dat het vertrekpunt hier dichterbij aanligt tegen het civiele recht.

Voor rechters geldt dat civilisten die zijn overgestapt naar de strafsectie aangeven te hebben moeten wennen aan de wijze waarop in het strafrecht wordt omgegaan met het civiele schadeverhaal. In het bijzonder met de wijze waarop immateriële schadevorderingen worden beoordeeld. Er zou sprake zijn van een bijzondere benadering van de aansprakelijkheidsvraag. 'Op welke lijn zit eigenlijk deze aansprakelijkheid?', vraagt een rechter zich af. Na

³⁵⁷ Zie Kool & Moerings 2001; Van Wingerden e.a. 2007; Van Wingerden 2008; Van Dongen e.a. 2013. Zie ook Candido 2011, p. 358-359, die stelt dat de rechterlijke taakopvatting van niet te onderschatten belang is.

³⁵⁸ Overigens is ook op het civiele vlak sprake van een ontwikkeling richting een actievere opstelling van de rechter; zie o.a. Leemburg 2013.

enige tijd raakt men naar eigen zeggen gewend aan de eigenheid van de strafrechtelijke afhandeling. 'Als een civilist hier een of twee jaar zit, dan begint hij dat strafrechtsdenken te krijgen', aldus een rechter. Dezelfde rechter merkt op dat dit ook 'lastig' is, want de Hoge Raad houdt vast aan de regel dat de vordering benadeelde partij moet worden beoordeeld langs de lat van het civiele (bewijs)recht. En die opstelling strookt volgens deze rechter niet met de werkelijkheid. Maar ook van de zijde van het Openbaar Ministerie wordt convergentie tussen de rechtsgebieden gesignaleerd. Er is sprake van 'een tendens binnen de rechtsgebieden en ook binnen de organisaties; dat je meer gaat kijken naar parallellen en overeenkomsten' (officier van justitie).

Maar het kan ook de andere kant opgaan, want voor sommige rechters geeft het eigen karakter van de strafrechtelijke ontvankelijkheidsystematiek juist aanleiding tot een terughoudende opstelling. Zo benadrukt een rechter dat het strafproces wel een 'heel makkelijk forum' biedt aan de benadeelde partij. De in de strafrechtelijke context gebruikelijke 'rekkelijke' interpretatie van het civiele recht en de wens van het Openbaar Ministerie en de (collega-)rechter om zo mogelijk tegemoet te komen aan de wens tot schadevergoeding, staat volgens sommigen haaks op het gewaarborgde karakter van het strafproces.

Die spanning wordt overigens door vrijwel alle officieren van justitie en rechters onderkend. Sterker nog: alle officieren van justitie en rechters geven aan te worstelen met de gevolgen van de uitbreidende slachtofferparticipatie. Het primaire doel van het strafproces is volgens hen immers de materiële waarheidsvinding, met het daaraan verbonden recht op een gewaarborgd strafproces. Juist daarom dienen het Openbaar Ministerie en de strafrechter de eigen hand niet te overspelen wanneer het gaat om het civiele schadeverhaal. Je moet je als rechter en als officier bewust zijn van de professionele grenzen, en dat kan vragen om een (te adviseren) niet-ontvankelijkheid.

Hierbij zijn overigens niet alleen de belangen van de verdachte/gedaagde leidend, maar ook die van de benadeelde partij. Ook die zou, volgens de meer kritische rechters, meer baat hebben bij een beoordeling van diens schadeverhaal door een civiele collega vanwege de daar geboden ruimte. Voor een enkele rechter zorgt de vordering benadeelde partij voor teveel 'vertroebeling', en mag die er dan ook 'helemaal uit'. Deze rechter meent dat de vordering benadeelde partij onderwerp moet worden van een 'heel eenvoudig civiel traject'.

Maar ook rechters die er in beginsel een rekkelijke opvatting op na houden trekken zekere grenzen. Sommigen zijn weliswaar bereid de ontvankelijkheid ruim te interpreteren, maar nemen dan ook de vrijheid om af te wijzen indien de inhoudelijke beoordeling van de vordering daartoe aanleiding geeft. 'Als ik er niets mee kan, dan moet ook de weg naar de civiele rechter afgesneden zijn', zo formuleert een rechter het. Een enkele officier van justitie en rechter opteert bovendien voor een aftakking van de vordering benadeelde partij van het strafproces, bijvoorbeeld door deze over te zetten naar de kantonrechter.

De bovenbeschreven bijzondere uitwerking van de civiele vordering in de strafrechtelijke context wordt door meerdere rechters, officieren en advocaten verklaard vanuit de ernst van de onrechtmatige gedraging. Daarbij benoemen sommigen ook het persoonlijke verhaal; 'je ziet mensen verschijnen en realiseert je wat hen is overkomen' (rechter). Voor

collega-rechters geeft dat juist weer aanleiding tot kritische reflectie op de opstelling ter zitting. 'Bij het strafrecht heb je mensen al in de slachtofferrol', aldus een rechter. Of, zoals een collega-rechter, het verwoordt: 'Als je eenmaal slachtoffer bent van een strafbaar feit, gaan er deuren voor je open'. De civielrechtelijke schadebehandeling van bijvoorbeeld slachtoffers van ongevallen staat volgens sommigen in te schrill contrast met de afdoening van de schade via het strafproces.

Bij dit alles moet worden bedacht dat de voordelen van de strafrechtelijke route boven de civielrechtelijke voor het slachtoffer zijn gelegen in de snelheid van de afdoening en de executievoordelen. De civiele route vergt volgens advocaten 'een lange adem' van het slachtoffer, waartegen het strafproces een snellere uitkomst biedt. Maar belangrijker nog volgens advocaten is de steun in de rug in de figuur van door het CJIB uitgevoerde schadeverhaal uit hoofde van de schadevergoedingsmaatregel. 'Je hebt geen incassokosten en de Staat gaat achter Pietje aan, dus dat is natuurlijk veel makkelijker en het voelt ook nog als straf, aldus een advocaat. En last but not least, is er dan ook nog de mogelijkheid tot het doen van een beroep op de Voorschotregeling voor zwaardere strafzaken.

6.4.1.2 Actoren over actoren

Vooraf moet worden opgemerkt dat de vraaggesprekken niet ten doel hadden het acteren van de betrokken diensten in onderling verband te evalueren. Inzet was de praktijk van het civiele schadeverhaal in beeld te brengen, in het bijzonder betreffende de ontvankelijkheid. Niettemin is gevraagd naar waargenomen opvattingen, kennisniveau en scholing, en naar samenwerking tussen de betrokken diensten. Uit dien hoofde kan daarover het volgende worden opgemerkt.

Officieren van justitie

Officieren van justitie zijn over het algemeen positief over SHN. 'Ze zijn echt aan het professionaliseren'; de dienstverlening door SHN 'sterk is verbeterd' en 'best wel goed'. Medewerkers van SHN zijn goed opgeleid en werken, volgens de officieren van justitie, met 'minimaal HBO-niveau'; de samenwerking wordt over het algemeen als prettig ervaren.

Niettemin is de kwaliteit van de vorderingen volgens sommige officieren nog wel wisselend. Een punt van aandacht in dit verband is 'de relatie tussen een medewerker van SHN in relatie tot wat is er nou ten laste gelegd en hoe kijk je daar dan naar als het gaat om dit strafbare feit'. SHN, zo wordt meermalen opgemerkt, profileert zich weliswaar terecht als belangenvertegenwoordiger van het slachtoffer, maar heeft daarbij niet altijd voldoende oog voor het feit dat diens belangenbehartiging maar een deel vormt van het totale strafproces. SHN zou de verwachtingen van slachtoffers ten aanzien van het civiele schadeverhaal kritischer moeten managen, in het bijzonder wat betreft de hoogte van de toe te wijzen schadevergoeding. Opgemerkt wordt dat SHN ertoe neigt om te hoog in te zetten; 'SHN gaat

uit van de voeging, dus die zitten op te plussen, wij strepen af' en 'Als je te vroeg begint krijg je geplus, als je het kort voor de zitting komt, wordt het gejaag'.³⁵⁹

In dit licht ook wordt opgemerkt dat het van de zijde van SHN gehoorde bezwaar dat het Openbaar Ministerie adviseert de vordering naar beneden bij te stellen,³⁶⁰ berust op te weinig inzicht in de positie van het Openbaar Ministerie. De officier is immers geen partij bij de schadevergoeding; 'het lijkt alsof we een eis hebben, maar het is eigenlijk een advies. Dat is echt iets anders, dus wij zijn geen partij'. Daar komt bij dat de officier van justitie ter zitting ook geen tijd heeft om zijn rol en het proces aan het slachtoffer uit te leggen; 'je kunt niet in elke zaak een schorsing vragen. Soms doe je het wel eens en dan praat je met slachtoffers, als je ziet dat er emotie is'. Mogelijke teleurstellingen bij slachtoffers zouden voorkomen kunnen worden door 'een goede toelichting' betreffende de positie van het Openbaar Ministerie door SHN. Niettemin maakt een enkele officier zich zelf wel het verwijt dat niet voldoende wordt uitgelegd waarom geen aansluiting wordt gezocht bij de vordering die met hulp van SHN is opgesteld. Tegelijk echter wordt gesignaleerd dat SHN niet altijd alle schadeposten op de vordering vermeldt, waardoor de benadeelde partij schadevergoeding misloopt, althans via het strafproces. Sommige officieren van justitie proberen daar dan nog wel een mouw aan te passen ('googelen ter zitting'). Hoewel er geen causaal verband wordt gelegd, wordt wel gesignaleerd dat sprake is van capaciteitsgebrek bij SHN.

Over de rechtsbijstand verleend door advocaten zijn de officieren van justitie minder enthousiast. Het niveau zou sterk wisselen; 'je hebt goede advocaten en mensen die het niet echt snappen'. En ook: 'strafrechtadvocaten die zich in deze markt storten, daar gebeuren gekke dingen'.

Over rechters, tot slot, wordt opgemerkt dat die er weliswaar prat op gaan geen regels te hebben, enkel oriëntatiepunten, maar er is natuurlijk de aanwijzing van het LOVS, 'en de meeste rechters kennen dat ook'. Een enkeling merkt op dat de benadering door de rechter een persoonlijke is; het is 'helemaal afhankelijk van wie je voor je hebt zitten'. Niettemin wordt door alle officieren van justitie opgemerkt dat het civiele schadeverhaal ook voor de rechters tegenwoordig een regulier onderdeel van het strafproces vormt. De benadering van de rechter is ten opzichte van vroeger dan ook veel *rekkelijker*, zij het dat de mate waarin de rechter civiel is geschoold, uitmaakt. Sommigen menen dat het 'gaandeweg beter wordt', maar dat er nog wel ruimte is voor verbetering. Met name ervaren rechters zouden gemakkelijker kunnen omgaan met slachtofferrechten en daaruit voortvloeiende processuele issues ter zitting.

Rechters

Rechters is gevraagd naar het beeld dat zij hebben van de opvattingen binnen de eigen beroepsgroep. Uit verschillende antwoorden komt naar voren dat de achtergrond van de

³⁵⁹ Zie ook: *Kamerstukken II 2014/2015*, 33 199, nr. 6, bijlage 443757 (Secundaire analyse kwaliteitsmeting slachtofferzorg). Uit deze meting komt een sterk negatief verband naar voren tussen de tevredenheid van slachtoffers met de slachtofferzorg en de hoogte van de toewijzing ter zake immateriële schade (p. 40-43). Er wordt aanbevolen om te komen tot 'structureel hogere schadevergoedingen' (p. 47).

³⁶⁰ Zie hoofdstuk 4, par. 4.4.6.

rechter naar wordt vermoed van invloed is op diens beoordeling van de vordering benadeelde partij. Collega's die geen civielrechtelijke achtergrond hebben, zullen sneller vinden dat er een specialist (lees: civilist) naar moet kijken dan een rechter met een overwegend strafrechtelijke achtergrond. De primair strafrechtelijk georiënteerde rechters merken op hun beurt weer op dat collega's met een civielrechtelijke achtergrond gemakkelijker toewijzen als de vordering niet is betwist. Degenen die vanuit de sectie civiel overstappen naar de strafsectie, geven aan dat zij enige tijd nodig hebben gehad om zich de wijze waarop hun strafrechtelijke collega's omgaan met het civiele schadeverhaal eigen te maken. Hoewel sommigen in vergelijking met hun strafrechtelijk geschoolde collega's neigen te blijven vasthouden aan de civiele regels, wordt de zingeving van de wijze waarop de strafrechtelijke collega's in de regel omgaan met het civiele schadeverhaal na verloop van tijd wel onderschreven.

Regelmatig ook wordt opgemerkt dat de toenemende slachtofferparticipatie ter zitting het management ter zitting complexer maakt; de rechter 'moet alle ballen in de lucht houden.' De focus ligt bij de voorbereiding van de zaak bovendien op de bewijsvergaring, vervolgens op de persoon van de verdachte en (pas) dan op de vordering benadeelde partij. Men onderkent het belang van het civiele schadeverhaal, maar het komt er bij de voorbereiding van de zaak vaak wel 'een beetje achteraan'. En dan zit ook nog eens de volgende zitting alweer te duwen; 'je weet dat je morgen weer zitting hebt en je moet ook nog eens vonnissen nakijken'. Dat alles maakt dat de voorbereiding van de vordering benadeelde partij vaak wel onder tijdsdruk staat.

Een aandachtspunt dat hieronder nog aan de orde komt is ook de betekenis van het advies van het Openbaar Ministerie betreffende de vordering tot schadevergoeding. Rechters geven aan daar wel betekenis aan te hechten, maar zeker geen doorslaggevende. De taak van de officier van justitie te dezen is immers een adviserende, iets waar de meeste officieren zich wel van bewust zijn. Rechters merken op dat zij de indruk hebben dat het Openbaar Ministerie zich teveel laten leiden door het belang van het slachtoffer; ook wordt melding gemaakt van gebrek aan civielrechtelijke kennis bij het Openbaar Ministerie. Volgens sommige rechters is een kritischer blik wat betreft de ontvankelijkheid van de vordering en de daarop eventueel volgende toewijzing wenselijk. Officieren van justitie zouden neigen naar 'te hoog en te gemakkelijk; alles is te snel goed onderbouwd'.

Anderen daarentegen geven aan dat bij een te hoog ingezette vordering, het advies van de officier kan bijdragen aan de acceptatie door de benadeelde partij van het toegewezen, naar beneden bijgestelde bedrag. De te hoge verwachtingen van het slachtoffer zijn dan op voorhand al enigszins gedempt door de officier van justitie. Bovendien is het altijd fijn om van meerdere zijden te horen wat men er van vindt, zeker bij ingewikkelde vorderingen.

Advocatuur

De advocaten vinden dat zowel rechters, als officieren van justitie *wisselend reageren* op vorderingen van benadeelde partijen. Over de rechters wordt opgemerkt dat de rechter de benadeelde partij wel steeds meer als een volwaardige procespartij behandelt, maar dat het

per persoon nog wel eens verschilt. Zo treft men toch ook nog wel eens rechters 'die het ontbreekt aan civiele kennis'.

Wat de officieren van justitie betreft geldt eenzelfde beeld; ook hier is sprake van een wisselende houding jegens de benadeelde partij. Opgemerkt wordt dat eenduidigheid binnen het Openbaar Ministerie over hoe de vorderingen moeten worden behandeld, ontbreekt; 'je merkt dat het toch wel echt een mensendingetje is'. Zo adviseert de ene officier bij vordering van gederfde inkomsten tot niet-ontvankelijkheid, omdat zo'n kostenpost een onevenredige belasting zou betekenen, terwijl een andere officier tot toewijzing adviseert. 'Dan zie je wel een verschil tussen hoe de denkwijze is, en in hoeverre ze zich erin hebben verdiept'.

Er wordt ook gezegd dat sommige officieren 'heel lang de kaarten voor de borst houden'. Dat wordt temeer als knelpunt ervaren als vervolgens ter zitting vrijspraak wordt gevraagd. Hoewel er goede redenen kunnen zijn om vrijspraak te vragen, zou het voor de advocaat die het slachtoffer bijstaat fijn zijn tijdig geïnformeerd te worden over de voorgenomen opstelling van het Openbaar Ministerie, zodat men niet onnodig veel tijd steekt in het onderbouwen van de vordering. Het informeren zou de advocaat bovendien kunnen helpen in het verwachtingenmanagement bij de cliënt.

Daartegenover staat dat sommige officieren van justitie actief meedenken met de benadeelde partij. Zo meldt een advocaat een ervaring waarin de officier de vordering niet alleen steunde, maar ook twee nieuwe uitspraken aandroeg. Ook andere advocaten maken gewag van officieren die de moeite nemen aandacht te besteden aan de vordering van de benadeelde partij. 'Dus ook eerder aangeeft wat hij [de officier van justitie - red.] wel en niet voor toewijzing vatbaar vindt en wat ingewikkeld is'; dat wordt positief gewaardeerd.

Een heel ander aandachtspunt is de rol van de slachtofferadvocaat ten opzichte van SHN. Gemeld wordt weliswaar dat SHN in ernstiger zaken doorverwijst naar de advocatuur, maar hoe en wanneer is niet inzichtelijk voor advocaten.³⁶¹ Sommigen hebben ook het idee dat benadeelde partijen niet voldoende worden geïnformeerd over de aan rechtsbijstand verbonden kosten, 'want de mensen zijn natuurlijk bang dat ze een zak geld kwijt zijn'. Er wordt voor gepleit om de slachtofferadvocatuur meer dan nu het geval is 'onderdeel' van het geheel te laten worden. Dat laat onverlet dat er vanuit de advocatuur waardering bestaat voor het werk van SHN binnen de Slachtofferloketten, maar advocaten hebben 'weer een andere expertise'.

³⁶¹ Zie te dezen ook *Kamerstukken II 2015/2016*, 2905, onder vraag 2 en 5. Daaruit blijkt dat het aantal toevoegingen voor rechtsbijstand ten behoeve van de benadeelde partij in reguliere strafzaken sinds 2012 licht is gestegen tot 1851 zaken. Vermeld ook wordt dat er een afspraak is gemaakt dat SHN bij verwijzing een zwaardere toevoeging aanvraagt bij de Raad voor Rechtsbijstand (O013, 11 punten). Een reguliere toevoeging voor rechtsbijstand ten behoeve van de benadeelde partij (Z110) staat voor 5 punten. De categorie zware toevoegingen (EGZ-slachtoffers; O013) is vanaf 2012 met 71% gestegen (752 zaken). De lichtere categorie toevoegingen steeg slechts licht (Z110 toevoeging). Opgemerkt dient te worden dat bij inwerkingtreding van het wetsvoorstel ter implementatie van de Richtlijn Minimumrechten slachtoffers (2012/29/EU; *Kamerstukken I 2015/2016*, 34 236, A), de politie tot taak krijgt om het slachtoffer bij diens eerste contact met de politie te informeren over het recht op (kosteloze) rechtsbijstand. Die verplichting tot informeren valt onder de paraplu van het nieuwe art. 51 ac Sv, welke uitvoering onder verantwoordelijkheid van het Openbaar Ministerie zal plaatsvinden (Ministerie van Veiligheid en Justitie, *Brief van 24 mei 2016, kenmerk 765527, bijlage, Nota van Toelichting Concept Besluit slachtoffers van strafbare feiten*).

6.4.2 Feiten

In deze (sub)paragraaf wordt een aantal observaties gepresenteerd over feitelijke gegevens die samenhangen met het civiele schadeverhaal ter zitting.

6.4.2.1 Aantal vorderingen

Alle respondenten zeggen regelmatig tot vaak te maken te hebben met vorderingen benadeelde partij. Doorvragen leert dat de variatie van het geschatte aantal vorderingen echter varieert. Voor rechters en officieren ligt die variatie tussen dertig en negentig procent, waarbij voor wat betreft de meervoudige kamer zittingen een schatting van een op de drie zaken het meest wordt genoemd. Voor politierechterzittingen ligt het geschatte strafzaken waarin zich (minstens) een benadeelde partij heeft gevoegd volgens sommigen beduidend lager. Anderzijds zijn er ook officieren van justitie die aangeven dat men ook op de politierechterzittingen regelmatig te maken heeft met vorderingen benadeelde partij. De uiteenlopende schattingen, in het bijzonder door de officieren van justitie, lijkt samen te hangen met het profiel van het soort strafzaken dat men afdoet. Rechters en officieren van justitie zijn het er over eens dat met name in ernstiger strafzaken gevoegd wordt door het slachtoffer. In die zaken ook wordt de benadeelde partij regelmatig bijgestaan door een advocaat. Deze laatste groep respondenten geeft aan in twee tot zes strafzaken per maand rechtsbijstand te verlenen aan een benadeelde partij.

6.4.2.2 Voegingen ter zitting ingediend

Officieren en rechters hebben weinig tot niet te maken met voegingen ter terechtzitting,³⁶² op één regionale uitzondering na. Daar komt een voeging ter terechtzitting ‘toch wel heel regelmatig’ voor. Een andere situatie is die waarin het slachtoffer zich weliswaar eerder heeft gevoegd, maar het schadeformulier ontbreekt in het strafdossier of niet alle betrokkenen daarmee bekend zijn. De houding van rechters ten opzichte van *late voegingen* lijkt te verschillen. Sommigen merken op regelmatig te worden ‘overvallen’ met last minute vorderingen: ‘Dan wordt de zaak uitgeroepen en dan komt de bode één minuut van te voren en die zegt, ‘ik heb hier ook nog drie vorderingen voor u’. Hoewel het niet per se ingewikkeld hoeft te zijn, ervaren sommige rechters zo’n gang van zaken als een onwenselijke inbreuk op de zittingsvoorbereiding. Het wekt irritatie op richting het Openbaar Ministerie, ook al weten de rechters wel dat de zittingsofficier er zelf vaak niet veel aan kan doen. Niettemin is het voegen ter zitting ‘niet praktisch’ volgens een rechter. Deze respondent suggereert de indiening van de schadeopgave te verbinden aan een termijn en refereert aan de tien dagen termijn waarop de dagvaarding dient te worden betekend, en de termijn voor het door de verdediging voorafgaand aan de zitting op te geven verzoek inzake het horen van getuigen.³⁶³ Daarin zouden analoge oplossingen kunnen liggen voor een tijdige voeging.

³⁶² Dit komt overeen met de bevinding uit het dossieronderzoek, daar was slechts in acht gevallen sprake van een voeging ter zitting (hoofdstuk 5, par. 5.4.3).

³⁶³ Artikel 265 lid 1 Sv.

Andere rechters lijken bereid te zijn het slachtoffer dat zich nog niet heeft gevoegd de helpende hand te bieden, mits de omstandigheden dat volgens hen rechtvaardigen. De rechter 'hint' in zo'n geval het aanwezige slachtoffer door te constateren dat er geen vordering is ingediend. Dat is overigens geen schering en inslag, er moet een goede aanleiding toe zijn. Maar, 'in een heel enkel geval heeft een benadeelde partij niet goed door dat er gevoegd kan worden. Met een uitleg dat dit kan doet hij dit alsnog ter zitting', aldus een rechter. Daarbij dient ook te worden bedacht dat voeging ter zitting volgens de wet mogelijk is. In dergelijke situaties neemt het risico op niet-ontvankelijkheid echter wel toe. 'Het moet wel echt een eenvoudig verhaal worden, wil je op de zitting nog je vordering goed kunnen onderbouwen, en de verdediging ook de gelegenheid geven daar een goed verweer op te voeren', aldus een rechter.

6.4.2.3 Rechtsbijstand

De rechtsbijstand door advocaten trekt de aflopen tijd aan, zo is de indruk van officieren van justitie en rechters. Een aantal van hen merkt op dat bij ernstige geweld- en zedenmisdrijven ook een (standaard)doorverwijzing vanuit SHN (Slachtofferloket) plaatsvindt. Voor een enkel, niet-Randstedelijk arrondissement wordt door meerdere partijen overigens melding gemaakt van een gebrek aan gespecialiseerde advocaten.³⁶⁴ Door enkele officieren van justitie en rechters wordt opgemerkt dat er vaker bijstand is door Slachtofferhulp Nederland dan door advocaten. Een officier noemt het geschatte aantal van één op de vijf zaken die wordt afgedaan door de meervoudige kamer waarin bijstand wordt verleend door een advocaat. Als de benadeelde partij wordt bijgestaan door een advocaat neigen deze er volgens sommige rechters wel eens toe het accessoire karakter van de vordering uit het oog te verliezen. Meestal gaat het dan wel om ernstiger strafbare feiten, met meer en complexere schade.

Advocaten bevestigen dat zij met name in ernstiger zaken rechtsbijstand verlenen ten behoeve van de benadeelde partij. Zij benadrukken op hun beurt dat zij oog hebben voor het belang om haalbare vorderingen in te dienen. Voor simpele zaken vordert men 'simpele bedragen' en moet niet te hoog worden ingezet, maar voor complexere schade geldt dat maatwerk moet worden geleverd. Als moeilijke schadeposten wordt bijvoorbeeld de letselschade en het daaraan verbonden verlies van arbeidsvermogen genoemd.

6.4.2.4 Aanwezigheid benadeelde partij ter zitting

De benadeelde partij wordt 'heel weinig' op zitting gezien, zo verwoordt een respondent de indruk die de meeste rechters en officieren van justitie bestaat. Heel weinig is voor de betreffende respondent één op de vier zittingen. Ook anderen maken een schatting van tussen de twintig en dertig procent. Niettemin zijn er ook andere geluiden hoorbaar. Zo merkt een rechter op dat de aanwezigheid van de benadeelde partij het afgelopen jaar sterk is toegenomen.

³⁶⁴ Dat is het geval voor het arrondissement Oost-Nederland en ook Brabant (door A-G De Vries). Hier wordt zowel vanuit SHN, als het Openbaar Ministerie en de rechterlijke macht op gewezen.

Als reden voor afwezigheid van de benadeelde partij ter zitting wordt de wens om 'afstand te houden' genoemd. Benadeelde partijen zijn volgens advocaten niet altijd emotioneel in staat zijn om aanwezig te zijn: 'ze kunnen de confrontatie met de verdachte niet aan'. Niettemin merken advocaten op dat zij hun cliënt in de regel adviseren ter zitting aanwezig te zijn, zodat de rechter zich op de hoogte kan stellen van het wel en wee van het slachtoffer. Het is een kwestie van afwegen of je vindt dat de aanwezigheid van de benadeelde partij wat toevoegt, het kan namelijk wel degelijk een meerwaarde hebben wanneer het slachtoffer zelf, of wellicht iemand die hem na staat, zijn schade toelicht. Advocaten nemen hun cliënt dan ook bijna altijd mee naar de zitting en zeggen de vordering in de regel ter zitting toe te lichten. Grote bedrijven, zoals energieleveranciers, die zich als benadeelde stellen bij vervolging van de Opiumwet, worden meestal door een vaste advocaat vertegenwoordigd.

Als Slachtofferhulp Nederland de zaak ter zitting toelicht gebeurt dat veelal door een vrijwilliger. Deze zijn niet zelden reeds bekend bij de rechter. 'We zien vaak dezelfde persoon ter zitting', merkt een rechter op. Hoewel officieren van justitie en rechter zich ervan bewust dat de vrijwilliger een andere taak heeft dan de medewerker juridische dienstverlening, wordt wel opgemerkt dat de juridisch inhoudelijke kennis van de vrijwilliger over het algemeen 'een niveau beter kan', zoals een officier van justitie het verwoordt.³⁶⁵

6.4.3 De voorbereidingsfase

In aanvulling op de beschrijving van het voorbereidingstraject gegeven in hoofdstuk 4 worden hier de opvattingen van officieren van justitie, advocaten en rechters ter zake weergegeven die zijn opgetekend in de vraaggesprekken.

Officieren van justitie

Wat de voorbereiding van de vordering betreft, merken verschillende officieren van justitie op dat er onderscheid moet worden gemaakt naar het type zaak. Bij de zogenoemde ZSM-zaken zijn de lijntjes kort, wat goed werkt. Wat daar nog wel fout gaat is dat men ter zitting enkel over het (te) eenvoudige ZSM-formulier beschikt. Dan rijst de vraag of de daarin opgenomen schadeopgave volstaat om de vordering op af te doen.

Door officieren wordt gewag gemaakt van ingebouwde controlemomenten, althans pogingen daartoe; genoemd wordt een vaste vijf wekelijkse check. In dat kader wordt (wederom) gerefereerd aan het landelijk kader voor de ZSM-afdoening, met de daarin opgenomen richttermijn om vijf weken voor de zitting een controle uit te voeren door de administratie en de officier om te zien of het dossier compleet is. Elders werkt men met protocollen waarbij het streven is om het dossier, met de vordering benadeelde partij, acht weken voor de zitting gereed te hebben. Bij de categorie geweld- en zedendelicten heeft een zaakcoördinator regie en bewaakt deze (mede) het dossier.

³⁶⁵ Overigens staan ook juridisch medewerkers van SHN het slachtoffer ter zitting bij, zo bleek uit de verkenning van het voortraject (hoofdstuk 4). Mogelijk is sprake van regionale verschillen, maar dat vormde geen onderwerp van onderzoek. Overigens werkt SHN sinds kort met gecertificeerde vrijwilligers; vrijwilligers die de vordering van de benadeelde partij toelichten moeten daarvoor een training hebben gevolgd (bron: landelijk kantoor).

Officieren van justitie zijn zich bewust van de problemen die zich voordoen rondom het aanleveren van stukken, maar opgemerkt wordt ook dat de wetgever nu eenmaal gewent heeft dat voeging tot aan het requisitoir ter zitting mogelijk moet zijn, wat het stellen van een termijn voorafgaand aan de zitting niet mogelijk maakt. Factoren die aan een vlotte voorbereiding in de weg staan zijn volgens de officieren, tijdgebrek door personele capaciteit en werkdruk. Daardoor komen vorderingen niet bij de juiste persoon terecht komt het met enige regelmaat voor 'dat mensen terugkomen van politierechterzittingen en de vordering ligt op hun stoel'. Maar ook de fysieke afstand tussen administratie en werkplek van de officier van justitie wordt genoemd als verklaring voor het ter zitting ontbreken van vorderingen. Ook hier wordt gewezen op de ZSM-werkwijze, met de daarvoor karakteristieke nabijheid van betrokken organisaties, maar ook naar de fysieke concentratie op de Slachtofferloketten: 'Het is heel fijn als je bij het Slachtofferloket nog wel onder een noemer werkt en dicht bij elkaar zit. Het is gewoon fijner als je even naar iemand toe kan lopen dan dat je moet bellen en mailen', aldus een officier van justitie.

Enige relativering is overigens op zijn plaats. Verschillende officieren merken op dat er wel een verbetering heeft plaatsgevonden; 'het is echt zoveel beter dan tien jaar geleden'. Een officier van justitie merkt op dat het vroeger meer mis ging op het proces dan op de inhoud, wat het lastiger maakt tegenwoordig de niet-ontvankelijkheid te verklaren: 'Het is de bereidwilligheid van de officier, van de rechter, de voorbereiding van het slachtoffer (...), of je drie uur achterloopt op schema. Dat soort dingen. Ik kan voor de meeste zaken voorspellen wat het wordt, maar de vordering benadeelde partij, nee.'

Rechters

Meerdere rechters merken op dat de vordering benadeelde partij tijdens de terechtzitting niet altijd bij alle partijen bekend is. Die onbekendheid met de stukken komt in alle varianten voor; 'officier wel rechtbank en advocaat niet' of 'advocaat wel en rechtbank en officier niet'. 'Het is voor mij soms abracadabra', aldus een rechter. Een rechter pleit er voor om de correspondentie tussen het Openbaar Ministerie en het slachtoffer aan het dossier toe te voegen, zodat je als zittingsrechter kunt nagaan waar het fout is gegaan.³⁶⁶ Die kennis zou ook van belang kunnen zijn bij de vraag of je moet besluiten tot aanhouding, want daar gaan rechters liever niet toe over.

Een ander punt betreft de voorbereiding en *ondersteuning door SHN* bij de voorbereiding van de vordering benadeelde partij. Verschillende rechters vinden dat er toch wel veel tijd in wordt gestoken, en dat er een goed onderbouwde vordering uitkomt. Een andere rechter merkt op dat het ook de vraag is in hoeverre SHN zou moeten bijstellen wat slachtoffers neerleggen. SHN moet in beginsel respecteren wat het slachtoffer wil, maar deze rechter kan zich voorstellen 'dat je dan toch zegt, oké, dit is wat u wil, maar ik heb u gewaarschuwd, ik denk niet dat het erin zit'. Een andere rechter vertelt over een bijgewoond overleg tussen ketenpartners waaruit bleek dat er veel vragen waren over de redenen voor afwijzing

³⁶⁶ Naar verluidt is dit standaardpraktijk in het arrondissement Rotterdam; bron R.H. Kroon, Raad voor de rechtspraak.

en niet-ontvankelijkverklaring van vorderingen. Deze rechter had de indruk dat door de daarbij betrokken organisaties toch vooral vanuit het slachtoffer, en niet vanuit de optiek van strafrechter naar de vordering werd gekeken, waardoor essentiële zaken ontbraken. Maar ook hier wordt opgemerkt dat SHN zich heeft verbeterd. Ze hebben nu ‘het vaste stramien van wat moet er allemaal in komen te staan’ en dat scheelt veel. ‘Ze begrijpen beter wat voor een rechter belangrijk is’, aldus deze rechter.

Advocatuur

Voor advocaten blijkt het bij het opstellen van de vordering moeilijk om stukken te krijgen om de schade te onderbouwen. Dat struikelpunt ligt veelal bij het Openbaar Ministerie; men moet er als advocaat ‘dan echt bovenop zitten’ om de benodigde stukken te krijgen. Een advocaat verklaart dat met de opmerking dat het voor het Openbaar Ministerie in bepaalde standen van het onderzoek niet handig is om dan al het dossier te verstrekken. Tegelijkertijd kan de zaak dan wel plotseling in een stroomversnelling geraken, waar je dan – als het gaat om complexe schades in ernstige strafzaken – als advocaat niet altijd voldoende tijd hebt om de vordering goed te onderbouwen. De stukken worden dan ‘vaak in een kort stadium voor de inhoudelijke behandeling van de strafzaak’ ter inzage voorgelegd aan de advocaat. Soms hoop je als advocaat dan maar ‘dat er hoger beroep komt’, zodat je de kans krijgt om een in eerste aanleg hoog ingezette, maar onvoldoende onderbouwde vordering beter uit te werken. Dat wordt niet ervaren als procesmisbruik. ‘Ik ga het ook zo uitleggen dat het door hun weigering komt om de zaak niet aan te houden, ik niet anders kan dan de rechten van cliënt zo veilig te stellen’, legt een advocaat uit. Verschillende advocaten leggen overigens zelf contact met het Openbaar Ministerie, waaronder de officier van justitie, om de lijntjes kort te houden.

Een andere omstandigheid die onderbouwing van de schade bemoeilijkt, betreft het inwinnen van stukken bij experts, psychologen, huisartsen en anderen. Het duurt vaak lang voordat door dergelijke verklaringen worden afgegeven. En behalve de tijd die het kost om een verklaring te krijgen, merken sommige advocaten ook op dat de experts terughoudend lijken bij het geven van verklaringen. Tot slot wordt de tijd die gemoeid gaat met het opstellen van een berekening door een rekenkundig bureau en bijbehorende onderbouwing genoemd als remmende factor. En dat, aldus een advocaat, terwijl er langzamerhand in het werkveld wel rekenbureaus zijn die voor een beperkt bedrag een quickscan kunnen aanleveren. Tegelijkertijd geldt dat de cliënten de kosten voor zo’n berekening niet kunnen ophoesten; ‘het was minstens tussen de 500 en 1000 euro, wat gewoon niet kan.’

Over de rol van het Slachtofferloket/SHN bij de voorbereiding zijn advocaten wisselend tevreden. Een advocaat merkt bijvoorbeeld op dat stukken die door het Openbaar Ministerie naar het Slachtofferloket worden gestuurd niet altijd worden doorgestuurd, waardoor je ter zitting wordt afgerekend. Het werkt beter als je iemand kent, een ‘persoonlijke ingang’ hebt, ofwel ‘gewoon het mobiele nummer hebben’. Maar ook wat betreft het verspreiden van door de advocaat aangeleverde stukken gaat het niet altijd goed, meldt een andere advocaat. Het formulier dat door hen wordt verspreid blijft ofwel te lang liggen, ofwel wordt niet ontvangen door rechtbanken en/of verdediging. Meerdere advocaten geven aan om die redenen het

schadeformulier behalve aan het Slachtofferloket, ook in kopie aan de verdediging te zenden en, indien deze is aangesteld op de zaak, ook aan de zaakcoördinator en soms ook naar griffie van de rechtbank. Overigens is niet iedere officier gecharmeerd van het gebruiken van 'persoonlijke ingangen', is de ervaring. 'De ene officier wordt helemaal panisch als jij toevallig zijn e-mailadres hebt (...), en een andere officier belt zelf (...) laten we even contact houden', aldus een advocaat.

6.4.4 De behandeling ter zitting

Als de vordering is voorbereid volgt de behandeling daarvan ter zitting. Daarover kon het volgende worden opgetekend.

Officieren van justitie

Het advies van het Openbaar Ministerie ten aanzien van de vordering is ervan afhankelijk of het gevorderde reëel is en voldoende onderbouwd is. De vordering ter zake materiële schade, waarbij ter onderbouwing bonnetjes zijn gevoegd, is meest eenvoudig volgens de officieren van justitie; 'bij materieel kun je redelijk goed zien wat het is'. Niettemin kan de beoordeling van gevorderde materiële schade wel moeilijk worden als er bijvoorbeeld een verweer ter zake van medeschuld wordt gevoerd. Een officier legt uit dat er een aantal ankerpunten is voor de vorming van het advies, te weten: de hoogte van de vordering door de benadeelde partij, de Smartengeldgids (in geval van immateriële schade), BOS-schade, de zaak zelf en je eigen gevoel. Wat de BOS-schade betreft, die wordt niet door alle officieren van justitie graag toegepast. Je gebruikt het om te onderbouwen als je geen bonnetjes hebt, aldus een officier. Er wordt ook opgemerkt dat BOS-schade enkel tot een reëel bedrag komt bij de berekening van vergoeding voor immateriële schade; voor het overige zou het volgens sommigen te laag uitkomen. Overigens wijst een officier van justitie op het bestaan van een nieuw 'GPS-achtig systeem' om vergoedingen te berekenen. Een enkeling, tot slot, noemt de mogelijkheid van het werken met een schade-expert bij ingewikkelder vorderingen/strafzaken.

Rechters

Enkele rechters merken op er soms tegenaan te lopen dat veel tijd tijdens de zitting opgaat aan de toelichting bij de vordering benadeelde partij, bijvoorbeeld als advocaten aanwezig zijn. Die nemen uitgebreid de tijd om de vordering toe te lichten, zodat je dan soms meer tijd kwijt bent aan de vordering dan aan het behandelen van de zaak zelf. Een enkele rechter probeert het tijdpad te bewaken door de advocaat van de benadeelde partij bij het verlenen van het woord te waarschuwen dat een al te uitgebreide toelichting wel eens afbreuk zou kunnen doen aan de ontvankelijkheid van de vordering. Zaken waarin dergelijke uitgebreide toelichtingen worden gegeven zijn bijvoorbeeld in 'grote oplichtingzaken, marktplaats oplichting, met dertig slachtoffers, dertig benadeelde partijen'. De hoogte van dat aantal maakt weliswaar in beginsel niet uit voor de vraag of het onevenredig belastend is voor het strafproces, maar praktisch gezien is het wel belastend voor het strafproces. Bij zaken met grote aantallen

benadeelde partijen 'moet je op een gegeven moment wel een beleid afspreken, wat doen we' (rechter). En dat geldt niet alleen voor wat in het openbaar gebeurt, maar ook in de raadkamer. Overigens maakt een collega-rechter er melding van dat bij de appointering voor fraudezaken, waarvan op voorhand bekend is dat er veel, zij het soortgelijke vorderingen zijn ingediend, een extra zittingsdag wordt gereserveerd voor de behandeling van de vorderingen benadeelde partij. In die opzet levert de behandeling van het civiele schadeverhaal volgens deze rechter geen onevenredige belasting op.

Advocatuur

Advocaten zijn over het algemeen tevreden over de ruimte die hen wordt geboden om de vordering van de benadeelde partij ter zitting toe te lichten, zij het dat men de aanwezigheid soms wel uitdrukkelijk onder de aandacht van de rechter moet brengen. Dan moet je als advocaat direct actie ondernemen, je bekend maken en je wensenlijstje op tafel leggen. Daarentegen signaleert een andere advocaat dat er de afgelopen jaren duidelijk meer ruimte wordt geboden voor de toelichting. 'Ik kan me nog goed herinneren dat vroeger, of dat is nog niet eens zo heel erg lang geleden, dan zat je op de tribune, tussen het publiek in, en dan zeker bij de tweede ronde dan moest je soms echt je hand op steken om nog te kunnen reageren op het verweer van de verdediging (...) Dat komt eigenlijk niet meer voor, bij mij in ieder geval', vertelt een advocaat.³⁶⁷

Anderen laten vergelijkbare geluiden horen, maar er wordt ook gerefereerd aan rechtbanken die de benadeelde partij en advocaat nog achter in de zaal doen plaats nemen. Wanneer je dan als advocaat een vrij ingewikkelde vordering hebt ingediend, die toelichting behoeft, ook naar aanleiding van het verweer en de repliek en dupliek, wordt zo'n positie vanuit de achterbank ingewikkeld en lastig. De aanwijzingen voor bodes en rechters over de plaats van de benadeelde partij blijkt, zo is de indruk, nog niet overal tussen de oren te zitten. Over de linie genomen lijkt het echter om uitzonderingen te gaan, maar niettemin is zo'n gang van zaken moeilijk uit te leggen aan de benadeelde partij. Al met al maken advocaten echter dankbaar gebruik van de door de rechter geboden ruimte; 'ik ben altijd blij als ze wel vragen stellen, want dan kun je proberen in te schatten waar men aan denkt en daar alsnog op reageren'. De meeste advocaten bereiden zich voor via een pleitnota, die ter zitting wordt overgelegd.

6.4.5 De (ontvankelijkheid)beslissing

6.4.5.1 Kennelijke niet-ontvankelijkheid

Artikel 333 Sv biedt de gelegenheid om de vordering direct bij aanvang niet-ontvankelijk te verklaren, de zogenoemde kennelijke niet-ontvankelijkheid. Van die mogelijkheid wordt volgens de rechters en officieren van justitie nooit gebruik gemaakt. Dat laat onverlet dat sommige van deze respondenten, wanneer zij dat nodig vinden, van meet af aan duidelijk zijn naar

³⁶⁷ Sinds 1 februari 2012 is de door de LOVS opgestelde Modelregeling inzake passende verblijfsomgeving slachtoffers van kracht; te vinden op www.rechtspraak.nl.

de benadeelde partij. 'Wat ik bij politierechterzittingen regelmatig doe is tegen de benadeelde partij, voordat hij aan bod komt zeggen: "Dit gaat niet werken"', aldus een rechter. Dat gebeurde bijvoorbeeld in een zaak waarin een reeks woninginbraken was ten laste gelegd, maar nu net niet die waarvoor het slachtoffer zich wenste te voegen. Dat is dan eigenlijk een kennelijke niet-ontvankelijkheid, maar die beslissing volgt gewoon bij de eindbeslissing. Door ook de officier en de advocaat in te seinen dat men niet uitgebreid hoeft in te gaan op de betreffende vordering wordt onnodig tijdsverlies voorkomen.

6.4.5.2 Effect nieuw criterium, factoren die beslissing beïnvloeden, en andere invloeden

De ontvankelijkheidsbeslissing wordt genomen aan de hand van het criterium van de onevenredige belasting. Op die beslissing kunnen verschillende, de vordering kenmerkende factoren van invloed zijn, waaronder de aard van de schade, de hoogte van het gevorderde bedrag en/of het al of niet voeren van verweer door de verdachte. De reactie op deze beide elementen, het criterium en de factoren, wordt hierna voor elke beroepsgroep steeds eerst besproken, waarna andere invloeden aan de orde komen.

Officieren van justitie

Op de vraag of het nieuwe criterium het beoogde effect heeft gehad, antwoorden de officieren van justitie resoluut met een 'nee'. Meestal met de opmerking dat dit er niet aan afdoet dat er wel ontwikkeling ten positieve is, maar dat is meer het gevolg van 'de tijdgeest' en 'besefvorming'. Hier en daar klinkt door dat er toch een zeker effect wordt geconstateerd: 'Incidenteel wordt wel eens een keer een vordering toegewezen die je met het oude criterium van tafel zou vegen', aldus een officier.

Tot de factoren die de ontvankelijkheidsbeslissing beïnvloeden hoort volgens de meesten ook het verweer. Het moet dan wel gaan om redelijke verweren. Een officier maakt melding van de gebrekkige kwaliteit van door de verdediging gevoerde verweren. Als voorbeeld van een nonsens verweer noemt deze officier het verweer dat de benadeelde partij 'wel verzekerd zal zijn'. Het is echter niet aan de verdachte, aldus deze respondent, om te bepalen of de schade op een verzekeraar of de veroorzaker wordt verhaald.

Verder is de aard van de schade een factor. Immateriële schade is moeilijk, althans toewijzing daarvan wordt toch meer als een (professionele) gevoelskwestie ervaren. Een officier merkt op dat als de gevorderde vergoeding wat dat type schade betreft boven de 1000 euro komt, al snel een niet-ontvankelijkheid volgt. Wat ook gebeurt, is dat 'als way out' een voorschot wordt toegekend en voor de rest niet-ontvankelijk wordt verklaard. Het is dan dus de combinatie van aard en hoogte van de gevorderde schade die een drempel voor de ontvankelijkheid opwerpt.

Hoewel het Openbaar Ministerie voor minder ingewikkelde materiële schades adviseert aan de hand van de BOS schade, hebben officieren van justitie ook oog voor de wenselijkheid van differentiatie; 'iedereen is anders'. Dat laat onverlet dat je voor bepaalde vaste, terugkerende posten wel met richtbedragen kan werken.

Rechters

De meeste rechters zien niet dat het nieuwe criterium een verruiming van de ontvankelijkheid tot gevolg heeft gehad. Met het nieuwe criterium worden de vorderingen op dezelfde wijze als voorheen afgedaan. Een rechter verklaart dit vanuit de toegenomen complexiteit van de vorderingen, in samenhang met het achterwege blijven van civielrechtelijke kennis bij rechters. 'Dan kan je het criterium wel wijzigen, maar als de civiele kennis van de strafrechters niet beter wordt...' blijft het gewenste effect uit, aldus deze rechter.

Als bijkomend probleem wordt gewezen op het verwachtingsmanagement, ook dat kost de rechter extra zittingsinspanning. Zo merkt een rechter op: 'Voor de slachtoffers is het duidelijk dat de meneer of mevrouw die daar zit het gedaan heeft (...) Het is zelfs zo dat ik me soms zelf bezwaard voel om met enige empathie naar zo'n slachtoffer te zeggen: 'ja, dat begrijp ik', want je loopt het risico gewraakt te worden'. Overigens speelt voor deze rechter geen persoonlijke angst om te worden gewraakt, maar je wilt als rechter gewoon 'dat voor iedereen de zaak door kan gaan'. Maar er zijn ook rechters die menen dat er wel iets is gebeurd. Terwijl onder het oude criterium vorderingen alleen vanwege de hoogte van niet eenvoudige aard werden geoordeeld, gebeurt dat tegenwoordig minder.

Het verdient tot slot opmerking dat een aantal rechters niet met het oude criterium heeft gewerkt en niet kan zeggen of het criterium het genoemde effect heeft. Eén van hen merkt daar wel op het idee te hebben dat er best veel wordt toegelaten in strafzaken: 'Vordering zijn vaak best ingewikkeld, civiele vorderingen, vooral bij meervoudige kamer zaken. In beginsel willen we de vordering toch wel gewoon beoordelen. Pas als het zo bewerkelijk wordt, of er wordt van de verdediging zoveel verlangd in het weerspreken van de vordering, of het zou zo'n groot deel van de hele procedure in beslag nemen, dan verklaren we niet-ontvankelijk. Maar we beoordelen toch best vaak ingewikkelde vorderingen'.

Een andere rechter merkt nog op dat doorslaggevend is of het hem/haarzelf niet te moeilijk is: 'Als ik het te moeilijk vind, dan doe ik er niet aan'. 'Te moeilijk' wordt uitgelegd als bijvoorbeeld een vordering ter zake van immateriële schade waarbij het de vraag is welke van de vele gesignaleerde factoren van invloed zijn geweest op het ontstaan van de immateriële schade, maar ook de berekening van arbeidsvermogensschade wordt als te complexe materie benoemd. Overigens berust de opstelling van deze rechter niet op onwil, maar op de inschatting dat de benodigde kennis onvoldoende aanwezig is.

Wat de factoren die de ontvankelijkheidsbeslissing beïnvloeden betreft, is dat in de eerste plaats de aard van de schade. Materiële schade kan goed worden beoordeeld, merken ook rechters op. Voor immateriële schade is het lastiger; 'als je daar iets mee moet, moet je echt gaan doorvragen: wat is er dan aan de hand geweest en waarom was het zo traumatiserend?'. Rechters ervaren dat 'veel tijd wordt gestoken' in de beoordeling van de immateriële schade. Materiële schade is makkelijk bij te stellen, 'maar voor immateriële schade is het heel vaak gewoon het verhaal van het slachtoffer dat wordt overgenomen.'

Overigens wordt gesignaleerd dat rechters in strafzaken veel makkelijker zijn met het toewijzen van vergoedingen voor immateriële schade dan civiele rechters. Verschillende respondenten vinden de gevorderde vergoeding voor immateriële schade dan ook regelmatig

te hoog. Eén rechter heeft daarbij het vermoeden dat de vergoeding wordt gebruikt ter compensatie van materiële bijvoorbeeld ter opvulling van het gat tussen de nieuwwaarde en de (uitgekeerde) dagwaarde van zaken. Een andere rechter meent dat de hoogte van de voor immaterieel nadeel toegewezen vergoeding in de jurisprudentie overigens nog steeds wel beperkt is: 'Het leed is soms best groot, maar dat komt toch, in ieder geval in de beleving van slachtoffers denk ik, nog niet altijd tot uitdrukking in de hoogte van de vergoeding'.

Bij de beoordeling van de onderbouwing van immateriële schade speelt ook de ernst van het delict een rol: 'Als het een relatief eenvoudig delict is en iemand zegt dat hij daardoor helemaal in de kreukels ligt en ernstig psychisch letsel heeft, dan zou ik denk ik toch eerder zeggen dat ik daar een verdere onderbouwing van wil zien, gelet op het vrij beperkte delict. Maar als iemand slachtoffer is van een gewelddadige woningoverval, dan is het erg voor de hand liggend dat je daarna geestelijk er slecht aan toe bent'. Je probeert houvast te vinden, aldus een respondent, in hoe erg het is wat er is gebeurd en wat het gestelde gevolg is.

De hoogte van de vordering kan een rol spelen. Een rechter merkt op dat dit aspect wellicht 'de eerste reflex' veroorzaakt, maar dat uiteindelijk beslissend blijft of de vordering niet te ingewikkeld is om in het strafproces mee te nemen. Als het goed kan worden berekend, hoeft een hoog schadebedrag niet een onevenredige belasting te zijn.

Wat de onderbouwing betreft geldt verder voor de meeste rechters dat de Smartengeldgids en de lijst van de Letselschaderaad wel als richtsnoeren gelden, maar niet meer dan dat. De Smartengeldgids levert bovendien vaak de nodige vraagtekens op (twee bedragen bij één zaak genoemd). En over de Letsellijst wordt door een respondent opgemerkt dat het wat grovere categorieën zijn en dat de bedragen laag zijn. Eén rechter stelt dat het vooral een gevoelskwestie is. Vergelijken is niet te doen; 'we doen allemaal wat we redelijk vinden en redelijkheid is een heel vaag criterium'.

Gevraagd naar het mogelijk gebruik van oriëntatiepunten wordt door de meeste rechters afwijzend gereageerd. Een rechter werpt bovendien op dat het nog maar de vraag is of de besluitvorming van de strafrechter te dezen de juridische toets kan doorstaan. De Hoge Raad hanteert voor de vordering benadeelde partij immers de civielrechtelijke maatstaf. En als je de uitspraken van de strafrechter volgens deze respondent te veel langs die lat zou leggen dan zou het zo maar eens kunnen zijn dat 'veel meer immateriële vorderingen worden afgewezen of niet-ontvankelijk worden verklaard'. Het aanleggen van oriëntatiepunten zou dat risico volgens deze rechter enkel versterken, want dan ga je 'dingen zeggen of op papier zetten waarvan ik mezelf afvraag of ze juridisch juist zijn'. Een andere rechter durft nog wel de stelling aan dat de kantonrechter veel meer zou afwijzen.

Verweer is volgens officieren en rechters een belangrijke factor die de ontvankelijkheidsbeslissing beïnvloedt, althans kan dat zijn. *Hoe gemotiveerder het verweer wordt, hoe lastiger het wordt om het dan nog toe te wijzen.* Als verweren hout snijden en er een echt inhoudelijke civiele discussie ontstaat, houdt het meestal op, volgens een rechter. Ook omdat je dan eigenlijk met bewijsopdrachten moet gaan werken. Daarvoor heeft deze rechter niet de kennis, en bovendien is er dan sprake van een onevenredige belasting voor het strafproces. Een collega vertelt in een zaak met veel benadeelde partijen er door de verdediging op te zijn

gewezen dat het voor de verdachte in een civiele zaak mogelijk zou zijn incidenten op te werpen, de hoofdverdachte in vrijwaring op te roepen, een eigen schuldverweer te voeren of een medeschuld-verweer. Dat alles kan niet in het strafproces en dat was wel een punt van overweging, aldus deze rechter.

Tot de andere invloeden op de (ontvankelijkheids)beslissing hoort ook het *advies van het Openbaar Ministerie*. Voor sommige rechters 'is het wel van belang', voor anderen 'niet doorslaggevend, maar ik luister wel', terwijl een laatste groep zegt dat het geen rol speelt. Dat laatste wordt door meerdere rechters gemotiveerd met de overweging dat het Openbaar Ministerie slachtoffer minded is. Officiëren van justitie laten zich erg leiden door het belang van het slachtoffer, aldus een rechter. Een collega-rechter stelt dat het beleidsmatig is opgelegd dat officieren het slachtoffer zullen ondersteunen en dat doen ze (dus) ook.

Rechters zeggen terughoudend af te wijzen, maar het komt wel voor. Eén respondent die dat wel heeft gedaan kan daarover zeggen dat het in een geval was met een rare vordering die door een rechtspersoon was ingesteld. Om te voorkomen dat die vordering civiel nog zou worden aangebracht en aldus de civiele sectie er voor zou komen te staan, is de vordering afgewezen. Een andere rechter legt uit dat wordt afgewezen als er sprake is van onzinnigheden, en wel om de verdachte een gang naar de civiele rechter te besparen. Weer een andere rechter vergelijkt de afwijzing in het strafrecht met die in het civiele recht, en verklaart de terughoudendheid tot afwijzing bij de strafrechter vanuit de context waarin zo'n vordering vaak tot stand komt. 'Zo'n benadeelde partij die onvoldoende stelt en waar je de vordering gewoon niet kan toewijzen. Die heeft geen rechtsbijstand gehad en die weet van toeten noch blazen, en dan vind ik het heel ver gaan om af te wijzen waardoor hij wellicht niet meer naar de civiele rechter kan', aldus deze rechter.

Advocatuur

Ten aanzien van het effect van het nieuwe criterium merken alle advocaten op dat er wel een effect is, zonder dat overigens per se aan de verandering van het criterium toe te schrijven. Een respondent omschrijft het als 'bewustwording' en geeft aan 'dat het nu eigenlijk normaal is dat er een vordering ligt'. Er zou sprake zijn van een 'psychologisch effect', 'het is net of de rechterlijke macht eraan gewend is geraakt', en dat mondt volgens deze advocaat uit in ruimere toewijzingen.

Enkele collega-advocaten zijn echter minder positief en merken op dat soms nog steeds wel gemakkelijk niet-ontvankelijk wordt verklaard. Er zijn nog 'best veel rechters van de oude stempel', die 'oude criteria denken, dus denken van je moet het zoveel mogelijk begroten, daar moet je soms mensen ook nog wel echt op wijzen in de zittingszaal.' Ook vinden sommigen dat het nieuwe criterium nog teveel ruimte laat voor rechters om zich er gemakkelijk van af te maken. Van hogere toegewezen bedragen zou geen sprake zijn.

Voor wat betreft de factoren die de ontvankelijkheidsbeslissing beïnvloeden, wordt vanuit de advocatuur opgemerkt dat hoge immateriële schades voor moeilijkheden zorgen, maar ook dat hoe ernstiger een delict is, des te minder snel niet-ontvankelijkheid wordt aangenomen. Materiële schade is makkelijker dan immateriële, omdat bij de eerste categorie

bonnetjes worden overgelegd zodat de schade relatief gemakkelijk kan worden vastgesteld. Het helpt als kan worden aangetoond dat het immateriële nadeel ook materieel nadeel heeft geleden, als bijvoorbeeld therapiekosten zijn gemaakt of de benadeelde partij inkomensverlies heeft geleden omdat hij niet in staat was arbeid te verrichten. Het geeft immateriële schade handvatten, zoals die er bij de materiële schade ook zijn. Andere handvatten zijn jurisprudentie en de Smartengeldgids, alhoewel voor die laatste geldt dat meerdere advocaten opmerken vanuit de rechterlijke macht terug te krijgen dat die gids niet zo veel zegt.³⁶⁸ Verder wordt nog genoemd toekomstige schade, als categorie die sneller naar niet-ontvankelijkheid neigt.

In het algemeen zou het helpen als er 'wat meer tijd en energie in gestoken zou worden', aldus een advocaat. Dat zou het percentage vorderingen dat niet-ontvankelijk wordt verklaard doen afnemen. 'Dus ik denk niet dat het zozeer zit in de hoogte van het bedrag, maar meer in de wil bij rechters. Misschien de kennis, de tijd en de energie voor de vordering', merkt deze advocaat op. Deze, en enkele collega-advocaten, doen de suggestie om via een pro forma zitting, of een regiezitting meer ruimte te creëren voor de (voorbereiding van de) vordering van de benadeelde partij. Dat zou ook betekenen dat de advocaat van de benadeelde partij op gelijke voet met de verdediging over de stukken moet kunnen beschikken. Zo'n constructie zou de voorkeur hebben boven een splitsing van het strafproces, omdat de vordering dan pas achteraf wordt behandeld en het slachtoffer op de (beslissing over de) schadevergoeding moet wachten. Een ander punt dat door een advocaat wordt genoemd, is de discussie over de vordering. Als er tijdens de zitting een goede inhoudelijke discussie volgt, is de kans op niet-ontvankelijkheid groter.

Indien geen verweer wordt gevoerd volgt sneller toewijzing, ook als het grote bedragen ter vergoeding van immaterieel betreft. Genoemd werden een bedrag van 80.000 euro voor een slachtoffer dat in de bus was neergeschoten en een hoge toewijzingen in mensenhandelzaken (50.000 tot 70.000 euro). Niettemin wordt ook een zekere 'koudwatervrees' gesignaleerd wanneer het om hogere bedragen ter zake van immateriële schades gaat; dan neigt de rechter vaker te volstaan met een gedeeltelijke toewijzing. Daarom juist is het zo belangrijk dat de advocaat de ruimte krijgt en neemt om de immateriële schade ter zitting toe te lichten door deze toe te lichten in de context van de zaak. Aanwezigheid van de benadeelde partij zelf kan daaraan bijdragen.

Wat andere invloeden op de ontvankelijkheidsbeslissing betreft, geven advocaten aan soms strategisch te opereren om te voorkomen dat een niet-ontvankelijkheid of afwijzing volgt. Een advocaat merkt bijvoorbeeld op dat in een zaak met veel benadeelde partijen er bewust voor werd gekozen wat 'veiliger te gaan zitten' voor wat de vergoeding voor immateriële schade betreft, juist om te voorkomen dat niet voor al deze benadeelde partijen een niet-ontvankelijkheid zou volgen.

Een collega merkt echter op dat de strategie soms moeilijk te bepalen is, aangezien ook een sterk onderbouwde vordering vanwege de hoogte van de stukken juist een niet-ontvankelijkheid kan opleveren. Gerefereerd wordt aan een uitspraak van een politierechter,

³⁶⁸ Vgl. Van Wingerden e.a. 2007, p. 97.

die ten aanzien van een uitgebreid onderbouwde vordering tegen de betreffende advocaat opmerkte: 'Eigenlijk is die hele vordering niet-ontvankelijk, want u heeft 36 pagina's ingediend en alleen al gezien de omvang'. Weer een ander merkt op het bedrag wel eens te matigen als de schade niet goed kan worden onderbouwd; 'maar dan niet zozeer vanuit het oogpunt van het bedrag is te hoog, maar dan meer omdat ik denk: ik kan het ook niet voldoende onderbouwen'. Opgemerkt wordt dat het moeilijk is discussie te voeren over of iets al of niet een onevenredige belasting is; 'want wanneer is iets een onevenredige belasting?'

Soms is de indruk ook dat rechters en officieren 'vrij snel geneigd' zijn om er geen tijd in te stoppen. 'Dan realiseren ze zich niet dat het voor een gemiddeld slachtoffer gewoon enorm veel tijd, energie en geld kost om de schade via het civiele recht te verhalen. Je ziet dat dit gewoon heel vaak niet gebeurt', merkt een advocaat op. Dezelfde respondent wijst op de extra moeite die het de benadeelde kost om na een negatieve beslissing van de strafrechter diens civiele collega te adïëren: 'Soms zijn mensen gewoon op na zo'n strafproces; die kunnen niet meer', die zeggen dan 'Laat maar, het is goed zo. Ik heb dit gedaan en ga niet verder'. Een collega wijst er bovendien op dat het civiele proces een risico op secundaire victimisatie kan opleveren, en stelt dat het echt wel om een slachtoffer moet gaan 'die nog wel redelijk stevig in de schoenen staat (...). Want al die argumenten die civiel nog eens extra kunnen komen kijken, daar moet je ook weer net tegen kunnen.' In het verlengde hiervan ligt de opmerking van weer een andere advocaat die erop wijst dat het voor slachtoffers van belang is 'dat ze maar één keer met zo'n strafzaak bezig zijn, (...) in plaats van twee keer [met een strafzaak respectievelijk een civiele zaak - red.]'.

6.4.6 Over de uitspraak

De verkenning van het voortraject wees uit dat betrokkenen in dat traject niet uit de rechterlijk uitspraken kunnen opmaken waarom een vordering niet-ontvankelijk is verklaard of is afgewezen. De meeste rechters bevestigen in de interviews de vordering vaak met een standaardmotivering niet-ontvankelijk te verklaren of af te wijzen.

Een rechter ziet ook niet goed hoe dat anders zou kunnen, gezien diens strafrechtelijke achtergrond. Er kan niet worden verwacht dat bij ingewikkelde civielrechtelijke kwesties wordt gemotiveerd terwijl de vordering juist voor de strafrechter te ingewikkeld is om te behandelen. 'Wat zij [SHN - red.] verwachten is een civiele uitleg waarom ik dingen vind en die kan ik als strafrechter heel moeilijk geven. Ik kan als strafrechter denken dat ik het heel mooi en civiel op papier zet, maar dan denken mijn civiele collega's: wat een barre', aldus deze respondent.

Dat laat onverlet dat je er als rechter niet onderuit komt om 'per schadepost' na te gaan wat het oordeel is; 'het is het neefje van het uitdrukkelijk onderbouwd verweer'.³⁶⁹ Een collega merkt nog op dat de gedachtegang van de rechter best uit de in het vonnis opgenomen stellingen is te lezen. Gewoon een kwestie van wat meer moeite doen, want 'dan kijken ze dus

³⁶⁹ Gerefereerd wordt aan de strafrechtelijke regel (art. 359 lid 2, tweede in) dat de rechter wat betreft gevoerde verweren alleen gehouden is daarop te reageren indien er sprake is van een uitdrukkelijk gevoerd verweer dat afdoende is onderbouwd; een zogenaamd 'uos'.

naar het dictum,³⁷⁰ en “we” [lees: de benadeelde partij - red.] snappen het niet (...). Een ander merkt nog op niet te weten wat nog meer gezegd kan worden dan onevenredige belasting: ‘Om uit te leggen waarom ik het te moeilijk vind, dat vind ik best ver gaan’. Weer een andere rechter wijst erop dat op een politierechterzitting wél in simpele bewoordingen wordt uitgelegd waarom het niet mogelijk is de vordering te ontvangen; ‘het moet niet te ingewikkeld worden, zeg ik dan’.

Niettemin wordt vanuit de advocatuur en vanuit SHN omwille van de rechtsontwikkeling aangedrongen op nadere onderbouwing in het vonnis. Of, zoals een advocaat het, refererend aan het onderbouwde karakter van de vorderingen, verwoordde: ‘Ik vind ook in die zin dat je elkaar behulpzaam moet zijn. Als de rechterlijke macht vindt dat iets om een bepaalde reden wel of niet moet worden toegewezen dan moet je dat ook uitleggen’. ‘Als ik stukken bijvoeg, verklaringen van psychologen, therapeuten, wat maakt die vordering onevenredig belastend?’, vraagt een collega-advocaat zich af. ‘Dat wil je weten om ook mee te kunnen nemen in volgende zaken.’

6.4.7 Oplegging schadevergoedingsmaatregel

Het advies van de Raad voor de rechtspraak om in geval van toewijzing van (een deel van) de vordering tot schadevergoeding een schadevergoedingsmaatregel op te leggen wordt door de rechters opgevolgd. Een ook vanuit het Openbaar Ministerie wordt oplegging daarvan consequent gevorderd. De reactie op de vraag naar het vorderen van oplegging van de schadevergoedingsmaatregel als er géén civiele vordering is, is wisselend; het gebeurt bij uitzondering. Zo wordt een geval genoemd waarin het jeugdige slachtoffer enkel de deuk in zijn auto vorderde, maar niet de schade die verband hield met het mes dat hij tussen de ribben kreeg. Toen vond de betreffende officier het wel nodig om dat via het vorderen van een schadevergoedingsmaatregel tot een hoger bedrag dan de vordering benadeelde partij, recht te trekken.

Wat betreft de ambtshalve vordering/oplegging van de schadevergoedingsmaatregel ligt er echter volgens officieren en rechters wel een probleem; het slachtoffer heeft immers niet aangegeven schadevergoeding te willen van de dader. Bovendien weet je dan als officier of rechter ook weinig, althans minder over de aard en hoogte van de schade. Sommige rechters merken verder op bij rechtspersonen geen schadevergoedingsmaatregel op te leggen, soms overigens enkel als er sprake is van ‘een groot bedrijf met een eigen afdeling juridische zaken’. Gesignaleerd ook wordt dat vanuit de advocatuur melding wordt gemaakt van een verzoek van het slachtoffer om bij wijze van reparatie (eventueel in hoger beroep) de maatregel op te leggen, omdat men zich in eerste aanleg niet heeft gevoegd of heeft kunnen voegen.

Toewijzing van de vordering benadeelde partij en daaraan gerelateerde oplegging van de schadevergoedingsmaatregel gaat overigens gepaard met hoofdelijke aansprakelijkheid, zij het dat een uitzondering wordt gemaakt voor jeugdige daders. Gebrek aan draagkracht is

³⁷⁰ Het dictum is de alinea van het vonnis waarin de uiteindelijke uitspraak staat vermeld. Daaraan voorafgaand worden de overwegingen beschreven waarop dat eindoordeel is gebaseerd.

(overigens ook bij volwassen daders) veelal geen reden tot matiging, maar kan eventueel wel aanleiding geven tot het volstaan met het opleggen van vervangende hechtenis tot één dag. Dit om te voorkomen dat de vervangende hechtenis als straf gaat fungeren. Want 'vervangende hechtenis is een drukmiddel en niet, zeg maar, een abonnement op verlenging van je detentie', merkt een rechter op. In de regel worden er echter geen kortingen toegepast, zij het dat een enkele rechter voor zichzelf vaststelt dat de kwestie toch wel weer eens overdenking zou behoeven.

6.4.8 Kennisniveau civiel schadeverhaal binnen eigen beroepsgroep

Officieren van justitie

Officieren van justitie zijn in meerderheid tevreden over de kennis en aandacht voor de civiele vordering in de opleiding. In de officiersopleiding wordt duidelijk aandacht besteed aan de civiele vordering, en überhaupt aan slachtoffers en slachtofferbejegening. Een officier merkt nog wel op dat bij vijf procent van de zaken eigenlijk een specialist nodig is, en dat dit niet goed is geregeld. Een collega lost dat op door te rade te gaan bij een collega die op civielrechtelijk gebied 'meer dan gemiddeld is'. Maar er zijn ook officieren die vinden dat er vanuit de organisatie qua permanente educatie te weinig gebeurt. Oudere collega's denken vaak goed te zijn ingevoerd, maar er is, aldus deze officier, inmiddels toch aardig wat veranderd.

Rechters

Rechters koppelen het kennisniveau aan de *achtergrond van de rechters*. Echte strafrechtmensen zouden zich altijd wat onzeker voelen op het terrein van het civiele schadeverhaal, ofschoon ook wordt opgemerkt dat 'iedereen steeds beter in die materie is ingevoerd'. Een rechter zegt dat er veel aandacht is voor de civiele voeging, waar tegenover een collega opmerkt dat als je bij roulatie naar de sectie straf 'de instructie van Candido' niet uit eigen beweging bestudeert, het wel moeilijk wordt. Het gaat er bij wisseling toch eerst om het strafprocesrecht en materiële strafrecht in de vingers te krijgen. Weer een andere rechter wijst erop dat de voeging vaak voorkomt, zodat er constante aandacht voor moet zijn; het is 'een heel apart onderdeelje van een strafrechtelijk geheel, waar ineens iets civielrechtelijks aanhangt'. Vaak ook wordt melding gemaakt van interne bijscholing via een college/werklunch verzorgd door een civielrechtelijk onderlegde collega.³⁷¹

Advocatuur

Er zijn voldoende cursussen voor advocaten om kennis over de civiele voeging op te doen of bij te scholen. Een advocaat is kritisch over dat LSA-advocaten³⁷² automatisch door de Raad voor Rechtsbijstand worden toegevoegd, omdat ze geacht worden deskundigheid te hebben. Daar kun je over twijfelen, aldus deze advocaat, want je moet echt het nodige van het strafrecht

³⁷¹ Vanuit SHN werd overigens kritiek gehoord op het kennisniveau van het Openbaar Ministerie en de strafrechters, zij het dat wel vooruitgang werd geconstateerd. Zie hoofdstuk 4, par. 4.4.8.

³⁷² LSA staat voor Letselschade Advocatuur, een vereniging van gespecialiseerde advocaten.

weten om zo'n vordering te kunnen doen. Overigens geldt dat ook voor de verdediging. Zo merken twee advocaten op dat sommige advocaten die verdachten bijstaan heel goed zijn ingevoerd in de problematiek van het civiele schadeverhaal, maar dat dit niet het geval is voor anderen; die ondervinden daar dan ter zitting hinder van.

6.4.9 Wettelijke rente

Alle advocaten vorderen standaard wettelijke rente. Er is nog wel eens onduidelijkheid over de aanvangsdatum. Om misverstanden te voorkomen heeft een van de advocaten daarom altijd een tabletcomputer bij zich met daarop de tekst van artikel 6:119 BW, zodat de strafrechter kennis kan nemen van het feit dat bij een onrechtmatige daad de aanvangsdatum ligt op het moment van plegen.

6.4.10 Vermeerderen of verminderen vordering en aanvullende stukken

Advocaten zeggen dat het vermeerderen of verminderen van de vordering en het overleggen van aanvullende stukken weliswaar weinig, maar soms wel voorkomt. Dat is vooral als er op het laatste moment nog stukken komen over de schade (bijvoorbeeld een medische verklaring), maar ook het feit dat de voeging vroegtijdig moet worden ingediend speelt hier een rol. 'Dat je dus niet lang van tevoren weet wanneer de zitting plaatsvindt. Dan kom je dus in de knel met je voorbereiding en dan krijg je op het laatste moment bepaalde stukken binnen. Dan ontkom je er niet aan om deze ter zitting te overleggen', aldus een advocaat.

Verschillende advocaten wijzen op het belang voldoende te vorderen in eerste aanleg, omdat in hoger beroep niet meer kan worden vermeerderd. Sommige advocaten geven aan in eerste aanleg, ter waarborging van de belangen van de cliënt, zonder afdoende onderbouwing méér te vorderen dan er tot dan aan schade vaststaat. 'Dan zeggen we tegen de rechter: dat kunnen we nog niet onderbouwen, maar het is voor een eventueel hoger beroep.' Weliswaar is van te voren bekend dat dit meerdere zal worden afgewezen, maar het kan in hoger beroep dan nog eens (onderbouwd) worden aangebracht. Het gaat dan onder andere om door het slachtoffer ten behoeve van het verwachte hoger beroep te maken kosten (reisgeld, vrije dagen). Maar ook vermindering van de vordering in appel gebeurt. De aanleiding daartoe ligt dan in het vonnis van de strafrechter, bijvoorbeeld omdat (gedeeltelijk) is vrijgesproken. De gedachte van deze advocaat hierbij is dat de appelrechter op deze wijze ziet dat van de zijde van het slachtoffer acht wordt geslagen op het oordeel van de rechter in eerste aanleg, waarmee een mogelijke niet-ontvankelijkheid in tweede aanleg zou kunnen worden voorkomen. Andere advocaten geven daarentegen aan de vordering in tweede aanleg gewoon te handhaven.

6.4.11 *Ad informandum voeging*

Advocaten en officieren van justitie komen niet of nauwelijks ad informandum voegingen tegen. En waar wel, levert dat geen problemen op. Voor rechters geldt hetzelfde, op een enkeling na. Overigens maakt een rechter melding van een praktische oplossing: wanneer men op de betreffende rechtbank te maken krijgt met een strafzaak waarin een fors aantal vorderingen benadeelde partij is ingediend, zoals in omvangrijke fraudezaken, wordt de regel dat de tenlastelegging maximaal vijf feiten mag bevatten ‘omzeild’ door er één of meerdere, op periode gegrondvest(e) feit(en) van te maken. Per ten laste gelegd feit/periode worden de bijbehorende vorderingen genoemd. Mits deze vorderingen afdoende worden onderbouwd hoeft die veelheid aan vorderingen de ontvankelijkheid niet in de weg te staan en wordt voorkomen dat deze zaken ad informandum ten laste moeten worden gelegd, met het risico op het alsnog intrekken van de bekentenis.³⁷³ Gemeld wordt dat men dergelijke zaken tevoren ‘ziet aankomen’ en voor de behandeling van zo’n hoeveelheid vorderingen een zittingsdag reserveert.

6.4.12 *Horen getuigen/deskundigen*

Onder advocaten wordt verschillend geantwoord op de vraag of gebruik wordt gemaakt van de mogelijkheid om deskundigen te horen. De meesten doen dat niet, met een enkeling die wel zoekende is naar wat de deskundige voor de vordering benadeelde partij kan betekenen. Een advocaat die het juist uitdrukkelijk wel doet heeft ook de officier van justitie wel eens verzocht van diens bevoegdheid tot oproepen gebruik te maken. Toen dat werd geweigerd heeft de advocaat een verzoek gericht tot de rechtbank, maar ook daar ontving men nul op rekest. Door de betreffende deskundige vervolgens mee te nemen naar de zitting en zich via een korte schorsing door de expert te laten informeren, kon deze advocaat alsnog antwoorden geven op vragen die bij de rechter leefden betreffende de complexe schade en kon zo een niet-ontvankelijkheid worden afgewend.

Maar ook overigens maken sommige advocaten bewust gebruik van de gelegenheid om aan getuigen en deskundigen die ter zitting in het kader van de waarheidsvinding, of de persoonlijke omstandigheden van de verdachte zijn opgeroepen, gerichte vragen te stellen. Soms wordt dat echter ook bewust nagelaten, omdat men bang is dat dit zou kunnen leiden tot het ongewenst oprakelen van de feiten, met alle nadelige gevolge voor het slachtoffer van dien.

6.4.13 *Uitkering Schadefonds Geweldsmisdrijven*

Verschillende officieren van justitie merken op te weten dat er ‘gedoe’ is over het al of niet meewegen van een uitkering door het Schadefonds Geweldsmisdrijven. Deze respondenten

³⁷³ Daarbij kan worden opgemerkt dat de vorderingen benadeelde partij in dergelijke zaken in de regel overeenkomsten vertonen, hetgeen de ontvankelijkheid ervan – mits sprake is van een afdoende onderbouwing – bevordert.

zeggen allen de uitkering vanwege het fonds niet mee te wegen in het advies over de vordering benadeelde partij. Eén officier laat nog weten het dossier niet aan het Schadefonds te verstrekken zolang de strafprocedure loopt; dit om dubbel werk te voorkomen.

Vanuit de rechterlijke macht wordt er verschillend gereageerd op de vraag wat men te doen als het slachtoffer al een uitkering heeft ontvangen van het Schadefonds Geweldsmisdrijven. De meesten verdisconteren het, maar vragen niet actief of er een uitkering heeft plaatsgevonden. Anderen vinden het een executieprobleem. Overigens hebben de meesten er nog niet mee te maken gehad.

6.4.14 Executie door CJIB

Desgevraagd geven rechters, officieren van justitie en advocaten aan *geen zicht te hebben op de executie door het CJIB*. Daarmee is niet gezegd dat zulks niet mogelijk zou zijn, maar enkel dat de executiekwestie niet leeft voor de respondenten. Dat is anders bij een advocaat die zelf de uitbetalingen voor cliënten int. Deze meldt dat bij uitbetaling geen kenmerk van het kantoor wordt gebruikt en dat het CJIB nummer enkel wordt gecommuniceerd met de cliënt. Daardoor is voor deze advocaat niet inzichtelijk wat er aan uitbetaling plaatsvindt. Verder wordt geen inzicht gegeven in renteberekeningen, zodat die niet te checken zijn. Twee officieren van justitie hebben kennis van het exacte percentage en zijn (positief) verrast over het hoge aantal inningen. Rechters hebben weinig tot geen zicht op executie door het CJIB.

6.4.15 Memorabele zaak

Respondenten is gevraagd een voor hen memorabele zaak te schetsen. Uit de aard van de vraagstelling volgt dat hier geen eenduidige antwoorden konden worden gegeven. Gezocht naar overeenkomsten in de gegeven antwoorden valt vooral de kwetsbaarheid van de slachtoffers, al dan niet in samenhang met de (negatieve) opstelling van de verdachte/gedaagde op als rode draad in de genoemde zaken. Rechters maken gewag van reeds getraumatiseerde slachtoffers, voor wie bij niet-ontvankelijkverklaring van de vordering de gang naar de civiele rechter te belastend werd geacht, wat een rol heeft gespeeld bij de beslissing om de vordering ontvankelijk te verklaren. Maar ook meer in het algemeen blijkt uit hetgeen hier wordt gezegd dat de rechter niet ongenegen is om, indien de omstandigheden van het geval daartoe aanleiding geven, de vordering benadeelde partij 'te redden', althans recht te trekken zodat niet-ontvankelijkheid kan worden voorkomen. Een rechter merkt daarbij op aan jongere rechters altijd te leren dat het niet gaat om het bedrag, maar om het proces; 'het is veel belangrijker voor de slachtoffers dat de procedure eerlijk en rechtvaardig verloopt'. Dat sluit aan op hetgeen hierboven is opgemerkt over de door sommige rechters betachte open houding waarmee zij de benadeelde partij tegemoet treden door bijvoorbeeld in de zittingszaal aanwezige slachtoffers alsnog de kans te geven zich te voegen en/of de vordering uitgebreid toe te lichten.

Zo beschrijft een rechter een zaak van een Marokkaanse man die was vermoord en ten behoeve van wiens begrafenis in Marokko door de nabestaanden reiskosten werden gevorderd, maar ook een eindeloze reeks bonnetjes van de supermarkt werd ingebracht van kosten die waren gemaakt ten behoeve van de bij de begrafenis verzorgde 'koffietafel'. In de berekening van die kosten ging nog al wat (zittings)tijd zitten, wat echter niet leidde tot bezwaren van de zijde van de verdachte of het Openbaar Ministerie. 'Al die kleine bedragen, zo van "dit zal het in ieder geval zijn geweest". Je merkte dat mensen daar wel begrip voor hebben dat je het op die manier afkaart', is de ervaring van deze rechter.

Overigens wijzen ook de door een officier gememoreerde zaken in de richting van een begripvolle opstelling. Gerefereerd wordt aan zaken waarin deze officier constateerde dat er geen voeging in het dossier zat en, toen het ter zitting aanwezig slachtoffer zich niet spontaan voegde, uitdrukkelijk vroeg of deze dat alsnog wenste te doen. 'Dan kijken mensen zo van dat ze het ook niet meemaken, dan zeg ik: "Als ik u was dan zou ik bijvoorbeeld denken aan een bedrag van een paar honderd euro, dat u dat dan vraagt" (...) Als je dan uitlegt dat iemand het ook niet kan doen, kan zeggen het is te laag of te hoog, het is diegene zijn mogelijkheid', aldus de respondent. Wel geeft deze officier van justitie aan dat op dit soort acties van de kant van het Openbaar Ministerie wisselend wordt gereageerd door rechters.

Ook een collega-officier blijkt, wanneer de situatie daartoe aanleiding geeft, bereid te zijn de nek uit te steken voor de benadeelde partij. Bijvoorbeeld door in een zaak waarin sierraden waren gestolen een aanhouding te vragen, zodat de benadeelde partij de vordering beter kon onderbouwen en het gevorderde nadeel kon ophogen. 'En toen heb ik hem apart genomen en gezegd: "Ik zou gewoon onderbouwing zoeken". Ze hadden nog foto's en zo. Dus toen heb ik SHN gevraagd, en de volgende keer hebben ze een lijstje meegenomen van: het zijn die en die kosten en zo. Dus daar zit meer het memorabele in, dat je het rechtstrekt', vertelt deze officier.

Een andere zaak illustreert goed het dilemma waarvoor de rechter kan komen te staan betreffende het causale verband. Het ging in deze zaak om veelvuldige mensenhandel in de vorm van seksuele uitbuiting. Hoewel duidelijk was dat het slachtoffer daarvan nadeel had ondervonden, was het voor deze rechter niet goed vast te stellen wat in het licht van de voorafgaande levensgeschiedenis van het slachtoffer het aandeel was geweest van het handelen van de dader bij het ontstaan van de gevorderde schade. Er volgde een niet-ontvankelijkheid, ook omdat deze rechter vond dat het slachtoffer gebaat zou zijn bij een (vollediger) behandeling van de schadevordering door de civiele rechter.

Een advocaat noemt vooral zaken waarin immateriële schade werd toegewezen. Het ging daarbij om zeer ernstige strafzaken. Dan merk je dat je soms 'gewoonweg niet veel bewijsmateriaal nodig hebt voor immateriële schade, omdat het een feit van algemene bekendheid wordt geacht dat als je verkracht bent dat je dan per definitie getraumatiseerd bent', aldus deze advocaat. Tegelijkertijd geeft een collega-advocaat aan dat het feit dat het slachtoffer getraumatiseerd is ook een drempel kan opwerpen voor de onderbouwing van de vordering, want moet je als advocaat van de benadeelde een seksueel misbruikt kind onderwerp maken van een deskundigenrapport? Weer een andere advocaat memoreert aan de

bereidwillige opstelling van een rechtbank om in een geval van een moord op de echtgenote, via de voeging te voorzien in het levensonderhoud en studiekosten voor de achtergebleven kinderen (17.500 euro per kind).

Tot slot wordt door een advocaat nog aandacht gevraagd voor de mogelijke toewijzing van een straat- en contactverbod. Ook die mogelijkheid kan worden betrokken bij het door het slachtoffer in te dienen verzoek, zij het dat dit niet direct ziet op het civiele schadeverhaal. Volgens deze advocaat wordt echter te weinig gebruik gemaakt van de mogelijkheid om via de voeging in het strafproces iets anders dan schadevergoeding te vorderen. Weliswaar wordt die mogelijkheid niet door alle rechters erkend, maar het is deze advocaat in een aantal memorabele strafzaken toch gelukt.

6.4.16 De casus

Hieronder volgt een verslag van de antwoorden van de respondenten op de hen voorgelegde casus. Gelet op de tijdsduur van de vraaggesprekken en de hoogte van de te bespreken vraagpunten is de casusbeschrijving in de vragenlijst beperkt gehouden. Respondenten gaven aan dan ook meer informatie te willen om te kunnen besluiten. Hoewel de antwoorden alle op dezelfde, beperkte feitenbeschrijving steunen, is niet uitgesloten dat respondenten daar een eigen aanvulling/invulling aan hebben gegeven. Wanneer dat bleek is daardoor door de interviewers op geïntervenieerd, zodat de 'feiten' hetzelfde bleven.

Ten aanzien van de uitgangssituatie

Aan de respondenten uit de drie beroepsgroepen is een en dezelfde casus voorgelegd.³⁷⁴ In de uitgangssituatie stond centraal de overval in een woning van een blind echtpaar door een overvaller die wist van de visuele handicap van het echtpaar en juist daarom dit echtpaar had overvallen.³⁷⁵ Het echtpaar lag tijdens de overval te slapen en ontdekte de overval de volgende ochtend. Het echtpaar vordert vergoeding van een weggenomen portemonnee en geld a 75,50 euro (post 1), vergoeding voor weggenomen sieraden a 1.900 euro (post 2), en 1.500 euro vanwege geleden angst en slapeloosheid (post 3). Zij vorderen tezamen schade via één schadeformulier. Ter onderbouwing is voor de sieraden een offerte van een juwelier overgelegd en op het schadeformulier heeft het echtpaar in een tiental regels 'hun verhaal' opgeschreven en waarbij ze stellen sinds de inbraak angstig te zijn en niet meer te slapen. Een nadere onderbouwing van de gevorderde immateriële schade ontbreekt. Door de verdachte is geen verweer gevoerd. Aan respondenten is gevraagd zich over de haalbaarheid van de vordering uit te laten, in het bijzonder de kans op ontvankelijkheid of afwijzing, en wat nodig zou zijn om dit te voorkomen zo een niet-ontvankelijkheid wordt overwogen.

³⁷⁴ De casus staat vermeld in bijlage 7, 8 en 9.

³⁷⁵ De casus is ontleend aan een strafdossier dat werd geanalyseerd in het onderzoek; aan de daarin beschreven feiten zijn een aantal elementen toegevoegd (variant I en II).

Officiëren van justitie

Bij de officieren van justitie stuit het indienen van één gezamenlijke vordering door de benadeelden op bezwaar. Dat niet duidelijk is wie van de echtgenoten welke schade heeft geleden wordt problematisch gevonden; het heeft de voorkeur om de vordering te splitsen. Dat kan, als het mankement tijdig bekend is, voor de zitting door contact met de benadeelde partij, maar ook ter zitting gebeuren.

Wat betreft de schade, zo de vordering ontvankelijk wordt verklaard, lijkt voor de officieren van justitie vooral de schappelijke schadeopgave te wegen: '75,50 is redelijk, kun je gemiddeld in je portemonnee hebben. Sierraden zijn onderbouwd; wil ik wel geïndividualiseerd hebben (...) Angst is ook prima, Schadegidsje onderbouwd', zo wordt het verwoord.

Rechters

Rechters achten de niet gesplitste vordering niet problematisch. Althans niet voor het materiële nadeel, zij het dat het voor de sierraden wenselijker zou zijn als duidelijk wordt aan wie van de echtgenoten deze toebehoren. Voor de weggenomen portemonnee met het daarin opgenomen geldbedrag, geldt dat men geen problemen ziet.

Er wordt waarde gehecht aan het feit dat er geen verweer is gevoerd, waarbij een rechter aangeeft ter zitting nog wel expliciet de aandacht van de verdachte voor de vordering te vragen. Over de vraag of en in hoeverre de rechter zich actief moet opstellen tegenover de benadeelde partij wordt wisselend gedacht. Indien geen verweer wordt gevoerd is het, behoudens het geval dat er sprake is van kennelijke onredelijkheid, volgens deze respondenten niet aan de rechter in de vordering van de eiser te treden. In dat verband ook wordt opgemerkt dat voor de portemonnee en het geld weliswaar geen bewijsstukken zijn aangedragen, maar dat een verdachte door het wegnemen daarvan het door de benadeelde partij te produceren bewijs heeft bemoeilijkt, zo niet onmogelijk heeft gemaakt. Dat wordt meegewogen in de bewijslast. Sommige rechters zouden nog wel wat nadere informatie willen hebben over de waarde van de gestolen sieraden, bijvoorbeeld door het overleggen van foto's.

De vordering ter zake het immateriële nadeel wordt zo begrepen dat beide benadeelden 750 euro vorderen, wat de meeste rechters niet onwaarschijnlijk voorkomt. De hoogte van het bedrag lijkt hierbij een rol te spelen. 'Niet exorbitant', 'schappelijk', aldus de uitlatingen van enkele rechters. Niettemin zouden verschillende rechters voor deze post besluiten tot een niet-ontvankelijkheid; het opgeschreven verhaaltje is voor hen als onderbouwing te mager. Of, zoals een rechter opmerkt: 'er is geen letsel. Als ik dit zo zou hebben dan zou ik denken: (...) er is geen sprake van inbreuk op je integriteit, je goede naam.' Een van deze rechters maakt daarbij wel gewag van diens, in vergelijking met collega-rechters, striktere benadering ter zake van vergoedingen voor immaterieel nadeel. Een ander, daarentegen, zegt de vordering vanwege immaterieel nadeel wel toe te wijzen. Voor deze respondent vormt het ontbreken van een deskundigenbericht niet gelijk een aanleiding tot niet-ontvankelijkheid of afwijzing. Vergelijkbaar is de opmerking van een collega-rechter, die zegt weliswaar niet zo onder de indruk te zijn van de in de casus bijgevoegde verklaring van de huisarts, maar ook niet per se

zware eisen te stellen aan de onderbouwing van dergelijke bescheiden vorderingen ter zake van immaterieel nadeel; 'het blijft toch een gevoelskwestie'.

Advocaten

Ook advocaten vinden het gezamenlijk indienen van een vordering problematisch vanwege het onvoldoende duidelijk zijn van de rechtsgrond. 'Zou ik nooit doen', illustreert goed wat zij hierover opmerken. Een advocaat zegt van tevoren contact te zullen zoeken met de officier van justitie om te zien of beide slachtoffers wel staan opgenomen in de tenlastelegging.

Een ander opvallend punt is dat de advocaten, meer nog dan de officieren van justitie en de rechters gericht zijn op de onderbouwing van de vordering. Hoewel bijna alle respondenten die (op onderdelen) (te) mager vinden, wordt dit het scherpst verwoord door de advocaten. Door hen wordt ook opgemerkt dat duidelijk zal moeten zijn of, en zo ja wat voor uitkering door een verzekeraar is gedaan.

Opvallend is dat meerdere advocaten het bedrag aan smartengeld (1.500 euro voor beide slachtoffers gezamenlijk) aan de lage kant vinden, terwijl dat door de officieren van justitie en rechters niet wordt opgemerkt. Een advocaat zegt de vordering vanwege het immateriële nadeel altijd per persoon in te dienen, en merkt op dat dit in de voorliggende casus naar verwachting tot een verdubbeling van de gevorderde immateriële schade zou hebben geleid. Voor de advocaten weegt zwaar dat de verdachte op de hoogte is geweest van de visuele handicap; daar is – met een goede onderbouwing – 'meer uit te slepen'.

Variant I

In de eerste variant van de casus is bij de inbraak een blindengeleidehond komen te overlijden, vergiftigd voor de overval. Benadeelden vorderen daarom ook vergoeding vanwege het overlijden van de hond (vermogensschade a 18.000 euro) en een hogere vergoeding van door hun geleden immaterieel nadeel, te weten 8.000 euro .

Officieren van justitie

De reactie van meeste officieren van justitie is gelijk; het verlies van de hond (aangenomen dat de verdachte toegeeft deze te hebben vergiftigd) hoort bij het inbraakcomplex. Sommigen hebben echter wel enige twijfel bij het causale verband, dat zou wel uit de tenlastelegging moeten blijken. In vergelijking met de rechters en advocaten wordt dit argument echter minder vaak genoemd. Als de schade vanwege het verlies van de hond kan worden onderbouwd, dan zouden de meeste respondenten 'ervoor gaan'. Een rechter merkt nog op dat ook best mag worden meegewogen dat sprake is van een heel typisch, persoonlijk verhaal met een hond waarmee je een band moet opbouwen en heel vertrouwd mee bent. 'Je koopt niet zomaar een hondje uit het asiel, dus dat zijn best dingen die je mag meewegen', vindt deze rechter. Een officier meent bovendien dat in het strafrecht 'pragmatischer' wordt omgegaan met posten als aanschaf- en vervangingswaarde.

De hoogte van het beweerdelijk geleden immateriële nadeel roept bij verschillende officieren van justitie vragen op. Een van hen zou overgaan tot matiging. Niettemin zijn de

meeste officieren van mening dat de vordering wegens immaterieel nadeel, mits beter onderbouwd, voor ieder van de benadeelden tot een hoogte van 2.000 euro vergoeding kan worden toegewezen.

Rechters

De rechters vinden de materiële schade ook in deze variant in beginsel toewijsbaar, maar verdere onderbouwing is noodzakelijk. Verder wordt opgemerkt dat het vast moet komen te staan dat het verlies van de hond het rechtstreeks gevolg is van het bewezen verklaarde feit; het schadeveroorzakende feit zal dus onderdeel van de tenlastelegging moeten zijn. Verschil van mening is er vervolgens over de vraag of dit zo is. Punt van discussie is de relativiteitseis: wordt de schade geleden door het overlijden van de hond gedekt door de ten laste gelegde en bewezen verklaarde woninginbraak? Voor sommige rechters geldt dat zij het verband te ver verwijderd vinden en dat ook vernieling of dieren mishandeling in de tenlastelegging opgenomen had moeten worden. Los daarvan wil men een aanschafnota voor de hond zien. Of zoals een rechter opmerkt: 'Die hond moet echt wel onderbouwd worden, waar die 18.000 euro vandaan komt'.

Wat het immateriële nadeel betreft, geldt dat de verhoging vanwege het verlies van de hond volgens de rechters te veel is, althans nadere onderbouwing behoeft. Een van hen merkt op: 'Bij immateriële schade van 8.000 euro, dan zou ik al een beetje kriegelig worden'.

Advocaten

Vanuit de advocatuur wordt het verschil, qua hoogte, tussen het immateriële nadeel geclaimd in variant I en dat in de uitgangssituatie, groot bevonden. Men blijft van mening dat de materiële schade beter moet worden onderbouwd en verschillende respondenten betwijfelen of de opgevoerde schade ter vervanging van de hond wel in voldoende rechtstreeks verband staat tot het ten laste gelegde. Ook wordt opgemerkt dat de slachtoffers schadevergoeding hadden kunnen opvoeren voor het inschakelen van hulp vanwege het wegvallen van de hond.

Op de hoogte van het immateriële nadeel wordt verschillend gereageerd. Het verschil met de uitgangssituatie is als gezegd opmerkelijk, maar toewijzing wordt niet door alle advocaten onmogelijk gevonden, mits de onderbouwing beter is. Zo niet, dan verwacht men een niet-ontvankelijkheid.

Variant II

In variant II komt ook het echtpaar te overlijden en treft de dochter van het echtpaar haar ouders en hun hond de volgende ochtend in huis aan. Zij vordert niet alleen vergoeding voor de gestolen portemonnee met geld en de weggenomen sieraden, maar ook vergoeding vanwege het overlijden van de hond (2.000 euro) en vergoeding vanwege het overlijden van haar ouders (10.000 euro).

Wat bij de bespreking van deze variant opvalt is dat respondenten vooral reageren op de gevorderde vergoeding vanwege shockschade. Het materiële nadeel in de vorm van de portemonnee en het weggenomen geld komt niet meer ter sprake.

Officiëren van justitie

Officiëren van justitie hebben moeite met de vordering voor vergoeding van shockschade. Die behoeft nadere onderbouwing, anders zal het Openbaar Ministerie adviseren tot niet-ontvankelijkheid. Een officier legt uit bijzonder voorzichtig te zijn wanneer het gaat om shockschade. Weliswaar komt deze officier dergelijke vorderingen nauwelijks tegen, maar wanneer dat het geval zou zijn zou deze respondent daarover zeker vooraf een slachtoffergesprek voeren en de advocaat van de benadeelde partij vragen met een (betere) onderbouwing te komen. Naar het oordeel van deze officier zou de vordering zoals gegeven in de casus niet ter zitting moeten worden aangebracht omdat het zeker tot teleurstelling zou leiden bij de nabestaande. Dat laat onverlet dat deze officier bereid zou zijn de vordering ter zake van de shockschade te ondersteunen, mits deze afdoende wordt onderbouwd. Echter niet voor zover de gevorderde shock schade betrekking heeft op de hond. Dat laatste geldt ook voor een collega-officier.

Of het door de opgevoerde shockschade komt of niet is niet duidelijk, maar bij deze variant worden door de meeste officieren van justitie vragen gesteld aan het criterium van rechtstreeksheid. Ook wat betreft de onderbouwing zijn er vragen en wordt zelfs een afwijzing overwogen: 'Als ik dan helemaal langs het lijntje zou lopen, zou ik het afwijzen.'. Twee officieren merken bovendien op dat men zou hebben verwacht dat er begrafeniskosten zouden zijn gevorderd door de nabestaande.

Rechters

Rechters geven aan weinig met vorderingen wegens shockschade geconfronteerd te worden en beoordelen de voorgelegde variant als moeilijk haalbaar, gezien de strenge jurisprudentie van de Hoge Raad. Verschillende rechters merken op de jurisprudentie er nog eens op na te willen slaan. Enkele rechters achten de vordering niet op voorhand onhaalbaar, waartegen een enkele rechter de neiging heeft bij deze variant direct af te haken. Het feit dat de vordering (mede) shockschade omvat leidt derhalve tot terughoudendheid bij de rechters. In dat verband ook wordt gememoreerd aan de positie van de verdachte; die is immers niet geheel vrij om zich tegen zo'n ingewikkelde en hoge schadepost te verweren. Niettemin ziet een enkele rechter wel ruimte voor enige toewijzing: 'Die ouders zijn dood, en dat heeft iets met die inbraak te maken (...) op het moment dat je causaal verband hebt dan kan je gaan kijken welke kosten in redelijkheid eronder mogen vallen dan vind ik dat dit eronder valt'. Wel stelt ook deze rechter als voorwaarde dat de vordering beter zou moeten zijn onderbouwd.

Maar voor de meerderheid van de rechters roept het rechtstreekse verband vragen op. Opnieuw wordt de vraag gesteld of de tenlastelegging de schade wel omvat. Een rechter denkt desondanks wel iets te kunnen met de vordering. Dat de dochter die haar ouders op zo'n manier thuis treft gechoqueerd is, vindt deze rechter eigenlijk een feit van algemene bekendheid, maar het behoeft wel nadere onderbouwing. Wat de hond betreft staat vooral de rechtstreekse relatie tussen de schade en het tenlastegelegde ter discussie.

Advocaten

Ook de advocaten merken op dat de vordering voor de shockschade beter moet worden onderbouwd. Bijvoorbeeld 'met een DSM 4 of 5 diagnose (...), maar dan moeten die ouders er ook nog eens gruwelijk uit hebben gezien, dan was het wellicht gelukt', aldus een advocaat. Mocht het zover komen dan is een andere advocaat overigens van mening dat het gevorderde nadeel te gering is; het betreft immers beide ouders. Er wordt door een enkele advocaat nog gerefereerd aan het mogelijk opvoeren van affectieschade, maar dat zou volgens deze respondent weinig kans van slagen hebben.³⁷⁶ Voorts wordt ook door de advocaten opgeworpen waarom er geen vergoeding van begrafeniskosten zijn opgevoerd, want 'dat zou misschien wat meer voor de hand hebben gelegen'. Opmerkelijk is dat een respondent over de vordering voor de shockschade nog opmerkt dat deze schadepost mits goed onderbouwd, gelet op de recente jurisprudentie in het strafrecht meer kans maakt op vergoeding dan in het civiele recht. Verder wordt tweemaal opgemerkt dat bij indiening van een vordering voor shockschade ook materiële kosten kunnen worden meegenomen, ziektekosten bijvoorbeeld.

6.5 Knelpunten en oplossingsrichtingen

In de voorgaande hoofdstukken is al melding gemaakt van knelpunten en zijn ook al enige oplossingen daarvoor genoemd. Op deze plaats worden daarom de meest genoemde aandachtspunten (nogmaals) gememoreerd en enkele mindere belangrijke kwesties aangestipt.

Officieren van justitie

De door officieren van justitie gesignaleerde knelpunten en oplossingsrichtingen zijn divers. Meer in het algemeen wordt melding gemaakt van de toenemende slachtofferparticipatie en problemen met betrekking tot de voorbereiding en behandeling van het civiele schadeverhaal. 'Want vaak gaat het [het adviseren en behandelen van de vordering benadeelde partij - red.] onder enorme tijdsdruk', aldus een officier van justitie. Een oplossing daarvoor zou volgens een andere officier liggen in het afhandelen van het civiele schadeverhaal door 'een civiele rechter, vergelijkbaar met de kantonrechter'. Zo'n gespecialiseerde rechter zou na de uitspraak in de hoofdzaak 'gewoon even moeten gaan zitten om over het civiele schadeverhaal te oordelen'. Zodoende zou ook de op de benadeelde partij rustende druk om een goed onderbouwde vordering aan te leveren kunnen worden weggenomen. 'Dan zou je het uit het strafrecht halen (...) blijft het strafvonnis wel de basis, maar je zou de mensen iets meer de tijd geven', aldus de betreffende respondent.

Tegelijkertijd vraagt deze officier van justitie zich af hoe nodig de door hem voorgestelde verwijzing naar de civiele rechter eigenlijk is. De praktijk leert immers dat 'in vier van de vijf gevallen een behoorlijk deel van wat wordt gevorderd, wordt toegewezen (...) Dan kun je dat op zich redelijk eenvoudig aftikken, dus moet je dat dan apart ergens onderbrengen?', vraagt deze respondent zich in tweede instantie af. Niettemin is deze officier niet de enige die

³⁷⁶ Ten tijde van het onderzoek was het niet mogelijk als benadeelde partij vergoeding voor affectieschade te vorderen. Het wetsvoorstel waarin dat werd voorgesteld was destijds nog aanhangig.

denkt aan het creëren van ‘een bypass’ om de strafzitting te ontlasten van het civiele schadeverhaal, ook anderen maken daar melding van. ‘Eerst de strafrechter laten vaststellen dat iemand straf verdient en ook aansprakelijk is voor de schade, en vervolgens laat je een civilist kijken hoeveel is dat dan wel en wie moet wat betalen’, zo verwoordt een officier het. Er wordt ook gewezen op de mogelijkheid van een sepot bij schadevergoeding. Eén officier van justitie gaat verder en stelt dat de regels dogmatisch al zo ver zijn opgerekt ‘dat eigenlijk de volgende vraag is: “Maken we het slachtoffer partij of niet?” Neem nou maar gewoon die beslissing (...) Er gaat van alles gebeuren, en wij [het Openbaar Ministerie - red.] zitten een beetje voor de sier er tussen in. En de rechters die zitten alleen maar met het verwachtingsmanagement-dingetje’ [lees: het voorkomen van teleurstellingen bij de benadeelde partij - red.]. In dit verband ook wordt door sommige officieren geconstateerd dat er wat betreft de slachtofferparticipatie juist op dit moment een goede balans is gevonden, wat het introduceren van nieuwe maatregelen onwenselijk maakt.³⁷⁷ Er moet bovendien ook heel veel aandacht uitgaan naar het opsporingsonderzoek en het strafbare feit op zichzelf, aldus een officier. Op een gegeven moet je stoppen met het uitbouwen van de slachtofferparticipatie, is het gevoel van meerdere officieren van justitie.

Een minder prominent knelpunt zijn de problemen die spelen bij voegingen door grote winkelbedrijven. Wanneer er mankementen zijn aan de vordering, bijvoorbeeld wanneer de vordering niet is ingediend door een gemachtigde, blijken die moeilijk bereikbaar en loopt de voeging gevaar. Een enkel groot bedrijf heeft een aangiftebalie, dat is handig en laat zien dat ze voor hun eigen personeel opkomen.

Een ander (juridisch) aandachtspunt is de onmogelijkheid om nog in appel te voegen als de benadeelde partij zich in eerste aanleg niet heeft gevoegd. Volgens de officier die dit punt aanbrengt, zou dat verandering behoeven. Van heel andere orde is de door sommigen genoemde wenselijkheid van (meer) mogelijkheden tot mediation in strafzaken. Gesignaleerd wordt dat sommige zaken, zeker wanneer daar schadeverhaal bij komt, zich niet lenen voor een strafrechtelijke afdoening, maar dat wel een reactie moet volgen. Mediation met aandacht voor de schadevergoeding kan dan volgens deze officieren uitkomst brengen.

Een volgend aandachtspunt dat wordt genoemd is de rechtsbijstand voor slachtoffers. Zoals bovenbeschreven ziet men steeds meer advocaten ter zitting die optreden ten behoeve van de benadeelde partij, dat behoeft volgens sommigen specialisatie. Gesignaleerd wordt dat het aantal gespecialiseerde advocaten toeneemt.

Tot slot suggereert een officier dat ook verzekeraars het recht zouden moeten krijgen zich te voegen. Zo zou de problematiek van het civiele schadeverhaal een nieuwe wending kunnen nemen en zouden met de verzekeraars ook repeat players aan de slachtofferkant van de tafel komen te zitten.

³⁷⁷ Deze opmerking lijkt te moeten worden begrepen tegen de achtergrond van de verruiming van het spreekrecht, welke voorzienbaar was.

Rechters

Voor verschillende rechters is de positie van het slachtoffer in de rechtszaal een belangrijk knelpunt. Het slachtoffer krijgt steeds meer rechten en dat moet allemaal ingepast, maar het strafproces is er niet op ingericht. Er wordt op beleidsniveau weliswaar terecht veel aandacht besteed aan de positie van het slachtoffer, maar 'de praktische vraag hoe dat straks allemaal in het strafproces kan en of het hoe dan ook in het strafproces kan, praktisch, ja dat blijft een beetje een ondergeschoven verhaal', zoals een rechter het verwoordt. Duidelijk ook is dat de (inmiddels ingevoerde, maar destijds op handen zijnde) verruiming van het spreekrecht de rechters zorgen baart. Zo wordt bijvoorbeeld opgemerkt dat de rechter straks het slachtoffer het woord zal moeten ontnemen als die in de rechtszaal beledigende uitspraken doet; en ook dat 'je echt vast komt te zitten tussen de onschuldpresumptie'. Men vraagt zich af of dit alles uiteindelijk in het voordeel zal zijn van het slachtoffer.

Een eenduidige oplossingsrichting hebben respondenten niet. Een rechter denkt in de richting van mediation, zoals in ZSM-verband al gebeurt. In dit verband ook kan worden genoemd dat sommige rechters wijzen op de mogelijkheid om in het kader van de voeging een civielrechtelijk straat- of contactverbod op te leggen. Maar ook door rechters wordt het scenario van het tweefasenproces genoemd. Die suggestie lijkt meer verband te houden met de uitbouw van de slachtofferpositie ter zitting, dan enkel met het civiele schadeverhaal. Niettemin zou zo'n splitsing er voor kunnen zorgen dat er tijdens de zitting niet meer op 'een omzichtige manier' hoeft te worden gesproken over de wensen van het slachtoffer. Als een verdachte bekent en spijt betuigt speelt dat niet zo, maar juist in de zaken 'waar het pijnlijk is' zoals bij een ontkennende verdachte, kan dat de rechter voor problemen stellen. Een ander stelt de vraag wat, zo de rechter tot aanhouding zou overgaan, de gevolgen zouden zijn voor de financiering van de rechtspraak.

Een andere zaak die wordt genoemd en waarover helderheid zou kunnen worden gecreëerd betreft de rentevordering. Vanaf welk moment is die toewijsbaar, in het bijzonder in gevallen waarin moeilijk één moment van plegen kan worden vastgesteld? En ook de proceskostenveroordeling: wanneer wordt wie daartoe veroordeeld en hoe ga je om met proceskosten als benadeelde door en advocaat wordt bijgestaan?

Advocatuur

Advocaten noemen als meest gedeelde knelpunt 'achterstand en informatievoorziening'. Opgemerkt wordt dat het op late termijn toezenden van 'een briefje' met daarin opgenomen informatie over de zittingsdatum, soms pas twee weken voor de zitting, niet bevorderlijk werkt. Als oplossing wordt genoemd het ter beschikking stellen van het dossier aan de advocaat van de benadeelde partij, tegelijk met de advocaat van de verdachte (artikel 51b Sv). Ook gaat de informatie soms rechtstreeks naar de cliënt, en andermaal weer direct naar de advocaat; de redenen daarvoor blijven onduidelijk. Er zou in het algemeen 'meer ruimte moeten komen voor de behandeling van de vordering benadeelde partij'.

Sommige advocaten doen de suggestie om te komen tot een splitsing van het strafproces, maar niet iedereen is daar voorstander van. Dat heeft namelijk als bezwaar dat de

tijdsduur toeneemt. Niettemin zou zo'n splitsing in met name grotere strafzaken met ingewikkelder schades uitkomst kunnen bieden volgens sommigen. Zo'n splitsing zou dan facultatief kunnen zijn.

Een ander idee dat wordt geopperd door advocaten is een zittingscombinatie waarbij civielrechtelijke expertise is gewaarborgd. Maar ook wordt melding gemaakt van een mogelijke wisselwerking tussen het civiele- en het strafrechtelijke traject, waarbij de reeds gegeven beslissing van de civiele rechter niet meer tot niet-ontvankelijkheid zou moeten leiden bij de strafrechter, maar enkel tot het in mindering brengen door de strafrechter van hetgeen door de civiele rechter al is toegekend.

Een ander punt dat door meerdere advocaten wordt opgemerkt betreft de vergoeding voor het bijstaan van de benadeelde in het strafproces. Sommigen geven aan dat zij de cliënt gedurende de hele procedure bijstaan (mee naar pro forma zittingen, regiezittingen, getuigenverhoor), maar dat is gelet op de vergoeding die daar tegenover staat bijna niet op te brengen. Voorts wordt ook het ontbreken van een vaste, en juiste zittingsplek in de zaal, die bij iedere rechtbank hetzelfde is, genoemd.

6.6 Samenvatting en afronding

Wat nu zijn de belangrijkste bevindingen die volgen uit de vraaggesprekken? Als opgemerkt kan op grond van de vraaggesprekken niet meer, maar ook niet minder, dan een beeld worden geschetst van opvattingen over civiel schadeverhaal zoals deze anno 2016 leven onder strafrechters, officieren van justitie en advocaten die ervaring hebben met rechtsbijstandverlening aan slachtoffers. Dat laat onverlet dat de bevindingen blijk geven van gedeelde zorg en aandachtspunten, zij het dat de opvattingen over het belang van het civiele schadeverhaal en de binnen strafvorderlijke context te bieden ruimte tot op zeker hoogte uiteenlopen. Er is echter ook een duidelijk ijkpunt dat door alle respondenten wordt onderschreven, en dat is dat het civiele schadeverhaal geen afbreuk mag doen aan de eisen gesteld in artikel 6 EVRM. Maar ook hierin ligt een zeker voorbehoud, want hoewel deze bepaling in de context van het strafproces primair betrekking heeft op de positie van de verdacht, wordt er van verschillende kanten ook op gewezen dat artikel 6 EVRM ook de processuele positie van het slachtoffer op het oog heeft.

Het meest significant is het beeld van de vordering benadeelde partij als een hybride rechtsfiguur. Duidelijk is dat de vordering benadeelde partij een eigen statuut heeft, een vordering van civiele komaf die in haar toepassing sterk wordt gekleurd door de strafrechtelijke context waarin zij wordt gepraktiseerd. Anders gezegd: de vordering benadeelde partij heeft kameleonachtige trekken.

Vanuit die trekken ook is begrijpelijk waarom de strafrechter, in meer of mindere mate, een eigen uitleg geeft en een daaraan verbonden werkwijze hanteert wanneer het gaat over civiel schadeverhaal. Dat duidt op een actieve opstelling van de strafrechter richting de benadeelde partij en op een zeker bereidheid om in de context van het strafproces ruimte te bieden voor het civiele schadeverhaal. Hoeveel ruimte kan worden geboden, daar lopen de

opvattingen over uiteen. De ruimte die volgens de rechter of de officier kan worden geboden aan de benadeelde partij is afhankelijk van diens taakopvatting. De meerderheid van de officieren en rechters is rekkelijk in hun opvatting, althans is gewend geraakt aan het civiele schadeverhaal hetgeen de bereidheid om tegemoet te komen aan de benadeelde partij lijkt te hebben doen toenemen. Maar er zijn ook officieren en met name rechters die een striktere opvatting hanteren. Hoe de afwegingen zullen uitvallen is ook afhankelijk van factoren als de omstandigheden van de zaak, de aard van het delict, de aard en hoogte van de schade, de aanwezigheid of afwezigheid van (rechts)bijstand voor de benadeelde partij en de mate waarin verweer wordt gevoerd tegen de vordering tot schadevergoeding. Al die factoren bepalen, in samenhang met de taakopvatting, de kans van slagen voor de benadeelde partij.³⁷⁸ Illustratief voor deze eigen signatuur van het civiele schadeverhaal ook is de bevinding dat rechters met een civielrechtelijke achtergrond die de overstap maken naar de strafsectie zich na verloop van tijd gaan oriënteren op de daarbinnen gehanteerde benadering, zij het dat accentverschillen in de taakopvattingen kunnen blijven bestaan.

Die verscheidenheid maakt ook wellicht dat een ieder aangeeft dat er onder de vigeur van het verruimde ontvankelijkheids criterium niet daadwerkelijk iets is veranderd. Belangrijker, zo is het gedeelde gevoel, is de tijdgeest en de gewenning van de strafrechtspleging aan slachtofferparticipatie. Dat laatste geeft echter ook aanleiding tot door strafrechters en officieren van justitie ervaren problemen ter zitting. Te denken valt aan de tijdsdruk, het moeten managen van verwachtingen en – vooral – het bewaken van de balans tussen de strafvordering en de accessoire civiele vordering.

Dat het er niet gemakkelijker, maar wel boeiender op wordt, is ook te danken aan de invloed van de slachtofferadvocatuur. Deze specialisten lopen als het ware vooruit op de troepen en dragen zo bij aan de doorontwikkeling van het civiele schadeverhaal in het strafproces. Dat wijst in de richting van een convergentie van rechtsgebieden, die door de meeste respondenten wordt onderkend, en tegen welke achtergrond zorg wordt geuit over de strikte civielrechtelijke koers ter zake van de vordering benadeelde partij die besloten ligt in de jurisprudentie van de Hoge Raad. Dit alles laat onverlet dat het moeilijk is om er de vinger op te leggen wat nu precies een onevenredige belasting is. Dat gegeven komt ook terug in de rechterlijke motivering, die veelal bestaat uit standaardfrases. Rechters zien niet goed hoe dat anders zou kunnen, maar advocaten en SHN vinden het een gemiste kans, want zo valt er niet te leren.

Voor de advocatuur lijken de problemen vooral te liggen in de aanloop naar de zitting, in het bijzonder in het (tijdig) verkrijgen van de voor de onderbouwing van de vordering benodigde stukken. Niettemin delen zij met de meerderheid van de officieren en rechters de opvatting dat schadeverhaal via het strafrecht mogelijk moet zijn, zij het dat volgens sommigen aanpassingen van het bestaande strafvorderlijk stelsel wenselijk zouden zijn. Over de wegen om het civiele schadeverhaal te verbeteren lopen de meningen uiteen, tussen en binnen de betrokken beroepsgroepen. Opties als het creëren van een overstap naar de civiele rechter, het invoeren van een splitsing van het strafproces, het op de civiele vordering gerichte

³⁷⁸ Zie over de 'pragmatiek' van de rechterlijke besluitvorming ook: Hartendorp 2009.

samenstelling van de meervoudige kamer en/of het via beide routes kunnen afdoen van het schadeverhaal worden genoemd.

Die gesignaleerde gewenning aan het civiele schadeverhaal en het daarvoor gegroeide draagvlak, de kritische geluiden ondanks, verklaart wellicht waarom de strafrechter volgens eigen zeggen ruimhartiger toewijst dan de civiele rechter. Een oordeel dat overigens vanuit de advocatuur niet wordt gedeeld. Maar ook advocaten geven aan dat het binnen de strafvorderlijke context tegenwoordig mogelijk is om vergoeding voor ingewikkelder, veelal immateriële schades toegekend te krijgen. De materiële schade vormt, naar verluidt, sowieso al geen probleem meer, mits er sprake is van een goed onderbouwde vordering.

Wat dat laatste betreft is de advocatuur zelf, afgaande op wat wordt gezegd over de voorgelegde casus, opvallend kritisch. Kritischer dan de officieren van justitie, en ook kritischer – zo lijkt het – dan de strafrechters. Advocaten benadrukken het belang van een goed onderbouwde vordering, en zijn daarom zo gespist op volledige en tijdige inzage in de stukken. Wat hen betreft mag daar overigens wel een betere vergoeding voor verleende diensten tegenover staan.

De gesignaleerde veldwinst van het civiele schadeverhaal heeft echter ook keerzijden. Zo menen sommige advocaten dat de expertise van de officieren van justitie en strafrechters wel eens tekort schiet. Deze zien overigens zelf ook wel dat de problematiek complexer wordt, maar menen in het algemeen dat zij over voldoende kennis beschikken. Zeker omdat de meerderheid van de vorderingen eenvoudig van aard zijn.

Hoewel het niet hard kan worden vastgesteld lijkt uit de vraaggelassen te kunnen worden opgemaakt dat het met name de officieren van justitie zijn die bereid zijn te zoeken naar creatieve oplossingen en ruimte teneinde tegemoet te komen aan de wens tot schadevergoeding. Zij hebben daar vanwege hun positie ook meer handelingsruimte voor dan de strafrechter, die onbevooroordeeld ter zitting moet acteren. Bovendien lijken zij ten opzichte van de rechter te opereren vanuit een minder civielrechtelijk geschoede leest. Tegelijkertijd geven de officieren ook aan dat er grenzen te zijn aan hun bereidwilligheid om de benadeelde partij van dienst te zijn, althans te ondersteunen. Behalve in de eis dat de vordering afdoende moet zijn onderbouwd, komt dat tot uitdrukking in de geneigdheid van officieren van justitie om het gevorderde naar beneden bij te stellen en er een eigen, soms aan BOS schade ontleende, tarifiering op na te houden. Want ook voor de officier geldt, net als voor de strafrechter, dat hij diens (strafrechtelijke) hand niet wil overspelen. Advocaten geven aan dat de door de officier en strafrechter achter de hand gehouden kaart van het open houden van de weg naar de civiele rechter, geen reële optie is. Buiten het feit dat het slachtoffer daarmee de zo aantrekkelijke executievoordelen misloopt die het strafrecht biedt, brengen slachtoffers het veelal niet op de lange weg naar de civiele rechter te nemen.

Met inachtneming van deze waaier van opvattingen en daaraan verbonden handelwijzen geldt dat de meeste voegingen tegenwoordig schriftelijk worden ingediend. Voeging ter zitting behoort tot de uitzondering en wordt soms zelfs min of meer 'uitgelokt' door de officier, of zelfs de rechter wanneer de proceshouding van de verdachte en de omstandigheden van het geval dat rechtvaardigen. Rechters zijn dan ook gewend geraakt aan schrifte-

lijke voegingen en ervaren het als onplezierig wanneer zij ter zitting onverwacht worden geconfronteerd met voegingen, al dan niet als gevolg van administratieve verzuimen. Maar ook hier geldt dat niet alle rechters onaangenaam verrast zijn; vaak kan zo'n voeging op eenvoudige wijze in het verloop van de zitting worden ingepast. Bovendien heeft de wetgever nu eenmaal gewild dat voeging tot aan het requisitoir mogelijk is. Dat maakt dat het stellen van een termijn aan de voeging niet zinvol is, men kan vroegtijdige voeging met behulp van het Slachtofferloket of via toevoeging van een advocaat slechts bevorderen.

Benadeelde partijen verschijnen zelf slechts in een minderheid van zaken ter zitting, en als zij er zijn worden ze vaak bijgestaan door een vrijwilliger van SHN. Wat de werkzaamheden van SHN voor de voeging betreft lopen de waarderingen daarvoor uiteen. Een ieder is het er over eens dat de dienstverlening in kwaliteit is toegenomen, maar er blijft sprake van een wisselende kwaliteit wat betreft de onderbouwing. Ook is er nog te vaak sprake van vorderingen waarmee niet iedereen op voorhand bekend is. Problemen waarmee advocaten worden geconfronteerd door een tekortschieten vanuit het Slachtofferloket (lees: door de politie, het Openbaar Ministerie of SHN) worden, zoals al werd aangegeven in hoofdstuk 4, veelal opgelost door gebruik te maken van persoonlijke ingangen. Om niet het verwijt te krijgen dat men zich niet tijdig heeft gevoegd doen advocaten hun stukken tevoren toekomen aan alle betrokkenen, inclusief de verdediging.

Opvallend is dat de andere zijde van de advocatuur, de verdedigingszijde, nog niet gewend lijkt te zijn aan de problematiek van het civiele schadeverhaal. Officieren, rechters en slachtofferadvocaten geven aan dat het voeren van een verweer, gelet op de civielrechtelijke regel dat de vordering bij uitblijven van betwisting zal moeten worden toegewezen, van cruciale betekenis is. Nu wordt er wel verweer gevoerd, maar dat is niet altijd afdoende onderbouwd.³⁷⁹ Het is dan afhankelijk van de opstelling van de rechter welk gevolg daaraan wordt gegeven.

Los van het verweer kan ook de aard van de schade aanleiding geven tot een niet-ontvankelijkverklaring. Dat risico doet zich met name voor bij vorderingen ter zake van immaterieel nadeel. Rechters kijken daar weliswaar op verschillende wijze naar, maar geven aan dat zij veel tijd steken in de beoordeling ervan. Sterker nog: officieren van justitie en rechters menen dat zij in de regel ruimhartig (adviseren tot) toewijzen wanneer het gaat om immaterieel nadeel. Advocaten daarentegen merken op dat officieren en rechters dat niet doen. Om hen te helpen zou het volgens de advocaten handig zijn om zowel materieel, als immaterieel nadeel te vorderen. De eerste soort leent zich gemakkelijk voor toewijzing, wat een opstapje biedt naar de toewijzing van immaterieel nadeel. Rechters geven op hun beurt weer aan dat de ernst van het delict een rol speelt bij de beoordeling van het gevorderde immateriële nadeel. Bij het vormen van het oordeel ter zake wordt vooral gebruik gemaakt van de Smartengeldgids en de lijst van de Letselschaderaad en ook het advies van de officier wordt meegewogen, zij het dat dit niet leidend is.

Indien de vordering tot schadevergoeding (deels) wordt toegewezen, wordt in de regel ook de schadevergoedingsmaatregel opgelegd, met de daaraan verbonden executieve

³⁷⁹ Een gegeven dat ook geconstateerd is in het dossieronderzoek; zie hoofdstuk 5.

voordelen. Deze maatregel wordt, indien de voorliggende zaak daartoe aanleiding geeft, ook wel eens ambtshalve opgelegd. Die aanleiding ligt dan meestal in het feit dat het slachtoffer zich niet meer kan voegen vanwege een verzuim van de zijde van het Openbaar Ministerie of SHN.

Tot slot kan worden opgemerkt dat ook de wijze waarop de respondenten de voorgelegde casus hebben beantwoord blijk geeft van gedeelde aandachtspunten, maar ook van verschillen. Die laatste spitsen zich vooral toe op de mate waarin de rechter bereid is om de benadeelde partij tegemoet te komen, in het bijzonder wanneer het gaat om de toekenning van immaterieel nadeel en de al dan niet gebrekkig geachte onderbouwing daarvan. Al met al bevestigen de vraaggesprekken het beeld zoals dat is gebleken uit de verkenning van het voortraject (hoofdstuk 4). Dat is een beeld dat enerzijds blijk geeft van gewenning aan het civiele schadeverhaal via het strafproces en daaruit voortvloeiende bereidheid om de benadeelde partij tegemoet te komen, mits deze de vordering fatsoenlijk onderbouwd en de balans wat betreft de strafvordering behouden blijft. Eenzelfde beeld geldt voor de officieren van justitie. Voor de advocaten ligt het iets anders. Hoewel ook zij oog hebben voor de strafvorderlijke context, benaderen zij het civiele schadeverhaal vooral vanuit een civielrechtelijke oriëntatie.

Hoofdstuk 7

Een verkenning van enkele rechtsfiguren ten behoeve van de verbetering van het civiele schadeverhaal

7.1 Inleiding

In de voorgaande hoofdstukken is verslag gedaan over de uitvoeringspraktijk van de afdoening van de vordering benadeelde partij in het strafproces. Gebleken is dat er belemmeringen en aandachtspunten zijn. Een aantal van deze belemmeringen zien op de organisatorische afwikkeling van de vordering benadeelde partij alsook op de daarvoor benodigde capaciteit bij de betrokken instanties. Een aantal andere belemmeringen en vooral de aandachtspunten betreffen meer principiële vraagstukken over de wijze van behandeling van de vordering benadeelde partij in het strafproces. Wij vatten deze aandachtspunten en belemmeringen hierna in paragraaf 7.3 nog even kort samen. De zesde onderzoeksvraag van het onderhavige onderzoek ziet op de aanpak van deze belemmeringen en aandachtspunten. Deze onderzoeksvraag luidt immers:

In hoeverre is het mogelijk om meer van dergelijke (gedeeltelijk) niet-ontvankelijk verklaarde zaken toch in het strafproces te kunnen afdoen? Welke aanpassingen in de behandeling van de civiele voeging zijn daarvoor nodig?

Ter beantwoording van deze onderzoeksvraag kan in de eerste plaats worden gedacht aan een aantal pragmatische oplossingen voor de eerdergenoemde belemmeringen van organisatorische aard en capaciteitskwesaties. Deze pragmatische oplossingen zijn reeds aan bod gekomen in de voorgaande hoofdstukken en komen nog terug in hoofdstuk 8. In de tweede plaats omvat de onderzoeksvraag – met name de tweede vraag – ook de vraag naar mogelijke oplossingen op het niveau van het stelsel van de strafvordering en de positionering en de wijze van de afdoening van het civiel schadeverhaal in het strafproces.³⁸⁰ Die vraag geldt des te meer voor strafzaken waarin het civiele schadeverhaal de nodige complexiteit vertoont en zodoende de gesignaleerde aandachtspunten zich sneller en duidelijker zullen voordoen. Gezien de toenemende (maatschappelijke) aandacht voor de positie van het slachtoffer in het strafproces en zijn mogelijkheden om op een snelle en efficiënte manier de meest optimale vergoeding van zijn schade te verkrijgen is het van belang na te denken over verschillende

³⁸⁰ In dit verband ook kan worden gewezen op het lopende wetgevingstraject van de modernisering van het civiele procesrecht (KEI). Dit traject heeft (onder andere) ten doel om de toegankelijkheid van de civiele rechter te vergroten door middel van vereenvoudiging van procedures en digitalisering. Dat zou mogelijk een effect kunnen hebben op de bereidheid van slachtoffers om (eventueel door de strafrechter niet ontvankelijk verklaarde) vorderingen aan de civiele rechter voor te leggen, hetgeen op zijn beurt weer effect zou kunnen hebben op de ontvankelijkheidsbeslissing van de strafrechter. Deze ontwikkelingen worden in dit rapport, gelet op de focus op schadeverhaal via het strafproces, niet besproken. Zie over KEI: www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/rechtspraak-en-geschiloplossing/inhoud/vernieuwing-in-de-rechtspraak/programma-kwaliteit-en-innovatie-rechtspraak-kei.

oplossingsrichtingen om tot een dergelijke toegang tot schadevergoeding te krijgen.³⁸¹ Dit vraagt om een fundamentele doordenking van mogelijkheden op systeemniveau voor een alternatieve wijze van behandeling en afdoening van een vordering benadeelde partij. Dit moet leiden tot duurzame en toekomstbestendige oplossingen voor het in het strafproces geïntegreerd civiel schadeverhaal, waarbij zowel voor een verdachte als een slachtoffer een gewaarborgd proces wordt gerealiseerd. Daarbij dient het uitgangspunt te zijn dat dergelijke oplossingsrichtingen de spanning tussen de verdachte en het slachtoffer in het strafproces onderkent en de eigen positie, bevoegdheden en verantwoordelijkheden van deze procesdeelnemers respecteren. Tegen deze achtergrond vatten wij in dit hoofdstuk de genoemde zesde onderzoeksvraag als volgt op:

Is het strafvorderlijke raamwerk waarin de benadeelde partij diens schade tracht te verhalen voor verbetering vatbaar en zo ja, welke oplossingsrichtingen zijn aan te geven?

Voor het bepalen van mogelijke oplossingsrichtingen zijn drie bestaande procedurele voorzieningen geïdentificeerd die vanwege hun kenmerken en toepassingswijzen een mogelijke oplossing zouden kunnen bieden. Deze voorzieningen zijn de schadestaatprocedure van artikel 612 Rv, de voorzittersbeschikking van artikel 258a Sv en het tweefasenproces ter zake de ontneming van wederrechtelijk verkregen voordeel geregeld in artikel 36e Sr. Daarnaast is als vierde mogelijkheid gekeken naar tarifiering van toe te wijzen schadebedragen, een materieel-rechtelijke voorziening. Wij duiden deze voorzieningen hierna gemakshalve aan als rechtsfiguren. In paragraaf 7.4 zetten wij uiteen op basis van welke overwegingen deze vier rechtsfiguren zijn geselecteerd.

Voor deze rechtsfiguren is onderzocht of en zo ja, in hoeverre zij een of meer verbeteringen in de afdoening van de vordering benadeelde partij kunnen bewerkstelligen. Daartoe zijn in paragraaf 7.5 een viertal basisposities onderscheiden die zich in het strafproces kunnen voordoen. Deze zijn kortweg:

- 1) verdachte ontkent, en de vordering benadeelde partij is correct ingediend;
- 2) verdachte ontkent en bij de voorbereiding van de vordering benadeelde partij zijn in de strafrechtsketen verzuimen begaan, zodat er aanleiding is tot herstel van deze verzuimen teneinde de vordering benadeelde partij te kunnen afdoen;
- 3) verdachte bekent, de vordering benadeelde partij is correct ingediend, maar de verdachte voert een zogenoemd civiel verweer;
- 4) verdachte bekent, bij de voorbereiding van de vordering benadeelde partij zijn in de strafrechtsketen verzuimen begaan, zodat er aanleiding is tot herstel van deze verzuimen

³⁸¹ Illustratief zijn de opmerkingen van Groenhuijsen en Kwakman in verband van het onderzoeksproject *Strafvordering 2001*: 'Aanvaard wordt dat de gevolgen van een delict voor individuele slachtoffers niet alleen in abstracto, maar ook in meer concrete zin een belangrijke maatstaf vormen voor de vraag of de nationale overheid het strafrecht voldoende slagvaardig (heeft) benut' en 'In het strafrechtelijk interventierecht daadwerkelijk rekening dient te worden gehouden met de belangen van individuele (potentiële) slachtoffers'. Deze laatste verplichting wordt aangeduid als de 'tweede zelfstandige kernfunctie' van het strafprocesrecht'; Groenhuijsen & Kwakman 2002, p. 803.

teneinde de vordering benadeelde partij te kunnen afdoen, en de verdachte voert een civiel verweer.

Uiteraard zijn deze vier basisposities een vereenvoudiging van de werkelijkheid en zijn veel andere situaties denkbaar. Wij bespreken de keuze voor de vier basisposities nader in paragraaf 7.5.

Voor de beoordeling van de vier rechtsfiguren tegen de achtergrond van de vier basisposities is een achttal toetsingsmaatstaven vastgesteld. Deze maatstaven zien op punten waar belemmeringen in de afdoening van de vordering benadeelde partij zich kunnen manifesteren. Wij lichten de maatstaven toe in paragraaf 7.6 en leggen in paragraaf 7.7 uit hoe de toetsing heeft plaatsgevonden.

Vervolgens beschrijven wij kort de rechtsfiguren van de schadestaatprocedure, de voorzittersbeschikking, het tweefasenproces en de tarifiering in de paragrafen 7.8-7.11. Deze beschrijvingen zijn gericht op het weergeven van de aard, kenmerken en eigenschappen van de rechtsfiguren teneinde te kunnen beoordelen of zij mogelijke oplossingsrichtingen kunnen zijn voor het verbeteren van civiel schadeverhaal via het strafproces. Voor een meer volledige behandeling van de rechtsfiguren verwijzen wij naar bestaande literatuur daarover.

Na de beschrijving van elke rechtsfiguur vindt per rechtsfiguur de beoordeling daarvan plaats aan de hand van de acht toetsingsmaatstaven. Aangezien het hier gaat om een weging van verschillende factoren hebben wij er voor gekozen de uitkomsten van deze weging te presenteren in tabelvorm. Deze tabel wordt ook toegelicht. Een vergelijking van de tabellen maakt het mogelijk snel inzicht te verkrijgen in de vraag hoe de verschillende rechtsfiguren scoren op de criteria en daarmee op hun mate van geschiktheid voor het verbeteren van de wijze van afdoen van de vordering benadeelde partij. De resultaten van deze vergelijking en daarmee het antwoord op de eerder weergegeven onderzoeksvraag presenteren wij in paragraaf 7.12. Dat is een overkoepelende aggregerende beschouwing van vier rechtsfiguren beoordeeld aan de hand van de acht toetsingsmaatstaven.

Alvorens daaraan toe te komen, vangt dit hoofdstuk aan met enkele beperkingen van de verkenning van oplossingsrichtingen, zie paragraaf 7.2.

7.2 Beperkingen van de verkenning van oplossingsrichtingen

Deze verkenning heeft enkel betrekking op situaties waarin de benadeelde partij zich in beginsel daadwerkelijk als zodanig heeft gevoegd. De benadeelde heeft daarmee voldaan aan de voorwaarde van actieve wederkerigheid, hetgeen als voorwaarde voor het faciliteren van civiel schadeverhaal wordt gesteld. Dat betekent overigens niet noodzakelijk dat die vordering ook daadwerkelijk bekend is geworden aan de strafrechtelijke autoriteiten en/of de verdediging.

Voorts is de invalshoek van deze verkenning beperkt tot het optimaliseren van het civiel schadeverhaal. Die optimalisering kan uit twee aspecten bestaan. Ten eerste uit een optimalisering van de groep benadeelden die ontvankelijk wordt verklaard in de vordering.

Ten tweede kan de optimalisering gericht zijn op de hoogte van het civiel schadeverhaal, namelijk welke vordering tot schadevergoeding wordt toegewezen. Of, en zo ja in hoeverre, deze optimalisering bijdraagt aan de door de benadeelde partij te ervaren procedurele rechtvaardigheid is niet onderzocht. Niet is uitgesloten dat het zoeken naar een ‘optimale behandeling’ van de vordering benadeelde partij – hetgeen overigens zeker geen synoniem is voor de ontvankelijkheid en/of de toewijzing daarvan – bijdraagt aan de door de benadeelde partij ervaren procedurele rechtvaardigheid. De vraag of dat zo zou kunnen zijn kan op grond van de hier uit te voeren verkenning niet worden beantwoord.

Tot slot moet worden opgemerkt dat de ambities van de verkenning van de bruikbaarheid van de vier rechtsfiguren bescheiden zijn. Beoogd is enkel om oplossingsrichtingen aan te reiken voor de problematiek die in de eerdere hoofdstukken naar voren is gekomen; niet om ‘volledig sluitende’ oplossingen aan te reiken. Bovendien is niet uitgesloten dat er ook andere oplossingen mogelijk zijn om het civiele schadeverhaal, in het bijzonder de ontvankelijkheid daarvan, te bevorderen.³⁸² Voor zover die oplossingen eerder in dit onderzoek zijn gesignaleerd, worden deze hier niet herhaald, maar wordt verwezen naar die eerdere hoofdstukken.

7.3 Relatie tot in eerdere hoofdstukken gesignaleerde belemmeringen

In de voorgaande hoofdstukken zijn de belemmeringen in kaart gebracht die civiel schadeverhaal via het strafproces kunnen hinderen, meer in het bijzonder de belemmeringen ter zake van de ontvankelijkheid van de vordering benadeelde partij die zijn veroorzaakt door of in de hand zijn gewerkt door partijen in de strafrechtsketen, zoals de Slachtofferloketten, het Openbaar Ministerie en de rechterlijke macht. Die problemen raken zowel aan de voorbereiding als aan de afhandeling van de vordering benadeelde partij ter zitting. De belangrijkste belemmeringen, of zo men wil verbeterpunten, die werden gesignaleerd betreffen, kort samengevat voor het voorbereidingstraject:³⁸³

- De termijn waarop de benadeelde partij het ingevulde Schadeformulier dient te retourneren dan wel zich op een andere wijze dient te stellen binnen het voortraject;
- De daarmee samenhangende problematiek van het ontbreken van informatie onder meer betreffende de (concept-)tenlastelegging, op basis waarvan de vordering vorm dient te krijgen;
- De digitalisering van de werkprocessen met daaraan verbonden risico’s en gevolgen als ‘het vergeten van slachtoffers’ en het verlies van persoonlijk contact op de werkvloer;
- Het ontbreken van eenduidigheid in de uitvoering van het voorbereidingstraject op de Slachtofferloketten wat leidt tot ‘work around’-oplossingen en praktijken;
- De noodzaak tot het managen van de verwachtingen van de benadeelde partij om teleurstellingen en erger te voorkomen;

³⁸² Waarvan in het derde en vierde hoofdstuk verslag is gedaan.

³⁸³ Zie voor een uitgebreide beschrijving hoofdstuk 4.

- Capaciteitstekort op de Slachtofferloketten bij SHN en het effect daarvan op de kwaliteit van de controle op de voeging;
- De wens tot verbetering van de ketensamenwerking, in het bijzonder met de rechtbank.

Voor het zittingstraject geldt dat de hierboven genoemde belemmeringen, aanleiding kunnen geven tot problemen ter zitting. Tevens zijn aandachtspunten gesignaleerd die daar los van staan. De belangrijkste zijn:³⁸⁴

- De bredere zorg omtrent de voortschrijdende slachtofferparticipatie in het licht van het behoud van een gewaarborgd strafproces;
- In aansluiting op het voorgaande: het behoud van het accessoire karakter van de vordering benadeelde partij;
- Actieve wederkerigheid door het slachtoffer een actieve houding te laten betrachten richting de justitiële autoriteiten;
- De kwaliteit van de onderbouwing van de vorderingen;
- De rechtsbijstand van slachtoffers en de daaraan verbonden vergoeding;
- Het tekort aan civielrechtelijke expertise.

7.4 Vier rechtsfiguren

Om te beoordelen welke mogelijkheden er zijn om de gesignaleerde belemmeringen (zie hiervoor paragraaf 7.3) in de afdoening van de vordering van de benadeelde partij weg te nemen, hebben wij vier bestaande rechtsfiguren geïdentificeerd. Het gaat dan om drie voorzieningen van procedurele aard en een voorziening van materieelrechtelijk aard. Het betreft de schadestaatprocedure van artikel 612 Rv, de voorzittersbeschikking van artikel 258a Sv, het tweefasenproces en de tarifiering van schadebedragen. De keuze van deze rechtsfiguren berust op de veronderstelling dat zij, gelet op de bestaande toepassing daarvan, mogelijkheden bieden om (een of meer) belemmeringen betreffende civiel schadeverhaal via het strafproces geconstateerd in dit onderzoek weg te nemen.

Aan de keuze ligt een tweetal uitgangspunten ten grondslag. Ten eerste is alleen gekeken naar reeds bestaande rechtsfiguren. Het bestek van dit onderzoek liet niet toe om terug naar de tekentafel te gaan en een geheel nieuwe wettelijke voorziening te ontwerpen. Dat is ook niet waartoe de onderzoeksvraag noopt die centraal staat in dit hoofdstuk. Ten tweede is bij de selectie van de rechtsfiguren maatstaf geweest of de rechtsfiguren betrekkelijk eenvoudig inpasbaar zijn in de strafvorderlijke systematiek. Het gaat immers om verbetering van de mogelijkheden van civiel schadeverhaal in het strafproces. Daarmee is niet gezegd dat de toepassing van deze rechtsfiguren ten behoeve van het civiel schadeverhaal geen vragen zou oproepen over de inpassing daarvan binnen de strafvorderlijke systematiek. Wij denken dat de gekozen vier rechtsfiguren binnen de huidige systematiek aanknopingspunten bieden waarop kan worden voortgeborduurd in het denken over eventuele aanpassingen van het strafvorderlijk stelsel ten behoeve van het verruimen van de ontvanke-

³⁸⁴ Zie voor een uitgebreide beschrijving hoofdstukken 4 en 6.

lijkheid van de vordering benadeelde partij en de daarop volgende vaststelling van de hoogte van de schadevergoeding.

Conform de opvatting van de wetgever wordt het slachtoffer daarbij gezien als procesdeelnemer met daartoe strekkende participatoire rechten met als uitgangspunt het recht op een correcte bejegening door de officier van justitie (artikel 51a lid 2 Sv) en de zittingsrechter (artikel 288a lid 2 Sv).³⁸⁵ Voorts is bij het opstellen van deze verkenning rekening gehouden met de uitgangspunten van het huidige slachtofferbeleid wat betreft het door het slachtoffer kunnen verwerven van schadevergoeding via het strafproces.³⁸⁶ Daarbinnen vormt schadevergoeding aan het slachtoffer een centraal aandachtspunt, naast het tegemoet komen aan overige behoeften van slachtoffers. Dat laat evenwel onverlet dat de te vinden oplossingen geen afbreuk mogen doen aan het recht van de verdachte op een eerlijk proces in de zin van artikel 6 EVRM. Echter, ook het omgekeerde geldt, want het slachtoffer heeft eveneens recht op een gewaarborgd (civiel) proces in de zin van artikel 6 EVRM.

Vanuit deze achtergrond zijn de mogelijkheden die de vier genoemde rechtsfiguren bieden voor een verbetering van het civiele schadeverhaal via het strafproces verkend. Gekeken is naar het gebruik van deze rechtsfiguren in de rechtspraak en de beantwoording van daaruit voortvloeiende rechtsvragen in de jurisprudentie. De aard en de kenmerken van de vier rechtsfiguren verschillen. De schadestaatprocedure, de tarifiering en het tweefasenproces hebben gemeenschappelijk dat zij zien op het redresseren van de schade. De mate waarin en de wijze waarop zij dat doen verschilt evenwel. De rechtsfiguur van tarifiering is een voorziening van materieelrechtelijke aard en geeft voor verschillende schadeposten vooraf vastgestelde schadebedragen. Dat verschaft vooraf duidelijkheid en een procedure waarin de hoogte van de schade moet worden bepaald wordt aldus vermeden. De schadestaatprocedure en het tweefasenproces zijn daarentegen voorzieningen van procedurele aard; zij voorzien beide in een aparte procedure waarin kan worden gediscussieerd over de hoogte van de schade en vervolgens die schade door de rechter wordt vastgesteld. De voorzittersbeschikking is eveneens een procedurele voorziening, maar dan een die gericht is op het bijtijds verkrijgen van zoveel mogelijk informatie om tot een zo goed mogelijke beoordeling van de vordering benadeelde partij te komen. Ondanks deze verschillen tussen de rechtsfiguren voor alle vier de rechtsfiguren de toepassingsmogelijkheden verkend, waarbij ook mogelijke dwarsverbanden tussen de onderscheiden rechtsfiguren zijn meegenomen. Bij het beschrijven en het beoordelen van de rechtsfiguren is voortgebouwd op uitkomsten uit eerder onderzoek, zij het dat die in dit rapport zijn toegesneden op het civiele schadeverhaal.³⁸⁷

Tot slot dient nog één kanttekening te worden gemaakt. De thematiek van het civiel schadeverhaal in het strafproces is nauw verweven met de procesparticipatie door het slachtoffer als zodanig. Zo gaven de respondenten die zijn geïnterviewd ten behoeve van dit onderzoek, gevraagd naar de mogelijke oplossingsrichtingen, er zonder uitzondering blijk van

³⁸⁵ Het betreft de uitgangspunten als neergelegd in de Wet ter versterking van de positie van het slachtoffer in het strafproces, *Stb.* 2010, 1, in werking getreden per 1 januari 2011, *Stb.* 2010, 291.

³⁸⁶ Ministerie van Veiligheid en Justitie, *Recht doen aan slachtoffers*, Den Haag 2013.

³⁸⁷ In het bijzonder: Keulen e.a. 2013; Vellinga 2001, p. 33-40. Voor een rechtstheoretisch perspectief: Kool 2014, p. 14-26.

dat zij zorg hebben over hoe de voortgaande slachtofferparticipatie verantwoord kan worden ingebed in het onderzoek ter zitting. Uit de vraaggerekken blijkt dat deze bredere zorg onlosmakelijk is verbonden met de thematiek van het civiele schadeverhaal. Want hoewel de wetgever het civiele schadeverhaal een eigenstandige positie heeft gegeven,³⁸⁸ wordt in de praktijk minst genomen een samenhang ervaren in te honoreren slachtofferrechten, wat van invloed kan zijn op de besluitvorming betreffende de vordering van de benadeelde partij. Hoewel niet alle geïnterviewde rechters en officieren van justitie het grotere geheel benadrukken, geeft de meerderheid aan slachtofferparticipatie ter zitting (of daaraan voorafgaand) als een soort ‘package deal’ te ervaren. Voor hen betekent de toenemende slachtofferparticipatie dat in beginsel op meerdere fronten rekening moet worden gehouden met het slachtoffer, hetzij in de vorm van bejegening, hetzij via het activeren van het spreekrecht ter zitting en/of het indienen van een vordering benadeelde partij. Regelmatig wordt daarbij ook gerefereerd aan de ten tijde van het onderzoek voorgenomen verruiming van het spreekrecht.³⁸⁹ Meer specifiek toegespitst op het civiele schadeverhaal wordt de groeiende rol van de slachtofferadvocatuur genoemd. Kortom, in meerdere of mindere mate, geven de respondenten aan dat de verruimde slachtofferparticipatie hen in het licht van de noodzaak tot behoud van een gewaarborgd strafproces voor uitdagingen stelt.³⁹⁰

7.5 Vier basisposities

Om voor de vier rechtsfiguren te kunnen bepalen of zij een mogelijke oplossingsrichting kunnen verschaffen voor het verbeteren van de afdoening van de vordering benadeelde partij binnen het strafproces zijn vier basisposities onderscheiden. Voor elk van deze basisposities wordt voor elke rechtsfiguur beoordeeld of de rechtsfiguur een dergelijke oplossingsrichting kan zijn. Per basispositie kunnen zich verschillende belemmeringen voordoen in het civiel schadeverhaal. Het kan derhalve zijn dat een rechtsfiguur goed ‘scoort’ op een basispositie, maar juist beduidend minder op een andere basispositie en daarmee over het geheel genomen minder functioneel is dan een andere rechtsfiguur. Om die reden is voor een zo goed mogelijke beoordeling van elke rechtsfiguur en een zo goed mogelijke weging van de rechtsfiguren ten opzichte van elkaar gekozen voor vier basisposities. De vier basisposities vertegenwoordigen een heel spectrum van mogelijke gevallen; zij zitten zelf elk op uitersten van dat spectrum.

Om tot de vier basisposities te komen zijn vier scenario’s onderscheiden. Twee daarvan (I en II) zien op de formele kant, namelijk is er voldaan aan de voorwaarden voor de voeging benadeelde partij? De twee andere, meer materiële scenario’s (III en IV) hebben betrekking op

³⁸⁸ De wetgever heeft het civiele schadeverhaal apart geregeld in de tweede afdeling van Titel IIIA van het Wetboek van Strafvordering; de overige slachtofferrechten staan genoemd in de eerste afdeling.

³⁸⁹ Inmiddels is de wet gewijzigd: *Stbl.* 2016, 160.

³⁹⁰ Zie verder hoofdstuk 6, par. 6.5.

complicaties voor het civiele schadeverhaal die kunnen samenhangen met de proceshouding van de verdachte/gedaagde. De twee 'formele' scenario's zijn:³⁹¹

- I. Er is sprake van een goede voorbereiding van de vordering benadeelde partij binnen de strafrechtelijke keten en de vordering wordt tijdig ingediend ter zitting (het 'geen aanleiding tot herstel'-scenario');
- II. In de voorbereiding van de vordering benadeelde partij heeft binnen de strafrechtelijke keten een verzuim plaatsgevonden, maar er is – met inachtneming van de afwegingen die aan de orde zijn vanwege het te waarborgen (straf)proces – aanleiding dit verzuim te herstellen zodat de vordering in behandeling kan worden genomen. Daarbij kan het geboden herstel zien op de besluitvorming omtrent de ontvankelijkheid en/of de inhoudelijke beoordeling van de vordering (het 'aanleiding tot herstel'-scenario).

Het verdient opmerking dat in het tweede scenario het verzuim niet is veroorzaakt door de benadeelde die de vordering heeft ingediend. Als er belemmeringen zijn als gevolg van een verzuim van de benadeelde partij, dan ligt het, mede indachtig het aspect van actieve wederkerigheid, in beginsel bij de benadeelde om tijdig het verzuim te herstellen dan wel de mogelijke consequenties – zoals een niet-ontvankelijkverklaring – daarvan te accepteren.

De twee 'materiële' scenario's waarin zich complicaties kunnen voordoen, hangen samen met de processuele opstelling van de verdachte/gedaagde over het tenlastegelegde. Het betreft de volgende uitgangssituaties:

- III De situatie waarin de verdachte het strafbare feit ontkent ('blote ontkenning'-scenario);
- IV De situatie waarin de verdachte het strafbare feit erkent, maar niet de daaruit volgens de benadeelde partij voortvloeiende schade ('bekentenis, maar civiel verweer'-scenario).

Het belang van het onderscheid ligt erin dat in de eerste situatie (III: 'blote ontkenning'-scenario), naast – of beter mét – de ontkenning van het strafrechtelijk daderschap, ook verweer wordt gevoerd tegen de aangevoerde civielrechtelijke aansprakelijkheid. Er moet immers een onderscheid worden gemaakt tussen enerzijds de vestiging van de civielrechtelijke aansprakelijkheid en anderzijds de vaststelling van de hoogte van de toe te wijzen schade. Bij het onder IV genoemde scenario is vooral de hoogte van de schade hetgeen wordt betwist. Er is een 'bekentenis, maar civiel verweer'. Dat betekent dat het schadeveroorzakende strafbare feit wordt bekend en daarmee de onrechtmatigheid als vereiste voor aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad vaststaat. Dat is een belangrijke voorwaarde om te kunnen komen tot civielrechtelijke aansprakelijkheid. Maar alsdan is nog zeker niet de soort en de hoogte van de schade vastgesteld. Die wordt immers betwist; daar wordt verweer op gevoerd.

Bij de scenario's III en IV doen zich nog complicaties voor. Wanneer in scenario III sprake is van een blote ontkenning van het tenlastegelegde, dan beïnvloedt dat de verdachte zijn procespositie. Op het moment dat over de civiele vordering wordt geprocedeerd – en dus verweer zou moeten worden gevoerd – is de rechter nog niet gekomen tot het nemen van een

³⁹¹ In werkelijkheid kunnen zich meer scenario's voordoen dan degene die hier zijn geschetst. Het verkennen van al die tussenposities zou echter een onevenredige belasting betekenen van dit onderzoek. Een en ander benadrukt echter wel de complexiteit van de afwegingen waarmee de strafrechter te maken heeft wanneer deze dient te oordelen over de ontvankelijkheid en de toewijzing van de vordering tot schadevergoeding.

beslissing over het tenlastegelegde. In het licht van de civielrechtelijke regel dat de rechter bij het uitblijven van verweer gehouden is de vordering toe te wijzen, wijst dit op een voor de verdachte in zijn hoedanigheid van gedaagde mogelijk onvrije procespositie. De positie van de verdachte/gedaagde met betrekking tot de vestiging van de strafrechtelijke aansprakelijkheid hangt namelijk nauw samen met de vestiging van de civielrechtelijke aansprakelijkheid inzake de vordering benadeelde partij. Anders gezegd: met een bewezenverklaring is een cruciale stap in de vestiging van de civielrechtelijke aansprakelijkheid gegeven.

Het in rechte te geven oordeel dat het tenlastegelegde kan worden bewezen en verwijtbaar is, dient echter te geschieden in overeenstemming met de waarborgen van een eerlijk strafproces (artikel 6 EVRM, meer in het bijzonder het eerste en tweede lid). Uitgangspunt daarbij is dat de verdachte voor onschuldig wordt gehouden totdat het tegendeel is bewezen. In het verlengde daarvan geldt als uitgangspunt dat de verdachte niet hoeft mee te werken aan zijn eigen veroordeling, het nemo tenetur-beginsel. De opstelling van de verdachte ter zake de tenlastelegging kan de verdachte dus belemmeren bij het voeren van (deugdelijke) verweren tegen de vordering van de benadeelde partij. Feitelijk kan een verdachte onder deze omstandigheden slechts het verweer voeren dat de vordering benadeelde partij niet-ontvankelijk moet worden verklaard, omdat de grondslag voor toekenning van het civiel schadeverhaal ontbreekt. Een (nader onderbouwd) inhoudelijk verweer is, gelet op de proceshouding van de verdachte, niet mogelijk. Die spanning is inherent aan het gegeven dat de zaakbehandeling omtrent de waarheidsvinding, de strafrechtelijke aansprakelijkheid én de civielrechtelijke aansprakelijkheid in één fase plaatsvindt.

In scenario IV, waarin sprake is van een bekentenis, maar wel civiel verweer wordt gevoerd, ligt de vraag naar de vaststelling van de hoogte van de schade voor. Hier zijn strafrechtelijk daderschap, wederrechtelijkheid en schuld in rechte vastgesteld, waarmee ook in civielrechtelijke zin vast is komen te staan dat de gedaagde de onrechtmatige handeling of het nalaten waaruit nadeel is voortgevloeid voor de eiser heeft begaan. Ook in die situatie kunnen zich problemen voordoen die tot een niet-ontvankelijkheid van de vordering kunnen leiden. Het zal dan bijvoorbeeld gaan om de causaliteit in de betekenis van toerekening van de hoogte van het veroorzaakte nadeel of een verweer ter zake van eigen schuld van de benadeelde.

In de rechtspraktijk kunnen de hierboven beschreven scenario's zich in verschillende combinaties voordoen. Dit leidt tot de navolgende vier basisposities:

- Basispositie 1: Er is een (veronderstelde) 'blote ontkenning', terwijl voor de vordering benadeelde partij sprake is van het 'geen aanleiding tot herstel'-scenario;
- Basispositie 2: Er is een (veronderstelde) 'blote ontkenning', terwijl voor de vordering benadeelde partij sprake is van het 'aanleiding tot herstel'-scenario;
- Basispositie 3: Er is een bekentenis, terwijl voor de vordering benadeelde partij sprake is van het 'geen aanleiding tot herstel'-scenario, maar er wel verweer wordt gevoerd inzake het civiele schadeverhaal;

- Basispositie 4: Er is een bekentenis, terwijl voor de vordering benadeelde partij sprake is van het ‘aanleiding tot herstel’-scenario, maar er wel verweer wordt gevoerd inzake het civiele schadeverhaal.

Uiteraard zijn in de rechtspraak daarnaast en daartussen vele andere variaties te onderscheiden. Een voorbeeld is de regelmatig voorkomende situatie waarin de verdachte ontkent noch bekent, maar zwijgt. Dat zwijgen kan zowel betrekking hebben op de tenlastelegging als op de vordering benadeelde partij. Een ander voorbeeld noemen wij het ‘mooi weer’-scenario, oftewel: de verdachte bekent en erkent civielrechtelijke aansprakelijkheid, terwijl geen herstel van verzuim speelt. Het betrekken van het mooi weer-scenario en andere mogelijke scenario’s gaat ten koste van de overzichtelijkheid en hebben ten opzichte van de vier basisposities maar een beperkte meerwaarde. De vier basisposities bestrijken immers een spectrum van gevallen waarbij zij de uitersten op dat spectrum zijn. Daarmee geven zij een goed beeld van wat de functionaliteit van de vier rechtsfiguren is om een verbetering in het civiel schadeverhaal te bewerkstelligen. Wij focussen ons op de vier basisposities; de andere variaties worden hieronder buiten beschouwing gelaten. Zo doen zich in het mooi weer-scenario geen problemen voor en geeft deze variatie geen aanleiding tot overdenking van een mogelijk herinrichting van strafvordering ten behoeve van het civiele schadeverhaal.

7.6 Toetsingsmaatstaven

Nu de vier rechtsfiguren zijn geïdentificeerd moet voor de vier onderscheiden basisposities worden bepaald of en zo ja, in welke mate elke rechtsfiguur een verbetering voor het civiel schadeverhaal binnen het strafproces kan bewerkstelligen. Deze beoordeling verlangt dat er een toetsingskader is waarbinnen deze vraag kan worden onderzocht. Er dienen met andere woorden toetsingsmaatstaven te zijn aan de hand waarvan per rechtsfiguur voor alle vier de basisposities kan worden vastgesteld hoe die rechtsfiguur ‘scoort’. De in het onderhavige onderzoek gekozen toetsingsmaatstaven hangen enerzijds samen met het gewaarborgde karakter van het proces (primair het strafproces, maar ook het via de voeging gecreëerde civielrechtelijke procesincident) en anderzijds met praktische aandachtspunten. Het betreft steeds aandachtspunten waarvan het belang voor een adequaat verloop van het civiele schadeverhaal via het strafproces bij de uitvoering van dit onderzoek is gebleken. Tegen deze achtergrond zijn wij gekomen tot de navolgende acht toetsingsmaatstaven:

1) Het accessoire karakter van de civiele vordering

Het accessoire karakter van de vordering benadeelde partij geldt als belangrijk uitgangspunt bij de optimalisering van de afdoening van de vordering benadeelde partij. Het accessoire karakter is een belangrijk grondbeginsel onder de vordering benadeelde partij en betekent dat de vordering niet een dominante plaats in het strafproces mag innemen. In het strafproces staat de verdachte en de strafbaarheid van diens gedraging(en) centraal. Het civiel schadeverhaal dient volgens deze toetsingsmaatstaf daar ondergeschikt aan te zijn.

2) *Het belang van een gewaarborgd strafproces, in het bijzonder de onschuldpresumptie*

De belangen van de verdachte nemen, gezien diens positie als van strafbare feiten verdacht, een belangrijke plaats in. Ingevolge artikel 6 EVRM komt hem een eerlijk proces toe. In het bijzonder geldt hier het belang van de waarborging van de onschuldpresumptie (artikel 6 lid 2 EVRM) als belangrijke toetsingsmaatstaf, inhoudende dat de verdachte voor onschuldig moet worden gehouden totdat diens schuld in rechte is vast komen te staan.

3) *De ruimte voor wederzijdse betwisting*

Voor het slachtoffer in diens hoedanigheid als eiser, en voor de verdachte als gedaagde geldt dat hij conform het civiele procesrecht voldoende ruimte moeten hebben om de vordering tot schadevergoeding toe te lichten, maar ook om deze te kunnen betwisten. Hoewel het slachtoffer het recht heeft om nadat de verdachte/gedaagde en het Openbaar Ministerie zich over (een onderdeel van) de vordering tot schadevergoeding hebben uitgesproken te reageren, dringt zich de vraag op of daartoe in de bestaande setting voldoende ruimte bestaat. Omgekeerd geldt eenzelfde vraag voor de verdachte/gedaagde. Deze toetsingsmaatstaf hangt samen met het recht op een eerlijk proces van artikel 6 lid 1 EVRM. Het kan leiden tot een niet-ontvankelijkheid indien de rechter de ruimte tot het uitwisselen van standpunten te beperkt vindt.³⁹²

4) *Berechting binnen redelijke termijn*

Een fundamenteel beginsel in het strafproces, dat onder meer voortvloeit uit artikel 6 EVRM, is dat van berechting van de verdachte binnen redelijke termijn. Derhalve dient te worden onderzocht in hoeverre de zoektocht naar een optimalisering van het civiel schadeverhaal in het strafproces, verenigbaar is met het fundamentele beginsel van een afdoening binnen een redelijke termijn. Overigens geldt dit beginsel evenzeer voor de benadeelde partij, ook vanuit diens perspectief moet sprake zijn van een afhandeling van de vordering binnen redelijke termijn.

5) *Het recht op een gewaarborgd proces voor het slachtoffer*

De vordering benadeelde partij geeft het slachtoffer een zelfstandige positie in het strafproces. Daarmee komt dat ook de belangen van het slachtoffer, namelijk die bij een gewaarborgd proces, als te toetsen maatstaven gelden bij de optimalisering van de vordering benadeelde partij.

6) *Het optimaliseren van schadeloosstelling van de benadeelde partij*

De voegingsprocedure beoogt de benadeelde partij een (relatief eenvoudige) voorziening te bieden om binnen het strafproces een vordering tot vergoeding van onrechtmatig veroorzaakte schade aan de rechter voor te leggen, zodat de benadeelde niet met zijn schade blijft zitten. Daarbij staat aldus steeds een vordering op grond van onrechtmatige daad centraal,

³⁹² Die overweging lag onder andere ten grondslag aan het oordeel van de Rechtbank Limburg in de Valkenburgse zedenzaak, ECLI:NL:RBM:2015:6533. Zie ook hoofdstuk 3, par. 3.10.4.

met de bedoeling de benadeelde partij schadeloos te stellen. Met de toetsingsmaatstaf van de schadeloosstelling wordt getoetst in hoeverre de benadeelde partij zijn werkelijke schade vergoed kan krijgen.³⁹³ Zoals eerder beschreven, kan deze optimalisering van schadeloosstelling op twee manieren worden bereikt. Enerzijds kan worden onderzocht of de groep van benadeelden die ontvankelijk worden verklaard toeneemt. Anderzijds kan de optimalisering van de schadeloosstelling gelegen zijn in de hoogte van het toegekende schadebedrag.

7) Executieve voordelen voor de benadeelde partij

Indien de vordering benadeelde partij wordt toegewezen biedt dat de benadeelde binnen het strafproces aanzienlijke executieve voordelen. In de regel wordt immers bij (gedeeltelijke) toewijzing van de vordering ook de schadevergoedingsmaatregel opgelegd (artikel 36f Sr), waaraan het voordeel van executie door het CJIB is verbonden. Daarnaast levert een strafrechtelijke veroordeling een aanspraak op de Voorschotregeling op indien de veroordeelde/gedaagde acht maanden na het in kracht van gewijsde gaande van het vonnis nog niets heeft vergoed. Met deze maatstaf wordt getoetst in hoeverre die voordelen behouden blijven.

8) Werklast (uitvoeringslast) voor de organisaties

Als algemeen relevante (niet wetgevingsspecifieke) maatstaf bij de wijziging van wetgeving geldt de uitvoeringslast. Daarbij staat de vraag centraal welke werklast de vier rechtsfiguren met zich zullen brengen voor de strafrechtsketen. Praktisch gezien gaat het dan om de vraag of er met de toepassing van de vier rechtsfiguren (hypothetisch) extra kosten zijn gemoeid.

7.7 De wijze van toetsing

Voor alle vier de rechtsfiguren is voor de vier basisposities bepaald hoe zij 'scoren' op de acht toetsingsmaatstaven. Deze waardering van de vier rechtsfiguren kon uitdrukking vinden in de volgende kwalificaties: --: uiterst negatief; -: negatief; -/+: meer negatief dan positief; +: positief; ++: uiterst positief; o: neutraal. Deze waarderingen zien daarbij op de beoordeling van de rechtsfiguur voor een bepaalde basispositie op een bepaalde toetsingsmaatstaf naar ingeschat effect van die rechtsfiguur op de desbetreffende toetsingsmaatstaf in vergelijking met de bestaande mogelijkheid van civiel schadeverhaal door voeging als benadeelde partij in het strafproces. Daarbij is het uitgangspunt dat de rechtsfiguren worden toegepast in de huidige vorm. Op een aantal plaatsen is evenwel aangegeven hoe deze rechtsfiguren zouden kunnen worden bijgesteld om een verdergaande verbetering te realiseren. Daarnaast verdient het opmerking dat de waardering van de basisposities uitgaat van een vergelijking met de bestaande regeling ter zake het civiele schadeverhaal. De waardering is echter niet onderling vergelijkend tussen de rechtsfiguren. Die vergelijking zal meer op een geaggregeerd niveau worden uitgevoerd in de conclusie (zie paragraaf 7.12). Wel is de waardering vergelijkend van aard voor de vier basisposities.

³⁹³ Zie hoofdstuk 6, par. 6.4.5.2. De meerderheid van de respondenten streeft bij het vaststellen van schadeloosstelling naar maatwerk, zij het, zoals een rechter opmerkte dat het vaak 'maatwerk met marges' betreft.

De waardering van een rechtsfiguur voor elk van de basisposities getoetst aan de acht toetsingsmaatstaven, is een subjectief proces. Iedere onderzoeker zal tot een eigen waardering komen. Het is immers een waardering bepaald door verwachte effecten ter zake een specifieke toetsingsmaatstaf; dat is niet empirisch te kwantificeren, maar wel op de hand te wegen. Vanwege de subjectiviteit van degene die op de hand weegt, hebben wij er voor gekozen de exercitie te valideren door middel van onderzoekerstriangulatie. Wij hebben vier bij het onderzoek betrokken onderzoekers die allen onderzoek hebben verricht voor dit hoofdstuk en teksten daarvoor hebben verzorgd³⁹⁴ gevraagd om ieder voor zich en zonder onderling overleg voor alle rechtsfiguren met alle basisposities een beoordeling uit te voeren aan de hand van de acht toetsingsmaatstaven. Alle beoordelingen zijn vervolgens in een gezamenlijke bijeenkomst op tafel gelegd, waarbij alle onderzoekers beargumenteerd hebben aangegeven hoe zij tot een bepaalde beoordeling waren gekomen. Vervolgens is deze argumentatie en beoordeling plenair bediscussieerd. Dat heeft vervolgens geleid tot een vaststelling van een gezamenlijke en door iedere deelnemende onderzoeker gedragen beoordeling van elke rechtsfiguur voor alle vier de basisposities aan de hand van de acht toetsingsmaatstaven. Een en ander heeft zijn weerslag gevonden in de navolgende tekst. Daarin worden eerst de inhoud, aard, kenmerken en eigenschappen van de rechtsfiguren beschreven, waarna vervolgens verslag wordt gedaan van de toetsing.

Over de wijze van verslag doen past een aantal opmerkingen. Aangezien de beoordeling van vier rechtsfiguren voor vier basisposities reeds zorgt voor zestien variaties die vervolgens moeten worden getoetst aan acht toetsingsmaatstaven, is er allereerst voor gekozen te werken met tabellen.³⁹⁵ Een tabel met een matrixstructuur heeft als voordelen dat de verschillende variaties op overzichtelijke wijze bijeen worden gebracht, dat de waardering van de verschillende variaties met eenvoudige tekens (--, -, -/+, +, ++ en o) zichtbaar kan worden gemaakt en dat de onderlinge vergelijkbaarheid van zowel de basisposities per rechtsfiguur als de rechtsfiguren onderling wordt vergroot. De hanteerbaarheid van de tabellen maakt immers dat zij naast elkaar kunnen worden gelegd. In het navolgende worden voor de vier rechtsfiguren de tabellen opgenomen. De waardering per toetsingsmaatstaf is ook in geschrift uitgewerkt; dat bevat de weergave van de uitkomsten van het overleg tussen de vier onderzoekers. Deze aanpak heeft als nadeel dat er herhaling insluipt. Voor sommige toetsingsmaatstaven geldt immers dat de weging binnen een rechtsfiguur voor alle vier de basisposities gelijk kan zijn. In dergelijke gevallen zijn de toelichtingen op de beoordelingen geïntegreerd omwille van de leesbaarheid. Wel zijn in tabelvorm alle variaties gepresenteerd.

³⁹⁴ Te weten Renée Kool, Jessy Emaus, François Kristen en Oscar Pluimer.

³⁹⁵ Geïnspireerd op de tabellen in het onderzoek van Engelhard & Rijnhout 2015.

7.8 De schadestaatprocedure van artikel 612 Rv³⁹⁶

7.8.1 Achtergrond en ratio

De mogelijkheid tot verwijzing naar de schadestaatprocedure is geregeld in artikel 612 Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (Rv), dat onderdeel is van Titel 6 van Boek twee van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering. In die titel zijn regels getroffen voor de vereffening van schadevergoeding. Artikel 612 Rv luidt als volgt:

‘De rechter die een veroordeling tot schadevergoeding uitspreekt, begroot, voor zover hem dit mogelijk is, de schade in het vonnis. Indien begroting in het vonnis hem niet mogelijk is, spreekt hij een veroordeling uit tot schadevergoeding op te maken bij staat.’

De bepaling als zodanig maakt sinds 1992 deel uit van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, maar komt voort uit de Franse *Code de Procédure Civile* die in 1811 tijdens de Franse overheersing in Nederland werd ingevoerd. Terwijl de regeling oorspronkelijk als doel had meer inkomsten uit gerechtelijke procedures te genereren, is het doel van de procedure tegenwoordig vooral om de mogelijkheid te bieden eerst enkel over de aansprakelijkheid te discussiëren, zodat een eventuele discussie over de hoogte de schadevergoedingsverplichting kan worden uitgesteld.³⁹⁷ Dergelijk uitstel is bijvoorbeeld wenselijk als de begroting van de schade niet eenvoudig is. Tijd en kosten kunnen worden gespaard als de discussie over de hoogte wordt uitgesteld wanneer voorafgaand, in de hoofdzaak komt vast te staan dat de aansprakelijkheid niet kan worden vastgesteld.

Een verwijzing naar de schadestaatprocedure betekent dat de hoofdzaak – waarin wordt beslist over de aansprakelijkheid – wordt afgesloten met een einduitspraak, terwijl in de daaropvolgende schadestaatprocedure (de vervolprocedure) de procedure in de hoofdzaak wordt voortgezet.³⁹⁸ Die vervolprocedure draagt een executoriaal karakter. Zij wordt beschouwd als vervolprocedure ten behoeve van de executie, een *exécution par suite d’instance*.

Als uitgangspunt bij de beslissing tot verwijzing naar de schadestaatprocedure geldt dat daaraan geen strenge eisen worden gesteld.³⁹⁹ Als criterium voor de verwijzing naar de schadestaatprocedure geldt dat aannemelijk moet zijn ‘de mogelijkheid dat schade is of zal worden geleden’.⁴⁰⁰ Daarnaast moet de grondslag voor de aansprakelijkheid vaststaan en moet de rechter niet in staat zijn om de hoogte van de schade aanstonds te begroten.⁴⁰¹ Uit artikel 612 Rv volgt omgekeerd dat de rechter niet naar de schadestaatprocedure verwijst indien hij in staat is de schade aanstonds te begroten, noch indien niet voldoende aannemelijk

³⁹⁶ Zie voor een meer uitgebreide bespreking in het bijzonder de monografie van Tjong Tjin Tai over dit onderwerp: Tjong Tjin Tai 2012.

³⁹⁷ Tjong Tjin Tai 2012, p. 13 e.v.

³⁹⁸ Tjong Tjin Tai 2012, p. 20-22.

³⁹⁹ HR 30 juni 2006, *RvdW* 2006, 681, r.o. 3.5.1.

⁴⁰⁰ HR 8 april 2005, *NJ* 2005, 371, r.o. 3.4 (Van de Ven/Van de Ven e.a.).

⁴⁰¹ HR 30 juni 2006, *RvdW* 2006, 681, r.o. 3.5.2. Zie ook: Tjong Tjin Tai 2012, p. 23 e.v.

is dat er mogelijk schade is geleden. Indien de rechter overigens in de situatie komt waarin de eiser voldoende feiten heeft gesteld waaruit kan worden afgeleid dat hij schade heeft geleden, kan hij behalve te verwijzen naar de schadestaatprocedure ook ex artikel 22 Rv verzoeken om nadere informatie of ex artikel 6:97 BW de schade schatten.

Artikel 612 Rv biedt de rechter de mogelijkheid, zo nodig ambtshalve, tot een veroordeling tot schadevergoeding op te maken bij staat. Daaraan doet niet af, merkt Tjong Tjin Tai op, dat het zinvol is om – als dat bijvoorbeeld gezien de complexiteit van de schadeberekening aangewezen is – reeds bij dagvaarding een verwijzing naar de schadestaatprocedure te vorderen, zo mogelijk voorzien van de redenen waarom zo een verwijzing gewenst is.⁴⁰² Dit om te voorkomen dat de rechter een verwijzing niet nodig acht, maar in aanloop naar die beslissing niet bekend was met de omstandigheden die maakten dat partijen zo'n verwijzing wel hadden gewenst.

De schadestaatprocedure dient ex artikel 613 lid 2 Rv te worden aangebracht bij de rechter die in eerste instantie over de hoofdzaak heeft geoordeeld. Met die regel wordt verzekerd, aldus Tjong Tjin Tai onder verwijzing naar de Invoeringswet, 'dat ook in de schadestaatprocedure in evenveel feitelijke instanties kan worden geoordeeld als in de hoofdzaak'.⁴⁰³ Zoals Tjong Tjin Tai opmerkt heeft de wetgever zo het aantal instanties willen waarborgen. De wetgever heeft de schadestaatprocedure in de context van de civiele voeging overigens willen uitsluiten, in elk geval onder het oude 'eenvoudig van aard' criterium. De wetgever overwoog begin jaren '90 namelijk: 'De voegingsprocedure staat alleen open voor vorderingen van eenvoudige aard. Vorderingen waarvan de hoogte alleen met behulp van een schadestaatprocedure kan worden bepaald, moeten worden ingediend bij de civiele rechter. Er is geen reden de strafzaak hiermee te belasten.'⁴⁰⁴

De schadestaatprocedure vangt aan met de betekening van de schadestaat. De start van de procedure (en daarmee de voortgang van het proces) is dus afhankelijk van de eisende partij die (in de regel) vereffening van de schadevergoeding wenst. De schadestaatprocedure kan in beginsel worden ingesteld zolang de vordering niet is verjaard. De verjaringstermijn van de vordering is overeenkomstig artikel 3:324 BW twintig jaar. Naar Tjong Tjin Tai opmerkt is het onduidelijk hoe het niet aanstonds aanhangig maken van de schadestaatprocedure door de eiser zich verhoudt tot de vereiste redelijke termijn als in artikel 6 EVRM. Voor de berekening van de termijn in het licht van die bepaling geldt namelijk de lengte van het gehele proces, i.e. hoofdzaak en schadestaatprocedure.⁴⁰⁵ Tjong Tjin Tai overweegt dat het niet voor de hand ligt 'dat de rechter een particulier kan verwijten de redelijke termijn van artikel 6 EVRM te hebben geschonden'.⁴⁰⁶ Maar daar tegenover staat volgens hem 'dat het vreemd is de staat te aansprakelijk te houden voor een vertraging die zuiver en alleen te wijten is aan het talmen van een particulier'.⁴⁰⁷

⁴⁰² Tjong Tjin Tai 2012, p. 29 en 47.

⁴⁰³ Tjong Tjin Tai 2012, p. 72.

⁴⁰⁴ *Kamerstukken I 1992/1993*, 21345, nr. 36b. Gekend uit: conclusie van A-G Aben van 19 februari 2010: ECLI:NL:PHR:2010:BK9031. Vgl. Langemeijer 2010, p. 115-116.

⁴⁰⁵ EHRM 23 maart 1994, *NJ* 1994, 506.

⁴⁰⁶ Tjong Tjin Tai 2012, p. 63.

⁴⁰⁷ Tjong Tjin Tai 2012, p. 63.

7.8.2 Huidige toepassing in de praktijk

De verwijzing naar de schadestaatprocedure is een feitelijke beslissing. Uit de rechtspraak van de Hoge Raad volgt (dan ook) dat de rechter een ruime mate van beslissingsvrijheid toekomt bij de beslissing om al dan niet te verwijzen. De beslissing om al dan niet te verwijzen is nauw verweven met de omstandigheden die in een concrete zaak spelen.⁴⁰⁸

7.8.3 Het gebruik van de figuur in het kader van het civiele schadeverhaal via het strafproces

Hoe valt de toetsing van de toepassing van de schadestaatprocedure in de context van de in dit onderzoek voorliggende thematiek uit? Het antwoord op die vraag is in de eerste plaats afhankelijk van de vorm van de rechtsfiguur die wordt getoetst. Hierna wordt uitgegaan van de schadestaatprocedure zoals die nu in het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering is beschreven. Dat betekent dat de strafrechter na het vaststellen van strafrechtelijke aansprakelijkheid en van civielrechtelijke aansprakelijkheid de verdere behandeling van de vordering benadeelde partij verwijst naar de schadestaatprocedure. In die procedure staat dan de hoogte en de soort schade alsook het bewijs daarvan centraal, een en ander te beoordelen door de civiele rechter.

Het is daarentegen ook denkbaar dat, zou de schadestaatprocedure in het kader van civiel schadeverhaal in het strafproces worden toegepast, daarvoor bijzondere maatregelen zouden worden getroffen en/of een strafvorderlijke variant van de schadestaatprocedure wordt ontworpen met eigen kenmerken en voorschriften. Daarbij kan worden gedacht aan het afstemmen van het verwijzingscriterium, maar ook aan het (uitdrukkelijk) behouden van de executieve voordelen die voor de benadeelde partij met de civiele voeging komen. Na de toetsing wordt kort toegelicht welke voordelen, gezien de uitkomst van de toets, zo'n op de civiele voeging afgestemde schadestaatprocedure zou kunnen hebben.⁴⁰⁹

Hierna volgt een verslag van de toetsing van de schadestaatprocedure van artikel 612 Rv voor de vier basisposities, een en ander op de wijze zoals beschreven in paragraaf 7.7. Het verdient vooraf opmerking dat het hiervoor besproken criterium van de 'aannemelijkheid dat mogelijk schade is geleden' leidend is voor verwijzing naar de schadestaatprocedure. Dat brengt (logisch) met zich dat de hierna besproken voor- of nadelen (aandachtspunten) slechts intreden indien daadwerkelijk een verwijzing naar de schadestaatprocedure plaatsvindt. Daarom is bij de hieronder verrichte beoordeling er steeds van uitgegaan dat een dergelijke verwijzing plaatsvindt.

7.8.4 Toetsing aan de acht maatstaven

Uit de aard van de schadestaatprocedure volgt dat het onderscheid tussen de basisposities dat is gekoppeld aan de scenario's van een ontkennende verdachte en een bekende verdachte niet relevant is. Voor zowel de ontkennende verdachte als de bekende verdachte levert de

⁴⁰⁸ Zie uitgebreid: Tjong Tjin Tai 2012, p. 44 e.v.

⁴⁰⁹ Zie par. 7.8.5.

schadestaatprocedure dezelfde uitkomsten op. De schadestaatprocedure veronderstelt namelijk dat de grond voor aansprakelijkheid is vastgesteld. Pas nadat de civielrechtelijke aansprakelijkheid is bepaald – en dat zou dan de strafrechter doen in het strafproces waarbij hij dan beoordeelt of de veroordeelde civielrechtelijk aansprakelijk jegens de benadeelde partij – kan verwijzing volgen naar de schadestaatprocedure. En dat betekent dat de strafrechter in het strafproces voorbij is gegaan aan de ontkenning van de verdachte en tot een veroordeling is gekomen. Daarmee is het resultaat gelijk aan het scenario van de bekennende verdachte in basisposities 3 en 4.

Voor de scenario's dat er wel of geen aanleiding tot herstel is van de vordering benadeelde partij moet voor de beoordeling van de schadestaatprocedure wel een onderscheid worden gemaakt. In deze scenario's scoort de schadestaatprocedure op een aantal toetsingsmaatstaven verschillend.

Hierna volgt een verslag van de toetsing aan de acht maatstaven, onder medeneming van alle basisposities en alleen de verschillen aangevend waar die verschillen er ook zijn.

1) Het accessoire karakter van de vordering

Indien verwijzing naar de schadestaatprocedure plaatsvindt, behoudt de vordering haar accessoire karakter en wordt zelfs enigszins versterkt, omdat de behandeling van de hoogte van de vergoedingsverplichting niet langer in de hoofdzaak hoeft te worden besproken. Keerzijde van dat gevolg is dat wel een extra procedure (de schadestaatprocedure) volgt indien de strafrechter vaststelt dat er inderdaad een schadevergoedingsverplichting bestaat.

2) Het belang van een gewaarborgd strafproces, in het bijzonder de onschuldpresumptie

Zoals hiervoor gesteld, geldt in deze bespreking als uitgangspunt dat een verwijzing naar de schadestaatprocedure plaatsvindt. In die schadestaatprocedure wordt louter stil gestaan bij de omvang van de vergoedingsverplichting; de (strafrechtelijke en civielrechtelijke) aansprakelijkheid van de verdachte staat nog altijd ter discussie in de straf(hoofd)zaak.

Indien de verdachte het ten laste gelegde feit ontkent, betekent dat dat de schadestaatprocedure in principe geen verandering brengt in de bestaande spanning ten aanzien van de onschuldpresumptie. De verdachte zal zich immers in de strafzaak nog steeds uit moeten laten over de civielrechtelijke aansprakelijkheid alvorens zijn strafrechtelijke aansprakelijkheid is vastgesteld. Dat brengt met zich dat een ontkennende verdachte zich niet op een genuanceerde wijze kan uitlaten over het civiel schadeverhaal.⁴¹⁰ Aldus levert dat een neutrale score op ten aanzien van de basisposities 1 en 2. Het verdient daarbij ter nuancering overigens opmerking dat verschillende vereisten voor civielrechtelijke aansprakelijkheid reeds met een strafrechtelijke veroordeling zijn vervuld en dat het verweer ter zake het vervuld zijn van die vereisten in het licht van de onschuldpresumptie dus positief uitwerkt. Een verdachte kan zich richten op het voeren van verweer tegen het tenlastegelegde en verweert zich dan ook meteen tegen de vermeende onrechtmatige daad – een van de vereisten voor het vaststellen

⁴¹⁰ Zie ook par. 7.10.4.

van civielrechtelijke aansprakelijkheid. Bij een strafrechtelijke veroordeling is immers sprake van handelen in strijd met de wet, zodat aldus het vereiste is vervuld.⁴¹¹

Zoals ook onder de andere figuren is geconstateerd, brengt de bekentenis van verdachte in basispositie 3 en 4 reeds met zich dat de onschuldpresumptie hier niet in de knel komt, hetgeen eveneens tot een neutraal resultaat leidt.

3) *De ruimte voor wederzijdse betwisting*

Bij verwijzing naar de schadestaatprocedure is er tijdens de schadestaatprocedure ruimte voor wederzijdse betwisting. Regels van het civiele bewijsrecht zijn hier van toepassing.⁴¹² Hoewel de grondslag van aansprakelijkheid niet meer kan worden betwist (die is immers in het strafproces vastgesteld), kunnen nog verweren worden gevoerd betreffende (onder meer) causaal verband, schadeposten, en wijze van schadebegroting. Daar is dan in vergelijking met de behandeling van de vordering benadeelde partij in het strafproces alle ruimte voor.

4) *Berechting binnen redelijke termijn*

Ten tijde van de verwijzing naar de schadestaatprocedure is in de hoofdzaak reeds een eindspraak gegeven ten aanzien van het tenlastegelegde. Daartegen kan en moet om te voorkomen dat de uitspraak in de hoofdzaak in kracht van gewijsde gaat tijdig een rechtsmiddel worden ingesteld; er kan niet gewacht worden tot ná beëindiging van de schadestaatprocedure.⁴¹³ Dat staat elkaar niet in de weg, omdat in de schadestaatprocedure niet meer kan worden opgekomen tegen de grondslag voor aansprakelijkheid. Een en ander neemt niet weg dat het EHRM voor de civiele procedure heeft beslist dat voor toetsing aan de waarborgen in artikel 6 EVRM als termijn geldt de duur van de hoofdzaak en schadestaatprocedure tezamen.⁴¹⁴ Het is de vraag of nog aan de vereiste berechting binnen redelijke termijn wordt voldaan als wordt verwezen naar een schadestaatprocedure en eiser bovendien geruime tijd wacht met het aanhangig maken van die procedure.

5) *Het recht op een gewaarborgd proces voor het slachtoffer*

De introductie van de schadestaatprocedure brengt een aparte procedure waarin over de hoogte van de vergoedingsverplichting wordt geoordeeld. Dat schept meer ruimte, voor beide partijen, om zich in rechte uit te laten over de hoogte van de vergoedingsverplichting. Een en ander volgens de regels van het civiele bewijsrecht. Het mag worden verondersteld dat die extra ruimte en de mogelijkheden die dat voor het slachtoffer meebrengt positief uitwerken op het recht op een gewaarborgd proces voor het slachtoffer. Voor het vaststellen van de civiele aansprakelijkheid brengt de schadestaatprocedure geen verbetering; dat moet immers nog steeds in het strafproces gebeuren.

⁴¹¹ In gelijke zin en meer uitgebreid: Candido e.a. 2013, p. 110 e.v.

⁴¹² Zie ook HR 14 februari 2012, ECLI:HR:2012:BU8755; Candido e.a. 2013, par. 4.1.1.

⁴¹³ Tjong Tjin Tai 2012, p. 57.

⁴¹⁴ Zie ook par. 7.8.1.

6) Het optimaliseren van schadeloosstelling

Voor alle basisposities geldt dat een verwijzing naar de schadestaatprocedure tegemoet komt aan het belang van het optimaliseren van schadeloosstelling. Als de verwijzing naar de schadestaatprocedure volgt, zullen – naar wij aannemen – meer benadeelde partijen via het strafproces schadevergoeding verkrijgen, aangezien dan ook ingewikkelder schades in een aparte procedure via het strafproces kunnen worden verhaald. Complexe vragen die samenhangen met de hoogte van de schadevergoedingsverplichting hoeven niet in het strafproces aan de orde te komen; zij zullen daar niet leiden tot een onevenredige belasting van het strafproces en daarmee tot niet-ontvankelijkheid van de vordering benadeelde partij.

Er moet evenwel een onderscheid worden gemaakt tussen de scenario's 'geen aanleiding tot herstel' en 'aanleiding tot herstel'. Is er namelijk een geval waarin er aanleiding bestaat tot herstel van het verzuim bij (de voorbereiding van) de vordering benadeelde partij, dan biedt de schadestaatprocedure daar meer ruimte voor dan wanneer die vordering binnen het strafproces zou zijn afgedaan. Let wel, dan dient het wel een verzuim te betreffen dat kan doorwerken in het vaststellen van de hoogte van de schadevergoedingsverplichting, omdat alleen dat centraal staat in de schadestaatprocedure. Zo is het voorstelbaar dat sprake is van onopgemerkte gebreken in de onderbouwing van de vordering, die bij adequaat optreden in de voorbereidingsfase hadden kunnen worden opgemerkt. In een dergelijk geval kan de benadeelde partij haar schade in de schadestaatprocedure alsnog of beter onderbouwen. Wel moet de vordering benadeelde partij zodanig zijn dat de strafrechter *kán* verwijzen naar de schadestaatprocedure, dat wil zeggen dat aan het criterium van 'aannemelijkheid dat mogelijk schade is geleden' is voldaan. Gaat het daarentegen om verzuimen bestaande uit het ten onrechte niet voldoen aan formaliteiten of administratieve omissies waardoor de voeging niet bekend is bij de officier van justitie, de rechter en/of de verdediging, dan biedt de schadestaatprocedure hier geen soelaas. Dit moet immers reeds blijken in het strafproces en aldaar worden hersteld.

7) Het veilig stellen van executieve voordelen voor het slachtoffer

Uitgaande van de huidige schadestaatprocedure, dan vervallen bij introductie van die schadestaatprocedure als follow-up van het strafproces ten behoeve van het vaststellen van de hoogte van de schadevergoedingsverplichting de executieve voordelen die de huidige afdoening van vordering benadeelde partij via het strafproces kent bij oplegging van een schadevergoedingsmaatregel. Datzelfde lot treft dan ook de Voorschotregeling die immers toegankelijk is zodra een schadevergoedingsmaatregel is opgelegd. Hier scoort de schadestaatprocedure derhalve minder goed dan de huidige wijze van afdoen van de vordering benadeelde partij via het strafproces. Dit geldt voor alle basisposities.

8) Werklast (uitvoeringslast) voor de organisaties

De rechterlijke macht zal extra worden belast, omdat – bij verwijzing – na de hoofdzaak een schadestaatprocedure volgt, terwijl bij de huidige stand van zaken bij ingewikkelde schades veelal een niet-ontvankelijk verklaring of afwijzing zou volgen. Naar eerder onder verwijzing

naar literatuur en interviews is opgemerkt, wordt door deze benadeelden niet of bij uitzondering alsnog een civiele procedure aanhangig gemaakt. Overigens leidt een mogelijkheid tot verwijzing naar de schadestaatprocedure wel tot een verkorting van het strafproces als ‘hoofdprocedure’, aangezien in die fase niet meer over de hoogte van de vergoedingsverplichting hoeft te worden gesproken.

7.8.5 Samenvatting: Tabel Schadestaatprocedure ex artikel 612 Rv

De resultaten van de toetsing van de schadestaatprocedure voor de vier basisposities aan de acht toetsingsmaatstaven laten zich samenvatten in de navolgende tabel.

Tabel 7.1: Schadestaatprocedure ex artikel 612 Rv

	Basispositie 1	Basispositie 2	Basispositie3	Basispositie 4
Accessoir karakter	+	+	+	+
Onschuldpresumptie	0	0	0	0
Wederzijdse betwisting	++	++	++	++
Redelijke termijn	-	-	-	-
Gewaarborgd proces slachtoffer	+	+	+	+
Optimalisering schadeloosstelling	+	++	+	++
Executieve voordelen	--	--	--	--
Belasting (uitvoeringslast)	-	-	-	-

Index: --: uiterst negatief; -: negatief; -/+: meer negatief dan positief; +: positief; ++: uiterst positief; 0: neutraal

7.8.6 Overige opmerkingen

Hiervoor is onderzocht of en in hoeverre de schadestaatprocedure aanknopingspunten biedt voor toepassing in de context van civiel schadeverhaal om tegemoet te komen aan in die context ervaren moeilijkheden. Daarbij is vastgesteld dat het criterium dat artikel 612 Rv aanlegt voor de vraag of zou moeten worden verwezen naar de schadestaatprocedure, te weten: de aannemelijkheid van ‘de mogelijkheid dat schade is of zal worden geleden’, de onzekerheid ten aanzien van de schade centraal stelt. Echter, de problematiek bij civiel schadeverhaal ziet niet uitsluitend op de onzekerheid ten aanzien van de schade, maar ook op factoren die ertoe bijdragen dat de beoordeling van de vordering leidt tot een onevenredige belasting van het strafproces. Dat brengt niet alleen onzekerheid met zich ter zake de complexiteit van de schade, maar ook ten aanzien van andere zaken. Als op zichzelf aannemelijk is dat de benadeelde partij schade heeft geleden en die kan aanstonds worden begroot, dan dient de rechter daartoe over te gaan. Het is, kort samenvattend, dus de vraag of het criterium voor verwijzing naar de schadestaatprocedure voldoende correspondeert met de aard van de problematiek die aan het civiel schadeverhaal in de weg staat en waarvoor het aldus een oplossing(srichting) moet bieden. Een ander gevolg van de discrepantie is dat het openstellen van de schadestaatprocedure ten behoeve van het civiele schadeverhaal met zich

brengt dat ook andere zaken, die thans een onevenredige belasting van het strafproces vormen, kunnen worden afgedaan. Dat geldt evenwel alleen indien, zoals steeds is aangenomen, gezien de aard van de schadestaatprocedure, die procedure niet alleen gelegenheid biedt tot herstel, maar ook een kans is om zaken af te doen waarin meer ingewikkelde schades spelen.

De figuur kan, meer abstract, vanzelfsprekend ook inspireren tot een oplossing die verder af staat van de civiele regeling, maar beter tegemoetkomt aan de problematiek bij het civiel schadeverhaal in het strafproces. En als zo'n op het civiele schadeverhaal toegesneden figuur zou worden ontworpen, of een analoge (meer vrije) toepassing zou worden toegestaan, kan ook worden tegemoet gekomen aan de onzekerheid ten aanzien van de executieve voordelen, of liever: het behoud daarvan. Zoals hiervoor vastgesteld is ligt een belangrijke onzekerheid bij die toetsingsmaatstaf gelegen.

Het verdient hierbij ter aanvulling verder opmerking dat, zoals hiervoor reeds ook is vastgesteld, de civiele rechter alternatieve oplossingen ter beschikking heeft indien hij de schade niet aanstonds kan begroten. Zo kan hij ex artikel 22 Rv om nadere informatie verzoeken of ex artikel 6:97 BW de schade schatten.

7.9 De bevoegdheid tot aanhouding ex artikel 258 lid 2 Sv⁴¹⁵

7.9.1 Achtergrond en ratio

Artikel 258 is opgenomen in Titel V van het Tweede Boek van het Wetboek van Strafvordering, waarin de regeling betreffende het aanhangig maken van de zitting staat geregeld. De bevoegdheid tot aanhouding op grond van artikel 258 lid 2 Sv dient niet te worden verward met de schorsingsbevoegdheid ex artikel 281 Sv.⁴¹⁶ Om verwarring tussen deze twee bevoegdheden te voorkomen wordt in dit onderzoek de bevoegdheid tot aanhouding ex artikel 258 lid 2 Sv, aangeduid als de voorzittersbeschikking.

Artikel 258 Sv is van recente datum en werd eerst in 1998 ingevoerd.⁴¹⁷ Doel van de hieraan ten grondslag liggende wetswijziging was de regie van de zittingsrechter op de voorbereiding van de strafzaak te verstevigen door hem de bevoegdheid te geven om in de fase van de appointering te bezien wat nog nodig is om de zaak ter zitting af te kunnen doen.⁴¹⁸ Hoewel de wet niet uitsluit dat in eerste aanleg bij enkelvoudig afgedane zaken gebruik wordt gemaakt van de voorzittersbeschikking, ligt toepassing in gecompliceerder, meervoudig

⁴¹⁵ Zie ook hoofdstuk 3, par. 3.13.

⁴¹⁶ Zie voor een toepassing daarvan, mede ten behoeve van de benadeelde partij: Hof Arnhem-Leeuwarden 19 december 2013, ECLI:NL:GHARL:2013:9735 (Grensrechter). De aanleiding tot het tussenvonnissen lag primair in de wens van de rechter om nadere onderzoekshandelingen te doen verrichten ten behoeve van de waarheidsvinding; in het zog daarvan werd ook ruimte geboden om vraagpunten betreffende de vordering tot schadevergoeding op te helderen.

⁴¹⁷ Destijds was de voorzittersbeschikking opgenomen in artikel 258 vijfde lid Sv; later is dit verplaatst naar het tweede lid.

⁴¹⁸ *Kamerstukken II 2003/2004, 29 254, nr. 3, p. 6.*

afgedane zaken (meer) voor de hand.⁴¹⁹ De zwaarte van de daar in het geding zijnde rechtsbelangen, in het bijzonder het belang van een zorgvuldige waarheidsvinding, noopt in die gevallen tot een zorgvuldige zittingsvoorbereiding. De wetgever heeft de behandelend rechter (hierna: de voorzitter) daarom de bevoegdheid gegeven om voorafgaand aan het onderzoek ter zitting bevelen te geven die de waarheidsvinding ter zitting kunnen bevorderen. Daartoe mag de voorzitter desgewenst in overleg treden met het Openbaar Ministerie en de verdediging.

Voorheen was de rechter voor de zittingsvoorbereiding afhankelijk van het Openbaar Ministerie en de verdediging en kon hij pas na het aanhangig maken van de zaak ter zitting ambtshalve ingrijpen wanneer sprake was van leemten in de voorbereiding. Onder artikel 258 lid 2 Sv heeft de rechter echter al in het stadium van de voorbereiding van de zitting de mogelijkheid na te gaan welke aanvullende onderzoekshandelingen nodig zijn en/of welke stukken nog zouden moeten worden toegevoegd aan het strafdossier om een adequate waarheidsvinding te waarborgen. Zodoende kan een efficiënte rechtsgang worden bevorderd en aanhouding ter zitting, met daaraan verbonden verlies van zittingscapaciteit, worden voorkomen.⁴²⁰ Deze regiebevoegdheid is in feite afgeleid van de aan de zittingsrechter afgeleide bevoegdheden. Artikel 258 lid 2 Sv luidt als volgt:

‘De voorzitter der rechtbank bepaalt, op het verzoek en de voordracht van den officier van justitie, den dag der terechtzitting. Hij kan, bij het bepalen van de dag der terechtzitting of nadien, bevelen dat de verdachte in persoon zal verschijnen; hij kan daartoe tevens zijn medebrenging gelasten. De voorzitter kan ook de medebrenging gelasten van de getuige van wie op grond van feiten en omstandigheden aannemelijk is dat hij niet voornemens is gevolg te geven aan een oproep om ter terechtzitting te verschijnen. Voorts kan de voorzitter van de rechtbank de officier van justitie bevelen, nader omschreven onderzoek te verrichten of doen verrichten, alsmede gegevensdragers en stukken bij de processtukken te voegen dan wel stukken van overtuiging over te leggen [curs. red].’

Wat betreft de positie van de benadeelde partij is hoofdzakelijk het gecursiveerde gedeelte van belang. De in artikel 258 Sv genoemde mogelijkheid tot het bevelen van een bevel tot medebrenging ziet namelijk op de waarheidsvinding. Immers, medebrenging kan worden bevolen ten aanzien van de verdachte of een (of meer) getuige(n), die zijn opgeroepen door het Openbaar Ministerie, al dan niet op verzoek van de verdediging of op grond van een ambtshalve vooraf gegeven bevel van de rechter (artikel 263 lid 4 Sv). Hoewel de benadeelde partij aan beiden vragen mag stellen aangaande het civiel schadeverhaal, gaat het dus niet om

⁴¹⁹ Opgemerkt dient te worden dat er in tweede aanleg niet is voorzien in de mogelijkheid van een voorzittersbeschikking. Wel biedt artikel 411a Sv de mogelijkheid om voorafgaand aan de zitting op verzoek van het Openbaar Ministerie of de verdediging nader onderzoek te doen verrichten door een rechter-commissaris van het gerecht dat in eerste aanleg heeft beslist of door een raadsheer-commissaris van het gerecht in tweede aanleg. Het ontbreken van zo'n voorziening moet worden begrepen in het licht van de beperking van de hoogte van de rechtsvraag en het daaraan gekoppelde feitenonderzoek neergelegd in het systeem van het voortbouwend appel.

⁴²⁰ Candido e.a. 2013, p. 100-101.

een getuige of deskundige die enkel met het oog op de behandeling van de vordering benadeelde partij zal dienen te worden gehoord. In de opvatting van de Hoge Raad heeft de benadeelde partij immers geen eigenstandig recht om een verzoek in te dienen tot het doen oproepen van getuigen en/of deskundigen (artikel 334 Sv).⁴²¹ Omgekeerd geldt dat de verdachte evenmin recht heeft om getuigen en/of deskundigen aan te brengen ter onderbouwing van een verweer tegen de vordering.⁴²²

De eventuele betekenis van een toepassing van de aanhoudingsbevoegdheid ex artikel 258 lid 2 Sv voor het civiele schadeverhaal ligt daarmee in de mogelijkheid om via zo'n voorafgaande onderzoeksopdracht een mogelijke bewezenverklaring te bevorderen betreffende het strafbare feit waarop de vordering van de benadeelde partij ziet. Aldus is de inzet niet (primair) gelegen in het bevorderen van het civiele schadeverhaal, maar de bevordering van de waarheidsvinding.⁴²³

Vellinga wijst er op dat de voorzitter via het gebruik van diens bevoegdheid ex artikel 258 lid 2 Sv zijn stempel kan drukken op de zaak, waarbij de bijzitters buiten spel dreigen komen te staan. De wetgever heeft daarom 'de betekenisvolle wenk' gegeven dat in voorkomende gevallen vooroverleg dient te worden gepleegd binnen het rechterlijk college, aldus Vellinga.⁴²⁴ De wenselijkheid van vooroverleg geldt temeer daar de wet geen voorwaarden stelt aan het gebruik van de bevoegdheid door de voorzitter en ook de wetsgeschiedenis geen aanknopingspunten biedt omtrent de nadere invulling van die bevoegdheid. Volgens Vellinga moet aansluiting worden gezocht bij artikel 315 Sv, op basis waarvan het noodzaak-criterium zou moeten gelden bij de beoordeling van de vraag of gebruik moet worden gemaakt van de voorzittersbeschikking.⁴²⁵

Opgemerkt dient te worden dat tegen een aanhouding op grond van artikel 258 lid 2 Sv geen rechtsmiddel openstaat. Overigens laat toepassing van artikel 258 Sv onverlet dat na aanvang van de zitting op gezamenlijke beslissing van de rechtbank, eventueel naar aanleiding van een daartoe strekkende vordering van het Openbaar Ministerie of verzoek van de verdediging, alsnog tot aanhouding van de zaak wordt overgegaan.

Candido wijst er op dat artikel 258 lid 2 Sv exclusief ziet op de officier van justitie. Om die reden meent hij dat zo'n tussenkomst op basis van artikel 258 lid 2 Sv ten behoeve van het slachtoffer zou moeten verlopen via de officier van justitie (of de advocaat-generaal) of het Slachtofferloket.⁴²⁶ Vellinga, daarentegen, relateert de in artikel 258 lid 2 Sv verwoorde exclusiviteit en wijst in dat verband op het recht van het slachtoffer om stukken toe te voegen aan het strafdossier neergelegd in artikel 51b Sv.⁴²⁷ Met het oog op het voorkomen van enige schijn van partijdigheid zou de communicatie over een mogelijke aanhouding voorafgaand aan de zitting ten behoeve van de, aan de vordering benadeelde partij gerelateerde, waarheids-

⁴²¹ Zie hoofdstuk 3, par.3.11. Kritisch is ook Reijntjes in zijn noot bij HR 17 juni 2014, *NJ* 2014, 499.

⁴²² HR 13 december 2011, ECLI:NL:HR:2011:BQ8034.

⁴²³ Denkbaar is dat via art. 258 lid 2 Sv zou worden voorzien in een voorafgaande aanhouding ten behoeve van het ophelderen van kwesties die samenhangen met de ontvankelijkheid van de vordering benadeelde partij. Dat veronderstelt echter een andere grondslag. Zie hierover par. 7.9.4.

⁴²⁴ Vellinga 2015, p. 7.

⁴²⁵ Vellinga 2015, p. 6-7.

⁴²⁶ Candido e.a. 2013, p. 53.

⁴²⁷ Vellinga 2015.

vinding onzes inziens via het Openbaar Ministerie moeten verlopen. Het Openbaar Ministerie is immers belast met de uitvoering van de justitiële tak van de slachtofferzorg en is bovendien verantwoordelijk voor de samenstelling van het strafdossier.⁴²⁸

7.9.2 Huidige toepassing in de praktijk

In de Handleiding van de Raad voor de rechtspraak wordt nadrukkelijk gewezen op de mogelijkheid van toepassing van de voorzittersbeschikking.⁴²⁹ En ook in de Contourennota, opgesteld ten behoeve van de modernisering van het Wetboek van Strafvordering, wordt zij genoemd.⁴³⁰ Hoewel daarmee nog niets is gezegd over de betekenis van toepassing van artikel 258 lid 2 Sv op de thematiek van het civiele schadeverhaal, is het wel van belang oog te hebben voor de wens van de wetgever om het onderzoek ter zitting efficiënt voor te bereiden. Weliswaar heeft de wetgever deze wens niet met zoveel woorden uitgesproken jegens het civiele schadeverhaal, maar gelet op het accessoire karakter van de vordering kan het niet zo zijn dat dit onderdeel een efficiënte afdoening van de strafvordering in de weg staat.

7.9.3 Het gebruik van de figuur in het kader van het civiele schadeverhaal via het strafproces

Hoe valt de toetsing van toepassing van de voorzittersbeschikking in de context van de in dit onderzoek voorliggende thematiek uit? Van belang hierbij is voor ogen te houden dat het, anders dan bij de schadestaatprocedure, gaat om een rechtsfiguur die wordt toegepast *voorafgaand* aan het (eind)onderzoek ter zitting. De rechter heeft ten tijde van toepassing van de aanhoudingsbevoegdheid nog geen oordeel gegeven over de bewezenverklaring. Derhalve staat de civielrechtelijke aansprakelijkheid nog niet in rechte vast. Zodoende is het relevant rekening te houden met de processuele opstelling van de verdachte. Diens proceshouding ten tijde van de (mogelijk) toepassing van de voorzittersbeschikking is slechts af te leiden uit hetgeen het strafdossier daarover uitwijst, dan wel uit de verklaringen ter zake afgelegd tegenover de voorzitter (aangenomen dat de (regie)zitting op tegenspraak plaatsvindt). Om het geheel niet te compliceren wordt in het onderstaande aangenomen dat de procesopstelling van de verdachte bekend is. Dat betekent dus dat het onderscheid tussen de proceshouding van de verdachte/gedaagde waarin de civielrechtelijke aansprakelijkheid wel respectievelijk niet wordt bestreden, relevant is.

Het feit dat de voorzittersbeschikking, anders dan de schadestaatprocedure, zijn grondslag vindt in het bevorderen van de waarheidsvinding brengt met zich dat er geen ruimte is om een voorzittersbeschikking te geven indien deze enkel zou zijn gebaseerd op de overweging dat er leemtes zijn in de onderbouwing van de vordering benadeelde partij, al dan

⁴²⁸ Zie artikel 149a lid 1 Sv. In hetzelfde licht kan worden gewezen op artikel 51b Sv, waarin het recht van het slachtoffer op aanbrenge van in het strafdossier te voegen stukken is geregeld. Ook daarvoor geldt dat de regie bij de officier van justitie ligt: deze mag weigeren zijns inziens niet relevante stukken op te nemen, zij het dat hij daartoe een machtiging behoeft van de rechter-commissaris (artikel 51b lid 3 en 4 Sv).

⁴²⁹ Candido e.a. 2013, p. 52.

⁴³⁰ Ministerie van Veiligheid en Justitie, Contourennota 2014, p. 14. Eerder wees ook Otte in algemene zin op de betekenis van deze rechtsfiguur voor een efficiëntere organisatie van de besluitvorming ter zitting: Otte 2010.

niet naar aanleiding van een daartoe strekkend (preliminair) verweer van de verdachte/gedaagde. Dat geldt ook wanneer die leemtes zouden zijn ontstaan door een gebrekkige ondersteuning bij de voorbereiding van de vordering van de zijde van de strafrechtelijke autoriteiten. Voor zover er aanleiding is om een dergelijk verzuim te herstellen en daartoe aanhouding van het onderzoek ter zitting te gelasten, dient dit plaats te vinden op grond van artikel 281 Sv. In dat geval volgt, anders dan op grondslag van artikel 258 Sv, geen nadere opgave van onderzoekshandelingen.⁴³¹ Niettemin leert de uitspraak van het Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden in de Grensrechter-zaak, dat de rechtsfiguur van de voorzittersbeschikking ook kan worden gebruikt ter bevordering van de besluitvorming over het civiele schadeverhaal.⁴³²

7.9.4 Toetsing aan de acht maatstaven

1) Het accessoire karakter van de vordering

Gelet op de opvatting van de Hoge Raad dat de aansprakelijkheid *in civilibus* moet worden beoordeeld naar de maatstaven van het civiele recht, beschikt de strafrechter over weinig handelingsruimte.⁴³³ Conform artikel 24 Rv dient hij zich terughoudend op te stellen; het is aan de benadeelde partij, zijnde de eiser, om aan de stelplicht te voldoen (artikel 21 Rv).⁴³⁴ Bovendien is het bevel van de voorzitter tot het doen van nader onderzoek ex artikel 258 lid 2 Sv exclusief gericht tot de officier van justitie.⁴³⁵ Er is dan ook gerede aanleiding om aan te nemen dat een toepassing van deze bevoegdheid mede strekkende tot het opvullen van informatieve leemten ten dienste van de beslissing betreffende de vestiging van de civiele aansprakelijkheid, afbreuk doet aan het accessoire karakter van de vordering van de benadeelde partij.

Die uitkomst geldt voor alle vier de basisposities. Er wordt immers een extra procesincident gecreëerd dat weliswaar primair strekt tot bevordering van de waarheidsvinding, maar mede ten doel heeft het civiele schadeverhaal te bevorderen. Of, en in hoeverre het accessoire karakter (verder) onder druk kom te staan is afhankelijk van de vraag in hoeverre de aanleiding tot het geven van een voorzittersbeschikking haar grondslag vindt in het daadwerkelijk bevorderen van de waarheidsvinding.

2) Het belang van een gewaarborgd strafproces, in het bijzonder de onschuldpresumptie

In lijn met het voorgaande kan worden gesteld dat een voorzittersbeschikking met het oog op het nader onderbouwen van het strafdossier ten behoeve van het civiele schadeverhaal afbreuk zou doen aan het strafprocessuele belang van de verdachte om voor onschuldig te

⁴³¹ Hierover: Candido e.a. 2013, p. 63. Zie voor toepassingen: Rb Oost-Brabant 12 augustus 2014, ECLI:NL:RBOBR:2014:4893 en Rb Gelderland 24 juni 2015, ECLI:NL:RBGEL:2015:4142. Voorts: Landelijk aanhoudingenprotocol, LOVS, 18 november 2011, te raadplegen via <http://www.rechtspraak.nl/Actualiteiten/Nieuws/Documents/landelijk%20aanhoudingenprotocol.pdf>

⁴³² Hof Arnhem-Leeuwarden 19 december 2013, ECLI:NL:GHARL:2013:9735 (Grensrechter).

⁴³³ HR 14 februari 2012, ECLI:HR:2012:BU8755; Candido e.a. 2013, par. 4.1.1.

⁴³⁴ HR 11 november 2014, ECLI:NL:HR:2014:3148. Het hof had de vordering benadeelde partij onterecht ambtshalve aangevuld met een niet door de benadeelde partij opgegeven schadepost.

⁴³⁵ Candido e.a. 2013, p. 52.

worden gehouden. Hier is het gebod tot een onpartijdige opstelling van de rechter van belang (artikel 6 lid 1 EVRM).⁴³⁶ Een actieve opstelling van de voorzitter richting de benadeelde partij roept vanuit het perspectief van de ontkenkende verdachte immers een indruk van vooringenomenheid op, althans kan zo'n indruk wekken.⁴³⁷ Weliswaar geldt als uitgangspunt dat de rechter onpartijdig is en dat de subjectieve indruk van de verdachte niet doorslaggevend is,⁴³⁸ maar duidelijk is dat de gekozen processtrategie wat betreft de strafzaak gevolg heeft voor de opstelling van de gedaagde in de civiele zaak.⁴³⁹ Wanneer de rechter meent dat de strafvorderlijke context er aan in de weg staat om partijen voldoende gelegenheid te geven om al datgene aan te voeren wat ter onderbouwing van de schadevordering respectievelijk ter verweer nodig is, dan dient de vordering benadeelde partij volgens de Hoge Raad niet-ontvankelijk te worden verklaard. Het feit dat er aanleiding is tot het geven van een bewijsopdracht geldt derhalve als belemmering voor de ontvankelijkheid.⁴⁴⁰ In geval de verdachte het tenlastegelegde ontkent, en daarmee dus ook de daarmee samenhangende civielrechtelijke aansprakelijkheid voor het daaruit voortvloeiende nadeel is geen ruimte voor het geven van een voorzittersbeschikking, althans niet wanneer deze er mede toe strekt het civiele schadeverhaal te bevorderen.

Voor de situatie waarin de verdachte bekent, maar verweer voert ter zake van de hoogte van de schadeverplichting is er geen effect ten aanzien van de onschuldspresumptie; met de bekentenis is die immers niet meer aan de orde.

3) De ruimte voor wederzijdse betwisting

In het scenario waarin de verdachte ontkent is, gelet op de samenhang met de waarheidsvinding, geen, althans beperkte ruimte voor toepassing van de voorzittersbeschikking. Gelet op de ontkenkende proceshouding van de verdachte ter zake de tenlastelegging en daarmee samenhangend de (veronderstelde) ontkenning van de civielrechtelijke aansprakelijkheid bestaat er geen aanleiding om een (nadere) betwisting van het civiel schadeverhaal te faciliteren. Sterker nog: dat zou een extra proceshandeling impliceren én afbreuk doen aan de onschuldspresumptie.

In de situaties waarin de verdachte slechts verweer voert tegen de hoogte van de civielrechtelijke aansprakelijkheid heeft het geven van een voorzittersbeschikking met het oog op de waarheidsvinding een neutraal effect, omdat voor beide partijen – eiser en gedaagde –

⁴³⁶ Vgl. Vellinga 2015.

⁴³⁷ Het recht op een onpartijdige rechter strekt zich immers uit over de gehele procedure en beperkt zich niet tot het optreden van de rechter ter zitting. Vgl. EHRM 24 mei 1989, 10486/83 (Hauschildt t. Denemarken) en EHRM 20 december 2011, 52999/08 en 61779/08, par. 139-140 (Hanif & Khan t. Verenigd Koninkrijk).

⁴³⁸ O.a. EHRM 15 januari 2015, 68955/11, par. 111-112 (Dragojević t. Kroatië).

⁴³⁹ Vgl. Candido 2012, p. 938-940; Candido e.a. 2013, p. 89.

⁴⁴⁰ HR 15 september 2006, NJ 2007, 484. Zie ook: Rb Limburg 30 juli 2012, ECLI:NL:RBLIM:2015:6533 (Valkenburgse zedenzaak). Ook kan worden gewezen op Rb Midden-Nederland 29 maart 2016, ECLI:NL:RBMNE:2016:1609 (Vinkeveense plassen), waar de advocaat van een van de slachtoffers/nabestaanden het Openbaar Ministerie voorafgaand had verzocht een deskundige (rekenkundige) op te roepen. Na een weigering door het Openbaar Ministerie werd het verzoek voorafgaand aan de zitting herhaald aan de rechter, die eveneens weigerde. Die weigering is weliswaar conform de opvatting van de Hoge Raad, maar roept in het licht van de wetsgeschiedenis vraagtekens op; *Kamerstukken II 2007/2008*, 30 145, nr. 16. Zie ook: Candido e.a. 2013, p. 100.

geldt dat deze via de voorzittersbeschikking de gelegenheid krijgen tot nadere onderbouwing van hun standpunten. Derhalve verandert niets aan de geboden processuele ruimte.

4) Berechting binnen redelijke termijn

Wat betreft het recht van de verdachte, maar ook van het slachtoffer, op een berechting binnen redelijke termijn geldt dat toepassing van artikel 258 lid 2 Sv een (enigszins) negatief effect zou hebben. Hoe groot dat effect is, zal (sterk) afhankelijk zijn van de hoogte van de opdracht die besloten ligt in de voorzittersbeschikking. Dat effect geldt voor alle basisposities, ongeacht de processuele opstelling van de verdachte/gedaagde.

5) Het recht op een gewaarborgd proces voor het slachtoffer

Omdat de voorzittersbeschikking zijn grondslag vindt in het bevorderen van de waarheidsvinding, en de doelstelling van het mogelijk bevorderen van het civiele schadeverhaal daaraan ondergeschikt is, dient het recht van het slachtoffer op een gewaarborgd proces een subsidiaire overweging te zijn bij de beslissing omtrent het geven van een voorzittersbeschikking. Indien echter, met inachtneming van de bovenbeschreven condities en scenario's, een voorzittersbeschikking wordt gegeven verhoogd dit de kwaliteit van het proces voor de benadeelde partij. Die krijgt immers de gelegenheid de vordering nader te onderbouwen en daarmee in te spelen op een door de verdediging aangevoerd verweer.

6) Het optimaliseren van schadeloosstelling

Eenzelfde positief effect geldt voor het optimaliseren van schadeloosstelling. Het bieden van gelegenheid tot nadere onderbouwing doet de kansen op ontvankelijkheid en de daarmee gepaard gaande toewijzing van de vordering, immers toenemen. Ook hier geldt dat de hoogte van het effect verondersteld afhankelijk is van de opdracht voor de benadeelde partij die in de voorzittersbeschikking ligt besloten. Gelet op het feit dat het civiele schadeverhaal een aan de waarheidsvinding ondergeschikt belang is mag worden verondersteld dat dergelijke instructies in algemene termen zijn verwoord, althans niet te gespecificeerd zijn. Ook dan geldt evenwel dat verondersteld mag worden dat de gegunde ruimte bijdraagt aan het optimaliseren van de schadeloosstelling. Dat effect geldt voor alle vier de basisposities.

7) Het veilig stellen van executieve voordelen voor het slachtoffer

De executieve voordelen voor het slachtoffer in de vorm van het verhaal via het CJIB en het gebruik van de Voorschotregeling zijn verbonden aan het opleggen van een schadevergoedingsmaatregel. Hoewel er terug redenerend een verband is tussen het geven van een voorzittersbeschikking en het verwerven van deze executieve voordelen, is dat verband indirect. Het verband is er immers alleen als de vordering benadeelde partij uiteindelijk (gedeeltelijk) ontvankelijk wordt verklaard en (gedeeltelijk) wordt toegewezen. Om die reden is het effect als neutraal geregistreerd. Het indirecte karakter van het verband geeft reden om het effect hier voor alle basisposities als neutraal te registreren.

8) Belastbaarheid (uitvoeringslast) voor de organisaties

Ervan uitgaande dat de voorbereiding tijdig is en er (nog) geen zitting is gepland, hoeft het nemen van een voorzittersbeschikking niet te leiden tot verlies van zittingscapaciteit. De regiezitting is immers al gepland en wordt (onder andere) benut voor het uitvaardigen van een voorzittersbeschikking. Deze strekt ertoe de waarheidsvinding ter (eind)zitting adequaat te doen verlopen, wat uiteindelijk tijdswinst oplevert. Bovendien draagt de nadere onderbouwing van de vordering via de voorzittersbeschikking eraan bij dat de zittingsrechter beter geïnformeerd kan oordelen over het civiel schadeverhaal. Verondersteld mag worden dat daarmee de ontvankelijkheid wordt bevorderd en daarmee de kans op toewijzing van de vordering toeneemt. Dat heeft als effect dat de benadeelde partij zich minder vaak genoodzaakt zal zien om zijn heil te zoeken bij de civiele rechter. Echter, ook als de strafrechter alsnog besluit tot een (gedeeltelijke) niet-ontvankelijkheid zal, zo mag worden verondersteld, het appel op de civiele rechter afnemen. Duidelijk is dan immers dat de grondslag voor de vordering en de onderbouwing wat betreft de toerekening problematisch is, hetgeen een drempel voor de benadeelde kan vormen om de civiele rechtsgang te bewandelen. Ook moet worden bedacht dat de voorzitter bij het besluit over de opdracht aan de eiser en de gedaagde in de context van de voorzittersbeschikking naar verwachting zal vooruit blikken op de vraag naar de ontvankelijkheid. Anders gezegd: vorderingen die van meet af aan als een onevenredige belasting, dus als niet-ontvankelijk worden beoordeeld, zullen niet in aanmerking komen voor een voorzittersbeschikking. De aandacht zal zijn gericht op vorderingen die op het moment dat ze worden voorgelegd aan de voorzitter onvoldoende zijn onderbouwd, maar die volgens de voorzitter evenwel gereede aanleiding geven om door middel van aanbreng van informatie door de eisen (en/of de gedaagde, alsnog) in aanmerking komen voor een ontvankelijk verklaring. Kortom: er is sprake van een accessoir belang in een ingevoegd procesincident dat zijn grondslag vindt in een fundamenteel strafvorderlijk belang, waarbij de extra belasting verondersteld wordt te worden gecompenseerd doordat de civiele rechter minder wordt geaddieerd. Dat benadeelde partijen in de regel de weg naar de civiele rechter links laten liggen doet daarbij niet ter zake.⁴⁴¹

7.9.5 Samenvatting: Tabel Voorzittersbeschikking ex artikel 258 lid 2 Sv

De resultaten van de toetsing van de voorzittersbeschikking op grond van artikel 258 lid 2 Sv voor de vier basisposities aan de acht toetsingsmaatstaven laten zich samenvatten in een tabel.

⁴⁴¹ Schrama & Geurts 2012; Van Dongen e.a. 2013.

Tabel 7.2: Voorzittersbeschikking ex art. 258 lid 2 Sv

	Basispositie 1	Basispositie 2	Basispositie 3	Basispositie 4
Accessoir karakter	-	-	-	-
Onschuldpresumptie	-	-	o	o
Wederzijdse betwisting	o	o	+	++
Redelijke termijn	-	-	-	-
GewaARBorgd proces slachtoffer	+	++	+	++
Optimalisering schadeloosstelling	+	++	+	++
Executieve voordelen	o	o	o	o
Belasting (uitvoeringslast)	o	o	o	o

Index: --: uiterst negatief; -: negatief; -/+: meer negatief dan positief; +: positief; ++: uiterst positief; o: neutraal

7.9.6 Overige opmerkingen

De rechtsfiguur van de schadestaatprocedure ex artikel 612 Rv en die van de aanhoudingsbevoegdheid op grond van artikel 258a Sv tonen een zekere gelijkenis. Beide rechtsfiguren bieden ruimte om ingewikkelder schades, of – in het geval van de aanhoudingsbevoegdheid – een daartegen gericht verweer, nader te onderbouwen. Waar voor de schadestaatprocedure geldt dat deze pas kan volgen wanneer de grondslag van de aansprakelijkheid is vastgesteld, geldt voor de aanhoudingsbevoegdheid dat deze ook kan worden gebruikt om de besluitvorming omtrent de vestiging van de aansprakelijkheid te faciliteren. Dat zou passen in het streven van de wetgever naar een efficiënter verloop van het onderzoek ter zitting. Voorwaarde is wel dat er een aanknopingspunt ligt in de noodzaak de waarheidsvinding te bevorderen. Los van een formele toepassing van artikel 285 lid 2 Sv zijn er echter ook praktische oplossingen om de benadeelde partij de gelegenheid te geven voorafgaande aan de behandeling van de strafzaak ter zitting aanvullende informatie te laten overleggen. Respondenten uit de advocatuur geven in het kader van het voorliggende onderzoek afgenomen interviews aan dat men daartoe zo nodig op voorhand (schriftelijk en/of telefonisch) contact zoekt met de officier van justitie.⁴⁴² Of, indien het verzoek van de raadsman niet wordt ingewilligd, de rechter adresseert.

De wet verzet zich daar niet tegen. Weliswaar verbiedt artikel 12 RO de rechter bij aanhangige zaken of toekomstige geschillen in contact te treden met procespartijen of hun vertegenwoordigers, maar die bepaling lijkt niet te zijn geschreven voor strafzaken.⁴⁴³ Daartegenover staat dat de aard van het hoofdgeding (de tenlastelegging) dwingt tot terughoudendheid van de zijde van de rechter. Diens onpartijdigheid mag immers niet in het geding komen door diens voorafgaande regie inzake de vordering benadeelde partij. Bovendien geldt ook voor de behandeling van de civiele vordering, hetgeen de vordering benadeelde partij in haar aard is, dat het aan partijen is om stukken aan te leveren; de (civiele)

⁴⁴² Zie hoofdstuk 6, par. 6.4.3; voorts ook Vellinga 2015, p. 6-7.

⁴⁴³ Corstens & Borgers 2014, p. 129.

rechter stelt zich daar in beginsel passief op (artikel 149 Rv).⁴⁴⁴ In de praktijk wordt de rechterlijke neutraliteit gewaarborgd door alle afspraken die door de rechter zijn gemaakt en de informatie die aan hem is toegezonden te communiceren met de andere procesdeelnemer(s).

Of, en in hoeverre officieren van justitie en rechters genegen zijn mee te gaan met dergelijke praktische oplossingen zal, evenals de toepassing van de bevoegdheid ex artikel 258 lid 2 Sv, afhangen van de aard en omstandigheden van de zaak. Mogelijk spelen ook de opvattingen over het belang van via het strafproces te bieden schadeverhaal hierbij een rol.

Of er aanleiding is tot een uitbreiding van de bevoegdheid tot het geven van een voorzittersbeschikking enkel en alleen ten behoeve van het bevorderen van het civiele schadeverhaal is in dit onderzoek niet onderzocht. Bij wijze van suggestie wordt volstaan te wijzen op de mogelijkheid om conform de regeling betreffende het verruimde spreekrecht, indien daartoe volgens de (voorzittende) rechter aanleiding toe bestaat, ruimte in te bouwen voor het geven van een voorzittersbeschikking ten behoeve van het bevorderen van het civiele schadeverhaal. Of zo'n aanleiding bestaat is afhankelijk van de processuele opstelling van de verdachte, de inspanningen van de benadeelde partij en de vraag of zijdens de strafrechtspiegling sprake is van een verzuim. Een en ander veronderstelt dat schadeverhaal wordt gezien als een binnen het strafproces te realiseren fundamenteel recht van slachtoffer.

7.10 Het tweefasenproces

7.10.1 Achtergrond

In algemene zin kenmerkt het Nederlandse strafproces zich door een afdoening waarbij de rechter één beslissing neemt over alle vragen van artikel 350 Sv en zich zodoende een oordeel vormt over de sanctieoplegging als één geheel. Dit zogenoemde concentratiebeginsel brengt met zich dat binnen het beslissingsschema van artikel 350 Sv geen cesuur in de tijd mag worden geplaatst.⁴⁴⁵ Melai heeft naar voren gebracht dat de desintegratie van het onderzoek vooral dient te worden vermeden met het oog op de deugdelijkheid van de in artikel 348 Sv en artikel 350 Sv door de rechter te nemen beslissingen, hetgeen dient plaats te vinden naar aanleiding van het door de rechter bijgewoonde onderzoek ter terechtzitting.⁴⁴⁶ De gedachte van een compacte en onafgebroken onderzoek ter terechtzitting wordt ook nadrukkelijk benoemd in artikel 227 Sv. Daaruit kan worden afgeleid dat de wetgever beoogt het onderzoek ter terechtzitting en de einduitspraak zoveel mogelijk bij elkaar te houden. Dat betekent dat het Nederlandse strafproces in de regel vorm krijgt in een éénfaseprocess.

⁴⁴⁴ Art. 149 Rv: feiten of rechten die door de ene partij zijn gesteld en door de wederpartij niet of niet voldoende zijn betwist, moet de rechter als vaststaand beschouwen.' Vellinga relateert deze rechtsregel overigens en wijst in dit verband op artikel 21 Rv, op grond waarvan de procespartijen verplicht zijn de voor de beslissing van belang zijnde feiten volledig en naar waarheid aan te voeren. Volgens Vellinga geeft dit de civiele rechter de bevoegdheid om binnen de grenzen van de bewijsopdracht actief zou moeten opstellen en zoeken naar de waarheid.

⁴⁴⁵ Hartevelde 2004, p. 492.

⁴⁴⁶ Zie Melai in zijn noot HR 14 mei 1974, NJ 1974, 468.

In het strafproces is thans evenwel één procedure aan te wijzen die breekt met het concentratiebeginsel, te weten de procedure ter zake de ontneming van wederrechtelijk verkregen voordeel.⁴⁴⁷ Deze procedure brengt met zich dat de hoofdzaak, waarin de bewezenverklaring, de schuld en de strafbaarheid van de verdachte evenals de op te leggen straf en of maatregel centraal staan, is afgescheiden van de procedure waarin de ontnemingsmaatregel kan worden opgelegd. Deze vorm van een tweefasenproces kan, zoals in paragraaf 7.4 reeds is beschreven, ter inspiratie dienen voor een tweefasenproces inzake de behandeling van de vordering benadeelde partij in het strafproces. Voorstellen daartoe zijn reeds eerder in de literatuur naar voren gebracht.⁴⁴⁸ In het onderhavige onderzoek, waarin mede de vraag centraal staat of aanknopingspunten bestaan om de behandeling van de vordering benadeelde partij in het strafproces (verder) te verbeteren, kan een nadere reflectie inzake het tweefasenproces derhalve niet ontbreken.

Daartoe zal in de eerste plaats de ratio van het tweefasenproces inzake de ontnemingsprocedure worden behandeld. Vervolgens wordt beschreven op welke wijze de behandeling van de vordering benadeelde partij mogelijkwijs vorm kan krijgen in een dwingendrechtelijk tweefasenproces. Voorts vindt een inventarisatie plaats van de voor- en nadelen van een dergelijk tweefasenproces, zoals afgemeten tegen de acht toetsingsmaatstaven die in paragraaf 7.6 zijn geformuleerd. Daarna volgen enkele opmerkingen volgen over een analoge toepassing van een andere tweefasen-constructie, te weten een facultatief voorgeschreven variant. De paragraaf wordt afgesloten met enkele afrondende opmerkingen.

7.10.2 Ratio van een tweefasenproces: de ontnemingsprocedure ter inspiratie

De ontnemingsmaatregel is een van de strafrechtelijke maatregelen uit Titel IIA van het Eerste Boek van het Wetboek van Strafrecht en is neergelegd in artikel 36e lid 1 Sr:

‘Op vordering van het openbaar ministerie kan *bij een afzonderlijke rechterlijke beslissing* [curs. red.] aan degene die is veroordeeld wegens een strafbaar feit de verplichting worden opgelegd tot betaling van een geldbedrag aan de staat ter ontneming van wederrechtelijk verkregen voordeel.’

De procedurele regels van de ontnemingsprocedure zijn neergelegd in Titel IIIb van het Vierde Boek van het Wetboek van Strafvordering.⁴⁴⁹ Bij de totstandkoming van de ontnemingsprocedure heeft de toenmalige minister van Justitie een aantal argumenten naar voren gebracht waarom bij deze procedure werd gebroken met de gedachte van het concentratiebeginsel. In de eerste plaats moest de ontnemingsmaatregel als een afzonderlijke sanctie worden beschouwd en was het volgens de minister niet de bedoeling de maatregel als

⁴⁴⁷ Art. 36e Sr; art. 511b e.v. Sv. Zie voor een nadere bestudering van de ontnemingsprocedure en de ontneming van wederrechtelijk verkregen voordeel: Borgers 2001; Borgers 2005; Groenhuijsen; Van der Neut & Simmelink 1997; Keulen 1999.

⁴⁴⁸ Zie bijvoorbeeld, maar niet uitputtend: Keulen e.a. 2013; Korthals Altes 2011; Hartevelt 2004; Vellinga 2001.

⁴⁴⁹ Zie art. 511b e.v. Sv.

onderdeel te zien van het afgewogen sanctiepakket in de hoofdzaak. Ten tweede bood een afzonderlijke procedure voor de beoordeling van de ontneming van wederrechtelijk verkregen voordeel, de mogelijkheid om de hoofdzaak zonder (verdere) vertraging te behandelen. De achterliggende gedachte bij dit argument is in de complexiteit van het financiële onderzoek gelegen, dat de grondslag vormt voor de ontnemingsmaatregel. Voorts kan in de afzonderlijke procedure de ontnemingsvordering worden beoordeeld door een gespecialiseerde kamer, hetgeen in de hoofdzaak niet altijd zo behoeft te zijn. Ten vierde geeft een gescheiden procedure de mogelijkheid enkele bijzondere procedurele voorzieningen in te bouwen. Daarbij kon volgens de minister worden gedacht aan een schriftelijke voorbereidingsronde, waarin de procespartijen hun standpunten ter zake de ontnemingsvordering uiteen kunnen zetten⁴⁵⁰ of de mogelijkheid voor de officier van justitie om een schikking te treffen met de verdachte ten aanzien van een geldbedrag of tot overdracht van voorwerpen.⁴⁵¹ Als laatste argument voerde de minister aan dat een aparte procedure de internationale samenwerking tussen diverse landen zou kunnen bespoedigen.⁴⁵²

Het afgescheiden tweefasenproces inzake de ontnemingsprocedure is dwingend-rechtelijk voorgeschreven. Dat betekent dat de behandeling van de hoofdzaak en de ontnemingsprocedure twee strikt van elkaar gescheiden procedures zijn. In de hoofdzaak wordt geoordeeld over het bewijs van het ten laste gelegde feit, de schuld en strafbaarheid van de verdachte. Indien in die procedure een veroordeling volgt wordt tevens geoordeeld over de straf en of maatregel die de verdachte wordt opgelegd. In de ontnemingsprocedure wordt vervolgens louter stilgestaan bij de vraag of aanleiding bestaat wederrechtelijk verkregen voordeel als gevolg van het begaan van een strafbaar feit bij de – inmiddels – veroordeelde af te pakken. De wetgever heeft evenwel niet uitgesloten dat de ontnemingsprocedure direct aansluit op de behandeling van de hoofdzaak.⁴⁵³ Tevens is het denkbaar dat de ontnemingsprocedure min of meer gelijktijdig met de behandeling van de hoofdzaak plaatsvindt.⁴⁵⁴ In een dergelijke situatie worden de hoofdzaak en de ontnemingsprocedure nagenoeg gelijktijdig behandeld. Deze gang van zaken is alleen mogelijk indien de officier van justitie de ontnemingsvordering op dezelfde dag en hetzelfde tijdstip aanhangig maakt als de hoofdzaak. Bovendien zal de rechter altijd eerst uitspraak dienen te doen in de hoofdzaak, alvorens hij een beslissing neemt over de ontnemingsvordering. Zodoende is de ontnemingsprocedure dus altijd (strikt) gescheiden van de hoofdzaak.

7.10.3 Dwingendrechtelijk voorgeschreven tweefasenproces

Door meerdere respondenten is de gedachte, overigens ook door de procespartijen ervaren verwevenheid met andere slachtofferrechten zoals het spreekrecht, uitgesproken tot een

⁴⁵⁰ Thans wordt die mogelijkheid in art. 511d lid 1, tweede volzin, Sv geboden.

⁴⁵¹ Vgl. het huidige art. 511c Sv.

⁴⁵² *Kamerstukken II 1989/1990, 21 504, nr. 3, p. 10-11 (MvT).*

⁴⁵³ *Kamerstukken II 1989/1990, 21 504, nr. 3, p. 10 & p. 35 (MvT); Kamerstukken II 1991/1992, 21 504, nr. 8, p. 7 (Nota naar aanleiding van het eindverslag).*

⁴⁵⁴ Vgl. *Kamerstukken II 1990/1991, 21 504, nr. 5, p. 13 & p. 19 (MvA).*

splitsing van het strafproces als mogelijkheid tot verbetering van het civiele schadeverhaal.⁴⁵⁵ Daartegenover staat dat anderen zich daar geen voorstander van toonden, zij het dat ook zij aangaven dat de groeiende slachtofferparticipatie uitdagingen oproept met het oog op de verantwoordelijkheden die de rechter heeft om het strafproces zo te doen verlopen dat de daaraan verbonden rechtswaarborgen behouden blijven. Dat geeft onzes inziens aanleiding te bezien in hoeverre een dwingendrechtelijk tweefasenproces mogelijkheden biedt het civiel schadeverhaal in het strafproces te verbeteren. Voor een dergelijke toepassing van een tweefasenproces kan in belangrijke mate worden aangesloten bij de argumentatie die is aangevoerd bij de totstandkoming van het tweefasenproces ter zake de ontnemingsvordering.

7.10.3.1 Analoge toepassing van de argumentatie ter zake de ontnemingsprocedure

Een tweefasenproces is ook denkbaar ten aanzien van de behandeling van de vordering benadeelde partij. De argumenten die de toenmalige minister bij de totstandkoming van de ontnemingsprocedure naar voren heeft gebracht kunnen grotendeels analoog worden toegepast ter zake een tweefasenproces ten behoeve van de behandeling van de vordering benadeelde partij. Zo vormt een vordering benadeelde partij, bezien vanuit de civielrechtelijke achtergrond van de figuur, strikt genomen geen onderdeel van het strafrechtelijke sanctiepakket, zodat het oordeel ten aanzien van het civiel schadeverhaal geen breuk vormt met het concentratiebeginsel.⁴⁵⁶ De nauwe samenhang met de schadevergoedingsmaatregel brengt evenwel met zich dat dit strikte uitgangspunt enige nuancering verdient, in die zin dat het oordeel van de rechter omtrent een vordering benadeelde partij vandaag de dag moeilijk los kan worden gezien van een afgewogen sanctiepakket, aangezien het staande praktijk is dat de schadevergoedingsmaatregel wordt verbonden aan een toegekend schadebedrag.⁴⁵⁷ Dat laat onverlet dat, in navolging van de ontneming van wederrechtelijk verkregen voordeel, de civielrechtelijke grondslag van de vordering benadeelde partij met zich brengt dat het oordeel daaromtrent in beginsel los moet worden gezien van een afgewogen sanctiepakket waar het concentratiebeginsel op doelt. Evenals bij de ontnemingsprocedure wordt zo de mogelijkheid gecreëerd de hoofdzaak zonder (verdere) vertraging af te doen.⁴⁵⁸ Dat laatste argument zal des te meer kracht hebben indien een concreet ingediende vordering de nodige complexiteit vertoont. In een afzonderlijke procedure kan tevens een gespecialiseerde kamer worden ingesteld ten behoeve van het civiel schadeverhaal.⁴⁵⁹ Ook is het mogelijk soortgelijke bijzondere procedurele voorzieningen te creëren zoals thans in de ontnemingsprocedure stand hebben gekregen. Meer in het bijzonder kan daarbij worden gedacht aan het inlassen van een schriftelijke voorbereidingsronde waarin de procesdeelnemers hun standpunten nader uiteen kunnen zetten.⁴⁶⁰ Slechts het bij de invoering van de ontnemingsprocedure gehanteerde

⁴⁵⁵ Zie hoofdstuk 6, par 6.4.5.2.

⁴⁵⁶ Ook Keulen e.a. hebben naar gebracht dat bij de vordering benadeelde partij, nog meer dan bij de ontnemingsmaatregel, kan worden verdedigd dat deze slechts in beperkte mate onderdeel vormt van een afgewogen sanctiepakket, zie Keulen e.a. 2013, p. 84; p. 330.

⁴⁵⁷ Zie hoofdstuk 6, par. 6.4.7. In gelijke zin: Keulen e.a. 2013, p. 50.

⁴⁵⁸ Vgl. Keulen e.a. 2013, p. 121.

⁴⁵⁹ Vgl. Keulen e.a. 2013, p. 125.

⁴⁶⁰ Zie voor een nadere reflectie omtrent de vormgeving van zo'n schriftelijke stukkenwisseling par. 7.3.3.3.

argument dat een tweefasenproces de internationale samenwerking tussen diverse landen zou kunnen bespoedigen, lijkt zich moeilijk te lenen ter onderbouwing van een tweefasenproces ter zake het civiel schadeverhaal. Overigens verdient het volledigheidshalve opmerking dat in de literatuur de nodige kritiek is geuit ter zake de overtuigingskracht van de door de toenmalige minister gepresenteerde argumenten ten faveure van de invoering van een dwingendrechtelijk tweefasenproces bij de ontnemingsprocedure.⁴⁶¹ Dat heeft er tot op heden evenwel niet toe geleid dat de tweefasen-constructie van de ontnemingsprocedure door de wetgever is aangepast, zodat de hierboven beschreven argumenten kunnen worden gehanteerd ter onderbouwing van de invoering van een tweefasenproces ter zake het civiel schadeverhaal in het strafproces.

7.10.3.2 Varianten van een dwingendrechtelijk tweefasenproces

Bij de vormgeving van een tweefasenproces zijn verschillende varianten denkbaar al naar gelang het onderwerp dat in de tweede fase van het proces centraal staat. De vraag welk onderwerp centraal staat in de tweede fase van het proces wordt in sterke mate beïnvloed door het doel dat wordt nagestreefd met het tweefasenproces.⁴⁶² Aangezien het onderhavige onderzoek in het teken staat van (een verbetering) van de behandeling van de vordering benadeelde partij, wordt hier een behandeling van het proces in twee fasen met (voornamelijk) die doelstelling vormgegeven en geanalyseerd.

Daarbij kan een tweefasenproces in de eerste plaats zijn gestoeld op de gedachte om de beslissing ten aanzien van de bewijsvragen en de beslissing ter zake de straftoemeting uit elkaar te halen. Het klassieke voorbeeld dat in dit verband ter illustratie dient is de vormgeving van het Amerikaanse strafproces, waarin een jury in het algemeen eerst uitsluitend wordt ingeschakeld om vast te stellen of de verdachte het ten laste gelegde feit heeft begaan, al waarna vervolgens de rechter beslist welke sanctie moet worden opgelegd.⁴⁶³ Vertaald naar het Nederlandse strafproces zou een dergelijke constructie inhouden dat een splitsing plaatsvindt op het moment dat de rechter over de eerste drie vragen van artikel 350 Sv heeft geoordeeld. De beoordeling van de vierde vraag van artikel 350 Sv vindt dan plaats in een aparte procedure, een zogenoemde 'sanctieprocedure'.⁴⁶⁴ Dat betekent dat in de hoofdzaak de bewijsvraag, de schuld en de strafbaarheid van de verdachte centraal staan. Nadat in deze hoofdzaak een bewezenverklaring is uitgesproken wordt in de sanctieprocedure nog slechts stilgestaan bij de aan de – inmiddels – veroordeelde op te leggen straf en of maatregel. In deze sanctieprocedure wordt dan ook geoordeeld over een ingediende vordering benadeelde partij.⁴⁶⁵ De behandeling van die vordering vormt in deze constructie nog altijd onderdeel van het strafproces. Tevens is het denkbaar dat andere strafprocessuele aspecten waarbij het slachtoffer is betrokken, worden overgeheveld naar deze tweede fase van het proces. Meer in

⁴⁶¹ Zie in dat verband bijvoorbeeld Borgers 2005, p. 64-65; Keulen 1999, p. 268; Keulen e.a. 2013, p. 81.

⁴⁶² Voor een meer volledig overzicht van de met een tweefasenproces na te streven doelstellingen wordt verwezen naar: Keulen e.a. 2013, p. 320-322.

⁴⁶³ Korthals Altes 2011.

⁴⁶⁴ In dit verband is ook gesproken over 'aparte strafmaatzittingen', zie: Kool 2001, p. 169; Korthals Altes 2011; Wijkerslooth & Simonis 2001, p. 2082-2083.

⁴⁶⁵ Zie in gelijke zin: Groenhuijsen & Letschert 2012, p. 138; Kool 2013, p. 599.

het bijzonder valt in dat verband te denken aan het spreekrecht van slachtoffers, hetgeen per 1 juli 2016 is uitgebreid.⁴⁶⁶ Aldus is in deze constructie de behandeling van de straffen en maatregelen altijd gescheiden van de behandeling van de hoofdzaak. Overigens is het, evenals bij de ontnemingsprocedure, in de praktijk denkbaar dat beide procedures kort op elkaar volgen.⁴⁶⁷

Ten tweede is een variant denkbaar waarin nauwer aansluiting wordt gezocht bij de ontnemingsprocedure.⁴⁶⁸ In een dergelijke constructie wordt, zoals thans het geval is, in de hoofdzaak geoordeeld over de bewezenverklaring, schuld, strafbaarheid en de op te leggen straf en/of maatregel. Slechts de vordering benadeelde partij – en (wederom) mogelijk andere strafprocessuele aspecten waarbij het slachtoffer is betrokken zoals het spreekrecht – wordt dan losgekoppeld van de hoofdzaak, waarbij de behandeling van die vordering nog wel in het strafproces plaatsvindt.

Volgens de Hoge Raad biedt de huidige wetgeving geen ruimte voor een tweefasen-constructie waarin de beslissingen ter zake artikel 350 Sv van elkaar worden gescheiden door middel van verschillende einduitspraken. Een tweefasen-constructie waarin de hoofdzaak en de voorgestelde sanctieprocedure van elkaar worden gescheiden door einduitspraken is derhalve niet mogelijk. De grondslag daartoe is volgens de Hoge Raad in artikel 358 lid 2 Sv gelegen, waarin naar voren komt dat het vonnis de beslissing van de rechtbank ter zake alle vragen van artikel 350 Sv dient te omvatten. Indien men ervan uit gaat dat de beslissing ter zake het civiel schadeverhaal geen onderdeel vormt van deze vragen – omdat de toekenning van enig schadebedrag geen straf of maatregel in strafrechtelijke zin vormt – dan belet artikel 358 lid 2 Sv strikt genomen niet de loutere loskoppeling van de vordering benadeelde partij. Echter, indien aan een eventueel toegekend schadebedrag de schadevergoedingsmaatregel ex artikel 36f Sv wordt gekoppeld, hetgeen in de regel wordt gedaan⁴⁶⁹, gaat een dergelijke redenering evenwel niet op. Bovendien schrijft artikel 335 voor dat de rechtbank gelijktijdig met de einduitspraak in de strafzaak een oordeel geeft ter zake de vordering van de benadeelde partij.

7.10.3.3 Mogelijke vormgeving

Zodoende zal het Wetboek van Strafvordering aanpassing behoeven, waarin een alternatief model ten aanzien van de gang van zaken op het onderzoek ter terechtzitting, de beraadslaging en de uitspraak tot stand moet worden gebracht. Volgens Keulen e.a. brengt dat met zich dat een dergelijke regeling vermoedelijk tot twee beslismodellen in de wet leidt, hetgeen het wettelijke stelsel aanzienlijk zou compliceren.⁴⁷⁰ Wij zijn ons er van bewust dat een tweefasen-constructie inderdaad een breuk zal vormen met het huidige wettelijke stelsel. Niettemin bestaat er naar onze mening aanleiding om bij de vormgeving van een twee-

⁴⁶⁶ Zie: Wet van 14 april 2016 tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering ter aanvulling van het spreekrecht van slachtoffers en nabestaanden in het strafproces en wijziging van de Wet schadefonds geweldsmisdrijven ter uitbreiding van de mogelijkheid van uitkering aan nabestaanden, *Stb.* 2016, 160.

⁴⁶⁷ Vgl. par. 7.10.2.

⁴⁶⁸ Vgl. Schijns 2015, p. 39.

⁴⁶⁹ Vgl. hoofdstuk 6, par. 6.4.7.

⁴⁷⁰ Keulen e.a. 2013, p. 76.

fasenproces in belangrijke mate aansluiting te zoeken bij de huidige bepalingen ter zake het verloop van het onderzoek ter terechtzitting. Daarbij zal evenwel een onderscheid moet worden aangebracht tussen de behandeling van de hoofdzaak en de behandeling van de voorgestelde 'sanctieprocedure'. Daarbij kan tevens een versmelting plaatsvinden met enkele bijzondere procedurele voorzieningen zoals die thans zijn vormgegeven in de ontnemingsprocedure, in welk verband reeds is gewezen op de mogelijkheid van een schriftelijke voorbereidingsronde.

Nu ten tijde van het schrijven van het voorliggende onderzoek het Wetboek van Strafvordering onderhevig is aan een uitvoerig moderniseringsproces ligt het in de rede te onderzoeken op welke wijze een tweefasenproces mogelijk vorm kan krijgen. Ten aanzien van die vraag zal hieronder een aanzet worden gedaan. Naar onze mening kan een tweefasenproces het beste worden gecombineerd met een splitsing die inhoudt dat in de hoofdzaak de eerste drie vragen van artikel 350 Sv centraal staan en dat na de knip nog 'louter' wordt ingegaan op de sanctievraag (de vierde hoofdvraag van artikel 350 Sv).⁴⁷¹ Een tweefasenconstructie waarin slechts de vordering benadeelde partij wordt losgekoppeld van de hoofdzaak leent zich onzes inziens beter voor een facultatief tweefasenproces.⁴⁷² Op die laatste variant zal nader worden ingegaan in paragraaf 7.10.5. Eerst zal hieronder het dwingendrechtelijk tweefasenproces nader worden geanalyseerd, hetgeen wordt aangevangen met een onderzoek naar de mogelijke vormgeving van een dergelijk proces. Daarbij zullen de achtereenvolgens de volgende procesaspecten aan bod komen: de ingang van de benadeelde in het strafproces, de behandeling van (de vordering op) het onderzoek ter terechtzitting en als laatste het aspect van het instellen van rechtsmiddelen.

Aanbrengen van de vordering

Het ligt in de rede bij een dwingendrechtelijk voorgeschreven tweefasenproces de verantwoordelijkheid voor de indiening van een vordering bij de benadeelde partij te laten rusten.⁴⁷³ Het initiatief tot het indienen van een dergelijke vordering ligt immers bij het slachtoffer (of een nabestaande) en valt niet onder de reikwijdte van de bevoegdheden van een officier. Dat past ook in de gedachte dat de officier van justitie tijdens het onderzoek ter terechtzitting slechts een advies geeft ter zake de ontvankelijkheid en toewijzing van de vordering.

De betrokkenheid van de benadeelde partij kan in een tweefasenproces nog steeds worden geïnitieerd via indiening van de vordering door middel van het schadeformulier voorafgaand aan het onderzoek ter terechtzitting of uiterlijk (mondeling) op het onderzoek ter terechtzitting.⁴⁷⁴ Nu de behandeling van de vordering per definitie is losgekoppeld van de hoofdzaak kan worden overwogen het moment van indiening op te schuiven tot het moment

⁴⁷¹ Dit sluit ook aan bij enkele klassieke gedachten waarin een tweefasenproces vooral wenselijk werd geacht ten behoeve van het doen van nader onderzoek naar de persoon van de verdachte, zie bijvoorbeeld: Franken 2005, p. 605; Klaasse 1963, p. 13-46.

⁴⁷² Zie in dat verband ook Keulen e.a. 2013, p. 82.

⁴⁷³ Een constructie zoals bij de ontnemingsprocedure wordt gehanteerd waarin de officier van justitie uiterlijk tijdens zijn requisitoir in de hoofdzaak te kennen dient te geven of hij het voornemen heeft een ontnemingsvordering in te stellen en of hij daartoe een strafrechtelijk financieel onderzoek (sfo) is ingesteld, wordt hier dus verworpen.

⁴⁷⁴ Zie art. 51g lid 3 Sv.

dat de officier van justitie zijn requisitoir in de sanctieprocedure mag houden. Dat brengt het voordeel met zich dat rekening kan worden gehouden met de bewezenverklaring die jegens de verdachte is uitgesproken, zodat de grondslag voor de civiele vordering ten tijde van de indiening duidelijk is. Bij de interviews die in het kader van dit onderzoek zijn afgenomen is naar voren gekomen dat advocaten soms wachten met het indienen van de vordering benadeelde partij tot het moment dat de (concept-)dagvaarding bekend is, omdat pas vanaf dat moment voldoende duidelijk is wat de grondslag is waarop de vordering kan worden ingediend. Indien een bewezenverklaring is uitgesproken zal deze grondslag voor de procesdeelnemers nog duidelijker zijn.

Behandeling van de vordering

Bij de behandeling van de vordering in een afgesplitste procedure zal daarvoor in belangrijke mate aansluit kunnen worden gezocht bij de huidige processuele voorschriften inzake de behandeling van een vordering benadeelde partij. Deze zullen dan alleen pas in de tweede fase van het proces worden toegepast. Ook kan, zoals gezegd, inspiratie worden geput uit de regeling ter zake de ontnemingsprocedure. Zo kan het wenselijk zijn om de standpunten inzake de vordering benadeelde partij door middel van een schriftelijke ronde te inventariseren alvorens een behandeling op de zitting plaatsvindt.⁴⁷⁵ Daarbij lijkt het vanzelfsprekend dat in ieder geval de verdediging een mogelijkheid wordt geboden schriftelijk argumenten naar voren te brengen. Wie dit namens de benadeelde partij doet is echter niet direct duidelijk. Dit kan de benadeelde zelf zijn, maar die zal in de regel de juridische kennis en vaardigheden ontberen voor een productieve toevoeging in een dergelijke schriftelijke ronde. Mogelijk dat rechtsbijstand door een advocaat in dat verband uitkomst kan bieden, maar niet elke benadeelde zal behoefte hebben aan dergelijke bijstand of daarvoor tot de benodigde financiële middelen beschikken. Dat een officier van justitie deze schriftelijke ronde namens de benadeelde verzorgt lijkt minder passend, gelet op diens positie waarin hij hoofdzakelijk de samenleving representeert en niet zozeer een concrete benadeelde. Wel zou de officier zijn advies dat hij voornemens is tijdens het onderzoek ter terechtzitting naar voren te brengen, schriftelijk kunnen opnemen en toelichten.

Nadat de zittingsfase van het tweede gedeelte van het proces is aangevangen zal de rechter eerst met de – inmiddels– veroordeelde zijn (persoonlijke) omstandigheden bespreken die in het kader van een eventueel op te leggen sanctie van belang zijn. Daarbij kunnen ook de officier van justitie en de advocaat van de veroordeelde de mogelijkheid krijgen vragen te stellen aan de verdachte.⁴⁷⁶ Het lijkt logisch om daarna een eventuele nadere toelichting op een ingediende vordering door de benadeelde partij te laten geven. Daarbij bestaat thans (al) de mogelijkheid voor de benadeelde aanvullende stukken te overleggen, maar ook dient te worden nagedacht of benadeelden een zelfstandig recht dienen te krijgen tot oproeping van

⁴⁷⁵ Een dergelijke schriftelijke ronde is evenwel alleen mogelijk indien voorafgaand aan de sanctieprocedure bekend is dat zich een benadeelde partij in het strafproces heeft gevoegd. Indien benadeelden de mogelijkheid wordt geboden uiterlijk tot het requisitoir van de officier in de sanctieprocedure te voegen, dan zal het niet in elke zaak mogelijk zijn een dergelijke schriftelijke ronde in te lassen.

⁴⁷⁶ Vergelijk het huidige art. 286 lid 4 Sv.

getuige(n) of deskundige(n) ter onderbouwing van het civiel schadeverhaal. De Hoge Raad gaat er immers vanuit dat de benadeelde partij thans geen eigenstandig recht heeft om een verzoek in te dienen om getuigen en of deskundigen op te roepen ter onderbouwing van de vordering.⁴⁷⁷ Overigens verdient het opmerking dat de verdachte evenmin een dergelijk recht heeft ter onderbouwing van zijn verweer ter zake de ingediende vordering benadeelde partij. Indien wordt besloten de benadeelde partij een eigenstandig recht te geven tot oproeping van getuigen en/of deskundigen ter onderbouwing van de vordering, dan is het passend een soortgelijk recht voor de verdediging te creëren.

Nadat de feitelijke behandeling van de vordering benadeelde partij is geschied, kunnen vervolgens eventuele spreekgerechtigde slachtoffers het woord krijgen. In het onderhavige onderzoek staat het spreekrecht niet centraal, maar hier past de opmerking dat de uitbreiding van het spreekrecht per 1 juli 2016 met zich brengt dat de spanning tussen de onschuldpresumptie van de verdachte en het spreekrecht van een slachtoffer verder toeneemt.⁴⁷⁸ De hier voorgestelde tweefasen-constructie kan deze spanning mogelijk wegnemen.⁴⁷⁹

Vervolgens dient de officier van justitie te rekwireren waarin hij komt tot een formulering van de strafeis en eventueel op te leggen maatregel(en). Ten aanzien van de keuze van de strafsoort en hoogte kan de huidige regelgeving ongewijzigd blijven, hetgeen in zelfde zin geldt voor de strafrechtelijke maatregelen. In zijn requisitoir kan de officier eveneens, zoals thans het geval is, een advies geven ter zake de ingediende vordering benadeelde partij. Na de formulering van de strafeis volgt het verweer van de verdediging, hetgeen vervolgens kan worden opgevolgd door een ronde van repliek en dupliek.

Na deze procesaspecten zal het onderzoek ter terechtzitting (definitief) worden gesloten. De rechter kan zich terugtrekken voor nader overleg. Daarbij lijkt een uiterste termijn van twee weken om tot een formulering van de sanctieoplegging te komen afdoende. Overigens is het ook denkbaar dat in de sanctieprocedure direct na sluiting van het onderzoek uitspraak wordt gedaan over de op te leggen straf en/of maatregel. Of dat mogelijk is zal in sterke mate afhankelijk zijn van de complexiteit van de sanctieoplegging, waar een ingewikkelde vordering benadeelde partij in belangrijke mate aan kan bijdragen. Overigens biedt een tweefasen-constructie, net zoals de ontnemingsprocedure, de mogelijkheid een gespecialiseerde kamer van de rechtbank samen te stellen, bijvoorbeeld door rechters met een civielrechtelijke achtergrond in een dergelijke kamer te laten plaatsnemen. Zeker indien

⁴⁷⁷ Zie hoofdstuk 3, par. 3.11.4; HR 17 juni 2014, *NJ* 2014, 499, m.nt. J. Reijntjes. Een benadeelde partij heeft slechts het recht om ter zitting verschenen getuige, door oproeping van de officier van justitie, vragen te stellen betreffende de ingediende vordering.

⁴⁷⁸ Dit aspect wordt al als knellend ervaren alvorens het spreekrecht per 1 juli 2016 is uitgebreid, zie bijvoorbeeld Kool 2013, p. 600.

⁴⁷⁹ Vgl. Keulen e.a. 2013, p. 309. Overigens bestaat op dit punt in de literatuur geen consensus. Zo wordt enerzijds in het onderzoek van Keulen e.a. naar voren gebracht dat het pas erkennen van het slachtoffer nadat een verdachte schuldig is verklaard, onwenselijk kan zijn gezien vanuit het perspectief van secundaire victimisatie. Zie in dat laatste verband ook Groenhuijsen 2012, p. 266. Anderzijds wordt in de literatuur ook betoogd dat het knelpunt tussen de onschuldpresumptie van de verdachte en het (uitgebreide) spreekrecht van het slachtoffer alleen fatsoenlijk kan worden opgelost door invoering van een tweefasenproces, waarin het spreekrecht pas aan bod komt nadat de is beslist over het daderschap, zie Van Dorst 2000, p. 240.

de complexiteit van de vordering dit vereist, bestaat bij ons de indruk dat het wenselijk is dat de samenstelling van de zittende rechters op de vordering wordt afgestemd.⁴⁸⁰

Een vraag die omtrent een (dwingendrechtelijk voorgeschreven) tweefasenproces rijst is of het huidige criterium van 'een onevenredige belasting' van het strafproces in stand kan blijven. Keulen e.a. hebben in dit verband betoogd dat deze eis in een tweefasen-constructie kan komen te vervallen.⁴⁸¹ Daarvoor is het nodige te zeggen. Indien wordt besloten een tweefasen-constructie in te voeren zal dat – zo wordt door ons verondersteld – mede gestoeld zijn op de gedachte dat een vordering benadeelde partij per definitie in het strafproces wordt afgedaan. De ingrijpende wijziging die met de invoering van een tweefasenproces is gemoed en de breuk die dat met enkele klassieke uitgangspunten van het Nederlandse straf(proces)recht met zich brengt, is naar onze verwachting niet opportuun indien de rechtsgang naar de civiele rechter blijft bestaan. De extra mogelijkheden en tijdsbesteding van een gesplitst proces die (mede) ten behoeve van de behandeling van een vordering benadeelde partij worden beoogd, brengen met zich dat de strafrechter in een dergelijke constructie tot een inhoudelijk oordeel ter zake het civiel schadeverhaal dient te komen.

Bij de beoordeling van een passende sanctie zal de rechter aldus (mede) tot een inhoudelijk oordeel omtrent de vordering benadeelde partij dienen te komen. Dat betekent dat de rechter de gevorderde schade dus dient toe of af te wijzen. Het enkele feit dat een ingediende vordering een zekere mate van complexiteit vertoont, is in een dwingendrechtelijk tweefasenproces niet langer een grond voor niet-ontvankelijkheid van de benadeelde partij. Een niet-ontvankelijkverklaring is alleen nog aan de orde indien bepaalde formele voorschriften niet zijn nageleefd, zoals het ontbreken van een schriftelijk uittreksel van de Kamer van Koophandel waaruit blijkt dat de opgegeven gemachtigde als zodanig mag optreden namens een rechtspersoon.⁴⁸²

Het schrappen van het vereiste van een onevenredige belasting van het strafproces lijkt wel een groter procesrisico voor de benadeelde partij met zich te brengen.⁴⁸³ Door die schrapping zal een verwijzing naar de civiele rechter immers niet langer tot de mogelijkheden behoren. Een dergelijk procesrisico past evenwel bij de verantwoordelijkheid van de benadeelde en in de gedachte dat de afdoening in een strafrechtelijk tweefasenproces ook voordelen met zich brengt, zoals de uitgebreidere mogelijkheid tot onderbouwing van de vordering en andere strafprocessuele voordelen zoals de toekenning van de schadevergoedingsmaatregel, de Voorschotregeling en de afwezigheid van griffierechten. In zoverre dient in dit verband van actieve wederkerigheid te worden uitgegaan. Bovendien blijkt dat

⁴⁸⁰ Zie Keulen e.a. 2013, p. 125. Ook in de vraaggelassen werd door enkele respondenten een vergelijkbare suggestie gedaan. Borgers heeft daarentegen ten aanzien van de ontnemingsprocedure dit argument gerelativeerd door aan te voeren dat het animo voor het instellen van gespecialiseerde ontnemingskamers niet groot is, zie Borgers 2005, p. 76.

⁴⁸¹ Keulen 2013, p. 50.

⁴⁸² Overigens ligt het bij dergelijke formele vereisten ook in de rede de benadeelde partij (op korte termijn) nadere informatie te laten verschaffen.

⁴⁸³ In dat verband verdient het opmerking dat uit het in dit onderzoek verrichte dossieronderzoek is gebleken dat slechts een summier percentage van de ingediende vorderingen wordt afgewezen en dat veeleer een vordering niet-ontvankelijkheid wordt verklaard, zie hoofdstuk 5, par. 5.3.1. Vermoedelijk is de oorzaak daarvan erin gelegen dat de strafrechter de rechtsgang naar de civiele rechter voor de benadeelde niet (teveel) wil belemmeren, zie hoofdstuk 6, par. 6.4.5.

slachtoffers in het algemeen niet geneigd zijn om na een niet-ontvankelijkverklaring door de strafrechter nog de civiele weg te (willen) bewandelen.⁴⁸⁴ In zoverre lijkt de noodzaak om de rechtsgang naar de civiele rechter open te houden, beperkt. Derhalve hoeft een groter procesrisico voor de benadeelde partij niet per definitie in de weg te staan aan het schrappen van het criterium van een onevenredige belasting in een tweefasenproces.

Rechtsmiddelen

Nadat de rechtbank uitspraak heeft gedaan in de sanctieprocedure is de strafzaak in eerste aanleg afgerond. In de voorgestelde tweefasen-constructie verdient de vormgeving van de appel- en cassatieprocedure nadere aandacht. Hierbij kan worden gedacht aan eenzelfde systematiek als thans in de ontnemingsprocedure wordt gehanteerd.⁴⁸⁵ Deze systematiek houdt in dat tegen beslissingen in de hoofdzaak en de beslissingen in de ontnemingsprocedure afzonderlijk rechtsmiddelen moeten worden ingesteld. Daarbij dient in ogenschouw te worden genomen dat de appeltermijnen in beide procedures (waarschijnlijk) op een verschillend moment zullen ontstaan, omdat de beslissing in de hoofdzaak eerder kan worden genomen dan in de ontnemingsprocedure. Deze constructie brengt de eigenaardigheid met zich dat slechts in een van de twee procedures hoger beroep kan worden ingesteld.⁴⁸⁶ Dat heeft tot gevolg dat de tenuitvoerlegging van de ontnemingsmaatregel wordt opgeschort zolang de hoofdzaak nog in hoger beroep of in cassatie loopt.⁴⁸⁷ Bovendien bevat de wet in artikel 511i Sv een regeling die aan de beslissing op de ontnemingsvordering consequenties verbindt als gevolg van beslissingen die in hoger beroep of cassatie in de hoofdzaak worden genomen. Die regeling houdt in dat de oplegging van de ontnemingsregel van rechtswege vervalt indien in hoger beroep (of in cassatie) een integrale vrijspraak volgt in de hoofdzaak.⁴⁸⁸

Deze constructie kan mogelijk ook worden gehanteerd in een tweefasen-constructie waarbij de gescheiden procedures bestaan uit de hoofdzaak en de voorgestelde sanctieprocedure. Tegen beslissingen in de hoofdzaak en beslissingen in de sanctieprocedure moeten dan afzonderlijk hoger beroep en cassatie worden ingesteld, zodat in beide procedures op verschillende momenten de relevante termijnen beginnen te lopen. Daarbij kan een soortgelijke regeling als die van artikel 511i Sv worden gehanteerd, waarbij de opgelegde sancties van rechtswege komen te vervallen en de benadeelde van rechtswege niet-ontvankelijk wordt verklaard indien in het hoger beroep van de hoofdzaak een integrale vrijspraak volgt. De grondslag van een vordering benadeelde partij komt immers (in beginsel) te vervallen indien de verdachte in hoger beroep (of in cassatie) integraal wordt vrijgesproken. Zodoende

⁴⁸⁴ Vgl. Schrama & Geurts 2012; Van Dongen e.a. 2013; Kool e.a. 2014.

⁴⁸⁵ Tegen de uitspraak van de rechtbank inzake de ontneming van wederrechtelijk verkregen voordeel kan hoger beroep worden ingesteld op basis van art. 511g lid 1 Sv. Daarbij wordt Titel II van het Derde Boek van het Wetboek van Strafvordering van overeenkomstige toepassing verklaard. Dat brengt met zich dat in hoger beroep, evenals in eerste aanleg, de behandeling van de ontnemingsvordering kan worden voorafgegaan door een schriftelijke ronde. Tegen de uitspraak in hoger beroep kan cassatie worden ingesteld op grond van art. 511h Sv.

⁴⁸⁶ Nuis & Nuis 2015, p. 23.

⁴⁸⁷ Zie art. 557 lid 4 Sv.

⁴⁸⁸ Art. 511i Sv luidt: 'Een uitspraak op de vordering van het openbaar ministerie als bedoeld in artikel 36e van het Wetboek van Strafrecht vervalt van rechtswege, doordat de uitspraak als gevolg waarvan de veroordeling van de verdachte, als bedoeld in artikel 36e, eerste onderscheidenlijk derde lid, van het Wetboek van Strafrecht, achterwege blijft, in kracht van gewijsde gaat.'

wordt voorkomen dat een verdachte, die in hoger beroep wordt vrijgesproken, wel kan worden verplicht tot betaling van een geldsom aan de benadeelde voor schadevergoeding.

Voor een benadeelde partij levert deze structuur evenwel de eigenaardigheid op dat hij in eerste aanleg een schadebedrag toegekend kan krijgen, maar dat dit op een later moment kan komen te vervallen indien de verdachte met succes zijn veroordeling in hoger beroep aanvecht. Vanuit het oogpunt van secundaire victimisatie lijkt een dergelijke gang van zaken een onwenselijk effect te sorteren.

In het verlengde daarvan rijst de vraag welke procesdeelnemers in de sanctieprocedure het recht hebben om hoger beroep in te stellen. Dat zullen in ieder geval het Openbaar Ministerie en de verdediging zijn, maar thans biedt het Wetboek van Strafrecht de benadeelde of het slachtoffer geen zelfstandig recht om hoger beroep in te stellen in een strafzaak. Dat heeft tot gevolg dat bij een van rechtswege te komen vervallen schadevergoeding het slachtoffer geen mogelijkheid heeft zich hier op enige wijze tegen te verzetten indien de andere procesdeelnemers geen appel of cassatie instellen. Derhalve is hij in dat verband volledig afhankelijk van de andere procesdeelnemers, meer in het bijzonder het Openbaar Ministerie. In dat verband verdient het opmerking dat in de Contourennota modernisering van het Wetboek van Strafvordering op dit moment wordt voorgesteld de benadeelde partij een zelfstandig recht tot het instellen van appel te geven indien geen van de andere procesdeelnemers daartoe overgaan, zodat mogelijk op dit punt uitkomst wordt geboden.⁴⁸⁹

Niettemin leert de hierboven beschreven verkenning dat toepassing van de rechtsmiddelen-constructie zoals thans wordt gehanteerd in de ontnemingsprocedure de nodige problemen oplevert in een dwingendrechtelijk tweefasenproces bestaand uit een hoofdzaak en een sanctieprocedure. Om deze praktische problemen te ondervangen is het ook denkbaar dat tegen de beslissing in de hoofdzaak en tegen de beslissing ter zake de sanctieprocedure gezamenlijk appel (of cassatie) moet worden ingesteld. Het voordeel daarvan is dat de strafzaak als geheel bij elkaar wordt gehouden. Indien tussen de uitspraak in de hoofdzaak en die van de sanctieprocedure een aanzienlijke tijd is gelegen lijkt een dergelijke constructie evenwel minder wenselijk, aangezien de termijn (en bijhorende onzekerheid) voor het instellen van appel aanzienlijk langer wordt dan thans gebruikelijk is, hetgeen des te meer geldt ten aanzien van de beslissing in de hoofdzaak.⁴⁹⁰ Bovendien blijft in deze constructie onduidelijk waartegen precies wordt geappelleerd: de beslissing in de hoofdzaak of de beslissing in de sanctieprocedure. Aldus lijkt het tegelijk instellen van een rechtsmiddelen op het eerste oog ook niet de meest geschikte oplossing.

Een ander aspect dat in het verlengde van het instellen van rechtsmiddelen nadere aandacht vereist in een tweefasenproces is of het proces in hoger beroep ook in twee fasen moet worden gevoerd of dat daar een éénfaseproces in stand kan blijven. Keulen e.a. hebben in dat verband er voor gepleit om de structuur in hoger beroep hetzelfde te houden als in eerste aanleg, hetgeen in een tweefasen-constructie betekent dat ook het hoger beroep in twee fasen plaatsvindt. Dat sluit volgens hen aan bij het grondpatroon dat de berechting in

⁴⁸⁹ *Kamerstukken II 2014/2015, 29 279, nr. 278, p. 78-79.*

⁴⁹⁰ Keulen e.a. 2013, p. 82.

hoger beroep hetzelfde is als dat van de berechting in eerste aanleg.⁴⁹¹ Dat blijkt ook uit artikel 415 Sv waarin naar voren komt dat het overgrote deel van de bepalingen die zien op de berechting in eerste aanleg van overeenkomstige toepassing worden verklaard in appel.

Dit onderzoek biedt niet de ruimte om uitvoeriger op de problematiek van rechtsmiddelen in een tweefasenproces in te gaan en daartoe een doorwrocht model te construeren. Als afsluiting wordt volstaan met de opmerking dat de benoemde knelpunten illustreren dat grondig zal moeten worden nagedacht over de precieze vormgeving van het instellen van rechtsmiddelen in een tweefasenproces mits daartoe wordt besloten. Volgens Keulen e.a. dient daarbij onder andere voor ogen te worden gehouden dat 'een model waarin afzonderlijke rechtsmiddelen openstaan tegen beslissingen die na de eerste fase worden genomen en beslissingen die na de tweede fase worden genomen tot complicaties kan leiden waarvoor geen eenvoudige oplossing voorhanden is',⁴⁹² bij welke bevinding wij ons na bovenstaande reflectie volmondig aansluiten. Nader onderzoek lijkt in dit verband een absolute noodzaak, waarbij wellicht rechtsvergelijkend onderzoek kan worden verricht met andere nationale stelsels waarin een tweefasen-constructie al langer onderdeel vormt van de strafrechtspleging.

7.10.4 Toetsing aan de acht maatstaven

Voorafgaand aan de toetsing van de acht toetsingsmaatstaven kan in algemene zin worden opgemerkt dat de hierboven beschreven tweefasen-constructie uitkomst biedt voor een aantal in de literatuur benoemde bezwaren. Zo heeft Groenhuijsen als een van de belangrijkste knelpunten bij de behandeling van de vordering benadeelde partij gesignaleerd dat een verdachte niet gedegen de vordering kan betwisten, aangezien een al te kritische houding ten aanzien van vordering kan leiden tot een ogenschijnlijk onsympathieke houding bij de rechter, hetgeen in negatieve zin zou kunnen doorwerken bij de strafoplegging.⁴⁹³ Daarnaast kan een verdachte die het begaan van het strafbare feit ontkent niet tot nauwelijks inhoudelijk verweer voeren op de vordering, aangezien een mogelijk inhoudelijk verweer daaromtrent daderinformatie weggeeft. Een verdachte die het ten laste gelegde feit ontkent kan derhalve alleen betogen dat de vordering niet-ontvankelijk dient te worden verklaard, omdat de strafrechtelijke aansprakelijkheid – die ten grondslag ligt aan de ontvankelijkheid van een vordering – afwezig is. De beschreven tweefasen-constructie stelt een verdachte in staat genuanceerder en beter onderbouwd verweer te voeren tegen het civiel schadeverhaal, aangezien ten tijde van de behandeling van die vordering de strafrechtelijke aansprakelijkheid inmiddels door de rechter is vastgesteld.⁴⁹⁴

Ook voor de benadeelde partij biedt een dwingend rechtelijk tweefasenproces de mogelijkheid om de ingediende vordering (uitgebreider) te onderbouwen en de door de

⁴⁹¹ Keulen e.a. 2013, p. 78-79.

⁴⁹² Zie Keulen e.a. 2013, p. 86.

⁴⁹³ Groenhuijsen 2012, p. 258-259; p. 264-265.

⁴⁹⁴ Vgl. Hartevelde 2004, p. 504.

verdachte ingebrachte verweren ten aanzien van die vordering te weerleggen.⁴⁹⁵ De spanning met de onschuldpresumptie zal in deze fase van het tweefasenproces afwezig zijn dan wel in aanzienlijke mate afgenomen, zodat een eventuele inbreng van de benadeelde en/of slachtoffer uitgebreider kan plaatsvinden. Daarbij is hierboven ook gewezen op de problematiek ten aanzien van (de uitbreiding van) het spreekrecht, in welk verband een tweefasen-constructie uitkomst kan bieden.

Hieronder volgt een nadere reflectie ter zake de acht toetsingsmaatstaven, waarbij per toetsingsmaatstaf zal worden aangegeven in hoeverre deze wordt beïnvloed door de vier basisposities. Daarentoe past hier alvast de opmerking dat uit het verrichte onderzoek is gebleken dat dit veelal marginaal is, hetgeen zijn weerslag vindt in onderstaand verslag.

1) Het accessoire karakter van de vordering

In een dwingendrechtelijk voorgeschreven procedure worden alle vorderingen benadeelde partijen per definitie in de apart voorgeschreven 'sanctieprocedure' behandeld. Het besluit om een dergelijke tweefasen-constructie in het Nederlandse strafproces in te voeren zal er in belangrijke mate op zijn gestoeld procesdeelnemers meer ruimte te geven om elkaars standpunten ter zake die vordering te betwisten. Dat betekent dat de aandacht die aan de vordering benadeelde partij wordt gegeven in aanzienlijke mate zal toenemen. Daardoor komt het accessoire karakter van de vordering onder druk te staan; de vordering zal een dominantere rol innemen in een strafzaak. Enige nuance is daarbij evenwel op zijn plaats, aangezien de voorgestelde sanctieprocedure niet geheel in het teken staat van de behandeling van het civiele schadeverhaal. In die fase zal eerst en vooral aandacht moeten worden besteed aan de strafrechtelijke sanctie(s) die op een bewezenverklaring moeten volgen. Bovendien kan in deze sanctieprocedure mogelijk aandacht worden besteed aan het spreekrecht van een slachtoffer. Aldus is het niet zo dat de tweede fase van het strafproces louter in het teken zal staan van de vordering benadeelde partij. Niettemin zal een dwingendrechtelijk tweefasenproces evenwel meer nadruk leggen op het civiele schadeverhaal in het strafproces, hetgeen negatief scoort ten opzichte van het huidige éénfaseproces ter zake het accessoire karakter van de vordering. De specifieke omstandigheden die verbonden zijn aan de vier basispositie beïnvloeden naar verwachting dat oordeel niet in positieve noch negatieve zin. De nadere aandacht die aan het civiele schadeverhaal in een dwingendrechtelijk tweefasenproces wordt besteed, zal zich immers in elke zaak voordoen als een vordering benadeelde partij is ingediend.

2) Het belang van een gewaarborgd strafproces, in het bijzonder de onschuldpresumptie

In het huidige éénfaseproces staat de onschuldpresumptie op gespannen voet met de behandeling van de vordering benadeelde partij, indien de verdachte het begaan van het strafbare feit ontkent (basisposities 1 en 2). Door de ontkennende houding van de verdachte kan hij moeilijk inhoudelijk verweer voeren tegen de ingediende vordering. Immers, door het strafbare feit te ontkennen kan hij ten aanzien van de vordering benadeelde partij nauwelijks

⁴⁹⁵ Vgl. Keulen 2013, p. 49 en Vellinga 2001, p. 102.

anders verweer vervoeren dan het ontkennen van de grondslag voor toekenning daarvan en aldus een niet-ontvankelijkverklaring verzoeken. Een (nader) inhoudelijk verweer ten aanzien van de hoogte van de schade kan mogelijk daderinformatie weggeven, hetgeen niet strookt met de ontkenning van het begaan van het strafbare feit.

Deze gespannen verhouding brengt de eigenaardigheid met zich dat de rechter bij de behandeling van de feiten er hypothetisch vanuit moet gaan dat de grondslag voor het civiele schadeverhaal, te weten de strafrechtelijke en civielrechtelijke aansprakelijkheid, vaststaat. Die houding staat eveneens op gespannen voet met de gedachte dat de verdachte voor onschuldig dient te worden gehouden totdat zijn schuld is bewezen.

Ten aanzien van deze gespannen verhoudingen kan een dwingendrechtelijk twee-fasenproces uitkomst bieden. In een dergelijk proces wordt de vordering benadeelde partij immers pas behandeld op het moment dat is vastgesteld dat de verdachte het in de tenlastelegging opgenomen strafbare feit heeft begaan en daarvoor schuldig is. Zodoende kan de rechter zich ten aanzien van de verdachte op een minder gekunstelde wijze opstellen en is de verdachte beter in staat een gefundeerd verweer te voeren, waarover meer onder 3). Zodoende wordt ten aanzien van deze toetsingsmaatstaf een positief resultaat verwacht in de strafzaken waarin de verdachte het strafbare feit ontkent (basispositie 1 en 2). Dat geldt des te meer voor de basispositie 2, aangezien de gebrekkige vordering in die positie aanleiding geeft tot een terughoudendere opstelling van de rechter jegens de verdachte ter zake het civiel schadeverhaal. Bovendien geeft de ingediende vordering benadeelde partij in deze positie aanleiding tot het voeren van een inhoudelijk verweer door de verdediging, maar is dat – zoals reeds opgemerkt – in een éénfaseproces voor een ontkenkende verdachte niet tot nauwelijks mogelijk.

In de strafzaken waarin de verdachte het begaan van het strafbare feit bekent, maar verweer voert jegens het civiel schadeverhaal (basisposities 3 en 4), komt de onschuldpresumptie evenwel niet langer in het gedrang. De bekentenis van de verdachte betekent uiteraard niet dat daarmee een rechter ontdaan is van zijn verplichting de bewijsvraag, schuld en strafbaarheid van die verdachte nader te onderzoeken – de mogelijkheid bestaat immers dat de verdachte niet vrijwillig of naar waarheid een bekentenis heeft afgelegd – maar het biedt de rechter wel meer speelruimte om de verdachte op een andere wijze te bejegenen en daarbij rekening te houden met de afgelegde verklaring door de verdachte. Zodoende staat de onschuldpresumptie in de basisposities 3 en 4 niet ter discussie en levert het een neutraal resultaat op voor toepassing van een tweefasen-constructie ten opzichte van éénfaseproces.

3) De ruimte voor wederzijdse betwisting

Reeds naar voren is gekomen dat een van de belangrijkste knelpunten bij de huidige vormgeving van de behandeling van de vordering benadeelde partij is dat een ontkenkende verdachte onvoldoende geëquipeerd is de vordering te betwisten, aangezien een al te kritische houding ten aanzien van vordering kan leiden tot een ogenschijnlijk onsympathieke houding bij de rechter, hetgeen gevolgen kan hebben bij de strafoplegging.⁴⁹⁶ Een dwingendrechtelijk

⁴⁹⁶ Vgl. Keulen 2013, p. 49; Vellinga 2001, p. 102. Zie par. 7.10.4.

voorgeschreven tweefasenproces biedt een verdachte nadrukkelijker en beter de gelegenheid om zich goed onderbouwd uit te laten over de ingediende vordering van de benadeelde partij. Door eerst te oordelen over het ten laste gelegde feit, de schuld en strafbaarheid van de verdachte en daarna in een aparte procedure (mede) de vordering benadeelde partij te behandelen, kan de verdachte zich genuanceerder en kritischer uitlaten over deze vordering.

Ten aanzien van de basisposities 1 en 2, waarin de verdachte het ten laste gelegde strafbare feit ontkent te hebben begaan, biedt dat des te meer voordeel voor de verdachte, aangezien hij in de tweede fase rekening kan houden met de in de hoofdzaak uitgesproken bewezenverklaring. Zodoende zal hij in staat zijn inhoudelijk verweer te voeren tegen de vordering. Voor een ontkenkende verdachte is dat thans in het éénfaseproces slechts in zeer beperkte mate mogelijk. Daarbij dient te worden opgemerkt dat het voor een verdachte van wezenlijk belang is (inhoudelijk) verweer te voeren tegen de ingediende vordering, aangezien deze in de kern een civielrechtelijk figuur betreft. Dat laatste brengt met zich dat bij het uitblijven van verweer ter zake de ingediende vordering, de rechter gehouden is deze toe te wijzen.

Ook voor een benadeelde levert een dwingendrechtelijk voorgeschreven tweefasenproces ter zake de basisposities 1 en 2 een voordeel op, aangezien hij de mogelijkheid krijgt eventuele knelpunten in de vordering nader toe te lichten. De benadeelde heeft daar bovendien belang bij, want de verdachte ontkent in deze posities het begaan van het strafbare feit en daarmee de grondslag voor toekenning van het civiel schadeverhaal. In basispositie 2 is dat belang voor de benadeelde nog nadrukkelijker aanwezig, omdat de benadeelde de mogelijkheid krijgt eventuele omissies die in de strafrechtsketen buiten zijn toedoen zijn ontstaan, te herstellen en daartegen ingebrachte verweren door de verdachte te weerleggen.

Voor de basisposities 3 en 4 is het belang voor de procesdeelnemers tot een nader debat ter zake het civiel schadeverhaal nog steeds aanwezig, alleen verdient dat belang wel enige nuancering. Het debat heeft in die twee posities immers nog alleen betrekking op de hoogte van de ingediende vordering. Zeker bij complexe vorderingen kan een tweefasenproces in dat verband uitkomst bieden, aangezien het vooral in die zaken wenselijk is dat een grondige gedachtewisseling plaatsvindt ter zake de vordering van de benadeelde. Echter, in ogenschouw dient te worden genomen dat de verdachte het strafbare feit in deze posities heeft bekend, waarmee (in beginsel) de grondslag voor de ontvankelijkheid van de benadeelde partij is gegeven. Zodoende is ten aanzien van die ontvankelijkheidsbeslissing de noodzaak tot wederzijdse betwisting gelimiteerd. Derhalve biedt een dwingendrechtelijk voorgeschreven tweefasenproces ook een positief resultaat voor de toetsingsmaatstaf van wederzijdse betwisting in de basisposities 3 en 4, maar is dit minder positief ten opzichte van de zaken waarin ook de grondslag voor de toekenning van het civiel schadeverhaal nog ter discussie staat (basisposities 1 en 2).

4) Berechting binnen redelijke termijn

Zowel de verdachte als een benadeelde is er bij gebaat dat de strafzaak binnen een gepaste termijn wordt afgedaan, zodat zij weten welke gevolgen de strafzaak voor hen heeft. De

termijn waarbinnen een strafzaak – en dus ook de vordering – wordt afgedaan zal in een dwingendrechtelijk voorgeschreven tweefasenproces naar verwachting toenemen. Elke strafzaak vereist immers een afzonderlijke behandeling van de oplegging van de sanctie(s) en eventuele ingediende vorderingen van benadeelde partijen. De indruk bestaat dat een dergelijke constructie de gemiddelde behandelingstijd van de gehele strafzaak (drastisch) doet toenemen, aangezien de zittingstijd van een strafzaak per definitie zal toenemen. Daarbij moet alleen al worden gedacht aan de (extra) tijd die is gemoeid met de behandeling van de strafzaak over twee zittingen. Overigens betekent een dwingendrechtelijk tweefasenproces wel dat de behandeling van de hoofdzaak qua duur gelijk zal blijven en mogelijks zelfs korter zal duren, aangezien in die fase niet langer stil hoeft te worden gestaan bij de aspecten die van belang zijn voor de vaststelling van de sanctie.⁴⁹⁷ Een dergelijke tijdswinst zal naar verwachting vooral worden geboekt in die zaken waarin de oplegging van de sanctie en/of het civiel schadeverhaal de nodige complexiteit vertoont. Echter, de indruk bestaat dat slechts een klein deel van het totaal ingediende vorderingen deze complexiteit zal bezitten. Zodoende zal een dwingendrechtelijk tweefasenproces in de regel tot een langere zittingsduur leiden. Dat moet als een uiterst negatieve indicatie worden beschouwd voor toepassing van een dwingendrechtelijke tweefasen-constructie. De feiten en omstandigheden die ten grondslag liggen aan de verschillende basisposities zullen daar nauwelijks invloed op uitoefenen, aangezien elke strafzaak per definitie in twee fasen wordt gesplitst.⁴⁹⁸ Dat brengt met zich dat ten aanzien van alle vier de basisposities een dwingendrechtelijk tweefasenproces zeer negatief scoort.

5) Het recht op een gewaarborgd proces voor het slachtoffer

Een dwingendrechtelijk voorgeschreven tweefasenproces geeft elke benadeelde de mogelijkheid zijn of haar vordering uitvoerig toe te lichten en op het onderzoek ter terechtzitting nader te onderbouwen. Zodoende kan de procespositie van het slachtoffer worden verbeterd. In een dergelijke constructie kan de benadeelde immers beter dan thans het geval is in staat worden gesteld een nadere onderbouwing van de ingediende vordering te geven. Zoals reeds beschreven kan de benadeelde in deze constructie mogelijk ook een zelfstandig recht krijgen om getuige(n) en of deskundige(n) op te roepen, zodat hij een nadere onderbouwing van diens vordering tot stand kan brengen. In zoverre biedt een dwingendrechtelijke tweefasen-constructie de mogelijkheid een benadeelde meer ruimte tot inbreng. Dat is een uiterst positieve indicatie voor een dwingendrechtelijk tweefasenproces, hetgeen geldt voor alle basisposities. Daarbij dient ten aanzien van de basisposities 2 en 4 te worden opgemerkt dat een nadere toelichting van de benadeelde des te meer gewenst is, nu de ingediende vordering aanleiding geeft tot herstel van bepaalde tekortkomingen die door handelingen in het justitiële apparaat zijn ontstaan. Door de benadeelde in een dwingendrechtelijk tweefasenproces per

⁴⁹⁷ Bij een integrale vrijspraak zal het strafproces qua duur zelfs drastisch afnemen, aangezien na een integrale vrijspraak de vraag naar een sanctie of vordering benadeelde partij niet langer aan de orde is. In zoverre wordt de redelijke termijn zelfs positief beïnvloed, maar onze indruk is dat de tijdswinst die in de strafzaken waarin een integrale vrijspraak wordt uitgesproken niet zal opwegen tegen het tijdsverlies dat in de andere zaken wordt geleden.

⁴⁹⁸ Mogelijk ligt dit anders bij een facultatief tweefasenproces. Een nadere reflectie daaromtrent wordt verricht in par. 7.10.5.4.

definitie een dergelijke mogelijkheid te geven kan het recht op een gewaarborgd proces voor het slachtoffer beter worden gegarandeerd.

Ten aanzien van de basisposities 3 en 4 past daarbij (wederom) wel de nuancering dat alleen nog de hoogte van het civiel schadeverhaal ter discussie staat, aangezien de verdachte het begaan van het strafbare feit heeft bekend. Dat betekent dat de grondslag voor toekenning van de vordering, te weten de strafrechtelijke aansprakelijkheid, in beginsel is gegeven. Het belang van de benadeelde om ten aanzien van dit aspect een nadere onderbouwing te geven ontbreekt dus. Een dergelijk belang is nog 'slechts' gelegen in een toelichting omtrent het causaal verband, de relativiteit en de hoogte van de schade. Dat betekent dat het belang van de benadeelde tot toelichting van de ingediende vordering, minder groot is dan op het moment dat de verdachte ook verweer voert tegen de strafrechtelijke en civielrechtelijke aansprakelijkheid. In zoverre verdient de toetsingsmaatstaf van een gewaarborgd proces voor het slachtoffer enige relativering ten opzichte van de basisposities 3 en 4, maar is op dit punt in een dwingendrechtelijk tweefasenproces nog steeds een positief effect te verwachten ten opzichte van een éénfaseproces.

6) Het optimaliseren van schadeloosstelling

Voor deze toetsingsmaatstaf is de verwachting dat schadeloosstelling beter zal worden gerealiseerd naarmate de mate van maatwerk toeneemt en meer inhoudelijke aandacht wordt besteed aan een ingediende vordering benadeelde partij. De mogelijkheid tot maatwerk en uitvoerige inhoudelijke aandacht voor een vordering benadeelde partij is in een dwingendrechtelijk tweefasenproces nadrukkelijk aanwezig, aangezien iedere ingediende vordering uitvoerig kan worden bestudeerd in de sanctieprocedure. Daarbij past de opmerking dat, zoals reeds beschreven, de optimalisering van de schadeloosstelling op twee manieren kan doorwerken. In de eerste plaats kan optimale schadeloosstelling betekenen dat een grotere groep van benadeelden ontvankelijk wordt verklaard. Daarnaast kan optimalisering van schadeloosstelling worden opgevat als de toekenning van een zo'n hoog mogelijk schadebedrag.

Bij deze toetsingsmaatstaf geldt daarbij voor de vier basisposities in algemene zin dat naar verwachting in een dwingendrechtelijk tweefasenproces benadeelde partijen vaker ontvankelijk worden verklaard ten opzichte van een éénfaseproces, aangezien in de voorgestelde sanctieprocedure nauwkeuriger stil kan worden gestaan bij de aansprakelijkheidsgrondslag, waarbij tevens rekening kan worden gehouden met de door de rechter uitgesproken bewezenverklaring in de hoofdzaak. Dat geldt des te meer als, zoals is voorgesteld, het criterium van de onevenredige belasting van het strafproces in de sanctieprocedure wordt los gelaten. Dat brengt immers met zich dat de vordering hoe dan ook inhoudelijk door de strafrechter zal moeten worden beoordeeld. Het enkele feit dat deze een zekere mate van complexiteit vertoont is niet langer een reden voor niet-ontvankelijkverklaring van de benadeelde. Dat zal een positief effect hebben ten aanzien van de groep benadeelden die ontvankelijk wordt verklaard. Aldus levert een dwingendrechtelijk voorgeschreven tweefasenproces voor alle

basisposities een positieve indicatie op ten aanzien van een optimale realisering van schade-loosstelling.

Aanvullend kan omtrent de basisposities 2 en 4 nog naar voren worden gebracht dat hier een extra positief effect te verwachten valt. Omissies of knelpunten in de vordering benadeelde partij zijn negatieve indicaties die kunnen leiden tot een verminderde schade-loosstelling, zowel ten aanzien van de groep benadeelde die (niet-)ontvankelijk kunnen worden verklaard als de hoogte van een eventueel toe te kennen schadebedrag. In zoverre biedt een dwingendrechtelijk voorgeschreven tweefasenproces in de basisposities 2 en 4, waarin de ingediende vordering aanleiding geeft tot herstel, een uiterst positief effect op ter zake de onderhavige toetsingsmaatstraf, aangezien een dergelijke constructie ruimte biedt voor een (uitvoerige) inhoudelijke behandeling. Naar verwachting levert dat een uiterst positief resultaat op ten opzichte van het éénfaseproces.

7) Het veilig stellen van executieve voordelen voor het slachtoffer

Er bestaat aanleiding om te veronderstellen dat de executieve voordelen die een benadeelde thans geniet in het strafproces, zoals de eventuele oplegging van de schadevergoedingsmaatregel aan de veroordeelde ex artikel 36f Sv en het gebruik kunnen maken van de Voorschotregeling, in stand kunnen blijven in een dwingendrechtelijk voorgeschreven tweefasenproces, zodat dit aspect geen positief of negatief resultaat oplevert ten aanzien het huidige éénfaseproces. Dat oordeel wordt op geen enkele wijze beïnvloed door een van de vier basisposities, zodat de neutrale score voor alle posities hetzelfde is.

8) Werklast (uitvoeringslast) voor de organisaties

De uitvoeringslast van de staande en zittende magistratuur zal – naar verwachting – per definitie toenemen in een dwingendrechtelijk tweefasenproces. Zoals in deze paragraaf onder 6) beschreven betekent de voorgestelde tweefasen-constructie dat elke strafzaak ten minste twee zittingen zal beslaan. Dat zal een extra belasting voor de zittende magistratuur met zich brengen, aangezien over een langere tijdspanne een bezetting van de zittende kamers dient plaats te vinden. Derhalve vormt de belastbaarheid in een dwingendrechtelijk voorgeschreven tweefasenproces een uiterst negatieve factor voor toepassing van deze rechtsfiguur ten opzichte van het éénfaseproces. Die constatering wordt naar verwachting niet tot nauwelijks beïnvloed door een van de voorgeschreven basisposities. Immers, niet is in te zien in hoeverre het verschil tussen een ontkennende en bekende verdachte noch het verschil tussen het ‘geen-aanleiding tot herstel scenario’ versus het ‘aanleiding tot herstel scenario’ hier verandering in brengt. Elke strafzaak zal uit (ten minste) twee zittingsdelen bestaan, ongeacht de specifieke feiten en omstandigheden van het geval. Juist die splitsing brengt de extra belasting met zich voor de organisaties. Hooguit kan in een concrete zaak het gebrek aan complexiteit van een ingediende vordering nog enige relativering met zich brengen, in die zin dat een eenvoudige vordering gemakkelijker (en dus in minder tijd) in de sanctieprocedure kan worden afgedaan dan een vordering die uiterst gecompliceerd is. De mogelijke ‘winst’ die bij deze eenvoudigere vorderingen kan worden geboekt rechtvaardigt echter niet om af te wijken

van het oordeel dat de toetsingsmaatstaf van de belastbaarheid in een dwingendrechtelijk tweefasenproces uiterst negatief scoort.

7.10.4.1 Samenvatting: Tabel dwingendrechtelijk tweefasenproces

De resultaten van de toetsing van het dwingendrechtelijk tweefasenproces voor de vier basisposities aan de acht toetsingsmaatstaven laten zich samenvatten in de navolgende tabel.

Tabel 7.3: Dwingendrechtelijk tweefasenproces

	Basispositie 1	Basispositie 2	Basispositie 3	Basispositie 4
Accessoir karakter	-	-	-	-
Onschuldpresumptie	+	+	o	o
Wederzijdse betwisting	++	++	+	+
Redelijke termijn	--	--	--	--
Gewaarborgd proces slachtoffer	++	++	+	+
Optimalisering schadeloosstelling	+	++	+	++
Executieve voordelen	o	o	o	o
Belasting (uitvoeringslast)	--	--	--	--

Index: --: uiterst negatief; -: negatief; +: positief; ++: uiterst positief; o: neutraal

7.10.4.2 Van dwingendrechtelijk naar facultatief

Een belangrijke kanttekening die bij een dwingendrechtelijk voorgeschreven tweefasenproces moet worden geplaatst heeft betrekking op het inflexibele karakter van een dergelijke constructie. Elke strafzaak zal in twee fasen worden gesplitst, ongeacht de feiten en omstandigheden die ten grondslag liggen aan de strafzaak. Bij de hierboven verrichte afweging kwam naar voren dat een dergelijke tweefasen-constructie voordelen oplevert voor zowel de benadeelde als de verdachte om op elkaar te reageren ten aanzien van de naar voren gebrachte standpunten in het kader van het civiele schadeverhaal. De vraag rijst evenwel of elke vordering benadeelde partij gebaat is bij een dusdanig uitvoerig debat. In de praktijk zijn velen vorderingen van dusdanig simpele aard dat deze, mede gelet op bijvoorbeeld de redelijke termijn in de zin van artikel 6 EVRM en een voortvarende afdoening van strafzaken, naar verwachting niet gebaat zijn bij een uiterst intensieve behandeling zoals in een dwingendrechtelijk tweefasenproces wordt geboden. Zodoende zal voor het merendeel van de strafzaken het belang tot splitsing van het strafproces ontbreken, aangezien de ontbrekende complexiteit van de ingediende vordering daartoe geen rechtvaardiging vormt.

Die argumentatie is er op gestoeld dat überhaupt een vordering benadeelde partij is ingediend. In dat verband hebben Keulen e.a. erop gewezen dat een belangrijke reden voor splitsing van het strafproces (ook) afwezig is indien de tenlastelegging per definitie een slachtofferloos delict betreft.⁴⁹⁹ Voorts is een dergelijke reden afwezig indien het ten laste gelegde feit op zichzelf wel een slachtoffer met zich brengt, maar ter zake van dat strafbare

⁴⁹⁹ Keulen e.a. 2013, p. 81.

feit geen voeging heeft plaatsgevonden door een benadeelde partij. In al die situaties zal de noodzaak tot splitsing van het strafproces afwezig zijn.

Het inflexibele karakter van ene dwingendrechtelijk tweefasenproces is door Borgers ook bij de constructie van de ontnemingsprocedure gesignaleerd. Daarom heeft hij het voorstel gedaan over te gaan tot een facultatief voorgeschreven ontnemingsprocedure.⁵⁰⁰ Een dergelijke constructie kan mogelijk ook toepassing vinden bij de vormgeving van een tweefasenproces inzake de behandeling van de vordering benadeelde partij in het strafproces, hetgeen volgens Keulen e.a. ook de voorkeur geniet indien wordt besloten tot invoering van een tweefasenproces.⁵⁰¹ In de volgende paragraaf zal een verkenning worden verricht ten aanzien van een facultatief voorgeschreven tweefasen-constructie waarbij de tweede fase louter in het teken staat van de behandeling van het civiel schadeverhaal.

7.10.5 Een verkenning van een facultatief tweefasenproces

7.10.5.1 Ratio van een facultatief tweefasenproces

In een facultatief voorgeschreven tweefasenproces wordt in beginsel het civiel schadeverhaal in de hoofdzaak behandeld, dus gelijktijdig met de bewijsvraag, de beoordeling van de schuld van de verdachte en de bespreking van diens strafbaarheid. Het oordeel van de rechter omtrent de vordering benadeelde partij vormt in dat geval onderdeel van een door hem passend geachte sanctie. Indien tijdens het onderzoek ter terechtzitting, of (in grotere zaken) bij een regie- of pro forma-zitting, blijkt dat de behandeling van de vordering de nodige discussie en vertraging zal opleveren ten aanzien van de behandeling van de hoofdzaak, dan kan worden besloten de behandeling van louter het civiel schadeverhaal los te koppelen van de hoofdzaak. Slechts de vordering benadeelde partij wordt dan behandeld nadat de hoofdzaak is afgerond. Het ligt in een facultatief tweefasenproces minder voor de hand direct de gehele sanctievraag los te koppelen van de hoofdzaak, aangezien bij aanvang van de strafzaak dan voor alle procesdeelnemers te veel onzekerheid bestaat over het verdere verloop van de procedure.

Het aan een facultatieve voorgeschreven procedure ten grondslag liggende principe dient derhalve te zijn dat een latere behandeling van de vordering benadeelde partij pas is toegestaan indien daartoe voldoende aanleiding bestaat.⁵⁰² De hoofdzaak kan dan zonder onnodige vertraging worden afgedaan. De behandeling van het civiel schadeverhaal blijft daarbij (nog steeds) binnen de strafrechtelijke keten.⁵⁰³ Zodoende hebben zowel de benadeel-

⁵⁰⁰ Borgers 2005, p. 77. Overigens is Borgers niet de enige die het voorstel heeft gedaan over te gaan tot een facultatief voorgeschreven tweefasenproces ter zake de ontnemingsmaatregel, zie immers in gelijke zin: Franken & Van der Landen 1996, p. 680; Groenhuijsen & Knigge 2004, p. 163; Harteveld 2004, p. 503-505; Keulen 1999, p. 267-268, 308-309; Keulen e.a. 2013, p. 81; Knigge in zijn noot onder HR 14 april 1988, *NJ* 1999, 75.

⁵⁰¹ Keulen e.a. 2013, p. 82.

⁵⁰² Vgl. Borgers 2005, p. 77.

⁵⁰³ Er is dit voorgestelde facultatief tweefasenproces dus geen sprake van een zogenoemde klapluikconstructie, waarin de behandeling van de vordering benadeelde partij wordt voorgezet bij de civiele rechter, vgl. Schrama & Geurts 2012, p. 16; Kool e.a. 2014. Ook is geen sprake van een (verkapte) schadestaatprocedure, aangezien in die procedure nog louter de hoogte van de schade ter discussie staat. Het hier voorgestelde facultatief tweefasenproces strekt evenwel verder dan een beoordeling van de hoogte van de schade.

de als de verdachte de gelegenheid, mede indachtig de uitspraak in de hoofdzaak, gedegen en onderbouwd hun bevindingen omtrent de vordering naar voren te brengen.

7.10.5.2 *Facultatief door middel van een tussenvonnis*

In tegenstelling tot de invoering van een dwingendrechtelijk tweefasenproces is het wellicht mogelijk een facultatief voorgeschreven constructie te realiseren zonder dat daarvoor een (uitvoering) wetswijziging dient plaats te vinden, immers door het wijzen van een tussenvonnis in de zin van artikel 138 Sv.⁵⁰⁴ Met een dergelijke (onvolmaakte) vorm van een tweefasenproces is reeds geëxperimenteerd en onder omstandigheden door de Hoge Raad goedgekeurd. Zo is in HR 22 januari 2008, *NJ* 2008, 193, m.nt. J.M. Reijntjes een tussenvonnis geweest waarin de bewezenverklaring met bewijsmotivering en de kwalificatie van de bewezenverklarde strafbare feiten zijn opgenomen.⁵⁰⁵ Na een aantal schorsingen die na het tussenvonnis hebben plaatsgehad wordt uiteindelijk het (eind)vonnis geweest, waarin de eerder bij tussenvonnis uitgesproken bewezenverklaring en kwalificatie letterlijk worden overgenomen. De Hoge Raad overweegt in cassatie dat het oordeel van het hof – inhoudende dat het enkele feit dat de rechtbank zich in een tussenvonnis expliciet over de bewezenverklaring heeft uitgelaten – nog niet met zich brengt dat ten aanzien van de vervolgzittingen waarop nog slechts de oplegging van de sanctie aan de orde is, de vrees van vooringenomenheid met zich brengt.⁵⁰⁶ Nu het cassatiemiddel in deze zaak louter klaagt over het aspect van onpartijdigheid is enige terughoudendheid geboden met het oordeel dat een dergelijke gang van zaken volgens de Hoge Raad per definitie door de beugel kan. Desalniettemin wordt uit dit arrest, en eerdere rechtspraak, afgeleid dat een dergelijke (verkapt) tweefasen-constructie onder omstandigheden door de Hoge Raad wordt aanvaard.⁵⁰⁷ Daarbij is wel de instemming van de procespartijen vereist indien na het wijzen van het tussenvonnis de samenstelling van de zittende kamer is gewijzigd.⁵⁰⁸ Ten aanzien van dat laatste kan volgens Keulen e.a. worden overwogen de wettelijke regeling op dat punt iets minder rigide te maken en op te nemen dat (een gedeelte van) de rechters zich in de fase van straftoemeting kunnen laten vervangen door andere rechters, ook indien de procespartijen daarmee niet instemmen.⁵⁰⁹ Dat brengt evenwel met zich dat deze rechters het eerste deel van het strafproces niet hebben meegemaakt, zodat zij minder goed zijn geïnformeerd en zij zich alsnog moeten inlezen. Dat betekent een aanzienlijke verzwaring van de belastbaarheid van de rechterlijke macht. Bovendien zijn er andere nadelen te noemen van een dergelijk onvolmaakt tweefasenproces. Zo is de beslissing die bij tussenvonnis wordt genomen niet definitief en kan na de schorsing van de zitting worden teruggekomen op hetgeen bij tussenvonnis is vastgesteld.⁵¹⁰ Bezien vanuit de

⁵⁰⁴ Vgl. Keulen e.a. 2013, p. 321-322.

⁵⁰⁵ Zie voor een recente, vergelijkbare zaak: Hof Arnhem-Leeuwarden 14 juli 2016, ECLI:NL:GHARL:2016:5704.

⁵⁰⁶ HR 22 januari 2008, *NJ* 2008, 193, m.nt. J.M. Reijntjes.

⁵⁰⁷ Zie Corstens & Borgers 2014, p. 730; Duker 2003, p. 198. Volgens Keulen e.a. kan in HR 19 februari 1985, *NJ* 1985, 649, m.nt. Th.W. van Veen, enige steun worden gevonden voor deze opvatting. Anderzijds wordt in (voornamelijk oudere) jurisprudentie van de Hoge Raad een tweefasenproces van de hand gewezen, zie HR 28 juni 1983, *NJ* 1964, 10, m.nt. Th.W. van Veen en HR 30 oktober 1984, *NJ* 1985, 316.

⁵⁰⁸ Zie art. 322 lid 3 Sv; HR 19 februari 1985, *NJ* 1985, 649, m.nt. Th.W. van Veen.

⁵⁰⁹ Keulen e.a. 2011, p. 87.

⁵¹⁰ Vgl. Reijntjes in zijn noot onder HR 22 januari 2008, *NJ* 2008, 193.

rechtszekerheid is dat onwenselijk. Ook Keulen e.a. hebben erop gewezen dat deze werkwijze onduidelijkheden met zich brengt en tot een weinig precieze bewijsvoering kan leiden.⁵¹¹

7.10.5.3 Facultatief tweefasenproces na wetwijziging

Het voorgaande geeft aanleiding om na te denken over een (meer ingrijpende) wijziging van het Wetboek van Strafvordering ten gunste van de invoering van een facultatief tweefasenproces, waarin op meer structurele basis de mogelijkheid wordt geboden de behandeling van de vordering benadeelde partij los te koppelen van de hoofdzaak. In dat verband rijst in de eerste plaats de vraag op basis van welk criterium moet worden beoordeeld wanneer een splitsing van het strafproces aan de orde is. Wat ons betreft ligt het in de rede hiervoor aansluiting te zoeken bij het huidige criterium van de 'onevenredige belasting van het strafproces'.⁵¹² Reeds is betoogd dat in een dwingendrechtelijke tweefasen-constructie dit criterium kan worden afgeschaft als grondslag voor een niet-ontvankelijkverklaring, maar het kan nog wel dienst doen als criterium om te beoordelen of een splitsing in een facultatief voorgeschreven variant is aangewezen. Indien men tot het oordeel komt dat de behandeling van een vordering benadeelde partij te complex is om in het strafproces te behandelen en zodoende een onevenredige belasting van het strafproces oplevert, kan worden besloten de behandeling van de vordering benadeelde partij los te koppelen van de hoofdzaak.

Daarbij zal het besluit tot splitsing van het proces moeten liggen bij de rechter en niet, zoals bijvoorbeeld in de huidige systematiek van de ontnemingsprocedure, bij de officier van justitie.⁵¹³ De positie van de rechter in het strafproces brengt met zich dat hij onzes inziens het beste in staat is een dergelijk besluit te nemen. Andere procesdeelnemers, zoals een officier van justitie, een advocaat en mogelijks zelfs een benadeelde partij, dienen daarbij de mogelijkheid te krijgen om bij de rechter een – gemotiveerd – verzoek in te dienen om tot een tweefasen-behandeling over te gaan. Ook kan de rechter in deze constructie daartoe ambtshalve besluiten. Indien tot een aparte behandeling van de vordering benadeelde partij wordt overgegaan stelt de rechter de datum van behandeling vast en kan hij, indien daartoe aanleiding bestaat, een termijn vaststellen voor een mogelijke schriftelijke stukkenwisseling tussen de procesdeelnemers.⁵¹⁴ De (verdere) behandeling van de vordering tijdens de afgesplitste procedure kan op eenzelfde wijze plaatsvinden zoals hierboven in par. 7.10.3. is beschreven ten aanzien van de dwingendrechtelijk voorgeschreven tweefasen-constructie. Indien er niet wordt verzocht om een splitsing van het proces of indien daartoe volgens de rechter onvoldoende aanleiding bestaat, dan kan de huidige regelgeving omtrent het instellen van rechtsmiddelen zoals thans gehanteerd in een éénfaseproces van kracht blijven. De behandeling van de vordering blijft dan immers onderdeel van de hoofdzaak en de rechter zal

⁵¹¹ Keulen e.a. 2013, p. 75, onder voetnoot 44.

⁵¹² Overigens is het wat ons betreft niet ondenkbaar dat dit criterium ook wordt gehanteerd in de constructie waarin een tweefasenproces wordt gerealiseerd door middel van een tussenvonnis.

⁵¹³ Vgl. Borgers 2005, p. 78, die een soortgelijk voorstel heeft gedaan ten aanzien van een facultatief voorgeschreven tweefasenproces ter zake de ontneming van wederrechtelijk verkregen voordeel. Ook uit het onderzoek van Keulen e.a. blijkt dat het de voorkeur geniet om de loskoppeling van de vordering benadeelde partij bij de rechter te leggen, zie Keulen e.a. 2013, p. 125.

⁵¹⁴ Vgl. Borgers 2005, p. 78-79.

bij de sanctiebeslissing gelijktijdig een oordeel geven ter zake het civiele schadeverhaal. Als evenwel wordt besloten de vordering benadeelde partij los te koppelen van de hoofdzaak dan ontstaan dezelfde vragen en problemen zoals hierboven in paragraaf 7.10.3 zijn gesignaleerd bij de verkenning van het instellen van rechtsmiddelen in een dwingendrechtelijk tweefasenproces.

7.10.6 Een analyse van een facultatief tweefasenproces

Aangezien bij de huidige toepassing van het dwingendrechtelijk tweefasenproces in de ontnemingsprocedure naar voren is gebracht dat een facultatief voorgeschreven constructie mogelijk meer gewenst is, zal in deze paragraaf in algemene zin worden aangegeven welke effecten een facultatief tweefasenproces zal hebben ten aanzien van de acht toetsingsmaatstaven. Daarbij zullen tevens mogelijke voor- of nadelen ten opzichte van de dwingendrechtelijke constructie worden behandeld.

Voorafgaand aan die analyse past hier de opmerking dat de uitkomst per toetsingsmaatstaf sterk afhankelijk is van de vraag of een splitsing van het proces in een concrete zaak aan de orde is. Die vraag zal weer in sterke mate worden beïnvloed door de feiten en omstandigheden van het geval op basis waarvan in een concrete zaak wordt besloten tot splitsing van het strafproces.⁵¹⁵ Daarbij wordt als algemene verwachting gehanteerd dat in de meeste strafzaken geen splitsing van het proces zal plaatsvinden, aangezien de meeste vorderingen niet complex genoeg zijn om een dergelijke splitsing te rechtvaardigen. Van een dergelijke complexiteit zal naar verwachting eerder sprake zijn indien de vordering aanleiding geeft tot herstel en of de verdachte de strafrechtelijke aansprakelijkheid betwist.

1) Het accessoire karakter van de vordering

Ten aanzien van de toetsingsmaatstaf van het accessoire karakter van de vordering benadeelde partij dient te worden opgemerkt dat deze in de meeste zaken van kracht zal blijven, aangezien in het merendeel van de zaken geen splitsing van het strafproces zal plaatsvinden. Slechts in de zaken die voor splitsing in aanmerking komen zal het accessoire karakter worden verlaten. Ten opzichte van het dwingendrechtelijk tweefasenproces betekent dit dat in het merendeel van de zaken een (uiterst) positief effect valt te verwachten ten aanzien van deze toetsingsmaatstaf.

2) Het belang van een gewaarborgd strafproces, in het bijzonder de onschuldpresumptie

Als tweede toetsingsmaatstaf is in dit onderzoek de onschuldpresumptie gehanteerd. Bij een ontkennende verdachte zal deze toetsingsmaatstaf in het merendeel van de zaken negatief scoren in een facultatief tweefasenproces, aangezien naar verwachting het merendeel van de ingediende vorderingen geen aanleiding geeft tot splitsing van het strafproces. Dat brengt met zich dat in die zaken – ten tijde van de behandeling van de vordering – de schuld van de verdachte nog niet vaststaat, hetgeen op gespannen voet staat met de onschuldpresumptie

⁵¹⁵ Factoren die daarbij een rol van betekenis spelen zijn reeds behandeld in par. 7.10.4.6.

van de verdachte.⁵¹⁶ Op dit punt scoort een facultatief tweefasenproces dus aanzienlijk slechter ten opzichte van een dwingendrechtelijke constructie. In de strafzaken waarin wel wordt overgegaan tot splitsing zal dit punt wel (uiterst) positief scoren. Indien de verdachte het strafbare feit heeft bekend staat de onschuldpresumptie niet langer ter discussie, zoals hierboven bij de toetsing in paragraaf 7.10.4 naar voren is gekomen.

3) De ruimte voor wederzijdse betwisting

Ook de derde toetsingsmaatstaf van de wederzijdse betwisting zal overwegend negatief scoren, aangezien het merendeel van de zaken door middel van een éénfaseproces wordt afgedaan en in welke constructie de mogelijkheid voor een uitvoerig debat beperkt is. Dat geldt des te meer ten opzichte van een dwingendrechtelijk tweefasenproces, in welke constructie wel degelijk een uitgebreide(re) mogelijkheid bestaat het civiele schadeverhaal te behandelen. In de zaken waarin wordt besloten tot een splitsing van het proces over te gaan, zal deze toetsingsmaatstaf (aanzienlijk) positiever toetsen.

4) Berechting binnen redelijke termijn

De vierde toetsingsmaatstaf, die ter zake de redelijke termijn, zal daarentegen – zeker ten opzichte van een dwingendrechtelijke constructie – overwegend positief scoren, aangezien het merendeel van de zaken in één procedure zal worden afgedaan, hetgeen ten opzichte een dwingendrechtelijk tweefasenproces een aanzienlijke tijdswinst zal opleveren.

5) Het recht op een gewaarborgd proces voor het slachtoffer

Ook de vijfde toetsingsmaatstaf van het gewaarborgde proces voor het slachtoffer zal in een facultatief tweefasenproces uiterst positief worden beïnvloed. Een facultatief tweefasenproces kan immers, nog beter dan een dwingendrechtelijke constructie, de mogelijkheid bieden tot het leveren van maatwerk, waarbij rekening kan worden gehouden met alle omstandigheden van het geval. Zoals beschreven is het zeer goed denkbaar dat niet elke ingediende vordering benadeelde partij zich evengoed leent voor een uitgebreide behandeling die per definitie in het dwingendrechtelijk tweefasenproces wordt geboden.⁵¹⁷ Daarbij past de opmerking dat uit het dossieronderzoek dat in het kader van het onderhavige onderzoek is verricht, blijkt dat relatief weinig benadeelden op het onderzoek ter terechtzitting aanwezig zijn om een nadere toelichting te geven ter zake de ingediende vordering.⁵¹⁸ Dat doet de vraag rijzen of, naast de noodzaak tot uitgebreide betwisting van de vordering, benadeelden ook behoefte hebben aan een dergelijk debat.⁵¹⁹ Die vraag verdient wellicht enige relativering, aangezien een uitgebrei-

⁵¹⁶ Reeds uitvoerig is behandeld dat dit als een van de belangrijkste knelpunten van het huidige éénfaseproces wordt gezien, zie de inleidende opmerking bij par. 7.10.4.

⁵¹⁷ Zie paragraaf 7.10.4.6.

⁵¹⁸ Vgl. hoofdstuk 5, par. 5.4.3 en hoofdstuk 6, par. 6.4.2.4.

⁵¹⁹ Kool heeft betoogd dat een systematische omslag naar een tweefasenproces pas te rechtvaardigen is indien op basis van empirisch onderzoek (mede) een substantiële behoefte van slachtoffers bestaat tot een tweefasenbehandeling, zie Kool 2013, p. 600-601. Het verdient opmerking dat dat betoog is gevoerd ten aanzien van het spreekrecht van het slachtoffer, maar niet is in te zien waarom een behoefte van de benadeelde tot nadere onderbouwing van het civiel schadeverhaal niet ook (gedeeltelijk) zou moeten gelden ter zake de splitsing van het tweefasenproces ten behoeve van de behandeling van de vordering benadeelde partij.

dere mogelijkheid tot betwisting in een tweefasenproces een aanzuigende werking kan hebben op benadeelden. In ieder geval staat vast dat een facultatief tweefasenproces niet alleen maatwerk biedt ten aanzien van de inhoudelijke behandeling van de vordering, bijvoorbeeld door splitsing wanneer dat wenselijk is gelet op de complexiteit daarvan, maar ook maatwerk biedt ten aanzien van de andere belangen die in het kader van een gewaarborgd proces voor het slachtoffer van belang zijn, zoals bijvoorbeeld een afdoening binnen een redelijke termijn. Aldus vormt een facultatief tweefasenproces een platform waarbinnen maatwerk optimaal, nog meer dan bij een dwingendrechtelijk tweefasenproces, kan worden bereikt. In elke strafzaak moet de rechter een afweging maken van de diverse voorliggende belangen en op basis daarvan oordelen of een splitsing van het proces is gerechtvaardigd. Dat vormt een uiterst positieve indicatie voor een analoge toepassing van een facultatieve tweefasen-constructie in het strafproces.

6) Het optimaliseren van schadeloosstelling

Die uitstekende mogelijkheid tot het realiseren van maatwerk werkt eveneens door in de zesde toetsingsmaatstaf van een optimalisering van schadeloosstelling. Indien nodig biedt een facultatief tweefasenproces de mogelijkheid de vordering benadeelde partij los te koppelen van de hoofdzaak. Daardoor kan worden gerealiseerd dat een grotere groep van benadeelden ontvankelijk wordt verklaard. Ook is denkbaar dat door splitsing van het proces nauwkeuriger de hoogte van de schade kan worden bepaald, hetgeen eveneens in positieve zin bijdraagt aan een optimalisering van schadeloosstelling. Deze optimalisering van schadeloosstelling wordt echter ook bereikt in een dwingendrechtelijk tweefasenproces, zodat een facultatief voorgeschreven variant in dat verband geen extra voordeel oplevert.

7) Het veilig stellen van executieve voordelen voor het slachtoffer

Ten aanzien van de zevende maatstaf kan opnieuw de inmiddels veelvuldig herhaalde opmerking worden geplaatst dat de executieve voordelen van overeenkomstige toepassing kunnen worden verklaard, zodat een facultatief tweefasenproces geen verandering brengt ten opzichte van de huidige situatie in een éénfaseproces.

8) Werklast (uitvoeringslast) voor de organisaties

Als laatste kan omtrent de toetsingsmaatstaf van belastbaarheid worden opgemerkt dat deze voor het merendeel van de zaken geen extra belasting met zich brengt, aangezien in die zaken naar verwachting de vordering gelijktijdig met de hoofdzaak wordt behandeld. In de zaken waarin de complexiteit van de vordering een splitsing van het strafproces rechtvaardigt, zal de belasting voor de rechterlijke macht evenwel toenemen. Aldus toetst deze maatstaf eerder negatief dan positief.

7.10.7 Afsluitende opmerkingen

In deze paragraaf is getracht een indicatief beeld te schetsen van de wijzen waarop een tweefasenproces invulling kan krijgen ten behoeve van de behandeling van de vordering benadeelde partij. Daarbij zijn knelpunten gesignaleerd, waarbij niet voor elk knelpunt een volledig sluitende oplossing is gepresenteerd. Dat is ook niet het doel geweest van dit onderzoek, hetgeen veeleer is gelegen in het creëren van een aanzet op basis waarvan een nadere reflectie omtrent het tweefasenproces ten behoeve van de vordering benadeelde partij (en mogelijk de rol van het slachtoffer in het bredere perspectief) in het strafproces kan plaatsvinden. Onzes inziens is immers duidelijk dat de belangen van het slachtoffer, mede door de steeds verdere uitbreiding van diens rechten in het strafproces, op gespannen voet staan met de belangen van een verdachte. Die gespannen verhouding geeft voldoende aanleiding voor een nadere reflectie ten aanzien van een tweefasen-constructie ten behoeve van de behandeling van de benadeelde partij. Dat daarmee zal worden gebroken met enkele klassieke gedachten die aan het Nederlandse straf(proces)recht ten grondslag liggen is evident. Mede gelet op een steeds veranderende samenleving en de daarin heersende opvattingen, ook ten aanzien van de rol en rechten van het slachtoffer in het strafproces, behoeft dat echter geen belemmering te vormen om een dergelijke exercitie (opnieuw) te verrichten.⁵²⁰ Alvorens wordt besloten een dergelijk onderzoek te verrichten ligt het in de rede eerst door de wetgever een concept-raamwerk tot stand te laten brengen waarin tot uitdrukking komt hoe een tweefasenproces vorm zal krijgen, aangezien de invulling van de diverse factoren die de wenselijkheid van een tweefasenproces beïnvloeden sterk afhankelijk zijn van die precieze vormgeving.

7.11 Tarifiering van schadevergoeding

7.11.1 Achtergrond en ratio

Tarifiering of normering van schadevergoeding (hierna: tarifiering) wordt hier begrepen als de vaststelling van de hoogte van een vergoeding volgens een van tevoren vastgesteld tarief of vastgesteld normbedrag. Een dergelijke vaststelling van de hoogte van de schade sluit dus niet aan bij de omstandigheden van het individuele geval.⁵²¹ Steeds wordt bezien, als een bepaalde schadepost zich voordoet en aansprakelijkheid voor die schade is vastgesteld, welk bedrag aan de betreffende schadepost is gekoppeld. Zou een benadeelde recht hebben op vergoeding van zijn winterjas die door een onrechtmatige gedraging van de aansprakelijke is beschadigd, dan zou daarvoor bijvoorbeeld als vast bedrag 150 euro kunnen zijn gekoppeld. Het is dan niet meer de vraag wat de exacte waarde is van de beschadiging die dus door de aansprakelijke

⁵²⁰ Door Keulen e.a. is immers nog niet zo heel lang geleden uitvoerig onderzoek gedaan naar de voor- en nadelen van een tweefasenproces, waarbij een uitvoerige analyse is verricht over de wenselijkheid van een tweefasenproces in relatie tot de posities van het slachtoffer en de verdachte in het strafproces. Een nader onderzoek kan in belangrijke mate aansluiting zoeken bij dat onderzoek, zie Keulen e.a. 2013.

⁵²¹ Zie voor meer onderscheidingen in typen normering: Giesen e.a. 2001.

moet worden vergoed, maar bij de beschadiging van een winterjas dient steeds 150 euro te worden betaald.

Tarifiering is tussen de andere rechtsfiguren een vreemde eend in de bijt. De andere figuren bewerkstelligen een procedurele verandering, terwijl de tarifiering een materiële aanpassing bij de civiele voeging betreft. Dat leidt er vanzelfsprekend toe, zoals hierna ook blijkt, dat tarifiering in beginsel geen invloed uitoefent op de procedurele maatstaven. Toch gaat er ten aanzien van sommige maatstaven wel enige invloed uit van de tarifiering.

De belangrijkste argumenten die in de literatuur worden genoemd om tot normering van schadevergoeding over te gaan zijn de volgende. In de eerste plaats het argument dat een 'berekening' van schadevergoeding mogelijk wordt gemaakt waar dat anders (praktisch) onmogelijk zou zijn. Giesen, Kamminga en Barendrecht noemen daarnaast enkele voordelen die voor beide (civiele) procespartijen zouden gelden zoals 'meer rechtszekerheid', 'meer rechtsgelijkheid', 'minder (transactie)kosten', 'meer snelheid', 'minder belasting voor het slachtoffer' en 'betere mogelijkheden tot premiebetaling waardoor die premie lager blijft (althans zou kunnen blijven)'.⁵²²

Lindenbergh heeft in 2014 de normering van schadevergoeding, zowel voor vermogensschadeposten als vergoedingen van ander nadeel, voorgesteld om tot verbetering binnen het huidige model te komen en tegelijkertijd aan de verschillende bij het civiele schadeverhaal via het strafproces betrokken belangen tegemoet komen.⁵²³ Lindenbergh verwijst daarbij naar onder meer de bestaande normeringen door de Letselschade Raad.⁵²⁴ Die Raad heeft bijvoorbeeld richtlijnen met normbedragen opgesteld voor de vergoeding van huishoudelijke hulp, studievertraging en zelfwerkzaamheid. Een andere, typische regeling die Lindenbergh noemt is de compensatieregeling van de Rooms-Katholieke Kerk. De regeling is typisch vanwege het all-in karakter van de vergoedingen. Op grond van de regeling wordt de benadeelde een vergoeding geboden die alle schadeposten omvat – all-in dus. Zo'n regeling staat, constateert Lindenbergh onder verwijzing naar de Hoge Raad, weliswaar op gespannen voet met het civiele aansprakelijkheidsrecht, maar lijkt bij slachtoffers positief te worden ontvangen.⁵²⁵ Lindenbergh verklaart die reactie als volgt: 'De ogenschijnlijke precisie van indeling van allerlei schadeposten in verschillende categorieën en de exacte berekening van de hoogte sluiten nu eenmaal slecht aan bij de belevingswereld van degenen die de schade hebben geleden.'⁵²⁶

7.11.2 Huidige toepassing in de praktijk

Tarifiering van schadevergoeding gebeurt in de praktijk op verschillende hiervoor ook reeds benoemde gebieden. Het gaat vaak om schadeposten waarbij de berekening van vergoeding complex zijn of op terreinen waar de afwikkeling van schadevergoedingen binnen redelijke

⁵²² Giesen e.a. 2001, p. 144-145.

⁵²³ Lindenbergh 2014, p. 2702.

⁵²⁴ Zie: deletselschaderaad.nl.

⁵²⁵ HR 25 oktober 2002, *NJ* 2003, 171 m.nt. M. Scheltema. Zie ook: Lindenbergh 2014, p. 2701.

⁵²⁶ Lindenbergh 2014, p. 2701.

termijn gewenst is. Bestaande richtlijnen met normbedragen kunnen bijvoorbeeld worden gevonden op de website van de Letselschade Raad.⁵²⁷

7.11.3 Toetsing aan de acht maatstaven

De aard van rechtsfiguur van de tarifiering brengt met zich dat deze geen verschillende effecten meebrengt in de vier, hier onderscheiden basisposities. Ten aanzien van het onderscheid tussen de bekende en ontkennende verdachte past daarbij de opmerking dat aansprakelijkheid ten tijde van de toepassing van de tarifiering reeds is gevestigd. Tarifiering komt immers pas aan de orde nadat de civielrechtelijke aansprakelijkheid vaststaat. Daarbij speelt dan niet langer een rol of de verdachte het begaan van het strafbare ontkent of bekent.

Ook het onderscheid tussen het 'geen aanleiding tot herstel-scenario' en het 'aanleiding tot herstel-scenario' brengt naar verwachting geen noemenswaardige verschillen met zich ten aanzien van de beoordeling van de acht toetsingsmaatstaven. Niet is in te zien op welke wijze een van de toetsingsmaatstaven door dit onderscheid zal worden beïnvloed. Hooguit kan ten aanzien van maatstaf ter zake de optimalisering van de schadeloosstelling worden aangevoerd dat een vordering die aanleiding tot herstel geeft tot een hogere toekenning van een schadebedrag kan leiden ten opzichte van de situatie waarin geen tarifiering wordt gehanteerd. De indruk bestaat evenwel dat de invloed van dit scenario nagenoeg verwaarloosbaar is, zodat de hieronder beschreven uitkomsten hetzelfde worden geacht voor de vier basisposities.

1) Het accessoire karakter van de vordering

Tarifiering van schadevergoeding werkt positief uit op het accessoire karakter van de vordering. Dat wil zeggen: het feit dat de hoogte van de vergoedingsverplichting volgens van tevoren vastgestelde tarieven wordt berekend, zal de vordering op het punt van de berekening van de vergoedingsverplichting eenvoudiger maken, hetgeen positief uitwerkt op het accessoire karakter van de vordering.

2) Het belang van een gewaarborgd strafproces, in het bijzonder de onschuldpresumptie

De tarifiering van schadevergoeding is niet van invloed op het belang van een gewaarborgd strafproces.

3) De ruimte voor wederzijds betwisting

In geval van tarifiering van schadevergoeding zal, indien aansprakelijkheid wordt vastgesteld, de wederzijds betwisting van de concrete bedragen die voor verschillende schadeposten dienen te worden uitgekeerd niet meer aan de orde zijn. De ruimte strekt nog slechts tot het betwisten van de schadeposten of de toepassing van een specifiek tarief.

⁵²⁷ Zie: deletselschaderaad.nl.

4) Berechting binnen redelijke termijn

De tarifiering van schadevergoeding leidt hypothetisch tot een snellere afwikkeling van een procedure. Ingeval aansprakelijkheid wordt vastgesteld, wordt immers aan de hand van normbedragen een schadevergoeding aan de schadeposten gekoppeld. Discussie over de hoogte van de schadevergoeding is (in beginsel) niet meer aan de orde.

5) Het recht op een gewaarborgd proces voor het slachtoffer

De tarifiering van schadevergoeding is positief neutraal van invloed op het gewaarborgd proces. Het doet niet af aan de (procedurele) positie van het slachtoffer.

6) Het optimaliseren van schadeloosstelling

De tarifiering van schadevergoeding staat in die zin op gespannen voet met de schadeloosstelling dat er niet langer sprake is van een concrete begroting van de schade op grond van de omstandigheden van het individuele geval. De hoogte van de vergoeding zal dus vaak meer of minder zijn dan de werkelijke hoogte van de geleden schade. Daarbij dient te worden bedacht dat ook een concrete berekening een schijnzekerheid kan creëren in die zin dat niet vaststaat dat de uitkomst steeds een vergoeding is voor de werkelijk geleden schade.

7) Het veilig stellen van executieve voordelen voor het slachtoffer

De executieve voordelen blijven in stand indien gebruik wordt gemaakt van de figuur van tarifiering, zodat voor deze toetsingsmaatstaf een neutraal resultaat wordt verwacht.

8) Werklast (uitvoeringslast) voor de organisaties

De uitvoeringslast voor organisaties wordt minder, omdat de schadevergoeding eenvoudiger wordt berekend. Het is niet meer noodzakelijk op de specifieke situatie van het individu toegesneden berekeningen te maken.

7.11.4 Samenvatting: Tabel tarifiering

De resultaten van de toetsing van de rechtsfiguur van tarifiering aan de vier basisposities laat zich als volgt samenvatten:

Tabel 7.4: Tarifiering

	Basispositie 1	Basispositie 2	Basispositie 3	Basispositie 4
Accessoir karakter	+	+	+	+
Onschuldpresumptie	o	o	o	o
Wederzijdse betwisting	-/+	-/+	-/+	-/+
Redelijke termijn	+	+	+	+
Gewaarborgd proces slachtoffer	o	o	o	o
Optimalisering schadeloosstelling	-	-	-	-
Executieve voordelen	o	o	o	o
Belasting (uitvoeringslast)	++	++	++	++

Index: --: uiterst negatief; -: negatief; -/+: meer negatief dan positief; +: positief; ++: uiterst positief; o: neutraal

7.11.5 Overige opmerkingen

Tarifiering kent verschillen verschijningsvormen. Voor verschillende schadeposten kan een normbedrag worden vastgesteld. Dat kan meer of minder verfijnd. Een onderscheid kan worden gemaakt in (grof) kledingstukken, maar ook meer precies, bijvoorbeeld naar type broek (spijker/pantalon/etc.). In plaats van een normbedrag naar schadepost, kan ook een all-in som worden voorgesteld, een schadevergoeding voor verschillende schadeposten ineen, terwijl geen onderscheid wordt gemaakt naar schadepost. Bij de hierboven besproken analyse is steeds uitgegaan van normbedragen voor verschillende schadeposten. Daarbij kan worden bedacht dat naarmate die meer verfijnd wordt uitgewerkt, de belasting voor de procedure in algemeen zin wordt vergroot.

7.12 Conclusie: de vier rechtsfiguren in samenhang bezien

7.12.1 Geaggregeerd overzicht per maatstaf

In de voorgaande paragrafen zijn vier rechtsfiguren – de schadestaatprocedure, de voorzittersbeschikking, het tweefasenproces en de tarifiering – beoordeeld ter zake een mogelijke toepassing ten behoeve van het civiel schadeverhaal via het strafproces. Daarbij is elk van de vier rechtsfiguren geanalyseerd aan de hand van een achttal toetsingsmaatstaven. In deze overkoepelende paragraaf, wordt een geaggregeerd overzicht gegeven van die ‘score’. Tevens wordt bezien welke rechtsfiguur een oplossing biedt voor de in dit onderzoek gesignaleerde problemen van het civiele schadeverhaal, zoals beschreven in paragraaf 7.3. Daarbij is niet beoogd om tot een algemene conclusie te komen ten aanzien van de vraag welke rechtsfiguur aanbeveling verdient ter verbetering van het civiele schadeverhaal in strafzaken. Hier wordt in de eerste plaats slechts een overzicht gecreëerd van de beoordeling die per toetsingsmaatstaf heeft plaatsgevonden.

1) Het accessoire karakter van de vordering

De scores ter zake het behoud van het accessoire karakter van de vordering benadeelde partij zijn evenredig verdeeld over de vier rechtsfiguren, in die zin dat twee van de figuren positief scoren (de schadestaatprocedure en de tarifiering) en twee figuren negatief scoren (de voorzittersbeschikking en het dwingendrechtelijk tweefasenproces). Wat opvalt bij deze bevinding is dat de twee rechtsfiguren met een civielrechtelijke oorsprong positief scoren en de twee meer strafrechtelijk georiënteerde figuren negatief. Onzes inziens gaat het evenwel te ver om daar een causaal verband uit te destilleren met betrekking tot de onderhavige toetsingsmaatstaf.

2) Het belang van een gewaarborgd strafproces, in het bijzonder de onschuldpresumptie

De uitkomsten ten aanzien van de schadestaatprocedure en de tarifiering worden op geen enkele wijze beïnvloed door de vier basisposities, waarbij de figuren uiterst positief respectievelijk neutraal scoren op de toetsingsmaatstaf van een gewaarborgd proces. Bij de uitkomsten ter zake de voorzittersbeschikking en het dwingendrechtelijk tweefasenproces is evenwel duidelijk zichtbaar dat het onderscheid tussen een bekende en ontkennende verdachte cruciaal is. Bij deze twee rechtsfiguren is de onschuldpresumptie niet langer in het geding zodra de verdachte het strafbare feit heeft bekend. Dat brengt met zich dat ten aanzien van de voorzittersbeschikking evenals het dwingendrechtelijk tweefasenproces in de basisposities 3 en 4 een neutraal resultaat wordt verwacht op deze toetsingsmaatstaf.

Wordt daarentegen uitgegaan van een ontkennende verdachte, dan leert de verrichte analyse dat de uitkomst bij de voorzittersbeschikking en het dwingendrechtelijk tweefasenproces sterk afhankelijk is van de vraag of in de betreffende rechtsfiguur de schuld van de verdachte vast staat op het moment dat de vordering benadeelde partij wordt behandeld. Zo scoort het dwingendrechtelijk tweefasenproces positief in het kader van de onderhavige toetsingsmaatstaf, omdat de vordering pas wordt behandeld nadat de strafrechtelijke aansprakelijkheid is gevestigd.⁵²⁸ Daarentegen scoort de voorzittersbeschikking, waarin de rechter handelt op het moment dat die aansprakelijkheid nog niet is vast komen te staan, negatief. Aldus is de uitkomst van de score bij de onderhavige toetsingsmaatstaf sterk afhankelijk van de proceshouding van de verdachte (ontkennend vs. bekende) en het moment waarop het civiel schadeverhaal in het strafproces wordt behandeld.

3) De ruimte voor wederzijdse betwisting

De uitkomst van de analyse ter zake de toetsingsmaatstaf van de wederzijdse betwisting wordt in doorslaggevende mate beïnvloed door de ruimte die de rechtsfiguur biedt voor een (uitvoerige) inhoudelijke behandeling van het civiel schadeverhaal. Zo scoren de rechtsfiguren van de schadestaatprocedure en het dwingendrechtelijk tweefasenproces buitengewoon positief, omdat beide procedures de mogelijkheid creëren voor het voeren van een uitvoerig debat ter zake het civiel schadeverhaal. De voorzittersbeschikking scoort ten aanzien van alle basisposities neutraal voor de onderhavige toetsingsmaatstaf, aangezien de figuur nauwelijks

⁵²⁸ Om diezelfde reden scoort de rechtsfiguur van de schadestaatprocedure op deze maatstaf uiterst positief.

ruimte biedt voor wederzijdse betwisting. De rechtsfiguur van tarifiering scoort in de regel eerder negatief dan positief, aangezien deze figuur eveneens geen ruimte biedt voor een nadere onderbouwing door partijen. Sterker nog, door het gebruik van tarifiering zal de mogelijkheid tot inbreng van de procesdeelnemers afnemen.

4) Berechting binnen redelijke termijn

Opvallend is dat vrijwel alle rechtsfiguren, met uitzondering van de tarifiering, met zich brengen dat het proces langer duurt, hetgeen de berechting binnen een redelijke termijn onder druk zet. Dat is het directe gevolg van het gegeven dat de schadestaatprocedure, de voorzittersbeschikking en het dwingendrechtelijk tweefasenproces extra tijd gunnen voor de behandeling van het civiel schadeverhaal in het strafproces. Voor de laatstgenoemde drie rechtsfiguren betekent dat een negatieve score omtrent de behandeling van de strafzaak binnen een redelijke termijn. Alleen de figuur van de tarifiering levert naar verwachting een positief effect op ter zake de berechting in een redelijke termijn, omdat de behandeling van een vordering benadeelde partij daardoor naar verwachting minder tijd in beslag zal nemen.

5) Het recht op een gewaarborgd proces voor het slachtoffer

De drie rechtsfiguren die meer ruimte bieden voor een inhoudelijk debat en nadere aandacht voor het civiel schadeverhaal in het strafproces, te weten de schadestaatprocedure, de voorzittersbeschikking en het dwingendrechtelijk tweefasenproces, scoren ook positief tot uiterst positief op de toetsingsmaatstaf van het recht op een gewaarborgd proces voor het slachtoffer. Die conclusie is niet verwonderlijk als wordt bedacht dat alle drie die procedures de benadeelde partij meer ruimte bieden om zich te manifesteren als procesdeelnemer binnen het strafproces. In het verlengde daarvan is de uitkomst omtrent de tarifiering eveneens te verklaren. Deze rechtsfiguur scoort op de onderhavige toetsingsmaatstaf neutraal, aangezien binnen die figuur geen ruimte bestaat voor een nadere inbreng van het slachtoffer.

6) Het optimaliseren van schadeloosstelling

Reeds is naar voren gebracht dat bij deze toetsingsmaatstaf de verwachting bestaat dat naarmate de ruimte voor een inhoudelijke beoordeling van de vordering benadeelde partij en de mogelijkheid tot maatwerk toeneemt, een optimalere schadeloosstelling zal worden bereikt, zowel ten aanzien van de groep benadeelden die ontvankelijk wordt verklaard, als voor wat betreft de hoogte van de schade die geoptimaliseerd kan worden. Die verwachting is duidelijk herleidbaar in de scores van de diverse rechtsfiguren, aangezien de figuren die de mogelijkheid tot maatwerk en een uitvoerige inhoudelijke behandeling omvatten (schadestaatprocedure, voorzittersbeschikking en tweefasenproces) ook (uiterst) positief scoren ten behoeve van een optimalisering van de schadeloosstelling. Alleen de figuur van de tarifiering scoort negatief op deze toetsingsmaatstaf, omdat de ruimte voor maatwerk of een nadere behandeling van het civiel schadeverhaal in belangrijke mate afwezig is. De vaststelling van de schade wordt immers gerealiseerd door middel van vooraf vastgestelde normbedragen.

7) Het veilig stellen van executieve voordelen voor het slachtoffer

Ten aanzien van de toetsingsmaatstaf omtrent het behoud van de executieve voordelen die een benadeelde thans in het strafproces geniet, is op te merken dat de rechtsfiguren van de voorzittersbeschikking, het dwingendrechtelijk tweefasenproces en de tarifiering alle neutraal scoren, omdat de executieve voordelen in die figuren van kracht blijven. Alleen de rechtsfiguur van de schadestaatprocedure scoort negatief op deze toetsingsmaatstaf, aangezien in die procedure een benadeelde niet de voordelen geniet die aan het civiel schadeverhaal via het strafproces zijn verbonden. Overigens is het denkbaar dat de schadestaatprocedure in de strafrechtelijke context een andere invulling krijgt, zodat bij een dergelijke analoge toepassing de executieve voordelen van kracht kunnen blijven.

8) Werklast (uitvoeringslast) voor de organisaties

Voor alle onderzochte rechtsfiguren geldt dat het resultaat ter zake de werklast voor de organisaties in sterke mate wordt beïnvloed door de tijd die met de behandeling van een strafzaak is gemoeid. Voor de onderhavige toetsingsmaatstaf is daarbij gebleken dat slechts de figuur van de tarifiering een positief resultaat oplevert ten aanzien van de huidige situatie waarin het civiel schadeverhaal plaatsvindt. De andere drie rechtsfiguren scoren negatief (schadestaatprocedure en dwingendrechtelijke tweefasenproces) dan wel neutraal (voorzittersbeschikking) ten opzichte van de huidige vormgeving van het civiel schadeverhaal voor wat betreft de werklast die de rechtsfiguren met zich brengen. Meer in het bijzonder valt op dat de twee procedures die een vorm van splitsing betreffen – te weten de schadestaatprocedure en het dwingendrechtelijke tweefasenproces – negatief scoren, aangezien deze rechtsfiguren een (aanzienlijke extra) belasting voor de zittende en staande magistratuur met zich zullen brengen.

7.12.2 Concrete oplossingen?

Wat kan op grond van het voorgaande worden gezegd over de praktische betekenis van een eventuele (analoge) toepassing van de vier beschreven rechtsfiguren voor de praktijk van het civiele schadeverhaal via het strafproces? Voor welke van de in paragraaf 7.3 geformuleerde aandachtspunten bieden zij (mogelijk) een oplossing? Op die vraag wordt hieronder een antwoord geformuleerd. Althans voor zover mogelijk, want de gesignaleerde aandachtspunten kunnen uit hun aard soms niet worden opgelost via een creatieve toepassing van juridische regels. Opmerking ook behoeft dat de (in de bovengehanteerde volgorde) beschreven rechtsfiguur hier als aanknopingspunt geldt.

Schadestaatprocedure

In de eerste plaats dient ten aanzien van de schadestaatprocedure te worden opgemerkt dat deze rechtsfiguur voornamelijk een voordeel biedt ten aanzien van een uitgebreider debat omtrent de hoogte van de schade. Dat betekent dat de rechtsfiguur gedeeltelijk tegemoet komt aan de problematiek ter zake een gewaarborgd proces voor het slachtoffer. Van meer

praktische betekenis is de ruimte die wordt gecreëerd om de kwaliteit van de vordering te verbeteren, althans voor wat betreft de hoogte van de schade, aangezien in die procedure een nadere aanvulling van de onderbouwing kan plaatsvinden. In spiegelbeeld biedt dat ook de verdachte, in diens hoedanigheid als gedaagde, meer ruimte de vordering gemotiveerd te betwisten. Gelet op hetgeen in het voorliggende onderzoek is geconstateerd over de wisselende kwaliteit van de ingediende vorderingen⁵²⁹ en de bereidheid van officieren van justitie en rechters om, wanneer het strafrechtelijk daderschap vast kan worden gesteld, tegemoet te komen aan de wens tot schadevergoeding biedt toepassing van de schadestaatprocedure in dit opzicht een praktische oplossing,⁵³⁰ zij het dat het een negatief effect heeft op de redelijke termijn.

Voorzittersbeschikking

De mogelijke invloed van de voorzittersbeschikking ligt vooral invloed in de voorfase van het strafproces, hetgeen overigens er niet aan afdoet dat dit in belangrijk mate door kan werken in de eindfase van het proces. Dat in de voorfase door middel van een voorzittersbeschikking wordt ingegrepen betekent evenwel dat deze rechtsfiguur alleen uitkomst biedt voor gebreken in de vordering die voorafgaand aan het onderzoek ter terechtzitting worden geconstateerd. In die zaken draagt een voorzittersbeschikking bij aan een gewaarborgd proces voor de benadeelde partij, omdat hij een mogelijkheid krijgt zijn vordering nader te onderbouwen en aan te vullen. Daarmee wordt, net als bij de schadestaatprocedure, de problematiek van de kwaliteit van de onderbouwing van de vordering ondervangen.

Toepassing van de voorzittersbeschikking heeft echter het voordeel dat de benadeelde op een vrij efficiënte wijze de meeste optimale schadevergoeding kan realiseren, aangezien ook omissies veroorzaakt door de strafrechtelijke keten kunnen worden hersteld en zodoende een niet-ontvankelijkheid of een verminderde schadeloosstelling worden afgewend. Zodoende zou ook het vanuit de advocatuur gesignaleerde probleem van het niet tijdig kunnen beschikken over de stukken in tweede instantie kunnen worden opgelost.⁵³¹ Voor het probleem van de niet tijdige registratie in GPS ligt hier onzes inziens geen oplossing.⁵³² Het geven van een voorzittersbeschikking dient, gelet op de accessoire aard van de vordering benadeelde partij, een subsidiaire voorziening te zijn en kan niet gelden als oplossing voor een structureel probleem in de werkprocessen van het Openbaar Ministerie. Niettemin kan, met inachtneming van de subsidiariteit, via de voorzittersbeschikking een mogelijkheid worden geboden tot correctie voorafgaand aan het onderzoek ter terechtzitting. Zodoende kan een voor de benadeelde teleurstellende uitkomst van het civiel schadeverhaal worden voorkomen, al verdient het opmerking dat die correctiemogelijkheid geen garantie vormt voor een

⁵²⁹ We roepen hier in herinnering dat er geen eenduidige verklaring is gevonden voor de soms kwalitatief onvoldoende onderbouwing van de vorderingen benadeelde partij. Zie te dezen onder andere par. 6.5, maar ook par. 5.4.8 en 5.4.11.

⁵³⁰ We roepen hier bovendien in herinnering dat destijds bij de verruiming van het voegingscriterium door de wetgever is overwogen dat het enkele feit dat de vordering nadere onderbouwing behoeft geen aanleiding hoeft te geven tot een niet-ontvankelijkheid. Ook hierin klinkt de wens door om de benadeelde partij de mogelijkheid tot nadere onderbouwing te geven; *Kamerstukken II 2007/2008*, 30 145, nr. 16.

⁵³¹ Zie par. 4.4.4 en par. 6.4.3.

⁵³² Zie par. 4.4.3.

succesvolle afloop. In aansluiting hierop kan de voorzittersbeschikking wellicht ook een zekere ruimte bieden om mogelijk te hoge verwachtingen van de benadeelde partij op voorhand te temperen.⁵³³ Hier houden we echter een slag om de arm, want de onpartijdigheid van de rechter stelt hier zijn grenzen. Niettemin wijst het onderzoek uit dat de rechter, al naar gelang diens taakopvatting, bereid is enige ruimte tot sturing inzake het civiele schadeverhaal te nemen.⁵³⁴

Het tweefasenproces

Deze rechtsfiguur heeft als belangrijkste voordeel dat zowel voor de benadeelde als de verdachte een gewaarborgd proces onder alle omstandigheden kan worden gerealiseerd. Daarmee wordt tegemoet gekomen aan de gesignaleerde problematiek van de steeds verder oplopende spanning tussen de rechten en belangen van het slachtoffer en die van de verdachte, als gevolg van de toenemende slachtofferparticipatie in het strafproces.⁵³⁵ In navolging daarvan wordt de benadeelde in staat gesteld zijn ingediende vordering uitgebreider te onderbouwen en toe te lichten, hetgeen ten goede komt van de kwaliteit van de onderbouwing van de vordering. Die nadere onderbouwing zal voorts een positief effect hebben ten aanzien van een optimale(re) vergoeding van de door de benadeelde geleden schade. Ook kan een tweefasen-constructie uitkomst bieden ten aanzien van de problematiek omtrent het ontbreken van informatie betreffende de (concept-)tenlastelegging, mits het tweefasenproces zodanig wordt geconstrueerd dat het mogelijk wordt een vordering benadeelde partij in te dienen na de bewezenverklaring. De vordering kan dan immers vorm krijgen op grondslag van de bewezenverklaring. Dit zou tegemoet komen aan de in het onderzoek gesignaleerde problemen betreffende de gegunde tijd inzake de voorbereiding en de daarin gelegen noodzaak voor het slachtoffer zich actief op te stellen.⁵³⁶

Ten aanzien van het tweefasenproces is reeds opgemerkt dat de voordelen vooral worden verwacht bij complexere varianten van het civiel schadeverhaal. Het overgrote deel van de ingediende vorderingen zal echter niet dusdanig complex zijn dat deze gebaat zijn bij een behandeling door middel van een tweefasenproces. Dat brengt met zich dat de voordelen die uit een tweefasenproces voortvloeien naar verwachting het best kunnen worden gerealiseerd door middel van een facultatief voorgeschreven variant, zodat rekening kan worden gehouden met alle feiten en omstandigheden die ten grondslag liggen aan een strafzaak en kan per zaak worden beoordeeld of een splitsing van het proces wenselijk is. Die optie doet ook recht aan het accessoire karakter van de vordering benadeelde partij.

⁵³³ Zie o.a. par. 4.4.6.

⁵³⁴ Zie ook de antwoorden op de voorgelegde casus in par. 6.4.16.

⁵³⁵ Zie onder andere par. 6.4.4.1 en 6.4.5.2.

⁵³⁶ Zie onder andere par. 4.4.2. In aansluiting hierop kunnen ook de bevindingen van Van Dongen e.a. 2013 in herinnering worden geroepen waaruit blijkt dat slachtoffers niet altijd direct in staat zijn adequaat te reageren op vanuit overheidswege gestelde vragen en toegezonden informatie inzake (de wens tot het) civiele schadeverhaal via het strafproces. Ook de uit de in dit onderzoek gehouden interviews met advocaten blijkt dat er rekening mee moet worden gehouden dat slachtoffers niet altijd (juridisch) adequaat reageren (zie o.a. par. 6.4.2).

Tarifering

Als laatste is in dit onderzoek de tarifiering aan bod gekomen. Tarifiering biedt vooral een (praktische) oplossing voor moeilijk vast te stellen hoogtes van schade. Daarmee worden de aandachtspunten die verband houden met de vaststelling van de (civielrechtelijke) aansprakelijkheid niet weggenomen. Tarifiering komt evenwel ten goede van het behoud van het accessoire karakter van het civiele schadeverhaal, evenals de redelijke termijn en de uitvoeringslast voor de betrokken organisaties. Tevens kunnen teleurstellingen bij de benadeelde partij door middel van tarifiering (gedeeltelijk) worden voorkomen, omdat na vaststelling van de aansprakelijkheid voor de benadeelde duidelijk is dat in ieder geval enig bedrag zal worden vergoed. De hoogte van dat bedrag kan echter alsnog voor teleurstelling bij de benadeelde zorgen, hetgeen in sterke mate zal worden beïnvloed door de persoonlijke verwachting van de concrete benadeelde. Het managen van de verwachtingen van het slachtoffer wordt evenwel op zichzelf niet tot nauwelijks door tarifiering beïnvloed.

7.12.3 Afronding

Concluderend valt in algemene zin op dat de vier rechtsfiguren de nodige verbetering realiseren ten aanzien van een gewaarborgd proces (zowel voor de benadeelde als de verdachte), de mogelijkheid tot wederzijdse betwisting en een optimalisering van de schadeloosstelling. Ten opzichte van deze voordelen dient evenwel ook te worden opgemerkt dat de rechtsfiguren die deze progressie bieden (te weten de schadestaatprocedure, de voorzittersbeschikking en het tweefasenproces), slecht scoren op de toetsingsmaatstaven van de berechting binnen een redelijke termijn en de belasting voor de organisaties.

In zoverre fungeren deze maatstaven tot op zekere hoogte als communicerende vaten. Naarmate een rechtsfiguur meer mogelijkheden biedt voor wederzijdse betwisting, een gewaarborgd proces beter kan worden gerealiseerd en optimalisering van de schadeloosstelling beter kan worden bereikt, gaat dat in de regel ten koste van een berechting binnen een redelijke termijn en de belasting van de organisaties. Dit verband illustreert ook dat de in dit onderzoek gehanteerde toetsingsmaatstaven niet ieder op zichzelf doorslaggevend kunnen zijn voor de keuze van een bepaalde rechtsfiguur ten behoeve van een verbetering van het civiel schadeverhaal in het strafproces. Steeds zullen de maatstaven in samenhang en onderling verband moeten worden gezien.

Ter beantwoording van de vraag of het aanbeveling verdient te overwegen om een of meerdere van deze rechtsfiguren in te voeren ter verbetering van het civiel schadeverhaal in het strafproces, zal een beoordeling moeten plaatsvinden waarbij de gehanteerde maatstaven tegen elkaar worden afgewogen. Daarbij moet tevens worden overdacht of aan elke toetsingsmaatstaf een even zwaar gewicht wordt toegekend, mede indachtig de diverse belangen die in het strafproces dienen te worden gerespecteerd. In dit onderzoek heeft een inventarisatie plaatsgevonden van de argumenten die bij een dergelijke beoordeling een rol van betekenis spelen, zodat handvatten worden geboden op basis waarvan een keuze eventueel kan worden gemaakt. Gelet op het verkennende karakter van de in dit hoofdstuk beschreven

overwegingen en de fundamentele aard van de problematiek, met de bijbehorende complexe afwegingen, past het ons niet om een expliciete aanbeveling te doen voor een keuze van een van de beschreven rechtsfiguren. Temeer niet daar, zoals uit het onderzoek naar voren is gekomen, ook binnen het bestaande strafvorderlijk raamwerk ruimte kan worden gevonden om het civiele schadeverhaal te verbeteren. Daarbij geldt echter één kanttekening, namelijk dat – zoals het voorliggende onderzoek leert – de problematiek rondom het civiele schadeverhaal niet geïsoleerd zou moeten worden begrepen, maar in samenhang met de (strafvorderlijke) gevolgen van de groeiende slachtofferparticipatie.

Hoofdstuk 8

Leesvervangende samenvatting en conclusie

8.1 Aanleiding tot het onderzoek

Daargelaten dat niet ieder slachtoffer schadeloosstelling wenst voor het wegens het overkomen strafbare feit geleden nadeel, is uit eerder onderzoek bekend dat schadevergoeding voor nadeel naar aanleiding van een overkomen misdrijf in de regel op prijs wordt gesteld.⁵³⁷ Dat gegeven vindt een weerklank in het justitiële slachtofferbeleid. Daarin heeft de overheid zich (onder andere) ten doel gesteld de mogelijkheden tot schadeverhaal voor slachtoffers te verbeteren.⁵³⁸ Het streven is te komen tot een vereenvoudiging van procedures zodat het voor slachtoffers gemakkelijker wordt hun schade te verhalen; uitgangspunt is dat 'de dader betaalt'. De aandacht gaat daarbij met name uit naar het strafrechtelijk traject en mogelijke verbeteringen daarbinnen. Daarmee is niet gezegd dat het civielrechtelijke traject niet in beeld zou zijn als mogelijke route voor civiel verhaal. Integendeel, ook te dien aanzien zijn geluiden hoorbaar.⁵³⁹ Verkenningen leren echter dat benadeelden de strafrechtelijke route vooralsnog verkiezen boven die van het civiele recht.⁵⁴⁰

Het huidige slachtofferbeleid bouwt voort op de beleidslijn die is ingezet halverwege de jaren tachtig van de vorige eeuw. Sinds die tijd heeft met de invoering van de Wet Terwee een gestage uitbouw plaatsgevonden van de positie van de benadeelde partij, onder andere via een verruiming van het ontvankelijkheids criterium ex artikel 361 lid 3 Sv in 2010. Of een vordering van de benadeelde partij ontvankelijk is wordt sindsdien beoordeeld naar de maatstaf van de onevenredige belasting voor het strafgeding (artikel 361 lid 3 Sv). Het Openbaar Ministerie oriënteert zich bij het opstellen van het advies ter zake van de ontvankelijkheid van de vordering benadeelde partij op hetzelfde criterium.

In het voorliggende, door het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum aan Ucall aanbestede onderzoek is de voegingspraktijk anno 2016 verkend. Doel van het onderzoek was te bezien hoe het civiele schadeverhaal via het strafproces tegenwoordig verloopt, en welke beletselen zich te dezen voordoen. De vraag die in dit onderzoek centraal stond luidt:

*Hoe ziet de praktijk van de besluitvorming van de strafrechter ten aanzien van de afdoening van de voeging benadeelde partij in het strafproces er anno 2016 uit?*⁵⁴¹

⁵³⁷ Zie Mulder 2009; Schrama & Geurts 2012 en Mummert 2014. Voor een nuancering: Akkermans 2015.

⁵³⁸ Ministerie van Veiligheid en Justitie 2013, par. 3.2.4. Voorts p. 25-26 en 32, waar wordt gesproken van het 'Verbetertraject Schadeverhaal'.

⁵³⁹ Zie Van den Emster 2012.

⁵⁴⁰ Schrama & Geurts 2012; Van Dongen e.a. 2013.

⁵⁴¹ Zie voor een beschrijving van de deelvragen, hoofdstuk 1, par. 1.2.

8.2 Onderzoeksmethoden en onderzoeksdesign

De praktijk van het civiele schadeverhaal via het strafproces is in beeld gebracht via triangulatie van onderzoeksmethoden. Om het juridische frame helder te krijgen is een desk study uitgevoerd naar de wet- en regelgeving, en de uitleg daarvan door de rechtspraak. Daarnaast is empirisch onderzoek verricht; dit onderdeel bestond uit drie deelonderzoeken.

Voor het empirisch onderzoek geldt dat dit een bepaalde focus heeft gehad. We hebben er voor gekozen ons te richten op de categorie 'Regulier', oftewel strafzaken betreffende misdrijven die als regel worden afgedaan door de meervoudige kamer. Voorts hebben we ons gericht op de afdoening in eerste aanleg, en ten slotte is het dossieronderzoek beperkt tot vier delictscategorieën: vermogensdelicten, mishandeling, vernieling en openbare geweldpleging (en de daaraan verbonden gekwalificeerde vormen). Deze keuzes berusten op de volgende overwegingen.

Te opteren voor de categorie 'Regulier' lag voor de hand omdat het beleid ter zake van civiel schadeverhaal daarvoor nog het minst is uitgekristalliseerd. Er is dus geen onderzoek gedaan naar het civiele schadeverhaal bij de ZSM-afdoening, noch voor de categorie maatwerk. De keuze voor de meervoudige kamer in eerste aanleg als forum berust op de overweging dat de politierechter mondeling vonnis wijst en dergelijke dossiers derhalve weinig informatie bevatten. De eerste aanleg is gekozen om er zeker van te zijn dat de uitspraken in kracht van gewijsde waren gegaan, om die reden ook is 2014 genomen als jaar van onderzoek. Daarmee is voldoende aangesloten op de realiteit, maar is ook voorkomen dat zaken nog in appel onder de rechter zouden zijn. De keuze om de dossiers te beperken tot de vier delictscategorieën (vermogenscriminaliteit, mishandeling, vernieling en openlijke geweldpleging) is ingegeven door de gedachte dat het bij dit soort delicten in de regel zou gaan om voor de strafrechter behapbare schades, schades dus die via het strafrecht te verhalen zouden moeten zijn. Overigens golden de hier beschreven beperkingen in mindere mate voor de gehouden vraaggesprekken. Wel is ook hier uitdrukkelijk aangegeven dat de ZSM-afdoening geen onderwerp van onderzoek was binnen deze studie.⁵⁴²

Vanuit deze opzet is eerst het voortraject verkend. Daartoe zijn werkbezoeken gebracht aan twee Slachtofferloketten, in aansluiting waarop interviews zijn gehouden met professionals werkzaam binnen deze en andere Slachtofferloketten.⁵⁴³ Respondenten waren in dienst van het Openbaar Ministerie of SHN. Deze vraaggesprekken met 'de werkvloer' zijn aangevuld met enkele interviews met beleidsmedewerkers (landelijk en regionaal niveau).⁵⁴⁴ Nadat zo een beeld was verkregen van de voorbereiding van de voeging benadeelde partij is op dezelfde (6) arrondissementsparketten een dossierstudie uitgevoerd. Het betrof een at random getrokken steekproef op grond van de RAC-min, waartoe in totaal 240 dossiers werden geselecteerd. In aanvulling op deze kwantitatieve verkenning zijn trendgegevens

⁵⁴² Niettemin refereerden de respondenten in de vraaggesprekken bij tijd en wijle aan deze afdoeningsvorm; waar die opmerkingen relevant waren voor dit onderzoek is daarvan verslag gedaan.

⁵⁴³ De respondenten zijn verworven via het stellen van gerichte vragen en daarop gebaseerde doorverwijzing (purposive sampling).

⁵⁴⁴ De meeste van deze respondenten waren werkzaam voor SHN, een enkele respondent voor het Openbaar Ministerie.

(2010-2014) geanalyseerd. Het derde luik van het empirische deel bestond uit interviews met rechters, officieren van justitie, advocaten-generaal⁵⁴⁵ en slachtofferadvocaten.

In aanvulling op bovenstaande is vervolgens een tweede literatuurstudie uitgevoerd. Het betreft een rechtstheoretische verkenning naar vier rechtsfiguren (schadestaatprocedure, voorzittersbeschikking, splitsing van het strafproces en tarifiering) waarvan de (analoge) toepassing mogelijk zou kunnen bijdragen aan de bevordering van het civiele schadeverhaal via het strafrecht.

De op deze wijze gegenereerde (rechts)theoretische inzichten en empirische data zijn in samenhang bestudeerd en beschreven. Daarbij is aansluiting gezocht bij de bevindingen uit de evaluatie van 2007,⁵⁴⁶ zodat kon worden gezien of de destijds geconstateerde knelpunten inmiddels zijn opgelost en of zich wellicht nieuwe hebben aangediend.

8.3 Voorafgaand aan het verslag van bevindingen

8.3.1 Preliminair opmerkingen en terugblikkend

Voordat verslag wordt gedaan van de belangrijkste onderzoeksbevindingen is het van belang om twee ‘preliminaire’ opmerkingen te maken. De eerste ziet op de plaatsing van de problematiek in het tijdsbeeld, de tweede op een juridisch-technische complicatie die eigen is aan de besluitvorming betreffende het civiele schadeverhaal. Voor een goed begrip van de onderzoeksbevindingen is het van belang voor beide op voorhand aandacht te vragen. Daarnaast wordt voorafgaand aan de beschrijving van de uitkomsten van dit onderzoek een korte samenvatting gegeven van de belangrijkste bevindingen uit het onderzoek van Van Wingerden e.a. uit 2007 teneinde te zien of, en in hoeverre de destijds gesignaleerde knelpunten nog spelen.

8.3.1.1 Tijdsbeeld

Vooropgesteld moet worden dat het beeld van de voegingspraktijk zoals dat zich nu aftekent niet geïsoleerd moet worden begrepen, maar als onderdeel van omvangrijker en – belangrijk – complexer wordende ontwikkelingen rondom de participatie van het slachtoffer in het strafproces. Waar deze vroeger in de periferie van de strafrechtspleging verkeerde, is het slachtoffer – ook als benadeelde partij – procesdeelnemer geworden. Dat vraagt om een inbedding in de praktijk van de strafrechtspleging en om gewenning in een omgeving die in de regel vanwege de daarin gelegen primaire taakopdracht (lees: materiële waarheidsvinding in de context van een gewaarborgd (straf)proces) terughoudend reageert. Anderzijds zijn deze ontwikkelingen niet van vandaag of morgen en is de strafrechtspleging, zoals blijkt uit het voorliggende onderzoek, er inmiddels aan gewend geraakt ook de belangen van het slachtoffer te wegen. In deze, soms botsende dynamiek tussen veranderende wetgeving en te realiseren beleidsdoelen

⁵⁴⁵ In het navolgende worden de respondenten van het Openbaar Ministerie kortheidshalve aangeduid als officieren van justitie.

⁵⁴⁶ Van Wingerden e.a. 2007.

enerzijds, en gewaarborgde vervolging, waarheidsvinding en straftoemeting anderzijds, moeten de hieronder beschreven bevindingen worden begrepen.

8.3.1.2 De eigen aard van de ontvankelijkheidsbeslissing

De tweede 'preliminaire' opmerking betreft de wijze waarop de ontvankelijkheidsbeslissing tot stand komt. Er is namelijk sprake van een 'samenvallen' van het formele oordeel over de ontvankelijkheid en het (vooruitlopende) materiële oordeel over de gegrondheid van de vordering benadeelde partij. De wet biedt weliswaar een mogelijkheid deze uit elkaar te houden, namelijk door de vordering kennelijk niet-ontvankelijk te verklaren (artikel 333 Sv), maar die wordt zelden uitgesproken. De kennelijke niet-ontvankelijkheid heeft een 'preliminair' karakter en brengt tot uitdrukking dat de rechter de vordering op voorhand ongegrond acht.

In de regel volgt de beslissing over de ontvankelijkheid echter pas na beraadslaging in raadkamer. Wanneer de raadkamer van oordeel is dat het geven van een inhoudelijk oordeel over de vordering (gegrondheid en daaruit volgende (gedeeltelijke) toe- of afwijzing) de besluitvorming over de strafzaak onevenredig zou belasten, dient een niet-ontvankelijkheid te volgen. Maar onder de noemer van een niet-ontvankelijkheid kan ook een 'afwijzing' van de vordering schuil gaan. In de praktijk wordt namelijk slechts bij uitzondering een afwijzing uitgesproken. De aanleiding daartoe ligt in de beperkte ruimte die het strafproces biedt om acht te slaan op de vordering, in samenhang met het feit dat een inhoudelijke beoordeling de weg naar de civiele rechter zou afsnijden. Conform de instructie van het LOVS volgt in de gevallen waarin aanleiding zou zijn voor een afwijzend oordeel veelal een niet-ontvankelijkheid. Daarbij kan de rechter bovendien een gedeelte van de vordering ontvankelijk verklaren en toewijzen, en een ander deel niet. De rechter mag de vordering daartoe desnoods ambtshalve splitsen, maar die toepassing hebben we in het onderhavige onderzoek niet gevonden.

Uit de strafdossiers is echter niet op te maken op welke inhoudelijke gronden (onevenredige belasting of 'verhulde' afwijzing) een niet-ontvankelijkheid berust. De veelal summiere motivering van de besluitvorming over het civiele schadeverhaal door de rechter draagt hieraan bij. Daarbij komt dat de informatie betreffende het civiele schadeverhaal in de geselecteerde strafdossiers niet altijd volledig was. Regelmatig ontbraken er stukken, of bleek de besluitvorming impliciet en kon niet met zekerheid worden vastgesteld welke factoren daaraan ten grondslag hebben gelegen.⁵⁴⁷ De analyse werd bovendien gehinderd door de vele combinaties van uitspraken over de vordering benadeelde partij die mogelijk zijn.⁵⁴⁸ Een extra complicatie, ten slotte, lag in het gegeven dat de registratie in de RAC-min data (onder andere) op het punt (niet-)ontvankelijkheid niet kloppend was.

⁵⁴⁷ Zie Van Wingerden e.a. 2007, p. 162-163. De constatering dat succes- en faalfactoren niet konden worden afgeleid uit de dossiers, maar eerder in verband dienden te worden gebracht met de bevindingen uit de vraaggesprekken geldt ook voor dit onderzoek.

⁵⁴⁸ Zie voor gelijke bevindingen: Van Wingerden e.a. 2007, p. 110, in het bijzonder tabel 5.1. Opgemerkt wordt: 'Vanwege de vele combinaties van uitspraken over de uitspraken van de benadeelde partij en de onbekendheid met het aantal benadeelde partijen dat zich heeft gevoegd, is het onmogelijk om aan te geven bij hoeveel benadeelde partijen de vordering geheel of gedeeltelijk is toegewezen'.

8.3.1.3 Terugblik: de bevindingen van Van Wingerden e.a. uit 2007

Hierboven is al gerefereerd aan het evaluatieonderzoek van Van Wingerden e.a.. Hoewel dit onderzoek op zichzelf staat en de opzet ervan ook enigszins anders is, is het met het oog op de vraag of er de afgelopen jaren verbeteringen hebben plaatsgevonden ten behoeve van het civiele schadeverhaal via het strafproces zinvol om terug te kijken op eerdere bevindingen. Om die reden volgt hier een samenvatting van de belangrijkste bevindingen uit het onderzoek van Van Wingerden e.a.⁵⁴⁹ en wordt daarop in de beschrijving van de bevindingen uit het voorliggende onderzoek terug gekomen.

De belangrijkste bevindingen uit 2007 betroffen:

1. De problemen die werden geconstateerd met betrekking tot het vroegtijdig verzenden van het Schadeformulier. Dat gaf aanleiding tot teleurstelling, omdat het betreffende feit soms niet op de tenlastelegging werd opgenomen, terwijl door toezending van het Schadeformulier een andere indruk was ontstaan bij slachtoffers. Daarentegen werd ook geconstateerd dat latere toezending van het Schadeformulier, en dus latere voeging, een risico meebracht dat de voeging niet tijdig gedaan werd;
2. Geconstateerd werd dat slachtoffers het soms moeilijk vonden het Schadeformulier in te vullen. Ondanks dat men werd geïnformeerd over de mogelijkheid tot het invoeren van de hulp van SHN werd dat niet altijd gedaan.
3. Er was sprake van gemankeerde vorderingen en onderbouwingen door de benadeelde partij;
4. Geconstateerd werd dat er capaciteitsgebrek was bij SHN op het niveau van de voegingcontroleurs, en dat deze onder tijdsdruk moesten werken. Dit laatste speelde met name wanneer de voeging kort voor de zitting binnenkwam bij de voegingcontroleur.⁵⁵⁰
5. Vorderingen werden op een laat moment ingediend door de benadeelde partij, dat bracht een risico mee op rondzwerven door de burelen van het Openbaar Ministerie.
6. Wanneer de rechter van oordeel was dat de vordering niet toewijsbaar was, werd deze niet-ontvankelijk verklaard; een afwijzing kwam zelden voor. Rechters namen als uitgangspunt dat waar mogelijk in ieder geval 'iets' zou moeten kunnen worden toegewezen. Wanneer de benadeelde partij echter overvroeg nam die bereidheid af.
7. De bereidheid van de rechter om ten behoeve van een toewijzing van de vordering benadeelde partij gebruik te maken van diens schattingsbevoegdheid hing af van de kennis van het civiele recht. Eenzelfde bevinding gold voor de schadeposten die werden toegewezen.
8. Er werd een duidelijk verschil in taakopvatting geconstateerd tussen rechters. Sommigen zouden een formalistischer opstelling betrachten jegens het civiele schadeverhaal dan anderen.
9. Rechters en officieren van justitie gaven aan dat er gelet op de processuele positie van de verdachte in het strafproces weinig ruimte was voor het voeren van verweer tegen de

⁵⁴⁹ Van Wingerden e.a. 2007, hoofdstuk 7 en par. 4.1.4.

⁵⁵⁰ We roepen in herinnering dat de controle op de voeging destijds op een later moment in de voorbereiding was ingebouwd, namelijk kort voor de zitting.

vordering benadeelde partij. De verdachte zou geneigd zijn ‘het beste van zichzelf te laten zien’.

10. Daaraan toegevoegd werd de bevinding dat uit het vonnis niet duidelijk zou blijken hoe het gevoerde verweer, in het bijzonder betreffende de opgevoerde posten, werd gewaardeerd;
11. Het voeren van een verweer maakte, zo werd het althans ervaren, niet veel uit voor de besluitvorming temeer niet daar de gevoerde verweren veelal niet voldoende gespecificeerd werden.
12. In aansluiting daarop werd vastgesteld dat de motivering van de besluitvorming omtrent de vordering benadeelde partij in de regel marginaal was.
13. Ingeval er meerdere daders waren werden deze hoofdelijk aansprakelijk gesteld. Daarbij gold wel dat de vervangende hechtenis soms werd gematigd.

8.4 Verslag van bevindingen

Hieronder volgt een verslag van de belangrijkste bevindingen, te beginnen met die uit hoofde van het dossieronderzoek. Daarna worden de uitkomsten van de vraaggesprekken beschreven waarbij achtereenvolgens de voorbereiding van het civiele schadeverhaal en de zittingsfase aan de orde komen. Wanneer relevant wordt gerefereerd aan de bevindingen van het onderzoek van Van Wingerden e.a. uit 2007.

*8.4.1 De belangrijkste cijfermatige bevindingen*⁵⁵¹

De gegevens over de periode 2010-2014 laten een relatief stabiel beeld zien van het aantal strafzaken waarin een benadeelde partij zich heeft gevoegd: gemiddeld 17909 zaken per jaar. Het aantal zaken waarin een vordering niet-ontvankelijk wordt verklaard vertoont neemt af. In spiegelbeeld neemt het aantal zaken waarin een vordering (geheel of gedeeltelijk) ontvankelijk wordt verklaard toe. Het betreft een sterke toename: gold voor 2010 nog dat een op de drie zaken (geheel of gedeeltelijk) ontvankelijk werd verklaard, voor 2010 was dat bijna twee op de drie zaken.

Gespecificeerd naar delictscategorie geven de geaggregeerde gegevens aan dat de delictscategorie diefstal het meest vertegenwoordigd is.⁵⁵² Overigens laten deze gegevens voor de vier voor dit onderzoek gekozen delictscategorieën (diefstal, mishandeling, vernieling en openlijke geweldpleging) zien dat deze delicten regelmatig aanleiding aangeven tot het zoeken van civiel schadeverhaal via het strafproces: meer dan een op de zes vorderingen benadeelde partij betreft een van deze vier delictscategorieën.

Over de bevindingen uit hoofde van het dossieronderzoek kan bij wijze van samenvatting het volgende worden opgemerkt. Wanneer de benadeelde naar aanleiding van

⁵⁵¹ De tabellen en figuren waarin in dit hoofdstuk wordt gerefereerd staan opgenomen in hoofdstuk 5.

⁵⁵² Overigens laten de gegevens op geaggregeerd niveau zien dat de vier, voor dit onderzoek gekozen delictscategorieën ook op dat niveau sterk vertegenwoordigd zijn: meer dan een op de zes vorderingen betreft een van deze vier delictscategorieën.

zo'n misdrijf besluit zich te voegen in het strafproces gebeurt dat in de meeste gevallen met behulp van het Slachtofferloket, van waaruit bijstand wordt verleend bij het opstellen van de vordering. Gebruik van het Schadeopgaveformulier daarbij doet de ontvankelijkheid afnemen. Er is niet vastgesteld of in deze gevallen sprake is geweest van assistentie door SHN. Wel kan worden gewezen op het feit dat in bijna de helft van de zaken bijstand is verleend door SHN ten behoeve van het opstellen van de vordering benadeelde partij en in een kwart van de zaken door een advocaat.⁵⁵³ In dit verband kan nog worden gewezen op de door respondenten gedane melding dat op sommige Slachtofferloketten sprake was van tijdsdruk en capaciteits-tekort bij SHN.

In de gevonden registraties (N=217) werden verreweg de meeste vorderingen geheel of gedeeltelijk ontvankelijk verklaard.⁵⁵⁴ In iets minder dan een op de drie bestudeerde zaken werd een geheel niet-ontvankelijkverklaring uitgesproken.⁵⁵⁵ Factoren die daarvoor van betekenis lijken te zijn, zijn de aanwezigheid van de dader ter zitting, het voeren van enig verweer en de bewezenverklaring en daarop volgende veroordeling.⁵⁵⁶ Bij meervoudige tenlasteleggingen ligt het risico op een niet-ontvankelijkheid namelijk hoger. Hoewel de hier genoemde gegevens een momentopname betreffen, kan in aanvulling daarop worden gewezen op de bevindingen op geaggregeerd niveau over 2010-2014, die een stijging van de gehele en gedeeltelijke niet-ontvankelijkheid aangeven. Uit die cijfers blijkt voorts dat het aantal (gedeeltelijke) niet-ontvankelijkheidverklaringen daalde tot een op de vijf zaken.⁵⁵⁷

Een andere factor die van belang blijkt voor de ontvankelijkheid en de daarop mogelijk volgende toewijzing is de aard van de schade. Daarbij geldt dat schadevergoeding ter zake van materieel nadeel het vaakst wordt gevorderd; in zeven op de tien zaken bevat de vordering (onder andere minimaal) een post ter zake van materiële schade. Gemiddeld ligt het aantal posten voor materiële schade zelfs op drie tot vier per zaak. Daarvoor volgt in de regel een gehele of gedeeltelijke ontvankelijkheid annex toewijzing.

Een verklaring voor deze (positieve) bevindingen kan liggen in het veelal relatief eenvoudige karakter van het materiële nadeel. Meestal ging het om (vervanging van) apparaten en/of kleding of herstelwerkzaamheden.⁵⁵⁸ Het aantal opgevoerde posten voor materieel nadeel heeft overigens geen nadelig effect op de ontvankelijkheid. Integendeel, er is een significant positief verband gevonden voor zaken waarin meerdere schadeposten ter zake van materieel nadeel werd opgevoerd; de kans op ontvankelijkheid en toewijzing neemt (ook) daar

⁵⁵³ Zie par. 8.3.1.3 bij het onder 2 genoemde aandachtspunt. Destijds vonden Van Wingerden e.a. dat slachtoffers het soms moeilijk vonden om het Schadeformulier in te vullen. Of dat te maken had met het ontbreken van een vroegtijdig hulpaanbod is niet duidelijk; toentertijd werd volstaan met controle vlak voor de zitting. Zie voorts in samenhang met de toewijzing van de vordering, hoofdstuk 5, figuur 5.2 en 5.3.

⁵⁵⁴ Het behoort opmerking dat een geselecteerd strafdossier één, maar ook meerdere vorderingen benadeelde partij kon bevatten waarin sprake was van voeging ter zake van een van de geselecteerde delicten. Niet alle in een geselecteerd dossier (N=240) geregistreerde vorderingen benadeelde partij bleken echter te voldoen aan de selectiecriteria, namelijk vallende binnen een van de vier delictscategorieën. Na filtering bleven 217 registraties ter analyse over.

⁵⁵⁵ Van Wingerden e.a. vonden destijds dat 62% van de vorderingen geheel of gedeeltelijk werden toegewezen; 38% van de slachtoffers bleef 'met lege handen staan'. Er wordt niet vermeld of dat laatste kwam door een geheel niet-ontvankelijkverklaring of een afwijzing van de vordering; Van Wingerden e.a. 2007, p. 111.

⁵⁵⁶ Zie hoofdstuk 5, tabel 5.1 en 5.2.

⁵⁵⁷ Zie hoofdstuk 3, par. 3.2.

⁵⁵⁸ Zie hoofdstuk 5, tabel 5.4.

toe. Dit hangt waarschijnlijk samen met het goed onderbouwde karakter van deze vorderingen en de geringe hoogte van de vordering (gemiddeld rond de 3500 euro). Niettemin adviseert de officier van justitie veelal tot matiging (gemiddeld 396 euro minder dan gevorderd), de rechter op zijn beurt matigt ook, maar sterker nog dan het Openbaar Ministerie (gemiddeld 620 euro minder dan gevorderd).⁵⁵⁹ Overigens is er ook een flink aantal vorderingen ter zake van materieel nadeel gevonden waarbij de onderbouwing tekort schoot.

In geval van immaterieel nadeel ligt de zaak moeilijker; het gaat dan om immaterieel nadeel vanwege lichamelijk letsel en/of persoonsaantastingen. Verwacht zou worden dat juist hier eerder sprake is van een onevenredige belasting, wat zou leiden tot een toename van de kans op niet-ontvankelijkheid. Die veronderstelling is echter onjuist, althans wanneer het gaat om vorderingen waarin enkel immaterieel nadeel wordt gevorderd. De kans op een ontvankelijkheid en toewijzing van een (zij het bescheiden) geldbedrag neemt namelijk toe. Deze (opmerkelijke) bevinding sluit aan op die Van Wingerden e.a.

Zo'n schadepost wordt in een op de vier zaken opgevoerd, voor gemiddeld 1125 euro.⁵⁶⁰ Meestal in combinatie met schadeposten betreffende materieel nadeel. Een enkele maal is het immateriële nadeel geheel niet onderbouwd (volstaan wordt met een korte 'persoonlijke verklaring'). Maar ook wanneer sprake is van enige onderbouwing laat die vaak te wensen over. Slechts voor iets minder dan de helft van de vorderingen geldt dat de opgevoerde immateriële schade deugdelijk is onderbouwd (met behulp van Smartengeldgids, jurisprudentie, stukken). De kans op een ontvankelijkheid neemt echter toe wanneer de vordering enkel is toegesneden op immaterieel nadeel.

Ingeval een vordering tot vergoeding van immaterieel nadeel wordt toegewezen is sprake van een significant verschil tussen de hoogte van het gevorderde bedrag en dat wat wordt toegewezen.⁵⁶¹ Anders gezegd: zowel het Openbaar Ministerie als de rechter matigen. In de geanalyseerde zaken wordt, dankzij een eenmalige uitschieter, gemiddeld 905 euro toegewezen voor immaterieel nadeel. Meestal betreft het echter kleine bedragen (rond de driehonderd euro gemiddeld). Ook deze bevinding is vergelijkbaar met die van Van Wingerden, die constateerden dat de kans op toewijzing van een vordering tot vergoeding van immaterieel nadeel weliswaar groter was, maar dat het toegewezen bedrag dan wel een 'significant kleiner gedeelte van de vordering' betrof.⁵⁶²

⁵⁵⁹ Van Wingerden e.a. noemen een bedrag van 641 euro als gemiddeld toegewezen bedrag en vermelden dat omgerekend 69% van de gevorderde bedragen worden toegewezen. Bij het vaststellen van dit gemiddelde bedrag respectievelijk percentage wordt echter geen onderscheid gemaakt naar de soort schade; Van Wingerden e.a. 2007, p. 132 en 135. Zie voor een gedetailleerd overzicht van de aard van de schade en overige variabelen die daarop van invloed zijn als gevonden door Van Wingerden tabel 6.11 (p. 133-134).

⁵⁶⁰ Van Wingerden e.a. vonden destijds een gemiddelde van 828 euro ter zake van immaterieel nadeel; Van Wingerden e.a. 2007, p. 126.

⁵⁶¹ Dat beeld past in de waarnemingen van de advocaten, die opmerken dat de door de strafrechter toegekende bedragen voor immateriële schade via het strafproces niet hoog liggen. Een gedachte die overigens niet wordt gedeeld door de officieren van justitie en rechters.

⁵⁶² Van Wingerden e.a. 2007, p. 136. Onderzoekers concluderen daaruit dat de beslissing over de toewijzing van immaterieel nadeel derhalve verschillende rollen speelt bij de beslissing over de vordering van de benadeelde partij: er wordt weliswaar 'iets' toegewezen, maar dat 'iets' vormt tegelijkertijd wel slechts een deel van wat werd gevorderd.

Daders, die vrijwel altijd man zijn en in Nederland geboren, verschijnen meestal ter zitting en worden in de meeste gevallen bijgestaan door een advocaat. De aanwezigheid van de verdachte doet de kans op een niet-ontvankelijkheid toenemen.⁵⁶³ Indien echter verweer wordt gevoerd tegen de vordering geeft dat geen significant effect. De verklaring daarvoor ligt mogelijk in het feit dat de verdediging veelal volstaat te betogen dat een vrijspraak zou moeten volgen in de hoofdzaak, en daarom ook een niet-ontvankelijkverklaring van de benadeelde partij. Met uitzondering van de post immaterieel nadeel, daar bevordert het voeren van een verweer de kans op een niet-ontvankelijkheid.

Wat betreft de ontvankelijkheid en toewijzing wijzen de data uit dat het Openbaar Ministerie geneigd is te adviseren tot een (geheel of gedeeltelijke) ontvankelijkverklaring, met daarop volgende (gedeeltelijke) toewijzing wanneer het gaat om materieel nadeel. Daarbij komt advisering tot gehele toewijzing vaker voor dan advisering tot een gedeeltelijke toewijzing. Slechts in een kleine minderheid van zaken wordt geadviseerd tot een geheel niet-ontvankelijkverklaring. De rechter volgt het advies van de officier van justitie in de regel op; zij het dat het bedrag dat wordt toegewezen (verder) wordt gematigd. Voor ruim een op de zes vorderingen wegens materieel nadeel volgt gehele toewijzing en voor een op de drie vorderingen gedeeltelijke toewijzing.⁵⁶⁴

Dat ligt enigszins anders voor schadeposten ter zake van immateriële schade. Hoewel de officier geneigd is te adviseren tot ontvankelijkheid en volledige toewijzing (drie op de vier vorderingen), neigt de rechter in vergelijking met het Openbaar Ministerie minder vaak daartoe (een op de twee vorderingen).⁵⁶⁵ Voor de gedeeltelijke toewijzing geldt dat de rechter iets meer geneigd is de officier te volgen, maar ook niet in alle gevallen. Opvallend is dat slechts voor een zeer kleine minderheid van zaken een volledige niet-ontvankelijkheid voor de immateriële schade volgt. Verreweg de meeste vorderingen worden geheel (ongeveer de helft) of gedeeltelijk (ongeveer een derde) toegewezen. Bij (advisering tot) toewijzing wordt, als opgemerkt, veelal gematigd.

Voor beide soorten schade geldt dat indien wordt besloten tot (gedeeltelijke) toewijzing door het Openbaar Ministerie wordt geadviseerd tot oplegging van de schadevergoedingsmaatregel, welk advies wordt gevolgd (negen op de tien zaken).

8.4.2 Aandachtspunten betreffende het voortraject

Het belang van een adequate voorbereiding is moeilijk te overschatten. Het is immers in dit stadium waarin de stukken worden gegenereerd die ten grondslag liggen aan de besluitvorming van de rechter. De kwaliteit van die voorbereiding bepaalt of de rechter ter zitting voldoende geïnformeerd kan beslissen over de ontvankelijkheid en eventuele toewijzing van de vordering. Weliswaar staat het de benadeelde partij vrij zich tot aan het requisitoir te voegen en hoeft dat geen problemen op te leveren, maar de voorkeur van de wetgever én de

⁵⁶³ Zie hoofdstuk 5, par. 5.4.

⁵⁶⁴ Van Wingerden e.a. vonden dat destijds in bijna 55% van de geselecteerde dossiers 'iets' werd toegewezen (p. 129). Dat komt dus ongeveer overeen met het in dit onderzoek gevonden gemiddelde.

⁵⁶⁵ Zie hoofdstuk 5, figuur 5.5 en 5.6.

rechter ligt duidelijk bij een voeging voorafgaand aan de zitting. Daarmee ligt de nadruk op het voorbereidingstraject binnen de Slachtofferloketten, en voor de ernstiger strafzaken, op de voorbereiding van de voeging door een advocaat en de bewaking van dit traject vanuit het Openbaar Ministerie door de zaakcoördinator.

De laatste jaren is van overheidswege geïnvesteerd in het verbeteren van het voorbereidingstraject. Zo zijn de Slachtofferloketten gecentraliseerd en worden deze inmiddels bovenregionaal aangestuurd. Dit heeft volgens respondenten geleid tot een constructieve samenwerking binnen de setting van de Slachtofferloketten,⁵⁶⁶ wat heeft geleid tot een zekere stroomlijning van deze voorbereidende fase. Niettemin wijst de verkenning uit dat tussen de onderscheiden Slachtofferloketten verschillen in werkwijzen bestaan en dat gevonden oplossingen niet altijd een breder bereik krijgen, maar hier spelen onderlinge verschillen tussen de Slachtofferloketten een rol. Wat past voor de een, gaat niet altijd op voor de ander.

Gedeeld uitgangspunt is wel dat, zoals wordt aangegeven in de Aanwijzing slachtofferzorg, een actieve opstelling mag worden verwacht van de benadeelde partij, oftewel het principe van actieve wederkerigheid. Belangrijker nog, en daarin ligt de omslag met de situatie tot 2007, is dat wordt uitgegaan van vroegtijdige interventie. Beter vroegtijdig interveniëren, dan later repareren, luidt de achterliggende gedachte. Dat heeft met name weerslag op de werkzaamheden van SHN. Anders dan voorheen ligt de focus niet op een controle vlak voor de zitting, maar op het assisteren bij het opstellen van de voeging in een zo vroeg mogelijk stadium. In overeenstemming hiermee is de functie van voegingcontroleur vervangen door die van de juridisch medewerker. Overigens betekent dat niet dat voegingen op een later moment, korter voor de zitting, niet alsnog gecontroleerd zou kunnen worden, maar daar ligt anders dan voorheen niet meer de nadruk op. Iets wat niet zo duidelijk wordt gezegd, maar wel te proeven is uit de gesprekken met de juridisch medewerkers van SHN is dat men ook minder geneigd lijkt te zijn tot 'controle' van de benadeelde partij; het accent lijkt te zijn komen te liggen op assistentie en advisering. Dat lijkt samen te hangen met het genoemde vertrekpunt van actieve wederkerigheid, met de daarin besloten erkenning van de autonomie van de benadeelde partij; meermalen wordt gehoord dat die de eigendom dient te behouden over de vordering. Maar er lijkt nog een verklaring te zijn, en die ligt in het feit dat er binnen de huidige werkwijze vroegtijdig kan worden aangestuurd op bijstelling door SHN en dat maakt een ingrijpender controle als gehanteerd in de eerdere werkwijze overbodig. Hier ligt een verschil met hetgeen werd gevonden door Van Wingerden e.a.. In die evaluatie werd namelijk gevonden dat slachtoffers het voegingsformulier vaak zelf invulden, wat na controle aanleiding gaf tot advisering tot bijstelling op een (te) laat moment met alle gevolgen van dien.⁵⁶⁷

Daarmee is niet gezegd dat problemen met het op de juiste wijze onderbouwen van de vordering nu zouden zijn verholpen. Geconstateerd ook wordt dat sprake is van capaciteit- en

⁵⁶⁶ Dit onderzoek heeft zich niet uitgestrekt tot het functioneren van de politie in het traject van de voorbereiding van de voeging. Niettemin is daar wel een en ander over opgemerkt in de interviews.

⁵⁶⁷ Van Wingerden e.a. 2007, p. 88. Zie ook p. 126, waar staat vermeld dat in gemiddeld 86% van de geanalyseerde dossiers gebruik werd gemaakt van het standaardformulier.

tijdgebrek bij SHN,⁵⁶⁸ en de kwaliteit van de vorderingen die zijn opgesteld met behulp van SHN wordt door meerdere respondenten als wisselend ervaren. Maar ook het niet tijdig actief worden van de benadeelde partij of, wanneer deze zich actief opstelt, beletselen in de vorm van het niet (nog) kunnen beschikken over stukken kunnen afbreuk doen aan de onderbouwing van de vordering. Vergelijkbare knelpunten werden reeds gesignaleerd in de evaluatie van 2007. Wat in dit onderzoek echter niet wordt genoemd is het destijds gesignaleerde tekort in kennis bij slachtoffers, maar dat lijkt logisch te verklaren vanuit de gedachte dat de meerderheid van de benadeelde partijen tegenwoordig gebruik maakt van het hulpaanbod van SHN.⁵⁶⁹ Bovendien wordt inmiddels vanuit de Slachtofferloketten voor ingewikkelder zaken en schades doorverwezen naar gespecialiseerde advocaten. Althans zou dat moeten gebeuren, want advocaten geven aan dat dit niet steeds het geval zou zijn. Niettemin kan ook hier worden gesignaleerd dat de frequentie van rechtsbijstand voor de benadeelde partij is toegenomen ten opzichte van de situatie beschreven in de evaluatie van 2007.⁵⁷⁰

Het huidige uitgangspunt van vroegtijdige voeging levert echter problemen op. Er wordt aangegeven dat de verwachting dat het slachtoffer actief en vroegtijdig als benadeelde partij acteert, tekort doet aan de realiteit van de slachtofferervaring.⁵⁷¹ De binnen de digitale werkprocessen (GPS) gegunde termijnen voor registratie als benadeelde partij is te kort en zet druk op de voorbereiding van de vordering, hetgeen kan leiden tot een mindere onderbouwing. Respondenten hebben overigens oog voor de noodzaak van digitalisering en onderkennen ook de voordelen daarvan (minder risico op het gaan rondzwerven van stukken;⁵⁷² beter overzicht). Maar de Slachtofferloketten zien zich genoodzaakt om mee te gaan in de dominante werkprocessen van het Openbaar Ministerie waarbinnen in toenemende mate sprake is van een streven naar efficiëntie en doorstroom, wat zich niet altijd goed verhoudt tot de werkprocessen binnen de Slachtofferloketten. Overigens wordt dit bezwaar niet alleen vanuit SHN gelederen gehoord, maar ook vanuit slachtoffermedewerkers in dienst van het Openbaar Ministerie. Een probleem dat vrijwel iedereen benoemt is het gevaar op non-registratie dat ligt besloten in de digitale werkprocessen. Het slachtoffer moet zich namelijk binnen twee weken na toezending van het Schadeformulier als benadeelde partij stellen, anders sluit het 'hokje' in GPS en wordt de benadeelde partij niet bekend aan de strafrechtelijke autoriteiten. Dat laatste gebeurt met enige regelmaat. Handmatig herstel is mogelijk, maar veronderstelt dat iemand binnen de organisatie de benadeelde partij alsnog opmerkt. Inmiddels zou de oorspronkelijk termijn van twee weken zijn verruimd tot drie weken.

⁵⁶⁸ Die tijdsdruk wordt mede in de hand gewerkt door de hieronder te beschrijven digitalisering van werkprocessen binnen het Openbaar Ministerie. Over de werkelijke omvang van het capaciteitstekort en de werkdruk bij de juridisch medewerkers van SHN kunnen op grond van dit onderzoek geen uitspraken worden gedaan.

⁵⁶⁹ Zie hoofdstuk 5, figuur 5.2 en 5.3.

⁵⁷⁰ Van Wingerden e.a. 2007, p. 89.

⁵⁷¹ In dit onderzoek zijn geen slachtofferervaringen gemeten. Wat daarover is opgetekend is afkomstig van respondenten werkzaam op de Slachtofferloketten. Eerder onderzoek wijst in eenzelfde richting; zie bijvoorbeeld Van Dongen e.a. 2013.

⁵⁷² Hier ligt een verbeterpunt ten opzichte van 2007; zie het in par. 8.3.2 onder 5 genoemde punt.

Bij dit alles geldt overigens dat men elkaar binnen de betrokken organisaties over de grenzen van de eigen organisatie heen in de regel goed weet te vinden om gesignaleerde problemen in individuele dossiers op te lossen. Persoonlijke contacten en herkenbaarheid vormen de basis voor 'work around'-oplossingen en praktijken. Overigens geldt eenzelfde bevinding voor de advocaten, in die zin dat ook zij gebruik maken van persoonlijke ingangen binnen het Openbaar Ministerie om tijdig aan de voor de voeging benodigde stukken te komen. De advocatuur ziet zich daartoe regelmatig genoodzaakt omdat het verkrijgen van de benodigde stukken vaak moeilijk blijkt en men voor het tijdig opstellen van de vordering benadeelde partij wel enig zicht moet hebben of voor het betreffende feit wordt vervolgd en zo ja, op grondslag van welk delict.

Een laatste bevinding, die ook aan de orde kwam in de vraaggesprekken met de officieren van justitie en rechters en als een rode draad door het onderzoek loopt, is het verschil in benadering van de vordering benadeelde partij. SHN neemt de civiele grondslag van de vordering als vertrekpunt en gaat uit van maatwerk. De ervaring vanuit SHN is dat de door hen zorgvuldig opgestelde vorderingen ter zitting weliswaar met enige regelmaat ontvankelijk worden verklaard, maar vervolgens naar beneden worden bijgesteld. Dat leidt tot teleurstelling bij slachtoffers en onbegrip bij SHN want een motivering blijft uit.

8.4.3 De zittingsfase

8.4.3.1 De wijziging van het ontvankelijkheidscriterium

Het ontvankelijkheidscriterium ex artikel 361 lid 3 Sv vormt het 'pièce de résistance' van de voegingsproblematiek. Met de invoering van het huidige criterium van de onevenredige belasting werd beoogd het aantal ontvankelijk verklaarde vorderingen ter zake van civiel schadeverhaal via het strafproces te verhogen. Uit de cijfers blijkt dat de kans op een ontvankelijkheid inderdaad is toegenomen, zij het dat het veelal een gedeeltelijke ontvankelijkheid, met daaruit voortvloeiende toewijzing van een deel van de vordering betreft. Of de wijziging van het voegingscriterium in 2010 daaraan heeft bijgedragen en zo ja, in welke mate is op grond van dit onderzoek niet te beantwoorden. Er moet bovendien worden bedacht dat de wetswijziging een onderdeel is van een pakket aan (beleids)maatregelen dat in de afgelopen jaren is doorgevoerd. Officieren van justitie, rechters en advocaten geven vrijwel unaniem aan dat de wetswijziging als zodanig niet heeft geleid tot veranderingen, maar dat sprake is van een voortschrijdende gewenning en acceptatie van het civiele schadeverhaal als 'vast onderdeel' van de strafrechtelijke afdoening.

8.4.3.2 Bereidheid tot tegemoetkoming

Er is, als boven opgemerkt, sprake van gewenning aan het civiele schadeverhaal. Daarmee zijn de problemen niet opgelost, maar lijkt de bereidheid van officieren van justitie en rechters om direct voorafgaand aan de zitting, dan wel ter zitting oplossingen te zoeken die mogelijke belemmeringen om te komen tot – minstens een gedeeltelijke – toewijzing van de vordering te zijn toegenomen. (Advisering tot) afwijzing komt zelden voor, en er wordt getracht in elk geval

een gedeeltelijke ontvankelijkheid te bewerkstelligen, met een daaraan verbonden toewijzing. Dat strookt met de bevindingen uit 2007, waarin werd geconcludeerd dat rechters ook destijds al probeerden om 'iets' toe te wijzen. Ook de bevinding dat die bereidheid afneemt wanneer de benadeelde partij volgens de officier en de rechter 'overvraagt' is onveranderd.⁵⁷³ Op dit punt wordt teruggekomen waar het aandachtspunt van 'verwachtingsmanagement' wordt besproken.⁵⁷⁴

Wanneer de houding van het Openbaar Ministerie en die van de rechter jegens het civiele schadeverhaal worden vergeleken, lijken officieren van justitie een wat minder terughoudende opstelling te betrachten. Daargelaten dat officieren evenals rechters zorg hebben over de inbedding van de voortschrijdende slachtofferparticipatie in de context van een te waarborgen strafproces, wordt actief gezocht naar ruimte om het slachtoffer schadevergoeding te doen toekomen. Dat behoeft dan wel een voldoende onderbouwde vordering, maar waar sprake is van eenvoudig herstelbare mankementen wordt niet geschuwd daarvoor oplossingen te zoeken, bijvoorbeeld door een onvoldoende onderbouwd schadebedrag bij te stellen door ter zitting even 'te googelen' naar de juiste vervangingswaarde. Maar ook voorafgaand aan de zitting lijken officieren van justitie mee te denken. Zo maken advocaten melding van persoonlijke contacten met officieren die het mogelijk maken om vraagpunten betreffende de vordering voorafgaand aan de zitting op te lossen. Maar niet iedere officier staat open voor zulke contacten. Bovendien is hier niet gezegd dat officieren dan ook zo maar mee gaan met door slachtoffers opgedane schadeopgaven. Integendeel, vaak wordt geadviseerd het toe te wijzen nadeel naar beneden bij te stellen.

Rechters lijken zich, ondanks de bereidheid om te zoeken naar mogelijkheden tot het toewijzen van de vordering, wat terughoudender op te stellen dan het Openbaar Ministerie. Zij merken op dat Openbaar Ministerie zich wel eens te veel laat leiden door het slachtofferbelang, en maken melding van gebrek aan civielrechtelijke kennis bij officieren van justitie. In dit verband ook van belang is op te merken dat rechters zich niet altijd gebonden voelen aan het advies van het Openbaar Ministerie betreffende het civiele schadeverhaal, en dat – indien toewijzing volgt – het bedrag lager ligt dan dat waartoe het Openbaar Ministerie adviseerde.

Overigens geldt zowel voor officieren van justitie als rechters dat de gevorderde schade wel het rechtstreekse gevolg moet zijn van het ten laste gelegde, en bewezen verklaarde feit. Dat gegeven komt duidelijk naar voren bij de bespreking van de tweede variant van de voorgelegde casus, waarin schadevergoeding wordt gevorderd wegens een naar aanleiding van een inbraak overleden blindengeleidehond. Daar wordt door vrijwel iedereen de relativiteit van de overtreden strafbepaling en de causaliteit als probleem genoemd.⁵⁷⁵

⁵⁷³ Zie te dezen Van Wingerden e.a. 2007, p. 92, waar wordt gesteld dat de officier magistratelijkheid betracht en zich een eigen oordeel vormt over de ontvankelijkheid en toewijsbaarheid van de vordering.

⁵⁷⁴ Zie par. 8.4.3.7

⁵⁷⁵ Ook de evaluatie van 2007 laat zien dat de rechter waarde hecht aan het vereiste van 'rechtstreekse schade'; Van Wingerden e.a. 2007, p. 97.

8.4.3.3 De rol van opvattingen annex de achtergrond van de rechter

Bij het bepalen van de uitgangshouding is met name de taakopvatting van de officier van justitie of de rechter een factor van belang. Eerdere evaluaties wezen ook in die richting.⁵⁷⁶ Van belang hierbij is de achtergrond van de rechter te benoemen, want er heerst verschil in opvatting tussen hen die een primair civielrechtelijke achtergrond hebben, en de collega's die vooral strafrechtelijk zijn georiënteerd. Vanzelfsprekend richt een ieder zich op de noodzaak om de besluitvorming omtrent het civiele schadeverhaal in overeenstemming te doen zijn met de eisen van een gewaarborgd strafproces, maar de opvattingen over de ruimte die dat biedt om tegemoet te komen aan de wens tot civiel schadeverhaal verschillen al naar gelang de achtergrond van de rechter. De 'civilisten' geven aan aanvankelijk te hebben moeten wennen aan de wijze waarop in het strafrecht wordt omgegaan met het schadeverhaal ex artikel 36f Sv, maar naar verloop van tijd de zingeving daarvan wel te onderschrijven. Dat sluit overigens niet uit dat juist strafrechters striktere opvattingen kunnen hebben dan hun collega's met een civiele achtergrond.

Voor de advocaten geldt dat zij eenzijdig het belang van het slachtoffer behartigen, en daarbij het civiele recht als vertrekpunt nemen.

8.4.3.4 Prevalentie

Wat betreft de prevalentie geldt dat het aantal vorderingen benadeelde partij wordt geschat op tussen de dertig en negentig procent van de strafzaken, maar de schattingen lopen uiteen. Niettemin liggen de genoemde percentages hoger dan die welke worden genoemd in de evaluatie van 2007, toen werd een schatting van een op de tien zaken gegeven.⁵⁷⁷ Voegingen ter zitting komen nauwelijks voor, in tegenstelling tot het plotsklaps ter zitting opduiken van een benadeelde partij die zich gevoegd zou hebben.⁵⁷⁸ De benadeelde partij is zelf meestal niet ter zitting, maar aanwezigheid lijkt volgens rechters en officieren toe te nemen. Advocaten maken er in dit verband melding van dat hen, en hun cliënt, niet altijd een fatsoenlijke plaats wordt toegewezen in de zittingszaal.

8.4.3.5 De aard van het nadeel en de hoogte van de gevorderde vergoeding

De aard van het nadeel waarvoor vergoeding wordt gevorderd, wordt als belangrijker factor gezien dan de hoogte van de gevorderde vergoeding. Waar voor materieel nadeel geldt dat dit goed kan worden onderbouwd, vraagt immaterieel nadeel om een (nog) zorgvuldige(r) onderbouwing aan de hand van stukken. Niettemin lijkt ook 'het verhaal' van het slachtoffer, in samenhang met de ernst van het feit, mee te wegen. Dat verklaart ook de relatief grote kans op toewijzing van 'een bedrag' ter zake van immaterieel nadeel, althans in zaken waarin de vordering tot die schadecategorie werd beperkt.

Wat betreft de invloed van het verweer: dat is niet aanwezig. Er wordt zeker waarde gehecht aan de vraag of de verdachte verweer voert, maar dat moet dan wel inhoudelijk hout

⁵⁷⁶ Zie naast van Wingerden e.a. 2007, ook Kool & Moerings 2001.

⁵⁷⁷ Van Wingerden e.a. 2007, p. 89.

⁵⁷⁸ Voor een vergelijkbare bevinding: Van Wingerden e.a. 2007, p. 125.

snijden. Zoals ook uit de evaluatie van Van Wingerden e.a. bleek laat de kwaliteit van de gevoerde verweren nog wel eens te wensen over en treffen deze derhalve geen doel.⁵⁷⁹ Tegelijkertijd geven officieren en rechters aan zich ervan bewust te zijn dat de verdachte in een lastige processuele positie verkeert omdat het hem gelet op zijn positie als verdachte niet geheel vrij staat zich tegen de vordering van de benadeelde partij te verweren. De verdachte heeft er baat bij zich tegenover de rechter van de beste kant te laten zien, een bevinding die destijds ook door Van Wingerden e.a. werd opgetekend.⁵⁸⁰

De actieve opstelling van officieren van justitie en rechters betreffende de vordering biedt echter een zeker 'tegenwicht' voor dit processuele dilemma van de verdachte. De civielrechtelijke regel dat de vordering bij het achterwege blijven van verweer dient te worden toegewezen wordt wel genoemd, en is volgens sommigen ook leidend, maar uit de gesprekken blijkt ook dat officieren en rechters het civiele schadeverhaal tot op zeker hoogte als een 'ambtshalve' kwestie beschouwen. Dat geeft, als opgemerkt, aanleiding tot een actievere opstelling.

Wat betreft de hoogte van de gevorderde vergoeding geldt dat daar niet zozeer het probleem lijkt te liggen. Aan de hand van de 'bonnetjes' is het goed mogelijk materiële schade te beoordelen. En waar de bonnetjes geen uitkomst bieden kan, het zij met enige terughoudendheid, schatting uitkomst brengen.⁵⁸¹ Niettemin benadrukken alle betrokkenen dat elke zaak op zich staat en dat tarifiering niet altijd mogelijk is.⁵⁸² Tegelijkertijd wordt duidelijk dat zowel officieren van justitie als rechters het gevorderde bedrag regelmatig naar beneden bijstellen. De eerste aanzet daartoe wordt gegeven vanuit het Openbaar Ministerie, en op dat geadviseerde bedrag past de rechter nogmaals een matiging toe. Deze bijstellingen naar beneden door het Openbaar Ministerie en de rechter stuiten bij SHN op onbegrip (zie par. 8.3.1.7).

8.4.3.6 Van eenvoudige naar complexere schades

Bij dit alles lijkt onderscheid te moeten worden gemaakt tussen zaken waarin sprake is van eenvoudige schade, en complexere strafzaken met bijbehorende ingewikkelder schades. Hoewel er binnen dit onderzoek niet is gekeken naar de frequentie daarvan en de bestudeerde strafdossiers zijn geselecteerd op verondersteld verhaalbare (lees: ontvankelijke) schade, lijkt de stafrechter de afgelopen jaren vaker te worden geconfronteerd met ingewikkelder vorderingen. Dat is niet in het laatst te danken aan de slachtofferadvocatuur, die zich in toenemende mate een positie verwerft binnen het strafrechtelijk veld. Die 'opmars' zou, zo

⁵⁷⁹ Opgemerkt kan worden dat de verweren die werden gevonden in het dossieronderzoek regelmatig neerkwamen op het aanvoeren van het verweer dat een vrijspraak diende te volgen voor het ten laste gelegde, waarmee zodoende ook de grondslag aan de vordering zou komen te vervallen. Overigens wordt in de evaluatie van Van Wingerden e.a. gewezen op het marginale karakter van de motivering, die het niet goed mogelijk maakt om ten aanzien van bestreden punten duidelijkheid te krijgen of en in hoeverre het verweer doel heeft getroffen.

⁵⁸⁰ Zie Van Wingerden e.a. 2007, p. 97, waar wordt gewezen op het verschil in opvatting betreffende de betekenis van het al dan niet voeren van enig verweer in samenhang met de civielrechtelijke expertise van de rechter en diens geneigdheid om bij het uitblijven van enig verweer de vordering toe te wijzen zoals voorgeschreven in et civiele procesrecht.

⁵⁸¹ In gelijke zin: Van Wingerden e.a. 2007, p. 96.

⁵⁸² Vgl. Van Wingerden e.a. 2007, p. 97; waar overigens wel wordt vermeld dat de rechter uit de voeten kan met de Smartengeldgids, omdat dat enige richting zou geven.

wordt benadrukt, met name liggen in de voor het slachtoffer te verwerven executieve voordelen verbonden aan de strafrechtelijke route (executie door CJIB, Voorschotregeling). Deze groep advocaten, die groeiende is,⁵⁸³ verkent actief de grenzen van het civiele schadeverhaal via het strafproces.

Dat stelt de officier van justitie en de strafrechter voor uitdagingen. Niet alleen wat betreft de toepassing van het civiele recht, maar ook – juist ook – waar het gaat om het bewaken van de balans tussen de hoofdzaak (het ten laste gelegde strafbare feit) en de bijzaak (de vordering benadeelde partij). Punt van aandacht hier is de onvrije processuele positie van de verdachte en de ruimte die deze als gedaagde heeft om verweer te voeren tegen de vordering (artikel 6 EVRM). Maar ook het slachtofferbelang speelt, want ook het slachtoffer is volgens de rechter soms beter af bij een ‘volle’ civiele procedure. Advocaten benadrukken echter, in lijn met hetgeen bekend is uit onderzoek, dat slachtoffers niet genegen zijn de civiele route te kiezen.

8.4.3.7 Verwachtingsmanagement

Hierboven werd al melding gemaakt van de matigingen die de officier van justitie en de rechter toepassen op de vordering benadeelde partij. Dit stuit zowel bij SHN, als bij de advocaten op onbegrip. Beiden stellen dat zij maatwerk leveren en geven aan dat een dergelijke matiging teleurstelling oproept bij slachtoffers. Dat zou in het bijzonder gelden voor door de officier van justitie geadviseerde matiging, want slachtoffers menen dat juist het Openbaar Ministerie hun belangen zou moeten vertegenwoordigen.⁵⁸⁴ Bovendien krijgen noch SHN, noch de advocaten er de vinger achter waarom de door hen opgestelde vorderingen niet volledig worden gevolgd; de door de rechter gegeven motivering levert daaromtrent geen duidelijkheid.

Officieren en rechters geven aan zich bewust te zijn van de teleurstelling bij de benadeelde partij die de door hen toegepaste matiging kan oproepen, maar stellen daartegenover dat de door SHN en de advocatuur gevorderde schadevergoedingen regelmatig te hoog zijn. Met name SHN zou aan verwachtingsmanagement moeten doen. Daarbij ook wordt aangegeven dat de kwaliteit van de door SHN begeleide vorderingen op zijn minst gezegd wisselend van kwaliteit zijn; niettemin is er ook waardering voor het werk van de juridisch medewerkers van SHN.⁵⁸⁵ Overigens zijn officieren en rechters soms ook kritisch wat betreft de door advocaten opgestelde vorderingen. Die zouden nog wel eens de neiging hebben te

⁵⁸³ Sinds 1 juni 2015 geldt dat advocaten die rechtsbijstand verlenen aan benadeelde partijen enkel in aanmerking komen voor een toevoeging vanwege de Raad voor Rechtsbijstand als zij daartoe een basiskwalificatie hebben behaald (artikel 44 Wet op de Rechtsbijstand). Sindsdien is een landelijk opleidingsaanbod uitgerold waarin tot op heden (juni 2016) rond de 400 advocaten zo'n basiskwalificatie hebben behaald (deze staan vermeld op de website van de Raad voor Rechtsbijstand). Daarnaast wordt sinds 2015 de specialisatieopleiding 'Rechtsbijstand aan EGZ-slachtoffers' aangeboden. Los van deze groep opgeleide advocaten boden gespecialiseerde advocaten verenigd in de LSA en LANGZS al eerder rechtsbijstand aan benadeelde partijen.

⁵⁸⁴ Voor een vergelijkbare bevinding: Van Wingerden e.a. 2007, p. 90.

⁵⁸⁵ Overigens vonden van Wingerden e.a. destijds dat door de officier van justitie en de rechter weinig waarde werd gehecht aan de controle door de voegingcontroleur van SHN. Die zou aan de kant van het slachtoffer staan, men controleerde daarom de vordering ambtshalve (Van Wingerden e.a. 2007, p. 96 en 118).

uitgebreide vorderingen in te dienen waardoor de ontvankelijkheid van de vordering in het gedrang komt.

Hier wordt door officieren en rechters met name de onderbouwing van het immateriële nadeel genoemd. Hoewel de officier en de rechter niet ongenegen lijken te zijn om een schappelijke opgave toe te wijzen, lijkt hier een 'kloof' te liggen tussen het weliswaar invoelbare leed van slachtoffer en de daaraan verbonden verwachtingen betreffende schadeverhaal enerzijds, en de juridische werkelijkheid waaraan die verwachtingen moeten voldoen om te kunnen worden gehonoreerd anderzijds. Daarbij wordt ook het verweer als factor van overweging genoemd.

Overigens geven met name de advocaten duidelijk aan te streven naar 'fatsoenlijke vorderingen'. Juist zij zijn in hun antwoorden op de voorgelegde casus het meest kritisch op de te leveren onderbouwing. Ze zijn zich bovendien goed bewust van de grenzen van het ontvankelijkheidscriterium en de uitleg daarvan door de rechter. Juist daarom maken ze bezwaar tegen de door hen gesignaleerde neiging van officieren en rechters om niet al te veel tijd te besteden aan de besluitvorming over de vordering benadeelde partij. Dat laatste omvat ook de motivering, want die wordt als onvoldoende ervaren.

8.4.3.8 (Marginale) motivering

In aansluiting op dit laatste kan worden opgemerkt dat de motivering van de besluitvorming in het door de officier uitgesproken advies en het door de rechter in het vonnis uitgesproken oordeel door SHN en de advocatuur als onvoldoende wordt ervaren. Beiden geven aan dat een niet goed gemotiveerd vonnis een gemiste kans is op een bijdrage aan de rechtsvorming; men hoort graag wat er verbeterd zou moeten worden op het maatwerk dat men levert.

Rechters geven echter aan dat zij het oordeel ter zake van de benadeelde partij niet beter kunnen motiveren dan ze doen. Het is ook een kwestie van het dictum verstaan in het licht van de daaraan voorafgaande overwegingen. Sommige rechters geven ook aan dat hun civiele kennis niet toestaat om te expliciet in te gaan op hun beslissing ter zake, dat zou de aanwezige expertise overtrekken. Overigens geldt ook hier dat de kwaliteit van de motivering een blijvend punt van aandacht vormt, ook in de evaluatie van 2007 werden bezwaren te dien aanzien gehoord.

8.4.3.9 Schadevergoedingsmaatregel en hoofdelijke aansprakelijkheid

Het voorschrift vanwege de LOVS om in geval van toewijzing van (een deel van) de vordering een schadevergoedingsmaatregel op te leggen wordt, net als in de voorgaande evaluatie werd vastgesteld, door de rechter opgevolgd.⁵⁸⁶ En ook de officieren vorderen standaard oplegging. Daarmee verzekert het slachtoffer van de aanspraak op belangrijke executieve voordelen van de tenuitvoerlegging via het CJIB en, indien deze van toepassing is op de zaak, de Voorschotregeling.

Daarbij wordt als regel uitgegaan van hoofdelijke aansprakelijkheid en wordt de berekening van de vervangende hechtenis daarop gebaseerd. Bij wijze van uitzondering wordt daar

⁵⁸⁶ Van Wingerden e.a. 2007, p. 90 en 92.

voor jeugdigen,⁵⁸⁷ of wanneer de zaak daartoe aanleiding geeft, van afgeweken. Ook dit komt overeen met de bevindingen uit 2007.

8.5 Praktische oplossingen (gevraagd)

Uit bovenstaande opsomming van aandachtspunten blijkt dat de praktijk van het civiele schadeverhaal via het strafproces beletselen kent. De meeste daarvan werden ook in de evaluatie van 2007 gevonden. Dat laat onverlet dat er ook oplossingen zijn gevonden, maar ook dat die nog steeds onvoldoende worden geboden, of wellicht beter dat de sindsdien geboden oplossingen op hun beurt weer niet 'probleemloos' blijken te zijn. Daarbij valt op dat de oplossingen die zijn gevonden vooral zien op de voorbereiding van de vordering benadeelde partij. De door met name rechters gesignaleerde problemen die in de evaluatie van 2007 werden genoemd, lijken nog niet te zijn verholpen.

Grof geschetst komt het neer op een (verdere) stroomlijning van werkwijzen en het daarbinnen creëren van persoonlijke ingangen. De regionale Slachtofferloketten, met de daarin aanwezige en benutte mogelijkheden tot ketensamenwerking bieden daar wat betreft SHN en het Openbaar Ministerie een 'natuurlijke' omgeving voor. Advocaten vallen daar echter buiten en zoeken op individuele voet naar oplossingen; er wordt aangegeven dat het betrekken van deze beroepsgroep bij het denken over de stroomlijning van het civiele schadeverhaal wenselijk zou zijn.

Het meest prangende aandachtspunt vormt de wens tot verruiming van de voorbereidingstijd die de benadeelde partij wordt gegund. De voortschrijdende digitalisering en de noodzaak de werkprocessen af te stemmen op die van het Openbaar Ministerie roepen in dit opzicht problemen op. Via het creëren van korte lijnen wordt bewerkstelligd dat de informatieoverdracht wordt gewaarborgd. Verdere suggesties liggen in de sfeer van een meer tijdige uitwisseling van stukken en controle op het Schadeformulier kort voor de zitting, het toevoegen van de correspondentie tussen SHN, het Openbaar Ministerie en de advocaat aan het strafdossier en het borgen van afdoende civiele kennis via de samenstelling van de zittingscombinatie.

8.6 Oriëntatiepunten voor aanpassing van het strafvorderlijk kader

De bevinding dat er anno 2016 nog steeds beletselen gelden die het civiele schadeverhaal via het strafproces in de weg staan roept de vraag of dit noodzaakt tot een herinrichting van het strafvorderlijk kader. Los van de praktische problemen die zijn gesignaleerd, is duidelijk dat de inbreng van de civiele vordering in de context van het strafproces voor uitdagingen zorgt, met name voor de rechter. Die uitdagingen zijn soms praktisch van aard, maar ook meer principiële en zien zowel op de besluitvorming over de ontvankelijkheid, als op de daar eventueel op volgende vaststelling van de omvang en hoogte van de toe te wijzen schadevergoeding.

⁵⁸⁷ Dat gebeurt echter niet overal.

Te volstaan met het enkele constateren van problemen zou onzes inziens geen recht doen aan de problematiek. Het is al benadrukt dat het civiele schadeverhaal via het strafproces niet op zichzelf staat, maar moet worden gezien in het licht van de gewijzigde strafvorderlijke positie van het slachtoffer. Weliswaar levert het merendeel van de vorderingen benadeelde partij geen probleem op, in die zin dat (gedeeltelijke) toewijzing volgt, maar vanuit het werkveld wordt ook duidelijk aangegeven dat het civiele schadeverhaal regelmatig op gespannen voet staat met de opdracht het gewaarborgde strafproces te bewaken. Die geluiden rechtvaardigen onzes inziens een rechtstheoretische verkenning naar mogelijke structurele, strafvorderlijke oplossingen.

We hebben daarom vier rechtsfiguren (schadestaatprocedure, aanhouding ex artikel 258 lid 2 Sv, een (dwingende of facultatieve) splitsing van het strafproces en tarifiering) verkend op de vraag naar de (juridisch-technische) betekenis daarvan voor de gesignaleerde problemen.⁵⁸⁸ Geen van alle vormt een panacee voor de beschreven problemen, maar de figuren bieden wel elk op eigen wijze aanknopingspunten voor mogelijke oplossingen. Gelet op de beperkingen die aan deze rechtstheoretische verkenning kleven en de vraagstelling van dit onderzoek past het niet om uitspraken te doen over welke van de beschreven rechtsfiguren voor toepassing in aanmerking zou komen. Bij nadere overdenking daarvan zal er bovendien oog moeten zijn voor de variëteit aan situaties die speelt in de strafrechtspraktijk en de daarin aanwezige problematiek van het civiele schadeverhaal. Kortom: de vraag of er aanleiding is tot een wijziging van het strafvorderlijk bestel ten behoeve van het civiele schadeverhaal is er een die nadere verkenning behoeft.

8.7 Afsluiting

Kort samengevat leert het voorliggende onderzoek dat er sinds 2007 veel is gewonnen, maar ook dat er nog veel te winnen is wanneer het gaat om het civiele schadeverhaal in het strafproces. Wat begon als een 'eenvoudig recht', gegrond op billijkheid, is verworpen tot een verworvenheid, met alle uitdijende effecten van dien. Civiel schadeverhaal via het strafproces is niet meer weg te denken uit de strafvorderlijke context, daar is men het binnen de strafrechtspleging – op een enkeling na – over eens. Dat benadrukt eens te meer de noodzaak om de balans te bewaren binnen strafprocessuele context; zeker in het licht van de voortschrijdende slachtofferparticipatie. Of die balans wat betreft het civiele schadeverhaal kan worden gevonden is sterk afhankelijk van de kwaliteit van de voorbereiding van de voeging; voorkomen moet worden dat het aankomt op de zitting, en dat de officier en de rechter zich ten overstaan van de verdachte en het slachtoffer genoodzaakt zien op grond van onvoldoende voorbereide vorderingen te moeten beslissen. Tegelijkertijd vraagt dat, in ingewikkelder strafzaken met complexe schades, om meer ruimte en om gespecialiseerde

⁵⁸⁸ Zie hoofdstuk 7.

rechtsbijstand, vooropgesteld dat ook dergelijke schades via het strafrechtelijk traject verhaald zouden moeten worden.⁵⁸⁹

Daar ligt een punt van noodzakelijke reflectie op de grenzen van het civiele schadeverhaal via het strafproces. Want wanneer is sprake van een onevenredige belasting? Kan er alleen bij eenvoudige schade sprake zijn van ontvankelijkheid en welke mate van onderbouwing wordt daartoe gevraagd? Of kunnen ook ingewikkelder schades, mits afdoende onderbouwd als niet onevenredig belastend worden beschouwd? En waar ligt dan precies de grens en welke overwegingen liggen daaraan ten grondslag? Die vraag blijft, ook na dit onderzoek, openstaan.

Tegelijkertijd geldt dat er ten opzichte van de evaluatie van 2007 winst lijkt te zijn geboekt, want op geaggregeerd niveau is een stijging te zien van het aantal vorderingen dat (gedeeltelijk) ontvankelijk wordt verklaard. Daarentegen laten de cijfers op grond van de steekproef over vier delictscategorieën over 2014 geen ander beeld zien dan dat wat destijds werd gevonden. Ook toen gold dat ongeveer twee op de drie vorderingen geheel of gedeeltelijk ontvankelijk werd verklaard, waarbij de benadeelde partij in ieder geval 'iets' kreeg toegewezen.⁵⁹⁰ Net als toen lijken de veranderingen dan ook vooral te liggen in een opener receptie van het civiele schadeverhaal. Daarbij kunnen ook nu geen algemene patronen worden beschreven. Zoals reeds geconstateerd door Van Wingerden e.a. houden officieren van justitie en rechters bij de beoordeling van het civiele schadeverhaal 'op eigen wijze' rekening met zaaks- en persoonsfactoren. De uitkomst van dit onderzoek zou derhalve kort kunnen worden samengevat als: 'Er is weliswaar sprake van verbetering, maar ook van beletselen die oplossing behoeven'.

⁵⁸⁹ In dit verband kan worden gewezen op het Wetsvoorstel affectieschade, waarin wordt voorgesteld vergoeding van affectieschade en verplaatste schade (ook) mogelijk te maken in context van het strafproces, *Kamerstukken II 2014/2015-2015/2016*, 34 257, nrs. 1-8. Ten tijde van het schrijven van het onderzoeksverslag was het wetsvoorstel aanhangig bij de Tweede Kamer.

⁵⁹⁰ Van Wingerden e.a. 2007, p. 111. Opgemerkt ook wordt dat de rechter zich destijds terughoudend toonde in het gebruik van de schattingsbevoegdheid en dat de vraag of daarvan gebruik werd gemaakt afhankelijk was van de aanwezigheid van civielrechtelijke expertise (p. 96-97).

Summary

To overcome the aftermath of crime, victims highly appreciate receiving compensation, financially or otherwise. Compensation for victims being a focal point of the current Dutch criminal justice policy, the authorities have set up arrangements to promote compensation in the context of the criminal trial. Based on fairness and procedural efficiency, the Code of Criminal Procedure traditionally provides for a procedure (Section 51f Dutch Code of Criminal Procedure; DCCP) that enables so-called injured parties to join proceedings and file a civil claim based on Section 6:162 Dutch Civil Code, requesting financial compensation from the offender. Since the criminal accusation is the most important aspect, the civil claim needs to be of an accessory nature, as covered by the criterion of *onevenredige belasting* (undue burden; Section 361 Paragraph 3 DCCP), introduced in 2010. Although the Explanatory Memorandum provides for some clarification as to what constitutes such an undue burden, the courts are left to provide further clarification.

Since 2010, victim compensation has remained a focal point in the Dutch criminal justice policy. In addition to the extension of the admissibility criteria, policy measures have been taken to promote the assistance for crime victims to enable them to submit their claims through the *Slachtofferloketten* (Victim Support Desks), a joint effort of the police, the Public Prosecution Service and *Slachtofferhulp Nederland* (SHN: Victim Support Netherlands). In addition, free legal aid to victims of serious crime was established. Finally, the introduction of the *schadevergoedingsmaatregel* (compensation order; Section 36f Dutch Penal Code, 1995) and the *Voorschotregeling* (Advance payment scheme; 2011) serve to relieve the victims from the burden of having the verdict executed, representing major practical advantages for crime victims.

It is therefore no surprise that a substantial number of crime victims have filed civil claims by joining proceedings under Section 51f DCCP. Indeed, previous research has shown that crime victims have a clear preference for compensation through the criminal procedure, rather than lodging a claim with the civil court. Annually about 18 000 claims are lodged, representing about a third of the total annual number of criminal cases. These numbers indicate that the Dutch judiciary and the Prosecution Service are regularly called upon to assess claims for wrongful acts in criminal procedures. With the latest evaluation dating from 2007 and given the policy measures and legislative changes since then, this begs the question how victim compensation currently works?

The goal of the current study is to determine whether the policy measures taken since 2007 have promoted crime victim compensation, and if they have not, which impediments stand in the way.

Research questions

Our central research question is as follows:

How is victim compensation currently organised as part of criminal proceedings in terms of judicial decision-making and what are the outcomes?

This central question was divided into several sub-questions:

1. Which arrangements have been made to support the crime victim in lodging a civil claim in the context of the procedure under Section 51f DCCP?
2. What is the number of claims filed on an annual basis and how does this relate to the total number of criminal cases handled annually?
3. Based on the available data, which criteria apply regarding both the number and type of cases in which a civil claim is found to be admissible or inadmissible (wholly or partially)?
4. Given that civil compensation appears to be feasible due to the nature of the case assessed, what considerations underlie the advice of the Prosecution Service and the court's verdict, respectively?
5. Have the bottlenecks found in 2007 been solved, and if so, to what extent? Have new problems occurred?
6. What steps could be taken to promote the admissibility of civil claims which are presently found inadmissible (wholly or partially)? Which adaptations with regard to the assessment of the claim of the injured party would this require?

Research approach

We opted for a triangulation of research methods. This enabled us to study the issue of civil compensation through criminal proceedings from a broader perspective, combining legal insights (law in the books) with legal practice (law in action). Moreover, by using different research methods we were able to verify the separate findings, thus strengthening the outcomes. The methods used are both of a quantitative and qualitative nature.

First, we analysed the legal framework, including relevant case law. Secondly, the pre-trial stage was explored, paying visits to *Slachtofferloketten* and conducting interviews with respondents working in this area. Next, we performed a study into criminal files randomly selected from the *RAC-min*, the central database of the Dutch WODC of the Ministry of Security and Justice. This part of the study was limited to files relating to crimes settled by the so-called *meervoudige kamer* (three-judge division) in the first instance. Next, four categories of crimes were selected (theft, assault, vandalism, and public battery). These limitations were chosen for practical reasons. A total of 240 files was selected, relating to six court districts. An extended questionnaire (131 items) was used to analyse the files selected. The fourth part of the research represented a second round of semi-structured interviews covering the trial stages, including public prosecutors, judges and specialized lawyers. Finally, we analysed four legal arrangements (the *schadestaatprocedure*, *voorzittersbeschikking*, *splitsing van het straf-*

proces and tarifiering) in order to establish whether these arrangements may potentially solve the problems observed.

A final remark relates to the previous evaluation by Van Wingerden et al. of 2007. Since we wanted to establish any possible changes, our findings were linked to those found in 2007.

Results

Quantitative results

For the period 2010-2014, authorized figures have shown that the total number of criminal cases in which a claim was filed by an injured party remained relatively stable, with an average of 17 909 cases annually. Figures show a tendency towards a decline in the number of cases found to be wholly inadmissible. Indeed, the number of cases found to be admissible wholly or partially has doubled in five years' time from about 30 percent in 2010, to 60 percent in 2014. The categories of crime selected for the study provide a similar picture, also indicating a substantial decrease of the amount of cases that are found inadmissible as a whole.

The sample study for 2014 contained 240 randomly selected files handled by six regional courts of first instance. Since some files did not provide sufficient data, the number of useable files was 217. In line with the authorized findings the vast majority of these claims was found admissible (wholly or partially). Most of these claims relate to pecuniary damages (7 out of 10 cases), whereas non-pecuniary damages related to 1 out of 4 cases. But less than 1 out of 10 claims was found wholly inadmissible. With regard to the number and nature (pecuniary or non-pecuniary damages), the outcomes were not discriminative in nature. What did, however, attract attention was the adjustment of the amount of damages awarded. Both the prosecutor and the court show a tendency to lower the amount of money claimed. Based on these files, the average amount of pecuniary damages awarded was 2 619 euros; with regard to non-pecuniary damages the average was 905 euros. There was a significant relationship between the quality of the claim's arguments and the awarding of compensation of damage suffered by the injured party.

The pre-trial stage

The establishment of the *Slachtofferloketten* represents a fundamental change in the procedure for victims to join proceedings. Whereas SHN formerly offered assistance in the claim shortly before the trial, currently the victim receives an early offer of assistance by SHN. This assistance is now offered at a regular basis, and is used by a substantial number of injured parties. There are, however, differences between regional practices.

The most significant issue mentioned with regard to the pre-trial stage was the risk of non-registration of the injured party. This is said to be caused by the digitalisation of procedures and the short terms allowed for filing a claim. Respondents, however, mentioned 'round-about' solutions, which enabled them to restore omissions, if they were spotted in time. It should be mentioned that digitalisation was also valued. Indeed, non-registration can also be caused by inactivity of the injured party. Problems experienced by those working at the

Slachtofferloketten are handled by applying 'round-about' solutions, emphasising the importance of personal contact. Nevertheless, non-registration and other administrative omissions in the pre-trial stage regularly cause problems at the trial stage. The defendant being unaware of the victim's claim, it may pop up unexpectedly at the trial, causing some disturbance in proceedings. According to prosecutors and judges, this happens regularly. Additionally, lawyers mentioned difficulties in obtaining information in time.

Other issues mentioned with regard to the pre-trial stage are time pressure and a lack of capacity at SHN, implying diminished assistance in the claims lodged by injured parties. Moreover, respondents working for the Prosecution Service have sometimes criticised the quality of the support provided by SHN, suggesting that these workers should lower victims' expectations instead of supporting claims that will most likely be found inadmissible. This is a difference of opinion between SHN on the one hand and the Prosecution Service and the courts on the other hand: whereas SHN takes a civil-law perspective, pursuing tailor made compensation, the Prosecution Service and the courts assess the claim from a criminal-law like perspective, implying a more general approach using 'fixed rates'. Nevertheless, the work of SHN is also appreciated, especially by the Prosecution Service. Still, according to the prosecutors and the judges, the activities of SHN would benefit from using a more realistic perspective on victim compensation as part of criminal proceedings. This implies a need to manage victims' expectations. SHN, in turn, has criticised the lack of substantiation in court verdicts and the opinions of the Prosecution Service. Similar arguments were heard in the evaluation of 2007.

Overall, the conclusion is that although the present preparation of victims' claims is still not trouble-free, the current policy is preferable to the model used in 2007. Nevertheless, there is room for improvement.

The trial stage

In comparison to the findings of 2007, the handling of civil claims at the trial stage remains largely unchanged. Problems with regard to the inadmissibility of insufficiently founded claims, or the need to lower the amount of damages awarded, are still mentioned. Nevertheless, the prosecutors and courts, although to a lesser extent, appear to be more willing to accommodate the victims' wish for compensation. Nevertheless, both prosecutors and courts still struggle to strike a good balance between addressing the victims' needs and the incentive to conduct a fair trial. Indeed, victims' participation becoming of a more intrusive nature these days (read: the recent introduction of a victim statement of opinion) it has become increasingly difficult to have proper court sessions. Although this is unanimously mentioned as a major concern, respondents also mention that the majority of the claims does not cause undue burden on the criminal trial due to their modest nature, and therefore compensation can be awarded. With regard to the extension of the admissibility criterion of 2010, the impression is that this has not brought about any real change. Moreover, in the spirit of the instruction of the *Raad voor de rechtspraak* (Council for the Judiciary), courts will find the claim inadmissible, rather than reject the claim. In contrast to the claim being found

inadmissible, the claim being rejected represents a substantive evaluation of the claim, ruling out the option to pursue compensation in subsequent proceedings at the civil court.

As mentioned, prosecutors and judges feel that claims are often overrated and in need of adjustment. With regard to the nature of the claim, both the nature of the damages (pecuniary or non-pecuniary) and the amount are not considered problematic if the claim is substantiated properly. With regard to pecuniary damages this needs submission of receipts, and for non-pecuniary damages this requires experts' reports or reference to case law. This may, however, cause problems, since courts – and to a lesser extent prosecutors – are somewhat reluctant to apply rates based on case-by-case comparison.

A factor of some importance also is the amount of the civil-law expertise available at the court in question. This does not relate to the Prosecution Service, for prosecutors are all willing to assist in the victim's claim on the condition that it is compatible with the standards of a fair trial. The judges' perspective, however, may vary since the judge may have a civil-law orientation. For both prosecutors and judges, their professional opinion with regard to the legitimacy of victims' compensation as part of criminal proceedings is of major importance. Both arguments, the influence of a civil-law orientation and the significance of the professional opinion, were also mentioned in the 2007 evaluation.

As for lawyers assisting victims in their pursuit of compensation, it is their task to pursue maximum compensation. Nevertheless, it is the lawyers who prove to be most critical with regard to the need to substantiate such claims. Starting from a civil-law perspective, being aware of the accessory nature of the claim, only 'solid' claims will be submitted. Providing substantiated claims, one expects the Prosecution Service and the courts to deliver 'solid' outcomes. Disappointment, however, lies ready to pounce since verdicts finding the claim partially or wholly inadmissible, or ordering an adjustment of the claim, are presented without clear explanation. This argument is also heard from SHN.

Potential solutions available in the current legal arrangements

With regard to the potential represented in the DCCP by means of the four legal arrangements mentioned, we do have a preference. Careful analysis of the legal options shows that the value of each of these arrangements depends on the characteristics of the case to be assessed. The prosecution and adjudication of criminal cases are of a complex nature, with various scenarios implying a broad range of considerations. Given the accessory nature of victims' claims for compensation, their assessment will be subordinate to the evaluation of the criminal proceedings. In line with this, one may argue that practical arrangements are preferable to legal change. Given the continuous struggle of the judiciary (Prosecution Service and courts) to uphold the standard of a fair trial in light of the increasing role of victim participation as found in both the evaluation of 2007 and the present one, there is genuine reason to consider an analogous application of arrangements, in addition to (re)considering potential legal change.

Conclusion

In conclusion, the present evaluation shows that although progress has been made since 2007, there is still room for improvement. In spite of the general acceptance of the victim's right to compensation, the criminal justice system still struggles to strike a good balance between the defendant's right to a fair trial and the victim's right to be treated fairly. Indeed, Article 6 ECHR embodies both incentives, making it no easy task for the prosecutor and the court to strike a fair balance. In spite of the fact that the procedure to join proceedings as a party represents a long-standing tradition, the constant concern of the Prosecution Service and the courts with regard to victim participation has great impact on its application. To strike a good balance, early preparation of the claim is preferable since this may ensure that all parties are informed in time. Moreover, the quality of the preparation being crucial, early preparation allows time for the claim to be improved. But even then, both prosecutor and court – although the latter has but limited leeway – show a willingness to award some compensation. This coincides with the picture as drawn in the 2007 evaluation. Moreover, the extension of the admissibility criterion in 2010 has not been found to have contributed to any change, at least not significantly. Indeed, the definition of the benchmark of 'no undue burden' is felt to remain unclear. Given the fact that the number of claims found wholly or partially admissible has remained stable, there is no apparent reason to advocate further legal change. Yet, there is some reason for debate, taking into account victims' preference for the criminal route and the apparent increase of more complex claims and types of damages lately lodged by injured parties.

All in all, the 'story' of crime victim compensation is unfinished, as is the case for victim participation as a whole. As expressed in the evaluation of 2007 the law, both in the books and in action, is a living instrument, adapting to changing societal circumstances. Criminal law being but a slow instrument, victim compensation is presently acknowledged as a primary victim's right. Nevertheless, there are still administrative problems to be solved and fundamental issues which need to be discussed. The conclusion of the present evaluation therefore reads as follows: 'Although there has been improvement, the issue of victim compensation is still "under construction", reflecting "work in progress".'

Literatuurlijst

Akkermans 2015

A.J. Akkermans, 'En, heeft u al een claim ingediend voor schadevergoeding?', *Tijdschrift voor Conflictantering*, 2015, nr. 3, p. 30-31.

Asser/Hartkamp & Sieburgh 6-II* 2013

A.S. Hartkamp & C.H. Sieburgh, *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 6. Verbintenissenrecht. Deel II. De verbintenis in het algemeen, tweede gedeelte*, Deventer: Kluwer 2013.

Bal 2015

M. Bal, 'Slachtoffers van onrecht: de psychologie van secundaire victimisatie (en positieve reacties voor slachtoffers)', *Proces* 2015, 94(2), p. 140-150.

Beurskens 2002

W.J.J. Beurskens, 'Schadevergoeding voor slachtoffers van strafbare feiten: ongemakkelijk balanceren op het raakvlak van het privaatrecht en het strafrecht,' *Trema* 2002, nr. 9, p. 445-452.

Beyens & Tournel 2009

K. Beyens & H. Tournel, 'Mijnwerkers of ontdekkingsreizigers? Het kwalitatieve interview', in: T. Decorte & D. Zaitch (red.), *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie*, Leuven: Acco 2009, p. 195-228.

Bolhaar 2013

H. Bolhaar, *Openbaar Ministerie – Jaarbericht 2013, Voorwoord*, Openbaar Ministerie 2013.

Ten Boom & Kuijpers 2008

A. ten Boom & K.F. Kuijpers, *Behoeften van slachtoffers van delicten*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2008.

Borgers 2001

M.J. Borgers, *De ontnemingsmaatregel*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2001.

Borgers 2003

M.J. Borgers, 'Recente rechtspraak over de schadevergoedingsmaatregel en de voeging van de benadeelde partij: het vereiste van rechtstreekse schade, proceskosten en hoofdelijkheid', *Delikt en Delinkwent*, 2004, nr. 4, p. 441-454.

Borgers 2005

M.J. Borgers, 'Het procesrechtelijke raamwerk van de ontnemingsmaatregel', in: M.J. Borgers & J. Rozie, *Voordeelsontneming. De procesrechtelijke invalshoek*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2005, p. 10-98.

Brinke, ten e.a. 2014

M.E. ten Brinke, S. Habets & C. Noordam, 'Iets nieuws onder de zon? Het nieuwe ontvankelijkheids-criterium in de praktijk', *Trema* 2014, nr. 3, p. 83-87.

Candido 2011

J. Candido, 'De vordering benadeelde partij in het strafproces en de onevenredige belasting van het strafgeding', *Trema* 2011, p. 354-359.

Candido 2012

J. Candido, 'Civiel bewijsrecht toepasselijk op de vordering benadeelde partij? Gemotiveerde betwisting van een blote stelling', *NJB* 2012, afl. 14, p. 938-940.

Candido e.a. 2013

J. Candido, M. Hoendervoogt., P. Van Dam & M. Gest, *Slachtoffer en rechtspraak. Handleiding voor de strafrechtspraktijk*, Den Haag: Raad voor de Rechtspraak, 2013.

Candido & Lindenbergh 2014

J. Candido & S.D. Lindenbergh, 'Strafrechter en smartengeld', *NTBR* 2014, nr. 5.

Candido 2015

J. Candido, 'Dadendrang', *Proces* 2015, (94) 2, p. 110-112.

Corstens & Borgers 2014

G.J.M. Corstens & M.J. Borgers, *Het Nederlandse strafprocesrecht*, Deventer: Kluwer 2014.

Claassens 2011

J.C.A.M. Claassens, *Aanbevelingen civiele voeging en schadevergoedingsmaatregel met betrekking tot de Wet Terwee en de Wet ter Versterking van de positie van het slachtoffer*, <https://www.rechtspraak.nl/Procedures/Landelijke-regelingen/Pages/default.aspx>.

Claassens 2012

J.C.A.M. Claassens, 'Het slachtoffer in het strafproces', *Strafblad* 2012, p. 241-262.

Dijkshoorn & Lindenbergh 2010

W. Dijkshoorn & S.D. Lindenbergh, 'Schadebegroting, bewijs en waardering', *Ars Aequi* 2010, p. 538-542.

Doeser 2008

A. Doeser, *Slachtoffers centraal, Eindrapport Werkgroep Organisatie, Ministerie van Justitie, Directie Sanctie & Preventiebeleid*, juli 2008.

Van Dongen, Lindenbergh & Hebly 2013

J.D.M. van Dongen, S.D. Lindenbergh & M.R. Hebly, *Je hebt gelukt als je van een pauw mag plukken*, Rotterdam: EUR 2013.

Van Dorst 2000

A.J.A. van Dorst, 'Strafvordering 2001', *Delikt en Delinkwent* 2000, nr. 3, p. 233-246.

Drost, Goedvolk, Jongebreur & Walberg 2014

V. Drost, M. Goedvolk, W. Jongebreur & A. Walberg, *Wet Versterking Positie Slachtoffers. Proces-evaluatie*, Barneveld: Significant 2014.

Duker 2003

M.J.A. Duker, *Legitieme straftoemeting. Een onderzoek naar de legitimiteit van de straftoemeting in het licht van het gelijkheidsbeginsel, het democratiebeginsel en het beginsel van een eerlijke procesvoering*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2003.

Dyson 2013

Matthew Dyson, *Tort and Crime*, University of Cambridge, Faculty of Law Research Paper, no. 48/2013.

Emaus 2013

J.M. Emaus, *Handhaving van EVRM rechten via het aansprakelijkheidsrecht. Over de inpassing van fundamentele rechtsschending in het Nederlands burgerlijk recht*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2013.

Van den Emster 2012

E. van den Emster, *Proef met opsplitsen strafproces*, Rechtspraak.nl, <http://www.rechtspraak.nl/Actualiteiten/Nieuws/Pages/Rechtspraaklegtomgangmetlactoffervanmisdrijfvast.aspx>.

Engelhard & Rijnhout 2015

E.F.D. Engelhard & R. Rijnhout, *Een regeling voor personenschade door rampen*, Den Haag: Boom Juridisch uitgevers 2015.

Europees Parlement en de Raad 2012

Europese Commissie, Richtlijn minimumrechten voor slachtoffers (2012/24EU), PbEU 14 november 2012, L 315.

Franken 2005

A.A. Franken, 'De verdediging en het gedragskundig onderzoek', *Delikt en Delinkwent* 2005, nr. 6, p. 600-609.

Franken & Van der Landen 1996

A.A. Franken & D. van der Landen, 'Het financiële offensief tegen de criminaliteit: voordeelsontneming in de praktijk', *NJB* 1996, p. 676-680.

Franken 2014

A.A. Franken. 'Afstand houden. Over samenwerking tussen rechter en openbaar ministerie en samenwerking tussen rechter en wetgever', *Delikt en Delinkwent* 2014, nr. 4, p. 257-267.

Freriks & Lucas 2014

H. Freriks & J. Lucas, Project, *Storyboard Lean Six Sigma, Voegingen Slachtofferproces Verbeteren* versie 0.1 25 maart 2014.

Giesen 2001

I. Giesen, 'Normering van schadevergoeding in Engeland: een les voor Nederland?', *NJB* 2001, nr. 3, p. 120-123.

Giesen e.a. 2001

I. Giesen, Y.P. Kamminga & J.M. Barendrecht, 'Normering van schadevergoeding voor arbeidsongevallen en beroepsziekten: over draagvlak, differentiatie en smartengeld', in: M. Faure & T. Hartlief (red.), *Schade door arbeidsongevallen en nieuwe beroepsziekten*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2001, p. 131-165.

Giesen, Kristen & Kool 2015

I. Giesen, F.G.H. Kristen & R.S.B. Kool, 'The Dutch Crush on Compensation', in: M. Dyson & J. Spencer, *Comparing Tort and Crime: Learning from across and within Legal Systems*, Cambridge: Cambridge University Press 2015, p. 316-367.

Groenhuijsen & Van Dijk 1993

M.S. Groenhuijsen & J.J.M. van Dijk, 'Schadevergoedingsmaatregel en voeging: de civielrechtelijke invalshoek', *NJB* 1993, p. 163-167.

Groenhuijsen, Van der Neut & Simmelink 1997

M.S. Groenhuijsen, J.L. van der Neut & J. Simmelink, *Ontneming van voordeel in het strafrecht. De nieuwe wetgeving in theorie en praktijk*, Deventer: Gouda Quint 1997.

Groenhuijsen & Knigge 1999

M.S. Groenhuijsen & G. Knigge, *Het onderzoek ter zitting. Eerste interimrapport onderzoeksproject Strafvordering 2001*, Groningen: Rijksuniversiteit Groningen 1999.

Groenhuijsen & Kwakman 2002

M.S. Groenhuijsen en N.M. Kwakman, 'Het slachtoffer in het vooronderzoek', in: M.S. Groenhuijsen & G. Knigge (red.), *Dwangmiddelen en Rechtsmiddelen*, Deventer: Kluwer 2002, p. 773-978.

Groenhuijsen & Knigge 2004

M.S. Groenhuijsen & G. Knigge, 'Afronding en verantwoording. Algemeen deel', in: M.S. Groenhuijsen & G. Knigge (red.), *Afronding en verantwoording*, Deventer: Kluwer 2004, p. 3-185.

Groenhuijsen 2008

M.S. Groenhuijsen, 'Slachtoffers van misdrijven in het recht en victimologie. Verslag van een intellectuele zoektocht', *Delikt en Delinkwent* 2008, nr. 2, p. 121-145.

Groenhuijsen & Letschert 2012

M.S. Groenhuijsen & R.M. Letschert, 'Over spreekrecht plus en een twee fasen proces. Dilemma's bij een verantwoorde hervorming van het strafprocesrecht', in: M.S. Groenhuijsen, R.M. Letschert & S. Hazenbroek, *KLM Van Dijk*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2012, p. 137-146.

Groenhuijsen 2012

M.S. Groenhuijsen, 'Waarheidsvinding in het strafrecht', in: M.A. Loth, G. de Groot, A. Gerbrandy & M.S. Groenhuijsen, *Waarheid en waarheidsvinding in het recht*, Deventer: Kluwer 2012, p. 231-304.

Hartendorp 2009

R. Hartendorp, 'Alledaagse rechtspraak: een pragmatische kijk op oordeelsvorming', *Rechtstreeks* 2009, nr. 2.

Harteveld 2004

A.E. Harteveld, 'Bijzondere procedures', in: M.S. Groenhuijsen & G. Knigge (red.), *Afronding en verantwoording*, Deventer: Kluwer 2004, p. 487-511.

Hartlief 2014

T. Hartlief, 'Straf privaatrecht', in: F.J. Beekhoven van den Boezem & G. Bergervoet, *Groninger rechtszekerheid (liber amicorum Reehuis)*, Deventer: Kluwer 2014, p. 89-102.

De Heer-de Lange & Kalidien 2013

N. de Heer-de Lange & S.N. Kalidien, *Criminaliteit & Strafrechtspleging 2013*, Den Haag: WODC 2013.

Van der Helm 2006

J.J. van der Helm, 'De immaterieel benadeelde partij in het strafproces', *Trema* 2006, nr. 7, p. 296-300.

Hol & Stolker 1995

A.M. Hol & C.J.C. Stolker, *Over de grenzen van strafrecht en burgerlijk recht*, Deventer: Kluwer 1995.

Van Hulst e.a. 2008

J.E. van Hulst, K.A.P.C. van Wees, E.M. Uijtenbroek & A.J. Akkermans, 'Excuses in het privaatrecht', *WPNR* 2008, oktober/6772, p. 778-784.

De Hullu 2002

J. de Hullu, 'Enkele suggesties voor herziening van het strafrechtelijk sanctiestelsel', in Nederlandse Juristen Vereniging, *Herziening van het sanctiestelsel*, 2002, p. 1-89.

Huver, Van Wees, Akkermans & Elbers 2007

R.M.E. Huver, K.A.P.C. van Wees, A.J. Akkermans & N.A. Elbers, *Slachtoffers en aansprakelijkheid, een onderzoek naar behoeften, verwachtingen en ervaringen van slachtoffers en hun naasten met betrekking tot het civiele aansprakelijkheidsrecht, Deel I, Terreinverkenning*, Den Haag: WODC 2007.

Keulen 1999

B.F. Keulen, *Crimineel vermogen en strafrecht*, Deventer: Gouda Quint 1999.

Keulen e.a. 2013

B.F. Keulen, A.A. van Dijk, E. Gritter, N.J.M. Kwakman & K. Lindenberg, *Naar een twee fasen proces*, Groningen: Paris 2013.

Keulen 2014

B.F. Keulen, 'Strafrechter en consensualiteit', *Delikt en Delinkwent* 2014, nr. 10, p. 739-750.

Keulen 2015

B.F. Keulen, 'Het slachtoffer, de modernisering van het Wetboek van Strafvordering en de rechter', *Strafblad* 2015, p. 240-252

Klaasse 1963

N.W. Klaasse, *De splitsing van het eindonderzoek in het strafproces*, Tilburg: Gianotten 1963.

Klaasse & Van Berge Henegouwen 2012

A. Klaasse & S. van Berge Henegouwen, 'Maatregel of dubbele bestraffing; Het misleidende instituut van de vervangende hechtenis bij de schadevergoedingsmaatregel', *Proces* 2012, nr. 5, p. 340-348.

Kool 1999

R.S.B. Kool, 'Uit de schaduw: de emancipatie van het slachtoffer in de strafrechtspleging', *Justitiële Verkenningen*, 1999, nr. 9, p. 60-74.

Kool & Moerings 2001

R.S.B. Kool en M.M. Moerings, *De wet Terwee. Evaluatie van juridische knelpunten*, Deventer: Gouda Quint 2001.

Kool 2001

R.S.B. Kool, 'Op zoek naar de grens: een verkenning van de positie van het slachtoffer in het strafproces', in: C.H. Brants, P.A.M. Mevis & E. Prakken (red.), *Legitieme strafvordering*, Antwerpen-Groningen: Intersentia 2001, p. 157-172.

Kool 2010

R.S.B. Kool, 'Titel IIIA. Het Slachtoffer; Commentaar bij art. 51a, 51b, 51c, 51d, 51g', in: A.L. Melai & M.S. Groenhuijsen (red.), *Het Wetboek van Strafvordering (losbladig, supplement 182)* Deventer: Kluwer 2010.

Kool 2013

R.S.B. Kool, 'Dry-eyed justice? Over de voor- en nadelen van een splitsing van het strafproces', *Aequi* 2013, nr. 1, p. 598-606.

Kool 2014a

R.S.B. Kool, '(Crime) Victims' Compensation: the Emergence of Convergence', *Utrecht Law Review* 2014, vol. 10, nr. 3, p. 14-26.

Kool 2014b

Renée Kool, *Going public: de revival van de schadevergoedingsstraf*, <http://blog.ucall.nl/index.php/2014/06/going-public-de-revival-van-de-schadevergoedingsstraf>, 2014b.

Kool e.a. 2014c

R.S.B. Kool, M.R. Hebly, D.P. van Uhm, L. Orvini, C.R.R. Loeve & I. Giesen, *Schadeverhaal na een strafbaar feit via de kantonrechter*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2014.

Korthals Altes 2011

W.F. Korthals Altes, 'Aparte strafmaatzittingen', *NJB* 2011, afl. 2, p. 74-76.

Kunst 2015

M. Kunst, 'Schadevergoedingsregelingen voor slachtofferschap van seksueel misbruik: kwetsbaar voor fraude?', *Proces* 2015, (94) 2, p. 98-109.

Kwakman 2012

N. Kwakman, 'Snelrecht en de ZSM aanpak', *Delikt en Delinkwent* 2012/17; nr. 3, p. 188-205.

Langemeijer 2010

F. Langemeijer, *Het slachtoffer en het strafproces*, Deventer: Kluwer 2010.

LANGZS 2014

Stichting LANGZS, *Rechters lappen eigen regels aan laars*, <http://www.langzs.nl/wp-content/uploads/2014/12/Persbericht-LANGZS-23-12-voor-op-site.pdf> 23 december 2014.

Leenburg 2013

S. Leenburg, *Waarheidsvinding en ambtshalve aanvulling door de civiele rechter*, Weert: Celsus 2013.

Leferink 2012

S. Leferink, *Slachtofferrechten, doen ze recht aan slachtoffers?*, Utrecht: Slachtofferhulp Nederland 2012, p.14.

Leferink 2015

S. Leferink, 'De positie van het slachtoffer in de ZSM-werkwijze. Liever maatwerk dan snelheid', *Delikt en Delinkwent* 2015, nr. 4, p. 279-286.

Lindenbergh & Riege 2012

S.D. Lindenbergh & S. Riege, 'De emancipatie van psychisch letsel in het privaatrecht en het strafrecht', *Trema* 2012, nr. 5, p. 160-166.

Lindenbergh 2014

S.D. Lindenbergh, 'De letselschadevordering in het strafproces', *NJB* 2014, afl. 38, p. 2696-2702.

LOVS 2011

LOVS, *Aanbevelingen civiele vordering en schadevergoedingsmaatregel*, <https://www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/Wet-Terwee.pdf>

LOVS 2015

LOVS, *Landelijk aanhoudingenprotocol*, www.rechtspraak.nl/Procedures/Landelijke-regelingen/Sector-strafrecht

Meijer & Gijsselaar 2014

S. Meijer & E. Gijsselaar, Conservatoir beslag ten behoeve van het slachtoffer, *Delikt en Delinkwent* 2014, nr. 3, p. 180-198.

Ministerie van Veiligheid & Justitie 2014a

Ministerie van Veiligheid & Justitie, *Contourennota*, 2014.

Ministerie van Veiligheid en Justitie 2014b

Ministerie van Veiligheid en Justitie, *Project Voegingen Slachtofferproces verbeteren*, 25 maart 2014.

Ministerie van Veiligheid en Justitie 2015

Ministerie van Veiligheid en Justitie, *Storyboard Lean Six Sigma. Project: Voegingen Slachtofferproces verbeteren*, maart 2015.

Mulder 2013

J.D.W.E. Mulder, *Compensation, the victim's perspective*, Oisterwijk: Wolf 2013.

Mummert 2014

S.J. Mummert, *Can Victims' Compensation Reduce Revictimisation Risk?*, Georgia: Georgia State University, Scholar Works@Georgia State University 2014.

Nuis & Nuis 2015

M.D. Nuis & J.D.L. Nuis, *Ontnemingsrecht: toepassing van de ontnemingsmaatregel in de praktijk*, Oisterwijk: Wolf Legal Publishers 2015.

Openbaar Ministerie 2012

Openbaar Ministerie, *Procesbeschrijving Slachtofferzorg met Compas*, versie 1.0, 1 december 2012

Openbaar Ministerie 2015

Ketenprogrammavoorstel ZSM 2015, definitieve versie (18 februari 2015).

Otte 2010

R. Otte, *Organiseren en verantwoorden door de strafrechter*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2010.

Ruitenbeek-Bart 2014

F.M. Ruitenbeek-Bart, A.H.J.G. Schijns, 'De schadeclaim van slachtoffers van strafbare feiten; bruggenbouwer tussen twee rechtsgebieden?', *Tijdschrift voor Vergoeding Personenschade*, 2014, nr. 2, p. 38-47.

Sas 2010a

A.H. Sas, 'Strafrecht voor civilisten: de verbetering van de mogelijkheid om schade via het strafrecht te verhalen', *Tijdschrift voor Vergoeding Personenschade* 2010, nr. 3, p. 80-87.

Sas 2010b

A.H. Sas, 'De Wet ter versterking van de positie van het slachtoffer in het strafproces, schadevergoedingsmaatregel, BOS schade en belang van de voegingsprocedure', *Tijdschrift voor Vergoeding Personenschade*, nr. 3, p. 80-87.

Sas 2012

A.H. Sas, 'Strafrecht voor civilisten deel II: over de gewijzigde Wet schadefonds geweldsmisdrijven en nog enkele opmerkingen over schadeverhaal via het strafproces', *Tijdschrift voor Vergoeding Personenschade* 2012, nr. 2, p. 45-60.

Sas 2014a

A.H. Sas, 'Perikelen rondom de procedure bij de burgerlijke rechter na de voeging als benadeelde partij', *Letsel & Schade* 2014, nr. 4, p. 40-50.

Sas 2014b

A.H. Sas, 'De dader betaalt (niet altijd)!', *NJB* 2014, <http://njb.nl/auteurs/alex-sas.10275.lynkx>

Sas 2015

A.H. Sas, 'De zaak Robert M. in cassatie. De ouders van slachtoffers als benadeelde partij in het strafproces: hun verplaatste schade en proceskosten', *Tijdschrift voor Vergoeding Personenschade* 2015, nr. 1, p. 8-15.

Schijns 2015

A.J.J.G. Schijns, 'De letselschadevordering van het slachtoffer in het strafproces: een zwakte in de strafrechtelijke slachtofferbescherming', *Tijdschrift voor Vergoeding Personenschade* 2015, nr. 9, p. 33-40.

Schoep 2015

A. Schoep, 'De officier van justitie en de behandeling van de vordering van de benadeelde partij ter zitting', *Proces* 2015, (94) 4, p. 225-228.

Schrama & Geurts 2012

W.M. Schrama & T. Geurts, *Civiel schadeverhaal door slachtoffers van delicten. De rol van de civiele procedure: gebruik, knelpunten en oplossingsrichtingen*, Den Haag: WODC 2012, Cahier 2012-11.

Simon Thomas e.a. 2016

M. Simon Thomas, e.a., *Snel, Betekenisvol en Zorgvuldig. Een tussenevaluatie van de ZSM werkwijze*, Utrecht: Mouton Centrum/USBO advies 2015.

Slachtofferhulp Nederland 2015

Slachtofferhulp Nederland, regio Amsterdam, *Evaluatie JD actief en van dezelfde regio het stroomschema Ketenproces Slachtoffers Regulier en ZSM, versie 1.0*, maart 2015 (opgesteld door de projectgroep Slachtofferzorg Regulier).

Stevens 2013

L. Stevens, 'De voorschotregeling: een ongedekte cheque?', in: W.H. van Boom & S.D. Lindenberg (red.), *Politiek privaatrecht*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2013, p. 201-221.

Strien van 1999

A.L.J. van Strien, 'De positie van slachtoffers in het strafproces', in: M.S. Groenhuijsen & G. Knigge, *Het onderzoek ter zitting*, Deventer: Gouda Quint 1999, p. 233-275.

Timmermans, Tromp & Homburg 2011

M. Timmermans, E. Tromp & G. Homburg, *Justitiële slachtofferondersteuning verbeterd? Een evaluatie van de pilot Vernieuwd slachtofferloket*, Amsterdam: Regioplan 2011.

Timmermans, Van den Tillaart & Homburg 2013

M. Timmermans, J. van den Tillaart & G. Homburg, *Eerste meting Slachtoffermonitor: ervaringen van slachtoffers met justitiële slachtofferondersteuning*, deel 2, Regioplan: Amsterdam 2013.

Tjong Tjin Tai 2012

T.F.E. Tjong Tjin Tai, *Schadestaatprocedure*, Deventer: Kluwer 2012.

Vellinga 2009

W.H. Vellinga, 'De benadeelde partij in het strafproces vanuit civielrechtelijk perspectief', *Verkeersrecht* 2009, nr. 4, p. 33-40.

Vellinga 2015

W.H. Vellinga, *Ambtshalve optreden en beslissen van de strafrechter*, Deventer: Kluwer 2015.

Wijers & De Boer 2010

M. Wijers & M. de Boer, *Een keer is erg genoeg. Verkennend onderzoek naar secundaire victimisatie van slachtoffers als getuigen in het strafproces*, Marjan Wijers Research & Consultancy, 2010.

De Wijkerslooth & Simonis 2001

J.L. de Wijkerslooth & J. Simonis, 'Spreekrecht voor slachtoffers als onderdeel van een straf-toemetingzitting', *NJB* 2001, afl. 43, p. 2079-2083.

Van Wingerden e.a. 2007

S. van Wingerden, M. Moerings & J. van Wilsem, *De praktijk van schadevergoeding voor slachtoffers van misdrijven*, Den Haag: WODC/Boom Juridische uitgevers 2007.

Van Wingerden 2008

S. van Wingerden, 'Gebrek aan eenheid bij de beslissingen van rechters op vorderingen van de benadeelde partij', *Trema* 2008, nr. 2, p. 62-68.

Van der Zalm e.a. 2015

I. van der Zalm, M. Hebly & E. Engelhard, 'De Wet schadevergoeding zorg- en affectieschade, verbetering van de positie van slachtoffers en naasten', *Ars Aequi* 2015, p. 93-105.

PARLEMENTAIRE STUKKEN

Kamerstukken II 1989/1990, 21 345, nr. 3, 7, 8 en 18.

Kamerstukken II 1990/1991, 21 504, nr. 5.

Kamerstukken II 1991/1992, 21 504, nr. 8.

Kamerstukken II 2003/2004, 29 254, nr. 3.

Kamerstukken II 2004/2005, 30 145, nr. 3.

Kamerstukken II 2005/2006, 30 143, nr. 7 en 8.

Kamerstukken II 2007/2008, 30 143, nr. 16, 20 en 28.

Kamerstukken II 2007/2008, 30 145, nr. 16.

Kamerstukken II 2010/2011, 28 684, nr. 331, bijlage 142869 (Perspectief op 2015).
Kamerstukken II 2012/2013, 33 140, nr. 15.
Kamerstukken II 2012/2013, 33 552, nr. 2, met bijlage Recht doen aan slachtoffers.
Kamerstukken II 2012/2013, 33 552, nr. 2, 3, 5, en 7.
Kamerstukken II 2014/2015, 33 199, nr. 4 en 6, met bijlage 443757
Kamerstukken II 2014/2015, 33 996, nr. 6, bijlage 443757 (Secundaire analyse kwaliteitsmeting slachtofferzorg).
Kamerstukken II 2014/2015, 34 082, nrs. 1-3.
Kamerstukken II 2014/2015, 34 257, nr. 3.
Kamerstukken II 2015/2016, 2905 (Kamervragen rechtsbijstand EGZ-misdrijven).
Kamerstukken II 2015/2016, 33 552, nr. 15 en 16.
Kamerstukken I 2015/2016, 34 082, E.
Kamerstukken II 2015/2016, 34 236, nr. 23, met bijlage.
Kamerstukken II 2015/2016, 34 236, nr. 23, Bijlage (Nota van toelichting Besluit slachtoffers van strafbare feiten).
Brief van 4 februari 2016, kenmerk 717321.

WET- EN REGELGEVING

Staatsblad 2010, 311, Uitvoeringsbesluit Voorschotregeling schadevergoedingsmaatregel.
Recht doen aan slachtoffers, 2013, <http://wettenpocket.overheid.nl/portal/5a5be1a8-50f2-4516-9785-1780675da420/document/Programma-recht-doen-aan-slachtoffers.Infoblad.MinVenJ.mei2014.pdf>
Staatsblad 2013, 336.

JURISPRUDENTIE

EHRM 24 mei 1989, 10486/83 (Hauschildt t. Denemarken)
EHRM 23 maart 1994, NJ 1994, 506
EHRM 20 december 2011, 52999/08 en 61779/08, par. 139-140 (Hanif & Khan t. Verenigd Koninkrijk).
EHRM 15 januari 2015, 68955/11 (Dragojević t. Kroatië)

HR 31 oktober 1938, NJ 1939, 258
HR 14 mei 1974, NJ 1974, 468, m.nt. Melai
HR 28 juni 1983, NJ 1964, 10, m.nt. Th.W. van Veen
HR 30 oktober 1984, NJ 1985, 316
HR 19 februari 1985, NJ 1985, 649, m.nt. Th.W van Veen
HR 14 april 1988, NJ 1999, 75, m.nt. G. Knigge
HR 24 maart 1998, ECLI:NL:HR:1998:ZD0985
HR 28 mei 1999, NJ 1999, 564 (Johanna Kruidhof)
HR 17 november 2000, NJ 2001, 216 (Druijff/Bouw)
HR 5 februari 2002, ECLI:NL:HR:2002:AD53
HR 22 februari 2002, NJ 2002, 240, m.nt. J.B.M. Vrancken (Taxibus)
HR 2 juli 2002, ECLI:NL:HR:2002:AE2642
HR 3 juli 2002, ECLI:NL:HR:2012:BW3751
HR 25 maart 2003, ECLI:NL:HR:2003:AF4207
HR 6 juni 2003, NJ 2003, 504 (Krüter)
HR 20 april 2004, ECLI:NL:HR:2004:AO3452

HR 9 juli 2004, *NJ* 2005/39 m.nt. J.B.M. Vranken (*Oosterpark*)
HR 8 april 2005, *NJ* 2005, 371 (Van de Ven/Van de Ven e.a.)
HR 19 april 2005, *LJN* AV2654
HR 22 april 2005, *NJ* 2006, 20.
HR 18 april 2006, *NJ* 2007, 295, m.nt. M.S. Groenhuijsen
HR 15 juni 2006, ECLI:NL:HR:2006:AV2654
HR 30 juni 2006, *RvdW* 2006, 681
HR 15 september 2006, ECLI:NL:HR:2006:AV2654, Conclusie A-G ECLI:NL:PHR:2006:AV2654
HR 3 juli 2007, *NJ* 2997, 413
HR 22 januari 2008, *NJ* 2008, 193, m.nt. J.M. Reijntjes
HR 28 januari 2008, *NJ* 2008, 73
HR 9 december 2008, ECLI:NL:HR:2008:BF5074HR
HR 17 februari 2009, ECLI:NL:HR:BG7762
HR 14 april 2009, ECLI:NL:HR:2009:BH3703
HR 16 juni 2009, ECLI:NL:HR:2009:BI1812
HR 9 oktober 2009, *NJ* 2009, 387, m.nt. J.B.M. Vranken (Vilt)
HR 19 februari 2010, ECLI:NL:HR:2010:BK9031
HR 5 december 2008, *NJ* 2009, 387 (Rijnstate)
HR 9 december 2008, ECLI:NL:HR:2008:BF5074HR
HR 17 februari 2009, ECLI:NL:HR:BG7762
HR 14 april 2009, ECLI:NL:HR:2009:BH3703
HR 16 juni 2009, ECLI:NL:HR:2009:BI1812
HR 8 juli 2009, *NJ* 2009, 714
HR 9 oktober 2009, *NJ* 2009, 387, m.nt. J.B.M. Vranken (Vilt)
HR 19 februari 2010, ECLI:NL:HR:2010:BK9031
HR 13 juli 2010, *LJN*: BW3751; *NJ* 2011, 259, m.nt. Cleiren en de conclusie van A-G Hofstee
ECLI:NL:PHR:2010:BM0912
HR 8 oktober 2010, *NJ* 2011, 465
HR 19 oktober 2010, ECLI:NL:HR:2010:BK9031
HR 15 februari 2011, ECLI:NL:HR:2011:BP0095
HR 26 april 2011, ECLI:NL:HR:2011:BP1279
HR 19 april 2011, *NJ* 2011, 198 (Tolbert)
HR 13 december 2011, ECLI:NL:HR:2011:BQ8034
HR 14 februari 2012, ECLI:HR:2012:BU8755
HR 20 maart 2012, ECLI:NL:HR:BU7349.
HR 20 maart 2012, *NJ* 2012, 520 m.nt. Keulen
HR 29 mei 2012, *NJ* 2014, 398
HR 29 juni 2012, ECLI:NL:HR:2012:BW1519
HR 3 juli 2012, ECLI:NL:HR:2012:BW3751
HR 17 december 2013, ECLI:NL:HR:2013:1968.
HR 21 januari 2014, ECLI:NL:HR:2014:123
HR 11 maart 2014, ECLI:NL:HR:2014:528
HR 16 maart 2014, ECLI:NL:HR:2004:AO1486
HR 8 april 2014, ECLI:NL:HR:2014:861
HR 15 april 2014, ECLI:NL:HR:2014:917.

HR 22 april 2014, ECLI:NL:HR:2014:974
HR 17 juni 2014, *NJ* 2014, 499, m.n.t. J. Reijntjes
HR 9 september 2014, ECLI:NL:HR:2014:2652
HR 7 oktober 2014, ECLI:NL:PHR:2014:2209
HR 11 november 2014, ECLI:NL:HR:204:3148.
HR 16 november 2014, *NJ* 2015, 71 (Roberts M), m.nt. B. Keulen
HR 18 november 2014:ECLI:NL:HR:2014:2652.
HR 2 december 2014, ECLI:NL:HR:2014:3490
HR 3 februari 2015, ECLI:NL:HR:2015:211
HR 10 maart 2015, ECLI:NL:HR:2015:547
HR 20 maart 2015, ECLI:NL:HR:2015:1688 (civiele kamer) en de conclusie van A-G Langemeijer
ECLI:N:PHR:2015:316.
HR 27 maart 2015, ECLI:NL:HR:2015:760
HR 7 april 2015, ECLI:NL:HR:2015:884
HR 19 juni 2015, ECLI:NL:HR:2015:1688
HR 29 september 2015, ECLI:NL:HR:2015:2858
HR 24 november 2015, ECLI:NL:HR:2015:3362
HR 9 februari 2016, ECLI:NL:HR:2016: 203 en de conclusie van A-G Aben ECLI:NL:PHR:2015:2641
HR 5 juli 2016, ECLI:NL:HR:2016:1522 en de conclusie van A-G Bleichrodt ECLI:NL:PHR:2016:626

Hof 's Hertogenbosch 18 maart 2011, ECLI:NL:GHSHE:2011:BP8415
Hof Arnhem-Leeuwarden 26 augustus 2013, ECLI:NL:GHARL:2013:6261
Hof Arnhem-Leeuwarden 22 oktober 2013, ECLI:NL:GHARL:2013:7962
Hof Den Haag 2 december 2013, ECLI:NL:GHDHA:2013:4543 (Weduwe Stratman)
Hof 's Hertogenbosch 25 februari 2014, ECLI:NL:GHSHE:2014:537
Hof 's Hertogenbosch 15 juli 2014, ECLI:NL:GHSHE:2014:2342
Hof Amsterdam 19 november 2014, ECLI:NL:GHAMS:2015:5088
Hof 's Hertogenbosch 18 december 2014 ECLI:NL:GHSHE:2014:5370
Hof Den Bosch 6 januari 2015, ECLI:NL:GHSHE:2015:156
Hof 's Hertogenbosch 18 februari 2015, ECLI:NL:GHDHA:2015:282
Hof Arnhem-Leeuwarden 20 maart 2015 ECLI:NL:GHARL:2015:125
Hof 's Hertogenbosch 31 juli 2015, ECLI:NL:GHSHE:2015:2919
Hof Den Haag 25 februari 2016, ECLI:NL:GHDHA:2015:432

Rb 's Hertogenbosch 24 november 2009, ECLI:NL:RBSHE:2009:BK426
Rb Arnhem 24 juli 2012, ECLI:NL:RBARN:2012:BX2399
Rb Limburg 30 juli 2012. ECLI:NL:RBLIM:2015:(Valkenburgse zedenzaak)
Rb Noord-Nederland 19 april 2013, ECLI:NL:RBNNE:2013:BZ7928 (Vaatstra)
Rb Rotterdam 29 januari 2014, ECLI:NL:RBROT:2014:519
Rb Gelderland 19 maart 2014, ECLI:NL:RBGEL:2014:1821
Rb Oost-Brabant 12 augustus 2014, ECLI:NL:RBOBR:2014:4893
Rb Amsterdam 12 december 2014, ECLI:NL:RBAMS:2014:8388
Rb Limburg 9 februari 2015, ECLI:NL:HR:RBLIM:2015:1033
Rb Gelderland 24 juni 2015, ECLI:NL:RBGEL:2015:4142
Rb Limburg 30 juli 2015, ECLI:NL:RBLIM:2015:631

Rb Gelderland 11 november 2015, ECLI:NL:RBGEL:2015:6968

Rb Midden-Nederland 29 maart 2016, ECLI:N::RBMNEL2015:1609

OVERIG

Aanwijzing schade niet voegen, *Stcrt.* 2008, 144.

Aanwijzing slachtofferzorg, *Stcrt.* 2010, 20476, in samenhang met *Stcrt.* 2013, 22031.

Aanwijzing Executie, *Stcrt.* 2013,5107.

BOS-schade, <https://schadeberekening.om.nl/OM/CM-OMBOSSchade/BOSSchade>.

Uitvoeringsbesluit Voorschotregeling schadevergoedingsmaatregel, *Stbl.* 2010, 311.

Bijlage 1

Samenstelling van de begeleidingscommissie

Prof. mr. A.J. Akkermans (Vrije Universiteit Amsterdam, Sectie Privaatrecht; voorzitter)

Drs. A. ten Boom (Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum)

Drs. G.P. Hoekendijk (Ministerie van Veiligheid en Justitie, DG Straffen en Beschermen)

Mr. R.H. Kroon (Raad voor de rechtspraak)

Mr. J.E.R. Osinga (Arrondissementsparket Oost-Nederland)

Mr. A.H. Sas (Slachtofferhulp Nederland)

Mr. dr. S.G.C. van Wingerden (Universiteit Leiden, Sectie Strafrecht & Criminologie)

Bijlage 2

Interviews (2) Civiel schadeverhaal in de context van de uitoefening 'Veilige publieke taak'

Respondenten

mr. S. Buckens (schadebehandelaar, Schadebureau Nederlandse Spoorwegen)

mr. J. Ross (beleidsmedewerker Juridische Zaken, Politie Oost-Nederland, regio Gelderland-Zuid)

1. Vooraf

Op verzoek van de begeleidingscommissie zijn twee aanvullende interviews gehouden in het kader van de verkenning van het voortraject: één met een schadebemiddelaar van de Nederlandse Spoorwegen (NS)⁵⁹¹ en één met een beleidsmedewerkster van de politie Oost-Nederland, regio Zuid.⁵⁹² De reden om deze interviews af te nemen lag in het gegeven dat deze organisaties veel te maken hebben met civiel schadeverhaal. Hoewel de interviews waardevolle informatie opleverden vormt de context waarin het schadeverhaal wordt nagestreefd door de NS en de politie een bijzondere, en een die achteraf gezien teveel afwijkt van de reguliere praktijk die in het voorliggende onderzoek wordt beschreven. Om die reden is besloten de uit hoofde van deze interviews in een bijlage weer te geven. Bij de beschrijving daarvan is uitgegaan van de vragenlijst als gehanteerd voor de interviews gehouden in het kader van de verkenning van het voortraject voor de zaken die in dit onderzoek worden beschreven, derhalve de categorie 'Regulier'. Hoewel beide respondenten ervaring hebben met civiel schadeverhaal in dit soort zaken, refereerden zij in hun antwoorden ook aan civiel schadeverhaal in zaken afgedaan door de politierechter. Het betrof ook hier semi-gestructureerde interviews. Bij de weergave van de aandachtspunten die naar voren kwamen in deze interviews zoveel mogelijk de indeling van hoofdstuk 3 gevolgd.

2. Voorbereiding van de voeging benadeelde partij

De schade die hier aan de orde is, is er een die is opgelopen bij de uitoefening van de publieke taak. Het gaat om schade als gevolg van strafbare feiten die NS-personeel, in het bijzonder conducteurs en politiemedewerkers, in het bijzonder agenten, tijdens hun taakuitoefening zijn overkomen. De benadeelden zijn immers (buitengewoon) opsporingsambtenaar. Daarmee is ook gelijk de toon gezet, want het strafbare feit wordt gezien als een aantasting van het publieke gezag en valt daarmee binnen het beleid Veilige Publieke Taak (VTP).⁵⁹³ Binnen die context vormt schadeverhaal een verantwoordelijkheid voor de werkgever⁵⁹⁴ en geldt, althans voor de individuele politieagent, de verplichting aangifte te doen en zich te voegen als benadeelde partij. Hij of zij staat daarin niet alleen; er is sprake van een goed geoutilleerd ondersteuningstraject. Anders gezegd: het schadeverhaal wordt, via de schadebehandelaar en de beleidsmedewerkervolledig overgenomen door de werkgever.

⁵⁹¹ Dit interview werd face to face afgenomen; de respondent is als een van de twee schadebehandelaars werkzaam ten behoeve van het personeel van de NS.

⁵⁹² Deze respondente heeft het civiele schadeverhaal voor de genoemde politieregio in haar beheer; het interview werd telefonisch afgenomen.

⁵⁹³ Zie voor het beleidsplan 2010-2015: http://www.evpt.nl/fileadmin/documenten/actueel/2011/kamerbrief_programma_vpt_2011-2015.pdf

⁵⁹⁴ Voor de NS geldt dit letterlijk: de NS vergoedt de schade aan de werknemer en treedt in diens rechten.

Op voorhand wordt vanuit de organisaties naar werknemers toe duidelijk gecommuniceerd hoe te handelen bij overkomen schade naar aanleiding van een strafbaar feit, overkomen tijdens het werk. Deze instructie geldt bedrijfsbreed, voor de werknemer, maar ook voor diens leidinggevende. Net als bij 'reguliere' slachtoffers geldt hier 'actieve wederkerigheid' als uitgangspunt: de benadeelde werknemer wordt geacht zich actief op te stellen en aangifte te doen, met vermelding van de wens tot schadeverhaal. Wordt dit nagelaten dan wordt weliswaar navraag gedaan, maar treedt geen intensief traject in werking. Hoewel het herstel van het publieke gezag het aanspraak maken op civiel schadeverhaal wenselijk maakt, is het uiteindelijk aan de benadeelde werknemer daar – met behulp van de organisatie – werk van te maken.

3. Na de aangifte

Wanneer aangifte wordt gedaan is het gewenst de stukken ter zake door te zenden aan de betrokken functionarissen. Daartoe kan domicilie worden gekozen op het adres van de werkgever. Vanuit de NS wordt aangegeven dat de registratie door de politie van geschade NS medewerkers als slachtoffer regelmatig achterwege blijft; als verklaring daarvoor wordt aangegeven dat NS personeel, zijnde buitengewoon opsporingsambtenaar, tegen een stootje moet kunnen. Voor de politie geldt zo'n risico op non-registratie nauwelijks. Voordeel voor de laatste ook is dat de lijnen met het Openbaar Ministerie kort zijn, zodat gemakkelijk navraag kan worden gedaan.

Voor de NS ligt dat beduidend minder makkelijk. Niettemin voert de schadebehandelaar actief regie over de schademelding. Deze houding, in samenhang met het gegeven dat hij investeert in de contacten met de Slachtofferloketten en daar persoonlijk bekend is, maakt dat ook hij goed ingang heeft binnen het Openbaar Ministerie. Vier weken nadat de zaak is ingezonden aan het parket wordt steevast navraag gedaan naar de stand van zaken; het streven is de voeging vier weken voor de klaar te hebben. De schadebehandelaar van de NS maakt er overigens melding van dat sommige Slachtofferloketten geen Schadeopgaveformulier toezenden, of dat komt doordat de politie het slachtoffer niet registreert is niet bekend, maar hij gaat er dan zelf wel achteraan. Daartoe wordt van het slachtoffer medewerking verwacht, die moet de stukken die nodig zijn voor de onderbouwing van de vordering aanleveren aan de schadebehandelaar. Als dat adequaat gebeurt en de schadebehandelaar krijgt een 'volmacht' van het slachtoffer, dan staat hij er voor in dat er een optimaal opgestelde schadevordering wordt ingediend.

4. Opstellen en controle van de voeging

De controle op de voegingen gebeurt door de schadebehandelaar en de beleidsmedewerkster. Zij zorgen er voor dat het slachtoffer de informatie aanlevert die nodig is, althans proberen die te verwerven, en dienen de voegingen namens de slachtoffers in. Voor zover de capaciteit dat toelaat gaan ze ook naar de zitting om de vorderingen toe te lichten. Gelet op het werkgebied van de schadebehandelaar NS (heel Nederland) en de beschikbare capaciteit moeten daarbij soms keuze worden gemaakt, maar bij ernstiger schade is men er zeker bij. Voor de beleidsmedewerkster politie geldt dat ook zij als regel ter zitting aanwezig om de vordering toe te lichten.

Gestreefd wordt naar 'fatsoenlijke', toewijsbare vorderingen. Beiden geven aan dat men streeft naar maatwerk, maar ook niet het onderste uit de kan wil halen, want dat strijkt het Openbaar Ministerie en de rechter tegen de haren en vergroot de kans op een niet-ontvankelijkheid. Niettemin blijft de vordering 'eigendom' van het slachtoffer, als deze wil persisteren in een vordering die de schadebehandelaar of de beleidsmedewerkster niet reëel acht wordt dat gecommuniceerd en zal daarvan ter zitting wellicht in de opstelling van beiden blijk van worden gegeven. Het belang van het indienen van haalbare vorderingen strekt overigens verder dan de wens het slachtoffer te beschermen

tegen teleurstelling; een niet-ontvankelijkverklaring of afwijzing heeft namelijk een negatief effect op de werkmoraal van het personeel dat het schadeverhaal (mede) ziet als middel tot herstel van publiek gezag.

5. Behaalde resultaten

Deze strategie werpt vruchten af, want beide respondenten geven aan dat de meerderheid van de door hen opgestelde en toegelichte vorderingen wordt toegewezen. Deze schadebehandelaar van de NS schat dat 85% van de door hem ingediende en toegelichte vorderingen volledig worden toegewezen. Dit zou (mede) te verklaren zijn door het feit dat de door hen opgestelde vorderingen gericht zijn op toewijsbaarheid; het streven is niet om het onderste uit de kan te halen. Men is ook bekend bij de rechter en wordt serieus genomen. Beiden geven aan dat het gewijzigde voegingscriterium niet tot andere resultaten leidt.

De beleidsmedewerkster politie meldt wel dat de rechter (veelal de politierechter) in 70% van de door haar vertegenwoordigde zaken minder toewijst dan gevorderd, wat door de slachtoffers als miskenning van de aantasting van hun gezag wordt ervaren. Maar ook de schadebehandelaar van de NS maakt melding van bijstelling naar beneden; ook hier geldt dat de bulk van de door hem vertegenwoordigde vorderingen worden afgedaan door de politierechter. Beiden uiten hun teleurstelling daarover en geven aan dat zij de verminderde toewijzing niet steeds kunnen volgen. Een expliciete motivering daarvan wordt in het (mondelinge) vonnis veelal niet gegeven. De door hen ingediende vorderingen geven blijk van maatwerk en realiteitszin, zo menen zij. Door ter zitting de vordering toe te lichten wordt getracht niet-ontvankelijkverklaring of zo'n bijstelling naar beneden te voorkomen. Beiden trachten door aanwezig te zijn ter zitting het risico op niet-ontvankelijkheid en/of afwijzing te voorkomen.

5. Immateriële schade: eigen jurisprudentie

Ook voor deze zaken geldt dat immateriële schade een moeilijk te onderbouwen categorie is. Volgens de schadebehandelaar van de NS gaat het bij civiel schadeverhaal ten behoeve van NS personeel echter in meer dan de helft van de zaken om louter immateriële schade; hij verklaart dit door te wijzen op de gevoelde aantasting van het publieke gezag dat voor het slachtoffer ligt besloten in het overkomen strafbare feit. Vaak ook is sprake van herhaald slachtofferschap en daarmee gepaard gaande toenemende onveiligheidsgevoelens; men heeft moeite 'het uniform weer aan te trekken'. Schadevergoeding symboliseert dan 'een moreel gebaar' dat duidt op herstel van de aan NS personeel (en politie) 'in beheer gegeven (publieke) verantwoordelijkheid'. In dit verband maakt de schadebehandelaar van de NS melding van verschil in opvatting tussen de rechtbanken: voor belediging van bijvoorbeeld een conducteur wordt in de regio Limburg en Den Haag volgens hem geen immateriële schade toegewezen; elders wel. De verklaring daarvoor zou liggen in de gedachte dat mensen in dergelijke beroepen een groter incasseringsvermogen moeten hebben. De beleidsmedewerkster van de politie meldt overigens dat enkel ter zake van belediging in de regel geen schadevergoeding wordt gevorderd.

Anders dan bij de reguliere zaken wordt daarvoor niet steeds gebruik gemaakt van de Smartengeld-gids, maar van eigen, in de loop der jaren opgebouwde jurisprudentie die recht doet aan het specifieke profiel van aan publieke gezagsdragers overkomen schade. In aanvulling hierop maakt de beleidsmedewerkster van de politie melding van een samenwerkingsproject tussen de ANWB Smartengeld-gids, de NS en de politie om te komen tot het opzetten van een gezamenlijke databank waarin deze specifieke wordt samengebracht en beheerd. Overigens geven beiden aan dat immateriële

schade goed is te onderbouwen, bijvoorbeeld door via tussenkomst van de bedrijfsarts een verslag van het Instituut voor Psychotrauma op te vragen en te overleggen.

6. Expertise?

De beleidsmedewerkster van de politie geeft expliciet aan dat zij de indruk heeft dat het civiele schadeverhaal voor strafrechters een ingewikkelde kwestie blijft: 'het is nog geen gesneden koek.'

Bijlage 3

Respondenten interviews ten behoeve van verkenning voortraject

Slachtofferhulp Nederland (10)

- P. Buedeo Rai (juridisch medewerker Slachtofferloket Rotterdam)
- L. Hofman (hoofd juridische dienst, Slachtofferloket Noord)
- C. Melio (juridisch medewerkster Slachtofferloket Amsterdam)
- D. Peterse (landelijk coördinator Slachtofferloket)
- L. Reinhardus (bovenregionaal coördinator Slachtofferloket Oost)
- D. Roks (bovenregionaal coördinator Slachtofferloket Zuid-West; Rotterdam & Breda)
- M. Sessink (hoofd Kennis Juridische Dienstverlening, Landelijk Bureau)
- P. Temming (bovenregionaal coördinator Slachtofferloket Midden (Utrecht & Den Haag))
- M. Vennix (juridisch medewerker Slachtofferloket Zuid)
- M. Visser (bovenregionaal coördinator Slachtofferloket Amsterdam & Noord-Holland)

Openbaar Ministerie (7)

- S. Akankan (medewerker Slachtofferzorg, arrondissementsparket Oost-Nederland)
- N. de la Cousine (beleidsmedewerker, arrondissementsparket Midden-Nederland)
- G. de Bruijn (beleidsmedewerker parket Rotterdam; secretaris Projectkring Slachtoffer)
- I. Diender (zaakscoördinator, arrondissementsparket Noord-Nederland)
- F. van Driessen (zaakscoördinator arrondissementsparket Amsterdam)
- L. Fonseca (hoofd front- en backoffice arrondissementsparket Amsterdam)
- D. van der Hoeven-Goris (medewerker Slachtofferzorg, arrondissementsparket Limburg)

Bijlage 4

Vragenlijst ten behoeve van interviews verkenning voortraject

Functieprofiel

1. Wat is uw functie en hoe heeft u binnen deze functie raakvlakken met de voegingspraktijk?

Eventuele voor- en nadelen van fysieke centralisatie

1. Uit de evaluatie van de pilot Vernieuwd Slachtofferloket⁵⁹⁵ kwam destijds naar voren dat het gegeven dat de betrokken organisaties zijn ondergebracht op één fysieke locatie (fysieke centralisatie) heeft geleid tot een betere afstemming op zaaksniveau. Bent u het eens met die conclusie?
2. Zijn er niettemin in de samenwerking tussen de betrokken organisaties obstakels te signaleren die de beoogde samenwerking in de weg staan en belemmerend (kunnen) werken voor het streven naar schadeverhaal voor slachtoffers?
Zo ja, welke obstakels zijn dat?
(Te denken valt aan: cultuurverschillen binnen de organisaties die uitwisseling/koppeling van gegevens in de weg staan; problemen met inzage in elkaars registratie; problemen voor de afhandeling van het schadeverhaal die voortvloeien uit interne werkprocessen bij politie respectievelijk OM en van invloed zijn op een adequate taakuitoefening inzake het schadeverhaal door SHN (ofwel: controle vordering benadeelde partij (BP)).
3. Indien u problemen in de samenwerking signaleert, zijn die regionaal van aard of landelijk? En voor welke van de betrokken partners geldt het dan in het bijzonder (politie, OM, SHN)?
4. Is er naast de formele contacten tussen de betrokken organisaties ook (informeel) contact met de rechtbanken binnen uw arrondissementen over de gang van zaken betreffende de voeging benadeelde partij?
5. De nieuwe, bovenregionale indeling impliceert een zekere schaalvergroting: hoe waardeert u deze ontwikkeling? Welke voor- en nadelen liggen daarin volgens u besloten die van invloed kunnen zijn op de afhandeling van schadeverhaal via het strafproces?
6. Worden de eventueel gesignaleerde problemen volgens u adequaat opgepakt en op welk niveau gebeurt dit (eventueel uitsplitsen naar aard van het gesignaleerde probleem): het loketoverleg, het stuurgroepoverleg of beide?

Registratiesystemen/onderlinge inzage

7. Tegelijk met de invoering van de Slachtofferloketten hebben politie en OM te maken (gehad) met de overgang naar nieuwe registratiesystemen.
Roept de overgang van registratiesystemen volgens u anno 2015 nog steeds problemen op die een adequate afhandeling van de vorderingen benadeelde partij in de weg (kunnen) staan?⁵⁹⁶

⁵⁹⁵ Timmermans e.a. 2011.

⁵⁹⁶ Timmermans e.a. maken melding van het gegeven dat medewerkers van SHN in 2011 geen toegang hadden tot de politieregistratie (Timmermans e.a. 2011, p. viii).

8. Daarnaast zijn er geluiden dat het nieuwe registratiesysteem van het OM – GPS – voor wat betreft de slachtoffergerelateerde voorzieningen minder mogelijkheden zou bieden voor een adequate registratie van relevante gegevens. Wat is uw mening hierover? En waar liggen punten van verbetering?
9. Zijn er cijfers over het aantal voegingen van de benadeelde partij in uw arrondissement in 2013 en/of 2014? En over het aantal toegewezen vorderingen van de benadeelde partij in die periode? Zo ja, kunnen die ten behoeve van het onderzoek ter beschikking worden gesteld?

Werkwijze OM uit hoofde van Procesbeschrijving

De *Procesbeschrijving Slachtofferzorg met Compas* geeft een gedetailleerde beschrijving van de werkprocessen die binnen het Slachtofferloket moeten worden uitgevoerd door het OM. Gesteld dat deze procesbeschrijving adequaat is, wordt deze ook op adequate wijze uitgevoerd wat betreft het schadeverhaal? Of zijn u – uit eigen ervaring of via melding van derden – problemen bekend met de uitvoering van deze voorgeschreven OM werkwijze die belemmeringen opleveren voor schadeverhaal via de voeging benadeelde partij? Wat zijn die belemmeringen dan? Welke punten van verbetering zijn mogelijk?

Zijn er voor de arrondissementen waarvoor u werkzaam bent nog andere beleidsstukken (procesbeschrijvingen of andersoortige handelingsprotocollen) opgesteld betreffende de procedure rondom de afhandeling van de voeging van de benadeelde partij? Zo ja, kunnen deze ter beschikking worden gesteld te behoeve van het onderzoek?

Moment van voeging & mogelijkheid tot controle vordering

10. Wat is uw indruk ten aanzien van het moment waarop de benadeelde partij haar vordering indient. Is dat meestal tijdig (geruime tijd voor de zitting) of juist niet? En indien sprake is van niet-tijdige voeging, betreft het dan veelal voegingen die kort voor de zitting worden ingediend, of ter zitting?
11. De beslissing van de rechter over de ontvankelijkheid respectievelijk de toe- of afwijzing daarvan hangt samen met de vraag of de benadeelde partij een voldoende onderbouwde vordering heeft ingediend. Om deficiënties te voorkomen is het daarom mogelijk de vordering ter controle voor te leggen aan een juridisch medewerker van SHN (de vroegere voegingscontroleur).
Hoe is in de nieuwe opzet vormgegeven aan de controle? Heeft de nieuwe werkwijze binnen de Slachtofferloketten de mogelijkheden tot het tijdig uitvoeren van zulke controles vergroot, of juist niet?
Kunt u een schatting geven van in hoeveel zaken gemiddeld een controle plaatsvindt op het voegingsformulier (1 op de X zaken)?
12. Hoewel voeging bij voorkeur dient plaats te vinden via het standaardformulier, is de voeging niet verbonden aan vormvereisten. Is u bekend of, en hoe vaak, geen gebruik wordt gemaakt van het voegingsformulier en of dat problemen oplevert ter zitting?
13. Het komt regelmatig voor dat betrokkenen kort voor de behandeling van de strafzaak ter zitting worden geconfronteerd met een (al dan niet laat ingediend) voegingsformulier. Ook melden slachtoffers zich soms pas ter zitting met zo'n formulier of volstaan zij met een mondelinge voeging. Hoewel dat niet hoeft te leiden tot een niet-ontvankelijkverklaring of een afwijzing van de vordering zou het wellicht wenselijk zijn voor deze gevallen een 'last minute' controle in te bouwen, bijvoorbeeld door directe bijstandverlening van een juridisch medewerker van SHN, die daartoe op

oproepbasis beschikbaar zou zijn en fysiek aanwezig is op het Slachtofferloket. Hoe staat u tegenover zo'n mogelijke oplossing?

Algemene vragen

14. Met de invoering van ZSM wordt een groot aantal strafzaken op andere wijze afgedaan dan via het strafproces. De ZSM-werkwijze heeft een eigen proces voor wat betreft invullen voegingsformulier en controle daarvan. Kunt u dit proces beschrijven? Waar liggen verschillen met de procedure voor MK-zaken? Waar liggen belemmeringen?
15. Zijn er naast die waar naar in het interview is gevraagd andere zaken/problemen op het niveau van het Slachtofferloket die aandacht behoeven uit oogpunt van het bevorderen van schadeverhaal via de voeging benadeelde partij?

Bijlage 5

Variabelenlijst ten behoeve van dossieronderzoek

X	Dossiergegevens	Waarden
1	Arrondissement	Amsterdam (1) Midden-Nederland (2) Rotterdam (3) Noord-Nederland (4) Oost-Nederland (OV) (5) Limburg (6)
2	Parketnummer	Open numeriek
3	Aantal benadeelde partijen	Open numeriek
4	Uitspraak	Ontvankelijk (1) Deels n-o (2) Geheel n-o (3)
5	Delict	Openlijke geweldpleging (1) Mishandeling (2) Diefstal (3) Vernieling (4)

Variabelenlijst

A	Voegingsformulier	Waarden
1	Hoeveel benadeelde partijen hebben zich gevoegd?	Open numeriek
2	Wie heeft zich als benadeelde partij gevoegd?	Slachtoffer(1)/ Nabestaande(2) / Rechtspersoon (3) / Anders, namelijk: (4)
3	Is het standaard Schadeopgaveformulier gebruikt	Ja(1)/Nee (0)
4	Is er ter zitting gevoegd	Ja(1)/Nee (0)
5	Is er hulp geweest bij het invullen van het voegingsformulier	Ja(1)/Nee (0)
6	Indien 5, wie heeft er geholpen	Open tekstueel

B	Slachtofferhulp	Waarden
1	Heeft de benadeelde partij aangegeven geen hulp van Slachtofferhulp te willen ontvangen	Ja(1)/Nee (0)
2	Is het voegingsformulier ingevuld door Slachtofferhulp	Ja(1)/Nee (0)
3	Is er door Slachtofferhulp gebruik gemaakt van de Smartengeldgids?	Ja(1)/Nee (0)
4	Heeft de benadeelde partij het advies van Slachtofferhulp aangepast	Ja(1)/Nee (0)
5	Indien 3, is de materiële schadepost verhoogd of verlaagd	Verhoogd(1)/Verlaagd (0)
6	Is de aanpassing van de materiële vordering beargumenteerd	Ja(1)/Nee (0)
7	Indien 3, is de immateriële schadepost verhoogd of verlaagd	Verhoogd(1)/Verlaagd (0)
8	Is de aanpassing van de immateriële vordering beargumenteerd	Ja(1)/Nee (0)

C	Schade	Waarden
1	Hoeveel materiële schadeposten zijn opgevoerd	Open numeriek
2	Wat is de totale hoogte van de materiële schade	Open numeriek
3	Welke materiële schadeposten zijn aangevoerd (hoogte in euro's) Kleding (1)/ Apparaten(2)/ Inkomstenderving (3)/ Vrije dagen (4)/ Reiskosten(5)/ Eigen risico (6)/ (Medische) zorg (7)/ Anders, namelijk: (8)	Open numeriek
4	Is de materiële schade onderbouwd	Volledig(2)/Gedeeltelijk(1) /Niet (0)
5	Welke bewijsstukken voor de materiële schade zijn aangevoerd? Aankoopbonnen (1)/ Offertes (2)/ Waarde vergelijkbaar product (3)/ Medische verklaringen (4)/ Anders, namelijk: (5)	Ja(1)/Nee (0)

6	Is er immateriële schade opgevoerd	Ja(1)/Nee (0)
7	Wat is de hoogte van de immateriële schade	Open numeriek
8	Welke grondslagen voor immateriële schade zijn aangevoerd Oogmerk (1) Lichamelijk letsel (2) Aantasting eer/goede naam (3) Persoonsaantasting op andere wijze (4) Aantasting van nagedachtenis (5) Overig (6)	Ja(1)/Nee (0)
9	Is de immateriële schade onderbouwd	Volledig(2)/Gedeeltelijk(1) /Niet (0)
10	Welke bewijsstukken voor de immateriële schade zijn aangevoerd	Open tekstueel
11	Is er wettelijke rente gevorderd	Ja(1)/Nee (0)

D	Benadeelde partij	Waarden
1	Is de benadeelde partij een natuurlijk persoon	Ja(1)/Nee (0)
2	Wat is het geslacht van de benadeelde partij	Man(1)/Vrouw(0)
3	Wat was de leeftijd van de benadeelde partij	Open numeriek
4	Wat is het geboorteland van de benadeelde partij	Open tekstueel
5	Is de vordering ingesteld door een gemachtigde?	Ja(1)/Nee (0)
6	Indien 5, wie is de gemachtigde	Open tekstueel

E	Dader	Waarden
1	Wat is het geslacht van de dader	Man(1)/Vrouw(0)
2	Wat was de leeftijd van de dader ten tijde van de voeging?	Open numeriek
3	Wat is het geboorteland van de dader	Open tekstueel
4	Was de dader aanwezig ter zitting	Ja(1)/Nee(0)
5	Is de dader bijgestaan door een advocaat	Ja(1)/Nee(0)

F	Delict	Waarden
1	Is het een enkelvoudige of meervoudige tll?	Enkelvoudig (1) / Meervoudig (2)
2	Feiten	Open numeriek
3	Datum delict	Open numeriek
4	Indien voortdurend, welke periode?	Open numeriek

5	Welke artikelen staan in de tll?	Open tekstueel (vermelding artikel- nummer(s) inclusief subs)
		art. 141 Sr art. 300 Sr art. 301 Sr art. 302 Sr art. 303 Sr art. 304 Sr art. 304a Sr art. 304b Sr art. 306 Sr art. 310 Sr art. 311 Sr art. 312 Sr art. 314 Sr art. 315 Sr art. 350 Sr art. 351 Sr art. 351bis Sr art. 352 Sr

G	Zaaksgegevens	Waarden
1	Staat op de tll aangegeven dat zich een benadeelde partij heeft gevoegd	Ja(1)/Nee(0)
2	Betreft de voeging een ad info feit	Ja(1)/Nee(0)
3	Is de benadeelde partij aanwezig ter terechtzitting	Ja(1)/Nee(0)
4	Laat de benadeelde partij zich vertegenwoordigen op de zitting	Ja(1)/Nee(0)
5	Indien 4, door wie	Open tekstueel
6	Heeft de benadeelde partij een mondelinge toelichting gegeven op de vordering	Ja(1)/Nee(0)
7	Zijn er ter zitting aanvullende stukken overlegd?	Ja(1)/Nee(0)
8	Welke stukken zijn dit?	Open tekstueel
9	Is de vordering ter zitting vermeerderd of verminderd?	Niet(0)/Vermeerderd (1)/Verminderd (2)

H	Standpunten	Waarden
1	Wat is het standpunt van het OM betreffende de materiële schade	Open tekstueel
2	Wat is het advies van het OM betreffende de hoogte van de	Open numeriek

	materiële schade	
3	Komt het advies van het OM betreffende de materiële schade overeen met de BOS-schade	Ja(1)/Nee(0)
4	Indien 3 nee, is het advies hoger of lager dan de BOS-schade?	Hoger(1)/Lager(0)
5	Wat is het standpunt van het OM betreffende de immateriële schade	Open tekstueel
6	Wat is het advies van het OM betreffende de hoogte van de immateriële schade	Open numeriek
7	Komt het advies van het OM betreffende de immateriële schade overeen met de BOS-schade	Ja(1)/Nee(0)
8	Indien 7 nee, is het advies hoger of lager dan de BOS-schade	Hoger (1)/Lager(0)
9	Is een schadevergoedingsmaatregel gevorderd?	Ja(1)/Nee(0)
10	Is er door de verdachte verweer gevoerd tegen de vordering	Ja(1)/Nee(0)
11	Is er verweer gevoerd tegen de materiële vordering	Ja(1)/Nee(0)
12	Welke posten betrof het verweer? Kleding (1)/ Apparaten(2)/ Inkomstenderving (3)/ Vrije dagen (4)/ Reiskosten(5)/ Eigen risico (6)/ (Medische) zorg (7)/ Anders, namelijk: (8)	Ja(1) /Nee(0)
13	Hoe is het verweer tegen de materiële vordering onderbouwd?	Open tekstueel
14	Is er verweer gevoerd tegen de immateriële vordering	Ja(1)/Nee(0)
15	Welke grondslagen betrof het verweer? Oogmerk (1) Lichamelijk letsel (2) Aantasting eer/goede naam (3) Persoonsaantasting op andere wijze (4) Aantasting van nagedachtenis (5) Overig (6)	Ja(1)/Nee(0)
16	Hoe is het verweer tegen de immateriële vordering onderbouwd?	Open tekstueel

I	Uitspraak	Waarden
1	Betreft het een enkelvoudige of meervoudige veroordeling?	Enkelvoudig (1)/Meervoudig (2)
2	Welke artikelen staan in de veroordeling?	Open tekstueel (vermelding artikelnummer(s) inclusief subs) art. 141 Sr

		art. 300 Sr art. 301 Sr art. 302 Sr art. 303 Sr art. 304 Sr art. 304a Sr art. 304b Sr art. 306 Sr art. 310 Sr art. 311 Sr art. 312 Sr art. 314 Sr art. 315 Sr art. 350 Sr art. 351 Sr art. 351bis Sr art. 352 Sr
3	Wat is de uitspraak (bij meervoudige veroordeling ieder delict coderen)	Vrijspraak (1) / Ovar (2) Veroordeling (3) /Schuldig verklaring zonder oplegging van straf en/of maatregel (art. 9a Sr) (4)
4	Wat is de uitspraak betreft de ontvankelijkheid benadeelde partij	Ontvankelijk (1) / Deels n-o (2) / Geheel n-o (3)
5	Is de uitspraak betreft de ontvankelijkheid gemotiveerd	Ja(1)/Nee(0)
6	Wat is de motivering betreffende de ontvankelijkheid	Open tekstueel
7	Wat is de uitspraak betreffende de materiële vordering	Open tekstueel
8	Wat is de hoogte van de toegewezen materiële vergoeding	Open numeriek
9	Is er gebruik gemaakt van de schattingsbevoegdheid (art. 6:106/6:97 BW)	Ja(1)/Nee(0)
10	Is de toewijzing betreffende de materiële vergoeding gemotiveerd	Ja(1)/Nee(0)
11	Wat is de motivering betreffende de materiële vergoeding	Open tekstueel
12	Wat is de uitspraak betreffende de immateriële vordering	Open tekstueel
13	Wat is de hoogte van de toegewezen immateriële vergoeding	Open numeriek
14	Is de toewijzing betreffende de immateriële vergoeding gemotiveerd	Ja(1)/Nee(0)
15	Wat is de motivering betreffende de immateriële vergoeding	Open tekstueel
16	Is de wettelijke rente toegewezen	Ja(1)/Nee(0)
17	Is er sprake van 'eigen schuld' van de benadeelde partij?	Ja(1)/Nee(0)
18	Is de toegewezen vergoeding gekwalificeerd als een voorschot	Ja(1)/Nee(0)
19	Is een schadevergoedingsmaatregel opgelegd	Ja(1)/Nee(0)

20	Zijn er meerdere schadevergoedingsmaatregelen opgelegd?	Ja(1)/Nee(0)
21	Indien een schadevergoeding is opgelegd in een andere vorm dan een geldbedrag, hoe is deze verwoord?	Open tekstueel
22	Is er een schadevergoeding in de vorm van een bijzonder voorwaarde opgelegd	Ja(1)/Nee(0)

J	Executie CJIB	Waarden
1	Hoeveel procent van de toegewezen schade is binnen acht maanden uitgekeerd	Open numeriek
2	Hoeveel schade is na 8 maanden ingevoerd	Open numeriek
3	Heeft de benadeelde partij een voorschot uitgekeerd gekregen via de voorschotregeling	Ja(1)/Nee(0)
4	Heeft de benadeelde partij een uitkering ontvangen van het Schadefonds Geweldsmisdrijven	Ja(1)/Nee(0)
5	Indien een schadevergoedingsmaatregel is opgelegd, is de vervangende hechtenis ten uitvoer gelegd	Ja(1)/Nee(0)
6	Is ten behoeve van de benadeelde partij conservatoir beslag gelegd	Ja(1)/Nee(0)

Bijlage 6

Respondenten interviews ten behoeve van verkenning zittingspraktijk

Advocatuur (7)

mr. F. ten Berge (Ten Berge Leerkotte Advocaten, Utrecht)
mr. E. Huls (Reynaerde Advocaten, Amsterdam)
mr. R. Korver (Richard Korver Advocaten, Amsterdam)
mr. M. Kubatsch (Kubatsch & Oerlemans Advocaten, Utrecht)
mr. M. Lousberg (Richard Korver Advocaten, Amsterdam)
mr. S. van Schaik (Van Schaik Advocatuur, Uden)
mr. A.M. Wolf (Wolf Advocaten, Haarlem)

Openbaar Ministerie (7)

mr. M.E.I. van der Helm (Arrondissementsparket Rotterdam)
mr. L. Joosten-van der Veen (Arrondissementsparket Noord-Nederland)
mr. M-L. van Maarseveen (Arrondissementsparket Midden-Nederland)
mr. J.E.R. Osinga (Arrondissementsparket Oost-Nederland)
mr. J.E. van Spanje (Ressortsparket Arnhem-Leeuwarden)
mr. M.J.M. de Vries (Ressortsparket 's Hertogenbosch)
mr. M.C. Weel (Ressortsparket Arnhem-Leeuwarden)

Rechterlijke macht (9)

mr. L.J. Bosch (Rechtbank Overijssel)
mr. J. van Bruggen (Rechtbank Noord-Nederland, locatie Groningen)
mr. M.A.A. van Capelle (Rechtbank Noord-Nederland, locatie Assen)
mr. J.P.H. van Driel van Wageningen (Rechtbank Midden-Nederland, locatie Utrecht)
mr. M. Goessen (Rechtbank Limburg, locatie Roermond)
mr. M. Jansen (Rechtbank Noord-Nederland, locatie Leeuwarden)
mr. J. Kessels (Rechtbank Limburg, locatie Roermond)
mr. M.H. van der Lecq (Rechtbank Overijssel, locatie Almelo)
mr. K.J. Veenstra (Rechtbank Midden-Nederland, locatie Utrecht)

Nederlandse Spoorwegen (1)

Mr. S. Buckens, schadebehandelaar Nederlandse Spoorwegen

Politie, Oost-Nederland, regio Gelderland-Zuid (1)

mr. J. Ross, beleidsmedewerker Juridische Zaken, Politie Oost-Nederland, regio Gelderland-Zuid

Bijlage 7

Vragenlijst ten behoeve van interviews met rechters

Vooraf

De vragen die aan u worden voorgelegd zijn in algemene bewoordingen opgesteld. We verzoeken u om uw antwoorden, wanneer dat mogelijk is, te illustreren aan de hand van voorbeelden afgeleid van door u afgedane strafzaken.

Algemeen

1. Hoe vaak heeft u met voeging van de benadeelde partij te maken? (bijvoorbeeld gemiddeld per maand)
2. Als u te maken heeft met een voeging, hoe vaak komt het dan voor dat de benadeelde partij zich pas ter terechtzitting voegt (art. 51b lid 2 Sv)?
3. Als u te maken heeft met een voeging, hoe vaak is de benadeelde partij dan ter zitting aanwezig?
4. Als u te maken heeft met een voeging, hoe vaak wordt de benadeelde partij dan bijgestaan door een advocaat?

Ontvankelijkheid

5. De invoering van het verruimde ontvankelijkheidscriterium ('geen onevenredige belasting') dient volgens de wetgever te leiden tot een ruimere toepassing van het civiele schadeverhaal. Heeft deze wetwijziging volgens u het genoemde effect?
6. In welke gevallen besluit u de benadeelde partij niet-ontvankelijk te verklaren en in welke gevallen wijst u de vordering van de benadeelde partij af?
7. Verklaart u de benadeelde partij weleens voorafgaand aan de einduitspraak in de strafzaak niet-ontvankelijk (kennelijke niet-ontvankelijkheid ex art. 333 Sv)?
Zo ja, in welke gevallen/op welke gronden? (bijvoorbeeld de mate waarin de vordering is onderbouwd, de benadeelde partij is geen rechtstreeks belanghebbende, ad informandum gevoegde feiten, etc.)

Kwaliteit van de vordering

8. Wijst u een vordering eerder toe als het OM de vordering ondersteunt, of speelt dit geen rol?
9. Wijst u een vordering eerder toe als deze wordt ondersteund door Slachtofferhulp Nederland (bijvoorbeeld door middel van vermelding van controle van de voeging door SHN of een brief van SHN die bij het voegingsformulier gevoegd wordt), of speelt dit geen rol?
10. Als de benadeelde partij vergoeding van immateriële schade vordert, wijst u deze vordering dan eerder toe als deze vergezeld is van een kopie uit de ANWB -Smartengeldgids of van de Letsellijst van het Schadefonds Geweldsmisdrijven? Of spelen deze lijsten geen rol bij de beslissing over de ontvankelijkheid of de toewijzing?

De inhoudelijke beslissing op de vordering

11. Hoe neemt u de beslissing over de vordering van de benadeelde partij? Worden alle relevante regels van het burgerlijk wetboek m.b.t. schadevergoeding doorlopen? Of wordt meer gekeken naar of het redelijk is dat dit slachtoffer schadevergoeding krijgt?
12. Speelt de hoogte van het gevorderde bedrag een rol bij de beslissing over de vordering?

13. Speelt de aard van de schade een rol bij de beslissing over de vordering?
14. Speelt het feit dat de verdediging verweer voert tegen de vordering een rol? Zo ja, op welke punten van de vordering (bijvoorbeeld afschrijvingswaarde; offerte bevat geen opgave van reële herstelkosten)?
15. Hoe gaat u met de vordering om als sprake is van eigen schuld bij het slachtoffer? Matigt u de hoogte van het schadebedrag, of verklaart u de benadeelde partij niet-ontvankelijk omdat de vordering niet eenvoudig van aard is?
16. Welke betekenis hecht u wat betreft de hoogte van het toe te wijzen schadebedrag aan het advies van het Openbaar Ministerie?
17. Houdt u bij het vaststellen van de hoogte van de schadevergoedingsverplichting rekening met de draagkracht van de verdachte?
18. Indien het slachtoffer een uitkering van het Schadefonds Geweldsmisdrijven heeft ontvangen wordt dit door het CJIB in mindering gebracht op het aan het slachtoffer via de schadevergoedingsmaatregel toegekende bedrag (art. 6 lid 4 wet SGM). In de praktijk wordt niet altijd regres genomen en komt het voor dat de rechter de uitkering van het SGM in mindering brengt op de toe te kennen vordering van de benadeelde partij. Hoe besluit u wanneer u ziet dat een uitkering vanwege het SGM is gedaan?

Casus

19. Hoe zou u op de vordering benadeelde partij beslissen in de onderstaande casus?

C pleegt een nachtelijke woninginbraak bij D en E. Beiden zijn blind en al eerder slachtoffer geworden van diverse woninginbraken. C geeft ter zitting toe dat hij op de hoogte was van de visuele handicap van D en E en juist daarom hun huis heeft gekozen om in te breken, het risico op ontdekking was immers gering. D en E lagen gedurende de inbraak vast te slapen en hebben de inbraak pas de volgende ochtend ontdekt.

D en E voegen zich, maar dienen maar één vordering in. Daarop staat vermeld:

- weggenomen portemonnee inclusief geld	75,50 euro
- sieraden	1900,00 euro
- geleden angst en slapeloosheid	1500,00 euro
	-----+
Totaal	3475,50 euro

Ter zitting wordt door de verdachte geen verweer gevoerd. Ter onderbouwing hebben D en E ter zake van de gestolen sieraden een offerte bijgevoegd waarin een prijsopgave van een juwelier is opgenomen voor de aanschaf van vergelijkbare sieraden. Daarnaast hebben zij op het voegingformulier kort 'hun verhaal opgeschreven', waarin zij stellen dat ze sinds de woninginbraak angstig zijn, de deur niet meer uit durven en lijden aan slapeloosheid.

Variant I

Gesteld nu dat D en E een blindengeleidehond hebben welke bij aanvang van de inbraak door C is vergiftigd en daardoor is komen te overlijden. D en E vorderen nu als volgt:

- weggenomen portemonnee inclusief geld	75 euro
---	---------

- sieraden	1900 euro
- vervanging van een blindengeleidehond	18.000 euro
- immateriële schade	8.000 euro
	----- +
Totaal	27.975 euro

Variant II

Gesteld dat D en E wakker zijn geworden tijdens de nachtelijke inbraak en door C op brute wijze zijn overmeesterd hetgeen heeft geleid tot een gewelddadige dood voor D en E. F, de dochter van D en E, treft haar ouders en de blindengeleidehond de volgende ochtend dood aan in hun huis. De gruwelijke aanblik van deze vondst heeft voor haar verstrekkende psychische gevolgen ('een shock'). Zij stelt zich als benadeelde partij. De vordering ter zake van het leed vanwege het overlijden van haar ouders en de hond zijn onderbouwd in de vorm van een rapportage van de huisarts, waarin deze aangeeft dat F. wekelijks een psycholoog bezoekt en kalmerende middelen slikt. De vordering is als volgt opgesteld:

- weggenomen portemonnee inclusief geld	75 euro
- sieraden	1.900 euro
- leed vanwege het overlijden van de blindengeleidehond	2.000 euro
- immateriële schade	10.000 euro
	----- +
Totaal	13.975 euro

Motivering

20. Motiveert u waarom u de benadeelde partij niet-ontvankelijk verklaart?
 Zo ja, gebruikt u daarvoor een standaardmotivering of geeft u een uitgebreidere motivering?
21. Motiveert u de (gedeeltelijke) toe- of af wijzing van de vordering van de benadeelde partij?
 Zo ja, gebruikt u daarvoor een standaardmotivering of geeft u een uitgebreidere motivering (bijvoorbeeld een uitsplitsing per schadepost)?

Voeging ad informandum

22. Indien het een ad informandum gevoegde vordering betreft: zijn deze in uw ervaring in de regel toewijsbaar?

Schadevergoedingsmaatregel

23. Legt u, bij een toewijzing van de schadevordering, tevens de schadevergoedingsmaatregel op? Zo nee, waarom niet?
24. Wordt de schadevergoedingsmaatregel wel eens opgelegd zonder dat een civiele vordering is ingediend?

Meerdere daders/hoofdelijke aansprakelijkheid

25. Hoe gaat u met de toewijzing van de vordering om als er meerdere daders zijn?
 Stelt u ze dan hoofdelijk aansprakelijk voor het gehele schadebedrag? Of iedere dader alleen voor zijn eigen aandeel?
26. En stelt u de vervangende hechtenis dan af op het totale schadebedrag, of uitsluitend op het aandeel van de individuele dader?

Executie

27. Verloopt het schadeverhaal uit hoofde van de schadevergoedingsmaatregel door het CJIB naar uw mening adequaat?

Opleiding

28. Zou u uw kennis op het terrein van de civiele voeging voldoende beoordelen? Vindt u dat er in de opleiding meer of minder aandacht moet worden besteed aan de voeging van de benadeelde partij?

Memorabele zaak

29. Welke zaak (liefst recent door u behandeld) waarin civiel schadeverhaal aan de orde was staat u het meest bij en waarom?

Knelpunten/alternatieven

30. Voor zover hiervoor nog niet ter sprake gekomen: wat zijn nog knelpunten waar u tegenaan loopt bij de voeging van de benadeelde partij? Hoe zouden deze kunnen worden opgelost?
31. Gesteld dat zou worden overwogen om het (civiele) schadeverhaal als gevolg van een strafbaar feit anders vorm te geven dan de bestaande procedure: hoe zou die rechtsfiguur er in uw ogen uit dienen te zien?
32. Wilt u verder nog iets kwijt over de praktijk van de voeging?

Beoordeling voeging benadeelde partij

33. Welk beeld heeft u van de beoordeling door uw collega's van de figuur van de voeging van de benadeelde partij: getuigt die van een 'rekkelijke' of 'striktere' opvatting over de ruimte voor civiel schadeverhaal via het strafproces?

Dank voor uw medewerking!

Bijlage 8

Vragenlijst ten behoeve van interviews met officieren van justitie/advocaten-generaal

Vooraf

De vragen die aan u worden voorgelegd zijn in algemene bewoordingen opgesteld. We verzoeken u om uw antwoorden, wanneer dat mogelijk is, te illustreren aan de hand van voorbeelden afgeleid van door u afgedane strafzaken.

Algemeen

1. Hoe vaak heeft u met voeging van de benadeelde partij te maken (bijvoorbeeld gemiddeld per maand)?
2. Als u te maken heeft met een voeging, hoe vaak komt het dan voor dat de benadeelde partij zich pas ter terechtzitting voegt?
3. Als u te maken heeft met een voeging, hoe vaak is de benadeelde partij dan ter zitting aanwezig?
4. Als u te maken heeft met een voeging, hoe vaak wordt de benadeelde partij dan bijgestaan door een advocaat?

Vorbereiding van de schadeopgave

5. Zijn er volgens u aandachtspunten die verbetering behoeven wat betreft de voorbereiding van de voeging benadeelde partij in het traject voorafgaande aan de zitting? Zo ja, welke verbeterpunten zijn dat?

Ontvankelijkheid

6. De invoering van het vernieuwde ontvankelijkheidscriterium ('geen onevenredige belasting') dient volgens de wetgever te leiden tot een ruimere toepassing van het civiele schadeverhaal. Heeft deze wetswijziging volgens u het genoemde effect?
7. In welke gevallen adviseert u de benadeelde partij niet-ontvankelijk te verklaren en in welke gevallen adviseert u tot afwijzing?
8. Geeft het feit dat het slachtoffer een uitkering heeft ontvangen van het Schadefonds Gewelddsmisdrijven volgens u aanleiding tot niet-ontvankelijkheid?
9. Vordert u weleens voorafgaand aan de einduitspraak in de strafzaak een kennelijke niet-ontvankelijkheid ex art. 333 Sv? Zo ja, in welke gevallen/op welke gronden? (bijvoorbeeld de mate waarin de vordering is onderbouwd, de benadeelde partij is geen rechtstreeks belanghebbende, ad informandum gevoegde feiten, etc.)

Kwaliteit van de vordering

10. Als SHN het slachtoffer geholpen heeft bij het invullen van het voegingsformulier, kunt u zich dan vaker in de vordering vinden dan als het slachtoffer het formulier zonder hulp heeft ingevuld?
11. Als het voegingsformulier is ingevuld met behulp van een rechtsbijstandverlener anders dan SHN, kunt u zich dan vaker in de vordering vinden dan als het slachtoffer het formulier zonder hulp heeft ingevuld?
12. Als de benadeelde partij vergoeding van immateriële schade vordert, adviseert u dan eerder tot toewijzing als deze vergezeld gaat van een kopie uit de ANWB-Smartengeldgids of van de Letsellijst

van het Schadefonds Geweldsmisdrijven? Of spelen deze lijsten geen rol bij de beslissing over de ontvankelijkheid of de toewijzing?

Het inhoudelijke advies op de vordering

13. Hoe neemt u de beslissing over de vordering van de benadeelde partij? Worden alle relevante regels van het burgerlijk wetboek m.b.t. schadevergoeding doorlopen? Of wordt meer gekeken naar of het redelijk is dat dit slachtoffer schadevergoeding krijgt?
14. Als u de vordering van de benadeelde partij (op bepaalde punten) niet reëel acht, wat doet u er dan mee tijdens de zitting? (Geeft u bijvoorbeeld aan dat bepaalde schadeposten niet goed onderbouwd zijn, of ondersteunt u de vordering toch?)
15. Heeft u hierover voorafgaand aan of na de zitting contact met het slachtoffer?
16. Speelt de hoogte van het gevorderde bedrag een rol bij het opstellen/formuleren van uw advies over de vordering?
17. Speelt de aard van de gevorderde schade een rol bij het opstellen/formuleren van uw advies over de vordering?
18. Speelt het feit dat de verdediging verweer voert tegen de vordering een rol? Zo ja, op welke punten van de vordering (bijvoorbeeld afschrijvingswaarde; offerte bevat geen opgave van reële herstelkosten)?
19. Hoe gaat u met de vordering om als sprake is van eigen schuld bij het slachtoffer? Matigt u de hoogte van het schadebedrag, of vordert u niet-ontvankelijkheid omdat de vordering niet eenvoudig van aard is?
20. Bij de ZSM-afdoening wordt gebruikt gemaakt van BOS schade. Vindt u dat voor de in dit onderzoek onderzochte categorie delicten (categorie 'Regulier') ook gewerkt zou moeten worden met zo'n tarifiering?

Casus

21. Hoe zou u ten aanzien van de vordering benadeelde partij adviseren in de onderstaande casus?

C pleegt een nachtelijke woninginbraak bij D en E. Beiden zijn blind en al eerder slachtoffer geworden van diverse woninginbraken. C geeft ter zitting toe dat hij op de hoogte was van de visuele handicap van D en E en juist daarom hun huis heeft gekozen om in te breken, het risico op ontdekking was immers gering. D en E lagen gedurende de inbraak vast te slapen en hebben de inbraak pas de volgende ochtend ontdekt.

D en E voegen zich, maar dienen maar één vordering in. Daarop staat vermeld:

- weggenomen portemonnee inclusief geld	75,50 euro
- sieraden	1.900,00 euro
- geleden angst en slapeloosheid	1.500,00 euro
	-----+
Totaal	3.475,50 euro

Ter zitting wordt door de verdachte geen verweer gevoerd. Ter onderbouwing hebben D en E ter zake van de gestolen sieraden een offerte bijgevoegd waarin een prijsopgave van een juwelier is opgenomen voor de aanschaf van vergelijkbare sieraden. Daarnaast hebben zij op het

voegingformulier kort 'hun verhaal opgeschreven', waarin zij stellen dat ze sinds de woninginbraak angstig zijn, de deur niet meer uit durven en lijden aan slapeloosheid.

Variant I

Gesteld nu dat D en E een blindengeleidehond hebben welke bij aanvang van de inbraak door C is vergiftigd en daardoor is komen te overlijden. D en E vorderen nu als volgt:

- weggenomen portemonnee inclusief geld	75 euro
- sieraden	1.900 euro
- vervanging van een blindengeleidehond	18.000 euro
- immateriële schade	8.000 euro
	----- +
Totaal	27.975 euro

Variant II

Gesteld dat D en E wakker zijn geworden tijdens de nachtelijke inbraak en door C op brute wijze zijn overmeesterd hetgeen heeft geleid tot een gewelddadige dood voor D en E. F, de dochter van D en E, treft haar ouders en de blindengeleidehond de volgende ochtend dood aan in hun huis. De gruwelijke aanblik van deze vondst heeft voor haar verstrekkende psychische gevolgen ('een shock'). Zij stelt zich als benadeelde partij. De vordering ter zake van het leed vanwege het overlijden van haar ouders en de hond zijn onderbouwd in de vorm van een rapportage van de huisarts, waarin deze aangeeft dat F. wekelijks een psycholoog bezoekt en kalmerende middelen slikt. De vordering is als volgt opgesteld:

- weggenomen portemonnee inclusief geld	75 euro
- sieraden	1.900 euro
- leed vanwege het overlijden van de blindengeleidehond	2.000 euro
- immateriële schade	10.000 euro
	----- +
Totaal	13.975 euro

Voeging ad informandum

22. Inmiddels is voeging voor ad informandum gevoegde feiten mogelijk: zijn dergelijke vorderingen in uw ervaring in de regel ontvankelijk en toewijsbaar?

Schadevergoedingsmaatregel

23. Vordert u bij een toewijzing van de schadevordering in de regel tevens oplegging van de schadevergoedingsmaatregel? Zo nee, waarom niet?
24. Vordert u wel eens oplegging van een schadevergoedingsmaatregel zonder dat een civiele vordering is ingediend?

Meerdere daders/hoofdelijke aansprakelijkheid

25. Als er meerdere verdachten in de zaak zijn, vordert u de schadevergoedingsmaatregel dan voor het totale schadebedrag (hoofdelijk), of uitsluitend voor het aandeel van de individuele verdachte?
26. En stelt u de vervangende hechtenis dan af op het totale schadebedrag, of uitsluitend op het aandeel van de individuele dader?

27. Nadat de uitspraak waarin (onder andere) een schadevergoedingsmaatregel is opgelegd onherroepelijk is geworden, ligt de executie daarvan in handen van het CJIB. Verloopt het schadeverhaal via het CJIB uws inziens adequaat?

Opleiding

28. Zou u uw kennis op het terrein van de civiele voeging voldoende beoordelen? Is in uw opleiding voldoende aandacht besteed aan de voeging van de benadeelde partij?

Memorable zaak

29. Welke zaak (liefst recent door u behandeld) waarin civiel schadeverhaal aan de orde was staat u het meest bij en waarom?

Knelpunten/alternatieven

30. Voor zover hiervoor nog niet ter sprake gekomen: Wat zijn nog knelpunten waar u tegenaan loopt bij de voeging van de benadeelde partij?
31. Gesteld dat zou worden overwogen om het (civiele) schadeverhaal als gevolg van een strafbaar feit anders vorm te geven dan de bestaande procedure: hoe zou die rechtsfiguur er in uw ogen uit dienen te zien?
32. Wilt u verder nog iets kwijt over de praktijk van de voeging?

Opvatting van de rechter

33. Welk beeld heeft u van de beoordeling door de rechter van de civiele vordering: getuigt die van een 'rekkelijke' of 'striktere' opvatting over de ruimte voor civiel schadeverhaal via het strafproces?

Dank voor uw medewerking!

Bijlage 9

Vragenlijst ten behoeve van interviews met advocaten

Vooraf

De vragen die aan u worden voorgelegd zijn in algemene bewoordingen opgesteld. We verzoeken u om uw antwoorden, wanneer dat mogelijk is, te illustreren aan de hand van voorbeelden afgeleid van door u afgedane strafzaken.

Algemeen

1. Hoe vaak voegt u zich namens een cliënt als benadeelde partij in het strafproces (bijvoorbeeld gemiddeld per maand)?

Ondersteuning Slachtofferloket

2. Hoe ervaart u de ondersteuning vanuit de Slachtofferloketten ten behoeve van het civiele schadeverhaal?
3. Tegen welke problemen loopt u aan bij het indienen van de vordering? Indien u problemen ervaart, of in het verleden heeft ervaren, heeft u daarvoor oplossingen gevonden? Zo ja, welke?

Opstellen van de vordering

4. Tegen welke inhoudelijke problemen loopt u aan bij het opstellen van de vordering? Hebben deze problemen te maken met de aard en hoogte van de schade?
5. Als uw cliënt vergoeding voor immateriële schade wenst te vorderen, maakt u dan ter onderbouwing van de vordering gebruik van de ANWB-Smartengeldgids of van de Letsellijst van het Schadefonds Geweldsmisdrijven? Of verwijst u naar een andere bron?

Ontvankelijkheid

6. De invoering van het vernieuwde ontvankelijkheids criterium ('geen onevenredige belasting') dient volgens de wetgever te leiden tot een ruimere toepassing van het civiele schadeverhaal. Heeft deze wetswijziging volgens u het genoemde effect?
7. Wat zijn volgens u de belangrijkste problemen die spelen ten aanzien van de ontvankelijkheid van de vordering benadeelde partij?

Ter zitting

8. Als u zich namens de benadeelde partij heeft gesteld: licht u dan de vordering in de regel mondeling toe ter zitting? En is uw cliënt daar in de regel bij aanwezig?
9. Wordt u volgens u (voldoende) gelegenheid geboden de vordering ter zitting toe te lichten?
10. Legt u wel eens aanvullende stukken over ter zitting? Zo ja, hoe vaak?
11. Maakt u namens de benadeelde partij wel eens gebruik van het recht om ter zitting aanwezige getuigen en/of deskundigen vragen te stellen?
12. Vermeerdert of vermindert u de vordering wel eens ter zitting? Zo ja, hoe vaak komt dit voor?
13. Vordert u de wettelijke rente?

Besluitvorming over de (inhoud) van de vordering

14. Speelt de hoogte van het gevorderde bedrag volgens u een rol bij de besluitvorming van de officier of de rechter over de ontvankelijkheid of over de toe- of afwijzing van de vordering?
15. Speelt de aard van de gevorderde schade volgens u een rol bij de besluitvorming van de officier of de rechter over de ontvankelijkheid of over de toe- of afwijzing van de vordering?
16. Geeft het feit dat het slachtoffer een uitkering heeft ontvangen van het Schadefonds Geweldsmisdrijven volgens u aanleiding tot niet-ontvankelijkheid?
17. Volgens sommigen zou het gelet op het criterium van de onevenredige belasting beter zijn om vaste bedragen te hanteren voor de toewijzing van het schadebedrag (vgl. de BOS schade voor de ZSM-afdoening). Wat is uw mening hierover?

Casus

18. Stel u staat de slachtoffers in de volgende casus bij. Hoe denkt u dat de rechter respectievelijk de officier van justitie hierop zullen beslissen? En zou het door u gesignaleerde risico op een niet-ontvankelijkverklaring of een afwijzing kunnen worden ondervangen?

C pleegt een nachtelijke woninginbraak bij D en E. Beiden zijn blind en al eerder slachtoffer geworden van diverse woninginbraken. C geeft ter zitting toe dat hij op de hoogte was van de visuele handicap van D en E en juist daarom hun huis heeft gekozen om in te breken, het risico op ontdekking was immers gering. D en E lagen gedurende de inbraak vast te slapen en hebben de inbraak pas de volgende ochtend ontdekt.

D en E voegen zich, maar dienen maar één vordering in. Daarop staat vermeld:

- weggenomen portemonnee inclusief geld	75,50 euro
- sieraden	1.900,00 euro
- geleden angst en slapeloosheid	1.500,00 euro
	-----+
Totaal	3.475,50 euro

Ter zitting wordt door de verdachte geen verweer gevoerd. Ter onderbouwing hebben D en E ter zake van de gestolen sieraden een offerte bijgevoegd waarin een prijsopgave van een juwelier is opgenomen voor de aanschaf van vergelijkbare sieraden. Daarnaast hebben zij op het voegingformulier kort 'hun verhaal opgeschreven', waarin zij stellen dat ze sinds de woninginbraak angstig zijn, de deur niet meer uit durven en lijden aan slapeloosheid.

Variant I

Gesteld nu dat D en E een blindengeleidehond hebben welke bij aanvang van de inbraak door C is vergiftigd en daardoor is komen te overlijden. D en E vorderen nu als volgt:

- weggenomen portemonnee inclusief geld	75 euro
- sieraden	1.900 euro
- vervanging van een blindengeleidehond	18.000 euro
- immateriële schade	8.000 euro
	----- +
Totaal	27.975 euro

Variant II

Gesteld dat D en E wakker zijn geworden tijdens de nachtelijke inbraak en door C op brute wijze zijn overmeesterd hetgeen heeft geleid tot een gewelddadige dood voor D en E. F, de dochter van D en E, treft haar ouders en de blindengeleidehond de volgende ochtend dood aan in hun huis. De gruwelijke aanblik van deze vondst heeft voor haar verstrekkende psychische gevolgen ('een shock'). Zij stelt zich als benadeelde partij. De vordering ter zake van het leed vanwege het overlijden van haar ouders en de hond zijn onderbouwd in de vorm van een rapportage van de huisarts, waarin deze aangeeft dat F. wekelijks een psycholoog bezoekt en kalmerende middelen slikt. De vordering is als volgt opgesteld:

- weggenomen portemonnee inclusief geld	75 euro
- sieraden	1.900 euro
- leed vanwege het overlijden van de blindengeleidehond	2.000 euro
- immateriële schade	10.000 euro
	----- +
Totaal	13.975 euro

Motivering

19. Vindt u de door de officier respectievelijk de rechter gegeven motiveringen omtrent de ontvankelijkheid en/of de (gedeeltelijk) toe- of afwijzing van de vordering afdoende?

Voeging ad informandum

20. Inmiddels is voeging voor ad informandum gevoegde feiten mogelijk: worden dergelijke vorderingen in uw ervaring in de regel toegewezen of worden deze toch anders beoordeeld dan de vorderingen die zijn gerelateerd aan in de tenlastelegging genoemde feiten?

Schadevergoedingsmaatregel

21. Vraagt u voor uw cliënt ook om het opleggen van een schadevergoedingsmaatregel en wordt die in de regel opgelegd?
22. Wordt de schadevergoedingsmaatregel wel eens opgelegd zonder dat er een civiele vordering is ingediend?

Executie

23. Verloopt het schadeverhaal uit hoofde van de schadevergoedingsmaatregel door het CJIB naar uw mening adequaat?
24. Indien de strafrechtelijke middelen zijn uitgeput en de schade nog niet (volledig) is verhaald, maakt u dan namens uw cliënt wel eens een civiele procedure aanhangig? Zo ja, in hoeveel zaken naar schatting?

Opleiding

25. Zou u uw kennis op het terrein van de civiele voeging voldoende beoordelen? Vindt u dat er meer of minder aandacht moet worden besteed in de opleiding van de advocatuur aan de voeging van de benadeelde partij?

Memorable zaak

26. Welke zaak, liefst een waarin u recent optrad namens de benadeelde partij, staat u het meest bij en waarom?

Knelpunten

27. Voor zover hiervoor nog niet ter sprake gekomen: Wat zijn nog knelpunten waar u tegenaan loopt bij de voeging van de benadeelde partij? Hoe zouden deze kunnen worden opgelost?
28. Gesteld dat zou worden overwogen om het (civiele) schadeverhaal als gevolg van een strafbaar feit anders vorm te geven dan de bestaande procedure: hoe zou die rechtsfiguur er in uw ogen uit dienen te zien?
29. Wilt u verder nog iets kwijt over de praktijk van de voeging?

Dank voor uw medewerking!

Bijlage 10

Items (nodes) gescoord ter verwerking van de interviews met rechters, officieren van justitie/advocaten-generaal en advocaten in NVivo

Hoofdzaken

Feiten

- Aantal vorderingen
- BP/advocaat ter terechtzitting aanwezig
- Voeging ter terechtzitting
- Bijstand door advocaat
- Type delict

Vorbereiding vanuit Loket of andere route

- Aandachtspunten algemeen
- Contact OM en slachtoffer
- Kwaliteit ondersteuning SHN (tevredenheid/...) (mening OM/ZM/advocatuur)
- Kwaliteit hulp andere bijstandsverleners, i.h.b. advocatuur (mening OM/ZM)

Opstellen/Kwaliteit ingediende vordering vanuit advocatuur

- Aandachtspunten algemeen; inhoudelijke problemen bij opstellen vordering

Oordeelkwaliteit vordering vanuit OM

- Opinie over kwaliteit vordering

Oordeelkwaliteit vordering vanuit ZM

Oordeel OM over Ontvankelijkheid

- Reden voor niet-ontvankelijkverklaring/afwijzing
- Afwijzing vordering (wanneer?)
- Invloed: aard schade (materieel/immaterieel); Hoogte schade
- Invloed: Verweer (algemeen)
- Invloed: Eigen schuld
-

Oordeel Advocatuur over Ontvankelijkheid

- Heeft nieuwe ontvankelijkheids criterium effect?

Oordeel ZM over Ontvankelijkheid

- Heeft nieuw criterium genoemd effect?
- Reden voor niet-ontvankelijkverklaring/afwijzing
- Afwijzing vordering (wanneer?)
- Invloed: aard schade (materieel/immaterieel); Hoogte schade
- Invloed: Verweer (algemeen)
- Invloed: Eigen schuld

OM: (invloed van de) behandeling ter terechtzitting

- Rol van OM
- Uitgangshouding: regime (Sv, BW?)
- Ondersteuning door SHN als relevante factor voor beslissing

Advocatuur: (invloed van de) behandeling ter terechtzitting

- Factoren van invloed op inhoudelijke beslissing (in samenhang met oordeel inzake ontvankelijkheid)
 - * Aard schade (materieel/immaterieel)
 - * Hoogte schade/ hoogte bedrag
 - * Onderbouwing (smartengeldgids/...)
- Mondelinge toelichting, van invloed?
- Bijstand door advocaat/SHN: van invloed?

ZM: (invloed van de) behandeling ter terechtzitting

- Advies OM als relevante factor voor beslissing
- Uitgangshouding: regime (Sv, BW?)
- Ondersteuning door SHN als relevante factor voor beslissing
- Factoren van invloed op inhoudelijke beslissing (in samenhang met oordeel inzake ontvankelijkheid)
 - * Aard schade (materieel/immaterieel)
 - * Hoogte schade/ hoogte bedrag
 - * Onderbouwing (smartengeldgids/...)
- Mondelinge toelichting, van invloed?
- Bijstand door advocaat/SHN: van invloed?
- Schadevergoedingsmaatregel opgelegd? (ambtshalve/zonder civiele vordering/...)
- Schadevergoedingsmaatregel (natuurlijk persoon/rechtspersoon)
- Motivering (standaard/...) + in antwoord op verweer

Beantwoording casus door OM/ZM/advocatuur

- Uitgangssituatie
- Variant I
- Variant II

Verhouding strafrecht/civiel

- Civiele procedure na strafrechtelijke procedure?

Opvattingen

- ZM: Beeld opvattingen collega's (strikt/rekkelijk)
- OM: beeld van de rechters/advocatuur
- Rechters: beeld van OM/advocatuur
- Advocatuur: beeld van OM/ZM
- Opleiding?

Knelpunten en Oplossingsrichtingen**Memorable zaak**

Bijkomende zaken:

Advocatuur

- Aanpassing vordering; wettelijke rente gevorderd?
- Aanvullende stukken; vermeerderen/verminderen vordering
- Horen van getuigen en/of deskundigen
- Ad informandum voeging
- Executie door CJIB

ZM

- Aanvullende stukken
- Horen van getuigen en/of deskundigen
- Vermeerderen/verminderen vordering
- Draagkracht verdachte
- Meerdere daders/hoofdelijke aansprakelijkheid
- Hoofdelijk of niet?
- Vervangende hechtenis aangepast op totale schadebedrag/individuele dader?
- Meewegen uitkering Schadefonds Gewelddsmisdrijven

OM

- Kennelijke niet-ontvankelijkheid (art. 333 Sv)

Indien relevant: aantekening van regio-gebonden antwoorden

4b. Gegevens over de schade

Denk aan bijlagen zoals nota's, rekeningen e.d. Zie de toelichting bij 4b.

De totale schade bestaat uit de volgende posten:

Omschrijving	Bijlagen	Bedrag
1	nr	€
2	nr	€
3	nr	€
4	nr	€
5	nr	€
6	nr	€
7	nr	€
8	nr	€
9	nr	€
10	nr	€
11	nr	€
12 Kosten voor rechtsbijstand	nr	€
Totaal		€ 0,00

Indien u onvoldoende ruimte hebt kunt u op een apart vel verder gaan.

5a. Gegevens over eventueel reeds vergoede of elders geclaimde schade

Van de hierboven als totaal (bij vraag 4b) opgegeven schade **is/wordt** een gedeelte, groot: € op andere wijze vergoed (bijvoorbeeld door de verdachte, de verzekering of het Ziekenfonds).

De schade die nog niet is/wordt vergoed en die in deze procedure wordt gevorderd bedraagt:

Totaal € 0,00

5b. Kosten tenuitvoerlegging en invordering

Indien deze kosten niet bekend zijn hoeft u hier geen bedrag in te vullen. De rechter bepaalt zelf de hoogte van deze kosten.

Gevorderd worden alle kosten om dit vonnis te executeren

Voor de overige schade worden alle rechten voorbehouden.

6. Ondertekening

Benadeelde

Aldus naar waarheid ingevuld:

Plaats

Datum

Handtekening benadeelde

Naam benadeelde

Indien van toepassing

*Dit is van toepassing
indien de benadeelde
minderjarig is of
'onder curatele' staat.*

Naam

Voornamen

Adres

Postcode en plaatsnaam

Plaats en datum

Handtekening wettelijk
vertegenwoordiger

Naam wettelijk vertegenwoordiger

Indien van toepassing

*Hier vult u uw
eigen naam en
voornaam in.*

Ondergetekende

Naam

Voornamen

Geboortedatum

Adres

Postcode en woonplaats

Machtiging

Machtigt bij deze

Naam gemachtigde

Voornamen gemachtigde

Geboortedatum en plaats

Handtekening gemachtigde

Om hem/haar te vertegenwoordigen in de voegingsprocedure tegen

Naam en voorletter
verdachte

Datum

*Hier vult u uw
eigen naam in.*

Naam

Handtekening

Aanwijzingen bij het voegingsformulier benadeelde partij in het strafproces

De nummering en de kopjes corresponderen met het formulier

1. Benadeelde

Hier vult u uw achternaam, al uw voornamen (voluit) en uw volledige adres en uw bank- of gironummer in.

2. Gemachtigde van benadeelde

U kunt zich laten vertegenwoordigen in een procedure.

Dit kan door iemand te machtigen.

Heeft u iemand gemachtigd dan vermeldt u hier naam, voornamen en het volledige adres van de gemachtigde. Als u iemand machtigt en deze persoon is geen advocaat, dan moet u een schriftelijke machtiging in uw formulier (zie nummer 6) invullen en laten ondertekenen. De gemachtigde moet 18 jaar of ouder zijn.

3. Datum en plaats/gemeente voorval

Bij de datum vult u de dag in waarop het voorval plaatsvond en waardoor de schade is ontstaan. Het kan zijn dat u de datum niet precies weet (bijvoorbeeld bij een inbraak tijdens uw vakantie of dat het voorval zich over een langere periode heeft afgespeeld), u vult dan een periode in (bijvoorbeeld: in de periode 11 t/m juni 1992).

Bij de plaats/gemeente vult u zo nauwkeurig mogelijk in waar het voorval werd gepleegd. Dus plaats, adres etc.

Soms heeft de officier van justitie deze vraag al voor u ingevuld. Controleert u de gegevens dan op juistheid.

4a Welke gevolgen heeft het voorval voor u gehad?

Bij 4a kunt u aangeven welke gevolgen u van belang vindt om te melden aan de officier van justitie en de rechter.

4b. Gegevens over de schade

Hier vult u in wat voor soort schade u heeft geleden (omschrijving) en om welk bedrag het gaat. U kunt hier zowel materiële- als immateriële schade opnemen. Wat dat precies is kunt u lezen in de folder bij dit formulier.

U kunt ook de kosten opgeven die u heeft moeten maken in verband met uw vordering, zoals de kosten van een advocaat en reiskosten.

Van alle schadeposten dient u zoveel mogelijk bewijsstukken (in kopie) mee te sturen, bijvoorbeeld:

- oude rekeningen of prijsopgaven van spullen die zijn vernield/beschadigd/gestolen maar die nog niet zijn vervangen.
Als u oude rekeningen niet heeft dan moet u de leeftijd van de goederen vermelden.
- rekeningen voor het repareren van vernielde/beschadigde spullen (bijvoorbeeld sloten, raam e.d.).

- eventueel rekeningen voor de aanschaf van nieuwe goederen ter vervanging van vernielde of gestolen goederen.
- bewijs van eigen risico van bijvoorbeeld uw inboedel- of ziektekostenverzekering (zie uw polis of polisvoorwaarden).

Hierboven zijn alleen maar enkele voorbeelden genoemd. Van alle andere papieren met gegevens die kunnen dienen als bewijs van uw schade kunt u een kopie meesturen. U geeft ze een nummer en vermeldt ze in de kolom.

Met bijlagen wordt bedoeld, alles wat u met het formulier meestuur. Bijvoorbeeld een toelichting op de geleden schade. Ook de bewijsstukken (rekeningen e.d.) zijn bijlagen.

Heeft u bij vraag 4b onvoldoende ruimte voor al uw schadeposten dan kunt u verder gaan op een apart vel papier. U nummert dan verder vanaf 12. Ook als u de schade en het bedrag nader wilt toelichten dan kunt u dat doen op een apart vel papier. Schrijf er dan wel telkens duidelijk bij om welke schadepost het gaat (bijvoorbeeld toelichting bij schadepost 1).

Dit apart vel papier met toelichting moet u ondertekenen.

5a. Gegevens over eventueel reeds vergoede of elders geclaimde schade

Er wordt u gevraagd of u via andere kanalen aanspraak heeft gemaakt op (gedeeltelijke) vergoeding van de door u geleden schade. Wordt een gedeelte van de schade nl. vergoed via andere wegen, dan kunt u dat gedeelte niet meer vergoed krijgen door de verdachte. Dat zou immers dubbel op zijn.

Van het totaal dat u heeft ingevuld bij vraag 4b (geleden schade), trekt u het bedrag dat u vergoed heeft gekregen of krijgt, af. Het schade-bedrag dat overblijft is het bedrag dat u van de verdachte kunt vorderen.

Ook bij deze vraag kunt u eventueel een toelichting schrijven op een apart vel papier. Ook dit vel papier moet u ondertekenen. Houdt uw verhaal wel zo kort mogelijk.

5b. Kosten tenuitvoerlegging en invordering

Hier hoeft u verder niets in te vullen

6. Ondertekening

Het formulier moet door u, als benadeelde, ondertekend worden. Als u iemand machtigt om voor u op te treden in de procedure, dan moet ook die persoon het formulier ondertekenen. Voor rechtspersonen zie toelichting in de folder.

Bent u jonger dan 18 jaar dan moet uw wettelijk vertegenwoordiger (ouder of voogd) het formulier mede-ondertekenen.

Het is verstandig om van alle stukken die u indient zelf een kopie te bewaren.

Schadeopgaveformulier Misdrijven

Voor schaderegeling en
voegen in het strafproces

Toelichting op het formulier Schadeopgave Misdrijven voor schaderegeling en voegen in het strafproces

Wat vult u op het formulier in?

Op dit formulier vult u de schade in die u heeft geleden door een misdrijf. Op deel A vult u enkele persoonsgegevens in. Op deel B vult u per schadepost in welke schade u heeft geleden die nog niet vergoed is en het bedrag van deze schade.

Waarom bestaat het formulier uit een deel A en een deel B?

U vult op deel A uw persoonsgegevens in en op deel B de schade die u geleden heeft. Deze splitsing is gemaakt voor uw privacy. Het formulier wordt namelijk in het strafdossier gevoegd. Dit strafdossier wordt ook naar de advocaat van de verdachte gestuurd. Voor uw privacy wordt alleen deel B van het formulier in het strafdossier gevoegd. Deel A blijft achter bij de administratie van het slachtofferloket.

Wat gebeurt er daarna met uw formulier?

Nadat u het formulier heeft ingevuld, stuurt u het in de bijgevoegde retourenvelop terug.

Uw formulier wordt gecontroleerd op het slachtofferloket en indien bepaalde stukken ontbreken of niet duidelijk zijn wordt er contact met u opgenomen. U wordt hierna op de hoogte gehouden (per brief) over het verloop van de zaak.

Het is verstandig om voor uw eigen administratie een kopie van het formulier te maken alvorens het formulier op te sturen.

Hulp bij het invullen

Het invullen van het formulier kan lastig zijn. Bij een niet goed of onvolledig ingevuld formulier loopt u het risico dat uw schade niet wordt vergoed. Laat u dus goed voorlichten als u vragen heeft of twijfelt over wat u moet invullen. Slachtofferhulp Nederland kan u helpen met het invullen van het formulier. Slachtofferhulp Nederland is te bereiken op telefoonnummer 0900-0101 en te vinden op www.slachtofferhulp.nl.

A

- > Als u dit formulier voor uzelf invult, vul uw gegevens in bij vraag 1 en ga door naar onderdeel B.
- > Als u dit formulier voor een ander natuurlijk persoon invult, vul de gegevens van die persoon bij 1 in, vul de machtiging bij 3 in en ga door naar onderdeel B.
- > Als u dit formulier voor een niet- natuurlijk persoon invult (bijv. een bv, nv, vof, cv, vereniging, stichting), vul de gegevens van de rechtspersoon bij 2 in, vul indien sprake is van een machtiging vraag 3 in en ga dan door naar onderdeel B.

Gegevens administratie

(deze gegevens vult de administratie in)

	Dag	maand	jaar
Datum binnenkomst parket:	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
Dossiernummer:	<input type="text"/>		
Parketnummer(s):	<input type="text"/>		
SKN(s):	<input type="text"/>		

Hier worden de gegevens van het slachtoffer ingevuld. U dient alle onderdelen in te vullen. Heeft u geen Burgerservicenummer, maar een BVV-nummer, vult u dit nummer in. Indien u gebruik maakt van een buitenlandse rekening vult u dan a.u.b. ook het IBAN, BIC of nationale banknummer in.

Achterna(a)m(en)

> Als u gehuwd bent of een geregistreerd partnerschap heeft, de volledige achternaam (dus ook de naam bij geboorte) vermelden

Voorna(a)m(en)

Geboortedatum

Telefoonnummer

Woonplaats

E-mailadres

Burgerservicenummer

Bankrekeningnummer

Datum misdrijf

1 Slachtoffer/benadeelde/nabestaande (natuurlijk persoon)

Dag	maand	jaar
<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>

Dag	maand	jaar
<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>

Hier worden gegevens van de ouder, voogd of curator ingevuld indien het slachtoffer of de benadeelde minderjarig is of indien de benadeelde onder curatele staat. U dient alle onderdelen in te vullen. De ouder, voogd of curator ondertekent het formulier bij vraag 3.

Achterna(a)m(en)

Voorna(a)m(en)

Geboortedatum

Telefoonnummer

Woonplaats

E-mailadres

Burgerservicenummer

Gegevens ouder/voogd/curator

Alleen invullen als slachtoffer of benadeelde minderjarig is of "onder curatele" staat

Dag	maand	jaar
<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>

Niet- natuurlijk persoon
Hier vult u, indien u het formulier namens een niet- natuurlijk persoon invult, de naam van de niet- natuurlijk persoon, het adres en het bankrekeningnummer van de niet- natuurlijk persoon in. Indien u gebruik maakt van een buitenlandse rekening, vult u dan a.u.b. ook het IBAN, BIC of nationale banknummer in.

Naam niet- natuurlijk persoon

Straat en huisnummer

Postcode en vestingplaats

Bankrekeningnummer

2 Benadeelde niet- natuurlijk persoon

Straat huisnummer

Postcode vestigingsplaats

Dit formulier wordt ingevuld door:
Achterna(a)m(en)

> Als u gehuwd bent of een geregistreerd partnerschap heeft, de volledige achternaam (dus ook de naam bij geboorte) vermelden

Voorna(a)m(en)

Ik ben bevoegd om de niet-natuurlijk persoon te vertegenwoordigen, omdat:

Telefoonnummer

0

E-mailadres

3

Machtiging

Wilt u of kunt u zelf niet optreden in de procedure, dan kunt u iemand machtigen

Indien u niet zelf wilt of kunt optreden in de voegingsprocedure, dan kunt u iemand machtigen. U kunt hierbij denken aan een advocaat of een ander natuurlijk persoon. Ook kunt u een organisatie machtigen, zoals Slachtofferhulp Nederland. U vult hier dan de gegevens van de gemachtigde in. Het kan zijn dat de gemachtigde een referentie of kenmerk voor uw zaak hanteert. Hier kan dan ook de referentie/ kenmerk ingevuld worden. De gemachtigde dient het formulier te ondertekenen. Ook dient u zelf te tekenen voor de machtiging.

Benadeelde/slachtoffer/nabestaande (natuurlijk persoon)

Volledige naam

Handtekening

of

Benadeelde niet- natuurlijk persoon

Naam

Handtekening

Machtigt bij deze

Naam organisatie

> Invullen als een organisatie wordt gemachtigd, bijv. Slachtofferhulp Nederland

Achterna(a)m(en) gemachtigde

Voorna(a)m(en)

Geboortedatum

Straat en huisnummer

Postcode en plaatsnaam

Telefoonnummer

E-mailadres

Referentie/kenmerk

> Hier vult u (indien u bijvoorbeeld als advocaat of medewerker van SHN een kenmerk hanteert) het kenmerk in

Handtekening gemachtigde

Om hem/haar te vertegenwoordigen in verband met de voeging

Datum

Dag maand jaar

Postcode woonplaats

Dag maand jaar

B

Hier vult u de volgende gegevens in:

voorna(a)m(en) _____

achterna(a)m(en) _____

geboortedatum

Dag	maand	jaar
[]	[]	[]

adres _____

datum misdrijf

Dag	maand	jaar
[]	[]	[]

Gegevens administratie
(deze gegevens vult de administratie in)

	Dag	maand	jaar
Datum binnenkomst parket:	[]	[]	[]
Dossiernummer:	_____		
Parketnummer(s):	_____		
SKN (s):	_____		

> Hier vult u de schade in die u als gevolg van het misdrijf heeft geleden en die nog niet is vergoed, bijvoorbeeld door de verzekering. Bij de schadepast vult u de schade in en indien u bewijsstukken van de schade heeft (bijvoorbeeld nota's of loonstrookjes) dient u hiervan een kopie mee te sturen en deze als bijlage te nummeren.

1 Gestolen en/of beschadigde goederen

Hier vult u de schade in die u heeft geleden door gestolen en of beschadigde goederen door het misdrijf. Te denken valt aan bijvoorbeeld een gestolen tas, beschadigde kleding. Indien u hiervan nog bonnetjes heeft, maakt u hiervan een kopie en stuurt u deze met het formulier mee. Vervolgens geeft u de kopie een nummer en vult dat onder 'nummer bijlage' in.

Omschrijving	bedrag	nummer bijlage
_____	€	
_____	€	
_____	€	
_____	€	
_____	€	
_____	€	
Totaal	€ 0,00	

2 Medische kosten

Hier vult u de kosten in die u door het misdrijf aan medische hulp heeft gemaakt. U kunt hierbij denken aan kosten wegens bezoeken aan de huisarts, het ziekenhuis, een specialist, een psycholoog of een fysiotherapeut. Ook kunt u denken aan kosten van medicijnen en hulpmiddelen. Indien u hiervan nota's heeft en verzekeringsspecificaties, waaruit blijkt dat deze schade nog niet door de verzekeraar is vergoed, maakt u hiervan een kopie en stuurt u deze met het formulier mee. Vervolgens geeft u de kopie een nummer en vult dat onder 'nummer bijlage' in.

Omschrijving	bedrag	nummer bijlage
_____	€	
_____	€	
_____	€	
_____	€	
_____	€	
_____	€	
Totaal	€ 0,00	

3 Inkomstenderving (schade door vermindering van inkomsten)

Hier vult u de schade wegens vermindering van inkomsten door het misdrijf in. Indien u door het misdrijf arbeidsongeschikt bent geworden en daardoor minder inkomsten heeft gehad, geeft u de periode van arbeidsongeschiktheid op. Ter onderbouwing dient u een kopie van de loonstrookjes mee te sturen van voor het misdrijf en erna, waaruit de vermindering van inkomsten blijkt. Vervolgens geeft u de kopie een nummer en vult dat onder 'nummer bijlage' in.

Omschrijving	bedrag	nummer bijlage
_____	€	
_____	€	
_____	€	
_____	€	
_____	€	
_____	€	
Totaal	€ 0,00	

4 Reiskosten

Hier vult u de reiskosten in die u door het misdrijf gemaakt heeft. U kunt hierbij denken aan reiskosten in verband met vervoer naar het politiebureau, de huisarts, het ziekenhuis of de rechtbank. U kunt de gemaakte kilometers of de kosten van benzine, treinkaartjes en buskaarten opgeven. Indien u hiervan nota's heeft, dient u hiervan een kopie met het formulier mee te sturen. Vervolgens geeft u de kopie een nummer en vult dat onder 'nummer bijlage' in.

Omschrijving	bedrag	nummer bijlage
	€	
	€	
	€	
	€	
	€	
	€	
	€	
	€	
Totaal	€ 0,00	

5 Kosten uitvaart (begrafenis, crematie)

Hier vult u de kosten in die u ten gevolge van het overlijden van het slachtoffer van een misdrijf heeft gemaakt. U kunt hierbij denken aan de begrafenis- en reiskosten. Indien u hiervan nota's heeft, dient u hiervan een kopie mee te sturen. Vervolgens geeft u de kopie een nummer en vult dat onder 'nummer bijlage' in.

Omschrijving	bedrag	nummer bijlage
	€	
	€	
	€	
	€	
	€	
	€	
	€	
Totaal	€ 0,00	

6 Smartengeld (immateriële schade)

Hier vult u in wat voor een impact het misdrijf op u heeft (gehad). Dit kan zowel lichamelijk als psychisch van aard zijn. U kunt hierbij denken aan de pijn, de angst en het verdriet die u aan het misdrijf heeft overgehouden. Het is erg moeilijk om hieraan een schadebedrag te koppelen. U kunt u laten adviseren door een medewerker van Slachtofferhulp Nederland. De gegevens van Slachtofferhulp Nederland vindt u op pagina 1 van het formulier.

Omschrijving	bedrag	nummer bijlage
	€	
	€	
	€	
	€	
	€	
	€	
	€	
Totaal	€ 0,00	

7 Overig

Hier vult u de kosten in die u niet bij de andere schadeposten kon invullen. U kunt hierbij denken aan telefoonkosten, kosten wegens rechtsbijstand, verhuiskosten en andere kosten die u ten gevolge van het misdrijf gemaakt heeft. Indien u hiervan nota's heeft, dient u hiervan een kopie met het formulier mee te sturen. Vervolgens geeft u de kopie een nummer en vult dat onder 'nummer bijlage' in.

Omschrijving	bedrag	nummer bijlage
	€	
	€	
	€	
	€	
	€	
	€	
	€	
Totaal	€ 0,00	

Tevens vorder ik:

> Aankruisen wat van toepassing is

- De veroordeling van de verdachte in de proceskosten (de kosten ten behoeve van de tenuitvoerlegging daaronder begrepen).
- Alle kosten om het vonnis te executeren.
- De wettelijke rente over de hierboven gevorderde schadevergoeding (vanaf de datum dat de schade is ontstaan).

Ten aanzien van eventuele overige schade en kosten worden alle rechten voorbehouden.

8

Ondertekening

Ik verklaar dat dit formulier volledig en naar waarheid is ingevuld en dat de kopieën ter onderbouwing van de schadeposten als bijlage zijn toegevoegd

Hier vult u als benadeelde of slachtoffer of nabestaande de plaats, de datum en uw naam in en zet u uw handtekening. Indien het slachtoffer minderjarig is of onder curatele staat, wordt tevens de plaats, de datum, de naam en de handtekening van de ouder, voogd of curator ingevuld. Indien er sprake is van een gemachtigde wordt de plaats, datum, de naam, organisatie en handtekening van de gemachtigde ingevuld.

Slachtoffer/benadeelde/nabestaande

Plaats

Datum

Naam

Handtekening

Dag	maand	jaar
		2 0 1

Naam

Handtekening

Ouder/voogd/curator

> Indien sprake is van een minderjarige of onder curatele gestelde, ondertekent de ouder/voogd of curator het formulier

Plaats

Datum

Naam

Handtekening

Dag	maand	jaar
		2 0 1

Naam

Handtekening

Gemachtigde

> Indien sprake is van een gemachtigde, ondertekent de gemachtigde ook het formulier

Plaats

Datum

Naam

Organisatie

Handtekening

Dag	maand	jaar
		2 0 1

Naam

Organisatie

Handtekening